FORT HILL

LURLEY MANOR

יהוה
PHILOLOGUS
HEBRÆO-
MIXTUS.
Auctore
IOHANNE LEUSDEN.
LUGD·BATAV·
APUD
IORDANUM LUCHTMANS
ET TRAIECT·AD·RHENUM
APUD
GUILIELMUM·A·POOLSUM
A cIↄ Iↄ XCVIIII·
Joh. van den Avele invent. et fecit.

PHILOLOGUS HEBRÆO-MIXTUS,

Thomas Bryan Richards F.S.A. 29th Octobr. 1805

Unà cum

SPICILEGIO PHILOLOGICO,

CONTINENTE

Decem quæſtionum & poſitionum præcipuè Philologico-Hebraicarum & Judaicarum centurias.

AUCTORE

JOHANNE LEUSDEN,

Philoſophiæ Doctore, & Linguæ Sanctæ in Academiâ Ultrajectinâ Profeſſore Ordinario.

EDITIO TERTIA,

Iterum Figuris æneis ornata, & jam Argumentis, ſingulis Diſſertationibus præpoſitis, aucta.

LEYDÆ & ULTRAJECTI,

Ex Officinis { JORDANI LUCHTMANNI ET GUILIELMI à POOLSUM, } Bibliopol.

A°. M. D. C. XCIX.

ILLUSTRIBUS, GENEROSISSIMIS ET SPECTABILIBUS, DOMINÆ

D. JUDITHÆ VÉR,

E T

D. D. MICHAELI D. D. LADISLAO D. D. JOSEPHO D. D. PAULO D. D. ALEXAND.	TELEKI DE SZEK.

ILLI RELICTÆ VIDUÆ

E T

HIS FILIIS ILLUSTRISSIMI ET GENEROSISSIMI

DOMINI
D°. MICHAELIS
TELEKI DE SZEK,

ILLUSTRISSIMI AC NATURALITER CLEMENTISSIMI TRANSYLVANIÆ PRINCIPIS, &c. QUONDAM A CONSILIIS INTIMIORIBUS, EXERCITUUM PRO DEO ET PATRIA, ANTEA IN HUNGARIA MILITANTIUM SUPREMI BELLI DUCIS, COMITATUUM TORDENSIS ET MARAMAROSIENSIS COMITIS, ARCIUM HUSZT ET KOVAR DISTRICTUSQUE EJUSDEM CAPITANEI, NEC NON DECIMARUM FISCALIUM ARENDATORIS, UBIQUE SUPREMI, TRIUM IN TRANSYLVANIA COLLEGIORUM NUTRICII ET CURATORIS BENIGNISSIMI, SUMMI RELIGIONIS REFORMATÆ COLUMINIS ET FAUTORIS.

CUM Vos Maritalium & Paternarum virtutum & Heroicorum bonorum ſitis heredes, non poſſum non hanc tertiam editionem *Philologi Hebræo-Mixti* Ve-

ſtris

ſtris Illuſtribus Nominibus inſcribere, cum præcedentem editionem Illuſtri Veſtro Marito & Parenti inſcripſerim. A quo tempore in inclyta hac Academia publicè docere cœpi, (ſunt autem jam anni quadraginta octo, quibus huic muneri, per Dei gratiam, vaco) id inter alia accidit gratiſſimum, quod inter cæteros meos Auditores ſemper mihi numerare licuerit Dominos quoſdam Studioſos Tranſylvanos & Hungaros. Etenim jucundus erat labor, eos etiam erudire in Hebræa lingua ac Sanctioris Philologiæ fundamentis, qui ex altero Europæ angulo huc conceſſerant ad illam ſacræ eruditionis peritiam conſequendam, quâ aliquando quamplurimum Reformatæ Eccleſiæ ædificationem promovere poſſent. Sic magna cum animi voluptate oculis obverſabatur viva communionis Sanctorum imago, quando ne glacialis quidem Boryſthenes limites ponit mutuo inter eos qui eadem ſacra profitentur commercio.

mercio. Illius verò rei laudatiſſimum Tranſylvaniæ Principem, Illuſtrem Maritum & Parentem Veſtrum imprimis, Auctorem & Fautorem agnoſcimus ac deprædicamus, quando complurium huc ablegatorum Juvenum, haud minimam orbis Hungarici & Tranſylvanici Reformati ſpem ſuſtinentium, Mæcenas exſtitit munificentiſſimus. Et tenuia hæc ſunt, ſi cum aliis, quos exantlavit pro cauſa Dei, laboribus conferantur. Non dubitavit bona, famam, Patriam, vitam, & quicquid exiſtere poteſt carum, in extremum diſcrimen adducere, ad juvandos oppreſſos eheu! nimium purioris fidei Confeſſores. Non hujus loci eſt celebrare pietatem ejus, qua jam dudum intelleximus, Eum etiam menſa ſua excepiſſe numerum benè magnum eorum, qui pro nomine Chriſti extorres, & omnibus ſuis exuti, ex omni circumjacente Regione ad ipſum confugerunt, tanquam ad alterum Judam Maccabæum,

bèlla

bella Dei heroico animo gerentem. Hic ipſius pro Deo ac Domino noſtro Jeſu Chriſto zelus me præcipuè impulit, ad hunc *Philologum* meum *Hebræo-Mixtum* Spectabili ejus Nomini inſcribendum, ut conſtaret etiam in remotis hiſce oris non deeſſe tantarum virtutum cultores. Accipite ergo, Illuſtris domina & Generoſiſſimi Domini, quod obſequioſiſſimo animo Vobis jam inſcribitur munus, in ſe quidem levidenſe, ſed quo nihil majus, ſi animum offerentis reſpiciatis, offerri vobis poſſe certus ſum. Etiam nullus dubito, quin ſerena fronte accepturi ſitis, cum jam *deauratum poculum*, donativum munificentiſſimum, quo olim Illuſtris Maritus & Parens Veſter me honoravit, luculentum favoris ſui erga me ſymbolum tum extare voluerit. Quam beneficentiam cùm rependere nequeam, pro mea ſaltem tenuitate hac occaſione data, iterum agnoſcere meum eſſe exiſtimavi. Cæterum Deum

veneror, ut vos afflictæ ſuæ cauſæ Patronos diu ſervet incolumes, omnibuſque Veſtris in hanc rem conatibus benedicat affatim!

Dabam Trajecti ad Rhenum
ipſis Kalendis Februariis, Anno
à nato Soſpitatore 1699. Ætatis meæ 75

Spectabilium Nominum
Veſtrorum

Devotiſſimus Cultor

JOHANNES LEUSDEN.

ALLO-

ALLOQUUTIO

AD

Benevolum Lectorem.

JAm quadrageſimus octavus annus diu præteriit, ex quo ad publicam linguæ Sanctæ profeſſionem fui vocatus. Spartam, quam nactus fui, hactenus privatis & publicis lectionibus, diſputationibus, & libris quibuſdam editis, ad Textum Hebræum Veteris Teſt. benè intelligendum & explicandum neceſſariis, exornare conatus fui. Quia exemplaria hujus PHILOLOGI HEBRÆO-MIXTI diu diſtracta erant, tertia vice de novo eum prelo ſubjeci, & iterum Figuris æneis ornavi; & ad exemplar Philologi Hebræi & Græci etiam Argumenta ſingulis diſſertationibus præpoſui, uti in aliis Philologis feceram. Voco hunc Librum Philologum: quia erit inſtar vivi Philologi, qui tanquam Magiſter Te quæſtiones Philologicas docebit; Hebræo-Mixtum nomino: quia continet non tantum quæſtiones Hebraicas, ſed etiam miſcellaneas, quæ tamen aliqualem reſpectum ad linguam Hebraicam habent. Ordo, quem hîc obſervo, eſt arbitrarius. Prius ago de quibuſdam S. Scripturæ Tranſlationibus; deinde de Talmude & Scriptis Rabbinorum; poſtea de diverſis Perſonis, quæ Rempubl. Judai-

cam conſtituerunt ; deinceps ago de Nummis & Ponderibus, de Menſuris Cubicis, de Menſuris Intervallorum & Temporum ; denique tracto materiam de Sanhedrin, & de Pœnis tam capitalibus quam non capitalibus inter Judæos uſitatis. Cum primâ vice hunc Philologum-Mixtum ederem, nondum editus erat Philologus Græcus : & propterea non potui tunc eum per capita Spicilegii Philologici benè diſtribuere ; quod jam ſecunda & tertia vice feci in initiis Capitum 36, 37, 38, 39, 40, 41 *&* 42. *& propterea in illis Capitibus videbis aliqualem mutationem.*

Nuperrimè edidi per Wetſtenium triplicia Nova Teſtamenta Græca; ſcil. ſola Græca, Græco-Latina cum Verſione Ariæ Montani, & Græco-Belgica cum Verſione Belgica, omnia per columnas, correctiſſima & nitidiſſima in 12°. *cum aſteriſcis & notulis, denotantibus omnes voces totius Novi Teſt. ſive ſemel ſive ſæpius occurrentes. Hæc Teſtamenta Græca ſunt ejuſdem formæ & magnitudinis cum Bibliis Hebraicis non punctatis, quæ curavi imprimi Francofurti ad Mœnum per Wuſtium ; quæ propterea ſimul compingi poſſunt.*

His Novis Teſtamentis additur eadem forma & magnitudine COMPENDIOLUM, *continens tum* Catalogum *omnium vocum Græcarum, quæ diverſis notulis & aſteriſcis ſunt diſtinctæ in Novis Teſt. Wetſtenianis, cum earundem Thematibus ; tum etiam* Catalogum Alphabeticum *Græcò-Latinum omnium vocum Græcarum totius Novi Teſt. addita* Diſtinctione *vocum ſive* ſemel *ſive* ſæpius *occurrentium, &* Annotatione *omnium locorum Novi Teſt. in quibus quælibet vox Græca extat. Vale & laboribus meis fave.*

INDEX

Diſſertationum & Defendentium.

DISSERTATIO. *Pag.*

I. DE Verſione Vulgata. 1
Cujus defenſor fuit *Fredericus Jenelt*, Ultraject. Rector Scholæ Trajectenſis ad Moſam; ac præterea director & inſpector bonorum Eccleſiaſticorum in regionibus trans Moſam. 1656. 3. *Dec.*

II. De Verſione Græca Lxx. Interpretum pars I. 11
Def. *Joh. Barthol. Elſnerus*, Erfurto-Thuringus, Verbi Divini Miniſter in Germania. 1657. 7. *Mart.*

III. De Verſione Græca Lxx. Interpretum pars ſecunda. 19
Def. *Abrahamus* vander *Voort*, Ultraject. Verbi Divini Miniſter in Hedichuyſen en Erp. 10. *Junij.*

IV. De Verſione Græca Lxx. Interpretum pars tertia. 27
Def. *Philippus Specht*, Ultraject. Verbi Divini Miniſter olim in novo Belgio, & jam in pago Outheuſden. 17. *Junij.*

V. De Targumin, pars prima. 36
Def. *Nicolaus à Lith*, Amſtel-Bat. Philoſophiæ & Medicinæ Doctor, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 2. *Junij.*

VI. De Targumim, pars ſecunda. 44
Def. *Simon Lenſe*, Amſtelo-Batav. Verbi Divini Miniſter Purmerendæ. 29. *Junij.*

VII. De Targumim, pars tertia. 51
Def. *Henricus Flaman*, Ultraj. Olim Verbi Div. Min. in pago Suylen, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 30. *Junij.*

VIII. De Pentateucho Samaritano. 59
Def. *Arnoldus Lieranus*, Amſtelo-Bat. Verbi Divini Miniſter in Koedijck. 14. *Novemb.*

DISSERTATIO.

IX. De Verſione Syriaca Veteris & N. Teſt. 67
Def. *Thomas Cawton*, Wivenho-Brittan. Verbi Divini Miniſter in Anglia, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 14. *Decemb.*

X. De Nova Bibliorum Verſione Belgica, pars prior. 76
Def. *Arnoldus Heycoop*, Ultraject. Olim V. D. Min. in pago de Bilt, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 1658. 12. *Maij.*

XI. De Nova Bibliorum Verſione Belg. pars poſter. 84
Def. *Johannes Gribius*, *Bruniſſa-Zel.* Philoſophiæ & Medicinæ Doctor, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 15. *Maij.*

XII. De Talmude, pars prima. 90
Def. *Jacobus Claver*, Ultraject. Olim ut ſtudioſus S. Theologiæ Obijt. 22. *Maij.*

XIII. De Talmude, pars ſecunda. 101
Def. *Chriſtianus Melder*, Ultrajectin. Philoſophiæ Doctor & Ordinarius Matheſeos Profeſſor in Acad. Lugduno-Bat. ſed ante aliquot annos mundo valedixit. 26. *Maij.*

XIV. De Talmude, pars tertia. 107
Def. *Regnerus Alinc*, Harlemo-Bat. Olim Verbi Div. Min. in pago Noorſcher-woud, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 27. *Maij.*

XV. De Talmude, pars quarta. 115
Def. *Jacobus Boeye*, Zel. Verbi Divini Miniſter Ziriczææ in Zelandia. 23. *Junij.*

XVI. De Commentariis Rabbinorum, pars prior. 121
Def. *Johannes* vanden *Boſch*, Amſtelo-Bat. Olim Verbi Divini Min. Woerdæ, ſed nuper vitam cum morte mutavit. 26. *Junij.*

XVII. De Commentariis Rabbinorum, pars poſter. 128
Def. *Simon* de *Buck*, Roterod-Bat. Verbi Divini Miniſter in India Orientali, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 9. *Octob.*

XVIII. De Phariſæis. 138
Def. *Daniel* de *Lobell*, Sylvæ-Duc. Verbi Div. Miniſter Hagæ Comitis, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 13. *Octob.*

XIX. De Sadducæis. 144
Def. *Nicolaus Shepheard*, Roterod-Bat. Philoſophiæ Doctor, & nuper Verbi Div. Min. Medioburgi in Eccleſia Anglicana, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 20. *Octob.*

XX. De Heſſæis. 149
Def. *Johannes Benthem*, Ultraj. Verbi Div. Miniſter in pago Thienhoven.

DISSERTATIO.

hoven. 30. *Octob.*

XXI. De Proſelytis. 154

Def. *Laurentius Hogentoren*, Goeſâ-Zel. Verbi Div. Min. in pago Henykenzand, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 16. *Mart.* 1659.

XXII De Naſiræis & Rechabitis. 161

Def. *Martinus Soermans*, Worcom-Bat. Verbi Div. Miniſter in pago Gaudriaen. 27. *April.*

XXIII. De Scribis & Herodianis. 166

Def. *Johannes Baucardus*, Ward-Bat. Olim Verbi Div. Min. in pago Velthoven, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 4. *Maij.*

XXIV. De Regibus Judæorum, pars prima. 171

Def. *Cornelius Taets*, Rheneanſ. nuper Verbi Div. Min. in Wajenoy, & jam in Ouwerkerk. 14. *Maij.*

XXV. De Regibus Judæorum, pars ſecunda. 176

Def. *Henricus Nolthenus*, Bommenedanus. Olim Verbi Div. Min. in pago Beyerlant, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 22 *Junij.*

XXVI. De Regibus Judæorum, pars tertia. 183

Def. *Henricus Rhee*, Batavo-Duranus, Verbi Divini Miniſter Culemburgi. 25. *Junij.*

XXVII. De Summo Pontifice. 190

Def. *Petrus* vanden *Velden*, Hanovia-Wedder. Verbi Divini Miniſter in Eccleſia Belgica, quæ eſt Hanoviæ. 23. *Nov.*

XXVIII. De Nummis & Ponderibus in S. Script. uſitatis, pars prima. 200

Def. *Henricus* ten *Brinck*, Wilnenſ.-Traject. Verbi Divini Miniſter in pago Wilnis. 26. *Novemb.*

XXIX. De Nummis & Ponderibus, pars ſecunda. 207

Def. *Adolphus Plaan*, Ultraject. Verbi Divini Miniſter in pago Deurſen. 30. *Novemb.*

XXX. De Nummis & Ponderibus, pars tertia. 214

Def. *Johannes* vander *Hagen*, Eyndhov.-Brab. Verbi Divini Miniſter in pago Waſpick, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 3. *Decemb.*

XXXI. De Menſuris Cubicis Veteris & Nov. Teſt. 219

Def. *Laurentius Hartong*, Grævecord. Olim Verbi Divini Miniſter in pago Nieulant, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 23. *Febr.* 1660

XXXII. De Menſuris intervallorum V. & N. T. 225

Def. *Hermannus* à *Beek*, Ultraject. Verbi Divini Miniſter in India Orien-

DISSERTATIO.
Orientali, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 29. *Febr.*
XXXIII. De Menſuris Temporum Vet. & N. Teſt. 230
Def. *Johannes* à *Raesvelt*, Gendringa-Gelr. Verbi Div. Min. in pago Echtelt. 22. *Junij.*
XXXIV. De anno & Sabbatho. 235
Def. *Johannes Beverlant*, Lilloô-Brab. Verbi Divini Min. in pago de Oudeman, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 20. *Octob.*
XXXV. De Sabbatho. 248
Def. *Melchior Veeris*, Amſtelo-Bat. Verbi Div. Miniſter in pago Aſſendelft. 27. *Octob.*
XXXVI. De Sabbatho. 255
Def. *Conradus* à *Bourwal*, Amſtelo-Bat. S. Sancti Miniſterii Candidatus Obijt. 31. *Octob.*
XXXVII. De Noviluniis & Paſchate. 263
Def. *Abrahamus Hovius*, Enchuſa-Bat. Olim Verbi Div. Min. Sturijs (Staveren) ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 14. *Nov.*
XXXVIII. De Paſchate. 273
Def. *Aſſuerus Schalkenius*, Harlemo-Bat. Verbi Div. Miniſter in pago Crommeniedijck. 21. *Novemb.*
XXXIX. De feſto Pentecoſtes & Tabernaculorum. 292
Def. *Jacobus Schuylenborgh*, Amſtelo-Batav. Verbi Divini Miniſter Leovardiæ. 28. *Novemb.*
XL. De Feſto Expiationis, Purim & Encœnior. 301
Def. *Iſaacus Huiſmannus*, Gouda-Bat. Verbi Divini Miniſter in India Orientali. 1. *Decemb.*
XLI. De Anno Sabbathico & Jubilæo. 307
Def. *Cornelius* de *Kranckel*, Woudrichem-Bat. Verbi Divini Miniſter in pago Veen. 6. *Mart.* 1661.
XLII. De Idolis Veteris Teſt. pars prima. 311
Reſp. *Simon* van *Hamerſtede*, Berg-op-Zoom-Brab. Verbi Divini Min. in pago Dongen prope Bredam. 22. *Maij.*
XLIII. De Idolis Veteris Teſt. pars ſecunda. 319
Reſp. *Petrus Yvenius*, Hensbroekenſis, Verbi Divini Min. in pago Dijl; jam in pago Hauwert, in Noorthollandia. 25. *Maij.*
XLIV. De Idolis Vet. Teſt. pars tertia. 326
Reſp. *Joachimus* ab *Hoornenburgh*, Amſtelo-Bat. Verbi Divini Miniſter in pago ...... 29. *Maij.*

XLV. De

DISSERTATIO.
XLV. De Idolis V. Teſt. pars quarta. 333
Reſp. *Johannes Baſſeliers*, I. F. Mediob.-Zel. Verbi Divini Min. in Suriguame, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 12. *Jun.*
XLVI. De Synedriis Hebræorum. 339
Reſp. *Dionyſius Denyſſen*, Amſtelo-Bat. Verbi Divini Miniſter Harlemi. 19. *Junij.*
XLVII. De Pœnis Capitalibus. 345
Reſp. *Arnoldus* de *Graef*, Neder-Hemert Gelr. Verbi Divini Miniſter in pagis Ethen & Drongelen. 22. *Junij.*
XLVIII. De Pœnis non capitalibus, pars prior. 351
Reſp. *Ezechiel* à *Domburch*, Ultraject. Olim Verbi Div. Miniſter in Weſtbroeck, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 26. *Junij.*
XLIX. De Pœnis non capitalibus, pars poſterior. 357
Reſp. *Godefridus Deys*, Omera-Bat. Verbi Divini Miniſter in pago Terniſſen, poſtea emeritus, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 3. *Julij.*
L. De Pœnis Eccleſiaſticis Judæorum. 362
Reſp. *Gerardus Blotenburch*, Woudenbergenſ. Verbi Divini Miniſter Amersfurti. 30. *Novemb.*

*** SPICILE-

SPICILEGIUM
HOC
PHILOLOGICUM

Defenderunt hi ſequentes.

I. T*Heodorus* à *Lathem*, Doesburgo-Gelrus. Jam fungitur Politica functione Zutphaniæ. 12. *Nov.* 1662.

II. *Franciſcus Covijn*, Lillo-Brabant. Verbi Divini Miniſter..... 29. *Novemb.*

III. *Hermannus Specht*, Ultrajectinus. Verbi Divini Miniſter in India Orientali, in urbe quæ vocatur Columbo, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 6. *Decemb.*

IV. *Balthazar Schuylenborgh*, Amſtelo-Bat. Obiit ſtudioſus. 25. *Febr.* 1663.

V. *Guilielmus* van *Rhijn*, Ultraject. Verbi Divini Miniſter Arnhemii. 11. *Mart.*

VI. *Johannes Munckerus*, Meppelo-Drent. Verbi Divini Miniſter..... 1. *April.*

VII. *Leonardus Twechius*, aliàs *Groenewegen*, Leckerkerka-Batav. Verbi Divini Miniſter Amſtelodami, ἀλλὰ νῦν ἐν ἁγίοις. 2. *Maij.*

VIII. *Lucas Boſch* ab *Oſch*, Culemburgo-Culemburgus, olim Verbi Div. Miniſter in India Orientali, in urbe quæ vocatur Nagapatan, jam in pago Everdingen prope Culemburgum. 26. *Junij.*

IX. *Daniel le Roy*, Medioburgo-Zelandus. Verbi Divini Miniſter Roterodami. 1682. 14. *Junij.*

LOCA

L O C A
SACRÆ SCRIPTURÆ
Vindicata & quodammodo illuſtrata.

Liber.	*cap.*	*verſ.*	*pag.*
Gen.	4.	26.	312.
	30.	11.	338.
	49.	10.	42.
		26.	164.
Exod.	16.	36.	220.
Levit.	12.	29.	324.
	20.	2, 3.	318.
Num.	3.	39.	134.
	10.	26.	310.
	23.	28.	332.
	25.	2.	333.
Deut.	17.	16-21.	183. & ſeq.
1 Sam.	2.	36.	210.
1 Reg.	11.	3.	186.
		5.	334.
2 Reg.	1.	2.	336.
	6.	25.	220.
	17.	30.	320, & 321.
		31.	ibid.
	19.	37.	323.
2 Chron.	4.	5.	

Liber.	*cap.*	*verſ.*	*pag.*
concil. cum 2 Reg. 7:26.			288.
Jeſ.	37.	38.	323.
Ezech.	8.	14.	324.
Amos.	5.	26.	ibid.
Matth.	6.	24.	202.
	10.	29.	215.
	11.	11.	127.
	16.	3.	142.
		14.	ibid.
		19.	127.
	17.	27.	216.
	19.	24.	135.
	23.	5.	129.
	26.	15.	204.
		30.	282.
Marc.	10.	23.	135.
	12.	42.	214.
	13.	35.	233.
	14.	1.	199.
	15.	25. concil. cum Joh. 19:14.	233

Loca S. Scripturæ Vindicata & quodammodo Illuſtrata.

Liber.	*cap.*	*verſ.*	*pag.*	*Liber.*	*cap.*	*verſ.*	*pag.*
Luc.	3.	2.	199.	1 Cor.	7.	18.	129.
	7.	44.	281.		16.	22.	ibid.
	16.	9.	202.	2 Cor.	11.	24.	358.
	21.	2.	214.	2 Tim.	3.	8.	134.
	19.	14 concil. cum Marc. 15:25.	233.	Apoc.	6.	6.	222.

PHILO-

PHILOLOGI HEBRÆO-MIXTI

DISSERTATIO PRIMA

DE

VERSIONE VULGATA.

I. *Ratio datur quare Verſio Latina vocetur Vulgata.*
II. *Auctor Verſionis Vulgatæ inquiritur, & probatur Hieronymum ejus non eſſe Auctorem.*
III. *Verſio illa non eſt authentica & infallibilis, nec Concilium Tridentinum potuit eam Verſionem canonizare.*
IV. *Rationes duæ dantur quare Concilium Trid. eam verſionem canonizaverit.*
V. *Cauſæ proferuntur quare tot vitia, etiam Grammaticalia, in Verſionem Vulgatam irrepſerint.*

SECTIO I.

DE Verſione Latinâ Pontificiorum, quam Poſſevinus *Biblioth. l. 2. c.* 8. vocat *columnam veritatis & portum, ad quem unuſquiſque ex tot diſcrepantium verſionum fluctibus appellere debeat*, variæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primò quæritur. Quare Verſio Latina Pontificiorum vocatur *Vulgata* Verſio?

Reſp. Temporibus Gregorii in Eccleſiis duæ verſiones Latinæ præcipuè fuerunt uſitatæ, ſcil. Antiqua & Nova. Prior erat antiqua verſio Latina, aliàs vocata ab Auguſtino Itala & ab Hieronymo Vulgata. Hæc tranſlata fuit, ut putatur, ex Verſione Græcâ LXX. Interpretum; ſed à quo auctore neſcitur. Poſterior nova Verſio Latina fuit tranſlata ab Hieronymo ex Textu Hebræo: & propterea nonnul-

læ Eccleſiæ hanc poſteriorem majoris faciebant: ſed è contrà aliæ Eccleſiæ propter antiquitatem præferebant Verſionem antiquam; & ſic duplex illa Verſio lites quaſdam nonnunquam excitabat: ſed ex illis duabus Verſionibus poſtea una tantummodo facta eſt, quæ *Communis* ſive *Vulgata* fuit appellata; quia hæc omnibus Eccleſiis fiebat communis: & propter hanc cauſam Verſio Pontificiorum vocatur *Vulgata*. Sed ſubſequentibus ſeculis eadem Verſio incuriâ Scribarum & injuriâ temporis varia contraxit vitia: nam nullo modo videtur veroſimile talem Verſionem, qualis hodierna eſt, vel ita fuiſſe laudatam ab antiquis Patribus, vel fuiſſe compoſitam ab Hieronymo, linguarum Latinæ, Hebrææ & Græcæ ſcientiſſimo. *Vide plura infrà in 2. quæſt. ex Baronio.*

II. *Secundò quæritur.* Quis eſt Auctor Vulgatæ Verſionis?

Reſp. Variæ hâc de re ſunt ſententiæ inter ipſos Pontificios.

1. Quidam ex Pontificiis abſolutè Verſionem Vulgatam Hieronymo adſcribunt; inter quos ſunt *Auguſt. Steuchus Eugubinus*, *Maſius* Præfat. in Joſ. *Petrus Sutor*, aliique.

2. Alii ex Pontificiis abſolutè negant hanc Verſionem Hieronymo eſſe tribuendam. Hanc ſententiam defendunt *Pagninus* Gramm. Hebr. *Driedo*, & plurimi alii. Etiam hos ſequuntur Reformati Theologi, *Perkinſius*, *Sixtinus Amama*, & plerique alii.

3. Nonnulli aſſerunt Auctorem Vulgatæ Verſionis planè eſſe ignotum. Hoc aſſerit *Galat. de arcanis relig. Chriſt.* p. 286. b

4. Alii ſtatuunt Vulgatam Verſionem non eſſe ab uno Auctore compoſitam, ſed eſſe mixtam ex diverſis verſionibus. Ipſe *Bellarminus* de Verbo Dei lib. 2. cap. 11. hoc affirmat, cùm ait: *Vulgata Editio non eſt unius Auctoris; ſed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam innominato: ſtultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuiſſe errare, & etiam Hieronymum nuſquàm erraſſe, cum ipſe in Cap. 19. Iſaiæ dicat ſe erraſſe, & Eccleſia correctionem ejus receperit.*

5. Alii volunt hanc Verſionem eſſe conflatam. 1. Ex Veteri Latinâ Italâ ſive Vulgatâ Verſione, tranſlatâ ex verſione Græcâ 70. Interpretum. Hanc Hieronymus dicitur emendaſſe. 2. Ex Hieronymi verſione, quam ex fonte Hebræo tranſtulit. Hanc ſententiam multi ex Reformatis & Pontificiis calculo ſuo approbant. *Baronius* ad Annum Chr. 231. S. 48. plenius hiſtoriam hujus rei enarrat, quando ait: "Accidit Gregorii tem-,, pore ut quoniam duæ ſimul vulgatæ editiones Vetus & Nova, diſſenſio-,, num ac contentionum interdum miniſtrarent occaſionem; in diverſa ſtu-

,, dia-

„ dia fideles eâ in re diſtraherentur ab invicem, dum alii Veterem, No-
„ vam alii ſequerentur, turbas cieret, alteramque defendens, in alteram
„ minùs dignè inveheretur; eſſetque ea diverſitas veluti ſeminarium jur-
„ giorum, ac turpem ederet Eccleſiæ faciem. Sed divino afflante Numi-
„ ne proviſum eſt, optimèque conſultum, ut ad Eccleſiaſticum commu-
„ nem uſum una ex duabus, quæ uſui omnibus eſſet Eccleſiis, conflare-
„ tur, quæ *Communis* omnibus atque *Vulgata* uno nomine à cunctis dice-
„ retur, exploſâ illâ Veteris & Novæ nomenclaturâ. „ Hanc ſententiam etiam probat Præfatio, quæ Bibliis Clementis VIII. præfixa eſt, cum ait: *Verſionem eam partim ex Hieronymi tranſlatione vel emendatione, partim ex Italâ mixtam eſſe.* Ut ut ſit, ſaltem hoc eſt veriſſimum, hanc Vulgatam Verſionem non eſſe illam quam ipſe Hieronymus ex Textu Hebræo tranſtulit, vel quam ſecundùm Textum Græcum emendavit, quæ aliàs vocatur Itala Verſio, ſed eſſe mixtam ex his duabus, & procul dubio etiam ex aliis verſionibus quædam eſſe immixta. Rationes quibus ſententiam noſtram probamus, ſunt hæ ſequentes:

Ratio 1. Verſio Vulgata non eſt Hieronymi verſio: quia illa olim, uti ipſe teſtatur in præfat. in Pentat. fuit Textui Hebræo conformis: ſed Verſio Vulgata infinitis ferè in locis differt à Textu Hebræo. Sumatur enim quæcunque verſio, ſive antiqua, quæ ante Concilium Tridentinum prodiit: ſive illa, quam edidit Anno 1590. Papa Sixtus V. ſive alia, quam biennio pòſt Clemens VIII. correctis quamplurimis mendis in Sixti V. Editione, in lucem emiſit. Multa exempla non adferam, unum atque alterum in medium protuliſſe ſufficiat. In antiquis Bibliis, editis Anno 1497. *Geneſ.* 4: 8. hæc verba (*Egrediamur foras*) ſunt addita, quæ tamen in Textu Hebraico non habentur. In Sixti V. Bibliis 1 *Sam.* 4: 9. habetur *Nobis*; in Hebraicis verò *Vobis*. 2 *Chron.* 25: 5. in Sixti Bibliis habetur *triginta millia*; in Hebraicis verò, & Clementis VIII. *trecenta millia.* Similiter *Pſal.* 137: 9. habetur *parvulos ſuos*, cùm Hebraicè habeatur *parvulos tuos.* Centena ferè talia loca poſſent adferri; ſed eadem vide citata in *Antib. Bibl. Amamæ lib.* 2. *cap.* 10. Hæc tamen Biblia ipſe Papa Sixtus V. qui aliàs, ut putant, non poteſt errare, propriâ ſuâ manu correxit. Clemens VIII. videns hæc antedicta vitia cum ipſo fonte non convenire, in ſuâ Editione, illa, ut plurima alia, correxit: ſed è contrà, ubi Sixtus benè Textum Hebræum expreſſerat, ibi nonnunquam Clemens in ſuâ Editione illam lectionem depravavit. In genere tamen Verſio Clementis multo præſtantior & correctior eſt verſione Sixti. Attamen quod Clemens verſionem Sixti aliquando corruperit, apparet ex *Ezech.* 14: 22. ubi Sixtus V. juxta Textum

Hebræum habuit *egredientur*, ibi Clemens ſubſtituit *ingredientur* contra Textum Hebræum, Chaldæum & Græcum. Ex his pauciſſimis allatis exemplis videmus, quanta ſit inter Textum Hebræum & Vulgatas Verſiones differentia: ergò Hieronymus earum non eſt Auctor: nam illa Verſio, teſtantibus *Sixto Sen.* Bib. S. p. 667. aliiſque multis Auctoribus, fuit Textui Hebræo conformis: ſed hoc nec antiquis Edit. Latinis, quæ adhuc extant, nec etiam hodiernis competit: ergò nulla ex illis præciſè ab Hieronymo eſt compoſita. Prætereo adhuc octo vitiorum millia, quæ Iſidorus Clarius Brixianus in Verſione Vulgata obſervaſſe & emendaſſe dicitur; uti ipſe teſtatur in Præfatione Bibliis ſuis præfixâ.

Ratio 2. Verſio Vulgata multa continet, quæ reprehendit Hieronymus, & quæ aliter vertenda eſſe judicat in quæſtionibus Hebraicis, & in libro de optimo genere interpretandi: ergò Hieronymus non videtur ejus Verſionis eſſe Auctor: nam ille, uti videtur, propriam verſionem non caſtigaſſet.

Ratio 3. Quia plurimùm differt à verſione illâ Latinâ, quæ in Operibus Hieronymi invenitur: ergò Hieronymus Vulgatæ Verſionis non videtur eſſe Auctor.

Ratio 4 Sed quid multis hoc probo contra Pontificios, plurimi ex illis noſtram ſententiam etiam defendunt, uti ſuprà vidimus. Imo pudere debet Pontificios, contrariæ ſententiæ patronos, quòd verſionem tam abſurdam, & tot ſolœciſmis ſcatentem, Hieronymo, Latinæ linguæ periſſimo, adſcribant. Duo tantum exempla proferam ex antiquâ Edit. ſuprà allegatâ: *Pſal.* 67: 21. dicitur: *Benedictus Dominus* NB. *die quotidie.* & *Matth.* 6: 30. *Nonne vos* NB. *magis pluris eſtis illis?* Quis ſanæ mentis judicabit hæc ab Hieronymo, viro tam docto, ita fuiſſe tranſlata?

Secundò. Verſio hodierna etiam non eſt Itala iſta verſio, à Patribus ita celebrata: quia Itala verſio erat adſtrictior ad verba, quæ in fontibus extant, & ſententiam clariùs interpretabatur, teſtante *Auguſt. lib.* 1. *de doctrin. Chriſt. cap.* 11. Ex his concludimus Verſionem Vulgatam præciſè nec eſſe Hieronymi verſionem, nec etiam illam antiquam Italam, ſed eſſe mixtam partim ex illis duabus verſionibus, partim fortaſſè etiam ex aliis verſionibus Latinis, tranſlatis ex Textu Græco, vel ex Textu Symmachi, Aquilæ, Theodotionis, aliorumque.

III. *Tertiò quæritur.* An Verſio Vulgata eſt authentica & infallibilis? Atque an major ejus eſt auctoritas quàm Textûs Hebraici?

Reſp. Negando. Verſio Vulgata non habet auctoritatem infallibilem, nec ea etiam ſemper illi fuit adſcripta Alia enim fuit ejus auctoritas ante Concilium Tridentinum, quod celebratum fuit Anno 1545. alia ejus au-

ctoritas

ctoritas poſt idem Concilium. Ante illud Concilium nemo Pontificiorum unquam fuit, qui vel auctoritatem infallibilem, vel abſolutam fidem illi Verſioni tribuit; ſed unicuique licitum fuit tali Verſione uti, quali uti volebat. Nam 1. Ante Concilium Tridentinum Verſio Vulgata nullo Concilio, vel nullis Patrum ſuffragiis unquam fuit pro infallibili judicata.

2. *Joh. Driedo* in recapit. lib. de ſcript. Eccl. ait: "Non oportere damna-
„re, aut à communione ſeparare, tanquam hæreticos, eos, qui ex Scriptu-
„ris Sacris, in ſuo fonte editis, aſſerunt, in Textu Latino quædam poſſe
„corrigi, neque Hieronymum voluiſſe translationem ſuam Eccleſiæ dare,
„tanquam authenticam atque divinam, in omnibus ſic conſonam Sacræ
„Scripturæ, quippe qui diverſis in locis arbitrio lectoris relinquit, ſi ſic vel
„aliter velit interpretari.„

2. E contrà, quia Verſio Vulgata tot ſcatebat vitiis, diverſi Pontifices alias Latinas Verſiones approbarunt. Leo X. approbavit Verſionem Novi T. ab Eraſmo ordinatam, & Clemens VIII. novam Pſalterii interpretationem à Cajetano factam. Et ſi Verſio Latina pro infallibili fuiſſet judicata, non fas fuiſſet Pagnino, Lucenſi Concionatori Apoſtolico, novam adornare verſionem, eamque Anno 1528 in lucem edere. Sed quia ille ſub auſpiciis Leonis X. qui etiam ſumtus fecit, verſionem novam adornavit; ideo ille Papa antiquam verſionem pro authenticâ non agnovit. *Vide plura in Theſ. Philol Hottingeri* l. 1. c. 3. §. 3.

Poſt Concilium Trident. longè major fuit Vulgatæ Verſionis auctoritas propter decreta, quæ illud Concilium de Verſione Vulgatâ decrevit. *Seſſione* 4. *decreto* 1. ſic ajunt: "Si quis libros ipſos integros, cum omni-
„bus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueverunt, & in
„Veteri Vulgata Latina Editione habentur, pro ſacris & canonicis non
„ſuſceperit, anathema ſit.„ *Et decreto* 2. *ita pergunt*: "Inſuper eadem S. S.
„Synodus conſiderans, non parum utilitatis accedere poſſe Eccleſiæ Dei,
„ſi ex omnibus Latinis Editionibus, quæ circumferuntur, ſacrorum li-
„brorum, quænam pro authentica habenda ſit, innoteſcat, ſtatuit & de-
„clarat; ut hæc ipſa vetus & vulgata Editio, quæ longo tot ſeculorum
„uſu, in ipſâ Eccleſiâ probata eſt, in publicis lectionibus, diſputationi-
„bus, prædicationibus, & expoſitionibus, pro authenticâ habeatur, & ut ne-
„mo eam rejicere quovis prætextu audeat vel præſumat.„ Hæc ſunt verba Concilii Trid. de verſione Vulgata. Quia verò verba illa ſunt ambigua, ideo inter ipſos Pontificios magnæ lites de vero horum decretorum ſenſu ſunt motæ. Quidam in carcerem ſunt conjecti, unde ſententiam ſuam explicare debuerunt. Ferè quot capita tot fuerunt ſententiæ de genuinâ interpretatione horum decretorum.

Primò. Quidam hæc decreta ita expoſuerunt, ac ſi Concilium voluiſſet innuere Verſionem Vulgatam eſſe integram, myſterii plenam, omnis erroris immunem, & eandem non tantùm aliis verſionibus, ſed etiam ipſis fontibus eſſe longè præferendam: quia putabant quod Patres illius Concilii judicarint Intrepretem Verſionis Vulgatæ ita Spiritu S. fuiſſe directum, ut non potuerit errare. Audiamus hac de re *Melchiorem Canum* de Locis Th. 2. 14. ubi ſic ait: *Aut Veterem Interpretem, Spiritûs S. peculiari dono, ſacras literas convertiſſe, aut ſaltem habuiſſe Spiritum quendam prophetico vicinum.* Et *Gretzerus* defenſ. Bellarm. l. 2. cap. 10. ait: Interpretem fuiſſe directum ut *nuſquam* à mente Spiritûs S. aberraret.

Secundò. Alii ajunt, quòd Concilium judicarit hanc verſionem eſſe authenticam tantummodo quoad dogmata fidei & morum; adeo ut putarint in Verſione Vulgatâ nulla eſſe vitia, quæ fidei & bonis moribus contraria ſunt, etiamſi quædam leviora vitia inveniantur: putant enim Concilium tantùm reſpexiſſe ad graviora vitia, fidei & bonis moribus contraria. Hanc ſententiam defendunt *Bellarminus*, *Bannes*, aliique multi. Plurimæ ſententiæ, explicantes mentem illorum decretorum, poſſent, niſi brevitati ſtuderemus, adhuc adferri; ſed qui eas deſiderat, adeat *Theſ. Phil. Hottingeri loc. cit.* Explicatio illorum decretorum inter cæteros vexavit multos Hiſpanos Theologos, benè de ſede Pontificiorum aliàs meritos, ut nonnulli ex eis propter diverſam interpretationem ſint in carcerem conjecti, unde etiam ſententiam ſuam debuerunt defendere.

Ut ut ſit, decreta illa ſunt irrita, abſurda & falſa. Rationes ſunt hæ ſequentes.

1. Verſio Vulgata non eſt authentica, quia nec Propheta, nec Apoſtolus, nec ullus alius, infallibili Spiritu ductus, eam compoſuit. Atqui hoc requiritur ad authenticam Editionem: nam quod à fallibilibus auctoribus conſcriptum eſt, hoc authenticum & infallibile eſſe nequit.

2. Quia Concilium Verſionem Vulg. Anno 1546. canonizavit, quæ demum longo tempore pòſt emendatiſſima (delegatis 7. viris, qui emendationi præeſſent, quod tamen nunquam factum eſt) prodiret. Canonizavit Verſionem infinitis ferè ſcatentem vitiis, quæ demum Anno 1590. poſt 44. annos à condito decreto emendatior in lucem emiſſa eſt à Sixto V. Sed illa adhuc infinitis ferè ſcatebat vitiis. Sixtus V. in ſua Vulgatæ verſionis Editione multa omiſit. Ex. gr. *Prov.* 25: 24. omiſſa ſunt: *Melius eſt ſedere in angulo domûs, quàm cum muliere litigioſâ & in domo communi.* Sic *Levit.* 10: 9. *Patri matrique maledixit.* Similiter *Matth.* 27: 35. *Judic.* 17: 2, 3. 1 *Sam.* 4: 21. 1 *Reg.* 12: 10. & 2 *Chron.* 2: 10. &c. nonnulla in illis verſibus ſunt omiſſa, quæ in Textu Hebræo habentur. Si quis plura exempla

pla deſiderat, adeat *Antibarb. Biblicum Amamæ* lib. I. cap. 10. Clemens VIII. biennio pòſt, ſcil. Anno 1592 multa quidem vitia in Sixti V. Bibliis correxit; quamplurima tamen reliquit, & è contrà quædam, in Sixti Bibliis emendata, depravavit, uti ſuprà demonſtravimus. Thomas James, Anglus, edidit Londini 1606. Libellum, in quo contulit Editionem Sixti V. & Clementis VIII. & ubique oſtendit differentiam inter utramque Editionem; annotatque ubi Clemens addiderit, detraxerit, &c. Ipſe *Bellarm.* fatetur in epiſt, datâ Capuæ 6. Decemb. 1603. ad Fr. Lucam Brugenſem, Biblia Vulgata non benè eſſe correcta, cùm ait: *Scias velim, Biblia Vulgata non eſſe à nobis accuratiſſimè caſtigata; multa enim de induſtriâ juſtis de cauſis prætèrivimus, quæ correctione indigere videbantur.* Sed quid opus eſt auctoritatibus ſtare, cùm ipſa verſio Vulgata ſatis oſtendat diſconvenientiam à Textu Hebræo. Suprà quædam vitia attulimus, jam præterea addemus hæc pauca ſequentia: *Geneſ.* 3: 15. in Textu Hebræo eſt הוא, quod debet tranſferri per *ipſum* ſcil. ſemen mulieris, vel per *ipſe* ſcil. Chriſtus; non vero per *ipſa.* Illud הוא eſt maſcul. gen. quia reſpicit ad זֶרַע *ſemen.* Deinde verbum יְשׁוּפְךָ etiam eſt Maſcul. generis, ut & Affixum in תְּשׁוּפֶנּוּ: ergò הוא non debet explicari per *ipſa.* Præterea *Geneſ.* 9: 6. in Textu Hebr. habetur, *Qui effundit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis illius effunditor.* In Verſione Vulgatâ omiſſæ ſunt voces *per hominem.* Adhuc *Deut.* 33: 10. Textus Hebræus habet *docent judicia tua ô Jacob*: Verſio vulgata omiſit verbum *docent.* Vide plura exempla in Syntagm. *Polani lib.* 1. *cap.* 43. Ex his concludimus, illam Verſionem quæ tot ſcatet vitiis, quæque ab infallibili auctore non eſt compoſita, non poſſe eſſe authenticam & infallibilem fidei & morum regulam.

IV. *Quartò quæritur.* Ob quas cauſas Concilium Tridentinum Verſionem Vulgatam pro authenticâ canonizavit.

Reſp. Cauſæ illius decreti variæ poſſunt aſſignari; ſed duas præcipuas tantùm in medium proferemus. Harum *prior* fuit *barbaries* & *ignorantia* linguæ Hebrææ & Græcæ, quæ in initio reformationis maxima fuit. Reformati nonnunquam in dubium vocabant Verſionem Vulgatam, & Pontificios ad ipſos fontes provocabant: ſed quia illi ignorantiam ſuam in illis linguis ſatis cognoſcebant, & ut non opus eſſet Reformatis hâc in parte ſatisfacere; ideo canonizârunt Verſionem Vulgatam, & ſtatuerunt eam Textui Hebræo & Græco longè eſſe præferendam. Hanc ſupinam ignorantiam linguarum Originalium in ipſis Monachis ipſi Pontificii debuerunt fateri. Vide Hottingeri *Theſ. Phil.* pag. 145. Ita ſcribit Secretarius Pontificis Julii IV. actione primâ oper. Verg. t. 1. pag. 12. *Itaque ſi hi* (ſcil.

(ſcil. Reformati) *congrediantur cum noſtratibus, multa certè imminebunt pericula. Scis enim tuos Epiſcopos eſſe ferè literarum rudes, voluptati autem ac deliciis deditos.* Et qui eas linguas callebat, ferè ſuſpectus erat hæreſeos; ſic conqueritur eâ de re Epiſcopus *Claudius Eſpenſæus* in Comm. in 1. ad *Tim.* cap. 3. cùm ait circa reformationis initia talem linguarum originalium ignorantiam graſſatam fuiſſe, *ut in Latinis auctoribus Græcè noſſe ſuſpectum fuerit, Hebraicè propè hæreticum. Canus* Loc. C. p. 59. Auctores Scholaſticos laudat, quòd trecentis annis multùm profecerint in hæreſibus refellendis per ſolam Editionem Latinam, & addit, *quippe linguæ Græcæ & Hebraicæ non habuerunt peritiam. Bellarm.* ingenuè fatetur de V. D. lib. 2. 10. *In conciliis generalibus aut pauciſſimos aut interdum nullos fuiſſe linguæ Hebrææ peritos.* Egregia ſanè laus! Sed quid dico de linguis originalibus? Nec ipſa quidem Biblia Latina, etiam doctiſſimi inter ipſos, niſi rariſſimè, tractabant, *Stephanus* præf. ad Cenſuram Theol. Pariſ. 1532. ait: *Ante paucos annos quidam ex Sorbonâ ſic loquebatur: miror quid iſti juvenes nobis ſemper allegent Novum T. perdiem, ego plus habebam quàm quinquaginta annos, quod neſciebam quid eſſet Novum Teſtamentum.* Caroloſtadius, poſtea factus unus ex Reformatoribus, teſte Luthero apud *Serar. in Proleg. pag.* 137. non cœpit Biblia legere niſi octavo poſt impetratum ſupremum in Theologiâ gradum. *Albertus* Archi-Epiſcopus Moguntinus, cum Anno 1530. in Comitiis Auguſtanis Biblia, quæ in menſâ collocata reperiebat, obitèr aperuiſſet, foliaque eorum quædam perluſtraſſet, hæc tandem dixiſſe fertur; *Equidem neſcio quid hoc libri ſit. Illud video, omnia quæ eo continentur, nobis adverſa eſſe.* Vide de his plura in *Antibarb. Bibl. Amamæ lib.* 1. *cap.* 7.

Poſterior cauſa hujus decreti hæc fuit. Verſio Vulgata multis in locis confirmat fidem Pontificiorum, cùm in Textibus Originalibus ipſorum fides refutetur, & Reformatorum ſtabiliatur. Hoc apparet, ex. gr. in his ſequentibus.

1. Incertitudinem gratiæ probant ex *Eccleſ.* 9: 1. quia Verſio Vulgata habet: *Neſcit homo utrum amore an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta:* Verum hæc in Textu Hebræo non habentur, ſed ita dicitur: *Etiam amorem, etiam odium non ſcit homo*, ſcil. ex rebus externis.

2. Limbum probant ex *Geneſ.* 37: 25. *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum:* ſed vox Hebræa שאלה in Textu occurrens, debet explicari per *ſepulchrum verſus.*

3. Statuunt Moſis faciem fuiſſe cornutam, quia *Exod.* 34: 35. in Verſione Vulgatâ dicitur; *Videbam faciem egredientis Moſis eſſe cornutam*, quum verbum Hebraicum ſignificet *radiare*, ſive radios ſplendoris inſtar cornuum emittere.

4. Pro-

4. Probant ex eadem verſione invocationem Sanctorum, quia dicitur *Geneſ.* 48: 16. *Et invocetur ſuper eos nomen*, cùm in Textu Hebræo habeatur *nominetur.*

5. Miſſam ex *Gen.* 14: 18. *Offerens panem & vinum*, quum habeatur in Textu Hebræo & in multis verſionibus Vulgatis *proferens.*

6. Meritum congrui & condigni ex *Gen.* 4: 13. *Major eſt iniquitas mea, quàm ut veniam merear.* In Textu Hebræo habetur, *Major eſt pœna mea quàm ut ſuſtinere poſſim.* Similiter ex epiſt. ad *Hebr.* 13: 16. idem conantur probare: *Talibus hoſtiis promeretur Deus*, quum Græcè habeatur, *Talibus victimis delectatur Deus.* Vide plura exempla in *Antibarbaro Bibl. Amamæ* l. 1. c. 7. Ex his videmus, quæ rationes Concilium illud moverint ad canonizandam Verſionem Vulgatam.

V. *Quintò quæritur.* Unde tot vitia, etiam nonnulla Grammaticalia, in Verſionem Vulgatam irrepſerunt?

Reſp. Cauſæ eorum vitiorum multæ poſſunt aſſignari, ſed præcipuas tantùm enarrabimus. i. e. Quia Vulgata Verſio magnâ ex parte tranſlata eſt ex Græcis quibuſdam, etiam malè tranſlatis & corruptis Bibliis; ideo tot vitia in Verſionem Vulgatam irrepſerunt. Non enim mirum eſt Verſionem illam eſſe vitioſam, quæ ſecundùm exemplar corruptum & malè tranſlatum eſt compoſita.

2. Biblia Vulgata ita fuerunt corrupta, quia inter Patres, alioſque maxima linguarum Originalium fuit ignorantia. Duo tantum Patres, Hieronymus ſcil. & Origenes Hebraicam calluerunt linguam, cæteri non potuerunt Verſionem Latinam ſecundùm Textum Hebræum corrigere: & propterea vitia, quæ ſemel ex oſcitantiâ, vel data opera in Verſionem irrepſerant, manſerunt; & ſubſequentibus ſeculis plura vitia ex oſcitantia Scribarum ſunt nata. Hæc omnia vitia ſimul collecta talem abſurdam & corruptam verſionem pepererunt.

3. In Verſione Vulgata etiam ſunt multi ſolœciſmi; quia inter Monachos & Pontificios ſuperioribus ſeculis lingua Latina nullo modo fuit exculta. Barbarè, & contra regulas Grammaticæ & Syntaxeos Latinæ ſcribebant & loquebantur. Hinc eſt quòd Thomas à Kempis dixerit in libello de imitatione Chriſti: *Niſi totam Bibliam tenerem extra*, &c. Et quia tales indocti Scribæ ſæpe Verſionem Latinam exſcribebant, & pro libitu ſuo ei vel aliquid addebant, vel nonnunquam inde aliquid abjiciebant; ideo tales abſurdæ loquutiones in eam Verſionem ſunt introductæ: exempla duo ſuprà ex *Pſal.* 67. & ex *Matth.* 6. attulimus. Poſtea Eraſmus Roterodamus linguam Latinam in priſtinum ſtatum reſtituit, & Mona-

chos meliorem latinitatem docuit. Hinc puduit eos deinceps talis Latini ſermonis, quali Verſio Vulgata conſcripta fuit.

4. His vitiis adhuc annumerari poſſet oſcitantia Monachorum in exſcribenda Verſione, & negligentia totius Scripturæ. Monachi rarò S. Scripturam legebant, ſed contenti erant lectione breviarii. In templis, ubi Miſſam celebrant, inveniuntur opera Bernardi, aliorumve auctorum, qui laudes Mariæ deſcripſerunt; ſed Biblia ſunt in bibliothecis, imo vix in omnibus bibliothecis, niſi in capſa quadam peculiari, in angulo bibliothecæ erecta, in qua libri prohibiti recondi ſolent. Nam Biblia à Pontificiis, etiamſi Chriſtus dixerit apud Joh. cap. 5. verſ. 39. *Scrutamini Scripturas*, inter libros prohibitos numerantur. Non mirum ergo, quod parùm curârint Biblia & rectam ejus ſcriptionem vel editionem. Si quis plura de hac Vulgata Verſione deſiderat, adeat *Theſ. Philol. Hottingeri* loco cit. & *Antibarb. Bibl. Amamæ* lib. 1. In hoc poſteriori etiam invenitur Bulla Papæ Sixti V. compoſita Anno 1589 pro Vulgatâ Verſione, quæ parumper ab ipſo emendata fuit. In eodem libro etiam extat Præfatio, quam Clemens VIII. Editioni ſuæ biennio pòſt præpoſuit; in quâ dat rationem, quare multa in Verſione Sixti V. correxerit.

Meus filius Rodolphus, degens Pariſiis ad ſcientiam Anatomicam magis perficiendam, inde mihi ſcripſit, ſe vidiſſe in Bibliotheca Regia, Biblia Vulgata, cum Præfatione Sixti V. tribus tomis diſtincta, magnis literis nitidiſſimè impreſſa, cum hoc titulo:

BIBLIA SACRA *Vulgatæ Editionis ad Concilii Tridentini Præſcriptum emendata, & à* SIXTO V. P. M. *recognita & approbata.*
R O M Æ.
Ex Typographia Apoſtolica Vaticana.
M. D. XC.

DISSER-

DISSERTATIO SECUNDA

Quæ eſt pars prima

DE

VERSIONE GRÆCA

Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

I. *Meritò numerus* LXX. *vel* LXXII. *Interpretum in dubium vocatur: nam Judæi in hoc numero quærunt myſteria. Origo hujus fabulæ aſſignatur.*
II. *Tempus adornatæ Verſionis exprimitur.*
III. *Ut & Auctores impulſivi, qui tres allegantur.*
IV. *Hæc Verſio eſt tranſlata ut Bibliotheca Ptolomæi augeretur.*
V. *Auctores Græcæ Verſionis recenſentur.*
VI. *Videntur conjuncti & non ſeparati Verſionem adornâſſe.*
VII. *Tempus* LXXII. *dierum in dubium vocatur.*
VIII. *Conſenſus Interpretum exſibilatur.*

SECTIO I.

AGgredimur materiam, multis fabularum involucris involutam, ſcil. de famoſâ, & à multis nimiùm laudatâ Verſione Græcâ, quæ vulgò Lxx. Interpretum vocari ſolet. Hæc verſio vocatur Lxx. Interpretum, ſumpto numero rotundo pro non rotundo: nam plerique, qui dicunt fuiſſe Lxx. Interpretes, intelligunt Lxxii. ſed brevitatis & facilitatis cauſâ nominant tantum Lxx. De hâc Græcâ Verſione has ſequentes quæſtiones movebimus.

§. *Primò quæritur.* An unquam fuerunt in mundo tales Lxx vel Lxxii. Interpretes, qui Textum Hebræum Veteris Teſt. in linguam Græcam tranſtulerunt?

Reſp. Meritò numerus Interpretum, à Judæis efficitus, in dubium vocatur. Prioribus quindecim quidem ſeculis vix ullus fuit, qui de hoc Interpretum numero dubitavit: ſed poſtquam nonnulli rationibus magis quàm auctoritatibus totum hoc negotium de numero Interpretum penſitare inceperunt, deprehenderunt hunc Interpretum numerum eſſe incertum, & auctores de eo non idem ſtatuere; ſed veroſimile eſſe hunc nume-

rum à nugacibus Judæis eſſe effictum. Itaque nos moti quibuſdam rationibus, putamus nunquam Lxx. vel Lxxii. tales Interpretes in mundo fuiſſe, qui aut ſimul conjuncti, aut ſeparati talem Verſionem adornârunt. Præcipuæ rationes ſunt hæ duæ ſequentes.

Ratio 1. Numerus hic ſeptuagenarius eſt excogitatus, vel potiùs effictus à Judæis; ſed Judæis loquentibus de hoc numero, non facilè eſt adhibenda fides. Ratio hæc eſt: quia Judæi ex hoc numero ſemper varia, imo plura myſteria elicuerunt, quàm ex ullo alio numero. Et quando numerus auctorum vel rerum eſt incertus & dubius, tum ſolent utplurimùm ſtatuere fuiſſe ſeptuaginta auctores aut res. Quare? Quia Moſes juſſu Dei 70. Viros, ad סנהדרין *Synedrium maximum* conſtituendum, convocavit. Ex ſequentibus exemplis res fiet clarior. 1. Judæi ſtatuunt linguam Hebræam tempore ædificationis Turris Babylonicæ fuiſſe diviſam in 70. linguas. 2. Etiam affirmant Gentem illam Hebræam, ita antea conjunctam, in 70. Nationes ſive Gentes fuiſſe diviſam. 3. Superſtitio in cauſa eſt, quare ſtatuant ſingulos Seniores, in magno Sanhedrin congregatos, calluiſſe 70. linguas; ne aliquem ex ore Interpretis audire opus haberent: nam 70. Nationum cauſæ graviſſimæ ab illo Sanhedrin judicabantur. Si ergo ſinguli Seniores non calluiſſent 70. linguas, cùm ſingulæ Nationes diverſimodè loquerentur, per interpretem debuiſſent litigantes audire, quod Judæis videtur vergere contra gravitatem illorum Seniorum. Hinc eſt quod ſtatuant ſingulos illos viros 70. linguas noviſſe. 4. Judæi etiam arbitrantur illis 70. Nationibus, à confuſione ortis, 70. Angelos fuiſſe præpoſitos, qui eas gubernabant, &c. 5. Etiam 70. Angeli dicuntur confuſionem 70. linguarum induxiſſe. *R. Elieſer* in ſuis Capitulis *cap*. 24. ait: קרה הק״בה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבורו ואמר להם באו ונבלבל את לשונם *Vocavit Deus Benedictus LXX. Angelos circumdantes thronum gloriæ ejus, dixitque eis: venite, confundamus linguam eorum.* 6. Statuunt Turris Babylonicæ architectos & conſiliarios fuiſſe Lxx. 7. Denique cùm Deus confuſionem linguarum efficeret, affirmant Turrim Babylonicam verſùs orientem, & verſùs occidentem 70. gradûs fuiſſe altam. Ex his videmus Judæos ſemper varia myſteria ex hoc numero ſeptuagenario elicuiſſe. Quidni idem potuiſſet factum eſſe in hoc numero Interpretum aſſignando?

Ratio 2. Ipſi Judæi in numero horum Interpretum non conveniunt: nam quidam ajunt fuiſſe 70. alii 72. alii verò tantùm quinque fuiſſe pro indubitato habent. Etiamſi prima ſententia cum ſecundâ facilè conciliari poſſit; non video tamen quomodo ultima cum alterutrâ ex præcedenti-

bus

bus poſſit conciliari, niſi dicamus Verſionem illam Lxx. aut Lxxii. Seniorum auctoritate à quinque Interpretibus eſſe compoſitam. Joſephus *lib.* 12. *cap.* 2. aliquoties ait fuiſſe 70. Interpretes, qui Legem Ptolomæo tranſtulerunt; nihilominùs tamen dicit, quòd idem Ptolomæus petierit ab Eleazaro, Judæorum Pontifice, ut idem ex qualibet tribu ſenos Seniores mitteret ad hoc negotium peragendum: atqui ſexies duodecim ſunt 72. Hinc apparet, quod prima & ſecunda ſententia ab iiſdem auctoribus defendatur; ſed tertia ſententia non tam facilè cum alterutrâ ex præcedentibus duabus conciliari poteſt. In Tractatu Talmudico סופרים *de Scribis* dicitur *cap.* 1. *ſect.* 8. מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים ושנים זקנים והושיבם בשבעים בתים ולא גלה להם על מה כנסם. נכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם וכו׳ h. e. *Exemplum in Ptolomæo Rege, qui convocavit* Lxxii. *ſenes, & collocavit eos in totidem ædiculis, cùmque nondum aperuiſſet eis, quare eos congregâſſet, ingreſſus eſt ad ſingulos, dixit eis, ſcribite mihi Legem Moſis magiſtri veſtri &c.* Contrarium huic ſententiæ habetur in eodem Tractatu, *cap. eod. ſect.* 7. ubi tranſlatio Græca, Ptolomæo facta, vocatur *Opus quinque Seniorum:* מעשה בחמשה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל וכו׳ h. e. *Opus quinque Seniorum, qui ſcripſerunt Ptolomæo Regi Legem Græcè: & fuit dies ille gravis Iſraëli, ſicut dies quo factus eſt vitulus &c.* Hinc videmus contradicentes Judæorum de numero Interpretum eſſe ſententias, quæ ita conciliari poſſent, ſi dicamus Eleazarum Pontificem miſiſſe Regi Ptolomæo ex magno Sanhedrin quinque Seniores, qui hanc Verſionem Græcam adornârunt.

§. 2. Sed quare à pleriſque dicuntur fuiſſe Lxx. vel Lxxii. Interpretes?

Reſp. Quia illi Lxx. Viri ex ſe, ſive ex magno illo Concilio deputârunt quinque illos Viros, qui opus actualiter effecerunt. Hæc Verſio ergo adſcribitur Lxx. Senioribus, quia ipſorum auctoritate & juſſu adornata eſt, cùm tamen illi quinque ipſam Verſionem effectivè compoſuerint.

§. 3. *Objiciet* fortaſſe nonnemo mirum eſſe, quòd hic Interpretum numerus in dubium vocetur, quum tota antiquitas, etiam Joſephus, hiſtoriographus fide digniſſimus, aliique multi affirment fuiſſe ſeptuaginta Interpretes.

Reſp. 1. Tota antiquitas hoc non affirmat; attulimus ſuprà locum contrarium ex Talmude, ubi tantum quinque Seniores opus hoc effeciſſe dicuntur.

2. Judæis, loquentibus de numero ſeptuagenario, non facilè eſt adhibenda

benda fides; quia, uti ex exemplis ſuprà allatis apparet, ſemper multa myſteria ex hoc numero expiſcati ſunt. Joſephus, fide dignus Judæus, hunc Interpretum numerum pro indubitato quidem habet; ſed ille deceptus fuit à ſuis anteceſſoribus, quemadmodum deceptus fuit in tempore, quo hi Interpretes Verſionem hanc adornâſſent, ſcil. ſpatio 72. dierum. Hoc fabuloſum eſſe poſtea probabimus. Quidni hoc idem de numero Interpretum ipſi accidere potuiſſet, quum ferè quadringentis annis poſt adornatam verſionem vixerit? Præterea nemo ignorat quàm nimis credula fuerit tota antiquitas. Quomodo unus Papias de Euangelio Matthæi, quaſi Hebraicè ſcripto, totam antiquitatem fallere potuit? Quid unus Philoſophus de piſce remorâ, ac ſi magnæ navi remoram injicere poſſet, non perſuaſit? Deinde tota hæc fabula de numero Interpretum unius Ariſteæ fide & auctoritate nititur. Prætereo multas alias fabulas, quas aliquando unus vel alter toti antiquitati facillimè imponere potuit; & ſic præconcepta aliqua vel recepta aliquandiu opinio fuit inſtar fabulæ anilis, quæ ex animis hominum, rationum ponderibus, vix eximi potuit.

3. Ex recentioribus quamplurimi ſunt, qui Interpretum numerum in dubium vocant: *Zuinglius* Præfat. Comm. in Geneſ. vocat Verſionem Græcam *ſive ſeptuaginta, ſive ſeptem millium Interpretum.* Scaliger numerum Interpretum ſeptuagenarium in *Epiſt.* 14. explodit, & à Judæis effictum aſſerit. Hos ſequitur *Heinſius* in Ariſtarcho ſacro *cap.* x. Spanhemius *parte* I. *dub. Euang.* XXIII. *pag.* 166. & multi alii.

§. 4. *Quæret* aliquis: Unde ergo origo hujus fabulæ de numero LXX. Interpretum deſumpta eſt? *Reſp.* Heinſius in loco citato originem hujus fabulæ elicit ex *cap.* 24. *Exodi*, *verſu* 1, 9. ubi dicitur Moſes μετὰ ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ πρὸς Θεὸν ἀναβεβηκέναι. Et verſu 11. ſequitur: καὶ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ Ἰσραὴλ οὐ διεφώνησεν οὐδὲ εἷς, *Et electorum Iſraël non diſſonuit neque unus.* Ex illis ergo ſeptuaginta Senioribus, ſeptuaginta Interpretes originem habent. Et quia dicitur de illis, καὶ διεφώνησεν οὐδὲ εἷς, *diſſenſiſſe ex illis neminem*, hinc hiſtoria de Ptolomæo, hinc famoſæ illæ ſcenæ de omnium Interpretum ſummo conſenſu, &c ortæ ſunt. Et quia vox אצילים, *verſu* 11. occurrens, etiam aliquando idem denotat quod κεχωρισμένοι *ſeparati*, hinc hiſtoria de ſeparatione, quod ſeorſim nempe ac ſeparatim in 70. cellulis Legem tranſtulerint. Vide plura in Hottingeri *Theſ. Philol. lib.* 1. *cap.* 3. *ſect.* 3. *quæſt.* 3. Poſtea adhuc multas alias fabulas de hac Verſione, à Judæis effictas, in medium proferemus.

§. 5. *Quæret* adhuc aliquis: Quare quidam finxerunt fuiſſe 70. alii verò 72. Interpretes? Reſp. Multi ajunt fuiſſe 70. Interpretes, quia *Exod.* 24 fit mentio

mentio 70. Seniorum: nam inde tota hæc fabula de numero Interpretum eſt deſumpta. Alii ſtatuunt fuiſſe 72. Interpretes; quia Joſephus, aliique quamplurimi affirmant ex ſingulis tribubus Iſraëlitarum, quæ fuerunt duodecim, fuiſſe ſenos Seniores ad Ptolomæum miſſos: atqui ſexies duodecim ſunt LXXII. Hæc dicta ſufficiant de numero Interpretum. Nos in ſequentibus hanc Verſionem Græcam, quia conſuetudo ita obtinet, LXX. Interpretum Verſionem vocabimus.

II. *Secundò quæritur.* Quando hæc Verſio Græca eſt adornata?

Reſp. Verſio illa Græca, ſatis famoſa, eſt etiam valde antiqua: nam compoſita eſt anno à creatione mundi 3699. hoc eſt, circiter 300. annis ante nativitatem Chriſti.

III. *Tertiò quæritur.* Quis fuit cauſa impulſiva hujus Verſionis?

Reſp. Tres ſunt de hâc quæſtione ſententiæ. *Prima* ſtatuit Judæos Alexandrinos, utpote linguæ Hebrææ imperitos, petiiſſe à quibuſdam aliis Judæis, in lingua Hebræa & Græca peritis, ut Textum Hebræum in Linguam Græcam transferrent; ut ſic ipſimet etiam Sacrum Textum legere, & ſecundùm eundem vitam ſuam inſtituere poſſent.

Secunda ſententia defendit Ptolomæum Lagum, Regem Ægypti, petiiſſe ab Eleazaro Pontifice, ut quoſdam viros doctos Alexandriam mitteret, qui Legem Hebraicam in Linguam Græcam transferrent. Alſtedius in *Theſauro Chronologiæ pag.* 106. ſtatuit Judæos Anno à Creat. Mundi 3630. ſub regimine Ptolomæi Lagi Biblia in Linguam Græcam vertiſſe: ſed illa Verſio non fuit illa famoſa, quæ vulgò LXX. Interpretum vocatur.

Ultima ſententia, quæ pro veriſſima à pleriſque auctoribus habetur, defendit Ptolomæum Philadelphum, ſuperioris Regis filium, ſcripſiſſe Eleazaro, ab eoque petiiſſe ut quoſdam Interpretes mitteret. Hoc affirmat Joſephus *lib.* 12. *cap.* 2. & plerique Auctores, qui de Verſione hac ſcripſerunt. Sunt nonnulli, qui has duas poſteriores ſententias ita conciliant, quòd Ptolomæus filius, in conſortium regni à Patre, Verſionem Græcam ſuadente, aſſumptus, propterea ſolus verſionem illam procuràſſe fertur, *vel* quòd ipſius prudentiæ cura totius operis fuerit commiſſa, *vel* quòd illa verſio demum poſt patris mortem fuerit abſoluta. Vide *Hottingeri Theſ. Phil. lib.* 1. *ſect.* 3. Ubi idem admonet omnes Reges Ægypti poſteriores vocatos fuiſſe Ptolomæos, quemadmodum priores fuerunt vocati Pharaones: & ſic nomen Ptolomæi fuit nomen generale, omnibus Regibus Ægypti deinceps conveniens; eodem modo ſicuti jam Reges Galliæ nomine Ludovici, & Reges Hiſpaniæ nomine Philippi ferè vocari ſolent.

IV. *Quæ-*

IV. *Quartò quæritur.* Quid Ptolomæum Philadelphum movit ad convocandum quoſdam Judæos, qui Verſionem Græcam adornarent?

Reſp. Cauſam hanc impulſivam allegat Joſephus loco ſuprà citato. Ptolomæus Philadelphus, egregiam Bibliothecam erigere volens, dedit in mandatis Demetrio Phalereo, regiarum Bibliothecarum Præfecto, ut totius orbis libros colligeret, coëmens quotquot ubicunque audiviſſet cognitu dignos, aut Regi gratos. Hic Demetrius rogatus aliquando à Rege, quàm multa millia jam comparâſſet, ajebat ſe modò comparâſſe circiter ducenta millia, ſed ſe brevi habiturum quingenta millia. *Ammianus Marcellinus lib.* 22. ait in illâ Bibliothecâ fuiſſe ſeptingenta millia librorum. Demetrius, volens Bibliothecam Regiam adhuc magis augere, dixit adhuc deſiderari in eâ Libros Sacros Judæorum Græcè tranſlatos. Itaque Rex Ptolomæus petiit ab Eleazaro Pontifice, ut mitteret quoſdam Judæos, qui Sacrum Codicem in Linguam Græcam transferrent; ut ſic Regia Bibliotheca hoc præſtantiſſimo libro non careret. Voluntas ergo augmentandi Bibliothecam Alexandrinam cauſa fuit Ptolomæo, quare illos Interpretes Hieroſolymâ convocârit. Fortaſſe Demetrius Bibliothecarius hanc tranſlationem non tam deſideravit propter Bibliothecam, quàm quidem propter Judæos Alexandrinos & alios quamplurimos, per Ægyptum & Aſiam diſperſos, Hebrææ Linguæ imperitos, ut illi etiam S. Scripturam legere poſſent.

V. *Quintò quæritur.* Quinam & quales fuerunt illi Interpretes Græci?

Reſp. Unâ fabulâ admiſſâ facillimè etiam aliæ inde pullulârunt. Qui defendunt quòd fuerint præciſè 72. Interpretes, ajunt illos 72. Interpretes fuiſſe electos ex duodecim tribubus, & fuiſſe Aſſeſſores illius Magni Sanhedrin, quod Hieroſolymis erat congregatum. Rationem hanc dant, quia vocantur Seniores: atqui Collegæ illius Sanhedrin communiter vocari ſolent Seniores. Præterea ſingulorum Interpretum nomina, & tribum, ex quâ oriundi fuerunt, enumerant. Ex tribu Juda dicuntur fuiſſe hi: *Joſephus*, *Ezechias*, *Zacharias*, *Johannes*, *Ezechias*, *Eliſæus*. Ex tribu Ruben: *Judas*, *Simon*, *Samuel*, *Adæus*, *Mathias*, *Eſchemias*. Ex tribu Gad: *Nehemias*, *Joſephus*, *Theodoſius*, *Baſeas*, *Ornias*, *Datis*. Ex tribu Aſer: *Jonathas*, *Auxeas*, *Eliſæus*, *Ananias*, *Chabrias*, *Sachus*. Ex tribu Nephtalim: *Jaſachus*, *Jacobus*, *Jeſus*, *Gabateus*, *Simon*, *Levi*. Ex tribu Menaſſe: *Judas*, *Joſephus*, *Simon*, *Zacharias*, *Somelus*, *Selemias*. Ex tribu Simeon: *Sabatheus*, *Jaſon*, *Jeſus*, *Theodorus*, *Johannes*, *Jonathas*. Ex tribu Levi: *Theodoſius*, *Jaſon*, *Jeſus*, *Theodorus*, *Jonas*, *Jonathan*. Ex tribu Iſſachar: *Theophilus*, *Abraham*, *Arſanus*, *Jaſon*, *Endemias*, *Daniel*. Ex tribu Zabulon: *Je-*

remias,

remias, *Eleazarus*, *Zacharias*, *Baneas*, *Eliſeus*, *Datheus*. Ex tribu Ephraim: *Samuel*, *Joſephus*, *Judas*, *Joathes*, *Gabel*, *Doſitheus*. Ex tribu Benjamin: *Iſaelus*, *Johannes*, *Theodoſius*, *Arſamenes*, *Abiethas*, *Ezecelus*. Hæc omnia ab unico Ariſtæa inventa ſunt, & ex eo multi alii nimis creduli hauſerunt: ſed omnia illa ficta eſſe hinc probamus.

§. 1. Non fuerunt Aſſeſſores illius Sanhedrin, etiamſi Seniores vocentur: nam Senior non ſemper eſt nomen dignitatis, ſed ſæpe eſt tantummodo nomen ætatis.

§. 2. Poſt captivitatem Babylonicam, & tempore illo, quo Verſio hæc Græca fuit compoſita, hoc Sanhedrin non conſtabat ex duodecim tribubus, ſed tantùm ex ſola tribu Juda. Ergo illi Interpretes vel non fuerunt ex duodecim tribubus, vel non fuerunt Aſſeſſores illius Sanhedrin.

§. 3. Nullo modo eſt veroſimile illos Aſſeſſores, penes quos erat ſummum regimen, deſeruiſſe illud regimen, & Hieroſolymâ profectos Alexandriam propter verſionem aliquam Græcam in commodum Regis Ægypt efficiendam. Tale negotium non videtur auctoritati & majeſtati illorum Aſſeſſorum ſatis conveniſſe aut reſpondiſſe.

VI. *Sextò quæritur.* Quo in loco illi Interpretes Verſionem ſuam adornârunt? An fuerunt conjuncti in una domo; an verò ſinguli ſeparati in diverſis cellulis?

Reſp. Talmudiſtæ, uti ſuprà *ad* 1. *quæſt.* demonſtravimus, ajunt Ptolomæum convocâſſe 72. Seniores, eoſque in 72. cellulis collocâſſe, nec illis antea dixiſſe, ob quam cauſam eos convocaverat. Hanc ſententiam confirmat *Juſtinus Martyr* in Parænetico ad Græcos *pag.* XI. ubi ſic ait: *Ptolomæum non in ipſâ urbe Alexandriâ locum aſſignâſſe Interpretibus, in quo opus ſuſceptum abſolverent, ſed ſeptem ab eâ ſtadiis in Pharo inſulâ illic inſtrui juſſiſſe ædiculas pari cum Interpretibus numero, ut ſigillatim interpretationem adornarent.* Poſtea addit: *Neque hæc vobis ut fabulam aut confictam narramus hiſtoriam, ſed qui ipſi Alexandriæ fuimus, & veſtigia ædicularum reliqua in Pharo vidimus, & ab incolis, qui res patrias à majoribus acceperunt, audivimus, hæc annuntiamus.* Sed hæc omnia à Judæis efficta eſſe propter has rationes putamus.

1. Quia nec *Ariſtæas*, qui univerſi hujus negotii director fuit, nec *Philo*, nec *Joſephus*, qui hiſtoriam ejus enarrat, ullam illarum ædicularum faciunt mentionem. Hanc ſententiam de 72. cellulis Hieronymus, qui quarto ſeculo poſt Chriſtum vixit, exſibilat, & ait in Prologo in Pentat. *Neſcio quis primus auctor* LXX. *cellulas mendacio ſuo exſtruxit.* Hieronymum ſequuntur multi alii, qui omnes LXXII. cellulas derident.

2. Talmudiſtis non facilè eſt adhibenda fides, quando de 70. vel 72. loquuntur. Rationem ejus rei ſuprà *ad quæſt*. 1. dedimus.

3. Juſtinus Martyr nimiùm fuit credulus hac in re. Etiamſi Judæi Alexandrini ipſi oſtenderint quædam rudera, & dixerint ea eſſe rudera illarum cellularum, quibus 72. Interpretes dicuntur fuiſſe incluſi; inde tamen non ſequitur hoc fuiſſe verum. An non ſæpe multæ fictæ reliquiæ oſtenduntur, quæ nunquam in rerum natura fuerunt? Sæpe incolæ ajunt ſe tales reliquias habere, ut celebrem redderent locum ſuum, & ut multos ad ſe vocarent: Ex. gr. Caput Johannis Baptiſtæ, uti ferunt, oſtenditur Romæ, Gandavi, & alibi, cùm tamen uno in loco tantum poſſit oſtendi. Etiam oſtenditur ſepulchrum Chriſti, cauda aſini, induſium Mariæ, caligæ Joſephi, prunæ Laurentii, & neſcio quæ non plures ſimiles res ubivis oſtendantur. Quidni incolæ iſtius pagi potuiſſent Juſtino Martyri, homini nimis credulo, ſimile quid imponere? Præterea omnes auctores non conveniunt in aſſignando numero cellularum: Epiphanius & Juſtinianus ſtatuunt binos ſingulis cellulis fuiſſe incluſos, ita ut tantummodo fuiſſent 36. cellulæ. Sed hæc omnia tanquam ficta rejicimus, & putamus eos, ſicuti Joſephus ait, in unica domo hanc Verſionem adornâſſe.

VII. *Septimò quæritur*. Quanto temporis ſpatio hanc Verſionem adornârunt?

Reſp. Joſephus *lib*. 12. *cap*. 2. ait eam Verſionem eſſe compoſitam ἐν ἡμέραις ἑβδομήκοντα καὶ δυσί *intra ſeptuaginta duos dies*. Hunc ſequuti ſunt multi alii. Bellarm. *lib*. 2. *de V. D. cap*. 6. ait: *Certum eſſe videtur* Lxx. *Viros* —— *ſpatio dierum* Lxxii. *mirabili conſenſione in Græcum idioma tranſtuliſſe*. Alios Auctores, abſque ullo judicio idem affirmantes, prætermus. Hæc ſententia à nobis judicatur eſſe abſurda: nam præterquam quòd iterum ſapiat ſuperſtitionem Judaicam de numero Lxx. vel Lxxii. etiam videtur ferè impoſſibile, quòd aliquis tantillo temporis ſpatio, ſcil. Lxxii. dierum, potuerit nitidè totum Vetus Teſt. Græcè exſcribere, multò minus præmeditatè vertere. Si Joſephus alium numerum expreſſiſſet, facilius ei fidem adhiberemus: ſed quia hic numerus, quando à Judæis adfertur, ſemper Chriſtianis debet eſſe ſuſpectus; ideo etiam hic ipſius fidem, utpote Judæi, meritò ſuſpectamus.

VIII. *Octavò quæritur*. An omnes Interpretes conſenſerunt non tantùm in verbis & phraſibus, ſed etiam in accentibus, aliiſque minimis rebus?

Reſp. Sunt nonnulli, qui affirmativam ſententiam defendunt. *Philo* de vitâ Moſis *lib*. II. *fol*. 510. ait, quæ tranſlata ita ſonant, quòd *velut Numine*

mine correpti vaticinarentur, non alii alia; ſed omnes eadem verbotim, quaſi inſpirante quopiam & inviſibiliter dictante. Multi hunc Interpretum conſenſum pro miraculo habent; & ſi ſinguli interpretes à ſe invicem in diverſis cellulis ſeparati hanc Verſionem compoſuiſſent, ſanè magnum fuiſſet miraculum: ſed fabula illa de LXXII. cellulis exploſa, etiam mirus ille conſenſus ſponte cadit. Joſephus hujus conſenſûs, nec LXXII. ædicularum ullam facit mentionem: ſed ait eos Interpretes in magna quadam domo ſimul illam Verſionem compoſuiſſe. Non mirum ergo, ſi ſimul eam Verſionem adornârint, quòd in Verſione nullus fuerit diſſenſus.

DISSERTATIO TERTIA

Quæ eſt pars ſecunda

DE

VERSIONE GRÆCA

Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

IX. *Veroſimile eſt Interpretes non ſolùm Pentateuchum ſed totum V.T. tranſtuliſſe.*

X. *Nullos Apocryphos verterunt Interpretes libros.*

XI. *Ea Verſio non eſt authentica, nec ulla Eccleſia eam jure meritò pro tali recipere potuit.*

XII. *Hæc Verſio tamen magni eſt æſtimata à Gentilibus, Judæis, aliiſque.*

XIII. *Redolent fabulam quæ de jejunio & tenebris trium dierum narrantur.*

XIV. *Ut & quæ dicuntur de* 13. *locis datâ operâ mutatis.*

SECTIO IX.

HActenus octo quæſtiones de Verſione LXX. Interpretum abſolvimus, ſequitur nunc *Nona*, quâ quæritur. An LXX. Interpretes Græci totum Vetus Teſt. tranſtulerint; an verò tantummodo Moſis Pentateuchum?

Reſp. Triplex eſt de hac quæſtione ſententia. Harum *prima* ſtatuit illos Interpretes tantùm Pentateuchum Moſis tranſtuliſſe; quia Joſephus in Præfat. Antiq. Judaic. ait: Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος βασιλεὺς — ἐξαιρέτως ἐφιλοτιμήθη τὸν ἡμέτερον νόμον — Οὐδὲ γὰρ πᾶσαν ἐκεῖνος ἔφθη λα-

βεῖν τὴν ἀναγραφὴν ἀλλ' αὐτὰ μόνα τὰ τοῦ νόμου παρέδωσαν οἱ πεμφθέντες, &c. *Ptolomæus ſecundus Rex Ægypti* —— *magnopere contendit Legem noſtram* in Græcum eloquium transferri —— *Neque vero totam Scripturam accipere illi contigit; ſed Legem ſolam tradiderunt ei miſſi* Interpretes. Sic idem *lib.* 12. *cap.* 2. in princ. ait *τόν τε νόμον ἡρμήνευσε.* Talmudiſtæ in Tractatu Sopherim *cap.* 1. *ſect.* 8. eandem ſententiam confirmant, cum ajunt, Ptolomæum dixiſſe illis Interpretibus כתבו לי תורת משה רבכם *Scribite mihi Legem Moſis Magiſtri veſtri.* & ſect. præc. 7. idem aſſeritur. Etiam Hieronymus in *cap.* 2. Michæ in hanc videtur inclinare ſententiam, eamque ſequuti ſunt Schickardus & Salmaſius. Hanc ſententiam inde confirmant, quia Judæi per תורה *Legem* intelligunt Pentateuchum contradiſtinctè ad Prophetas & Hagiographa. Præterea putant impoſſibile eſſe, quum ſpatio 72. dierum Verſionem ſinguli abſolviſſe dicantur, quòd tantillo temporis ſpatio totum Vetus Teſt. transferre potuerint.

Reſpondeo 1. Joſephus in Hiſtoriâ de Græcâ Verſione nonnunquam hallucinatus eſt, uti ſuprà oſtendimus; & propterea cum grano ſalis ejus verba, præcipuè de hac Verſione ſunt recipienda: nam fabellæ illæ de 72. dierum ſpatio, & totidem cellulis confictæ, facilè hæc de Lege tantùm tranſlatâ potuit inoculari. Rabbinis enim ſolenne eſt, cum eorum unus magnæ auctoritatis aliquantulum deliravit, alios delirium mox amplecti, & mordicùs tueri. Etiam non mirum eſt Joſephum in hac hiſtoria fuiſſe hallucinatum, cùm aliquot ſæcula interceſſerint inter Verſionem adornatam & tempora Flavii Joſephi.

2. Joſephus *cap.* 17. operis ſui, quod Conſtantinopoli ante annos 170. impreſſum eſt, apertè ſcribit (citante Morino *Exercit.* 8. *cap.* 2.) viginti quatuor libros ſacros à 70. Interpretibus eſſe tranſlatos: ויבארו הכהנים את ספר התורה ואת שאר ספרי המקרא כ"ד ספרים ומליצום מלשון הקודש ללשון יונית ויביאום לפני המלך *Et explicârunt Sacerdotes* (h. e. 70. Interpretes) *Librum Legis, & reliquos libros Scripturæ, viginti quatuor libros, & tranſtulerunt eos de linguâ Sanctâ in linguam Græcam, & obtulerunt eos Regi.*

3. Nomen תורה *Legis* non ſemper ſtrictè ſumitur pro Pentateucho; ſed ſæpiſſime denotat tam in ſcriptis Rabbinorum, quam in ſcriptis Talmudiſtarum, & alibi, totum Vetus Teſt. R. Azarias ad finem cap. 7. libri אמרי בינה *ſermonum intelligentiæ* ait: ובפרט כאשר נחשוב כי הסבה שהניעה את תלמי לבקש פתרון תורת משה מן הדין הניעתהו גם כן לבקש פתרון כל הנביאים והכתובים לרומם ולהשלים בהם את בית מדרשו שלא יחסר בו כלי ספר: והלא גם לחז"ל נמצא בהרבה מקומות שם

שם תורה כולל הנביאים וכתובים עכ״ה: *Et in particulari cùm conſideramus cauſam, quæ movit Ptolomæum, ut quæreret interpretationem Legis Moſis, pariter etiam movit eum, ut quæreret interpretationem omnium Prophetarum, & Hagiographorum, ut extolleret & perficeret cum iis Bibliothecam ſuam ne ullus liber in ea deeſſet. Nonne apud Sapientes noſtros B. M. multa loca reperiuntur, in quibus nomen Legis complectitur etiam Prophetas & Hagiographa?* Talmudiſtæ in Tractatu Sanhedrin *cap.* 11. ſive חלק probantes reſurrectionem mortuorum ex *Eſai.* 55: 8. & *Pſal.* 84: 5. inferunt tandem כאן לתחית המתים מן התורה *Hinc reſurrectio mortuorum ex lege probata eſt.* Idem etiam confirmat Johannes Euangeliſta *cap.* 15: 25. ubi allegans textum ex *Pſal.* 35: 19. ait *in Lege ipſorum hoc eſſe ſcriptum.* Similiter *cap.* 10: 34 ex *Pſal.* 82: 6. Vide etiam ad *Rom.* 3: 19. & 1 *Cor.* 14: 21. ubi Legis nomine totum V. T. intelligitur.

4. Quòd nonnulli putent totum Vetus T. non eſſe tranſlatum ab illis Interpretibus; quia parvo 72. dierum ſpatio eam Verſionem dicuntur abſolviſſe, dicimus vel eſſe fabulam à Judæis effictam, uti ſupra *quæſt.* 7. probavimus, vel eam Verſionem ab omnibus Interpretibus diviſis operis, ſimul eſſe compoſitam; & ſic facillimè tanto dierum ſpatio transferri potuit.

Secunda ſententia eſt aliorum, qui ſtatuunt totum Vetus T. ab illis Interpretibus eſſe tranſlatum. Hanc ſententiam multis confirmant Morinus, aliique auctores, ut Clemens Alexandrinus, Irenæus Lugdunenſis Epiſcopus, Euſebius & Epiphanius, quorum poſterior, Verſionis hujus narraturus hiſtoriam, omnes Scripturæ locos ſigillatim recenſet, & qua ratione ſinguli tranſlati ſint, enarrat. Vide Hottingerum *l.* 1. *c.* 3. *ſect.* 3. *quæſt.* 6. Rationes nonnullæ probabiles hanc ſententiam videntur confirmare. 1. Quia eadem ratio, quæ movit Ptolomæum ad augendam Bibliothecam ſuam libris Moſis, videtur etiam eum moviſſe ad augendam cæteris libris Veteris Teſt. nam Ptolomæus erat ſtudioſiſſimus antiquitatis cognoſcendæ; & propterea videtur veroſimile eum à Judæis Verſionem Græcam totius Veteris Teſt. petiiſſe. 2. Ptolomæus non videtur tantos ſumptus erogâſſe, & Judæos tot muneribus ſolicitâſſe propter tranſlationem ſolius Pentateuchi. Cæteras rationes jam tranſilimus. *Vide eas apud Hotting. l. cit.*

Tertiam ſententiam defendit R. Gedalias in catena Kabbalæ *fol.* 24. (citante Morino *Exercit.* 8. *c.* 2.) h. e. neutram ſententiam elegit, ſed judicium ſuum ſuſpendit: verba ejus ita ſonant: היה ראוי לבקש אם זאת ההעתקה היתה של חמשה חומשי תורה לבד או כל המקרא וגם בזה לא

ידעתי הכרע כי לא מצאתי דבר מפורש בזה כי יש פנים לכאן ולכאן כי נמצא לח"זל כמה פעמים תורה שרומז לכל המקרא ולפעמים רומז אל החומש לבד: *Inquirere nunc convenit an tranſlatio iſta fuerit tantùm quinque librorum Legis, an totius Script.? Circa hoc etiam neſcio, in quam partem ſit propendendum: non enim invenio rem dilucidè explicatam, eo quòd ſint rationes in utramque partem. Sæpe enim deprehenditur apud Sapientes noſtros felicis memoriæ Legem ſignificare univerſum Scripturam, ſæpe etiam ſignificare ſolum Pentateuchum.* Ex his tribus ſententiis ſecunda nobis maximè probatur, quæ ſtatuit Interpretes Græcos Ptolomæo totam Scripturam tranſtuliſſe. Fortaſſe illi Interpretes primùm tranſtulerunt Pentateuchum, & poſtea cæteros libros Veteris T.

X. *Decimò quæritur.* An iidem Interpretes Græci etiam libros Apocryphos in linguam Græcam tranſtulerunt?

Reſp. Quali lingua omnes & ſinguli libri Apocryphi ſint conſcripti, non adeo certum eſt; multi ex illis olim Hebraicè fuerunt lecti, & adhuc hodie tali lingua exarati inveniuntur. Omnes enim libri Apocryphi ea lingua, qua hodie leguntur, non fuerunt conſcripti. Hieronymus ait Hiſtoriam Tobiæ & Judithæ primitus Chaldaicè fuiſſe exaratam, etiam idem teſtatur ſe primum Macchabæorum librum Hebraicè vidiſſe. An hi præcedentes libri Hebraico vel Chaldaico ſermone ſint exarati; an vero tantummodo in talem ſermonem ſint tranſlati non adeo certum eſt. Sed de Syracide res eſt certiſſima: ille enim liber Hebraicè fuit conſcriptus, prout apparet ex præfatione ſecunda *verſ.* 3, 6, 7. *Avus meus Jeſus &c. Date nobis veniam ſi facultate vocum quarundam deſtitui videbimur quibuſdam in locis, in quibus interpretandis ſtudioſè laboravimus: non enim æquè valent eadem per ſe, quum dicuntur Hebraicè, & quum in linguam alteram transferuntur.* Hìc expreſſè dicitur quòd nepos tranſtulerit hunc librum, antea ab avo ſuo Hebraicè conſcriptum. Etiam Talmudici, aliique Hebræi hunc librum Hebraicum nonnunquam citant. Ut ut ſit, etiamſi pauci libri Apocryphi Hebraicè vel Chaldaicè primitus ſint conſcripti, cæteros tamen Græcè ab ipſis auctoribus conſcriptos eſſe putamus; & per conſequens reſpondemus cum Cl. Alting. Theol. Problem. loco 2. probl. 11. ubi ait, *LXX. Interpretes nullum librum Apocryphum vertiſſe, ſed Theodotionem.*

XI. *Undecimò quæritur.* An Verſio Lxx. Interpretum ſit authentica? Et an unquam ab Eccleſia Chriſtiana pro authentica ſit habita?

Reſp. ad *primum.* Verſio illa Græca non eſt authentica & infallibilis. 1. Quia non eſt compoſita ab infallibilibus auctoribus. 2. Quia in multis diſſentit à Textu Hebræo, ſolo authentico; & per conſequens vel Textus

Hebræus

Hebræus non eſt infallibilis, vel hæc Græca Verſio: atqui Textus Hebræus eſt infallibilis: ergo Verſio Græca eſt fallibilis.

Ad *ſecundum reſpondeo.* Multi Patres antiqui & Pontificii aſſeruerunt Verſionem Græcam eſſe authenticam. Hi moti fuerunt fabulis illis, quæ vulgò de illa Verſione circumferebantur, ſcil. quòd ſinguli à ſe invicem ſeparati in ſingulis cellulis ſederint; & nihilominus in minimis convenerint; quòd ſpatio 72. dierum hanc Verſionem adornârint; quòd *Spiritus, qui in Prophetis fuit, etiam idem ille fuerit in LXX. cum iſta transferrent,* uti loqui amat Auguſtinus. Bellarminus *peculiarem Spiritûs S. aſſiſtentiam, ne quâ in re errarent,* illis adſcribit, *ut non tam Interpretes quàm vates fuiſſe videantur.* Etiam multi alii auctores tam antiqui quàm recentiores ipſis Spiritum Propheticum concedunt. Sed his, aliiſque fabulis rejectis, ruit ſtatim illa Verſionis authentia alto à culmine. Multi Patres tanti fecerunt hanc Verſionem Græcam, tum quia his fabulis fidem adhibuerunt; tum etiam quia ipſos fontes nec conſulere, nec hanc Verſionem cum ipſis fontibus conferre potuerunt. Attamen multi alii Patres & Pontificii negant Verſionem Græcam eſſe authenticam: nam 1. Patres antiquiſſimi ſæpe aliis Græcis verbis in ſcriptis ſuis uſi fuerunt, quàm quæ in hac famoſa verſione habentur; quòd ſi judicaſſent illam Verſionem fuiſſe authenticam, procul dubio verba ex illa verſione tantùm citâſſent. 2. Sæpiſſime judicârunt Aquilam, Symmachum, aut Theodotionem meliùs tranſtuliſſe quàm LXX. Interpretes. *Vide exempla in Panſtr. Chamier. pag.* 460. b. & 467. 3. Aliquando vim & emphaſin multorum vocabulorum ex aliis verſionibus, vel ex ipſo Textu Hebræo hauſerunt. 4. Nonnunquam alias verſiones præter hanc famoſam, in obeundis ſacris publicis & privatis receperunt. *Hieronymus teſtatur in Præf. in Danielem,* Verſionem Theodotionis in Danielem Eccleſias Chriſtianas in frequentiorem uſum admiſiſſe. *Vide Hottingerum pag.* 350. Ex his omnibus apparet omnes Patres, alioſque hanc Verſionem pro authentica non ſemper recepiſſe; & etiamſi eam pro tali recepiſſent, in eo egregiè hallucinati fuiſſent propter rationes ſuprà allatas.

XII. *Duodecimò quæritur.* Quanti hæc Verſio Græca fuit æſtimata à Gentilibus, Judæis, aliiſque?

Reſp. Verſio Græca ab illis magni fuit æſtimata. 1. Ptolomæus Rex Ægypti, gentilis, magnis ſumptibus eam verſionem transferri curavit, & tranſlatam in Bibliothecam, tanquam præſtantiſſimum κειμήλιον, repoſuit. *Philo* ait Græcos & Ægyptios in memoriam adornatæ verſionis anniverſarium feſtum in Inſula Pharo celebrâſſe. 2. Judæi Helleniſtæ, Græ-

ca

ca utentes lingua, à multis ſæculis olim publicè in Synagogis hanc verſionem Græcam populo prælegerunt. Circa annum Chriſti 552. lis oborta eſt inter Judæos; quia quidam Textum Hebræum; alii verò hanc verſionem Græcam prælegendam eſſe contendebant. Etiam Eccleſiæ Græcæ quamplurimis annis hac verſione Græca uſæ fuerunt. Eccleſiæ Latinæ diu uſæ fuerunt verſione Latina, tranſlata ex verſione Græca. Arabes etiam Pſalterium ſuum in linguam Arabicam ex Græca verſione tranſtulerunt. 3. Nonnunquam verſionem Græcam in Conciliis adhibuerunt, & in diſputationibus privatis & publicis adverſus hæreſes, ad dogmata ſua confirmanda, in ſubſidium vocârunt. *Vide plura apud Hottingerum pag.* 335. & *ſeqq.*

XIII. *Decimotertiò quæritur.* Si verſio Græca tanti ſemper ſit æſtimata à Chriſtianis, Judæis, aliiſque; Quomodo Judæi ſtatuunt jejunium propter adornatam Verſionem eſſe indictum, & terram tribus diebus tenebris fuiſſe obductam?

Reſp. In Tractatu *Sopherim ſect.* 7. dicitur: והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל *Et fuit dies ille* (ſcil. quando verſio Græca fuit compoſita) *gravis Iſraëli*, *ſicut dies*, *quo factus eſt vitulus.* Judæi Hebraiſtæ verſionem Græcam parvi æſtimârunt, & ægrè tulerunt arcana Legis profanâ linguâ fuiſſe conſcripta. Hinc fabulantur tales tenebras fuiſſe illo tempore exortas, & jejunium fuiſſe indictum. Calendarium Judæorum hoc jejunium in octavum diem menſis Tebeth ſive Decembris rejicit. Etiam hujus jejunii & tenebrarum fit mentio in fine libri, qui vocatur מגלת תענית *de jejuniis*: ח׳בטבת שבו נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם ג׳ימים *Octavâ Tebeth* jejunium eſt, *eo quòd in ea Lex ſcripta eſt Græcè in diebus Ptolomæi regis: tenebræque venerunt ſuper terram tribus diebus.* Multi alii auctores etiam hujus jejunii faciunt mentionem, prout videre eſt apud Morinum. Tripliciter vulgò à Judæis hoc jejunium & tenebræ illæ explicantur.

1. Dicunt nonnulli quòd Interpretes, delecti ad profectionem, indixerint jejunium univerſæ congregationi, & quòd tenebræ tunc operuerint faciem Judæorum; quia timebant ne pudore confunderentur propter factam Verſionem. Talem explicationem adfert *Azarias ad fin. cap.* 8. *Imre bina.*

2. Idem *Azarias* etiam aliter explicat, ſcil. quod jejunaverint & triſtes fuerint ne Judæis malè ſuccederet hoc Ptolomæi ſtudium; vel ut Deus hoc Ptolomæi, ſapientumque Judæorum conſilium proſperaret.

3. Alii putant Judæos propterea jejunâſſe & triſtes fuiſſe; quia putârunt Ptolomæum per illam tranſlationem quæſiviſſe occaſionem irridendæ

& tra-

& traducendæ legis. Sed fabula eſt, quæ de jejunio, & tenebris, ſive triſtitia illa dicuntur. Judæi recentiores illam fabulam excogitârunt, fortaſſe propterea: quia vulgò dicitur quòd illi Interpretes tredecim loca immutârint, ne regium animum offenderent: ex. gr. pro *faciamus homines* ſcripſiſſent *faciam homines*, &c. Sed fabuloſa ſunt, quæ de hoc jejunio & tenebris narrantur: nam quòd nullam habuerint rationem jejunium & triſtitiam indicendi, apparet ſatis ex Hiſtoria Joſephi, Philonis Judæi, aliorumque. In illis enim auctoribus luculenter narratur, quòd Interpretes illi amicè & honorificè à Ptolomæo ſint excepti.

XIV. *Decimoquartò quæritur.* An Interpretes Græci tredecim Veteris Teſt. loca in verſione ſua aliter tranſtulerunt, quàm Hebraica veritas poſtulabat?

Reſp. Vulgò Talmudiſtæ ajunt 70. Interpretes tredecim ſequentia loca, ne Ptolomæum offenderent, datâ operâ & certo conſilio immutâſſe. Illa omnia in Tract. *Megillah. cap.* 1. *fol.* 9. *a. b.* ordine enumerantur. 1. Ordinem verborum mutâſſent *Gen.* 1: 1. & tranſtuliſſent, ac ſi ita Hebraicè fuiſſet ſcriptum, אלהים ברא בראשית *Deus creavit in principio.* 2. אעשה אדם בצלם ובדמות verſ. 26. *Faciam hominem ad imaginem & ſimilitudinem,* pro *faciamus.* 3. ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי Gen. 2:2. *Et perfecit die ſextâ, requievit autem die ſeptimâ.* 4. זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם Geneſ. 5: 2. *Maſculum & fœminam creavit eum, non ſcripſerunt, creavit eos.* 5. הבה ארדה ואבלה שם שפתם Gen. 11:7. *Agè, deſcendam & confundam ibi labium eorum.* 6. ותצחק שרה בקרוביה Gen. 18:12. *Arriſit Sara propinquis ſibi.* 7. כי באפם הרגו שור וכרצונם עקרו אבוס Gen. 49: 1. *Quoniam in ira ſua occiderunt bovem, & in voluntate ſua diruerunt præſepe.* 8. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם ע״ נושא בני אדם Exod. 4: 10. *Et accepit Moſes uxorem ſuam, & filios ſuos; & equitare fecit eos ſuper id, quod geſtat filios hominum.* 9. ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ד׳ מאות שנה Exod. 12: 40. *Et habitatio filiorum Iſraël, qua habitaverunt in Ægypto, & in reliquis terris, annorum fuit quadringentorum.* 10. וישלח את זאטוטי בני ישראל ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו Exod. 24:11. *Et miſit minimos filiorum Iſraël, & ad minimos filiorum Iſraël non miſit manum ſuam.* 11. לא חמד אחד מהם נשאתי Num. 16:15. *Nihil deſiderabile ab iis accepi.* 12. אשר חלק ה׳ א״היך אתם להאיר לכל העמים וילך ויעבוד אלהי אחרים אשר לא צויתי לעובדם Deut. 4: 19. *Quæ dedit Dominus Deus tuus, ut lucerent omnibus populis; & ivit, & ſervivit Diis alienis, quibus non præceperam ſervire.* 13. Pro ארנבת *lepore* ſcripſiſſent צעירת הרגלים *parva pedibus*, ne Ptolomæum offenderent: quia ejus uxor, vel, ut alii volunt, ejus mater *Arnebta* vocata fuit.

Hæc ſunt tredecim illa loca, quæ vulgò ab illis Interpretibus propter certas rationes mutata eſſe dicuntur. Verum enimverò hæc omnia loca jam tali modo in Verſione Græca non inveniuntur, ſicuti 70. Interpretes ex ſententia Talmudiſtarum ea correxiſſe, vel potius corrupiſſe dicuntur. Duo priora loca conveniunt in Verſione Græca cum Textu Hebræo; ſed tertius differt: in Textu Hebræo habetur ויכל אלהים ביום השביעי *& perfecit Deus in die ſeptimo:* ſed in Verſione Græca habetur ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, *in die ſexto.* Quartus, quintus, ſextus, & octavus locus jam in Verſione Græca conveniunt cum Textu Hebræo. Nonus non plane convenit. Quantùm locum undecimum attinet, in Textu Hebræo habetur חמור *aſinus;* in Verſione verò Græca ἐπιθύμημα *deſiderium:* ubi videmus magnam eſſe differentiam inter Textum Hebræum & Græcum. Ex his apparet pauciſſima ex tredecim antedictis locis adhuc in Verſione Græca inveniri, quemadmodum 70. Interpretes ea mutâſſe dicuntur.

Ut ut ſit, ſi 70. Interpretes illa loca mutâſſent, quod tamen judico eſſe falſum, non puto eos ea loca mutâſſe propterea, ne offenderent Ptolomæum: nam illi tum magis eum offendiſſent, ſi audiviſſet eos non fideliter Textum tranſtuliſſe. Deinde non eſt veroſimile eos pios Viros datâ operâ ita Textûs illos corrupiſſe, & ſacrilegas ſuas manûs in Textum injeciſſe. Ergo non videtur veroſimile eos Interpretes tredecim illa loca ita correxiſſe.

Atqui *objiciet* nonnemo, Talmudiſtæ expreſſè hoc dicunt.

Reſp. 1. In eodem hoc loco etiam ajunt fuiſſe 72. cellulas; an propterea fuerunt?

2. Talmudiſtæ hæc de 70. Interpretibus ſcripſerunt octingentis ferè annis poſt compoſitam Verſionem: ergo non mirum eſt quòd errare potuerint.

3. Auctores non conveniunt in omnibus locis, quæ mutata dicuntur ab illis Interpretibus: nam nonnulli locum nonum ita legunt, *& habitârunt in Ægypto, & aliis terris &c.* Alii verò legunt, *in Ægypto & in terra Canaan*, prout in hodierna Verſione ſcribitur.

4. Facilè crediderim in quibuſdam corruptis Græcis exemplaribus hæc loca ita fuiſſe lecta: ſed nego eadem illa loca ita datâ operâ eſſe corrupta ab ipſis Interpretibus.

DISSERTATIO QUARTA

Quæ eſt pars tertia & ultima

DE VERSIONE GRÆCA Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

XV. *Verſio Græca non eſt tranſlata ex Textu Chaldæo, vel Samaritano, ſed ex ipſo Textu Hebræo.*

XVI. *Stylus Verſionis Græcæ non eſt purè Græcus, ſed Hebraizans.*

XVII. *Differentiæ Verſionis Græcæ à Textu Hebræo tres cauſæ falſæ & plures veræ enumerantur.*

XVIII. *Hodierna Verſio Græca non eſt eadem quam olim famoſi Interpretes Græci compoſuerunt.*

XIX. *Chriſtus & Scriptores Novi T. ſequuti ſunt aliquando Textum Hebræum; ſæpe Verſionem Græcam; nonnunquam prætérito utroque Textu liberè allegârunt.*

XX. *Quatuor præcipuè Editiones Verſionis* Lxx. *eduntur, ſcil. Complutenſis, Veneta, Alexandrina & Romana.*

XXI. *Interpretes Græci non fuerunt infallibiliter acti à Spiritu Sancto.*

SECTIO XV.

SEquitur nunc de Verſione Lxx. Interpretum quæſtio *decima quinta*, quâ quæritur. Quonam exemplari uſi fuerunt Interpretes Græci, ex quo Verſionem ſuam adornârunt?

Reſp. Non eſt eadem omnium Rabbinorum & Chriſtianorum de hac quæſtione opinio. Tres ſunt in genere ſententiæ, quarum prima defendit Verſionem Græcam eſſe tranſlatam ex Textu Chaldaico. Hanc ſententiam elegit olim Philo Judæus; ſed ei vix ulla fides hac in re adhibenda eſt: nam linguæ Hebraicæ planè fuit ignarus, ut unicuique ex nominum Hebraicorum interpretatione, circa quam mirum in modum philoſophatur, facilè conſtare poteſt. Hinc eſt, quòd linguam Hebraicam cum Chaldaica, quæ ejus ferè dialectus tantùm eſt, facilè confuderit, cùm utramque ignoraret. Hujus veſtigia premit R. Azarias *cap* 8. & 9. *partis pr.* libri *Imrè binach*, qui ſententiam ſuam his rationibus confirmat.

1ª. Quia Joſephus ait omnes Judæos fuiſſe convocatos, & legis Verſio-

nem approbâſſe: nam videbant eam cum Textu Originali convenire. Hinc concludit: ergo Verſionem ex Textu Chaldaico adornârunt. Ratio hæc eſt: quia plebs linguam Hebraicam tunc temporis non intelligebat: lingua enim Chaldaica plebi tum erat vernacula.

Reſp. Quando Joſephus ait Judæos omnes convocatos fuiſſe, & legis Verſionem approbâſſe, plebem indoctam non intelligit; ſed Judæorum proceres & legis peritos. Non enim veroſimile eſt, Regem, ſartores, textores, ſimileſque de Verſione illa judicaturos convocâſſe.

2ª. Adhuc ſuam ſententiam confirmare conatur; quia dicitur quòd liber Hieroſolymis ad Ptolomæum miſſus, unde Verſio compoſita eſt, fuerit exaratus literis aureis, qualibus libri Hebraici nunquam ſecundùm conſuetudinem Judæorum ſcribi ſolent: ergo non ex Hebraico, ſed Chaldaico exemplari Verſionem tranſtulerunt.

Reſp. Novitii Talmudici poſterioribus temporibus in Tractatu Sopherim interdixerunt Legem literis aureis exarare; ſed inde non ſequitur quòd ante octingentos annos, vel etiam plures, talis mos fuerit obſervatus.

3ª. Quia Paraphraſis Jonathæ & Targum Hieroſolymitanum *Geneſ.* 4: 8. addunt *tranſeamus in campum*, quæ verba etiam habet Verſio Græca: ſed illa non inveniuntur in Textu Hebræo.

Reſp. Etiam Textus Samaritanus hæc verba habet: ergo poſſet aliquis eodem modo concludere Interpretes Verſionem ſuam tranſtuliſſe ex Textu Samaritano. 2. Illæ paraphraſes diu poſt Verſionem Græcam ſunt compoſitæ: prior paraphraſis demum ante nonaginta circiter annos edita eſt; & quando utraque compoſita eſt, ignoratur: ſaltem ante tempora Chriſti neutra conſcripta eſt. 3. Textus Græcus magis convenit cum Textu Hebraico, quàm cum his paraphraſibus: ergo veroſimilius eſt Verſionem hanc eſſe tranſlatam ex Textu Hebraico, quàm ex Chaldaico.

Altera ſententia ſtatuit Verſionem Græcam, ſaltem quoad Pentateuchum, eſſe tranſlatam ex Textu Samaritano: quia eſt maxima convenientia, imo in multis major cum Textu Samaritano, quàm cum Hebræo. Exempla multa collegit Hottingerus ex ipſo Pentateucho Samaritano, quæ contulit cum Verſione quadam Græca, quæ Lxx. Interpretum vocatur: ex. gr. *Geneſ. cap.* 23. *verſu* 13. voci וידבר ſubjicit Textus Samarit. אל לבו, Lxx. Interpretum Verſio habet, *λαλοῦντα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ*. Et *Cap.* 29: 8. יאספו כל־העדרים *congregati ſunt omnes greges*, Samarit. habet רעים, Lxx. *ποιμένες paſtores.*

*Exod.cap.*7:8. Textus Hebræus habet וידעו מצרים, Samarit. verò וידעו

כל

כל מצרים, ſic etiam habet Verſio Græca *καὶ γνώσονται πάντες οἱ Αἰγύπτιοι*. Et *Cap.* 10: 11. ויגרש *& expulit*, Samarit. habet in plur. ויגרשו *& expulerunt*, ic etiam Verſio Græca ἐξέβαλον.

Levit. cap. 17: 8. Textus Hebræus habet יעלה, Samarit. יעשה, ſic etiam Textus Græcus ὃς ἂν ποιήσῃ. Et *Cap.* 20: 27. Textus Hebræus habet באבן ירגמו, Samarit. habet באבנים ירגמו in plur. ſic etiam Textus Græcus λίθοις λιθοβολήσετε.

Numer. Cap. 30: 6. Textus Hebr. ait לא יקום, Samarit. לא יקומו, ſic etiam habet Verſio Græca οὐ στήσονται. Et *Cap.* 35: 5. dicitur יה׳ה להם Samarit. Textus ait יה׳ה לכם, & Verſio Græca habet ἔσται ὑμῖν.

Deut. cap. 4: 13. Textus Hebræus habet צוה, Samarit. צונו, & Verſio Græca ἐνετείλατο ἡμῖν. Et *Cap.* 27: 17. in Textu Hebræo habetur ואמר, in Samarit. ואמרו, hunc Textum Samaritanum Verſio Græca imitatur, quæ habet καὶ ἐροῦσι. Qui plura exempla deſiderat, adeat Hottingerum. Ex his omnibus convenientiis cum Textu Samaritano concludunt Verſionem Græcam, ſaltem quoad Pentateuchum, eſſe factam ex Textu Samaritano. Sed hæc ſententia nobis videtur falſa.

1. Quia nullo modo videtur veroſimile eos Interpretes, cùm Judæi fuerint, uſos fuiſſe Textu Samaritano: nam Judæi non Textum Samaritanum, ſed Hebræum pro authentico agnoverunt, & in Synagogis publicè prælegerunt.

2. Nondum probatum eſt hodiernam Verſionem Græcam quoad omnia eſſe eam, quam illi Interpretes compoſuerunt: nam hodierna Verſio multa cum tempore contraxit vitia, uti ſtatim probabimus: ergo illæ convenientiæ cum Textu Samaritano facilè à quibuſdam potuerunt addi & interponi.

3. Nonnulli putant quòd duplex Verſio Græca, quarum altera tranſlata fuit ex Textu Hebræo, altera verò ex Textu Samaritano, coaluerit, ſaltem quoad Pentateuchum, in unam Verſionem.

Tertia ſententia, quæ etiam à nobis approbatur, ſtatuit Verſionem Lxx. Interpretum eſſe tranſlatam ex Textu Hebræo. Hanc ſententiam defendunt Talmudiſtæ, qui aliquoties dicunt Verſionem Græcam eſſe factam ex Textu Hebræo, & Interpretes illos tredecim loca in Textu Hebræo mutâſſe, &c. Etiam cæteri Judæi, excepto R. Azaria, & Patres communibus ſuffragiis hanc ſententiam approbant. Etiam ex circumſtantiis, quas Joſephus narrat, hæc ſententia confirmari poteſt: ſcil. quòd Summus Sacerdos miſerit exemplar elegantiſſimè & magnificentiſſimè deſcriptum: petit enim à Rege, *Tuæ autem pietatis erit ac juſtitiæ, ut tran-*

ſcripta lege ad nos eam tutò remittas unà cum ejus deportationibus. Hinc manifeſtum eſt illud exemplar maximæ fuiſſe apud Judæos auctoritatis, & fortaſſe unum ex illis, quod in archivis fuit conſervatum. Ergo illud exemplar fuit Hebraicè conſcriptum: nam ſi alia lingua fuiſſet conſcriptum, Judæi illud tanti non feciſſent. Morinus *Exerc.* 8. *cap.* 5. multis aliis rationibus & conjecturis probat eos Interpretes Verſionem Græcam ex Textu Hebræo vertiſſe; quam ſententiam nos etiam defendendam ſuſcipimus.

XVI. *Decimoſextò quæritur.* An ſtylus, quo Verſio Græca à Lxx. Interpretibus eſt tranſlata, ſit purè Græcus?

Reſp. Stylus Verſionis Græcæ non eſt purè Græcus: nam multi ſunt Hebraiſmi, & multa ſunt immixta, quæ in aliis prophanis auctoribus Græcis non inveniuntur; ideoque auctores novo quodam nomine eam Verſionem denominârunt. Scaliger phraſin Verſionis Græcæ primus *Helleniſticam* vocandam eſſe judicavit. Sixtinus Amama eam *Hebræo-Græcam* vocare maluit; aliî *Hebraizantem* appellarunt: quia quamplurimis Hebraiſmis & phraſibus Hebraicis repleta eſt. Etiam Patres Græci & Latini ſtylum Veteris Teſt. vocârunt ἑλληνικὸν. Verſio Græca in multis nimiùm eſt aſtricta Textui Hebraico: adeo ut nonnunquam voces Hebraicas, quas Græcè ſatis convenienter exprimere non potuerunt, mutata quodammodo terminatione, Græcas fecerint. Exempla poſſent multa adferri, ſed hæc pauca ſufficiant: γείωρες, γειῶραι, ſunt *advenæ*, *proſelyti*, & formantur à voce Hebraica גר; ſic κεφαλὶς à כפל, τὸκος à תוך &c. Phraſis igitur Verſionis Græcæ poteſt vocari *Helleniſtica*, vel *Hebræo-Græca*, vel *Hebraizans*, prout unicuique placuerit. Præterea nemini mirum videri debet, quòd illi Interpretes tali phraſi uſi fuerint: nam fuerunt Hebræi, quibus lingua Hebraica valde familiaris fuit: & propterea facilè phraſes Hebraicas immiſcere potuerunt.

XVII. *Decimoſeptimò quæritur.* Ob quas cauſas tanta in Verſionem Græcam irrepſit à Textu Hebræo diſcrepantia?

Reſp. Cauſæ illæ ab omnibus eædem non enumerantur. Hottingerus prolixè ad hanc quæſtionem reſpondet. Nos breviter præcipuas cauſas illarum diſcrepantiarum in medium proferemus. Rabbi Gedalias in Catena Kabbalæ *fol.* 24. tres rationes illarum differentiarum enumerat; quarum *primam* ex Auguſtini *lib.* 15. *de Civit. Dei cap.* 11. & 13. &c. elicit, ſcil. Ægyptios Judæorum odio legem illam tranſcripſiſſe, & tranſcribendo falſâſſe. *Alteram* cauſam differentiarum derivat in incendium Bibliothecæ Alexandrinæ tempore belli civilis Pompeji cum Cæſare, quo Lxx. Interpretum originalis tranſlatio exarſit, *Tertiam* cauſam differentiarum hanc

hanc dat: quia quorundam ſententia eſt Verſionem Græcam eſſe tranſlatam ex textu Chaldaico.

Sed nulla ex his tribus rationibus vera eſt. *Prima* nullam habet ſpeciem veritatis, nec Auguſtinus illas differentias in odium Alexandrinorum refert. *Secunda* ratio etiam non eſt ſufficiens: nam ſi propterea Verſio Græca ita eſſet corrupta, quia exemplar originale combuſtum eſt; etiam eodem modo inde aliquis concludere poſſet: ergo Textus Hebraicus etiam eſt corruptus; quia ipſum autographum Auctorum ſacrorum etiam periit. *Tertia* ratio ſuprà *quæſt.* 15. refutata eſt. His igitur rationibus omiſſis, veras harum diſcrepantiarum cauſas inveſtigabimus. Hottingerus quamplurimas cauſas enumerat, & variis exemplis eas confirmat.

§. 1. Prima cauſa eſt, quia Interpretes Græci uſi fuerunt exemplari corrupto quoad vocales, quoad conſonantes, vel quoad conſonantes & vocales ſimul; vel quia cum falſis vocalibus vel conſonantibus Textum Sacrum legerunt. Singulorum dabo quædam exempla. Voces cum *falſis vocalibus* legerunt: ex. gr. pro Kametz pronuntiârunt Tzere, ut *Pſal.* 40: 5. pro שָׂם *poſuit* legerunt שֵׁם *nomen*; verterunt enim per τὸ ὄνομα. Pro Tzere legerunt Patach, ut *Pſal.* 7: 12. וְאֵל *& Deus*, verterunt per καὶ μὴ *& non*, quia legerunt ac ſi ſcriptum fuiſſet וְאַל. Pro Patach legerunt Chirek: *Pſal.* 7: 7. pro אֵלַי *ad me* legerunt אֵלִי *Deus meus*; verterunt enim per ὁ Θεός μου. Pro Sægol legerunt Patach, ut *Pſal.* 91: 3. pro מִדֶּבֶר *à peſte* legerunt מִדָּבָר *à verbo*; tranſtulerunt enim per ἀπὸ λόγου. Aliquando uni voci plures falſas vocales affinxerunt: ut *Geneſ.* 4: 26. pro הוּחַל לִקְרֹא *inceptum eſt invocari*, legerunt הוֹחִיל לִקְרֹא *ſperavit invocari*: quia verterunt per ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι. Nonnunquam plures diverſas voces poſt invicem falſis vocalibus legerunt: ex. gr. *Jeſ.* 17: 11, in Textu Hebræo habetur כְּאֵב אָנוּשׁ *dolor lethalis*: Græci voces punctatas pronunciârunt per כְּאָב אֱנוֹשׁ *ſicut pater hominum*; nam verterunt per ὡς πατὴρ ἀνθρώπων.

§. 2. Interpretes etiam circa *conſonantes* mirum in modum hallucinati ſunt. Hottingerus ferè in ſingulis Alphabeti literis oſtendit, quomodo voces alienis conſonantibus legerint: ex. gr. Pro ב legerunt ז, ſic *Jeſ.* 60: 15. habetur וְאֵין עוֹבֵר: Græci verterunt per καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν *& non eſt opem ferens*, ac ſi ſcriptum fuiſſet עוֹזֵר per Zain. Pro Reſch legerunt Daleth, ſic *Geneſ.* 47: 21. pro הֶעֱבִיר legerunt הֶעֱבִיד: nam verterunt per κατεδουλώσατο. Aliquando per Proſtheſin literam legendo addiderunt, ſic *Prov.* 28: 28. habetur בְּקוּם רְשָׁעִים *cùm ſurgunt improbi*: illi legerunt בִּמְקוֹם, ac ſi in principio addita eſſet litera Mem; verterunt enim per ἐν τόποις ἀσεβῶν. Non rarò voces, quaſi literæ per Metatheſin tranſpoſitæ eſſent, legerunt:

ut 1 *Reg.* 10: 15. pro מלכי הערב legerunt מלכי עבר: quia tranſtulerunt per *βασιλέων τοῦ πέραν*. Nonnunquam per Aphæreſin literarum voces conſiderârunt, ſic *Hoze.* 14: 2. habetur פרים *vituli*: Græci legerunt פרי *fructus*: quia verterunt per *καρπός*.

§. 3. Circa *vocales & conſonantes* ſimul in iiſdem vocibus ſæpe errârunt: *Pſal.* 4: 3. habetur עַד מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה *uſque quo* erit *gloria mea in ignominiam*: Græci ſic legerunt עַד מֶה כִּבְדֵי לֵב לָמָּה: nam verterunt per *ἕως πότε βαρυκάρδιοι ἵνα τί*. *Exod* 12: 17. habetur ושמרתם את הַמַּצּוֹת *& ſervabitis infermentata*: Græci legerunt הַמִּצְוָה *præceptum*: nam verterunt per *τὴν ἐντολήν*. Ex his omnibus apparet quàm abſurdum ſenſum Græci Interpretes ſæpe Sacræ Scripturæ affinxerint: & propterea dicendum eſt illos Interpretes Verſionem ſuam vel ex corruptis codicibus adornâſſe; vel malè vocales & conſonantes legiſſe; vel nonnunquam voluiſſe allegoricum aliquem ſenſum ex Textu elicere, quem putabant ex antecedentibus etiam elici poſſe.

§. 4. Secundam cauſam harum differentiarum rejiciunt multi, ut *Scaliger* in *Epiſtolis p.* 91. *Melanth. præf. in edit. Baſil.* in ipſos Interpretes, quaſi illi *linguam Hebraicam*, ejuſque *Grammaticam* non benè calluiſſent. Hoc probat Hottingerus variis exemplis. 1. Quia nomina *Appellativa* explicârunt per *Propria*, & vice verſa *Propria* per *Appellativa*: ex. gr. *Nehem.* 7: 70. habetur כתנות כהנים *tunicæ ſacerdotum*: Græci Interpretes verterunt per *χωθωνὼθ τῶν ἱερέων*. E contrà *Levit.* 18: 21. לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ *ad traducendum Molocho*, verterunt per *λατρεύειν ἄρχοντι*, quaſi למולך eſſet Participium verbi מלך. 2. *Nomina* verterunt per *Verba*, ut *Pſal.* 80: 16. וְכַנָּה *& ſtirps* verterunt illam vocem per *καὶ κατάρτισαι*, quaſi eſſet Infinitivus verbi כון. Et è contrà *Verba* verterunt per *Nomina*. 3. Confuderunt ſignificationem quarundam vocum, quæ in pronunciatione quodammodo conveniunt: *Jeſ.* 25: 11. confuderunt verbum שחה cum שחת &c.

§. 5. Tertiam cauſam diſcrepantiarum rejiciunt in ipſum *tempus*: quia tum temporis, cùm Verſio Græca fuit adornata, lingua Hebraica non amplius Judæis fuit vernacula; ſed lingua Chaldaica, vel Syriaca: & propterea Interpretes Græci ſæpe ſenſum, depromptum ex lingua Chaldaica vel Syriaca, vocibus purè Hebraicis, affinxerunt. Ex exemplis hæc fient manifeſta: *Jeſ.* 53: 10. habetur דַּכְּאוֹ *contrivit ipſum*; ſed quia hoc verbum, quando eſt Chaldaicum, ſignificat *purgare* (nam דַּכֵּי Chaldaicè denotat *mundare, purificare*) ideo Interpretes, confundentes ſignificationem Chaldaicam cum Hebraica, verterunt per *καθαρίσαι αὐτόν*. Ex Syriaſmo etiam aliquando ſignificationem vocum Hebraicarum depromſerunt:

Geneſ.

Geneſ. 9: 3. habetur ומוראכם *& timor veſtri*, Græci ſignificationem ſumpſerunt ex lingua Syriaca: nam verterunt per καὶ κατακυριεύσατε, quaſi nomen מורא *timor* communem ſignificationem haberet cum voce Syr. מרא *dominus*. Etiam nonnunquam ex lingua Arabica ſignificationem quarundam vocum Hebraicarum ſumpſerunt: ex Arabiſmo verterunt verbum זדו *ſuperbierunt*, per ἐπέθεντο, quaſi deſcenderet à verbo Arab. זאד *addidit*. Plura exempla vide apud auctorem ſuprà citatum.

§. 6. Quarta cauſa varietatum rejicienda eſt in *oſcitantiam Scribarum*, qui Græcam Verſionem oſcitanter & corruptiſſimè ſæpenumero exſcripſerunt: quapropter etiam multæ diſcrepantiæ in Verſionem Græcam irrepſerunt. Nam non eſt veroſimile illos Interpretes ſemper tam abſurdo & inſulſo modo Textum Hebræum tranſtuliſſe. *Geneſ.* 11: 2. pro πεδίον *campus* in quodam exemplari habetur παιδίον *infans*. *Geneſ.* 24: 30. pro ἐπὶ τῆς πηγῆς legitur in quodam exemplari MS. ἐπὶ τῆς γῆς. *Deut.* 32: 42. pro ἅμα quædam exemplaria habent αἷμα. Plura ſimilia exempla poſſent in medium proferri.

§. 7. Quintam & ſextam varietatum cauſam rejicit *Nicol. Fullerus Miſcell. Sac. pag.* 354. partim in *varia Verſionum Græcarum exemplaria*, ex quibus quædam in Verſionem LXX. Interpretum irrepſerunt; adeo ut quaſi confuſio quædam ex tot exemplaribus nata ſit: partim etiam putat Lectores quædam in *margine ſuorum Græcorum exemplarium* annotâſſe, quas notas Scriptores librarii poſterioribus temporibus magna audacia in ipſam Verſionem Græcam intruſerunt. Exempla vide in loco ſuprà citato.

§. 8. Sexta cauſa diverſitatis poteſt hæc eſſe. Interpretes Græci ſæpenumero magis *ſenſum* quàm verba reſpexerunt. Fuerunt quidem Interpretes, ſed ſæpe etiam Paraphraſtæ. Eodem modo fuerunt Targumiſtæ, qui in pleriſque magis paraphraſin, quàm verſionem videntur conſcripſiſſe: & hinc etiam eſt, quòd in Græca Verſione ſæpe non ſit tam accurata cum Textu Hebræo convenientia, quàm quidem requireretur. Hæ ſunt præcipuæ cauſæ, ob quas tanta varietas in Textum Græcum V. T. irrepſit. Hinc jam ultro ſequitur Textum Hebræum ex Verſione Græca non eſſe corrigendum, nec ex Verſionis Græcæ à Textu Hebræo diſconvenientia probari Vetus T. olim non fuiſſe punctatum.

XVIII. *Decimooctavò quæritur*. An hodierna Verſio Græca eſt eadem illa quam famoſi illi Interpretes olim ad petitionem Ptolomæi compoſuerunt?

Reſp. Nullo modo. Illa antiqua vel periit in totum, vel ex parte, vel

multis in locis corrupta eſt; adeo ut hodierna pro illa antiqua haberi non poſſit. Audi hac de re Pagninum in Iſagogæ ſuæ capite 9. *Nos ſummo ſtudio, cura, & diligentia, Lxx. Interpretationem cum Hebræo contulimus: & tot invenimus addita, dempta, depravata, immutata, & ab Hebraico prorſus aliena, ut mihi perſuadere nequeam illam eſſe Lxx. Interpretum.* Similia ferè dicit Bellarm. lib. 2. de V. D. c. 6. *Licet non ignorem nonnullos in eâ ſententia eſſe, ut exiſtiment Interpretationem Lxx. Seniorum penitus interiiſſe: multò probabiliùs cenſeo, illam adhuc ſupereſſe; ſed adeo corruptam & vitiatam, ut omnino alia eſſe videatur.*

XIX. *Decimononò quæritur.* An Chriſtus, Euangeliſtæ & Apoſtoli in allegandis textibus ex Veteri T. in Novo T. ſemper uſi fuerint illa famoſa Verſione Græca?

Reſp. Non. Sæpiſſime in N. T. ſequuti fuerunt ipſum Textum Hebræum. Conf. *Matth.* 2: 15. cum *Hozea* 11: 1. *Matth.* 8: 17. cum *Jeſ.* 53:4. & *Johan.* 19: 37. cum *Zach.* 12: 10. ut & *Rom.* 9: 17. cum *Exod.* 9: 16. An non Chriſtus & Apoſtoli ſæpiuſcule ſequuti fuerunt Verſionem Græcam? Imo. Exempla ſunt ubivis obvia. Quare hoc fecerunt? 1. Ut ſe accommodarent auditoribus, quibus illa Verſio eo tempore erat notiſſima; imo multis erat notior ipſo Textu Hebraico. 2. Ne offendiculo eſſent Helleniſtis inter Judæos. An non Scriptores N. T aliquando prætereito utroque Textu, Hebraico & Græco, liberè Textûs Veteris T. allegarunt? Imo. Confer *Matth.* 2:6. cum *Micha* 5: 1. & *Rom.* 11:1. cum *Jeſ.* 29: 10. *Vide plura de hac quæſtione in Philologo Græco* diſſert. 9.

XX. *Vigeſimò quæritur.* Quot ſunt præcipuæ Editiones Verſionis Græcæ.

Reſp. 1. Omnes Editiones Verſiones Græcæ, quæ vulgò ſub titulo Verſionis Lxx. Interpretum in lucem emittuntur, non in omnibus inter ſe conveniunt. Omnes tamen Editores gloriantur ſe genuinam τῶν Lxx. Verſionem edere.

2. In univerſum ſunt quatuor Editiones Græcæ Lxx. Interpretum. Prima eſt *Complutenſis*, quæ operâ Theologorum Complutenſium Anno 1515. ſumptibus Cardinalis Ximenii, Archiepiſcopi Toletani, unà cum Textu Hebraico, Paraphraſi Chaldaica Pentateuchi, & Vulgata Lat. per columnas prodiit. Hanc Arias Anno 1571. Bibliis Regiis, & Michael de Jay Bibliis Pariſianis Heptaglottis Anno 1645. inſeruerunt. Hæc, licet inter omnes editiones ad Textum Hebræum proximè accedat, tamen mixta & interpolata eſt, ac à genuina Lxx. Verſione, apud Veteres celebrata, maximè diſtat.

3. Secunda Editio Lxx. Interpretum eſt *Veneta*, quam Aldus Manutius Anno 1518. opera Andreæ Aſulani, ex multis vetuſtiſſimis exemplaribus excudit. Hæc Complutenſi editione purior eſt, & proximè ad editionem Romanam accedit. Ab hac Manutii editione fluxerunt omnes Germanicæ: 1. Baſileenſis per Andræam Cratandrum Anno 1520. 2. Argentoratenſis apud Wolphium Cephalæum, operâ Loniceri in 8. Anno 1527. 3. Baſileenſis ſecunda typis Hervagianis in fol. 4. Baſileenſis tertia, Græco-Lat. per Nicolaum Brylingerum in octavo Anno 1550. 5. Francofurtenſis apud Wechelianos in fol. Anno 1596. Vide cæteras editiones ſecundùm hanc Venetam editas in Præfat. Bibl. Polygl.

4. Tertia eſt *Alexandrina*, quam Angli in Bibliis Polyglottis exhibuerunt. Hæc editio vocatur Alexandrina: quia inde primò allata eſt per Cyrillum Lucarem, nuper Sedis Alexandrinæ Patriarcham; qui, cùm ad Conſtantinopolitanam tranſlatus eſſet, hunc librum tanquam magnum Theſaurum ſecum attulit, quem Regi Angliæ per D. Theo. Roe, ejus apud Turcarum Imperatorem legatum, donavit. Exaratus eſt hic Codex Alexandrinus in pergameno literis majoribus antiquis, ſine ulla capitum, verſiculorum vel verborum diſtinctione, & ſine accentuum vel ſpirituum notis, per Theclam, fœminam nobilem, ante mille & trecentos circitèr annos.

5. Quarta Editio eſt *Romana*, quæ ex Codice MS. Vaticano antiquiſſimo, operâ Anton. Carafæ Cardinalis, aliorumque virorum doctorum, qui noven annos in hac editione ſudârunt, auſpiciis & juſſu Sixti V. prodiit. Hæc editio primò Græcè tantùm edita eſt Romæ Anno 1587. cum Scholiis Græcis; poſtea Latinè cum notis per Flaminium Nobilium etiam Romæ Anno 1588. Tandem Johannes Morinus Græcam editionem cum Latina conjunxit, eamque excudi curavit Pariſiis Anno 1628. Hæc editio etiam edita eſt Londini in octavo & quarto Anno 1653. & in parvo duodecimo ſed craſſo Cantabrigiæ Anno 1665. Hæc editio Amſtelædami per præſtantiſſimos Typographos Henricum Boom & Johannem Someren egregiis literis & typis in portatili forma Anno 1683. impreſſa eſt; etiam ſecundùm editionem Londinenſem & Cantabrigienſem.

6. Complutenſes aliique Textum Græcum ſecundùm normam Textûs Hebraici correxerunt: ſed hoc non eſt Textum Græcum purum, prout apud Veteres fuit lectus, edere. Nam aliud eſt Græcam verſionem ſecundùm Textûs Hebraici normam conficere; aliud eſt Verſionem illam Græcam τῶν Lxx. uti apud Veteres extabat, repræſentare. Ex. gr. in Editionibus Græcis *Gen.* 1: 9. adduntur multa, quæ tamen in textu Hebræo non

extant: καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά: *Et congregata eſt aqua quæ ſub cœlo in congregationes ſuas: & apparuit arida* Hæc tamen in antiquis MSS. exemplaribus extant: & propterera in editionibus Græcis debent retineri.

XXI Poſſet adhuc quæri. An Interpretes illi fuerint acti à Spiritu Sancto; adeo ut non potuerint errare? Sed ex antecedentibus ſatis liquet ad hanc quæſtionem negativè eſſe reſpondendum.

DISSERTATIO QUINTA,

Quæ eſt pars prima

DE

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

I. *Paraphraſes Chaldaicæ vocantur unica voce Targum.*
II. *Vetus T. eſt tranſlatum in linguam Chaldaicam: quia populus in Chaldæa, oblitus linguæ Hebrææ, didicerat Chaldaicam.*
III. *Paraphraſes conſcriptæ vel tempore Captivitatis Babylonicæ, vel paulò pòſt, perierunt.*
IV. *Tempus ſcriptarum Paraphraſium eſt ignotum.*
V. *In omnes libros Veteris T. ſunt Paraphraſes compoſitæ & editæ, exceptis Daniele, Ezra & Nehemia.*
VI. *Paraphraſes magni fiunt à Judæis tum propter originem, tum etiam propter miracula.*
VII. *Cognitio Paraphraſium Chriſtianis eſt utilis & neceſſaria.*
VIII. *Judæi datâ operâ Paraphraſes non corruperunt.*

SECTIO I.

JAM conſiderabimus Paraphraſes Chaldaicas, quæ magnæ, ſi non authenticæ, apud Judæos ſunt auctoritatis, de quibus multa dici poſſent; ſed nos præcipua & maximè neceſſaria breviter per quæſtiones proponemus. *Primò* igitur quæritur. Quomodo Paraphraſes Chaldaicæ vulgò vocentur?

Reſp. Paraphraſis ſive verſio Chaldaica vulgò uno nomine vocatur תַּרְגּוּם à תִּרְגֵּם *interpretatus eſt*, *explicuit*. In genere Targum ſignificat quamlibet S. Scripturæ in aliam linguam tranſlationem: ſed quia olim in populo Dei poſt liberationem à captivitate Babylonica non alia extabat Verſio, quàm Chaldaica; ideo illa per excellentiam & in ſpecie vocata fuit Targum, quod nomen

men uſque in hoc tempus retinuit. Quando ergo in Scriptis Rabbinorum fit mentio ꝫ Targum, intelligitur tranſlatio ſive Paraphraſis Chaldaica.

II. *Secundò quæritur.* Quare primitus Vetus Teſt. in linguam Chaldaicam eſt tranſlatum?

Reſp. Occaſionem tranſlationi Chaldaicæ dedit populi ignorantia. Judæi enim uſque ad captivitatem Babylonicam utebantur lingua Hebraica tanquam vernacula; ſed iidem in Babylonia, quum inter Chaldæos Chaldaicè loquentes habitarent, ex parte oblivioni tradiderunt linguam Hebraicam. Et quia cum tempore magis magiſque lingua Sancta fuerit obliterata, & Judæi nihilominus ſecundùm præceptum Dei S. Scripturam debuerint legere; ideo quidam fuerunt, qui Vetus Teſt. in linguam Chaldaicam, populo poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, vernaculam, tranſtulerunt; ut tali medio etiam indocta plebs S. Scripturam legere, & ſecundùm eam vitam ſuam inſtituere poſſet. Cùm Iſraëlitæ tempore Moſis in Ægypto habitarent, non mutârunt linguam ſuam, ſed eandem retinuerunt, & in terram Cananæam intulerunt: & propterea dicunt, quòd quodammodo propter meritum quarundam rerum, ſcil. quia veſtes, nomina, & linguam ſuam non mutârunt, ſint ex Ægypto liberati. Verùm in Babylonia, ubi tamdiu non habitârunt, tam facilè linguam ſuam mutârunt: fortaſſe hoc propter nimiam convenientiam inter linguam Hebraicam & Chaldaicam accidit: ſed in Ægypto hæc mutatio tam facilè fieri non potuit; procul dubio propter nimiam diſconvenientiam inter linguam Hebraicam & Ægyptiacam. Non quidem doctiſſimi Judæi, in Babylonia habitantes, obliviſcebantur linguæ ſuæ: nam poſt ſolutam captivitatem Babyl. nonnulli Prophetæ Anteceſſorum ſuorum ſtylo, Hebraico ſcil. quaſdam Prophetias emendatè ſcripſerunt. Verùm indocta plebs, quotidie linguam Chaldaicam audiendo, linguæ ſuæ oblita eſt: & propterea, quia multitudinis & rudis popelli Judaici etiam habenda erat ratio, Vetus T. in linguam Chaldaicam debuit transferri.

III. *Tertiò* quæritur. An hodiernæ Paraphraſes Chaldaicæ ſunt eædem illæ, quæ immediatè poſt captivitatem Babylonicam ſunt compoſitæ?

Reſp. Negando. Illæ enim antiquæ Paraphraſes Chaldaicæ diu perierunt. Ratio hæc eſt: quia auctores, qui Paraphraſes, jam nobis notas, compoſuerunt, ad ſummum circitèr circa tempora Chriſti vixerunt, uti poſtea ex enumeratione ſingularum Paraphraſium apparebit: ſed Judæi aliquot ſæculis antea linguæ Hebraicæ, ut vernaculæ, obliti erant; & propter illam oblivionem Paraphraſes ſunt compoſitæ: conſequenter hodiernæ Paraphraſes non ſunt illæ antiquæ, quæ in uſum indoctæ plebis Judaicæ fuerunt compoſitæ.

IV. *Quartò quæritur.* Quando hodiernæ Paraphraſes Chaldaicæ ſunt compoſitæ?

Reſp. Hodiernæ Paraphraſes Chaldaicæ ſunt valdè antiquæ; ſed quando præciſè ſingulæ ſint compoſitæ non tam certò determinari poteſt. Quædam citiùs, quædam ex illis ſeriùs compoſitæ ſunt. Communis ſententia eſt Paraphraſin Onkeloſi in Pentateuchum, & Jonathanis in omnes Prophetas circitèr circa tempora Chriſti eſſe compoſitam. Altera Paraphraſis in Pentateuchum, quæ etiam vulgò, ſed falſò Jonathæ adſcribitur, aliquot ſæculis pòſt eſt compoſita, & demum ante 100. circiter annos edita. Quando cæteræ ſint compoſitæ non adeo certò poteſt determinari. In ſequentibus præcipuarum Paraphraſium, quantum poterimus, tempus & auctores indicabimus. Ut ut ſit, ſaltem Paraphraſes quædam temporibus Chriſti & Apoſtolorum extiterunt; ſed an quædam ex hodiernis ſint illæ antiquæ, quæ temporibus Chriſti & Apoſtolorum extiterunt, non poteſt demonſtrativè probari; veroſimile tamen nobis videtur. Ratio hæc eſt: quia Chriſtus *Matth.* 27:46. recitans verba ex *Pſal.* 22:2. אלי אלי למה עזבתני *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquiſti?* pro ultima voce ait שבקתני σαβαχθανί, quæ vox eodem modo habetur in hodierna Paraphraſi Chaldaica Jonathæ.

Objiciet fortaſſe nonnemo, quòd temporibus Patrum, ſcil. Hieronymi & Originis, nondum fuerint ullæ Paraphraſes Chaldaicæ, multò minus temporibus Chriſti & Apoſtolorum: nam nulli Patres ullam faciunt mentionem Paraphraſium Chaldaicarum; imo ne quidem nominis Targumi, quum procul dubio eas, ſi extitiſſent, præcipuè Hieronymus, cui tot lites de verſione ſua motæ fuerunt, pro ſe attuliſſet.

Reſp. 1. Argumentum negativum non valet: nam Patres multorum aliorum, ut Keri & Cetib, etiam non meminerunt: An propterea illæ notæ marginales, Keri & Cetib vocatæ, illis temporibus non extiterunt?

2. Ante inventam typographiam exemplaria Paraphraſium Chaldaicarum fuerunt admodum rara. Fortaſſe Hieronymus & Origines tale exemplar propter raritatem nunquam viderunt, vel poſſederunt. Fuerunt aliquando tempora, ut mihi relatum eſt, quibus in tota Germania tantùm unicum Græcum Teſtamentum fuit inventum. Quidni hæ Paraphraſes etiam potuerint fuiſſe raræ? Nam linguarum Orientalium cognitio, & præcipuè linguæ Chaldaicæ propter defectum Grammaticæ & Lexici fuit temporibus Patrum rariſſima.

3. Hieronymus, cæterique Patres fortaſſe Paraphraſes pro ſe non attulerunt propter Verſionem Græcam, quæ temporibus Patrum magni fuit æſti-

æſtimata; imo nonnulli eam Textui Hebræo præferebant, teſtante Auguſt. *Epiſt.* 10. In quem ergo finem Patres Paraphraſes attuliſſent? Nam Verſio Græca auctoritate ſua Paraphraſes rejeciſſet.

4. Videntur Paraphraſes temporibus Chriſti extitiſſe: quia Luc. 4: 17, 18. Chriſtus dicitur legiſſe ex Jeſaiæ *cap.* 61. *verſ.* 1, 2. Verùm illa verba, quæ ibi citantur, nec cum Textu Hebræo, nec cum Verſione Græca conveniunt: ergo veroſimile eſt Chriſtum tum temporis ea legiſſe ex Paraphraſi aliqua tum extante. Nam Judæi Hebraiſtæ propterea non videntur alia Verſione niſi Chaldaica uſi in Synagogis ſuis: quia omnes linguam Chaldaicam intelligebant; ſed lingua Græca, imo etiam Hebraica, multis ignota fuit. Quod omnes hodiernæ Paraphraſes eodem tempore, & ab iiſdem auctoribus non ſint compoſitæ, videtur probari poſſe tum ex differentia ſtyli; tum etiam ex anguſtia & prolixitate Paraphraſium: magna enim eſt differentia ſtyli. Deinde una Paraphraſis ferè verbotenus transfert; quum alia pro duabus vocibus aliquando decem vel plures voces reponat. Hæc omnia poſtea, de ſingulis Paraphraſibus in particulari agentes, clariùs demonſtrabimus.

V. *Quintò quæritur.* An Paraphraſes Chaldaicæ inveniantur compoſitæ in omnes libros Veteris T. an verò tantummodo in quoſdam libros?

Reſp. In omnes libros ſunt compoſitæ Paraphraſes, præterquam in libros Danielis, Ezræ & Nehemiæ, quorum duo priores ſemi-Chaldaici ſunt. Sed è contrà in nonnullos libros Paraphraſis eſt duplex, imo quædam eſt triplex. Datur duplex Paraphraſis in librum Eſtheræ, & triplex in Pentateuchum, ſcil. Onkeloſi, Jonathanis, vulgò ita vocata, & Paraphraſis Hieroſolymitana. Sed ubinam hæc Targumim, ſive hæ Paraphraſes inveniuntur? Paraphraſes pleræque habentur in Bibliis Baxtorfii in folio; ibi è regione Textus Hebraici ſemper in altera columnâ eſt Paraphraſis Chaldaica: ſed Paraphraſis Hieroſolymitana in Pentateuchum habetur in fine Bibliorum poſt libros Chronicorum. Cæteræ duæ, ſcil. Jonathanis in Pentateuchum, & altera in Eſtheram inveniuntur in libro *Hanoviæ* edito, in quo, præter Textum Hebræum & commentaria Schelomonis Jarchi, tres Paraphraſes in Pentateuchum uno intuitu conſpiciuntur, & circa finem duæ Paraphraſes in Eſtheram etiam eodem modo impreſſæ inveniuntur. Talis Editio Amſtelodami ante paucos annos etiam edita eſt. An datur etiam Paraphraſis Chaldaica in Nehemiam? Non putamus eam ullibi inveniri. An etiam in Chronica? In Anglia latitare ajunt, unde diu ejus Editionem ſed fruſtra hactenus exſpectavimus. Anno hujus ſæculi 1680. edita eſt Paraphraſis Chaldaica prioris libri

Chronicorum, & Anno 1683. poſterioris libri, utraque Auguſtæ Vindel. apud *Theoph. Goebelium.* Hactenus fuerat inedita & multùm deſiderata; ſed nuper è Codice MS. antiquo membranaceo Bibliothecæ Rever. Miniſterii Erfordienſis A.C. fuit exſcripta, & juris publici primùm facta curâ atque operâ plurimùm Reverendi & Doctiſſimi Viri D. *Matthiæ. Friderici Beckii*, Conf. & Eccleſiæ Auguſtanæ Miniſtri, qui per columnas Verſionem Latinam addidit, doctiſſimiſque notis eam Paraphraſin illuſtravit, additò triplici Locorum S. Scripturæ, Auctorum atque Rerum Indice. Orbis Literatus hujus Doctiſſimi & Reverendiſſimi Viri Labores laudat & miratur; ac ſimul gratias ingentes agit tum pro editione Prioris & poſtea etiam Poſterioris Paraphraſios Chaldaicæ in libros Chronicorum, tum etiam pro editis ibidem Anno 1695. *Ephemeridibus Perſarum* per totum annum juxta Epochas celebriores Orientis, &c. qui liber eſt inexhauſtæ eruditionis. Deus dominationis ipſius Laboribus cœlitus benedicat. Ut ut ſit, Paraphraſes Chaldaicæ hactenus typis non ſunt impreſſæ in Nehemiam, in Danielem & in Eſram: nam magna ex parte Daniel & Eſras lingua Chaldaica conſtant. In Daniele occurrunt verſus Chaldaici ducenti, & in Eſra ſexaginta ſeptem; quos omnes unà cum verſu undecimo capitis decimi Jeremiæ, de verbo ad verbum in linguam Hebraicam tranſtuli, & in fine Philologi Hebræo-Græci edit. 2. in publicum emiſi.

VI. *Sextò quæritur.* Quanti Paraphraſes Chaldaicæ ſunt æſtimandæ?

Reſp. Judæi Paraphraſes præcipuè Onkeloſi & Jonathanis magni faciunt, imo pro authenticis habent: & propterea nobis licitum eſt ex iis contra Judæos argumentari. Judæi eas tanti faciunt tum propter originem, tum propter miracula, quæ temporibus illis, quibus Paraphraſtæ intenti erant operi, acciderunt.

Origo Paraphraſium refertur ad ipſos Prophetas. Jonathan dicitur expoſitionem ſuam Paraphraſticam accepiſſe ab Haggæo, Zacharia, & Malachia Prophetis; Onkeloſus vero à R. Elieſero & à R. Jehoſchua. Sic enim dicitur in Talmude tractatu *Megilla cap. 1. pag. 3. facie a lin. 6.*

תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע.
תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי

Targum quod eſt Legis, Onkelos proſelytus dixit illud ex ore R. Elieſeris, & R Jehoſchuæ. Targum quod eſt Prophetarum, Jonathan filius Uzielis dixit illud ex ore Haggæi, Zachariæ & Malachiæ.

Deinde Paraphraſes tanti fiunt à Judæis propter miracula, quæ, componentibus Targumiſtis, contigerunt: ex. gr. 1. Terra Iſraël per quadringentas

gentas leucas dicitur terræmotu tum temporis concuſſa. 2. Vox è cœlis dicitur audita, quæ ajebat, *Quis eſt ille, qui arcana mea filiis hominum revelavit?* Hæc in dicto loco Talmudico immediatè ſequuntur: ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגיליתי סתריך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל *Et commota eſt Terra Iſraël quadringentis leucis, & ex intervallo quadringentarum leucarum exivit filia vocis, & dixit: quis eſt ille, qui revelavit arcana mea filiis hominum? Aſtitit Jonathan filius Uzielis ſuper pedes ſuos & dixit: ego ſum ille, qui manifeſtavi ſecreta tua filiis hominum. Apertum & notum eſt coram te, quòd non ad honorem meum fecerim, nec in honorem Patris, ſed ad honorem tuum feci, ut non multiplicarentur diſceptationes in Iſraël.* 3. Ne Jonathan in hoc opere ullo modo impediretur, omnia impedimenta dicuntur fuiſſe remota. Si forte muſca, aliudve volatile corpori vel chartæ hujus Jonathæ inſideret, illico abſque ulla læſione corporis vel chartæ volatile illud dicitur fuiſſe combuſtum. Hoc affirmat textus Talmudicus tractatu *baba bathra cap.8. pag.* 134. facie *a circa finem*: אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף: *Dicunt de illo Jonatha filio Uzielis, quòd hora qua ſederit & ſtuduerit in lege, omnis avis, quæ volârit ſuper eum, combuſta fuerit.* 4. Ajunt Angelos è cœlis deſcendiſſe ad audiendum, quando Jonathan paraphraſi formandæ intentus eſſet. 5. Denique quum hic Jonathan in animum induxiſſet etiam Hagiographa transferre, divinitus fuit prohibitus, ne omnia arcana manifeſtaret. Hoc dictus textus Talmudicus immeditè addit: ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לודייך מאי טעמא משום דאית ביה קץ משיח *Et adhuc quæſivit revelare Targum Hagiographorum. Exivit filia vocis & dixit ei: ſufficit tibi. Qua ratione? Idcirco quòd in eo eſt finis Meſſiæ.* Hoc procul dubio de excidio Meſſiæ in Daniele prædicto accipiendum eſt. *Vide plura apud Schickardum in Bechinath happeruſchim.* Hæc ſunt ficta à nugacibus Judæis: inde tamen nobis conſtat quanti Paraphraſes ab iis fiant: & propterea nobis licitum eſt ex iis fidem eorum debellare.

VII. *Septimò quæritur.* An cognitio Paraphraſium Chaldaicarum Chriſtianis eſt utilis, & quodammodo neceſſaria?

Reſp. Cognitio Paraphraſium eſt Chriſtianis, volentibus cum Judæis in arenam deſcendere, perquam utilis, imo neceſſaria. Ratio hæc eſt; quia Paraphraſes ſunt principia Judæorum, ex quibus refutari poſſunt. Judæorum enim fides ex tribus fontibus poteſt infringi. Ex Textu Hebræo

F Veteris

Veteris Teſt. ex Talmude, & ex Paraphraſibus Chaldaicis. Si quis ergo Paraphraſes illas, ut & cætera quodammodo non calluerit, non poterit is legitimè, & ſatis fortiter Judæos convincere. Nam Judæorum fides, & abſurdæ exceptiones ſæpe fortiùs ex Paraphraſibus debellantur, quàm ex ipſo Textu Hebraico. Exemplum unum erit hoc tempore inſtar multorum. *Geneſ.*49:10.dicit Jacob: לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה *Non recedet ſceptrum à Juda & legiſlator è medio pedum ejus donec venerit Silo*, ſive filius ejus. Nos ex hoc Textu probamus Meſſiam in Veteri T. promiſſum, jam diu veniſſe: quia ſceptrum jam diu remotum fuit à Juda. Verùm multi Judæi, volentes infringere hoc argumentum, ajunt per שבט *ſceptrum* hoc in loco intelligi virgam ſive plagam. Nam שבט etiam ſæpe ſignificat virgam ſive plagam: & propterea putant Meſſiam nondum veniſſe: quia virga adhuc eſt ſupra Judæos; quoniam hactenus in exilio ſub jugo aliorum habitârunt. Sed poſſunt refutari ex tribus Paraphraſibus in hunc Textum, quæ ita, quemadmodum nos, Textum Hebræum explicant. Jonathan explicat hæc verba per לא פסקין מלכין ושליטין *Non ceſſabunt reges & dominatores*. Onkelos verò exponit לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה *Non auferetur habens principatum à domo Judæ*. Et Paraphraſis Hieroſolymitana habet לא פסקין מלכין *Non ceſſabunt reges*. Præterea in eodem Textu habetur שילה *Silo*, quam vocem nos interpretamur de Meſſia. Judæi iterum negant: ſed rurſus refutantur ex tribus iiſdem Paraphraſibus, quarum prima vocem שילה explicat per משיחא *Meſſiam*, & duæ poſteriores per מלכא משיחא *regem Meſſiam*. Ex hoc exemplo videmus, quòd Judæi aliquando fortiùs & clariùs ex Paraphraſibus convincantur, quàm ex ipſo Textu Hebræo. E contrà Judæi has Paraphraſes contra nos proferre non poſſunt: quia à nobis pro ſcripto humano habentur, cui infallibilis fides adhiberi nequit Qui ergo cum Judæis de articulis fidei diſputare tenetur, qualis occaſio nonnunquam Paſtoribus, & Studioſis inter Judæos habitantibus, offerri ſolet, oportet aliquo modo tenere Paraphraſes. Verùm enim verò deplorandum eſt tam paucos Chriſtianos quid moliri contra Judæos ad convertendum eos, quum tamen ex ſententia plurimorum Theologorum Judæi ante finem mundi ſint convertendi, & ad Chriſtum reducendi. Sed multi Chriſtiani proh dolor! ſe mutuo perſtringunt, atque cane pejus & angue ad magnam Eccleſiæ perniciem & ſcandalum perſequuntur, vix cogitantes de converſione Judæorum. Pontificii in procuranda converſione Judæorum hac in re laudabilem præſtant operam. Romæ enim, ut mihi pro certo relatum eſt, coguntur per vices quidam ex Judæis ſingulis hebdomadibus convenire in unum locum, ubi Monachus

aliquis,

aliquis, linguarum Orientalium peritus, coram ipſis ex ſcriptis Veteris T. ex Talmude, ex Paraphraſibus Chaldaicis, aliiſque ſcriptis Rabbinorum fidem Chriſtianorum confirmat, & Judæorum refutat. Laudabile ſanè medium & inſtrumentum ad Judæos convincendos. Utinam idem medium à Chriſtianis Magiſtratibus in illis locis, in quibus quamplurimi Judæi ſunt, etiam adhiberetur! Non dubito quin Deus per tale medium aliquando eos in corde eſſet puncturus.

Objiciet nonnemo, quòd Judæi, & inter eos etiam doctiſſimi rejiciant nonnunquam Paraphraſes Chaldaicas. Maimon *More Nevochim part.* 1. *cap.* 66. expreſſè ait: *Onkelos hic à vera & genuina expoſitione recedit*: ergo nihil ex Paraphraſibus contra Judæos probari poteſt.

Reſpondeo. Verum eſt: nonnunquam Judæi, etſi rariſſimè, recedunt à Paraphraſibus Chaldaicis: ſed hoc inde fit, quia putant Paraphraſes propter injuriam temporis in illis locis eſſe corruptas. Sic enim expreſſè dicit Maimon *part.* 1. *cap.* 28. *pag.* 72. ubi de Onkeloſi Paraphraſi loquitur: *Corrupta & depravata eſt in exemplaribus noſtris hæc expoſitio ſine controverſia &c.* Ergo ſolummodo ſub prætextu erroris à Paraphraſibus in quibuſdam locis recedunt.

VIII. *Octavò quæritur.* An Judæi unquam datâ operâ Paraphraſes Chaldaicas in quibuſdam locis corruperunt?

Reſp. Hoc mihi nullo modo videtur veroſimile: nam 1. Obſtat Judæorum religio vel potiùs ſuperſtitio, qua affecti ſunt erga S. Scripturam. Potiùs centies mortem obirent, quàm ut tantillùm in S. Codice mutarent: & quia etiam Paraphraſes pro Verbo Divino agnoſcunt; ideo nullo modo videtur, eos unquam auſos fuiſſe vel minimum in Targumim mutare.

2. Si Paraphraſes unquam corrumpere voluiſſent, procul dubio eam corruptionem inſtituiſſent in illis locis, quæ fidem Judaicam infringunt, & Chriſtianam confirmant. Exemplum ſuprà dedimus in *quæſt.* 5. ex *Geneſ.* 49: 10. Si quicquam mutare voluiſſent ſanè illum locum debuiſſent depravaſſe: quia ex illis tribus Paraphraſibus clarè demonſtratur tempus adventûs Meſſiæ jam diu præteriiſſe. Dantur adhuc plura alia ſimilia loca, quæ, etiamſi fidei Judaicæ ſint contraria, nihilominus in Paraphraſibus illibata & incorrupta manſerunt.

DISSERTATIO SEXTA,

Quæ eſt pars ſecunda

DE

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

IX. *Paraphraſes injuriâ temporis ſunt corruptæ; quod quatuor rationibus probatur.*
X. *Paraphraſes primitus fuerunt conſcriptæ ſine vocalibus & accentibus.*
XI. *Paraphraſtæ ſæpe magis ſenſum expreſſerunt quàm verba; & nonnunquam Textum optimè explicârunt.*
XII. *Paraphraſes ſunt numero ſex.*
XIII. *Qualis fuerit Onkelos ille inquiritur.*
XIV. *Paraphraſis Onkeloſi jam ornata eſt non tantùm vocalibus, ſed etiam accentibus. Eſt præſtantiſſima, facillima & uſitatiſſima.*
XV. *Targum Hieroſolymitani dialectus, auctor, tempus & modus deſcribuntur.*

SECTIO IX.

HActenus octo quæſtiones de Paraphraſibus Chaldaicis abſolvimus, ſequitur nunc *nona*, quâ quæritur. An hodiernæ Paraphraſes Chaldaicæ injuriâ temporis ſint revera in quibuſdam locis corruptæ?

Reſp. Paraphraſes injuriâ temporis in multis locis jam corruptas eſſe videtur his ſequentibus rationibus probari poſſe.

1. Quia nulli librorum unquam, præter Textum Sacrum, hæc felicitas contigit, ut poſt tot ſæculorum decurſûs, poſt tot imperiorum ruinas, poſt tot Bibliothecarum combuſtiones, & poſt tot Scribarum tranſcriptiones integer & purus, qualis ab ipſo Auctore exaratus eſt, permanſerit. Hinc veroſimile eſt hoc idem etiam Paraphraſibus Chaldaicis accidiſſe; præcipuè quum Judæi toties ſint ex patria expulſi: qui propterea tam incorruptè ſcripta ſua conſervare non potuerunt. Biblia Hebraica ſunt quidem incorruptè conſervata; ſed hoc non mirum, quum Maſorâ, quæ eſt *ſepes legis*, à multis ſæculis fuerint circumſepta. Verùm Paraphraſes nunquam fuerunt circumcinctæ Maſorâ: & propterea faciliùs corruptioni fuerunt obnoxiæ.

2. Hanc ſententiam etiam confirmat Galatinus *lib. 2. cap. 1.* ubi ait ſe in antiqua Paraphraſi in *cap. 6. Jeſaiæ* inveniſſe hæc verba: קדיש אבא קדיש ברא

בְּרָא קַדִּישׁ רוּחָא קַדִּישָׁא *Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus Sanctus.* Atqui hæc verba jam in Paraphraſi Jonathanis non inveniuntur. Verum quidem eſt, quòd Galatinus ſæpe dogmata ſua mendaciis confirmet, & nonnunquam libros citet, qui nunquam in rerum natura fuiſſe putantur. Hoc quidem non fecit malo fine, ſed infelici ſucceſſu. Nam etiamſi ignorantibus facilè aliquid imponere potuerit, non tamen ſimiliter doctis, qui & ipſi loca inquirere potuerunt. An verò idem fecerit in hoc loco, ignoramus.

3. Hanc Paraphraſium corruptionem etiam videtur probare creberrima lectionis varietas, quæ inter diverſas Editiones, etiam ejuſdem Targumi, intercedit. Quoties enim Regium exemplar differt à Veneto? Quoties Baſilienſe ab utroque, prout ex innumeris locis, cuilibet varias Paraphraſium Editiones conferenti, manifeſtum fiet. Hæ lectionis varietas eſt ex defectu Maſoræ, uti ſtatim diximus. Hoc etiam confirmat Elias in Maſor. ubi ait: לולי באו כבר נעשית התורה כשתי תורות ולא היו שני ספרים מסכימים יחד כאשר קרה לשאר ספרי המחברים ולתרגום אונקלוס: *Niſi veniſſent* (Maſorethæ) *dudum facta eſſet Lex quaſi duæ Leges, nec eſſent bina exemplaria, quæ congruerent invicem; ſicut accidit cæteris libris Auctorum, & ipſi etiam Targum Onkelos.* Hinc videmus, etiam fatente Eliâ, Targumim quibuſdam in locis corruptionem quandam contraxiſſe. Si verò Paraphraſis Onkeloſi fuerit obnoxia corruptioni, multò magis etiam aliæ Paraphraſes: quia cæteræ ita non fuerunt lectæ & relectæ, quàm quidem Paraphraſis Onkeloſi.

4. Etiam corruptio Paraphraſium videtur probari poſſe ex creberrimis citationibus locorum ex Paraphraſibus, quæ jam in iis non inveniuntur: ex. gr. Elias in Thisbi Rad. פזם ait olim *Amoſi* 6: 5. verbum הפורטים *modulantes* fuiſſe tranſlatum in Paraphraſi per דמקרבצין, quum tamen hoc verbum jam non inveniatur in dicto loco, ſed habetur דמנגן. Hinc ſequitur vel hodiernam Paraphraſin in illo loco eſſe corruptam, vel hoc verbum דמקרבצין olim fuiſſe lectum in alio Targum, quod jam periit: ſed poſteriùs non eſt veroſimile: quia non videtur hiſce ultimis temporibus Targum aliquod eſſe deperditum. Nonnullæ quidem Paraphraſes ſunt deperditæ ante Chriſtum, & ſubſequentibus aliquot ſæculis; ſed ultimis ſæculis propter inventam typographiam non tam facilè potuerunt perire.

X. *Decimò* quæritur. An Paraphraſes Chaldaicæ primitus ab ipſis Auctoribus fuerunt conſcriptæ cum vocalibus & accentibus; an verò ſine iiſdem?

Reſp. Omnes Paraphraſes primitus abſque vocalibus & accentibus fuerunt

runt conſcriptæ. Hoc apparet ex tribus literis אוי, quæ vulgò Matres lectionis vocantur. Hæ literæ paſſim in Paraphraſibus Chaldaicis inveniuntur deſcriptæ. Si verò Paraphraſes primitus fuiſſent conſcriptæ cum vocalibus, tum illæ Matres lectionis non eſſent additæ: nam hæ literæ denotant abſentes vocales. Ergo ubi hæ tres literæ Textibus Hebraicis inveniuntur additæ, ibi ipſi Auctores non addiderunt vocales. Hoc etiam confirmat Elias in præf. Methurg. בלי ספק המתרגמים כתבו תרגומים בלי ניקוד *Procul dubio Interpretes ſcripſerunt paraphraſes ſuas abſque vocalibus.* Poſterioribus temporibus quidam Paraphraſes punctis ornârunt; ſed non ſecundùm genuinam punctationem in Daniele & Ezrâ uſitatam. Præterea retinuerunt omnes Matres lectionis, quæ, additis vocalibus, ſunt ſuperfluæ. Verùm Buxtorfius ex ſuâ Editione Baſilienſi pleraſque Matres lectionis rejecit, & Paraphraſes punctavit ſecundùm modum punctandi, qui in Daniele & Ezrâ obſervari ſolet. Omnes quidem Paraphraſes, ſive benè ſive malè, jam vocalibus ſunt ornatæ, ſed non ſimiliter accentibus; niſi ſola Paraphraſis Onkeloſi, in qua ubique accentus conſpiciuntur. Fortaſſe propterea in hac Paraphraſi accentus ſunt additi, ut lectionem hujus Paraphraſios, ex quâ Judæi ſingulis hebdomadibus tenentur ſectionem aliquam legalem legere, ſuaviorem & jucundiorem redderent: nam accentus addunt lectioni ſuavitatem & melodiam aliquam.

XI. *Undecimò quæritur.* An Paraphraſtæ in tranſlationibus ſuis magis reſpexerunt ſenſum Textûs Hebraici, an verò verba? Et an nonnunquam Textum Hebræum benè explicârunt?

Reſpondeo. Omnes Paraphraſtæ non eodem modo Paraphraſes ſuas compoſuerunt. Paraphraſtæ antiquiores magis κατὰ πόδα Textûs Hebræi verba ſequuti ſunt, quàm recentiores. Hi enim aliquando magis juſtum commentarium compoſuiſſe videntur quàm verſionem aliquam. Nonnunquam tres quatuorve voces Hebraicas triginta vel pluribus vocibus Chaldaicis explicârunt; haud raro etiam fabulis Talmudicis nimiùm indulſerunt. Hebræi dicunt de Targumiſtis, quòd ſæpiſſime רודפין העניין לא המלות *ſequantur ſenſum non voces.* Et etiamſi ſæpe ſenſum magis reſpexerint quàm verba, non tamen Paraphraſes ſunt contemnendæ. Ubi enim Hebræi circa Textum Hebræum benè aliquid dixerunt, ibi nemo meliùs; ſed ubi malè, ibi etiam nemo pejùs. Paraphraſtæ ſæpiſſime res abſtruſiſſimas optimè & Chriſtianè, præcipuè Jonathan in Prophetis, explicârunt, & ita rem acu tetigerunt, ut non ſine cauſâ Talmudici aliquot in locis in hæc erumpere verba debuerint, uti in *Megilla pag.* 3. *a* videri poteſt: אלמא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר: *Niſi Targum illius textûs eſſet,*

non

non ſciremus quidnam diceret Textus, vel ſenſum verborum illorum non intelligeremus. Hinc, quia Paraphraſtæ Textum Hebræum ſæpenumero optimè explicârunt, ideo Paraphraſes illæ à Chriſtianis in locis difficilioribus nonnunquam ſunt conſulendæ. Hoc fecit Buxtorfius in Lexico Hebraico: in eo enim voces Hebraicas difficiles ex Targum explicavit & illuſtravit. Hoc etiam ſæpe fecerunt Hebræi Commentatores Bibliorum, qui explicationes ſuas, allegando ipſiſſima Paraphraſium verba, ex iiſdem ſententiam ſuam confirmârunt; prout paſſim in Commentariis R. Davidis Kimchi, aliorumque Commentariorum videri poteſt. Hæc de Paraphraſibus Chaldaicis in genere dicta ſufficiant.

XII. Abſolutâ generali Paraphraſium Chaldaicarum tractatione, ſequitur ut de iiſdem in ſpecie agamus. In univerſum ſunt ſex Paraphraſes, quarum nulla tamen in totum V. T. compoſita eſt. *Prima* eſt Onkeloſi in Pentateuchum. *Secunda* vocatur Targum Jeruſchalmi, ſimiliter in Pentateuchum. *Tertia* etiam eſt in Pentateuchum, quæ vulgò Jonathani adſcribitur. *Quarta* eſt Jonathanis in Prophetas Anteriores & Poſteriores. *Quinta* eſt in quinque libellos, ſcil. in Cantica Canticorum, in librum Ruthæ, Threnorum, Eccleſiaſt. & Eſtheræ. *Sexta* denique eſt in Pſalterium, Proverbia & Jobum. De ſingulis ordine, quantum neceſſe videbitur, agemus.

I. *Targum Onkeloſi.*

XIII. De *hoc Targum quæritur.* Qualis fuit Auctor ille, qui hanc Paraphraſin compoſuit?

Reſp. De hoc Auctore ſunt quatuor ſententiæ, quarum *prima* eſt eorum, qui putant ob ſoni nominalis affinitatem eum fuiſſe unum ex Patribus, cui nomen fuit Aquilas Ponticus. Sed hæc ſententia rejicitur ob has ſequentes rationes. 1. Magna eſt differentia inter אונקלוס (hæc enim Paraphraſis vocatur תרגום אונקלוס) & inter Aquilam. 2. Aquilas ille quondam fuit celebris propter factam Verſionem Græcam; verùm hic celebratur propter Paraphraſin Chaldaicam in Legem. 3. Aquilas fuit nominatus Chriſtianus, ſed hic Onkelos illo titulo fuit antiquior: nam vixit etiam ante tempora Chriſti, quando nomen Chriſtiani adhuc fuit ignotum. 4. *Onkelos* olim Hieroſolymis vixit, etiam ante Chriſtum ſub Hillele; Aquilas verò vixit ſub Hadriano & Antonino pio Imperatoribus.

Secunda ſententia eſt eorum, qui hunc Onkeloſum confundunt cum עקילס *Akilas*. Verum quidem eſt: hic Akilas etiam fuit proſelytus, &

ſcripſit.

ſcripſit etiam Targum aliquod, quod in Bereſchit Rabba paſſim citatur; ſed hactenus injuriâ temporum periit. Attamen hic Akilas non eſt confundendus cum Onkeloſo. 1. Quia אונקלוס & עקילס nomine differunt tam ratione ſcriptionis quàm pronunciationis. 2. In ſcriptis Rabbinorum utriuſque fit diſtincta mentio. 3. Akilas Prophetas & Hagiographa vertit, ut ex allegatis locis *Eſa.* 3. & *Prov.* 12. apparet; Onkelos verò Pentateuchum tranſtulit.

Tertia ſententia, quæ etiam eſt communis Judæorum, ſtatuit hunc Onkeloſum fuiſſe Titi Veſpaſiani ſororium, qui poſt excidium Hieroſolymæ, ejurato Gentiliſmo, factus eſt Judæorum proſelytus. Hanc ſententiam elegit olim Elias Levita in præfat. ſui Methurgeman, ubi ait: אונקלוס היה בן אחותו של טיטוס שחרב הבית *Onkelos erat filius ſororis Titi, qui demoliebatur domum* (Sanctuarii). Verùm nec hæc ſententia placet propter temporis nimiam diverſitatem: nam noſter Onkelos annis circitèr 40. ante Chriſtum natum ſub Hircano factus eſt proſelytus, quum ille Titi ſororius, qui fortaſſe eodem nomine fuit præditus, vixerit poſt Urbis excidium: nam tum demum factus eſt proſelytus. Et nullo modo videtur veroſimile noſtrum Onkeloſum, etiamſi maximè longævus fuiſſe ſtatuatur, uſque ad Urbis & Templi vaſtationem ſupervixiſſe. Hic ergo noſter Onkelos nullus eſt ex tribus præcedentibus.

Quarta ſententia eſt *Schickardi*, qui *in Bechinath Happ. pag.* 25. putat noſtrum Onkeloſum ante Chriſtum natum fuiſſe, eique fuiſſe coætaneum, & Rabbano Gamalieli Seni (ad cujus pedes Apoſtolus Paulus Phariſaiſmum didicit) octodecim annis ante Urbis incendium defuncto, Juſta feciſſe, 70. thuris libras in ipſius Buſta honoris ergò inſumendo, & pro more gentis ſuper ejus cadaver comburendo. Noſter Onkelos fuit etiam proſelytus: nam paſſim in Talmude vocatur Onkelos הגר *proſelytus.* De hujus Auctoris Paraphraſi hæc ſequentia ſunt obſervanda.

XIV. §. 1. Hic Onkelos videtur tantùm ſcripſiſſe Paraphraſin in Pentateuchum, & nulla etiam alia ejus nomine hodie circumfertur. *Galat. lib.* 1. *cap.* 3. ait: *Hic Ankelos* [*pro* Onkelos] *totam Bibliam* [*pro* tota Biblia] *in Chaldæum vertit atque expoſuit.* Sed Galatino, homini ſæpe nimis credulo, & abſque ullo teſtimonio ſæpe multa proferenti, non facilè eſt adhibenda fides.

§. 2. Hæc Paraphraſis ſola ex omnibus Paraphraſibus eſt ornata *accentibus*, & ferè ubique eiſdem, quibus Textus Hebraicus: adeo ut ſub iiſdem Hebræorum accentibus, inſtar ipſius authenticæ legis decantari poſſit; niſi ubi interdum plura liberioris Paraphraſeos verba, vinculis

Maccaph

Maccaph unita, longioris melodiæ ambitu ſonanda ſunt, & eâdem quaſi chordâ aliquandiu oberrandum, uti loqui amat *Schickardus in Bech. Happ.*

§. 3. Hæc paraphraſis eſt una ex *antiquiſſimis* Paraphraſibus, quæ hodie inveniuntur: nam eſt compoſita ab auctore, qui ante vel circa tempora Chriſti vixit.

§. 4. Eſt una ex *præſtantiſſimis* Paraphraſibus, quæ extant: nam contextum κατὰ πόδα ſequitur, & vix plura verba, niſi *Geneſ.* 49. & in paucis aliis locis, continet, quàm Textus Hebræus; prout videri poteſt in Bibliis Venetis, Baſilienſibus, Hanovianis, & novis Anglicanis, in quibus hæc Paraphraſis juxta Textum Hebræum collocatur: verùm in Bibliis Regiis eadem Textui Sacro ſubjicitur. Etiam propterea hæc Paraphraſis Onkeloſi eſt præſtantiſſima: quia Onkelos admodum cautus fuit in explicandis ἀνθρωποπαθείαις, quæ paſſim in S. Scriptura occurrentes, facilè anſam errandi præbere poſſent.

§. 5. Eſt etiam *facillima*, & propterea captui plebis accommodatiſſima: quia de verbo ad verbum Textum Sacrum ſequitur. Sed quandoquidem ſunt variæ hujus Paraphraſeos editiones, quæ multùm ab invicem differunt; ideo ea editio à nobis judicatur eſſe facillima, quæ à Buxtorfio juxta punctationem, in Daniele & Ezra uſitatam, punctata eſt.

§. 6. Fuit etiam *uſitatiſſima* inter Judæos, tum quia ſæpiùs exſcribebatur, & typis excudebatur; tum etiam quia Judæi olim tenebantur & adhuc hodie tenentur quâvis hebdomadâ Sectionem aliquam ex hâc Paraphraſi legere. Hoc affirmat Elias Levita *præfat. in Methurg.* cum ait: קודם שנמצאה מלאכת הדפוס לא היו נמצאים תרגום נביאים וכתובים כי אם אחד במדינה ושנים באיקלים לכן לא היה מי שהשגיח בהם אבל תרגום אונקלוס תמיד נמצא לרוב: וזה מפני שחייבים אנחנו לקרא בכל שבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום *Antequam inveniretur Ars Typographica, non extabant Targum Prophetarum & Hagiographorum, niſi vel unum in Provincia, vel ad ſummum duo in univerſo climate. Propterea nec quiſquam erat, qui ea curaret. At Targum Onkeloſi ſemper repertum eſt affatim. Et hoc ideo, quia nos obligati ſumus, ut legamus quâvis ſeptimanâ Paraſcham bis, ſemel in textu, & ſemel in Targum.* Hæc de Paraphraſi Onkeloſi.

II. Targum *Hieroſolymitanum.*

XV. De hoc Targum hæc ſequentia obſerva.

§. 1. Hoc Targum vocatur תרגום ירושלמי *Targum Hieroſolymitanum.* Sed quare? Vel ab urbe, in qua tranſlatum eſt; vel à linguâ ſive diale-

ᴄto, quâ conſcriptum eſt. Datur etiam Talmud Hieroſol. quod eâdem dialecto exaratum eſt. Dialectum quod attinet, etiamſi omnes Paraphraſtæ linguâ Chaldaicâ ſcripſerint, variis tamen dialectis pro ſæculorum & regionum varietate, in quibus vixerunt, uſi fuerunt.

Chaldaicæ linguæ triplex olim fuit dialectus. *Prima* fuit *Babylonica*, quæ in florente Regno Babylon puriſſima fuit. Hâc uſi ſunt in ſacris literis Daniel, Ezras & Jeremias in verſu illo Chaldaico *cap.* 10. *verſ.* 11. Et poſtea eâdem dialecto, licet impuriore, uſi fuerunt Onkelos, Jonathan, & Auctor, ſive Auctores Talmudis Babylonici.

Secunda dialectus eſt *Hieroſolymitana*, quæ Judæis Hieroſolymis, & in circumjacentibus regionibus habitantibus, familiaris fuit. Hâc dialecto uſi ſunt Auctores Targumi, vulgò adſcripti Jonathani Uzielidi, & Jeruſchalemi in Legem, & illius in Hagiographa. Etiam hanc dialectum ſuam agnoſcunt Talmud Hieroſolymitanum, Liber Zohar, & quædam Medraſchim.

Tertia dialectus eſt *Syra Comagena* ſive *Antiochena* dicta, quæ ex Antiocheno tractu in reliquas Syriæ partes propagata fuit. Eâ dialecto Novum Teſtam. Syriacum deſcriptum eſt. Targum igitur Hieroſolymitanum ad ſecundam dialectum referri debet. *Vide Diatribam de compend. & facili linguam Hebr. & Chald. condiſcendi ratione, & Præfat. Franciſci Tayleri Verſioni Targumi Hieroſ. præmiſſam.*

§. 2. Auctor hujus Targum planè eſt ignotus, etiam ipſis Judæis: ſic teſtatur Elias præf. Methurg. המתרגם ירושלמי שתרגם התורה לא נודע לנו מי הוא: *Interpres Jeroſolymitanus qui vertit Legem, ignotus eſt nobis quiſnam fuerit.* Nonnulli putant illud Targum ab uno Auctore eſſe compoſitum. Schickardus exiſtimat Auctores ejus, numero plures fuiſſe, ſed collectorem unum.

§. 3, Quando ſit compoſitum, ignoratur. Saltem aliquot ſæculis poſt Onkeloſum & Jonathanem ſcriptum eſſe conjicitur *primò* ex ſtylo impuriſſimo, quo conſtat: nam ei multæ voces extraneæ, Græcæ, Romanæ, imo Perſicæ ſunt immixtæ, teſtante Eliâ in præfat. Methurg. תרגום ירושלמי יש הפרש גדול בינו ובין תרגום הבבלי. וזה לפי שהוא מורכב מן הרבה לשונות בבלי. יוני. ורומי. ופרסי. *Ingens eſt differentia inter Targum Jeroſolymitanum & Babylonicum. Illud enim abundat pluribus vocalibus Babylonicis, Græcis, Romanis, atque Perſicis.* Et quo ſtylus eſt impurior, eo etiam eſt recentior. Lingua enim Chaldaica, quâ utebantur Judæi poſt ſolutam capt. Babyl. erat purior ſecundùm puriorem dialectum Chaldaicam; ſed temporibus ſequentibus, quando Judæi verſabantur inter Ro-

manos,

manos, alioſque Gentiles, multæ voces barbaræ, illis Nationibus propriæ, propter nimiam cum illis familiaritatem, linguæ Chaldaicæ fuerunt immixtæ. Et quo major erat temporis & loci diſtantia ab illâ captivitate & à Chaldæâ, eo major etiam fuit alienatio linguæ Chaldaicæ à primævâ ſuâ puritate. Ex his concludimus hoc Targum eſſe multo recentius præcedentibus Targumim. Hæc novitia quodammodo antiquitas hujus Targum *ſecundò* etiam probatur ex rebus, quæ poſt Chriſtum geſta ſunt. Ex. gr. *Levit.* 26: 29. hoc Targum facit mentionem famis Hieroſolymitanæ, cum Judæi comederent carnem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum. Atqui illa obſidio, in qua dicuntur mortui fame immani, aut cæſi undecies centena millia, facta eſt circa annum Chriſti 64. Elias in *præfat. Methurg.* putat hoc Targum vel paulò ante, vel paulò poſt Talmud eſſe conſcriptum.

§. 4. Hoc Targum non eſt continua ſerie, ut cætera omnia, ſed interruptâ ſerie compoſitum. Aliquando multos verſus Hebraicos ſine ullâ tranſlatione tranſilit & omittit, nonnunquam diutius in quibuſdam locis immoratur. Hinc nonnulli putant hoc Targum non totum ſupereſſe, ſed tantummodo ejus partem, quæ quaſi rudera & fragmenta veluti tabulas poſt naufragium continet. Alii putant eſſe collectanea, compoſita quidem à diverſis Targûmiſtis, ſed collecta & congregata ab uno Auctore. Ut ut ſit, jam ſaltem interrupta eſt, & quidem miro modo: nam aliquando in medio verſu & ſemi-completo ſenſu incipit, vel deſinit. Hujus Targumi tranſlatio Latina Anno 1649. Londini in lucem edita eſt.

DISSERTATIO SEPTIMA,

Quæ eſt pars tertia & ultima

DE

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

XVI. *Paraphraſios tertiæ non eſt Auctor Jonathan Uzielides, qui Prophetas tranſtulit; quod probatur ex ſtylo, ex fabulis admixtis, & ex rebus geſtis.*

XVII. *Hæc Paraphraſis eſt utilis, ſed olim fuit ignota. Jam aliquoties eſt impreſſa.*

XVIII. *Jonathan Uzielides, vir maximæ auctoritatis, conſcripſit optimas Paraphraſes in Prophetas anteriores & poſteriores.*

XIX. *Paraphraſios in quinque libellos, conſcriptæ dialecto Hieroſolymitana,*

tana, auctor eſt ignotus. In Eſtheram eſt duplex Verſio, quæ Latinè eſt tranſlata.

XX. *Auctor Verſionis in Pſalmos, Proverbia & Jobum vocatur Rab Joſe: ſed eſt ignotus. Non convenit cum aliis Paraphraſibus quoad ſtylum.*

XXI. *Methodus legendi & diſcendi Paraphraſes Chaldaicas.*

III. Targum *tertium in Pentateuchum.*

HActenus egimus de Paraphraſibus Chaldaicis in genere, & de duabus in ſpecie, ſcil. de Paraphraſi Onkeloſi & Hieroſolymitanâ; jam ſequitur ut de reliquis quatuor in ſpecie agamus.

XVI. *Quæritur.* Quis eſt Auctor hujus tertiæ Paraphraſios Chaldaicæ in Pentateuchum?

Reſp. Vulgò hæc Paraphraſis adſcribitur Jonathæ filio Uzielis, qui Paraphraſes in Prophetas compoſuit. Hinc hæc Paraphraſis à Judæis vocatur תרגום יונתן בן-עוזיאל *Targum Jonathanis Uzielidis:* ſed falluntur ſummoperè Judæi, prout ex rationibus ſtatim afferendis manifeſtum fiet. Verum quidem eſt, & vix ulli dubitamus, quin Jonathan filius Uzielis etiam compoſuerit Paraphraſin in Pentateuchum: nam expreſſè hoc videtur indicari à Talmudiſtis in loco Talmudico ſuprà allegato *Tractatu bava batra pag.* 134. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף: *Dixerunt de illo Jonatha filio Uzielis, quòd horâ quâ ſederit & ſtuduerit in Lege* (h.e. Pentateucho) *omnis avis, quæ volârit ſuper eum, combuſta fuerit.* Deinde in loco ſuprà alleg. *ex Megilla pag.* 3. dicitur, quòd cum voluerit pergere in transferendis Hagiographis, audiverit vocem, quæ ajebat ד״ך *ſufficit tibi.* Videtur admodum probabile Eum jam antea tranſtuliſſe Pentateuchum: quia libri Pentateuchi majoris fiunt à Judæis quàm Hagiographa. Deinde quia Judæi ſingulis hebdomadibus Sectionem aliquam ex Pentateucho debuerunt legere. Verumenimvero inde non ſequitur, illam Paraphraſin, quæ hodie hoc ſpecioſo nomine circumfertur, eſſe eandem illam, quam Jonathan ille olim compoſuit. Hanc hodiernam Paraphraſin in Pentateuchum, quæ hoc ſpecioſo Jonathanis nomine jam circumfertur, non eſſe eandem illam antiquam, vel non eſſe Jonathæ adſcribendam, probamus his ſequentibus rationibus.

Ratio 1. Quia eſt magna differentia inter ſtylum, in Prophetis obſervari ſolitum (quæ Paraphraſis ſine contradictione Jonathani adſcribitur) & inter ſtylum, qui in hâc Paraphraſi obſervatur. Targum in Prophetas eſt arctum, & verbis ſollicitè adſtrictum; hoc verò eſt prolixum, & inſtar juſti commentarii latiſſimè diffuſum. Judæi

Judæi fortaſſè excipient, non mirum eſſe quòd in Paraphraſi Legis plura ſint addita, quàm in Prophetarum Paraphraſi: quia Pentateuchus continet hiſtorias & leges, quibus facilè aliquid addi potuit; ſed Prophetis, quia futura prædicunt, tam facilè propter incertitudinem rei futuræ quædam addi non potuerunt.

Reſp. Prophetæ anteriores, ſcil. libri Joſuæ, Judicum, Samuelis & Regum etiam ſunt libri merè Hiſtorici. Quare ſtylus Paraphraſeos ibi æquè latè diffuſus non eſt, quàm in Paraphraſi Legis? Deinde *Gen. cap.* 49. occurrit prophetia de filiis Jacobi, & tamen ibi in illâ Paraphraſi multa ſunt addita. Quare Jonathan magis in illâ prophetiâ ſtylum ſuum dilataſſet, quàm in Paraphraſi in Prophetas poſteriores?

Ratio 2. Paraphraſis hæc non videtur eſſe Jonathæ: quia quamplurimas habet fabulas, redolentes ſuperſtitiones Judaicas; quæ ſanè nugæ non videntur conſcriptæ à tam ſapienti viro, ita apud Judæos ſemper celebrato. Ex. gr. *Geneſ.* 1: 16. occurrit fabula de duobus luminaribus, ſcil. Sole & Luna, quæ viginti & unum annos dicuntur fuiſſe æqualia; ſed Luna dicitur fuiſſe imminuta, quia dicebat impoſſibile eſſe duos reges ejuſdem dignitatis poſſe ſimul regnare. Sic enim ait Paraphraſis: ועבד יהוה ית תרין נהוריא רברביא והוין שוין באיקרהון עשרין וחד שנין -- ומן בתר כן אשתעית סיהרא וכו׳ *Et fecit* JEHOVA *duo luminaria magna, & fuerunt æqualia in præſtantiâ ſuâ viginti & unum annos: —— ſed poſtea luna fuit imminuta &c.* Vide hanc fabulam pleniùs deſcriptam apud Buxtorfium *in Synagoga cap.* 17. Hinc concludimus nullo modo eſſe veroſimile illum Jonathanem etiam hanc Paraphraſin compoſuiſſe, quum in Paraphraſi Prophetarum tales fabulas non immiſcuerit.

Ratio 3. Quia illa Paraphraſis quarundam rerum facit mentionem, quæ diu poſt tempora Jonathanis acciderunt: ex. gr. *Exod.* 26: 9. facit mentionem ſex partium, in quas Miſna diviſa eſt, quum certum ſit Miſnam demum à Rabbi Jehudâ eſſe collectam circa annum Chriſti 150. & Jonathan Paraphraſtes vixit ante, vel ad minimum circa tempora Chriſti. Verba illius Paraphraſeos ita ſeſe habent: וית שית יריען לחוד כל קבל שית סדרי מתניתא *Et ſex aulæa ſcorſim, juxta ſex ordines Miſnæ.* Et *Num.* 24: 19. hæc eadem Paraphraſis meminit Conſtantinopoleos, cum ait: ויקום שליט מדבית יעקב ויוביד וישצי שיזבותא דמשתייר מן קושטנטיני קרתא חייבתא ויצדי ויחרוב כרכא מרודא וקיסרין תקיף קרוי עממיא *Et ſurget Imperator è Domo Jacob, perdet atque exterminabit reliquias, quæ ſuperſunt de Conſtantinopoli; urbe renvatâ, & vaſtabit atque diruet arcem rebellem, & Cæſaream fortem, urbes populorum.* Hæc diu videntur geſta poſt tempora

pora Jonathanis Uzielidis. Quod Schickardus ad primum excipit, nihil eſſe videtur, ſcil. Traditiones Talmudicas Jonathane illo eſſe vetuſtiores, ac à Salvatore noſtro aliquoties reprehenſas; ac propterea non eſſe mirandum, ſi Jonathan faciat mentionem Traditionum Talmudicarum. Verùm non Traditionum, quæ in Miſnâ ſive Gemarâ continentur, hic Paraphraſtes facit mentionem; ſed partium Talmudicarum, in quas liber ille, qui dicitur Miſna, Anno 150. poſt Chriſtum diviſus eſt. *Vide plura apud Schickardum Diſput.* 2. De hâc ſecundâ in Legem Paraphraſi hæc ſequentia obſerva.

XVII. 1. Hæc Paraphraſis tertia utilem operam præſtat contra Judaicos Commentatores, quibus ſæpenumero expreſſiſſimè contradicit: nam Vaticinia quædam, quæ Judæi ad Davidem, Salomonem, vel alios Mortales pravè detorquent, de Meſſiâ rectè & Chriſtianè exponit. Exemplum ſuprà ex *Geneſ.* 49: 10. attulimus.

2. Hæc Paraphraſis fuit ſemper rariſſima, & antiquis ferè ignota. Judæo Eliæ Levitæ, antiquitatis curioſiſſimo indagatori, planè ignota fuit, niſi quòd alicubi ejus mentionem factam viderat. Apud Fagium & Mercerum ejus Paraphraſeos eſt altum ſilentium; niſi quòd poſterior ad *Geneſ.* 3: 31. ex R. Menahem Recanathenſi hujus Paraphraſeos mentionem faciat; ſed ita, ut eam apud nos non extare aſſerat. *Galatinus. lib.* 1. *cap.* 3. ejus mentionem faciens, atque initium ejus מן אוולא וכו׳ recitans, ait rariſſimam eſſe, ſeque ſemel eam tantùm vidiſſe. Et Galatinus demum ſuperiori ſæculo vixit.

3. Quando & à quo hæc Paraphraſis ſit compoſita, ignoramus. Ex exemplis ſuprà allatis probavimus eam non eſſe compoſitam à Jonathane Uzielide, nec eſſe ultimæ antiquitatis. Etiam ſtyli cruditas hoc videtur ſatis evincere. Vide tale exemplum ex *Geneſ.* 35: 8. apud Hottingerum *lib.* 1. *c.* 3. §. 1. Ut ut ſit, etiamſi hæc Paraphraſis ante aliquot ſæcula fuerit conſcripta, non tamen eſt typis in lucem edita, niſi ante centum prætèr proptèr annos Venetiis è quodam MS. Codice; deinde Baſileæ; denique Hanoviæ Anno 374. ſecundùm ſupputationem Judaicam minorem, h.e. Anno Chriſti 1614. Anno 1682. imprimitur Amſtelodami unà cum Paraphraſi Onkeloſi, Hieroſolymitana & cum commentariis R. Sel. Jarchi.

IV. Targum *quartum Jonathanis Uzielidis in Prophetas anteriores & poſteriores.*

XVIII. 1. Auctor Targumi in Prophetas vocatur יונתן בן עוזיאל *Jonathan filius Uzielis.* Hujus ſæpe fit mentio in Talmude, uti ex antecedentibus manifeſtum eſt. Fuit unus ex diſcipulis magni & celebris illius Hillelis, prout dicitur in Talmude Tractatu *bava batra cap.* 8. *pag.* 134. *facie a circa med.* תנו

רבנן

רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו שלשים מהם ראוים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון עשרים בינוניים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל : קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי : *Tradunt magiſtri noſtri quod octoginta diſcipuli fuerint ipſi Helleli ſeni. Triginta ex illis digni, ut habitaret ſupra eos Spiritus S. ſicut ſupra Moſen præceptorem noſtrum, ſupra quem eſt pax. Et triginta ex illis digni, ut ſtet ipſis ſol, ſicut Joſuæ filio Nun. Viginti intermedii. Maximus, qui in omnibus illis, erat Jonathan filius Uzielis. Parvus, qui inter omnes illos, erat Rabban Jochanan filius Zaccai.* Hinc apparet quanti Judæi hunc Jonathanem Uzielidem faciant. Ajunt eum eſſe diſcipulum, quod etiam creditur, illius magni & celebris Hillelis, qui 80. celeberrimos habuit diſcipulos, inter quos hic dicitur fuiſſe præſtantiſſimus. Præterea cum Zaccaide, viro profundiſſimè docto, eum comparant; & dicunt illum fuiſſe minimum, hunc verò noſtrum è contrà maximum. Quòd hic Jonathan tranſtulerit Prophetas, unanimiter creditur & defenditur à Judæis. Hoc etiam approbat calculo ſuo Elias Levita in præfat. Methurg. quando ait: יונתן בן עוזיאל תרגם לדם שמונה נביאים הוא היה מתלמידי הילל שהיה כמו מאה שנה קודם חרבן הבית *Jonathan filius Uzielis interpretatus eſt eis octo Prophetas — Ille erat è diſcipulis Hillelis, qui claruit centum annis ante vaſtationem domûs.* Hìc videmus qualis fuerit ille Jonathan, quid fecerit, & quando vixerit. Claruit ergo ante Chriſtum, & ejus prodromum Johannem Baptiſtam. Falluntur igitur, qui eum cum Theodotione, verſionis Græcæ quondam interprete, propter ſolius nominis affinitatem (quia Theodotion & Jonathan idem ſignificant, ſcil. *Dei donum*, vel *Deus dedit*) confundunt.

2. Hæc Paraphraſis eſt revera una ex præſtantiſſimis: nam quamplurima loca, de Meſſiâ obſcuriùs loquentia, prorſus Chriſtianè & dilucidè explicat. Etiam Judæi hanc Paraphraſin pro præſtantiſſimâ agnoſcunt. 1. Quia perſona, quæ eam ſcripſit, fuit tam excellens. 2. Quia credunt hunc Jonathanem doctrinam ſuam ab Haggæo, Zachariâ & Malachiâ Prophetis accepiſſe, uti ſuprà dictum eſt. 3. Propter miracula, quæ dicuntur illo tempore, occaſione illius Paraphraſeos, eveniſſe. Eadem ſuprà ex Talmude enumeravimus.

V. Targum *quintum quinque libellorum, ſcil. Cantici Canticorum, Ruthæ, Threnor. Eccleſ. & Eſtheræ.*

XIX 1. Hæc Paraphraſis quinque libellorum, cujus Auctor planè ignotus eſt, in multis ferè eſt juſtus commentarius: aliquando loco trium aut

quatuor vocum Hebraicarum viginti vel triginta voces Chaldaicas ſubſtituit.

2. Eſt conſcripta dialecto Hieroſolymitanâ, ſecundâ ſcil. dialecto, quâ Judæi Hieroſolymis, & in Judæa fuerunt uſi.

3. In hâc Paraphraſi quædam fabulæ Talmudicæ inveniuntur: ex. gr. *Eſtheræ cap.* 2. *verſu* 9. dicitur, quòd Eſtheræ fuerint datæ ſeptem puellæ, quæ ipſi miniſtrarent. Hinc prima Paraphraſis in ejus librum fingit Eſtheram, cum inter gentiles habitaret, qui Sabbathum ſecundùm morem Judæorum non colebant, & propterea difficile eſſet dies ſeptimanæ & Sabbathum diſtinguere, habuiſſe ſeptem virgines, quas certis nominibus tanquam memorialibus inſigniviſſet. Harum ſingulæ ſingulis diebus, prout ei nomen diei erat impoſitum, Eſtheræ inſerviebant, ut ſic, nominato nomine ancillæ, ſtatim diem hebdomadarum cognoſceret: ex. gr. prima ancilla vocata fuit חוּלְתָּא *profana*, quia primo die ſeptimanæ (ſex enim dies vocantur חוּלִין *prophani*) ipſi inſerviebat. Secunda ancilla vocabatur רוּקַיְתָא à רָקִיעַ *exſpanſo*, quia expanſum ſecundo die creationis eſt creatum. Vide hanc fabulam pleniùs deſcriptam in ipsâ Paraphraſi, & in Lexico Chal. & Syr. Buxtorf. *Rad.* חלל.

4. Invenitur adhuc aliud Targum in Eſtheram, ita incipens והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש חד מן עשר מלכין די מלכו ועתירין בעלמא ואילין אינון עשר מלכין מלכותא קדמייתא דמלך מלכיא יי צבאות דבעגלא תתגדל מלכותיה עלן וכו׳ *Et fuit in diebus Ahaſveri. Ille Ahaſverus fuit unus è decem regibus qui regnabant, & divites erant in mundo. Et hi ſunt illi decem reges. Regnum primum eſt Regis Regum Domini exercituum, cujus regnum cito magnificabitur*, &c. Hæc poſterior Paraphraſis eſt ferè duplo major priori, & ad minimum triplo major Textu Hebraico; adeo ut magis juſtus commentarius eſſe videatur, quàm verſio aliqua. A quo, & quando hæc Paraphraſis ſit compoſita ignoratur. Franciſcus Taylor Anglus Anno 1665. utriuſque in Eſtheram Paraphraſeos Latinam tranſlationem Londini in lucem emiſit.

VI. Targum *ſextum in Pſalmos, Proverbia & Jobum.*

XX. Hoc Targum vulgò vocatur תרגום רב יוסי *Targum Rab Joſe.* Auctor hujus Paraphraſeos vulgò conſtituitur Rab Joſe, qui dicitur cæcus, vel, ut alii volunt, luſcus fuiſſe. Sunt qui hanc Paraphraſin Jonathani adſcribunt, ſed contra Talmudiſtarum ſententiam, qui ajunt, uti ſuprà diximus, ipſum voluiſſe quidem Hagiographa transferre, ſed per *filiam vo-*

tis

cis cohibitum fuiſſe. Sunt nonnulli qui putant Auctorem hujus Paraphraſeos eſſe ignotum: ſic ait R. Azarias *in Meor. En. pag.* 148. *a* תרגום כתובים הנמצא הוא מאיש לא ידענוהו *Targum Hagiographorum præſens auctorem habet nobis ignotum.* Ut ut ſit de Auctore, hoc certum eſt, hanc Paraphraſin non eſſe ſimilem cæteris Paraphraſibus. Eſt enim ſcripta ſtylo inæquabili, cui multæ voces Syriacæ, Græcæ & Latinæ immixtæ ſunt. Hinc eſt, quod hæc Paraphraſis ita difficilis ſit, ut ne quidem ab ipſis Judæis, etiam doctiſſimis, qui cognitione harum linguarum deſtituuntur, rectè intelligi poſſit. Sic conqueritur Elias Levita quod nonnullas voces, quæ Syriacæ erant, non intellexerit. Sed non mirum, cum Linguam Syriacam non calluerit. *Vide Lex. Talmud. Buxt. pag.* 2344. Hæc Paraphraſis tanti non ſit quanti Paraphraſes Jonathanis & Onkeloſi. Vide plura de Paraphraſibus Chaldaicis apud Schickardum in Bechinat Happeruſchim, & Hottingerum in Theſauro Philologico.

A N N E X U M

continens methodum legendi & diſcendi Paraphraſ. Chald.

XXI. Quandoquidem videmus Paraphraſes Chaldaicas eſſe utiles, tum ad verum S. Scripturæ ſenſum in multis locis dubiis percipiendum, tum etiam ad Judæos in nonnullis fidei articulis convincendos, operæ pretium erit ut breviter methodum indicemus, quam in Paraphraſibus Chaldaicis legendis & evolvendis obſervandam eſſe judicamus. Hæc igitur obſervanda veniunt.

§. 1. In principio hæc regula hîc præmittenda eſt, οὐδεὶς ἀνεβραῖος εἰσίτω, *nemo Hebraicæ linguæ imperitus ingrediatur*, ſive Paraphraſes aggrediatur: nam lingua Hebraica eſt mater linguæ Chaldaicæ. Deinde nemo linguam Chaldæam benè intelliget, niſi priùs præceptis linguæ Hebraicæ fuerit imbutus. Deinde qui Grammaticas Chaldaicas conſcribunt, præſupponunt Lectorem præcepta Hebraica noviſſe; & propterea iis omiſſis utplurimùm tantùm præcepta Chaldaica tractare ſolent. Idem etiam in linguâ Græcâ eſt obſervandum: nam quemadmodum non conſultum eſt diſcere aliquam dialectum, ſive Doricam, Æolicam, Boëticam, aut ſimilem aliquam non præmiſſâ cognitione communis dialecti linguæ Græcæ; ita etiam non conſultum eſt diſcere linguam Chaldaicam ſine præviâ cognitione linguæ Hebraicæ. Nam quum lingua Chaldaica & Syriaca ſint magis dialecti linguæ Hebraicæ, quàm novæ linguæ; ideo ipſam linguam priùs diſcendam eſſe judicamus. Mediocriter igitur Lector linguæ He-

braicæ peritus eſſe debet, antequam linguam Chaldaicam, vel Paraphraſes Chaldaicas aggrediatur.

§. 2. Lector imbutus mediocri cognitione linguæ Hebraicæ, aggrediatur ante omnia Textum Chaldaicum Danielis & Ezræ: quia in illis puriſſima dialectus Chaldaica comprehenditur, quâ olim Chaldæi, florente regno, uſi fuerunt. Et ut Philo-Chaldæus hos Textus Danielis & Ezræ ediſcere poſſet, utatur Lexico Hebraico & Chaldaico Buxtorfii, in quo omnes Radices Chaldaicæ unà cum derivatis, Radicibus Hebraicis immixtæ, inveniuntur; vel utatur meâ tabellâ aut Manuali meo Chaldaico, in quo omnes Veteris T. Radices Chaldaicæ, & earundem derivata ordine alphabetico diſponuntur. Deinde ut Lector Textus illos Grammaticè reſolvere poſſit, utatur Grammaticâ Chaldaicâ Buxtorfii; vel ſi brevitati ſtudeat, utatur meis pauciſſimis præceptis Chaldaicis, quæ in ſecundâ Editione Scholæ Syriacæ habentur; quibus mediantibus Lector facilè hos Textus Chaldaicos Danielis & Ezræ enucleare poterit.

§. 3. His Textibus Danielis & Ezræ quodammodo perlectis, aggrediatur ipſas Paraphraſes. Et quandoquidem omnes non ſint æquè intellectu faciles, vel difficiles; ideo ſciendum eſt à quali initium ſit ſumendum. *Primò* igitur aggrediatur Philo-Chaldæus Paraphraſin Onkeloſi in Pentateuchum. Illa enim eſt una ex facillimis, & ferè de verbo ad verbum Textum Hebræum transfert; etiam ornata eſt accentibus, ſententias ſæpe diſtinguentibus, cùm omnes cæteræ Paraphraſes accentibus careant. *Secundò* pergat in Paraphraſi Jonathæ in Prophetas anteriores, & uno vel pluribus libris perlectis progrediatur ad Prophetas poſteriores; & illis ex parte lectis progrediatur ad cæteras, quaſcunque velit. Verùm quandoquidem in his Paraphraſibus multæ occurrant voces Chaldaicæ, quæ in Veteri T. non habentur; & conſequenter etiam non in Lexico Hebraico-Chaldaico Buxtorfii; ideo utatur Philo-Chaldæus Lexico ejuſdem Auctoris Chaldaico & Syriaco in quarto: in eo enim omnes voces Chaldaicæ, in Paraphraſibus occurrentes, dilucidè explicantur. In Paraphraſibus Hagiographorum etiam occurrunt voces Græcæ, Latinæ, aliarumque linguarum, quæ à Judæis, egregiè etiam doctis, ſed cæterarum linguarum imperitis, non benè intelliguntur; ideo ut Philo-Chaldæus huic malo ſuccurre poſſet, utatur libro *Davidis Cohen de Lara*, vocato עיר דויד *urbs Davidis*. Hic liber, editus in 4. Amſtelodami Anno 1638. explicat omnes peregrinas voces, & ſimul oſtendit convenientiam vocabulorum Rabbinicorum cum Græcis, aliiſque linguis Europæis. Nulli dubitamus, quin ſtudioſi, aliique Philo-Hebræi & Philo-Chaldæi ſatis felices in Paraphraſibus

phraſibus Chaldaicis ſint facturi progreſſus, ſi hâc præſcriptâ methodo utantur.

DISSERTATIO OCTAVA,

DE

PENTATEUCHO SAMARITANO.

I. *Samaritanorum origo & progreſſus deſcribuntur.*
II. *Rationes dantur, quare Samaritani tantùm Pentateuchum Moſis pro Verbo Dei receperint.*
III. *Pentateuchus Samaritanus eſt duplex. Literæ & verſus Samaritani exhibentur. Natura linguæ Samaritanæ deſcribitur.*
IV. *Pentateuchus Samaritanus non eſt authenticus, nec Hebræo præferendus, quod ſex rationibus confirmatur.*

SECTIO I.

ANtequam de Pentateucho Samaritano agamus, priùs quædam de Samaritanis præmittenda ſunt.

Primò quæritur. Quales fuerunt Samaritani?

Reſp. Samaritani vel Samaritæ Hebræis vocantur שׁוֹמְרוֹנִים *Schomronim* ab urbe שׁוֹמְרוֹן *Schomron* vel *Samaria.* Decem Tribus (quæ vocabantur בית ישראל *Domus Iſraël*, propter Rehabeami in regnando tyrannidem ſegregatæ à Judæis, qui nominabantur בית יהודה *Domus Jehudæ*) inhabitârunt Samariam, quæ erat Metropolis & Regum ſedes. Hæ decem Tribus idola coluerunt, & vitulos aureos veneratæ ſunt ad Ægyptiorum imitationem. Quapropter, quum tali idololatriâ & aliis ſceleribus ſe contra Deum obſtrinxiſſent, abductæ fuerunt in Aſſyriam captivæ à Salmanaſſare Aſſyriorum Rege. Mox, ne loca illa incolis deſtituerentur, Rex Aſſyriæ varias colonias in vacuas Iſraëlitarum ſedes ex aliis regnis & regionibus, ſcil. ex Babele, Cutha, Awa, Hamath, Sepharvaim &c. traduxit: uti videre eſt 1 *Reg.* 17: 24. *Deinde adduxit Rex Aſſyriæ è Babele, & è Cutha, & è Hava, & è Chamata, & Sepharvaimis* colonos, *quos collocaverat in civitatibus Schomronis loco Iſraëlitarum: & hereditario jure poſſidentes Schomronem habitabant in civitatibus ejus.* Hi novi coloni, tranſportati juſſu Regis Aſſyriæ, Samariam & vicina loca inhabitârunt; ſed à loco præcipuo inhabitationis, ſcil. Samariâ, vocati ſunt Samaritani. Et quia plerique ho-

rum colonorum כאו מכותה *venerunt ex Cutha*, fluvio, ideo etiam vocati ſunt כות"ים *Cuthæi.* Samaritani ergo non erant vera Iſraelitarum propago, ſed incondita colonorum multitudo, quam Rex Aſſyriæ ex Cuthæorum, Babylonienſiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque ſedibus collectam in Samariam tranſvexerat, poſtquam Iſraëlitæ, qui antea ſeceſſionem à Judæis fecerant, abducti in exilia, & diſperſi per Colchos, Parthos & Æthiopes.

Hi novi & varii coloni idololatræ, gentilia ſua ſacra non relinquentes, Deum verum non coluerunt: nam Chamatæi Aſchimam, Cuthæi Nergalem, Babylonienſes Succot Benot, Havæi Nibchanem & Tartarum, Sapharvaimitæ Adramelechum ataque Hanamelechum adorârunt. Rex Aſſyriorum homines variarum religionum tranſvexit, ne unitas religionis occaſionem præberet ſeceſſioni & rebellioni: nam inter incolas ejuſdem religionis ſolet eſſe major animorum convenientia, quàm inter incolas diverſæ religionis; quique propterea tam facilè non poſſunt contra Regem ſuum rebellare.

Propter hanc Samaritanorum idololatriam Deus immiſit immanes leones, 2 *Reg.* 17: 25. *Fuit autem quum principio habitantes ibi non revererentur Jehovam: ut immitteret Jehova in illos leones, qui interficiebant eos.* Joſephus *lib.* IX. *cap.* 14. ait Deum immiſiſſe in eos ſævam peſtilentiam. Auctor Chronici Samaritici ſterilitatem & frugum corruptionem immiſſam ait. Ut ut ſit, cum viderent Samaritani ſe quotidie ita conſumi, miſerunt legatos ad Regem Aſſyriorum, & dixerunt: Domine Rex, Terra in quam nos miſiſti, non recipit nos: pauci enim ex quamplurimis ſumus ſuperſtites. Rex, convocatis ad ſe Senioribus Iſraëlis, dixit eis, toto illo tempore, quo vos in terra veſtra habitâſtis, non orbavit vos beſtia agri. Hi reſponderunt: Terram illam non ferre gentes, quæ Legi operam non dant, quæque non ſunt circumciſæ: propterea Rex miſit eò unum ex Sacerdotibus captivis, vel uti alii volunt, duos, ſcil R. Doſitheum, & R. Zachariam, qui eos circumcidebant, & librum Legis docebant. Hinc gentes illæ & in ſtatutis Legis Moſaicæ ambulârunt, & falſos ſuos Deos coluerunt, 2 *Reg.* 17: 41. *Quamvis gentes iſtæ reveritæ ſint Jehovam, & cum idolis ſuis coluerunt.*

Quoniam verò hic tranſmiſſus Sacerdos Samaritanos Pentateuchum tantùm docebat; ideo Samaritani, uti nonnullis placet, tantùm Moſis Pentateuchum, rejectis Vatum effatis & Hagiographis, pro ſolo Verbo Dei receperunt.

Samaritani cum Judæis ſibi vicinis diu in pace vixerunt, donec hi ſub

Eſdra

Eſdra & Nehemia Templum reſtaurare, & ſacra divina reſtituere conati fuerunt. Tunc enim Samaritani reſtaurationem Templi, priùs à Cyro, & poſtea à Dario conceſſam, ægerrimè tulerunt, & opus quovis modo impedire tentârunt. Hinc natum eſt odium illud implacabile inter Judæos & Samaritanos; adeo ut Judæi Samaritanos à Sacris ſuis ſemper coërcuerint, & connubiorum commercia ſub pœna ejectionis ex Eccleſia interdixerint.

Nonnulli ex Judæis uxores Samaritanas ſibi duxerant, quas cum dimittere noluerint, ad Samaritanos transfugere coacti fuerunt. Inter hos erat Sacerdos Manaſſes, Jaddi Magni Pontificis frater, qui cùm peregrinam uxorem, ſcil. Sanabelletis filiam duxiſſet, Seniores poſtulabant, ut aut uxorem dimitteret, aut ńon ampliùs ad altare accederet. Manaſſes profectus ad ſocerum ſuum, dixit ſe quidem amare filiam, nolle tamen propter eam privari Sacerdotio. Sanabelletes promiſit ſe non tantum illi Sacerdotium eſſe ſervaturum, ſed & Pontificatum paraturum, & Templum Hieroſolymitano ſimile in monte Garizim ædificaturum. Poſtea Sanabelleti ab Alexandro magno conceſſa eſt venia ædificandi novum Templum in monte Garizim, ut generum ſuum Manaſſen, ejectum propter peregrinam uxorem, pontificatu ornaret. Poſt obitum Alexandri, imperium quidem ejus inter ſucceſſores fuit diviſum, ſed Templum in Garizim manſit incolume; & ſi quis inter Hieroſolymitanos aut illiciti cibi ſumpti, aut violati Sabbathi, aut ſimilis criminis reus ageretur, ad Samaritanos confugiebat. *Vide plura apud Joſeph. lib.* 11. *cap,* 8.

In פרקי ſive Capitibus R. Elieſeris *cap.* 38. dicitur, quod Samaritani quæſiverint occidere Nehemiam, & quod impediverint opus Domini duobus annis, hinc Eſras & Zerubbabel & Jehoſua convocârunt cœtum in Templum Domini, & fecerunt venire trecentos Sacerdotes, trecentas buccinas, & trecentos libros Legis in manu eorum. Clangebant, & excommunicabant Samaritanos omnibus excommunicationis fulminibus &c. ne quis unquam ex Iſraële comederet panem Samaritani: propterea dixerunt, quiſquis comederit carnem Cuthæi, perinde eſt ac ſi comederet carnem porci. Deinde interdixerunt ne quiſquam Samaritanum in Judaiſmum reciperet. Hoc anathema ad Judæos, qui in Babylonia remanſerant, miſſum, non ſolùm ab illis fuit approbatum, ſed novo ſuperaddito auctum & confirmatum. *Vide diſſert. Buxtorf: de Lit. Hebr.*

Hoc odium ſemper fuit continuatum, & ne tunc quidem potuit mitigari, cùm templum in Garizim, ducentis pòſt annis ab Hircano fuit dirutum. Hoc odium etiam adhuc viguit temporibus Chriſti, prout apparet

ex Euangelio *Joh. cap.* 4. *verſ.* 9. Ex his omnibus apparet quod inter Samaritanos multi Judæi fuerint, qui Judæo-Samaritani vocari poſſunt. Hi à Judæis propter illud odium accuſati ſunt idololatriæ, quaſi coluerint imaginem columbæ, quam in vertice montis Garizim inveniſſent. Sed falſitas hujus effictæ idololatriæ ſatis exploditur ab Hotting. *in Exercit. Antimor.* §. 17.

II. *Secundò quæritur.* Quarè Samaritani ex nonnullorum ſententiâ tantùm Moſis Pentateuchum pro Verbo Dei receperint, cum inter eos multi Judæi transfugæ fuerint, qui libros cæteros V. T. unà cum Pentateucho receperunt?

Reſp. 1. Quia inveterata conſuetudo Samaritanorum obſtabat: nam Samaritani erant numero plures, qui nunquam etiam cæteros libros V. T. receperant. His Judæi, poſt invicem adventantes, non potuerunt cæterorum librorum divinam authoritatem obtrudere.

2. Samaritani noluerunt cæteros libros pro Verbo Dei agnoſcere propter odium Judæorum, qui cæteros libros recipiebant.

3. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum deſtruebant: nam in libris Hiſtoricis expreſſè aliquoties dicitur, quòd Deus elegerit Hieroſolymam, & juſſerit ædificare Templum Hieroſolymitanum, quum Samaritani in monte Garizm Templum ædificâſſent. *Vide Hotting. in dictâ exercit.* Nonnulli tamen veroſimiliter dicunt Samaritanos ſolam Legem pro Verbo Dei agnoviſſe oppoſitè ad traditiones legis Phariſaicas, non ad alios S. Scripturæ libros.

III. *Tertiò quæritur.* Qualem Pentateuchum Samaritani pro Verbo Dei recipiunt?

Reſp. Pentateuchus eſt triplex. 1. Judaicus, Hebraicis literis conſtans, qui à Judæis recipitur, & ſingulis Sabbathis in Synagogis prælegitur. 2. Eſt Pentateuchus Samaritanus, conſtans literis Samaritanis, deſtitutus vocalibus: nam nullibi in libris Samaritanis inveniuntur adſcriptæ vocales. De hoc Pentateucho per mille annos altum fuit inter Theologos ſilentium; ſed antiquiſſimi Scriptores ejus fecerunt mentionem. Cyrillus in commentariis ad *Gen.* 4: 8. & Hieronymus ad *Exod.* 8: 21. & in quamplurimis aliis locis ejus meminerunt. *Vide Hotting. loc. cit.* Hic Pentateuchus Samaritanus ferè eaſdem & totidem literas comprehendit, quot Textus Hebræus, niſi quòd in quibuſdam locis quædam addantur, ut *Gen.* 4: 8. ubi interponutur hæ voces ࠍࠋࠊࠄ ࠄࠔࠃࠄ *eamus in agrum,* &c. Et in quibuſdam locis quædam paulò aliter proponuntur, quàm in Textu Hebræo jam expreſſa inveniuntur. *Num.* 30: 6. in Textu Hebræo habe-

habetur לאיקום *non ſurget*; ſed in Textu Samar. habetur ࠋࠀ ࠉࠒࠅࠌࠅ in plurali *non ſurgent.* Statim plures differentias inter Textum Hebræum & Samaritanum, quando probavimus Pentateuchum Samaritanum non eſſe authenticum, in medium proferemus.

3. Eſt Pentateuchus Samaritanus continens verſionem Samaritanam. Hæc magis differt à Textu Hebræo quàm præcedens. Samaritani Pentateuchum ſuum in dialectum ſibi peculiarem tranſtulerunt. Hic duplex Pentateuchus Samaritanus in Bibliis Polyglottis Anglicanis expreſſus eſt. Et ut ſtudioſi aliquem guſtum literarum Samaritanarum, ut & horum Pentateuchorum perciperent, breviter literas, & duos priores verſus Geneſeos ex utroque Pentateucho deſcribemus. Qui plures verſus deſiderat, adeat vel ipſa Biblia Polyglotta, vel Scholam meam Syriacam, vel *Horas Samaritanas*, editas Cizæ Anno 1682. ſumptibus Johannis Bielkii, Bibliopolæ Jenenſis, Auctore Viro doctiſſimo, D. Chriſtophoro Cellario; qui etiam ſimul edidit egregiam Grammaticam Samaritanam, quæ curioſo Lectori abundè ſatisfaciet.

Alphabetum Samaritanum.

ࠀ ࠁ ࠂ ࠃ ࠄ ࠅ ࠆ ࠇ ࠈ ࠉ ࠊ ࠋ ࠌ ࠍ ࠎ ࠏ ࠐ ࠑ ࠒ ࠓ ࠔ ࠕ

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Textus Hebræo-Samaritanus continens ex cap. 1. Gen. verſ. 1, 2.

1· ࠁࠓࠀࠔࠉࠕ· ࠁࠓࠀ ࠀࠋࠄࠉࠌ· ࠀࠕ· ࠄࠔࠌࠉࠌ·
ࠅࠀࠕ· ࠄࠀࠓࠑ:
2· ࠅࠄࠀࠓࠑ· ࠄࠉࠕࠄ· ࠕࠄࠅ· ࠅࠁࠄࠅ· ࠅࠇࠔࠊ·
ࠏࠋ· ࠐࠍࠉ· ࠕࠄࠅࠌ· ࠅࠓࠅࠇ· ࠀࠋࠄࠉࠌ· ࠌࠓࠇࠐࠕ·
ࠏࠋ· ࠐࠍࠉ· ࠄࠌࠉࠌ·

Iidem verſus Hebraicis literis proponuntur.

1. בראשית ברא. אלהים. את. השמים. ואת. הארץ :
2. והארץ. היתה. תהו. ובהו. וחשך. על. פני. תהום. ורוח אלהים. מרחפת.

Verſio

Verſio Samaritana eorundem verſuum.

1· ࠁࠒࠌࠀࠅࠕࠄ· ࠈࠋࠌࠎ· ࠀࠋࠄࠄ· ࠉࠕ· ࠔࠅࠌࠉࠄ·
ࠅࠉࠕ· ࠀࠓࠏࠄ:
2· ࠅࠀࠓࠏࠄ· ࠄࠅࠕ· ࠔࠀࠌࠄ· ࠅࠓࠉࠒࠍࠉ· ࠅࠇࠔࠊࠄ:
ࠏࠋ· ࠀࠐࠉ· ࠕࠄࠅࠌࠄ· ࠅࠓࠅࠇ· ࠀࠋࠄࠄ· ࠌࠍࠔࠁࠄ·
ࠏࠋ· ࠀࠐࠉ· ࠌࠉࠄ:

Iidem verſus Hebraicis literis deſcribuntur.

1. בקמאותה· טלמס· אלהה· ית· שומיה· וית· ארעה :
2: וארעה· הוית· שאמה· וריקני· וחשכה· על· אפי· תהומה· ורוח·
אלהה· מנשבה· על· אפי· מיה :

De his literis Samaritanis acerrima movetur quæſtio: An eæ ſint literæ primigeniæ, quas Deus in tabulis lapideis, & Moſes, cæterique Sacri Scriptores Veteris T. uſurparunt? Nos defendimus antiquas literas Veteris T. non fuiſſe tales Samaritanas, ſed hodiernas Hebraicas. Vide hoc pluribus probatum in *Philologo Hebræo diſſert.* 11. *&* 12.

De literis & Pentateucho Samaritano hæc pauca, quia pauciſſimi ſunt qui de hac materia ſcripſerunt, hìc breviter addemus.

1. In linguâ Samaritanâ ſunt viginti duæ literæ, & ejuſdem valoris, cujus ſunt in lingua Hebraica; figurâ tantum diſcrepant. Literæ Samaritanæ, quibus celeberrimus Cellarius in Textibus & Grammatica utitur, differunt parumper à noſtris literis.

2. Samaritani nullas agnoſcunt literas finales, ſed omnes literas in medio & fine vocum eodem modo ſcribunt.

3. Hodierni Samaritani non agnoſcunt vocalium figuras ſicuti Hebræi; nec in ullis libris hodiernis Samaritanis ullæ vocales deſcriptæ inveniuntur: & propterea earum ſonus vel ex Hebraica analogia, vel ex tribus literis אוי, quæ vulgò Matres lectionis vocari ſolent, eſt petendus.

4. Lingua Samaritanorum parùm differt à Linguâ Hebræorum: & propterea unuſquiſque, qui linguam Hebraicam callet, facillimè linguam Samaritanorum addiſcere poteſt; præcipuè jam cùm Hottingerus Lexicon Harmonicum ſeptem linguarum, ſcil. Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Arabicæ,

Sama-

Samaritanæ, Æthiopicæ, & Talmudico-Rabbinicæ in lucem ante paucos annos emiſerit. In hoc Lexico, & in Lexico Bibliis Polyglottis addito, conſtituente Bibliorum volumen ſeptimum, omnes voces Samaritanæ in Pentateucho Samaritano occurrentes inveſtigari poſſunt.

5. In lingua Samaritanorum non inveniuntur puncta diacritica, ut Rebhiah, Athnach, &c. ſicuti apud Hebræos; ſed confuſionis vitandæ gratiâ adhibent poſt ſingulas dictiones punctum unicum, & poſt integram ſententiam punctum geminum inſtar Scheva Hebræorum, vel aſteriſcum. Sectiones verò diſtinguunt duabus lineis, vel tribus punctis cum lineis, uti patet ex figuris quæ in Bibliis Polyglottis Anglicanis expreſſæ ſunt.

6. Verſionis Samaritanæ dialectum quod attinet, ejuſdem eſt cum lingua Chaldaica cognationis; voces tamen non paucas habet ſibi proprias & peculiares. Arabicis etiam nonnunquam utitur. In formatione Nominum & Verborum modò Hebraicæ, modò Chaldaicæ linguæ regulis conformatur.

7. Samaritani ſæpe ponunt virgulam ſupra literam, quæ indicat dictionem in uſitatiore ſignificatione non accipi, ſed paſſivè legendam, vel homonymiâ laborare, vel præter conſuetam formam ſcribi.

8. Nonnulli, inter quos præcipuus eſt Morinus, nimiùm laudant Pentateuchum Samaritanum; imo Hebraico longè præferunt: ſed eorum ſententiam falſam eſſe ex reſponſione ad ſequentem quæſtionem manifeſtum fiet.

IV. *Quartò quæritur.* An Pentateuchus Samaritanus eſt authenticus, & Hebræo longè præferendus?

Reſp. Tres ſunt ſententiæ de Pentateucho Samaritano. *Prima* eſt Hieronymi, qui in *Præfat. in lib. Reg. tom.* IV. *fol.* 7. ait, *Samaritani Pentateuchum Moſis totidem literis ſcriptitant, figuris tantùm & apicibus diſcrepantes.* Sic ex eo ſtatuit Joſephus Scaliger lib. de Emend Temp. VI. pag. 662. *Totidem litiris ne una quidem minus aut amplius Pentachum legunt.* Sed omnia exemplaria Pentateuchi Samaritani, quæ ab aliquot retrò ſæculis ſcripta inveniuntur, hoc refutant. Etiam exempla differentiæ ſuprà dedimus. Præterea Hieronymus, quæcunque de literis & libris Samaritanorum profert, tantùm ex relatione aliorum videtur accepiſſe. Hoc apparet ex eo, quia *Comm. lib.* 3. *in Ezech. cap.* 9. *v.* 4. ait literam Samar. ࠕ *Thau* crucis figuram habere. Si unquam vel limis oculis Alphabetum Samaritanum, etſi diverſimodè ſcriptum, inſpexiſſet, procul dubio hæc non dixiſſet.

Secunda ſententia de Pentateucho Samaritano eſt Judæorum quorundam qui ajunt Samaritanos Pentateuchum ſuum corrupiſſe: ſic Benjamin in Itiner.

ner. *pag. Edit. Elzev.* 39. ait: ואין להם שלש אותיות, הוח׳וע׳ וכו׳ Samaritani *tribus carent literis* ה, ח ע : ה *in nomine Abrahami patris noſtri, unde & deſideratur nomen* הוד *gloria.* Sed hæc aut ſimilia mendacia à Judæis ex puro odio in Samaritanos profecta eſſe nulli dubitamus.

Tertia de Pentateucho Samaritano ſententia eſt Johannis Morini, qui non tantùm Pentateuchum Samaritanum Textui Hebræo *æqualem, ſed infinitis modis ſuperiorem eſſe contendit.* Verum quidem eſt, quòd Samaritani glorientur ſibi ſolis Legem Moſis authenticam eſſe datam. Sic etiam Morinus in *præfat.* Bibliis Pariſ. præmiſſâ *ſect.* 6. ait, *Se Pentateuchum ſuum Samaritanum purum putum Moſis Pentateuchum deprehendiſſe.* Sed hæc Morini aſſertio ut monſtroſa, falſa & ridicula meritò propter has ſequentes rationes exploditur.

Ratio 1. Quia Textus Samaritanus eſt tranſcriptus ex Textu Hebræo; non verò Textus Hebræus ex Samaritano: hoc ita eſſe probatur ex literis Hebraicis ſimilibus, quas Scriba Samaritanus pro iiſdem ſumpſit: ex gr. *Gen.* 7: 19. habetur, montes הגבהים *alti*; Samaritanus ſcripſit הגבחים. Similiter *Exod.* 10: 13. pro Hebr. נהג *duxit*, Samaritanus verbum abſurdum נחג ſuppoſuit. Ergo Scriba Samaritanus exſcripſit Pentateuchum ſuum ex Textu Hebræo, ſed Hebræus non exſcripſit ex Text. Samar. quia inter literas ࠇ & ࠄ in lingua Samar. eſt maxima differentia; adeo ut Scriba tam facilè non potuerit errare. In multis aliis ſimilibus literis, ut in ר & ד &c. Scriba Samaritanus ſæpe hallucinatus eſt.

Ratio 2. Quia multi errores in Pentateuchum à Samaritanis, ut Templi ſui ſanctitatem inde adſtruerent, &c. illati ſunt. Ex gr. Samaritani probant ſtructuram Templi in Garizim ſibi eſſe mandatam ex *Deut.* 27: 4. In Textu Hebraico habetur בהר עיבל *in monte Ebal*; illi in ſuo Pentateucho Samar. ſcripſerunt בהר גריזים *in monte Garizim.* En corruptionem à Samaritanis factam ad probandum ſuum Templum in monte Garizim.

Ratio 3. Quia multa in Pentateucho Samar. occurrunt, ex quibus ſenſus planè abſurdus, & contra mentem Moſis, ac omnium ferè Interpretum elicitur: ex. gr. *Gen.* 11: 6. in Textu Hebræo habetur יזמו לעשות *cogitârunt facere*; in Samar. verò ſcribitur יזמנו לעשות *cogitavimus facere.* Sic *Gen.* 27: 9. & *Cap.* 31: 51. &c. *Vide plura loca apud Hotting. in Exercit. contra Morinum.* Multi pleonaſmi etiam inveniuntur, ut *Exod.* 23: 19. &c.

Ratio 4. Quia multi Solœciſmi in Pentateucho Samar. contrarii Grammaticæ Hebrææ occurrunt: ut *Gen.* 8: 3. & 5. ubi pro היו הלוך *fuerunt eundo* habetur היו הלכו *fuerunt iverunt.*

Ratio 5. Quia multa ſunt omiſſa in Pentateucho Samar. quæ in Textu He-

Hebræo ſecundùm ſententiam omnium Interpretum habentur. *Gen.* 28: 9. omittitur in Pentateucho Sam. nomen ישמעאל *Iſmael. Exod.* 9: 5. omittitur integra ſententia וישם יהוה מועד לאמר *& poſuit Jehova tempus præfinitum, dicendo.* Sic *Exod.* 21: 18. Etiam alibi quædam ſunt addita, quæ in Textu Hebræo non habentur, ut *Gen.* 4: 8.

Ratio 6. Obſtat auctoritas omnium Judæorum & Chriſtianorum, qui non Pentateuchum Sam. ſed Hebraicum pro authentico habent.

Objiciet Morinus locum ex *Gen.* 4: 8. ubi ad ſupplendum ſenſum interpoſita ſunt verba ࠍࠋࠊࠄ ࠄࠔࠃࠄ *eamus in agrum*, quæ ſecundùm Morinum ab ipſo Moſe addita eſſe videntur.

Reſp. Falſum eſt quòd illa verba ab ipſo Moſe ſint addita. Ne unum etiam Pentateuchum Hebraicum proferet Morinus, in quo hæc verba ſunt interpoſita: ſed ſenſus eſt ellypticus, quales quamplurimi ſunt in S. Scripturâ. *Vide plura apud Hotting. in loco ſuprà cit.*

DISSERTATIO NONA,
QUÆ EST
DE
Verſione Syriacâ Vet. & Novi Teſt.

I. *Datur duplex Verſio Syriaca V. T. altera facta ex Textu Græco, altera ex Hebræo.*

II. *Auctor utriuſque eſt ignotus.*

III. *Etiam nemo poteſt certò determinare quando utraque Verſio eſt compoſita.*

IV. *Verſio Syriaca V. T. in multis non benè convenit cum Textu Hebræo.*

De Verſione Syr. N. T.

I. *Quando ea eſt compoſita, ignoratur.*

II. *Sunt decem Editiones Novi Teſt. Syriaci, & undecima jam imprimitur.*

Textus deficientes ſunt impreſſi Lugduni Batavorum.

III. *Verſio Syriaca Novi T. eſt valdè utilis.*

IV. *Variæ appellationes linguæ Syriacæ dantur. In paucis vicis circa Libanum ea eſt lingua vernacula.*

V. *Auctor primus Verſionis Syriacæ in linguam Latinam inquiritur.*

SECTIO I.

De Verſione Syriacâ Veteris Teſt. perantiquâ & non contemnendâ, hæ ſequentes quæſtiones moveri poſſunt.

I. *Primò quæritur.* Unde Verſio Syriaca Veteris T. eſt compoſita & tranſlata?

Reſp. Sicuti olim temporibus Patrum fuit duplex Verſio

Latina, una facta ſecundùm Verſionem LXX. Interpretum, altera verò ex Textu Hebræo; ita etiam datur duplex Verſio Syriaca, quarum una compoſita eſt ex Textu Græco, & altera ex Textu Hebræo. Illam ſolam ex Græco contextu factam vidit Maſius, eamque non totam, ſed ſolummodo nonnullos ejus libros; uti liquet ex Commentariis ejus in Joſuam, & ex Dictionariolo Syriaco, operi Bibliorum Regiorum inſerto. Præter illam etiam Arias Montanus nullam cognovit, uti apparet in admonitione ad Lectorem de Syriacis Novi T. libris, ubi ſic ait: "Nam de Veteris T. libris „ Syriacis non adeo laborandum, eò quòd ex iis fragmentis, quæ mihi vi- „ dere contigit, illam ſacrorum librorum partem non ab Hebraicâ & pri- „mævâ linguâ, ſed ex Græcâ ab Origene permixtâ Verſione ad Syros eſſe „ tranſlatam cognoverim. „

Hâc Verſione ſecundùm Textum Græcum factâ Syri nuſpiam utuntur; ſed in omni cultus divini parte alteram illam, utpote correctiorem & præſtantiorem, ex Hebræo contextu converſam, tantummodo uſurpant, non Maronitæ modò, ſed Neſtoriani, Jacobitæ, omneſque in univerſum Syrorum ſectæ, ubicunque terrarum degentes; ſicuti Syrus Scholiaſtes Gregorius in Operis ſui Præfatione diſertè teſtatur. Hujus antiquiſſimæ & præſtantiſſimæ Tranſlationis exemplar ſuppeditavit Reipublicæ literariæ Rev. Præſul Jacobus Uſſerius, Archiepiſcopus Arcmachanus, qui multo auro totum Vetus T. (exceptis Pſalmis, quia ii jam antè typis vulgati erant) è libro Patriarchæ Antiocheni in monte Libano deſcribi ſibi curaverat Anno 1627. per quendam Joſephum filium Davidis. Eſt autem liber ille conſcriptus charactere pulcherrimo, & qui cum optimis noſtris Typographicis de elegantia facilè certare poteſt. Syri in Verſione ſua habent alias capitum & verſuum diviſiones, quàm Hebræi. Nam Geneſis in Verſ. Syr. habet capita 78. & verſus 4509. Exodus capita 44. verſus 3626. Leviticus capita 19. verſus 2454. Numer. capita 36. verſus 3521. &c. *Vide plura apud Boot in Ind. Animadv. Sacrarum.* Duplicis Verſionis Syriacæ etiam meminit Gregorius apud Pocockium in Hiſtoria Arabica *pag.* 184. cujus verba tranſlata ita ſonant: "Syri occidentales duas habent Verſiones, ſimplicem iſtam, „ quæ è lingua Hebraica in Syriacam tranſlata eſt poſt adventum Domini „ Chriſti, tempore Taddæi Apoſtoli; vel juxta alios ante eum tempore Sa- „ lominis filii David & Hirami: & alteram figuratam juxta 70. Seniorum „ Interpretationem è Lingua Græca in Syriacam traductam, longo pòſt „ Salvatoris incarnationem intervallo. „ Hæc Verſio Syriaca, facta ex Textu Hebræo, in Bibliis Pariſienſibus & in novis Polyglottis Anglicanis unà cum Verſione Latina exprimitur.

II. *Secundò*

II. *Secundò quæritur.* Quis utramque illam Verſionem compoſuit?

Reſp. Auctores Verſionum Chaldaicarum ſunt noti, & ex parte etiam auctores Verſionis Vulgatæ Latinæ; ſed quis Verſionem Syriacam V.T. compoſuerit planè ignoratur. In præfat. Operis Regii ita ſcribitur: "Quidam eam Verſionem ab uno eodem auctore bis factam credunt, hoc eſt, à Moſe Barcepha ex Hebræo, & ex Græco LXX. Interpretum; ſed antiquior eſt: nam à primis temporibus Jacobus Syrus, & poſt eum Divus Ephrem ejuſdem nationis, diſcipulus ejus, commentaria ſua in univerſam Scripturam Syriacè ediderunt. Jacobus ille interfuit Concilio Nicæno, quod celebratum eſt Anno Chriſti 325. Auctor ergò ignotus eſt.

III. *Tertiò quæritur.* Quando utraque illa Verſio Syriaca eſt compoſita?

Reſp. Maronitæ affirmant Verſionem Syriacam ex Hebræo factam, eſſe compoſitam circa tempora Salomonis & Hirami Regis. Sed hæc ſententia facilè refutatur: nam ante vel ad minimum circa tempora Chriſti nullæ Verſiones fuerunt notæ præter Chaldaicas Onkeloſi & Jonathæ Paraphraſes, & Græcam 70. Seniorum. Præterea non opus fuit temporibus Salomonis Textum Hebræum in alias linguas transferre: nam tum temporis, & aliquot ſeculis pòſt lingua Hebræa Judæis adhuc erat vernacula. Nihilominus Verſio Syriaca V. T. eſt valdè antiqua, & vel ipſis Apoſtolorum temporibus, vel non multò pòſt compoſitam eſſe facilè concedimus, nam Jacobus Syrus, & Magnus Ephrem Syrus, uti in *quæſt.* 2. diximus, ejus mentionem faciunt. Etiam Patres ſubinde ejus Verſionis meminerunt: ſic Chryſoſt. in *Pſal.* 94. Theodoretus in *Pſal.* 104. 113. 116. &c. Etiam Theodoretus (verba ſunt præfationis Operis Reg.) ad Cap. 3. Jon. *Syros Veteris T. codices citat, ut dubitare non liceat Verſionem hanc, jam inde à primæva Eccleſiæ origine maxima ſemper in veneratione habitam.* Cætera Patrum teſtimonia brevitatis ergò præterimus.

Objiciet fortaſſe nonnemo. Hieronymus, qui circa quartum ſæculum vixit, nullam Verſion s Syriacæ mentionem facit.

Reſp. 1. Hieronymus etiam non meminit Paraphraſium Chaldaicarum, quæ tamen tum temporis abſque controverſia extiterunt.

2. Ante inventam Typographiam exemplaria Verſionis Syriacæ & aliarum Verſionum erant rariſſima: & fortaſſe Hieronymus propter raritatem exemplarium Syriacorum nullum tale exemplar oculis ſuis luſtravit.

3. Hieronymus non videtur linguam Syriacam intellexiſſe: nam cùm Catalogum Scriptorum Illuſtrium Eccleſ. ſcripſit, Jacobum Niſibenæ

Perſarum civitatis Epiſcopum, Syrum Scriptorem, in linguam Græcam nondum converſum ſilentio prætermiſit, ac Ephremi & Archelai Bardeſaniſque opera Syriaca, non priùs quàm Græca eſſent facta, potuit evolvere, uti probat Gennadius.

IV. *Quartò quæritur.* An Verſio Syriaca Veteris T. eſt alicujus momenti.

Reſpondeo. Boot in Indice Animadv. Syr. ait: "Tranſlatio hæc admodum „ exacta eſt & fidelis, & Textus Hebraici veſtigiis ubique ferè admodum „ preſſè inſiſtit, exceptis libris Paralipomenon, qui admodum fœdè ha„ biti, plurima paſſim omiſſa, ſuperaddita, immutata ac detorta habent, „ ſicuti & Proverbiorum liber multis in locis à Textu Hebraico longè a„ bit. In cæteris libris magna fide verſatus eſt hic Interpres, ita tamen ut „ in locis difficilioribus, itidem ac alii Interpretes plerique, à vero ſenſu „ aberret haud raro, in quorum nonnullis ad Græcam Verſionem inter„ dum ſe accommodat. „ Sed multa, quæ in Editione Pariſienſi vel omiſſa, vel non rectè deſcripta erant, Angli in novis ſuis Bibliis Polyglottis ex collatione variorum exemplarium correxerunt. Ut ut ſit, hæc Verſio Syriaca non eſt contemnenda: nam majorem cum lingua Hebraica habet affinitatem, quàm quælibet alia; hinc etiam eſt, quòd pluribus vocibus & phraſibus inter ſe conveniant. Nihilominus, ſicuti in pleriſque Verſionibus fieri ſolet, hìc etiam nonnullæ occurrunt diſcrepantiæ à Textu Hebræo; uti ex ſequentibus apparebit.

1. Syrus Interpres videtur uſus codice Hebræo non adeo correcto: nam *Geneſ.* 42:7 pro הִתְנַכֵּר *alienum ſe finxit*, videtur fuiſſe in illo codice התנכל: nam Syrus tranſtulit per ܡܬܢܟܠܐ *fallens.* Sic *Numer.* 3:4. pro על פני *ſuperfacie*, videtur legiſſe בני *filii*; nam vertit per ܒܢܝ *filii.* Similiter *Levit.* 10: 4. pro מִישָׁאֵל *Miſaël*, Syrus Interpres legit ܡܠܝܫܐܠ. Plurima ſimilia exempla, ex quibus videtur veroſimile Syrum Interpretem uſum fuiſſe Textu Hebræo corrupto, adferuntur à *Cl. Hottingero in Analectis pag.* 109. *& ſeqq.*

2. Syrus Interpres voces Hebraicas ſæpe aliis vocalibus legit. *Geneſ.* 14:7. כל שדה העמלקי *omnem agrum Amalekitarum.* Syrus legit שרי *Principes*; hinc vertit per ܪ̈ܝܫܢܐ *Principes.* Sic *Numer.* 21: 11. pro הָעֲבָרִים *Abarim*, Syrus legit עִבְרִים *Hebræi*; hinc in Edit. Syr. eſt ܥܒܪ̈ܝܐ. Multa ſimilia exempla adhuc proferri poſſent ſi opus eſſet.

3. Aliquando voces aliquas majoris illuſtrationis ergò Syrus Interpres adjecit, vel paraphraſticè mutavit: ut *Levit.* 19: 26. pro לא תנחשו *ne auguremini*, Syrus vertit *ne auguremini per animal alatum.* Sic *Numer.* 5: 18. pro

18. pro מֵי הַמְאָרְרִים *aquæ maledicentes*, poſuit Syrus ܡܝܐ ܒܨܘܝܐ *aquæ ſcrutatrices*, vel *exploratoriæ.*

4. Aliquando nomina Appellativa Syrus vertit pro Propriis, & vice verſa: ut *Geneſ.* 13: 12. pro בְּעָרֵי הַכִּכָּר *in urbibus planitiei*, Syrus habet ܒܩܘܪ̈ܝܐ ܕܟܟܪ *in civitatibus Cocor.*

5. Syrus aliquando incongruum ſenſum elicit: ſic *Levit.* 20: 2, 4. *Qui dedit de ſemine ſuo* לַמֹּלֶךְ *Molocho*, Syrus vertit per ܒܢܘܟܪ̈ܝܐ *alienigenæ*, quaſi de diſpari conjugio ibi ſermo eſſet.

6. Syrus ſæpe multas voces omittit, quas Textus Hebræus habet: ſic *Geneſ.* 1: 30. in Verſione Syriaca deſunt hæc verba, לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ *omni beſtiæ terræ.* Sic *Levit.* 11: 10. non habentur hæ voces שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם *abominatio illa vobis ſint*, *&c.*

7. Syrus è contrà multas voces addit, quæ in Textu Hebræo non habentur: ex. gr. *Levit.* 10: 1. poſt verba, *ignem extraneum*, Syrus addit ܕܠܐ ܒܙܒܢܐ *extra tempus.* Similiter *cap.* 24. *verſ.* 23. pòſt *lapidarunt*, Syrus addit ܘܡܝܬ *& mortuus eſt. Vide plura apud Hotting.* In genere tamen hæc Verſio non eſt contemnenda; quia ſæpiſſime ſenſum Textus Hebræi optimè explicavit. Hæc ita breviter dicta ſunto de Verſione Syriaca Veteris T. Et quoniam etiam datur egregia & celebris Verſio Syriaca Novi T. ideo pauca quædam, etiamſi tantùm circa Vetus T. verſemur, de hoc Novo Teſt. Syriaco addemus.

De Novo Teſt. Syriaco.

1. *Primò quæritur.* A quibus, & quando Novum T. Syriacum eſt compoſitum?

Reſp. Ad utramque hanc quæſtionem reſpondet Jac. Martinus in Præfat. Novi Teſt. Syriaci Troſtii, ubi ſic ait: " Arrige aures, Cenſor, quiſquis es, cujas es, qui cerebrum non in calcaneo, ſed capite geris, *Verſio eſt hæc Syra; ſed omnium prima & antiquiſſima: Verſio eſt*, inquam, ſed omnibus aliis, ut probatior & plenior, præferenda: *Verſio eſt*, adhuc dico; ſed vel alicujus ex Euangeliſtis, vel omnino illorum, qui Antiochiæ habuerunt ipſos Apoſtolos præſentes, quos de locis multis obſcurioribus conſulere & audire potuerunt.,, Antiquitas præterea probatur ex antiquis, & pleriſque hodiernis Nov. Teſt. Syriacis, in quibus deſunt ſecunda epiſtola Petri, ſecunda & tertia Johannis, epiſtola Judæ & Apocalypſis: de illis enim libris initio naſcentis Eccleſiæ dubitatum fuit, an inter Canonicos recipiendi eſſent, nec ne: ſed poſterioribus temporibus inter

ter Canonicos fuerunt numerati. Ut ut ſit, ſaltem hæc Verſio Syriaca eſt valdè antiqua, ſed quando præciſè, & à quibus ea ſit compoſita, nemo facilè determinare poteſt.

2. Guido Fabritius Boderianus *præfat. ad N.T. Syr.* ſcribit ſe per literas ex Guilielmo Poſtello accepiſſe, quòd Syri ex avitâ traditione credant Marcum Euangeliſtam, D. Petri Diſcipulum & Sectatorem, *non modò ſuum Euangelium, ſed & cæteros omnes N.T. libros linguâ patriâ, h.e. Galilæâ Syriâve tranſtuliſſe.* Sed inde non ſequitur, quòd hodiernam Verſionem Syriacam, quæ eruditorum manibus teritur, intelligat: nam quis ſit Auctor vulgaris textûs Syriaci, ipſi Syri non poſſunt determinare. Hoc confirmatur ex *Vergerio*, qui lib. 3. contra Card. *Hoſium* ait, *quòd rogaverit Moſen Meridinæum* (Syrum, ex Meſopotamiâ Sacerdotem, qui miſſus erat Romam, ut Teſtamenti Syri volumen typis excuſum in Syriam tranſportaret) quemnam *putaret ſcripſiſſe linguâ Syrâ Novum illud Teſt. Ipſum verò reſpondiſſe, auctorem ſe ignorare.* Deinde impoſſibile eſt quòd Marcus tranſtulerit omnes libros N. T. Syriacè: nam non potuit tranſtuliſſe Johannis Euangelium: Johannes enim jam ſenex, occaſione enatarum *Cerinthi* & *Ebionis* hæreſium, poſt reditum ab exilio, triginta ferè annis poſt Marci obitum illud ſcripſit, ut teſtantur auctores graviſſimi, Athanaſius, Hieronymus, Epiphanius aliique.

3. Sunt nonnulli qui ex Vulgatâ Verſione Textum Syriacum tranſlatum eſſe volunt. Sed illa ſententia videtur eſſe abſurda, etiam nullis rationibus nititur. Nos cum Tremellio credimus Textum Syriacum ex Græco eſſe tranſlatum: ſed quando, neſcimus. Johannes Rainoldus putat eum tertio vel quarto ſæculo poſt Chriſtum extitiſſe. Fortaſſe eſt multò antiquior.

II. *Secundò quæritur.* Quinam Novum T. Syriacum ediderunt?

Reſp. Varii Auctores illud in lucem miſerunt. Sunt in genere decem Editiones Novi Teſt. Syriaci.

Prima eſt editio Viennenſis *Widmanſtadiana*, quæ Anno 1556. literis Syriacis prodiit in 4o.

Secunda eſt *Tremelliana*, edita Heidelbergæ in folio literis Hebraicis Anno 1568. aut 1569.

Tertia eſt *Plantiniana* in folio in Bibliis Regiis, literis Hebraicis & Syriacis.

Quarta itidem eſt *Plantiniana*, quæ literis Hebraicis minoribus eodem tempore impreſſa eſt in 8°. & 24°. Anno 1575.

Quinta eſt *Boderiana*, quam procuravit Guido Fabritius Boderianus in 4°. Pariſiis, literis Hebraicis cum Verſione Latina interlineari Anno 1584.

Sexta

Sexta eſt *Hutteriana*, quam Elias Hutterus Noribergæ literis Hebraicis in duobus Voluminibus in folio Anno 1599. unà cum undecim aliis linguis in publicum emiſit.

Septima eſt *Troſtiana*, quam edidit Martinus Troſtius Cothenis Anhaltinorum Anno 1621. cum Verſione Latina.

Octava eſt *Pariſienſis*, quæ in Heptaplis Pariſienſibus edita eſt Anno 1645.

Nona eſt *Anglicana*, Heptaplis Pariſienſibus ſimillima, quæ in Bibliis Poliglottis Anglicanis publici juris facta eſt Anno 1653.

Decima eſt *Gutbiriana*, quam Ægidius Gutbirius, Gymnaſii Hamburgenſis Profeſſor P. egregiis typis in portatili forma octava eleganter edidit Hamburgi Anno 1664.

Undecima erit *Leuſdeniana* & *Schaafiana*: quia horum cura & opera hæc editio hoc tempore Lugduni Batavorum in quarto cum Verſione Latina per columnas ſub prelo ſudat.

Inter has Editiones hæ ſunt differentiæ. 1. In omnibus ferè Editionibus deſunt Hiſtoria adulteræ, *Joh.* 8. ſecunda epiſtola Petri, ſecunda & tertia Johannis, epiſtola Judæ & Apocalypſis; præterquam in Editione Hutteri in Heptaplis Pariſienſibus, in Polyglottis Anglicanis & in Gutbirianis.

2. In quibuſdam Editionibus nullæ vocales ſunt additæ, vel quædam tantùm ſunt adſcriptæ, ut in Edit. Widmanſtadii, Bibliorum Regiorum, Troſtii, &c. Vel omnes ferè vocales ſunt adſcriptæ, ut in Edit. Hutteri, & in Polyglottis Anglicanis; ſed in Editione Hutteri Textus Syriacus literis Hebraicis, & in Polyglottis Angl. literis Syriacis & Hebraicis proponitur.

3. Epiſtola 2 Petri, 2 & 3 Johannis, & epiſtola Judæ exſcriptæ ſunt ex exemplari MS. Bibliothecæ Bodleianæ, & editæ Lugduni Batavorum Anno 1630. ab Edwardo Pocockio.

4. Apocalypſin Johannis, ex codice MS. Joſephi Scaligeri depromptam, edidit Ludovicus de Dieu Lugduni Batavorum Anno 1627.

III. *Tertiò quæritur.* An Novum T. Syriacum eſt alicujus momenti, & an habet aliquam utilitatem?

Reſp. Cùm lingua Syriaca Chriſto & Apoſtolis fuerit vernacula, non eſt dubium, quin N. T. Syriacum egregias habeat utilitates in locis difficilioribus Novi T. explicandis: nam multarum phraſium N. T. explicatio tantùm ex Syriaſmo petenda eſt. Sic ait Ludov. de Dieu in præfat. Gram. ſuæ: *Ipſarum phraſium, quæ paſſim in N. T. uſurpantur, verus ſenſus, vix aliunde, quàm ex*

Syriaco petendus eſt. Phraſim enim Euangeliſtarum & Apoſtolor. Græcam eſſe nemo dixerit, & faciliùs Europæis foret, Platonis Ariſtoteliſque elegantiam imitari, quam Platoni vel Ariſtoteli N.T. nobis interpretari; quia Sancti viri Syriacè conceperunt, quæ Græcè ſcripſerunt, & linguæ vernaculæ Emphaſim peregrinis verbis indiderunt. Jac. Martinus in *prædicta præf.* etiam vehementer Editionem Syriacam laudat, cum ait: " Ad hanc itaque ſolam, quando in fontibus „ Græcis quædam occurrit obſcuritas vel difficultas, tutò acceditur: hæc ſo„la, quando de loci alicujus interpretatione verſioneque dubium movetur, „ tutò ac ſine errore conſulitur: per hanc ſolam Græcus Textus verè illu„ſtratur, rectè intelligitur. Hujus enim ſolius auctoritas proximè ad ipſo„rum fontium majeſtatem accedit. In genere Novum T. Syriacum eſt val„de utile.„

1. Quia multæ phraſes, in Textu Græco dubiæ, per Textum Syriacum dilucidè explicantur. Martinus varia exempla ex Teſt. Syriaco in præd. præf. profert, ex quibus hoc clarè probatur: ex. gr. 1Cor. 10:2. quæritur. Quid ſit εἰς τὸν μωσῆν baptizari? Variæ dantur interpretationes; ſed Textus Syriacus rem dilucidè explicat, cum ait ܒܝܕ ܡܘܫܐ *per manum Moſis*, h. e. per miniſterium, ſive operam Moſis, Iſraëlitas per mare Suph ductos eſſe. Similiter, quid ſit ἄρτος ἐπιούσιος *panis ſuperſubſtantialis*, *Mat.* 6: 10. diu dubitatum fuit: ſed omne dubium tollit Textus Syriacus vertendo per ܠܚܡܐ ܕܣܘܢܩܢܢ *panem indigentiæ noſtræ*; quia ſingulis diebus ad vitæ ſuſtentationem neceſſariò indigemus. *Vide præfationem Scholæ Syriacæ præmiſſam.* Six textus *Actor.* 3: 21. ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι *quem oportet quidem Cœlum ſuſcipere*, eſt in quorundam oculis dubius; quia δέξασθαι eſt Aoriſtus i. Infinit. Medius: ſed hoc dubium tollitur per Textum Syriacum, qui hunc Aoriſtum Medium explicat per verbum Activum ܕܢܩܒܠܘܢܝ, reſpiciens ad cœlos, quòd cœli ſuſcipient eum.

2. Multæ voces, in Textu Græco occurrentes, origine Syriacæ, ex Textu Syriaca benè explicantur, ut ſunt ῥακά, ταλιθά, ἀκελδαμά, ἀββᾶ, &c. Præter has duas utilitates, habet Teſt. Syriacum adhuc alias, quas hîc, quia eas in *Præf. Scholæ Syriacæ* dedimus, tranſilimus.

IV. *Quartò quæritur.* Quomodo hæc lingua Novi T. Syriaci vocatur; Et an alicubi adhuc eſt vernacula?

Reſp. 1. Lingua hæc vocatur Aramæa ab Aram; Syriaca à Syria; & in N. T. ſæpè nominatur Hebræa; quia lingua Syriaca Hebraicæ dialectus eſt. Dialectus hæc vocatur Antiochena ſive Comagena & Maronitica. Antiochena dicitur quia circa Antiochenum tractum in uſu fuit, & in Eccleſiâ Antiochena, & per Patriarchatum in Sacris uſurpata. Comagena

voca-

vocatur à Comagene ultimâ Syriæ regione; & Maronitica à Maronitis, qui habitant in pagis montis Libani, & in minoribus Syriæ oppidis. Fabric. Boderianus præterea ait, Literas Syriacas à Chriſtianis Antiochenis, naſcente Eccleſiâ, introductas eſſe, ne quid cum Nazaræis & Ebionitis Judæis commune haberent.

2. Lingua Syriaca nullibi vernacula eſt, niſi in paucis vicis circa Libanum: nam ubique ferè per Aſiam & Africam inter Chriſtianos pro Eruditorum linguâ habetur.

V. *Quintò quæritur.* Quis omnium primus Novum T. Syriacum in linguam Latinam tranſtulit?

Reſp. 1. Henricus Stephanus Anno Chriſti 1569. primus typis in lucem emiſit Verſionem Lat. ab *Immanuele Tremellio*, ex Judæo Chriſtiano, tranſlatam & compoſitam, unà cum tranſpoſitione literarum Syriacarum in Characteres Hebræos; quæ tranſpoſitio Anno 1565. à Tremellio fuerat adornata. 2. Circiter duobus annis pòſt, ſcil. Anno 1571. aliam Latinam Novi Teſt. Syr. Verſionem, occaſione Bibliorum Regiorum, in publicum emiſit *Guido Fabritius Boderianus* è Faleſiâ Normanus, qui in Præf. ad Lectorem ait, *quòd in ſtudio hoc incredibilibus exantlatis laboribus*, *adeo ut bis in morbum ſummo cum vitæ diſcrimine inciderit*, *octodecim menſium ſpatio Anno* 1567. *Novi T. Syriaci Verſionem Latinam abſolverit.* 3. Sua poſſet cuique manere laus & gloria, niſi *Gilbertus Genebrardus*, Pariſienſis, linguæ Hebrææ Profeſſor Regius, Tremellium plagii accuſaret, quaſi Verſionem Guidonis Fabritii ſurripuiſſet, proque ſuâ venditâſſet. Sed è contrà Rainoldus conatus eſt probare Fabritium illud plagium, nimis ſequendo Verſionem Tremellii, commiſiſſe. Ut ut ſit, magis crediderim *Fabritium Tremellium*, quàm hunc illum fuiſſe ſequutum, cùm Tremellii Verſio Latine Anno 1569. Fabritii verò demum 1571. biennio pòſt lucem adſpexerit. Verſio Lat. Tremelli in Bibliis *Junii & Tremellii*, in quarto Hanoviæ Anno 1602. editis, invenitur.

Si quis velit hanc linguam Syriacam, quæ facillima eſt illis, qui linguam Hebraicam mediocriter callent, addiſcere, conſulat Grammaticam Chald. & Syriacam Buxtorfii, vel Gramm. Ludovici de Dieu, vel Scholam meam Syriacam, in qua, præter præcepta Grammaticæ & Syntaxeos, varia exempla ex Novo T. Syriaco & aliunde propriis ſuis literis proferuntur, ex quibus Philo-Syrus facillimè Textum Syriacum addiſcere poterit.

DISSERTATIO DECIMA,
Quæ eſt pars prior

DE NOVA SACRORUM
Bibliorum Verſione Belgicâ.

I. *Scripturam in linguas Vernaculas eſſe transferendam variis modis & exemplis probatur.*
II. *Auctor antiquæ Verſionis Belgicæ ignoratur.*
III. *Belgæ non habuerunt Verſionem Belgicam ex ipſis fontibus ſed ex Verſione Germanica Lutheri factam.*
IV. *Nova Verſio Belgica, ex ipſis fontibus facienda, erat utilis & neceſſaria Eccleſiis Belgicis; quod quibuſdam rationibus confirmatur.*
V. *Inde tamen non ſequitur Eccleſiam Belgicam habuiſſe falſa Biblia, licèt habuerit Biblia non ſatis correcta.*
VI. *Licèt in antiqua Verſione omnia contineantur ad ſalutem neceſſaria, tamen rerum aliarum etiam erat habenda ratio.*
VII. *Vertere Biblia ex ipſis fontibus non eſt S. Scripturam pro beneplacito mutare. Licet voces quaſdam uncinulis includere, & aliis characteribus exprimere, quæ in Textibus Originalibus quoad literam non habentur.*
VIII. *Pontificii ſive docti ſive indocti, non poſſunt ſcandalizari propter novam noſtram Verſionem.*
IX. *Verſio noſtra nova eſt tam correcta, quàm ulla alia Verſio.*

SECTIO I.

QUod Sacra Scriptura in linguas vernaculas, cuilibet nationi proprias, transferri poſſit & debeat, jam diu contra Pontificios probarunt Reformati, aliique Theologi, tum rationibus, tum etiam auctoritatibus & exemplis antiquorum Patrum, aliorumque auctorum. Nam S. Scriptura 1. eſt Teſtamentum fidelium, à cujus lectione nemo jure prohiberi poteſt. 2. Sunt arma fidelium, quibus ſe contra inſultûs hoſtium ſpiritualium defendere debent. 3. Chriſtus *Johannis cap.* 5:39. expreſſè dicit *Scrutamini Scripturas*. 4. Laudantur Beroënſes *Act.* 17:11. quòd quotidie examinarent Scripturas, an hæc ita ſe haberent. Atqui cùm plerique fideles non intelligant ipſos S. Scripturæ fontes Hebræos & Græcos, neceſſarium eſt eos tranſferri in linguam vernaculam, ut à quolibet legi & intelligi poſſint. 5. Prætereo jam Chaldæos

dæos, Græcos, Syros, Arabes, alioſque, omnibus ferè notos, qui ſinguli S. Scripturam in linguam vernaculam tranſlatam poſſederunt. Tantummodo in medium profero nonnullos alios, qui nobis bono exemplo præiverunt. 6. Ipſe Serarius Jeſuita *in Proleg. Bibl.* p. 129. ait Ulphilam Gotthorum Epiſcopum circiter An. Chriſti 400. S. Scripturam in linguam Gotthicam tranſtuliſſe. Aventinus *lib.* 4. *Annalium* aſſerit Methodium S. Scripturam in Sclavonicam linguam vertiſſe. Sixtus Senenſis *lib.* 4. ait Chryſoſtomum ipſos fontes in Armenicam linguam mutâſſe. Angli in America ſive nova Anglia verterunt Biblia in linguam Indicam, eaque ediderunt novæ Cantabrigiæ ſecunda vice in 4° Anno 1685. Biblia etiam ſunt tranſlata in linguam Letticam, populo illi vernaculam, & edita Rigæ Anno 1689. Utraqe inde dono mihi ſunt transmiſſa. Deinde Eccius, Hoſius, & Alphonſus de Caſtro fatentur Hieronymum S. Scripturam in linguam Dalmaticam tranſtuliſſe. Ex ipſis ergo Pontificiis intelligimus quòd apud antiquos Patres, alioſque moris fuerit S. Scripturam in linguas vernaculas transferre. Quare hoc idem privilegium etiam non haberet locum inter Chriſtianos Belgas, quibus lux Euangelii jam diu ſatis abundè fuit orta? 7. Belgæ, porrigentes S. Scripturam in linguâ Belgicâ, Belgis vernaculâ, imitantur ipſos S. Scriptores, qui libros Sacros in linguâ, fidelibus tum temporis vernaculâ, tradiderunt. Hebræi enim tradiderunt Vetus T. Hebraicè, Apoſtoli Græcè: quia illæ linguæ tum temporis illis erant vernaculæ. De Hebræis nullum eſt dubium. De Græcis varii auctores idem probant. Cicero in orat. pro Archia Poëta ait: *Nam ſi quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis vocibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat. Propterea quòd Græca Lingua in omnibus ferè gentibus, Latina ſuis finibus exiguis ſanè continetur.* Eraſmus in annot. ait, totam Græciam ſe Romam contuliſſe: & propterea Juvenalis Romam vocat *urbem Græciæ.* Ex his omnibus apparet S. Scripturam in uſum Belgarum etiam in linguam Belgicam eſſe transferendam: ſed cùm S. Scriptura in eam linguam olim fuerit tranſlata, non immeritò, antequam de Novâ Verſione agamus, aliquid dicendum eſt de antiquâ Verſione Belgicâ, & de antiquis ejus Editionibus.

II. *Primò quæritur.* A quibus antiqua noſtra Verſio Belgica eſt compoſita?

Reſpondeo. Auctor vel Auctores primi antiquæ noſtræ Verſionis Belgicæ planè ſunt ignoti. Amama in *præf. Confer. Bibl. cap.* 8. fatetur etiam ſuam in hâc re ignorantiam, aitque ſe ex multis ſenioribus Paſtoribus illud expiſcatum fuiſſe, qui tamen omnes illud neſcire ajebant.

III. *Secundò quæritur.* An Verſio antiqua Belgica fuit tranſlata ex ipſis fontibus Hebræis & Græcis; an verò ex aliquâ aliâ Verſione.

Reſpondeo. Antiqua noſtra Verſio Belgica non fuit tranſlata ex ipſis fontibus, prout Galli, Angli, Junius & Tremellius, Pagninus, Lutherus, aliique multi fecerunt; ſed ex Verſione Germanicâ Lutheri, quæ, quum tumultuario tempore fuerit compoſita, multis ſcatuit vitiis, quæ pleraque in noſtram antiquam Verſionem, additis adhuc multis aliis ex oſcitantiâ auctoris Verſionis Belgicæ natis, irrepſerunt.

Anno circitèr 1560. Nicolaus Bieſtkens impreſſit editionem Belgicam planè formatam ſecundùm Verſionem Germanicam Lutheri. Etiam Anno 1563. apud filios Leonardi eadem editio impreſſa eſt. Reformatæ Eccleſiæ ut plurimum uſæ fuerant uſque ad annum Chriſti 1556. Verſione impreſſâ apud Jacobum à Lieſvelt: ſed Johannes Vitenhove (adjutus à Johanne à Laſco, Martino Micron, Petro & Gualthero Delheno, olim miniſtris Eccleſiæ Belgicæ in Anglia, ſed inde poſtea expulſis) eodem anno incepit novam Verſionem Novi T. Francofurti adornare, quæ Embdæ impreſſa eſt apud Gillis vander Erven. Interim eodem anno, ſcil. 1556. Embdæ per Stephanum Mierman & Joh. Gaillard tota S. Scriptura belgicè edita fuit, ſed non eodem modo ut antè. A Geneſi uſque ad Jobum impreſſores ſequuti fuerunt editionem Jacobi à Lieſvelt, correctam ſecundùm editionem Helveticam Reformatorum, & à Jobo uſque ad finem ſequuti fuerunt in totum, Verſionem Tiguri impreſſam Anno 1548. & 1549.

Deinceps ut plurimum S. Scriptura Belgicè eſt impreſſa quoad Vetus T. ſecundùm tranſlationem factam ex Lutheri Verſione, & quoad Novum T. ſecundùm tranſlationem factam à Johanne Vitenhove. Quare? Quia in Germania & Friſia Orientali, quò paſtores propter Inquiſitionem ex Belgio fugerant, Verſio Lutheri maximè uſitata fuit. Huic Editioni D. D. Ordines Brabantiæ & Hollandiæ Anno 1580. Antverpiæ privilegium conceſſerunt. Anabaptiſtæ ægerrimè tulerunt correctionem Novi T. factam per Joh. Vitenhove; & propterea ſequuti ſunt, ſemperque defenderunt Verſionem ſecundùm tranſlationem Lutheri factam.

Nonnunquam in quibuſdam editionibus quidam graviores errores ſcil. *Deut.* 29: 29. *Pſal.* 16: 2. *Gen.* 1: 20. &c. ſunt correcti; omnes tamen typographi illam correctionem non fuerunt ſequuti. Nemo etiam longo tempore correxit quamplurima errata typographica, quæ ab Anno 1562. in diverſas editiones Belgicas irrepſerant: ex gr. ſant pro ſout 2 *Reg.* 2: 12, 20. Jeruſalem pro Jeroboam 2 *Chron.* 10: 15. &c. niſi poſt ſumptum decre-

decretum in Synodo Dordracenâ de novâ Verſione Belgicâ adornandâ.

IV. *Tertiò quæritur.* An utile, neceſſarium, atque è re Eccleſiæ Belgicæ fuit, ut nova Bibliorum Verſio Belgica componeretur?

Reſp. Quòd nova Verſio Belgica, ex ipſis fontibus transferenda, jamdiu Eccleſiæ Belgicæ fuerit neceſſaria, variæ Synodi cognoverunt, & confeſſæ ſunt: quæ propterea diverſis temporibus ad hanc Verſionem adornandam deputârunt tum Nobiliſſ. Philippum Marnixium, S. Aldegondæ Dominum, tum Arnoldum Cornelii & Wernerum Helmichium: ſed hi, opere vixdum inchoato, jamdudum è vivis ante tempora Synodi Dordracenæ exceſſerant: ideoque eadem Synodus *Seſſione* VI. *& ſeqq.* decrevit fore neceſſarium, ut nova Verſio Belgica ex ipſis fontibus in uſum Eccleſiarum Reformatarum adornaretur. Rationes ſunt multæ & ſatis prægnantes, quæ Synodum ad tale decretum ſumendum impulerunt.

Ratio 1. Quia antiqua Verſio fuit tranſlata ex Verſione Germanicâ Lutheri, in quâ, ſecundùm teſtimonia variorum auctorum, quamplurima fuerunt vitia. *Bucerus in Dialogo* cum Melanthone ait, errores Lutheri in Verſione commiſſos eſſe manifeſtos & non paucos. *Melchior Zancherus*, teſtante Baudartio, edidit librum in folio, in quo multos errores Verſionis Germanicæ demonſtravit. *Philippus Marnixius* in epiſtola ad Druſium ſcribit nullam Verſionem, ab Eccleſiâ noſtrâ admiſſam, tam longè ab authentico textu differre, quàm Verſio Germanica Lutheri. Non mirum ergo, quòd in noſtra antiqua Verſione multa inveniantur vitia, quum ex impuro fonte aqua pura hauriri nequeat. Propter hæc vitia in Verſione Germanicâ admiſſa, ipſe Lutherus in omnibus editionibus, quæ ipſo vivente ſunt editæ, aliquid correxit: & procul dubio plura correxiſſet, ſi diutiùs vitam protraxiſſet.

Non tantùm auctoritatibus agamus, ſed nonnullos errores in Verſione Lutheri demonſtremus, ut neceſſitatem novæ Verſionis oſtendamus. *Gen.* 1:20. Lutherus vertit *ſub firmamento*, quum in Hebræo habeatur על פני רקיע *ſupra firmamentum.* Hinc Verſio antiqua Belg. habet *onder den firmamente.* Sic. *Geneſ.* 23:2. Lutherus & antiqua Verſio tranſtulerunt בקרית ארבע *in de Hoofiſtadt*, cum ſit transferendum *in de Stad Arbe*; ארבע eſt nomen viri. Qui plura loca deſiderat, percurrat *Conferentias Biblicas Amamæ*, in quibus ſat multas differentias Verſionis Germanicæ à Textu Hebræo inveniet.

Ratio 2. Nova Verſio ex ipſis fontibus erat facienda; quia infiniti ferè errores tum propter Verſionem Lutheri, tum propter oſcitantiam Interpre-

pretum Belgarum & Typographorum in antiquam Verſionem irrepſerant. Ex. gr. *Exod.* 2: 23. hæc ſequentia in antiqua Verſione ſunt addita, quæ in Textu Hebræo non habentur: *En ſy baerde noch eenen Soone, dien hiet hy Elieſer, ende ſprack: de Godt mijns Vaders is mijn hulper, ende heeft my van Pharaonis handen verloſt.* Similiter *Exod.* 3:19. in antiqua Verſione habetur, *dan door een ſterke hant*, cum in Hebr. habeatur ולא ביד חזקה *oock niet door een ſterke hant.* *Exod.* 12: 6. in antiqua Verſ. transfertur בין ערבים *inter duas veſperas*, per *tuſſchen den avondt*, vel in aliis exemplaribus, *des avondts.* *Num.* 28: 18. verba ביום הראשון מקרא קדש *in die primo erit convocatio ſancta*, verterunt per *den eerſten dagh ſal by u heyligh heeten, dat ghy lieden te ſamen komt*, & in alia edit. habetur, *den eerſten dagh hiet heyligh.* Centena talia loca adferri poſſent, ſi neceſſitas rei exigeret: ſi tamen curioſus Lector plura deſiderat, adeat Amamam in *Conferentiis Biblicis.*

Etiam errores nonnullos, natos ex oſcitantiâ Typographorum, in medium proferamus, qui in multas antiquas Editiones irrepſerunt: ex gr. *Gen.* 14: 3. pro *zantzee* lege *ſoutzee.* ſimiliter *Levit.* 1: 7. pro *goudt* lege *houdt.* Et *Deut.* 33: 8. pro *name* lege *man.* 2 *Chron.* 25: 5. pro *drie duiſent*, lege *drie hondert duyſent.* Denique *Jer.* 14: 5. pro *honden* lege *hinden.* Plurima talia loca ex oſcitantiâ Typographorum malè ſunt impreſſa; multa tamen ex illis locis in quibuſdam poſterioribus Editionibus ſunt correcta.

Etiam in quibuſdam antiquis Editionibus quædam fuerunt omiſſa. *Gen.* 14:24. omittitur *Mamre.* *Exod.* 7:24. in quibuſdam Editionibus omiſſa ſunt, *want ſy konden niet drincken van de wateren des riviers*, quæ tamen in Edit. Bieſtkens & Lieſvelt ſunt addita. Reliqua vide in fine *Conferentiarum Biblicarum* Amamæ.

Ratio 3. Non tantùm multi errores in antiquis Verſionibus Belg. inveniuntur, ſed etiam in quibuſdam locis ſenſus Textui Originali planè eſt contrarius: ex. gr. *Ezech.* 5: 7. habetur, *ſecundùm jura gentium* לא עשיתם *non feciſtis*; ſed in correctiſſimis antiquis Verſionibus affirmatur, & dicitur *feciſtis.* Similiter *Ezech.* 34: 16. habetur, *pinguem & firmam* אשמיד *perdam*; ſed in antiquis Verſionibus habetur, *dat wil ick bewaeren*, planè contrario modo.

Ratio 4. Etiamſi hæc vitia in principio Reformationis non potuerint commodè tolli, attamen oblatâ commodâ occaſione neceſſariò eadem fuerunt corrigenda; tum propter Paſtores; tum etiam propter plebem Eccleſiæ Reformatæ, & aliarum Eccleſiarum. Si enim illa vitia non correcta fuiſſent, tum neceſſarium fuiſſet Paſtores & Auditores, legentes Textum Belgicum, ſemper dubios hæſiſſe, an ille textus cum Originali conveniret nec

nec ne, quum ſcirent textum Belg. in plurimis locis ab Originali differre. Paſtores aliquando, explicantes textum malè tranſlatum, debuiſſent publicè eum corruptionis accuſare, quod ſcandalum præbuiſſet auditoribus. Etiam auditores non ita excitati fuiſſent, nec ita jam excitarentur ad legendum talem textum, quem noviſſent ita corruptum eſſe. Præterea adverſariis jam anſa calumniandi eripitur; quia jam nequeunt amplius nobis exprobrare, quòd, ad dogmata noſtra probanda, utamur textu corrupto, & cum Originali non conveniente.

V. *Quartò quæritur.* An ergo Eccleſia Reformata, cùm certum ſit antiquam Verſionem fuiſſe corruptam, tam diu habuit falſa Biblia?

Reſp. Eccleſia non habuit falſa Biblia: nam cùm illa loca, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria, benè fuerint tranſlata, tum non ſunt falſa Biblia, etiamſi nonnulla alia ſecundùm Textum originalem non fuerint tam benè tranſlata. Hoc quidem ſequitur, quòd nonnulla loca fuerint falſa; non tamen inde elicitur vel Biblia fuiſſe falſa, vel nos tam diu falſis Bibliis fuiſſe uſos.

VI. *Quintò quæritur.* Annon in antiquâ illâ Verſione Belgicâ continebantur omnia, quæ ad ſalutem erant neceſſaria? Et ſi ſic; Quare ergo opus fuit novam aliquam Verſionem adornare?

Reſp Antiqua Verſio continebat quidem omnia, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria; ſed non ita perfectè quemadmodum jam: dantur enim gradus perfectionis. Deinde non tantùm eſt ratio habenda rerum neceſſariarum ad ſalutem, ſed etiam rerum aliarum, nempe hiſtoricarum, politicarum, &c. Nam etiamſi tota S. Scriptura abſolutè non ſit ad ſalutem neceſſaria, ea tamen eſt utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, &c. 2 *Tim.* 3: 16. Hinc Rabbini dicunt non eſſe apicem in S. Scriptura, à quo non pendeant montes myſteriorum. S. Scriptura eſt quaſi epiſtola ad nos miſſa, & teſtamentum. Quis hominum ſenſum perfectum epiſtolæ aut teſtamenti alicujus Magnatis non expiſcatur? Quare etiam non deſideraremus perfectum ſenſum teſtamenti illius intelligere, quod Deus ad nos miſit!

VII. *Sextò quæritur.* An inde ſequitur, quòd Reformati ſæpiſſime pro beneplacito mutent S. Scripturam: quia novam Verſionem ſecundùm ipſos fontes adornârunt?

Reſp. Nullo modo. Nam 1. Hoc idem ſæpiſſime fecit Lutherus, qui multa loca in prioribus Editionibus non benè tranſlata correxit. Idem etiam fecit Junius in Verſione Latina, & ferè omnes Interpretes, qui in reiteratis Editionibus nonnulla correxerunt.

2. Ipſi Pontificii ſæpiſſime hoc fecerunt. Papa Sixtus v. in infinitis fe-

 rè

rè locis Verſionem Latinam correxit, & biennio pòſt Anno 1592. iterum Clemens VIII. Verſioni Sixti V. medicam manum admovit; imo in nonnullis locis Verſionem Sixti V. depravavit, ubi Sixtus V. benè Textum rranſtulerat. Exempla vide ſuprà in primâ *diſſert. hujus Philologi.* Quid fecit Iſidorus Clarius? An non octo vitiorum millia in Verſione Vulgatâ correxit? An non adhuc multis ſcatet vitiis? An non pudere deberet Pontificios, quòd talem Verſionem, tot vitiis ſcatentem, & indigentem adhuc magnâ correctione, pro authenticâ venditent. An non ab ipſis Pontificiis illud הוין *Geneſ.* 3: 15. in reiteratâ Edit. mutatum eſt in הוא. An non Pagninus, juſſu Leonis X. eodemque ſumptûs faciente, verſionem novam ſecundùm Textum Hebræum compoſuit? An non olim Hieronymus novam Verſionem Latinam. præter illam antiquam Latinam adornavit? Quare nobis non eſſet licitum, quod aliis, imo ipſis Pontificiis conceſſum eſt? Utinam Pontificii etiam aliam Verſionem Latinam ſecundùm Textûs Originales componerent? Sed vereor ne hoc facturi ſint; quia hodierna Lat. Verſio eſt à Concilio Tridentino canonizata, eademque in quibuſdam articulis etiam confirmat fidem Pontificiorum, quum ex Textu originali & ex legitimâ Verſione refutentur.

Abeat ergo flandrus ille ruſticus, vulgò dictus *Vlaemſchen Boer*, nugator ſummus, nullius linguæ, niſi vernaculæ peritus, homo indoctus, cui procul dubio nonnulla ab ipſis Pontificiis ſuppeditata ſunt. Nolo ipſius nomen exprimere. Hic miſer homo varias editiones contulit, & ex iis diſcrepantias collegit, indeque noſtra Biblia corruptionis, contrarietatis, contradictionis, & neſcio cujus præterea criminis accuſavit: ſed ſi linguam Latinam, Heb. & Gr. calluiſſet, petiiſſem ut varias Editiones Verſionum Lat. Pontif. etiam percurriſſet, eaſdemque ad Textum originalem examinâſſet, non dubito quin inſtar ruſtici citò conticuiſſet. Sed quid moror in homine laico refutando? Hominis inſania omnibus hinc etiam ſatis eſt manifeſta, quòd dicat nos in novâ verſione Belgica jam addidiſſe 9391. verba, quæ in Textu originali non habentur, quum intelligat ea verba, quæ aliis literis in noſtrâ Verſione exprimuntur, & duobus uncinulis includuntur. Verum quidem eſt, quòd illa verba expreſſè in Textu originali non habeantur: propterea etiam aliis literis ſunt expreſſa, ſed neceſſariò ſubintelliguntur: nam Textus originalis ſæpe eſt ellypticus, &, ſi quædam voces non adderentur, ſæpiſſime nullus ſenſus ex verbis poſſet elici. Talis ellypticus ſcribendi modus in omnibus linguis eſt uſitatus. Semper ſolent Interpretes quaſdam voces majoris explicationis ergò in verſionibus ſuis addere. Videatur inter alias Pagnini Verſio Latina. Si hic ruſticus aliam linguam præter vernaculam noviſſet, procul dubio ita non diliraſſet.

VIII. *Septi-*

VIII. *Septimò quæritur.* An Pontificii ſive docti ſive indocti propter novam noſtram Verſionem Belgicam, quia eam in multis correximus, meritò ſcandalizantur?

Reſp. Nemini datur juſta cauſa ſcandali. 1. Docti non poſſunt ſcandalizari: ſi enim examinent noſtram Verſionem, experientur eam non eſſe corruptam, ſed correctam. Ipſi Pontificii ſæpiſſime confeſſi ſunt multa vitia verſioni Latinæ ineſſe. An propterea aliquis meritò ſcandalizaretur, ſi quis illa vitia corrigeret? Lucas Brugenſis fecit catalogum continentem varias lectionum varietates in Bibliis Latinis ex vetuſtis MSS. collectas, quibus, uti ait, poſt geminam Sixti v. & Clementis VIII. expurgationem, poſſet perfectior reddi feliciter cœpta correctio, ſi accedat Romani Pontificis auctoritas. Citat præterea in ſuâ Præfatione binas litteras, ſcil. Bellarmini & Joh. Baptiſtæ Bandini, in quibus ingenuè fatentur adhuc multa in Verſione Lat. ſupereſſe vitia, quæ in melius mutari poſſent. Quis ſcandalizabatur componente Pagnino, juſſu Leonis x. novam verſionem Latinam? Nemo.

2. Non etiam plebejis occaſio ſcandali datur: nam Verſio Belgica Pontificiorum etiam correcta fuit ſecundùm correctionem Romanam, uti videre eſt in Edit. Belg. Anno 1599. apud Moretum impreſſâ; ſi eadem conferatur cum Editione apud Plantinum Anno 1566. editâ. Moretus in Præfatione ait, verſionem ſuam à Doctoribus Lovanienſibus eſſe correctam à multis mendis, quæ in præcedentibus Editionibus non fuerant correctæ.

IX. *Octavò quæritur.* An nova Verſio Belgica jam ubique eſt correcta ſecundùm mentem S. Scriptorum? An non multa in eàdem adhuc ſunt vitia? An non ſæpiſſime Interpretes novæ Verſionis notam marginalem *Keri* ſequuntur?

Reſp. Ad 1. Audeo Verſionem noſtram novam conferre cum quâlibet aliâ verſione cujuſcunque notæ linguæ. Poſito quod detur aliqua verſio, quæ tam correcta eſt, quàm noſtra nova Belgica; non puto tamen dari aliquam meliorem hâc noſtrâ verſione, nec quæ magis emphaticè textum originalem explicat, quàm hæc noſtra.

Reſp. Ad 2. Sunt quædam loca dubia, duplicem explicationem admittentia, quorum alterutram explicationem noſtri Interpretes expreſſerunt, annotatâ aliquando in margine alterâ interpretatione. Inde nemo, qui contrariam explicationem eligit, concludere poteſt illa loca eſſe malè tranſlata. Ille enim ipſe fortaſſe fallitur in ſuâ opinione: nam in dubiis non poſſumus eſſe adeo certi, ut alios firmiter convincamus; ideoque præſtat in illis captivare intellectum, & non ſtatim aliorum Verſionem damnare.

Reſp. Ad 3. Aliquando Interpretes Belgæ in Verſione ſuâ ſequuti fuerunt notam marginalem *Keri*; ſed hoc idem in nonnullis locis fecerunt omnes Interpretes, non tantùm inter Pontificios, ſed etiam inter Reformatos. Deinde nonnunquam explicârunt Textum ſecundùm Keri, non quia judicârunt *Keri* eſſe authenticum, aut ab ipſis Auctoribus Bibliorum profectum; ſed quia putârunt notam illam *Keri* exprimere verum ſenſum, ab ipſis Sacris Scriptoribus intentum. Hoc enim ſæpiſſime facit *Keri*; & propterea nota marginalis *Keri* non planè eſt rejicienda: ex. gr. *Geneſ.* 30:11. occurrit verbum compoſitum בגד, quod ſi eſſet verbum ſimplex denotaret *prævaricatus eſt*, ſed nota marginalis *Keri* ait illud verbum eſſe compoſitum ex בא גד *venit turma.* Noſtri Interpretes Belgæ ita explicârunt, quemadmodum *Keri* vult eſſe explicandum: ſed hoc fecerunt propterea, quia judicarunt ipſum Moſen talem ſenſum intendiſſe.

DISSERTATIO UNDECIMA,

Quæ eſt pars poſterior

DE

NOVA SACRORUM Bibliorum Verſione Belgicâ.

X. *Verſio Belgica non eſt authentica.*
XI. *Tempus inceptæ & abſolutæ, ut & reviſæ & editæ Verſionis indicatur.*
XII. *Recenſentur nomina Interpretum & Reviſorum Veteris & Novi T. tam à Synodo deputatorum quàm à particularibus Synodis ſurrogatorum.*
XIII. *Recitantur leges Interpretibus præſcriptæ.*
XIV. *Synodus judicavit conſultiùs novam Verſionem componere quàm veterem interpolare.*
XV. *Synodus judicavit nomina* JEHOVA *&* JAH *eſſe transferenda per nomen* HEERE *ſcriptum majuſculis literis; & nomina propria ita eſſe pronuncianda uti hactenus pronunciata ſunt, &c.*
XVI. *Leges circa Verſionem librorum Apocryphorum præſcriptæ recenſentur.*

SECTIO X.

SUperiori Diſſertatione diſſeruimus de origine antiquæ Verſionis Belgicæ, ut & de cauſis, ob quas nova Verſio Belgica Eccleſiis Belgicis fuerit utilis & neceſſaria; reſtat ut cæteras quæſtiones, novam noſtram Verſionem concernentes, in medium proferamus.

Nonò

Nonò quæritur. An nova noſtra Verſio Belgica non eſt authentica, & divinæ auctoritatis?

Reſp. Cùm nullæ Verſiones, utpote compoſitæ ab hominibus fallibilibus, ſint divinæ auctoritatis, etiam hoc privilegium noſtræ Verſioni competere nequit. Authentica tamen quodammodo dici poteſt, ſcil. materialiter, quatenus convenit cum Textu originali: ſed in locis dubiis & controverſis debet & poteſt examinari ſecundùm Textum originalem infallibilem.

XI. *Decimò quæritur.* Quando, & quanto temporis ſpatio nova noſtra Verſio Belgica eſt compoſita & abſoluta?

Reſp. Decretum de novâ Verſione adornandâ factum eſt, conſentientibus omnibus ſuffragiis, in Synodo Dordracenâ *Seſſione* 8. Anno 1618. 20. Novemb. die Martis poſt meridiem. Attamen Interpretes Veteris T. propter nonnullas rationes demum decennio pòſt, ſcil. Anno 1628. ſe Leidam contulerunt, atque initium Interpretationis fecerunt; etiamſi Venerandi Viri illius Synodi decreviſſent initium hujus Verſionis poſt tres à Synodi dimiſſione menſes eſſe faciendum.

Anno ſequenti, ſcil. 1629. ſequuti fuerunt Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum. Hi omnes Interpretes opus Interpretationis tam Veteris quàm Novi T. abſolverunt Anno 1632. Ergo ſpatio quatuor ferè annorum tam præſtantiſſimum opus ad umbilicum fuit perductum. Tali enim ſpatio judicavit Vener. Synodus *Seſſ.* XI. Interpretes poſſe totam hanc Verſionem abſolvere. Non tamen certum tempus ipſis fuit præſcriptum, ne nimiâ feſtinatione opus immaturius in lucem protruderetur; ſed totum hoc negotium permiſſum fuit fidei & diligentiæ Interpretum.

Opere Interpretationis ſpatio quadriennii abſoluto non ſtatim illud Interpretes publici juris fecerunt; ſed vocarunt deſignatos Reviſores, qui opus ab Interpretibus compoſitum, ſimul Leidæ examinarent, quod ſinguli Reviſores, acceptis, diverſis temporibus, ab Interpretibus libris quibuſdam, domi privatim examinaverant.

Reviſores Veteris Teſt. pridie Kal. Jul. Anni 1633. Leidam appulerunt, eodemque die Reviſores unà cum Interpretibus convenerunt, &, de ordine ac modo agendi deliberationibus præmiſſis, opus in nomine Domini indefeſſo labore, ſingulis diebus ante & poſt meridiem, in ædibus D. Bogermanni, Præſidis, peregerunt; tandemque reviſionem Veteris T. menſe Septembri Anno Chriſti 1634. abſolverunt.

Tum vocati fuerunt Interpretes & Reviſores Novi T. & toti operi finem impoſuerunt menſe Octobri Anno 1635.

Tandem, favente ſummo Numine, nova hæc Verſio Belgica tam Veteris quàm N. T. diu ab Eccleſiis Reformatis exſpectata, auctoritate Illuſtriſſ. & Præpot. DD. Ordinum Generalium, quorum auctoritate & ſumptibus erat compoſita, Anno 1637. primùm in lucem prodiit. Quanto deinde deſiderio fuerit excepta, ac quanto numero fuerit divendita, hoc Typographi, & nos omnes ſatis novimus. Vide hanc hiſtoriam deſcriptam in Vitis DD. Profeſſorum Groeninganorum *pag.* 185. *& ſeqq.*

XII. *Undecimò quæritur.* Quot, & quinam fuerunt Interpretes & Reviſores tam Veteris quàm Novi T.?

Reſp. Interpretes Veteris Teſtamenti fuerunt *tres*, totidem etiam Novi T. Reviſores Veteris T. fuerunt *octo*, totidem etiam Novi T. Sed quia quidam ante opus abſolutum obierunt; ideo tam deputatos ab ipſa Synodo ad hoc opus efficiendum, quàm in eorundem loca ſurrogatos, ordine hîc proponemus.

Interpretes Veteris T. pluribus ſuffragiis electi fuerunt.

D. JOH. BOGERMANNUS, *Præſes Synodi Nationalis, Paſtor Eccleſiæ Leovardienſis, & poſtea S. Theol. D. & Profeſſor Franequeræ.*

D. WILHELMUS BAUDARTIUS, *Paſtor Eccleſiæ Zutphanienſis.*

D. GERSON BUCERUS, *Paſtor Eccleſiæ Verianæ in Zelandiâ*; ſed hic ferè ſub finem peractæ interpretationis obiit.

Ad hos pluribus ſuffragiis proximè acceſſerunt,

D. Antonius Thyſius.
D. Jacobus Rolandus.
D. Hermannus Faukelius.

Nota Benè.

Idem quod accidit Interpretibus,

Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum conſtituti fuerunt à Synodo

D. JACOBUS ROLANDUS, *Synodi Aſſeſſor, & Paſtor Eccleſiæ Amſtelodamenſis.*

D. HERMANNUS FAUKELIUS, *Paſtor Eccleſiæ Middelburgenſis.*

D. PETRUS CORNELII, *Paſtor Eccleſiæ Euchuſanæ.*

Ad hos proximè pluribus ſuffragiis acceſſerunt,

D. Feſtus Hommius.
D. Antonius Walæus.
D. Jodocus Hoingius.

Sed propter mortem nonnullorum, à Synodo deſignatorum, hi fuerunt actualiter Interpretes N. T. & librorum Apocryphorum,

D. JACOBUS ROLANDUS,

hoc

hoc etiam nonnullis Reviſoribus evenit: propterea tam à Veneranda Synodo deſignatos, quàm in quorundam loca à particularibus Synodis ſurrogatos Reviſores in medium proferimus. Ipſi Interpretes etiam Reviſoribus fuerunt adjuncti, & unà cum Reviſoribus tranſlationem examinârunt.

Hic ſub opere Verſionis ante reviſionem obiit.

D. ANTONIUS WALÆUS, *S. Theol. D. & Profeſſor in Academia Leidenſi.*

D. FESTUS HOMMIUS, *Scriba Synodi Nat. Paſtor Eccl. Leidenſis, & Collegii Theol. DD. Ordinum Hollandiæ Regens.*

Reviſores Veteris T. à Synodo deputati fuerunt	Ex	Reviſores Novi Teſt. à Synodo deputati fuerunt
1. D. ANTONIUS THYSIUS, *S. Theologiæ Doctor, & ejuſdem in Illuſtri Scholâ Harderwicenâ, poſtea in Leid. Acad. S. Theologiæ Profeſſor.*	Geldriâ.	1. D. SEBASTIANUS DAMMANNUS, *Paſtor Eccl. Zutphanienſis & ipſe Synodi Scriba.*
2. D. JOH. POLYANDER, *S. Theol. Doctor, & in Acad. Leidenſi Profeſſor, atque ibidem Eccleſiæ Gallo-Belgicæ Paſtor.*	Holl. Auſtrali.	2. D. FESTUS HOMMIUS. In hujus locum ſucceſſit. D. JOHANNES ARNOLDI LINDANUS, *Paſtor Eccl. Delphenſis.*
3. D. PETRUS PLANÇIUS, *Paſtor Eccleſiæ Amſtel.* In hujus locum propter mortem ſucceſſit *Jacobus Rolandus*, qui itidem obiit; propterea in locum eorum à Synodo Boreali electus eſt. D. ABDIAS WIDMARIUS, *tunc in pago* Uytgeeſt *Paſtor, poſtea in Acad. Groeninganâ S. Theol. D. & Profeſſor.*	Holl. Boreali.	3. D. GOSSUINUS GELDORPIUS. Illi ſucceſſit. D. GUILHELMUS NIEUHUSIUS, *Rector Scholæ Harlemenſis.*
4. D. JODOCUS LARENUS, *Paſtor Eccleſiæ Vliſſinganæ.*	Zelandiâ.	4. D. ANTONIUS WALÆUS. In ejus locum ſurrogatus eſt. D. CAROLUS DEMATIUS, *tunc Paſtor Eccl. Middelb.* pòſt in *Eccleſia & Acad. Ultraj. Paſtor, & S. Theol. D. & Profeſſor.*

5. D. SIBRANDUS LUBBERTUS, *in Acad. Franequerana S. Theol. Profeſſor.* Huic ſucceſſit. D. BERNHARDUS FULLENIUS, *Paſtor Eccleſiæ Leovardienſis.*	Friſiâ.	5. D. BERNHARDUS FULLENIUS, qui idem inter Reviſores V. T. erat.
6. D. JACOBUS REVIUS, *Paſtor Eccleſiæ Daventrienſis, pòſt Leidæ Regens Coll. Theol.*	Tranſiſul.	6. D. JOHANNES LANGIUS, *Paſtor Eccl. Vollenhovianæ.* Huic ſucceſſit. D. CASPARUS SIBELIUS, *Paſtor Eccl. Daventr.*
7. D. FRANCISCUS GOMARUS, S. *Theol. Doctor & in Acad. Groeningana Profeſſor.*	Groeningâ	7. D. UBBO EMMIUS, *Prof. Linguæ Græcæ in Acad. Groeningana.* Succeſſit. D. HENRICUS ALTINGIUS, *in Acad. Groening. S. Theol. D. & Prof.*

Quandoquidem Ultrajectini, à parte Contra-Remonſtrantium delegati, petierant, ut Reviſorum ex Provinciâ Ultrajectinâ delegatio differretur, donec eidem Eccleſiæ de idoneis Paſtoribus proſpectum eſſet: ideo placuit Synodo delegationem illam differre, donec ab Eccleſiis Provinciæ Ultrajectinæ in unâ particulari Synodo communibus ſuffragiis nominari, & cum Interpretum ac Reviſorum conſenſu atque approbatione eligi aliquando poſſent. Tandem electi ſunt

8. D. ARNOLDUS TEEKMANNUS, *Paſtor Eccleſiæ Ultrajectinæ.*	Ultr.	8. D. LUDOVICUS GERHARDUS à RENESSE, *Paſtor Eccl. in pago Maerſſen, pòſt Bredæ Paſtor, & S. Theol. Profeſ.*

Penes hos Interpretes & Reviſores vel Veteris vel N. T. ſimul congregatos, fuit in locis dubiis extremum & ſummum de hâc novâ Verſione judicium.

XIII. *Duodecimò quæritur.* Quales leges Interpretibus fuerunt præſcriptæ?

Reſp. Hæ ſequentes, prout videre eſt in actis Synodi, ſunt Interpretibus præſcriptæ. 1. Ut Originali Textui ſemper religioſè inhæreant, atque ipſas originalium linguarum phraſes, quantum orationis perſpicuitas, & ſermonis Belgici proprietas permittunt, ſollicitè retineant. Si verò durior alicubi occurrat Hebraiſmus aut Helleniſmus, quàm ut in Textu poſſit ſervari, eum paſſim in margine diligenter annotent.

2. Ut ad ſupplendum hiantis Textûs ſenſum, quàm pauciſſima adjungant

gant verba, eaque in Textu alio charactere exprimant, & uncinulis includant, ut à verbis contextûs dignoſci poſſint.

3. Ut ſingulis libris & capitibus ſuccincta & accurata argumenta præfigant; paſſimque in margine locos Sacræ Scripturæ parallelos annotent.

4. Ut adjungant brevia quædam Scholia quibus Verſionis ratio in obſcurioribus locis reddatur: obſervationes autem doctrinarum addere, nec neceſſarium, nec conſultum fuit judicatum.

XIV. Etiam Synodus conſultiùs judicavit novam Verſionem de integro componere, quàm veterem Belgicam corrigere: ita tamen ut ad evitandam offenſionem ex nimiâ mutatione, ex veteri Verſione omnia illa retinerentur, quæcunque ſalvâ veritate & ſermonis Belgici puritate ac proprietate ſervari poſſent. Viſum præterea fuit hanc Verſionem non ex aliquâ aliâ Verſione adornare, ſed ex ipſis fontibus ſeu originalibus S. Scripturæ linguis, Hebræâ ſcil. & Græcâ; adhibitis tamen in ſubſidium & collatis optimis verſionibus, commentariis & ſcholiis, atque doctorum virorum in locis difficilioribus judicio. *Vide Acta Synodi Dordracenæ.*

XV. Præter has generales leges, quas Veneranda Synodus Interpretibus præſcripſit, movit eadem Synodus adhuc particulares quasdam quæſtiones: ex. gr. 1. De Nomine JEHOVA, quomodo illud eſſet transferendum? Synodus judicavit, quum alia commoda atque uſitata vox Belgica non extet, quâ vis iſtius nominis exprimatur, ut Interpretes vocem JEHOVA & JAH transferant per vocem *Heere*, majuſculis literis ſcriptam.

2. Utrum nomina propria Veteris Teſt. exprimenda ſint, uti ſonant in lingua Sancta: an verò retinenda, uti nunc in Verſione Vulgata leguntur? Placuit Synodo illa nomina ita retinenda eſſe, uti nunc leguntur: niſi fortè exigua quædam mutatio in nonnullis neceſſaria videatur.

3. An diſtinctio capitum & verſuum accuratior in multis locis adhiberi non debeat? Statutum fuit receptam capitum ac verſuum diſtinctionem ſervandam eſſe; ubicunque autem mutatio quædam neceſſaria eſſe videbitur, eam in margine eſſe annotandam.

XVI. Reſtat ut aliquid de Verſione Belgica librorum Apocryphorum adjungamus. De hâc Synodus hæc ſequentia decrevit.

1. Ut illi libri de novo ex Græco ſermone in Belgicum verterentur.

2. Ut illi libri, etiamſi ſunt merè humani, in corpore Bibliorum nihilominus retinerentur: tum ne ſcandalum adverſariis præberetur, tum e-

tiam quia nullæ Eccleſiæ eos ex corpore Bibliorum adhuc ejecerant. Judicavit tamen, ut meliùs à Scriptis Canonicis diſcernerentur, eos ad calcem omnium librorum Canonicorum, etiam Novi Teſtam. rejiciendos eſſe.

3. Ut à libris Canonicis juſto interſtitio & peculiari titulo diſcernerentur.

4. Ut iis exacta præfigeretur præfatio, in quâ Lectores, tum de auctoritate horum librorum, tum de erroribus, qui illis continentur, accuratè inſtituerentur.

5. Ut illi peculiari paginarum numero diſtinguerentur, & minoribus typis imprimerentur. Attamen jam utplurimum iiſdem quidem literis, ſed longioribus & latioribus regulis in lucem emittuntur.

DISSERTATIO DUODECIMA,

Quæ eſt pars prima

DE

TALMUDE.

I. *Significatio Vocis* תלמוד Talmud. *Propriè ſignificat Miſnam & Gemaram.*
II. *Talmud eſt Hieroſolymitanum vel Babylonicum. Utrumque dividitur in Miſnam & Gemaram; & in ſex Partes generales, quæ iterum dividuntur in 63. Tractatus. &c.*
III. *Tempus & Auctores Miſnæ, Talmudis Hieroſolymitani & Babylonici deſcribuntur.*
IV. *Stylus Miſnæ & utriuſque Gemaræ deſcribitur.*
V. *Viginti Tractatus Miſnæ, tranſlati in linguam Latinam, enumerantur. Deſcribitur Hiſtoria quomodo hoc tempore Amſtelodami omnes Tractatus Miſnici transferantur & edantur. Et per quem.*
VI. *Scripta Talmudica nimiùm laudantur & extolluntur à Judæis; nec continent Legem Divinam, nec Legem Oralem à Deo inſtitutam.*

SECTIO I.

INter Judaica ſcripta primum & præcipuum locum obtinet Talmud, quod pro ſcripto authentico à Judæis habetur: propterea operæ pretium erit nonnullas quæſtiones de eo proponere.

I. *Primò quæritur.* Quid Talmud propriè ſignificat?

Reſpon-

Reſpondeo. Talmud Hebraicè dicitur תלמוד; quæ vox propriè ſignificat *doctrinam*, quæ accipitur à docente; & deſcendit à Rad. למד *diſcere.* Synechdochicè ſumitur *pro libro, qui omnem doctrinam & ſcientiam Judæorum comprehendit, & quicquid juris divini vel humani apud ipſos eſt.* Vide *Lex: Talm. Rad.* למד. Pleniùs Talmud deſcribitur ab eodem Auctore in *lib. de Abbrev.* "Talmud eſt opus doctrinale, ſive Corpus doctrinæ magnum, ,, à variis ac doctiſſimis quibuſque Rabbinis compilatum, multiplicem ,, omnium ſcientiarum doctrinam continens, & potiſſimùm Jus civile ac ,, canonicum Judæorum pleniſſimè ac perfectiſſimè proponens, ut ſecun- ,, dùm illud univerſa gens & Synagoga Iſraëlitica optimè feliciterque vivat.,, Talmud comprehendit duas partes, ſcil. משנה *Miſnam* & גמרא *Gemaram:* ſic enim ait Thisbi in voce תלמוד. המשנה והגמרא יחד נקראים תלמוד *Miſna & Gemara ſimul vocantur Talmud.* Miſna eſt Lex Oralis, quam Deus in monte Sinai Moſi dicitur tradidiſſe. Hæc inde à Moſe fuit obſervata & ſucceſſivè per oralem traditionem propagata: nam Moſes nec ullus alius eam ſcriptis mandavit. Sed Moſes tradidit eam Joſuæ, Joſua Senioribus, & ſic deinceps, donec ſub Antonino Imperatore Anno Chriſti 150. floreret *Rabbi Jehuda*, qui à vitæ ſanctitate vocatus eſt *Rabbi Jehuda hakkadoſch*, h. e. ſanctus; vel à dignitate *Rabbi Jehuda Hannaſi*, h. e. princeps. Hic Rabbi videns Legem Oralem oblivioni tradi, cogitavit de ea conſervanda. Collegit itaque omnes ſchedulas, in quibus Judæi quædam memoriæ cauſa annotaverant, & ex iis Miſnam compoſuit. Miſna igitur continet textum per formam theſium vel aphoriſmorum. Hæc Miſna publicam auctoritatem accepit, & ab omnibus Judæis tam in terrâ Sanctâ, quàm in Babyloniâ habitantibus, tanquam authenticum Juris Corpus, eſt recepta, & in Academiis approbata.

Verùm quia in Miſnâ Lex Oralis tantùm obiter deſcribitur; ideo variis temporibus fuerunt doctiſſimi quidam Rabbini in terrâ Iſraëlis & Babyloniâ, qui Commentaria in Miſnam, ubique ferè in corpore Talmudico huic ſubjecta, compoſuerunt. Hæc Commentaria unicâ voce vocantur גמרא *Gemara*, h. e. ſupplementum: nam ea continet variorum auctorum diſputationes, textûs uberiores explicationes, variarum opinionum diſcuſſiones, & tandem veræ ſententiæ deciſionem.

Miſna ſæpe ſeorſim ſine Gemarâ & ſine vocalibus imprimitur; ſed nuperrimè, ſcil. Anno Chriſti 1646. prodiit Amſtelodami cum vocalibus magnitudine ſuâ ferè adæquans duas tertias Veteris T. partes. Sæpiſſime Miſna & Gemara ſimul imprimuntur; adeo ut particula Miſnæ, tanquam Juris textus præcedat, & Gemara cuilibet Miſnæ, tan-

quam ejus in diverſas ſententias ventilatio ac deciſio, immediatè ſubjiciatur.

Vox Talmud aliquando ſtrictè ſumitur pro ſolâ Gemarâ, uti in vulgari illo dicto Talmudico de *Idolol. cap.* I. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנה ושליש בתלמוד. *Semper dividat homo annos ſuos in tres partes, unam lectioni Biblicæ, alteram Miſnæ, & tertiam Talmudi*, h. e. Gemaræ. Similiter in Paraphraſi Chald. in *Cant.* 1. 2. & *Prov.* 15: 15. nonnunquam etiam Miſna vocatur Talmud: ſic Thisbi in voce תלמוד ait: גם נמצא שהמשנה לבדה נקראה תלמוד כמו שאמרו אין לומדין הלכה מפי תלמוד רוצה לומר מן המשנה *Invenitur etiam ubi Miſna ſolum Talmud vocatur, ut quum dicunt. Non diſcunt lectionem ex ore Talmud, vult dicere, ex Miſna.* Nos hîc ſumimus vocem Talmud in latiori ſignificatione; adeo ut illud duas illas partes, ſcil. Miſnam & Gemaram ſimul contineat.

II. *Secundò quæritur.* Quomodo Talmud dividitur?

Reſp. Variis modis dividitur. *Primò* dividitur in Talmud ירושלמי *Hieroſolymitanum*, & בבלי *Babylonicum. Hieroſolymitanum* eſt pro Judæis, in terrâ Iſraëlis viventibus, conſcriptum: nam poſt Urbis & Reipublicæ per Romanos excidium quædam Judæorum reliquiæ in Paleſtinâ manſerunt, ubi celebres Scholas ſive Academias Jafnæ, Zephoræ, Cæſareæ, & Tiberiadi uſque ad annum, poſt Chriſtum 230. erexerunt, atque ibidem in terrâ illâ devaſtatâ hoc Talmud, conſtans tantùm unico volumine in folio, compoſuerunt.

Talmud *Babylonicum* eſt compoſitum pro Judæis in Babylonia, & in aliis peregrinis terris habitantibus. Vaſtatâ enim Palæſtinâ multi Judæi in Babyloniam abierunt, & celebres Academias Nehardeæ, Soræ, ac Pumbedithæ conſtituerunt. Hi, utpote in florentiſſimo regno habitantes, cæteris Palæſtinis fuerunt digniores: & propterea hoc Talmud *Babylonicum*, ut præſtantius & majus (conſtat enim quatuordecim voluminibus, vel pro ratione craſſitiei etiam paucioribus) illud *Hieroſolymitanum* auctoritate ſua oppreſſit. Judæi antiqui & hodierni præcipuè ſecundùm *Babylonicum* vitam ſuam inſtituunt, & utrumque majoris faciunt quàm ipſam S. Scripturam.

Secundò. Utrumque Talmud dividitur in Miſnam, quæ iterum ſubdividitur in duos libros; & Gemaram. Hæc tamen non ubique illi ſubjicitur; excipiuntur enim viginti ſeptem libri, continentes materiam, cujus obſervatio tantùm locum habet in Templo & in terra Sancta, in quibus Gemara Miſnæ non additur. Iſtas materias intactas, & Eliæ ac Meſſiæ venturo explicandas, propter exiguam Terræ recuperandæ & Templi reædificandi ſpem, reliquerunt.

Tertiò.

Tertiò. Talmud dividitur in ſex generales partes, in quas primùm Miſna à Rabbi Jehuda fuit diviſa. *Prima* pars vocatur זרעים *Seminum*; quia agit de ſeminibus, frugibus, &c. *Vide de his uberiùs Buxtorfium in Abbrev.* *Secunda* pars appellatur מועד *feſtorum*; quia agit de feſtis, eorumque initio, fine, & modo eadem celebrandi. *Tertia* נשים *mulierum*; quia tractat de uxoribus ducendis, repudiandis, &c. *Quarta* נזיקין *damnorum*; quia agit de damnis ab hominibus vel beſtiis illatis, &c. *Quinta* קדשים *ſanctitatum*; quia agit de ſacrificiis, & variis rebus ſacris. *Sexta* denique טהרות *purificationum*; quia agit de munditie & purificatione vaſorum, &c. Hæ ſex partes vocantur ששה סדרים *ſex ordines*, quorum fit mentio in Paraphraſi Chald. quæ vulgò Jonathæ tribuitur, in *Exod.* 26: 6. וית שית יריען לחוד כל קבל שית סדרי מתניתא *Et ſex aulæa ſeorſim juxta ſex Ordines Miſnæ.*

Quartò. Unaquæque pars generalis iterum dividitur in varios libros, qui ſinguli vocantur מסכת *Tractatus*. Tales libri ſive Tractatus ſex partium generalium ſunt *ſexaginta tres.* Priſci Judæi numerarunt ſolummodo ſexaginta; ſed illi tres libros, qui vocantur בבא *Bava*, acceperunt pro uno, & librum מכות *Maccoth* annumerarunt libro Sanhedrin. Præter hos 63. libros ſunt adhuc *quatuor* alii breves tractatus ſeu libri, qui antiquis temporibus in Talmude non extiterunt, ſed à poſterioribus unà cum פרקי אבות *capitulis patrum*; quia quædam præcepta lectu utiliſſima breviter in ſe continebant, ſunt adjecti. Horum primus eſt מסכת סופרים *Tractatus Scribarum*, qui agit de modo ſcribendi librum Legis in pergameno, &c. 2. אבל רבתי *Luctus magnus*, vel מסכת שמחות *Tractatus Lætitiarum*, ſcil. prohibitarum. Agit de Luctu, quibus cæremoniis mortui ſunt lugendi. 3. כלה *Sponſa*, agit de ornamentis ſponſæ, &c. 4. מסכת דרך ארץ *Tractatus via terræ*, qui agit de moribus. *Vide plura apud Buxtorfium in Abbrev.*

Quintò. Tractatus ſive Libri Talmudici dividuntur in Capita, quæ in univerſum totius Talmudis ſunt 524. Galatinus in enumeratione Tractatuum & Capitum parumper erràvit.

Sextò denique Capita dividuntur in paragraphos, qui paſſim in Miſna literis Hebraicis exprimuntur, ibidemque videri poſſunt.

III. *Tertiò quæritur.* Quando, & à quibus Talmud eſt compoſitum?

Reſpondeo. 1. Miſna, uti ſuprà diximus, eſt collecta à Rabbi Jehuda circa annum Chriſti centeſimum quinquageſimum.

2. Præcipuus Auctor Gemaræ in Talmude Hieroſolymitano eſt R. Jochanan ex tribu Joſeph, qui in terra Iſraëlis per annos octoginta Caput

Synagogæ fuit. Hic Jochanan unà cum Rab & Samuele, duobus diſcipulis Rabbi Jehudæ hakkadoſch, ex Magiſtrorum hinc inde dictatis hanc Gemaram circa Annum Chriſti 230. collegit, indeque Talmud Hieroſolymitanum confecit.

3. Gemara Talmudis Babylonici eſt à Rabbi Aſſe unà cum Rabbina inchoata, & ob mortem ſuperioris à filio ejus Rabbi Mar, unà cum Maremar abſoluta, & tandem à Judæis approbata Anno Chriſti 500. Hi, ſcripturas antiquorum Rabbinorum colligentes, Talmud Babylonicum contexuerunt. *Vide Galat. lib. 1. cap. 5.* Sed *Buxtorfius in Synag. Jud. cap. 1.* perfectiùs hæc deſcribit, cum ait: “ Rabbi Aſſe, qui Caput Synagogæ „ fuit incepit Miſchnam exponere, ſingulisque annis duos tractatûs ex„ planavit, ita ut toto profeſſionis ſuæ curriculo, bis quidem Miſchnarum „ ſeu δευτερώσεων expoſitionem abſolverit; tractatûs tamen 35. tantùm „ ſcriptos reliquerit, ut teſtatur *Rambam* in præfat. in tract. Talmudicum „ זרעים *de Seminibus.* Profeſſionem verò ſuam inchoaverat Anno Chriſti „ 367. Huic in rectoratu ſucceſſit Anno 427. *Maremar*, ejuſque collega „ fuit *Mar*, filius τοῦ *Rabh Aſſe*, qui inde, ubi *Rabh Aſſe* ſubſtiterat, labo„ rem ſuum orſi ſunt, & rem totam ad umbilicum perduxerunt. —— Hi „ duo poſtremi in hoc opere LXXIII. annorum labore perfuncti ſunt, „ ita ut Anno Chriſti 500. integrum Talmud abſolutum, obſignatum, „ *Talmudisque Babylonici* nomen conſequutum fuerit, & ab omnibus Ju„ dæis ceu authenticum Juris Civilis & Canonici Corpus receptum, cujus „ legibus univerſa Judæorum gens, tum in rebus ſacris, tum in rebus po„ liticis, in hanc uſque diem regitur. „

IV. *Quartò quæritur.* Quali ſtylo & dialecto Talmud eſt conſcriptum?

Reſpondeo 1. Miſna conſtat lingua Hebræa facili, pura, multisque obvia; ſed ſtylus ejus eſt ſuccinctus, conciſus, & varios ſenſûs ſæpe admittens. Ita teſtatur hâc de re *Majem.* in Porta Moſis, Arabicè edita, & Latinitate donata ab *Eduardo Pocockio pag.* 78, 79. ubi ſic ait: “ Uſuſque eſt „ in ipſa (Miſna ſcil.) ſermonis genere curto, quod multos in ſe ſenſûs „ comprehendat; ſibi quidem pro acumine innato, atque ingenii boni„ tate, perſpicuo, at illis qui ipſo inferiores, obſcuro. Ita ſiquidem do„ cti qui antiquitùs floruerunt ſibi ipſis (libros) componebant: ideoque „ viſum eſt cuidam è diſcipulis ipſius, ſcil. R. Chajæ, librum compone„ re, in quo veſtigiis præceptoris ſui inſiſtens, quæ in verbis ipſius diffi„ cila eſſent explicaret: eſtque is (liber) *Toſiphta*, in quo propoſitum „ ipſi fuit *Miſnam* explicare, atque (ipſi) quæſtiones addere, , quæ è Miſna

„ non-

„ nonniſi adhibito labore erui poſſint; quas tamen eruit, utita nobis in- „ dicaret quomodo concluſiones è Miſna eliciamus. „ Propter hanc difficultatem R. Schelomo Jarchi commentaria in Miſnam & in Gemaram compoſuit, quæ in margine ad latus Textûs Talmudici interius paſſim in Talmude Babyl. conſpiciuntur.

2. Gemara utriuſque Talmudis conſtat dialecto Chaldæa impuriſſima, cui infinita vocabula peregrina, ſcil. Perſica, Arabica, Græca, Latina, aliarumque linguarum immixta ſunt: hoc factum eſt ob Judæorum, in illas Gentes, deportationes & exilia, à quibus ſingulis aliquid retinuerunt, & linguæ ſuæ admiſcuerunt. *Vide Cl. Hotting. in diſput. de uſu Script. Hebr. in Novo T.* Cùm Judæi in Babylonia habitarent, pura dialecto Chaldæa uſi fuerunt; ſed ſubſequentibus temporibus, quò longius tempus intercederet, eò etiam magis à primæva illa puritate deflexerunt. Sic Paraphraſes Onkeloſi & Jonathæ in Prophetas, quia circa tempora Chriſti, diu ante Gemaram ſunt compoſitæ, puriori dialecto conſcriptæ ſunt quàm Gemara, quæ demum poſt aliquot ſæcula à Nativ. Chriſti compoſita eſt. *Elias Levita* præfat. in Methurgem. de Gemara Babyl. ſimile etiam teſtatur: Stylus, inquit, Gemaræ מורכבמן הרבה לשונות בבלי ויוני ורומי ופרסי *compoſitus eſt ex variis linguis, Babylonicâ, Græcâ, Latinâ, & Perſicâ.* Majemon T. 1. Iad. Chaz. P. 1. vocat hanc dialectum *Aramæam.* לשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה רגילה לכל אנשי שנער בעת שחבר התלמוד *Lingua Aramæa, mixta ex aliis linguis, uſitata fuit omnibus Babyloniis, tempore, quo Talmud erat compoſitum.* De ſtylo Gemaræ Hieroſolymitanæ legitur alibi לשון סרסי קרוב היא ללשון ארמי ואמר אני שזה לשון גמרה ירושלמי ואמות העולם קורין אותו לינגא שוריא *Lingua Syriaca vicina eſt Linguæ Aramææ, & ego dico, quòd ſit Lingua Gemaræ Hieroſolymitanæ, quam Gentiles vocant Syriacam Linguam.* Ex his apparet, quòd Textus Talmudicus intellectu ſit difficilis, quòdque eum non poſſit intelligere, qui tantùm linguæ Hebrææ eſt peritus.

V. Enumerantur ordine temporis viginti Tractatus Miſnæ, qui diverſis temporibus à diverſis Viris eruditis ſunt tranſlati.

1. מסכת סנהדרין (*Tractatus Sanhedrin.*) Agit de Synedriis, judiciis & ſuppliciis Capitalibus.

2. מכות *Maccoth* (plagæ.) Agit de pœna falſi teſtimonii, exilio, aſylis & flagellatione. Hi duo Tractatus ſunt tranſlati, notis variis illuſtrati, & ſimul editi in quarto à Johanne Coch, Bremenſi, & impreſſi Amſtelodami apud Johannem Janſſonium Anno 1629.

3. מדות

3. מדות *Middoth* (menſuræ.) Tractat de menſuris Templi. Hic Tractatus eſt tranſlatus, notis illuſtratus & editus in quarto à Conſtantino L'Empereur, Profeſſore Leidenſi, & impreſſus Lugduni Batavorum apud Bonaventuram & Abrahamum Elzevirios Anno 1630.

4. בבא קמא *Baba kama* (porta prima.) Scribit de legibus Hebræorum forenſibus. Eſt tranſlatus & notis illuſtratus ab eodem L'Empereur, & editus in quarto Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriorum Anno 1637.

5. יומא *Joma* (dies expiationis.) Aliàs vocatur יום הכפור *Jom hakkippur*, (dies expiationis.) Agit de ſacrificiis & cæteris miniſteriis diei expiationis. Eſt tranſlatus & editus in quarto à Roberto Sheringhamio, variiſque notis illuſtratus, & impreſſus Londini Anno 1648. typis J. Junii.

Hic idem Tractatus ob defectus exemplarium ſecundâ vice eſt impreſſus Franequeræ in octavo apud Wibium Bleck Anno 1696. procurante ejus editione Clariſſimo Jacobo Rhenferdio, ibidem Linguæ Sanctæ Profeſſore meritiſſimo.

6. שבת *Sabbath* (Sabbathum.) Agit de Sabbatho & de operibus eo die agendis vel omittendis, &c.

7. עירובין *Erubhin* (commixtiones.) Docet quomodo veſpera Sabbathi, die Veneris à variis vicinis cibus colligatur, &c. Hi duo Tractatus ſunt ſimul editi in quarto, & tranſlati unà cum Commentariis Majemonis & Bartenoræ, à Sebaſtiano Smidt, Profeſſore Argentoratenſi, & impreſſi Lipſiæ Anno 1661. expenſis Friderici Lanckiſchi, procurante utriuſque Tractatus editionem Johanne Benedicto Carpzovio, Profeſſore in Acad. Lipſienſi celeberrimo, Amico à multis annis chariſſimo.

8. זבחים *Sebhachim* (ſacrificia.) Agit de ſacrificiis, quæ, qualia, quo tempore, quo loco, & à quibus mactari, parari & offerri debeant.

9. ברכות *Berachoth* (benedictiones.) Agit de precibus & gratiarum actione pro terræ fructibus, &c.

10. נדרים *Nedarim* (vota.) Docet quæ vota ſint obligatoria aut quæ non; qui vovere poſſint, qui non, &c.

11. נזיר *Naſir* (Naſiræus.) Agit de Naſiræis & ipſorum voto, quo ſe ab aliis ſeparabant, &c.

12. שבועות *Schebhuoth* (juramenta.) Tractat de juramentis, qui ad illud idonei, qui non, &c.

13. כריתות *Kerithuth* (exciſio.) Agit de exciſione animarum ex ſæculo

culo futuro, & de peccatis, quæ exciſionem merentur. Hi ſex præcedentes Tractatus ſunt in linguam Latinam tranſlati à Johanne Ulmanno, Argentoratenſi, & ita ſimul Latinè tantùm in quarto editi, & impreſſi Argentorati, literis Spoorianis Anno 1663.

14. פרקי אבות *Pirke abhoth* (Capitula Patrum.) Agit de Patribus Legis, qui Legem Oralem inde uſque à Moſe acceperint, docuerint & propagârint. Editus eſt à Johanne Leuſdeno, & impreſſus Ultrajecti Anno 1665. per Meinardum à Dreunen, Academiæ Typographum.

15. סוטה *Sota* (declinans.) Agit de muliere declinante, quæ in ſuſpicionem adulterii venit, &c. Hic Tractatus eſt tranſlatus & editus in quarto unà cum variis textibus ex Gemara à Johanne Chriſtophoro Wagenſelio, Profeſſore celeberrimo & meritiſſimo, ac impreſſus Altdorfi Noricorum, Anno 1674.

16. שקלים *Schekalim* (Sicli.) Quiſque quotannis ſiclum penſitare tenebatur pro emendo ſacrificio jugi & quotidiano. Hic Tractatus editus eſt in octavo unà cum Lexico Rabbino-Philologico, & tranſlatus à Johanne Henrico Othone, Hel. Bernate, in Acad. Lauſ. Philoſ. Profeſſore, & impreſſus Genevæ Anno 1675. ſumptibus Johannis Hermanni Widerhold.

17. עבודה זרה *Abhoda ſara* (cultus alienus) vel עבודת אלילים *Abhodath Elilim* (cultus Deorum ſcil. falſorum) aut עבודת כוכבים *Abhodath cochabhim* (cultus ſtellarum.) Agit de idololatria ac vitanda omni converſatione ac ſocietate cum Chriſtianis idololatris. Hic liber in editione Veneta extat, ſed ex Baſilienſi editione (volentibus ſic Chriſtianis) totus eſt omiſſus: quia plurima contra Chriſtum & Chriſtianos continet.

18. תמיד *Tamid* (Juge.) Agit de Sacrificio Jugi, quod fiebat quotidie ex duobus agnis, quorum alter mane, alter veſperi offerebatur. Hi duo Tractatus ſunt tranſlati & editi in quarto à Guſtavo Peringero, Sueco, olim Profeſſore in Acad. Upſalienſi, & impreſſi Altdorfi Noricorum Anno 1680. apud Johannem Henricum Schönnerſtedt. Eodem anno, eademque forma poſterior Tractatus Tamid eſt etiam editus à Michaële Arnoldi, & impreſſus Franequeræ apud Johannem Gyſelaer, Academiæ Typographum.

19. תענית *Taanith* (jejunium.) Tractat de jejuniis & antiquo jejunandi modo. Hic Tractatus ex Hebræo ſermone in Latinum eſt verſus, commentariiſque illuſtratus à Daniele Lundio, Sueco, & impreſſus in octavo Ultrajecti apud Franciſcum Halma, Academiæ Typographum, Anno 1694.

20. ראש השנה *Roſch haſſchana* (initium anni.) agit de novi anni initio, ejus juribus & ſolennitatibus. Eſt tranſlatus in linguam Latinam, & notis illuſtratus ac editus in quarto ab Henrico Houting, Amſtelodamenſi, & impreſſus Amſtelodami Anno 1695. apud Henricum & Viduam Theodori Boom.

Hos omnes Tractatus poſſideo: & propterea certò poſſum aſſerere eos eſſe tranſlatos & editos. Audivi præterea alios Auctores Tractatûs Miſnic s tranſtuliſſe; ſed cum eos non viderim, volui eos potius prætermitere. Cùm hæc ſcripſiſſem Vir aliquis eruditus me de ſequentibus informavit:

21. Gulielmus Guiſius, natione Anglus, hos ſequentes Tractatus Miſnicos Latinè vertit, & notis quibuſdam exoticis illuſtravit, ſcil. ברכות *Berachoth*, benedictiones. פאה *Peah*, angulus. דמאי *Demai*, res dubia. כלאים *Kilaim*, heterogenea. שביעית *Schebhihith*, ſeptimus. תרומות *Terumoth*, oblationes. מעשרות *Maaſeroth*, decimæ. A principio uſque ad Sectionem quartam Capitis tertii. Hæc omnia ſunt edita Latinè in quarto Oxonii è Theatro Scheld. Anno 1640.

22. Hoc tempore Amſtelodami imprimuntur omnes Tractatus Miſnici Hebraicè, & Latinè tranſlati, literis elegantibus & ſplendidiſſimis in folio. In omnibus Tractatibus præponitur Textus Miſnæ, qui Latinè transfertur, & infrà Commentaria Bartenoræ, Maimonidis & Guiſii in prioribus, atque Viri doctiſſimi Gulielmi Suzenhuſii Latinè ſequuntur, quibus Textus Miſnæ illuſtratur.

23. Prima ſexta pars Miſnajoth, vocata זרעים *de ſeminibus*, jam ſplendidè impreſſa eſt; continetque undecim Tractatus: ſcil. ſeptem præcedentes, & quatuor ſequentes: nempe מעשר שני *Maaſer ſcheni*, decimæ ſecundæ. חלה *Challa*, placenta. ערלה *Orlah*, præputium, & בכורים *Biccurim*, primitiæ.

24. Auctor, qui primum volumen Miſnajoth, ſive undecim hos Tractatus tam ſplendidè & luculenter edidit, & variis doctiſſimis notis illuſtravit, eſt vir Doctiſſimus & in Lingua Miſnica & Talmudica peritiſſimus D. Gulielmus Suzenhusius, natione Groeninganus, Vir de literatura Hebraica jam modò optimè meritus, & qui deinceps, edendis cæteris quinque voluminibus magis magiſque merebitur. Deus Auctori & Editori vires & ſanitatem concedat, ut, quod incepit, feliciter continuet, & ad umbilicum perducat.

Plura jam de toto hoc Viri doctiſſimi inſtituto non dico: quia unusquiſque, ex edito hoc primo volumine & ex altero volumine, jam ſub prelo ſudante,

ſudante, quod ſimul cum hoc *Philologo Mixto* lucem adſpiciet, totum inſtitutum hujus præſtantiſſimi & nunquam ſatis laudandi Operis poterit videre & examinare.

E diverticulo in viam revertamur.

VI. *Quintò quæritur.* An Talmud ſit divinæ & infallibilis auctoritatis?

Reſp. Primò. Judæi magni faciunt Talmud, imo majoris faciunt quàm ipſam S. Scripturam. Nam hanc aquæ, & illud vino comparant. *Tract. Sopherim cap.* 15. dicitur נמשלה המקרא כמים והמשנה כיין והתלמוד כקונדיטון *Similis eſt Textus Biblicus aquæ, Miſna vino, & Talmud condito.* Alibi comparant Legem ſcriptam cum ſale, Miſna cum pipere, & Talmud cum aromatibus. In Gemara Hieroſ. Tract. *Berachoth cap.* 1. *fol.* 3. *col.* 2. dicitur: חביבין דברי סופרים מדברי תורה שנ׳ כי טובים דודיך מיין *Dilectiora ſunt verba Scribarum præ verbis legis, juxta id quod dicitur, amores tui meliores vino.* Dicunt Legem Moſis non poſſe explicari ſine Talmude, illamque fundatam eſſe ſuper hoc. Rabbi Bechai in libro כד הקמח *fol.* 77. *col.* 3. citante Buxt. in Abbrev. ait: כי עיקר התורה הי״א תורה שבעל פה שאין תורה שבכתב יכולה להתבאר כי אם על ידי תורה שבעל פה *Nam fundamentum legis ſcriptæ eſt lex Oralis. Etenim Lex ſcripta non poteſt explicari, niſi per legem Oralem.* Hinc ſtudium Talmudicum maximè commendatur à Judæis. In libro מזבח הזהב *Altare aureum*, cap. 6 ſcribitur: Studium Talmudicum omnibus aliis ſtudiis & ſcientiis præfertur, idque ex communi Doctorum ſententiâ: התלמוד המקודש אין למעלה ממנו *Sanctiſſimo Talmude nihil eſt ſuperius.* Hinc oritur vulgaris illa Rabbinorum ſententia, בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה *Fili mi, attende ad verba Scribarum magis, quam ad verba legis*, ſcil. Moſis. Et ut Judæi magis hoc Talmudis ſtudium commendarent, dicunt ipſum Deum in Talmude ſtudere: ſic in *Tract. Sabbath* ajunt: *Quum horæ diei duodecim ſint, tribus Deum ſtudere in Lege, aliis in Talmude.* Simili ferè modo etiam mandant, ut homines diſtribuant annos ſuos, uti ſuprà ad *quæſt.* 1. diximus: לעולם ישלש אדם שנותיו וכו׳ *Semper in tres partes diſtribuat homo annos ſuos, tertiam partem lectioni Biblicæ impendat, tertiam Miſnæ, tertiam Talmudi.* Hinc de educatione puerorum talem conſtituerunt regulam *in Capitulis patrum cap.* 5, 21. בן חמש שנים למקרא וכו׳ *Filius* 5. *annorum ad Biblia*; 10. *annorum ad Miſnam*; 13. *annorum ad præcepta* obſervanda; *filius* 15. *annorum ad Talmud*; *filius* 18. *annorum ad nuptias, &c.* Ex his antecedentibus, ut & ex pœnâ, quam judicant Legis Oralis tranſgreſſoribus eſſe infligendam, apparet quanti faciant ea, quæ in Talmude continentur. Rabbinorum trita regula eſt in *Talm. Erubhin fol.* 21. *b* כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה *Quicunque tranſ-*

tranſgreditur verba ſapientum, reus fit mortis. Et in *Gittin cap.* 5, מר אמר כל המלעיג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת *Mar dixit, quiſquis ſapientum verba ſubſannat, in ſtercus fervens* (apud inferos) *projicietur*. Propter hanc fictam præſtantiam Legis Oralis mandant ut unuſquiſque ei fidem abſolutam adhibeat: ſic Selomo Jarchi in *Deut.* 17: 11. ait: Non declinabis à verbis ſapientum אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין *Etiam quamvis de dextrâ diceret, eam eſſe ſiniſtram; vel de ſiniſtrâ, eam eſſe dextram.*

Secundò. Talmud revera non continet Legem Oralem Moſi à Deo traditam, nec eſt comparandum cum Verbo Dei, multò minùs ei præferendum, neque tanti ullo modo eſt faciendum, quanti Judæi illud faciunt. Hæc ex his ſequentibus rationibus manifeſta fient.

Ratio 1. Quia non datur Lex Oralis præter Legem ſcriptam Moſaicam; ergo ea non continetur in Talmude. Lex enim eſt perfecta: ſic ait Pſalmiſta *Pſal.* 19: 8. תורת יהוה תמימה *Lex* JEHOVÆ *eſt perfecta*. Et Moſes *Deut.* 5: 2. ait: *Non addetis ad verbum quod ego præcipio vobis, neque auferetis ab eo.* Nullibi etiam in toto Pentateucho fit mentio Legis Oralis traditæ; ergo non datur talis Lex. Nam Moſes talem neceſſariam hiſtoriam, concernentem fundamentum & articulum fidei, ex quo omnis Judæorum Theologia dependet, ſilentio non præteriiſſet. Præterea Deus in totâ Lege nullam obſervantiam à nobis exigit, quàm Legis ſcriptæ à Moſe; ergo non datur alia Lex Oralis. Adſtipulantur Chriſtianis non tantùm multi Judæi, ſed etiam integræ Judæorum Sectæ, ut Zadducæorum, Samaritanorum, & Karræorum, quorum poſteriorum adhuc hodie magna copia eſt in Poloniâ, Ruſſiâ, & alibi. Si igitur non detur Lex Oralis; ergo ea non poteſt contineri in Talmude. Deinde vix aliquid eſt in Talmude, quod ſapit Legem Divinam. Ibi enim variæ diſputationes Magiſtrorum & Scholarum ſententiæ continentur. An lex Divina ita ſolet agere? An ea variorum Auctorum ſententias & lites ſolet enarrare? An hoc eſt S. Scripturam, quæ tamen ex ſententiâ Judæorum eſt divinæ auctoritatis, magni facere, quòd eam reſpectu dignitatis infra Talmud collocent?

DIS-

DISSERTATIO DECIMA TERTIA,

Quæ eſt pars ſecunda

DE

TALMUDE.

2. *Talmud non eſt divinæ Auctoritatis: quia continet multa impia & blaſphema in Deum, & in Jeſum Chriſtum.*
3. *Etiam ſæpe contra S. Scripturam determinat, & contradictoria eſſe vera aſſerit.*
4. *Talmud conſtat infinitis fabulis & mendaciis. Fabulæ ſunt quæ narrantur de Leviathane, de Tauro, de Ave bar Juchne, de Rana & Leone.*

VII. *Variæ ſunt cauſæ fabularum.* 1. *Nam omnia* Literaliter *explicant.* 2. *Nominum Propriorum* Etymologias *expiſcantur.* 3. *Nimiùm tribuunt* Kabbalæ. 4. *Etiam* Antiquitas *rerum geſtarum ſolet vim fabulis addere.*

SUperiori diſſertatione quatuor quæſtiones de Talmude abſolvimus, & quintam inchoavimus, quâ *quæritur:* An Talmud ſit divinæ auctoritatis? Negativam ſententiam unâ ratione incepimus probare; jam ſequuntur cæteræ rationes proponendæ.

Ratio 2. In Talmude continentur multa impia, & in Deum atque Jeſum Chriſtum blaſphema; ergo non eſt divinæ auctoritatis. Impium eſt quod in Tractatu *Cholin*, pag. 60. *b* de Deo dicitur: Judæi credunt ſolem & lunam 21. annos fuiſſe æquales; ſed poſtea, quia luna dicebat, impoſſibile eſt duos ſimul regnare; ideo Deus imminuiſſet lunam, quæ tum vix potuit placari. Tandem Deus præcepiſſet populo Judaico, ut ſacrificium expiatorium pro ſe offerrent, quo hoc facinus perpetratum (abſit blaſphemia) expiaretur: ſic enim dicit Talmud הביאו קרבן על שמיעטתי את הירח *Offerte oblationem eò quòd lunam imminui.* Ita in Baſil. & Amſtelodamenſi Edit. legitur: ſed in Edit. Venetâ habetur pejus: הביאו כפרה עלי וכו׳ *Offerte oblationem propitiatoriam pro me, &c. O quam diverſus eſt hircus, qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur,* חטאה לאל *in oblationem pro Dei peccato. Hircus iſte erit propitiatio pro me, quia lunam imminui.* In aliis Edit. habetur זכרון erit *recordatio*, eò quòd lunam imminui. *Vide plura in Synag. Buxt. Cap.* 17.

Blaſphemum & putidum Judaicum mendacium eſt, quod legitur in Talmude, ſcil. *Deum tanquam Ornatricem diſcerniculo Evæ capillos ornaſſe, illi præcinuiſſe, & cum illâ in paradiſo ſaltaſſe.* Hoc probant ex *Gen.* 2. *Et adduxit eam ad Adamum*, hoc eſt, Deus illam ad Adamum adduxit, eo modo quo ſponſa adduci ſolet, eleganter nempe comptam & calamiſtratam cum tripudio & ſaltatione. *Vide Synag. Buxtorf. cap.* 28. Præterea in Capit. R. Eliezer Cap. 12. legitur; *Deum ipſum Adamo & Evæ in nuptiarum celebratione miniſtraſſe, & conopœum ipſum, ſub quo deſponſati ſunt, confeciſſe, Angelos tibiis & tubis choream duxiſſe & ſaltaſſe.*

Impium & blaſphemum eſt, quod legitur in *Baba Metzia cap.* 7. Cum olim Rabbini quidam adverſus R. Eliezerem inſtituiſſent diſputationem; Deus, voce cœlitus demiſſâ, ſententiam contra illos pro R. Eliezere protulit; quapropter indignati Rabbini, Deum anathematis pœnâ damnârunt. Tum, Deus ipſe ſubridens, inquit, *Filii mei me vicerunt. Vide Hotting. in ſuprà alleg. diſput.*

Etiam Talmud multa blaſphema in noſtrum Jeſum continet; ſcil. quòd ex adulterâ ac pollutâ natus fuerit; quòd magus, idololatra, legiſque ſubverſor extiterit; quòdque tandem ob ſua ſcelera meritò ſit ſuſpenſus. Vide *Galat. lib.* 1. *cap.* 7. Locus Talmudicus invenitur in *Sanhedrin cap.* 7. fol. 67. *a* incipiens כל חייבי מיתות וכו׳ Pauca tantùm excerpemus. Qui integrum locum legere deſiderat, adeat Lex. Talm. Buxt. in voce סטר *Sic fecerunt filio* (*qui antea vocatur Seductor*) *Stadæ* (h. e. ſcortatricis: Stada enim eſt nomen appellativum, & denotatur Maria) *& ſuſpenderunt eum in veſpera Paſchatis. Hic filius Stadæ fuit filius Pandiræ.* ----- *Attamen dico; Matrem ejus fuiſſe Stadam, Mariam videlicet illam plicatricem capillorum mulierum, & declinavit à marito ſuo.* Multi Judæi, Galatinus, Schickardus, aliique negant hîc de noſtro Meſſiâ agi: quia differentia annorum 110. inter hunc & noſtrum Meſſiam interceſſit. Sed Judæi hoc ſtudio fecerunt, ut tantò minus impoſtura à Chriſtianis animadverteretur, quorum offenſam & punitionem verentur. Conſtat etiam Judæos in peregrinis hiſtoriis ſæpiſſime hallucinari: ergo non mirum ſi etiam hîc ex oſcitantiâ vel datâ operâ errent. Circumſtantiæ ferè omnes ſatis demonſtrant in loco illo Talmudico de noſtro Meſſiâ ſermonem eſſe. (1.) Vocatur *Ben Pandira:* ſic noſter Jeſus Nazarenus paſſim à Judæis nominatur. *Vide Lex. Talm.* in voce פנדירא. Etiam apud Damaſcenum in Genealogiâ Mariæ occurrit Pantheris nomen, qui Mariæ proavum Pantherum dictum ſcribit, & apud Epiphanium, atque Origenem, contra Celſum, Joſephi parens Jacobus, ipſeque Joſephus, Pantheri appellantur. Vide תשובת יהודה

Cl.

Cl. olim præceptoris D. Hoornbekii, *lib.* 3. *cap.* 2. (2) Hæc *Stada* dicitur fuiſſe *Maria*, & *Maria* mater *Ploni* h. e. N. Solent enim Judæi nomen noſtri Jeſu reticere. (3) Vocatur *Seductor populi*: pro tali olim Jeſum habitum fuiſſe teſtantur hiſtoriæ Euangelicæ. (4) Dicitur *Suſpenſus in veſpera Paſchatis.* Reliquas convenientias vide in *Lex. Talm.* Rad. סטד Non etiam mirum eſt Judæos antiquos tali odio noſtrum Jeſum perſequutos fuiſſe, quum adhuc novitii, qui ſub dominio Chriſtianorum habitant, nihilo meliores ſint. Vocant enim Jeſum per contemptum תלוי *ſuſpenſum*, & Chriſtianos עובדי התלוי *cultores ſuſpenſi.* Vidi Judæum ad mentionem Jeſu in terram ſpuiſſe, ut illo ſputo oſtenderet indignationem & iram, quam propter auditum nomen Jeſu conceperat. Non tantùm Jeſum Chriſtum ita oderunt, ſed etiam Chriſtianos, quos indignis nominibus nominare ſolent. Vocant enim eos גוים *Gentes*, *Edomæos*, *Hæreticos*, *Epicuræos*, *Atheos*, *Carnem & Spiritum*, *Præputiatos*, *Canes*, *Cuthæos*, *Ammonitas*, *Moabitas*, *Cæcos*, *Impuros*, &c. Vide *Theſ. Phil. Hotting. lib.* 1. *cap.* 1.

Ratio 3. Talmud non eſt divinæ auctoritatis: quia ſæpe contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria vera eſſe aſſerit. Deus *Exod.* 21: 15. ait: *Qui percutit patrem ſuum, aut matrem ſuam, omnino morte plectitor.* In Miſna Tract. *Bava kama*, cap. 8. §. 3. dicitur המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה *Percutiens patrem ſuum aut matrem ſuam, neque vulnus fecerit*, tenetur quidem ad hæc quinque, ut ſatisfaciat in *damno*, *dolore*, *curatione*, *ceſſatione & ignominia*; attamen à mortis ſupplicio eum liberant contra expreſſa verba legis. An hîc diſtinguit Legiſlator? An non, ut omnes exceptiones rejiceret, gemino vocabulo מות יומת *moriendo morti detur*, pœnam mortis ſancivit? Quod hic ſit verus Legis ſenſus, probatur etiam ex *verſu* 17. ubi, qui verbis tantùm parentes impetit, morti adjudicatur: *Qui maledicit patri ſuo aut matri ſuo, omnino morte plectitor.* Ergo ſi verbis tantùm patrem aut matrem lædentes, ſint occidendi, multò magis illi qui eos verberant. Nihilominus Miſna hîc contrariatur; ergo non eſt divinæ auctoritatis: quia Deus ſibi non poteſt eſſe contrarius.

Deinde in Miſnâ opiniones & ſententiæ Domûs Hillel & Schammai planè contrariæ & contradictoriæ habentur pro veris & divinis. In Maſſecheth *Erubhin* narratur, quod, poſtquam Hillelitæ & Schammaitæ per integrum triennium inter ſe contendiſſent, & planè contradictoriam opinionem defendiſſent, tandem בת קול *cœleſte oraculum* ſe interpoſuerit, & dixerit אלו ואלו דברי אלהים חיים *Hæc & illa ſunt verba Dei viventis.* Attamen impoſſibile eſt duo contradictoria ſimul eſſe vera.

Ratio

Ratio 4. Talmud non eſt divinæ auctoritatis: quia conſtat infinitis ferè fabulis & mendaciis. Talmud Tract. *Sanhedrin* fol. 21. *b* incunabula urbis Romæ adſcribit Gabrieli tempore Salomonis, cum ait: בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי *Ea hora qua Salomon duxit filiam Pharaonis, deſcendit Gabriel, & fixit calamum in mari, qui attraxit cœnum, & in eo ædificata eſt civitas magna, quæ eſt Roma.* Sed in Medraſch *Pſal.* 10. adſcribuntur hæc incunabula Romulo & Remo. *Mortuâ matre Romuli & Remi, lupa ſeſe obtulit, quæ eos lactavit, qui deinde ſurrexerunt, & duo magna tuguria Romæ exſtruxerunt.* Vide Lex. Talm, Rad. רום.

In Tractatu de Sabbatho *Cap.* 16. *fol.* 119. *a* narrantur duæ fabulæ; una Lanii alicujus, qui infinitas divitias congeſſerat; quia, quando in manus incidebat pecus ſaginatum, illud in Sabbathum ſibi ſervabat, ut illum diem bonis carnibus honeſtare poſſet: altera cujuſdam Joſephi, qui propter piſces lautiſſimos, quos in honorem Sabbathi diebus Veneris emebat, regias opes acquiſivit. Vide has fabulas pleniùs enarratas in *Synag. Buxt. cap.* 10.

Sabbathi præſtantia etiam in *Sanhedrin.* fol. 65. 2. probatur à R. Akibha tum ex fluvio Sambathione, qui per ſex hebdomadæ dies tam vehementis eſt fluxus, ut magnos ſecum lapides rapiat, ita ut per totam hebdomadam innavigabilis ſit; tum etiam ex Turni Ruphi paterno ſepulchro, quod per totam hebdomadam craſſo vapore, & tetro ignis ſtygii fœtore inficitur; Sabbatho verò omni omnino fœtore caret. *Vide cætera in Synag. Buxt. cap.* 11. Quis non videt has meras eſſe fabulas?

Similes fabulas etiam narrant de Leviathane, de Tauro, de Ave illa bar Juchne, de Ranâ & Leone. Talmud in *Baba Batra cap.* 5. *fol.* 74. ait: Deum *Leviathanem* illum eviraſſe, fœminam mactaſſe, ſale condiviſſe, & in dies Meſſiæ reſervare, ne propter illius piſcis immenſam magnitudinem totus orbis deſolaretur. Eodem ferè modo Deus cum ingenti illo *Tauro*, qui quotidie mille montes depaſcitur, egit. Tempore adventûs Meſſiæ etiam mactanda eſt illa *Avis*, בר יוכנה *Bar Juchne* appellata, quum, uti legitur in Tract. *Bechoroth* pag. 57. aliquando ovum è nido decidiſſet, trecentas proceras cedros caſu ſuo proſtraviſſe, tandemque fractum, ſexaginta pagos inundaſſe dicitur. Ne aliquis de veritate hujus fabulæ dubitaret, Rabbinus aliquis, fide digniſſimus, teſtatur ſimile quid de *Rana*, in *Baba Batra* Cap. 5. pag. 73. *Dixit Rabba bar Channah, Ranam aliquando vidi, quæ magnitudine pagum æquabat. Sed quantus erat pagus ille? Sexaginta domos capiebat. Acceſſit ſerpens immanis, qui ranam abſorpſit.* *Ve-*

Verùm ſupervenit corvus, qui ſerpentem cum ranâ tam facilè devoravit, quàm vulpes gyrum comeſt, & inde in arborem proximam evolavit. Quantæ craſſitiei & altitudinis debuit fuiſſe illa arbor? Similis fabula narratur in Tract. *Cholim cap. 3. pag. 59.* de *Leone*, quod cum rugiret, etiamſi paſſuum millibus quadringentis Româ abeſſet, omnes mulieres gravidæ Romæ abortierint, & muri urbis conciderint: ſed quum paſſuum millibus centum proprior acceſſiſſet, iterum ita rugiit, ut omnibus hominibus Romæ dentes exciderint, & Imperator, de ſedili ſuo corruens, parùm à morte abfuerit. *Vide de his Synag. Buxt. cap. 36.* Quis non videt hæc putida eſſe mendacia? Talibus tamen abundat Talmud. Poſſem plurima ſimilia exempla proferre ex Talmude, niſi hæc adducta crederem ſufficere ad ſatisfaciendum avido Lectori. Ex his omnibus apparet quantæ auctoritatis Talmud eſſe debeat, & quanti ſit à Chriſtianis faciendum.

VII. *Sextò quæritur.* Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera ſcripta Judæorum irrepſerunt?

Reſp. Variæ poſſent aſſignari cauſæ, ob quas tot fabulæ irrepſerint: nos tantùm præcipuas aſſignabimus. Harum *prima* eſt: quia Judæi omnia, quæ in Veteri T. occurrunt, *literaliter*, explicant, quum tamen multa allegoricè debeant explicari. Hinc fingunt talem regulam, quæ habetur in præfat. Raſchi ante Canticum Canticor. אין מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו *Textus non elabitur manus ſuæ nuditatis, & literalem ejus auditionem*, h. e. etiamſi textus allegoricè aliquid aliud ſignificet, nihilominus ejus literalis ſenſus eſt verus, neque eſt contemnendus. Etiam figuratiſſimas Prophetarum ſimilitudines ſecundùm verba ſolent explicare. Ex. gr. Propheta Jeſaias *Cap. 7. verſ.* 20. ait: *In illa die radet Dominus novaculâ iſtâ mercenariâ pilum capitis & pedum, etiam barbam ipſam conſumet.* Non quidem negant hæc allegoricè poſſe intelligi; attamen ſenſum literalem non eſſe prorſus ocioſum autumant. Propterea introducunt Deum ut aliquem tonſorem, qui Regi Aſſyriæ pilos abraſit. Fabula hæc occurrit in *Sanhedrin, pag. 96. a.* Et quia tonſura, utpote opera nimis vilis, Deo non videtur convenire, ideo apparentem illam abſurditatem excuſant *pag. 95. b in fin.* אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו *Dicit Rabbi Abhu, niſi textus* [expreſſè] *ſcripſiſſet, non poſſibile* (aut fas) *fuiſſet illud dicere.* Vide plura in *Bechinat Happeruſchim* pag. 116. &c. Si quis ſimiliter loca Novi Teſt. de Chriſto agentia, uti quando vocatur *Via, Janua* &c. literaliter explicaret, planè abſurdus eſſet, & abſurdos ſenſus inde eliceret.

Secunda cauſa fabularum hæc eſt: quia Judæi Nominum Propriorum

Etymologias ſæpiſſime expiſcantur; & ex illis tales qualitates, aut res geſtas hominibus attribuunt, quæ cum etymologiis conveniunt: ex. gr. Nonnulli ex nomine *Johannis* concludunt talem hominem, tali nomine inſignitum, eſſe bonum, quum tamen nomen ut ſic nullius qualitatis indicium ſit. Eodem modo ſolent Judæi ex Nominum ſignificatione de perſonarum bonitate vel malitâ judicare: hinc de *Korah* ajunt, quod capite fuerit *calvus*, & parentibus *dentes hebetarit*; quia derivatur à Rad. קרח *Pilos evellere.* Et quia idem *Kohathi* nepos vocatur, inde conjiciunt (Kohathus enim deſcendit à קהה *hebetare*) ipſum dentes parentum ſuorum hebetaſſe.

Tertia cauſa fabularum eſt *Kabbala*, quæ eſt acuta inventio, quâ ex literis tranſpoſitis, vel in numerum reſolutis, aliiſve modis mutatis, vel ex vocibus, punctis, aut accentibus muſicis myſteria quædam eliciuntur. *Vide de Kabbala diſſert.* 26. *Philologi Hebræi.* Quo aliquis ſenſum monſtroſiorem elicere poteſt, eò etiam doctior habetur: ex. gr. Judæi probant ſibi Sabbatho præter communem animam adhuc dari aliam animam ex *Exod.* 23: 12. *Sex diebus facies opera tua, die autem ſeptimo ceſſabis, ut requieſcat bos & aſinus tuus* וְיִנָּפֵשׁ & animetur *filius ancillæ tuæ & peregrinus.* Et *Cap.* 31. *verſ.* 17. idem verbum וינפש, ubi agitur de quiete Dei, repetitur: & quia illud verbum in mentione Sabbathi bis occurrit, inde probant hanc duplicem animam.

Deinde quia Pentateuchus incipit à ב *Beth*; Decalogus verò ab א *Aleph*, concludunt literam א quodam tempore veniſſe ad Deum, eumque rogaſſe; Quare exordium Geneſeos non incepiſſet à ſuâ literâ, ſed à ב? Ajunt Deum reſpondiſſe literæ א, abi, eſto contentus, ego incipiam Decalogum à tuâ literâ. Hinc putant Decalogum Hebraicum incipere ab Aleph.

Quarta cauſa fabularum eſt *antiquitas* rerum geſtarum. Homines utplurimum in rebus geſtis ſolent vel addere ad numerum, vel adimere ab eodem: fama enim vires acquirit eundo. Si unus dicat alicubi mille eſſe trucidatos, ſecundus aliquando dicet bis mille, tertius ter mille, & ſic deinceps; adeo ut ex hiſtoria tandem fiat fabula. Ex. gr. *Deut.* 3: 11. dicitur de Gigante Og, quòd *ſolus remanſerit ex reliquiis Gigantium, ecce ſponda ejus ſponda ferrea* —— *Novem cubitorum eſt longitudo ejus, & quatuor cubitorum eſt latitudo ejus, cubito virili.* Hinc apparet eum fuiſſe gigantem vaſtiſſimi corporis. *Schickardus* Geometricè hinc collegit ipſum non fuiſſe humiliorem viris quatuor ſibi mutuò impoſitis; & per conſequens ipſi vix tot panni, quot aliàs ſexdecim homines uſurparent, veſtiendo ſuffecerint;

rint; adeo ut totius corporis mole, & carnis, oſſium, nervorum, venarumque pondere ſexaginta quatuor vulgares homines ex ipſius ſententia adæquarit. *Schickardus* hanc magnitudinem (facta multiplicatione quadratâ) ex textu probat. Hinc poſteriores Judæi, qui continuò ex ore avorum ſuorum aliquid de magnitudine illius Regis audiverant, dixerunt ipſum circiter quingentos cubitos fuiſſe longum: nam *Baal Turim* ad *Deut.* 3: 11. annotat, quod Moſes, qui altus erat duodecim cubitos, ſubſilierit aliquando decem cubitos, tenens in manibus ſuis ad hunc Regem Og percutiendum, arma decem cubitos longa, & quod ſubſiliendo ipſius talum tantùm attingere potuerit. Talmud in *Berachot* cap. ult. prolixiùs hæc narrat. Quis non videt hanc narrationem eſſe meram fabulam? Sed alii magnitudinem hujus Regis adhuc magis auxerunt. Abba Schaul in Talm. Tract. *Midda*, cap. 2. audet dicere, quòd cum aliquando peregrinaretur, viderit in itinere oſſeam tibiam illius Regis Og; quodque per tria milliaria proficiſci debuerit, antequam à principio illius tibiæ uſque ad ejus finem perveniret. Hæc etiam moroſiſſimo, imo vel ipſi Heraclito riſum moverent.

DISSERTATIO DECIMA QUARTA,

Quæ eſt pars tertia

DE

TALMUDE.

5. *Quinta cauſa fabularum in ſcriptis Rabbinorum eſt ſuperba* Ambitio *Judæorum.*

VIII. *In Talmude non ſunt tot fabulæ quot quidem vulgus putat: nam Judæi habent ſuas* Parabolas, *quibus res Theologicas & Philoſophicas explicant.*

Etiam habent ſuas Proſopopœias, *quibus ſenſum & loquelam rebus inanimatis & ſenſu carentibus tribuunt.*

Multi ex inſcitia vel ex mala interpretatione verborum Judaicorum, Judæis ſæpe affingunt, quæ revera nunquam crediderunt.

Concluſio Buxtorfii de Scriptis Talmudicis aliiſque.

VErſamur in quæſtione ſexta, qua quæritur: Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera ſcripta Judæorum irrepſerint? Dedimus in ſuperiori diſſertatione quatuor cauſas ob quas fabulæ irrepſerint; jam ſequitur *quinta* fabularum cauſa, quæ eſt *ambitio.* Populus Judaicus ambitioni eſt deditiſſimus:

ſimus: & propterea omnem operam adhibent, ut æſtimentur ab hominibus. Hinc in Novo T. toties accuſantur, quod amaverint πρωτοκλισίας in conviviis, πρωτοκαθεδρίας in Synagogis, ſalutationes in publicis conventibus, & compellationes nomine *Rabbi.* Et quia putabant ſe ambitionem ſuam ſummoperè promovere ſuâ eruditione, & rarâ aliquâ, atque antea inauditâ S. Scripturæ explicatione; hinc natæ ſunt prodigioſiſſimæ S. Scripturæ explicationes; & quo eæ eſſent prodigioſiores, eo etiam doctiores & præſtantiores ab indoctâ plebeculâ æſtimabantur; modò ſuam expoſitionem quocunque modo, etiam abſurdiſſimo, ex S. Scripturâ probare poſſent. Ex. gr. *Jeſ.* 38: 8. legitur, quod Sol in diebus Hiskiæ decem gradibus retrogreſſus fuerit. Hærebat hîc, etiam naſutiſſimis Judæis aqua: quia non videbant quâ ratione Aſtronomicæ revolutiones, & Chronologica temporum intervalla rectè ſibi conſtare poſſent, niſi exceſſus hujus diei contrario defectu alterius alicujus diei compenſaretur. Hinc in Talm. *Sanhedrin pag.* 96. *a* poſt *Med.* hæc compenſatio inventa legitur. Textus ſic ait: אמר ר יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח אהדרינהו קודשא בריך הוא להנך עשר שעי ניהליה דכתיב הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה *Ait R. Jochanan: Illa dies quâ obiit Achaz* (Rex Judæ, anteceſſor Hiskiæ) *duarum* (ſaltem) *horarum fuit: cum verò decubuit Hiskias & convaluit, reſtituit eas Sanctus ille benedictus, haſce decem horas: ſicut ſcriptum, Ecce ego reduco umbram graduum, quæ deſcendit in gradibus Achaz, in ſole retrorſum per decem gradus, & reverſus eſt Sol.* 10. *grad. per quos deſcenderat.* En quàm facilè nodus ille Gordius à ſubtilibus Judæis cum maximo rudis plebeculæ applauſu ſolvatur.

Alia ambitioſorum Judæorum expoſitio excogitata fuit occaſione cædis, quam Abraham unà cum trecentis & octodecim ſuis vernaculis contra quatuor Reges, *Geneſ.* 14: 15. inſtituit. Non vident quomodo ſine miraculo Abraham potuerit tantas quatuor Regum copias tam paucis hominibus pellere: hinc fingunt Deum mutaſſe pulverem in gladios, & ſtipulas in ſagittas. Hoc legitur in Tract. *Sanhedrin* pag. 108. *b* circa *fin.* אמר רב חנה בר ליואי, אמר שם רבא לאליעזר, כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב. אתון היכי עבידתו. אמר ליה, איתי הק׳בה לאברהם, ואותביה מימיניה והוה שרינן עפרא, הוו חרבי גילי, והוו גירי *Dixit Raf Channa filius Levai, dixiſſe Semum magum* (Melchizedekum ſcil.) *ad Eleazarum, quando veniebant ſuper vos Reges orientis & occidentis, vos quidnam egiſtis? Reſpondet ei; Adduxit Deus Opt. Max. Abrahamum, & collocavit eum à dextris ſuis, & accidit; projiciebamus nos pulverem, fiebant Gladii; ſtipulas, & fiebant Sagittæ.*

gitta. Sed quandoquidem ſuas aſſertiones ex S. Scripturâ utcunque conantur probare. Unde quæſo hoc miraculum elicitur? Ex *Pſal.* 110: 1. & *Jeſ.* 41: 2. qui textus in Talmude immediatè etiam ſequuntur. *Pſalmo* 110: 1. habetur: מזמור לדור נאם יי לארוני שב לימיני עד אשית אויבך הרום לרגליך: *Pſalmus Davidis. Dixit Jehova domino meo; ſede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Et *Jeſ.* 41: 2. legitur: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: *Quem excitaverat ab oriente* Deus, *juſtè vocans eum ad veſtigia ſua, expoſuit ei gentes, & fecit ut in Reges dominaretur, reddidit ſimiles pulveri gladio ejus, ſimiles ſtipulæ impulſæ arcui ejus.* Hic Jeſaiæ Textus de Abrahamo quidem ſecundùm ſententiam Paraphraſtæ Chaldæi, aliorumque Interpretum loquitur; ſed revera talis ſenſus inde non elicitur, etiamſi Talmud כעפר exponat per בעפר *in pulvere.* Hæ ſunt præcipuæ rationes, ob quas tot fabulæ in Talmud, aliaque Judæorum ſcripta irrepſerunt. Vide plura apud Schickardum in *Bechinat Happeruſchim.*

Ex ſimili ambitione & S. Scripturæ malâ explicatione oriuntur abſurdæ illæ opiniones, ſive potius fabulæ de Creatione. Probant diabolos eſſe creatos die ſecundo, & quidem ex duobus elementis, aëre ſcil. & igne; quia *Pſal.* 104: 3, 4 habetur: *Contabulans aquis cœnacula ſua*, quod factum dicitur ſecundo die, & verſu ſequenti legitur: *Faciens angelos ſuos ventos* (ergo creati ſunt ex aëre), *miniſtros ſuos ignem flammantem*, ergo ex igne.

Præterea ex malâ interpretatione *Pſal.* 19: 2. *Cœli enarrant gloriam Dei omnipotentis: & opus manuum ejus indicat expanſum*, oritur hæc abſurda opinio, quod cœlum, omniaque aſtra ſint animata animâ rationali, & quidem juſtâ & ſanctâ. Similiter Judæi ex aliis Scripturæ locis, ſcil. ex *Deut.* 29: 4. *Jeſ.* 57: 16. *Jerem.* 1: 6. *Eccleſ.* 4: 2. & ex *Job.* 38: 21. abſurdiſſimè probant omnes animas hominum ſimul & ſemel primo die creationis, & quidem pares & conjuges eſſe creatas. Etiam ex *Pſal.* 139: 5. Adamum & Evam concorpores, & non bicorpores eſſe factos, &c. Hæ omnes abſurdæ opiniones, vel potuis fabulæ, ſunt deſumptæ ex malâ S. Scripturæ interpretatione. *Vide Hoornbeek. in* תשובת יהודה *lib.* 4. *cap.* 1.

VIII. *Septimò quæritur.* An revera in Talmude, aliiſque Judæorum ſcriptis tot ſint Fabulæ, quot quidem vulgus putat?

Reſp. primò. In Talmude aliiſque Judæorum ſcriptis occurrunt multæ Fabulæ aniles; adeo ut ſcripta Judæorum apud pleroſque propterea malè audiant: ſed revera tot non occurrunt fabulæ, quot quidem vulgus putat. Multi volunt omnes fabulas, quæ in Talmude inveniuntur, literaliter expli-

plicare; ſed falluntur hâc in re. Talmudiſtæ enim res Theologicas, Philoſophicas, aliaſque magni momenti fabularum involucris ſæpè involverunt: quemadmodum Æſophus in fabulis ſuis fecit, qui etiam noluit fabulas ſuas pro veris hiſtoriis Lectoribus obtrudere. In his duobus tamen differunt Æſophi fabulæ à fabulis Talmudiſtarum.

1. Æſophus fabulis ſuis addit affabulationes, quas Talmudiſtæ utplurimum omittunt; & propterea recentiores Apellæ ſæpe inſcitiam ſuam produnt, accipiendo eas literaliter; & multi Chriſtiani aberrant, qui, quum Scripta Talmudica nunquam legerint, nihilominus ea exſibilent.

2. Æſophus non abutitur S. Scripturâ, quemadmodum peſſimè agunt Talmudiſtæ, aliique Rabbini in fabulis ſuis proponendis, & ex S. Scripturâ eaſdem probandis. Suprà diverſa exempla ex Talmude protulimus, ex quibus tales abuſus S. Scripturæ probavimus; adferamus etiam unum exemplum ex Rabbi Salomone Jarchi in *Cap.* 2. *Jonæ verſ.* 1, 2. Hic Rabbi conatur probare Jonam à duobus piſcibus ordine fuiſſe abſorptum, priùs à piſce maſculo, qui ipſum evomuit; quia ibi non orabat: erat enim ibi in loco ſpatioſo; poſtea à piſce fœmina, quæ erat plena fœtibus, à quibus valdè arctabatur; & propterea orabat: atque in eo, quia priùs habetur דג Maſculini gen. & poſtea דגה fœminini gen. additurque ויתפלל *& oravit*, abutitur S. Scripturâ; quum diverſitas terminationis non ſemper pariat diverſitatem Generis. Vide *Jonam Illuſtr. pag.* 108. & *ſeqq.*

Peccârunt igitur antiqui Judæi, quod ex fabuloſis & ſuſpectis principiis deduxerint, quæ aliquando ex veris minori ſuo contemptu deducere potuiſſent. Non tamen Judæi talis criminis ſunt accuſandi, ac ſi omnes fabulas, quæ in Talmude occurrunt, ſecundùm literam explicare voluiſſent. Nam Talmudiſtæ, aliique Hebræorum Scriptores adhibuerunt *primò* ſuas *Parabolas*, quemadmodum ipſe Chriſtus in illis locis Novi T. fecit, in quibus allegantur parabolæ de Divite & Lazaro; de decem Virginibus; de Filio Prodigo; de Publicano & Phariſæo, &c. Has Chriſtiani literaliter explicare non poſſunt, niſi velint multa abſurda ex S. Scripturâ elicere. Nolo hîc Judæos excuſare, vel eorundem parabolas cum S. Scripturâ comparare. Abſit hoc. Volo tantummodo indicare fabulas Talmudicas ſecundùm literam non eſſe explicandas; ſed reſpiciendum eſſe ad ſenſum myſticum & latentem, qui utplurimum reticetur, & ſæpiſſime à quolibet ex antecedentibus & conſequentibus facilè elici poteſt. Idem teſtatur Schickardus in *Bechinath Happer. diſput.* 6. cum ait: "Quâ in re

„ non

„ non tantùm recentiores Apellæ inſcitiam ſuam produnt, accipiendo il-
„ las ſecundùm corticem literarum & credendo rem geſtam; ſed & Chri-
„ ſtianorum multi aberrant, qui eas in ipſo fonte nunquam legerunt, ſed
„ ſolis & plerumque malâ fide adductis allegationibus nimis ſecurè ni-
„ tuntur; & tamen hinc univerſa Talmudicorum dogmata æſtimare, Rab-
„ binoſque veluti mortalium ſtultiſſimos, exſibilare audent. „

Contra hæc fortaſſe objiciet nonnemo, quod Talmudiſtæ pleraſque parabolas ſive fabulas pro rebus geſtis obtrudant: quia narrantur cum omnibus circumſtantiis temporis, loci, perſonarum, &c.

Reſpondeo 1. Parabolæ in Talmude non ſemper cum talibus circumſtantiis allegantur: Talmudiſtæ enim aliquando tantùm dicunt מלך פלוני *Rex aliquis:* ex. gr. Talmudiſtæ volentes probare animam & corpus ſimul puniri, adferunt (*in Tract. Sanhedrin* pag. 91. a *in fine & b in princ.*) exemplum alicujus Regis, qui cæcum & claudum conſtituerat in horto ſuo. Verba ita ſonant: מלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרין, אחד חיגר ואחד סומא, אמר לו חיגר לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי כומא והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס, אמר להן בכורות נאות להיבן הן. אמר לו חיגר. כלום יש לי רגלים להלך בהן, אמר לו סומא, כלום יש לי עינים לראות. מה עשה, הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד *Rex quidam caro & ſanguis habebat paradiſum amœniſſimum, & in eo primitias præſtantiſſimas. Is collocabat illuc duos cuſtodes, unum Claudum, alterum Cæcum; alloquebatur autem claudus cæcum: primitias elegantes video in horto, veni, & vecta me, auferemus eas ut comedamus. Equitavit ergo claudus ſuper dorſum cæci, & abſtulerunt eas atque devorârunt. Poſt dies venit Poſſeſſor Paradiſi, quærens ex iis; primitiæ ſuaves quorſum ſunt* (delatæ?) *Reſpondit ei Claudus, nunquid mihi ſunt pedes ut ambulem illis? Reſpondit quoque Cæcus, nunquid mihi ſunt oculi ad cernendum? Quid egit? Impoſuit Claudum tergo Cæci, & judicavit ambos quaſi unum.* Plurima talia exempla adferri poſſent, in quibus circumſtantiæ nominorum propriorum non adduntur.

Reſp. 2. Poſito, quod multæ circumſtantiæ, quæ rebus geſtis utplurimum addi ſolent, etiam addantur; inde tamen non ſequitur, quod res geſta narretur. Ex. gr. in Metamorphoſi Ovidii adduntur nomina propria; inde tamen nemo probavit fabulas Ovidii eſſe veras hiſtorias. Similiter omnes Poëtarum fabulæ, omnia Comicorum theatra ſub certarum perſonarum habitu longè aliud docent, quàm literali ſenſu præ ſe ferunt. Huc refertur à multis fictitii illius Doctoris *Fauſti* legenda, quæ revera tantùm fabula videtur, eum in finem excogitata, ut indocta plebs magi-

cis

cis artibus dedita, miſerrimo & tragico illius Doctoris eventu à ſimilibus artibus deterreatur. Quid verſor in hiſtoriis profanis? Ipſum Novum T. *Luc.* 16. exemplum Lazari, expreſſo nomine, nobis ſuppeditat, quum tamen Eruditi tantùm parabolam eſſe aſſerant.

Reſp. 3. Aliquando expreſſè additur in Talmude, quod ſit parabola, quæ narratur. Verbi gr. Ante exemplum de Cæco & Claudo ad *reſponſionem primam* allatum, immediatè additur, quod Talmudiſta velit adferre parabolam, cum ait, אמשול לך משל *proponam tibi parabolam.* Poſt hæc verba ſequitur ipſa parabola, cui immediatè ſubnectitur affabulatio, quæ incipit *pag. verſâ.* אף הקב״ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנ׳ יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדון עמו זה הגוף. *Etiam Deus Opt. Max. reducet animam & diſperget eam per corpus, ſicque judicabit ea quaſi unum: ſicut dicitur* (Pſal. 50: 4.) advocat cœlos ſupernè, *hæc eſt Anima*; & terram ad judicandum populum ſuum, *hoc eſt Corpus.* In multis aliis locis Talmudicis etiam expreſſè additur quod ſit parabola. Vide talia duo exempla in *Theſauro Gram. Buxt.* propè finem in lectione Hebræo-Germanicâ. Sunt nonnulli, qui volunt, quæ *ſuperiori diſſertatione ad quæſt.* 5. de Leviathane, de Tauro, & de Ave bar Juchne attulimus, parabolicè explicare, & aſſerunt denotari per ludos & per mactationem ingentium illorum animalium eximiam & ingentem illam lætitiam, quâ Judæi fruentur tempore adventûs Meſſiæ. Sed an magnitudo illius Leonis, in ſylvâ Elai deliteſcentis, etiam parabolicè explicanda eſt? Sic multis placet. Vix etiam veroſimile videtur Judæos illud literaliter explicare velle: ſed videtur ſenſus myſticus ſubeſſe, ſcil. quod Dei potentia ſit maxima, imo tanta, ut nemo coram ipſo ſubſiſtere poſſit, ſi Deus quodammodo ſeſe moveat, vel iram ſuam exerceat.

Secundò. Talmudiſtæ ſæpiſſime adhibuerunt *Proſopopœias*, h. e. rebus inanimatis, ſenſu & ratione carentibus, loquelam tribuerunt. Nonnunquam in Talmude *Aſtra* introducuntur loqui cum Deo, & *Cœlum* atque *Terra* laudare Deum, & ſic deinceps. Si quis talia pro rebus geſtis & veris hiſtoriis recipere velit, fallitur, & vim verbis Talmudiſtarum infert: verùm omnes tales narrationes per *Proſopopœiam* explicandæ ſunt. Talmudiſtæ in his voluerunt imitari S. Scripturam, quæ ſæpiſſime rebus, ratione & ſenſu carentibus, loquelam vel auditum adſcribit: ex. gr. Deus *Deut.* 32: 1. Cœlo & terræ auditum tribuit, cum ait: *Præbete aures cœli, & audito Terra ſermones oris mei.* Simile quid de Sole, Lunâ, Stellis, Cœlis & Aquis legitur *Pſal.* 148: 3, 4. *Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes Stellæ lucidæ. Laudate eum Cœli Cœlorum & Aquæ, quæ ſuprà hoc Cœlum ſunt.* Si aliquis Muhammedanus, fidem noſtræ S. Scripturæ non adhibens,

bens; hinc contra Chriſtianos probare vellet S. Scripturam non eſſe Verbum Dei: quia in eâ multæ continentur fabulæ, quum Sol, Luna, Stellæ, Cœli loqui non poſſint, neque Deum laudare. An non talis abſurdus eſſet, & S. Scripturam immeritò accuſaret? Nonne tali reſponderemus illa impropriè & per *Proſopopœiam* eſſe intelligenda? Simile reſponſum, quale nos Muhammedano daremus, etiam Talmudiſtæ, ſi viverent, nobis darent. Ex. gr. In Talmude Tract, *Cholin*, pag. 60. Luna introducitur alloquens Deum: quia *Geneſ.* 1: 16. legitur, quod Deus creaverit duo luminaria *magna*, Solem & Lunam, & paulo pòſt *Luna* vocatur luminare *parvum.* Procul dubio Talmudiſtæ crediderunt, ſecundùm Paraphraſin Jonathæ in hunc locum, Solem & Lunam fuiſſe 21. annos æquales: hinc introducitur Luna, quaſi loquuta fuerit cum Deo, eumque interrogaverit: An poſſunt duo Reges ſub unâ coronâ regnare, &c.? Vide hanc fabulam pleniùs *diſſertatione ſuperior.* & apud *Buxt. in Synag. cap.* 17. Quis non videt hoc colloquium eſſe fabulam, & merum figmentum? Quis etiam non videt Talmudiſtas nolle hoc colloquium ſecundùm literam explicare? Nam Luna nunquam loquuta fuit: ſed hæc myſticè ſunt explicanda; vel quod regnum non diu ſubſiſtet, in quo duo Reges æqualis auctoritatis regnant; vel, quia Luna introducitur contra Creatorem ſuum murmurans, Deum eſſe depreſſurum & humiliaturum omnes ſuperbos, & contra ſe murmurantes.

Simile exemplum de Sole & Lunâ etiam legitur in *Sanhedrin*, pag. 110. a *circa finem*, ubi de ſeditione Korach dicitur, quod Sol & Luna venerint coram Deo, & noluerint mundo lucere, niſi Deus eos puniret: verba ſic ſonant: עלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבונו של עולם אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ,ואם לאו לא נצא עד שזורק בהם חיצים. *Aſcenderunt Sol & Luna ad habitaculum* (Dei) *& dixerunt coram ipſo: ô tu Dominator univerſi mundi; ſi feceris judicium filio Amram, egrediemur* (h. e. lucebimus mundo) *ſin minus, non exibimus, donec jaculeris in eos ſagittas.* Quis tam ſtolidus eſt, qui putat Talmudiſtas hanc narrationem ſecundùm literam explicare velle? Qualis ergo hìc denotatur affabulatio? Hæc nempe, quod eorum rebellio maximum fuerit peccatum; adeo ut, ad exaggerandum illud, ipſa Aſtra dicantur illorum facinus ægrè tuliſſe. In multis affabulatio nec recentioribus Judæis, nec etiam Chriſtianis ſatis nota eſt: nam Talmudiſtæ utpote viri docti ſæpè uſi fuerunt modis loquendi obſcuris & intricatis, quos ipſi quidem probè intellexerunt; ſed ſæpe voluerunt artem ſuam & affabulationem celare; tum ut pro doctis, ſubtilibus & ingenioſis æſtimarentur; tum etiam ut exercerent ingenia Lectorum.

Non tantùm in S. Scripturâ & Talmude, ſed etiam in profanis Auctoribus *Proſopopœiæ* habent locum: ex. gr. Cicero ait, quod, parietes curiæ Romanæ ob Marcelli reſtitutionem geſtierint, & Cæſari gratias egerint. Hinc nemo poſſet concludere, Ciceronem fuiſſe hominem ſtolidum & inſanum, quod crediderit parietes geſtiiſſe, & gratias Cæſari egiſſe. Quid ergo Cicero eo voluit denotare? Summam lætitiam, quam ex Marcelli reſtitutione perceperant. Vide *Jonam Illuſtr. diſſert.* 4. *& Bechinath Happeruſchim diſſert. 6.*

Tertiò. In Talmude revera non ſunt tot fabulæ, quot quidem vulgus putat: ſed indocti nonnulli & imperiti ex odio & ignorantiâ linguæ Talmudicæ quædam Judæis adſcribunt, quæ tamen nunquam crediderunt, nec quæ illi ipſi in propriis eorum ſcriptis unquam legerunt vel viderunt. Hinc multi publicè aut privatim ſcripta Talmudica tanquam impia, fabulis & nugis plena exſibilare ſolent, qui tamen Talmud nunquam viderunt, vel ſi viderint nunquam legerunt; quique ſi rogarentur, In quali formâ Talmud typis eſſet impreſſum & divulgatum? Reſponderent fortaſſe in Octavo. Sed ne ſutor ultra crepidam, nec cæcus de coloribus judicet. De ſcriptis Talmudicis judicium ferant docti, qui Talmud in ipſo fonte legerunt. Indocti nonnulli, qui Talmud non intelligunt, aliquando Talmudiſtarum verbis abſurdum aliquem ſenſum affingunt, de quo ne per ſomnium quidem cogitârunt: exemplo res fiet clarior: In *Sanhedrin* pag. 95. b *circa med.* legitur de Sennacheribi caſtris & equis, quod ארך מחנהו ארבע מאות פרסה רחב צואר סוסיו ארבעים פרסה *Longitudo caſtrorum ejus fuerit quadringentorum milliarium, & latitudo colli equorum ejus quadraginta milliarium.* Hinc nonnemo Talmudiſtas falſitatis accuſat, quod ſtatuerint latitudinem unius colli fuiſſe 40. milliarium, cum Talmudiſtæ hanc latitudinem intelligant de omnibus equis juxta ſe invicem ſtantibus. Quis Talmudiſtarum tam inſanus fuiſſet, ut putaſſet unum collum unius equi fuiſſe 40. milliarium? Ex his omnibus videmus, quod non ſint tot fabulæ in ſcriptis Judæorum, quot vulgus putat; & quod ſæpiſſime multa Judæis affingantur, quæ nunquam crediderunt. Vide plura in *Bechinat Happeruſchim.*

Concludam hanc quæſtionem verbis Buxtorfii in Epiſt. Dedic. *Lex. Talm.* ubi ait: „Nequaquam negamus in Talmude contineri abſurda, fatua, & „fabuloſa; ſed hoc interim ſciendum & dicendum, non omnia, quæ im„peritis talia videntur, eſſe talia. Priſca enim gens Judaica pro more o„mnium Orientalium, arcana myſteria, per figuras & ænigmata, per ju„cundas & ingenioſas, lepidas & graves enarrationes, figmento & fabu-

„lis

„ lis ſæpè ſimiles, explicabant, ut illis rudiores & ſimpliciorem plebecu-
„ lam ad lectionem ſuaviter allicerent, ut iſtis quaſi illecebris artificioſè
„ caperent; igeniosum autem Lectorem, ad ſcrutanda & explicanda pro-
„ funda myſteria, ſub ſpecioſo cortice latentia, preſſiùs exercerent. Hæc
„ apud imperitos, tam Judæos recentiores quàm Chriſtianos, antiquio-
„ rem Theologizandi & Philoſophandi modum ignorantes, in ludibria &
„ blaſphemias convertuntur, quæ, non intellecta, ſine judicio potius con-
„ demnantur, quàm ut cum judicio legantur & conſiderentur. Quis igno-
„ rat Poëtas gentiles, etiam guſtum Chriſtianiſmi habentes, Theolo-
„ giam, Ethicam, Politicam, ſimili modo tradidiſſe, quorum tamen li-
„ bri, ob eloquii venuſtatem, aliaſque virtutes, à Chriſtianis leguntur,
„ imo tanquam pretioſa *κειμήλια* aſſervantur, & in Scholis publicè præle-
„ guntur?

DISSERTATIO DECIMA QUINTA,

Quæ eſt pars quarta & ult.

D E

T A L M U D E.

IX. *Varia Pontificum judicia de Talmude; quidam illud damnant ad ignem, quidam illud liberant.*
2. *Lis inter Reuchlinum & Pfeffercornum de Scriptis Talmudicis vel comburendis vel ſervandis apertè agitur.*
3. *Talmud eſt utile ad Judæorum dogmata refellenda.*
4. *Et ad Chriſtianorum dogmata confirmanda.*
5. *Atque ad multa loca Veteris & N. T. illuſtranda. Buxtorfius citatur.*
X. *Duæ editiones Talmudis Hieroſolymitani & quatuor editiones Talmudis Babylonici recenſentur.*

IX. O*Ctavò quæritur.* An Talmud habeat aliquam inter Chriſtianos utilitatem; an verò præſtet Talmud abolere & comburere, ſicuti multi fecerunt?

Reſp. 1. Diverſi Papæ, neſcientes judicare de Talmude, variis temporibus illud damnarunt. *Bernhardus Luzenburgh in Catal. Hæret. lib.* 2. ſcribit: Gregorium IX. A. Chriſti 1230. omnia volumina Talmudica flammis adjudicaſſe, & A. 1244. Innocentium IV.

iterum illud feciſſe. Poſtea cum eadem volumina auxilio artis typographicæ in infinitum ferè numerum propagata eſſent, Julius III. novo edicto promulgato inquiri juſſit, & Anno 1553. cum feſtum tabernaculorum à Judæis in Septembri celebraretur, per omnes Italiæ urbes exuri mandavit. Paulus IV. calculo Romanæ inquiſitionis duodecim Talmudicorum voluminum millia flammis addixit.

Multo clementior fuit Pius IV. qui Talmud Hebræorum, ejuſque gloſſas, annotationes, interpretationes, & expoſitiones omnes, ſi prodierint ſine nomine Talmud, & ſine injuriis & calumniis in religionem Chriſtianam tolerari voluit, teſte *Indice expurgat.* Romæ die 24. Martii A. 1596. confirmato. *Vide Hotting. in diſp. de Scriptorum Hebr. in N.T. uſu.* Sed multi Pontificii negant hanc fuiſſe Pii IV. de Talmude mentem: & propterea liberalitatem illam in volumina Talmudica magis coarctant. Ita ſonat obſervatio ad Pontificis illius indultum. " Quamvis in tertia „claſſe Indicis prædicti Pii Papæ IV. litera T. Talmud Hebræorum, e„juſque gloſſæ, annotationes, interpretationes, & expoſitiones omnes „prohibeantur; ſed, quod ſi abſque nomine Talmud, & ſine injuriis & „calumniis in Religionem Chriſtianam aliquando prodiiſſent, tolerarent„tur: quia tamen Sanctiſſ. D. noſter Clemens Papa VIII. per ſuam „Conſtitutionem contra impia ſcripta & libros Hebræorum ſub Dato Ro„mæ apud S. Petrum Anno incarnationis Dominicæ 1582. pridie Kal. „Martii Pontific. ſui Anno ſecundo, illos prohibuit atque damnavit, „mens ipſius non eſt, eos propterea ullatenus, & ſub illis conditionibus „permittendi aut tolerandi, ſed ſpecialiter & expreſſè ſtatuit & vult, ut „hujuſmodi impii Talmudici, Cabbaliſtici, aliique nefarii Hebræorum „libri omnino damnati & prohibiti maneant & cenſeantur, atque ſuper „iis & libris hujuſmodi prædicta conſtitutio perpetuò & inviolabiliter ob„ſervetur.„

E contrà *Galatinus lib. 1. cap. 7.* aſſerit divinâ providentiâ factum eſſe, ut Clemens V. Pontifex, ſacroſancto approbante concilio, mandaverit, Talmudicos Judæorum libros per fideles, Hebraicam linguam callentes, in Latinum ſermonem traducendos, atque Chriſtianis publicè legendos eſſe.

Reſp. 2. Superiori ſæculo circa Annum Chriſti 1510. lis hæc acriter mota fuit inter *Joh. Capnionem* ſive *Reuchlinum*, & *Joh. Pfeffercornum* Chriſtianæ profeſſionis Judæum. Hic ſcripta Judæorum non tantùm non legenda, ſed eadem præter Biblia à Judæis quolibet pretio emenda, abolenda, & comburenda contendit, atque idem Maximiliano Cæſari, Romano-

manorum Imperatori, perſuadere tentavit; ille verò ſtrenuè defendit ſcripta Judæorum, & inter ea etiam Talmudica, utpote non omnia blaſphema, eſſe ſervanda: quia in iis multa bona, Chriſtianis ſcitu utilia & neceſſaria etiam continentur. Maximilianus, ne faceret cujus poſtea pœniteret, Archiepiſcopo Moguntino mandat, ut Academiis aliquot, & Jacobo Hogoſtrato Inquiſitori, & Joh. Reuchlino det negotium inquirendi; & an ſit ex uſu Religionis Chriſtianæ, ut, præter Biblia, cætera Judæorum ſcripta comburantur. Reuchlinus, acceptis literis, quid ſui conſilii eſſet, Archiepiſcopo reſpondit, aitque Hebræorum libros eſſe tripartitos, Hiſtoricos, Medicos, Talmudicos, & hos ultimos non eſſe ejuſdem generis: etiamſi multa ridicula & ſuperſtitioſa in iis contineantur, tamen eſſe perutiles; tum ad fidem Chriſtianorum in nonnullis confirmandam; tum etiam ad Judæorum errores refutandos. Pfeffercornus evulgato libro Reuchlinum oppugnat, & eum tanquam Judæorum fautorem traducit. Reuchlinus, ut exiſtimationi ſuæ conſuleret, libellum Apologeticum, *Oculare ſpeculum* vocatum, in lucem emittit, & ſententiam ſuam, ad Archiepiſcopum antea ſcriptam, publicè defendit. Edito hoc libro Judæus valdè iratus furit, & totam Coloniam atque Hogoſtratum Inquiſitorem ad partes ſuas trahit. Lis inter hos aperto Marte agitur, & quinque annos durat, uti videre eſt in epiſtola, quam Reuchlinus ad Papam Leonem X. ſcripſit. Colonienſes librum Reuchlini damnant, & in Febr. Anni 1513. exurunt.

E contrà Epiſcopus Spirenſis Reuchlini cauſam juſtificat, ejuſque librum approbat, & Hogoſtratum in ſumptus damnat. Hic, ut ſententiam irritam faceret, Romam petit, ibique ſupra tertium annum commoratur, & re infectâ domum revertit. Res per Epiſcopum Leodienſem commendatur Ludovico XII. Regi Galliarum, & ad Pariſienſes defertur, qui etiam Reuchlini librum, ut incendio dignum damnant, & auctorem ad revocationem cogendum, & libros Talmudicos olim rectè damnatos à Pontificibus, atque à ſuis anteceſſoribus crematos eſſe judicant. Verùm Leo X. Reuchlinum juſtificat, ejuſque adverſarios in ſumptus damnat. Tandem Judæus ille converſus, choragus omnium harum turbarum, ſcil. *Pfeffercornus*, Halæ Saxonum, ob hoſtiæ Euchariſticæ profanationem, forcipibus ignitis carptus & exuſtus eſt. Vide hanc hiſtoriam plenè enarratam *à Sleidano lib.* 2. ad A. 1520. & *apud Schickard.* in *Bechinath Happer. diſp.* 6.

Hanc Reuchlini ſententiam multi viri docti (quorum longus catalogus epiſtolis ad Reuchlinum ſcriptis præmittitur) deinceps probàrunt, &

Colonienſes Theologos, tanquam homines barbaros, Linguarum & literaturæ politioris hoſtes, emiſſis facetis libellis, ſalſè deriſerunt. Hinc Talmud A. 1520. Venetiis publici juris eſt factum, & poſtea A. 1581. Baſileæ. Galatinus libro ſuo de *Arcanis Catholicæ veritatis* ex petitione Cæſaris Maximiliani, & voluntate Pontificis Leonis X. Reuchlini ſententiam defendit, & *lib.* 1. *cap.* 7. docet Talmud non eſſe abolendum.

Reſp. 3. Talmud Chriſtianis eſt utile ad Judæorum dogmata refellenda: Judæi ex tribus Fontibus ſive Principiis refutari poſſunt. 1. Ex Veteri T. 2. Ex Paraphraſibus Chaldaicis, & 3. Ex Talmude: nam hæc ſcripta pro authenticis ab ipſis habentur. Utamur ergo Talmude contra Judæos, indeque argumenta, quæ vocantur ad hominem, eliciamus.

Rogabit fortè nonnemo: An, & quomodo licet contra Judæos uti Talmude, ſcripto humano, in quo tot ſunt fabulæ, mendacia, blaſphemiæ in Chriſtum & Chriſtianam religionem, &c?

Reſp. 1. Objiciamus ipſis fabulas & nugas Talmudicas, & oſtendamus ex illis fabulis Talmud non eſſe ſcriptum divinum, nec tanti faciendum quanti ab illis fit; & probemus ipſos, continuò in Talmude ſtudentes, verſari utplurimum in nugis, fabulis, & rebus nullius ferè momenti. 2. In Talmude non ſunt tot fabulæ, quot quidem vulgus putat. Antea enim probavimus in eo eſſe multas parabolas & proſopopœias, quæ ſecundùm literam explicari non debent.

Reſp. 4. Talmud nonnunquam confirmat Chriſtianorum fidem: ex. gr. In Talmude Tractatu *Sanhedrin cap.* 11. recitatur prophetia alicujus Eliæ, qui dixit mundum duraturum eſſe 6000. annos, &c. ששת אלפים שנה היו עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המש'ח *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis erit Inanitàs* (h.e.ſine Lege) *Bis mille annis Lex* (ſcil. Moſaica) *Bis mille annis dies Meſſiæ.* Ex hâc prædictione illius Rabbini probamus Meſſiam veniſſe; quia jam modò ſextus mundi millenarius agitur, quum debuerit veniſſe in principio quinti millenarii. Vel ergo illa prophetia eſt falſa; ſed hoc non audent fateri, quum à verbis Rabbinorum non facilè ſoleant vel audeant recedere; vel Meſſias jam dudum in mundum debuit veniſſe. Verùm, ne hanc prophetiam rejicerent, ajunt eam quidem eſſe veram, & tempus ab Elia deſignatum eſſe elapſum; ſed Meſſiam non veniſſe propter peccata populi. Inane effugium. Vel ajunt Eliam non determinare, an Meſſias venturus eſſet in principio, an vero in fine duorum millenariorum. Sed quis non videt hoc gloſſema admodum ineptum eſſe: *Bis mille annis dies Meſſiæ:* hoc eſt, *Intra ſpatium illud annorum venturus eſt Meſſias.* Similiter Chriſtiani Pſalmum

XXII.

XXII. de noſtro Meſſia explicant, contradicentibus Judæis, qui inter cætera hoc argumento Chriſtianorum ſententiam refutant; quia in eo Pſalmo perſona illa introducitur clamans & rugiens, *Deus mi*, *Deus mi* &c. Atqui hoc Majeſtati Meſſiæ, quam etiam Deum eſſe Chriſtiani defendunt, ex ſententia Judæorum derogâre videtur. Verùm talibus, ad confirmandam noſtram ſententiam, oppono locum Talmudicum ex *Barachot pag.* 3.*a.* ubi expreſſe dicitur רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הק״בה ושואג כארי *Rabbi Eliezer ait, tres vigilias habet nox, & in unaquaque vigilia ſedet Sanctus benedictus ille* (h. e. Deus) *& rugit inſtar Leonis:* & Talmud confirmat hunc regitum ex *Jerem.* 25:30. ubi Propheta ait: *Jehova ex alto rugiet —— Omnino rugiet in habitaculo ſuo, &c.*

Reſp. 5. Leges, quarum tantùm ſuperficiaria in Pentateucho facta eſt mentio, pleniùs in Talmude explicantur & illuſtrantur: ex. gr. Lege de reſtitutione dupli, quadrupli &c. Leges de ſuppliciis capitalibus, de lapidatione, & infinita ferè alia in Talmude variis modis exponuntur. Verum quidem eſt, quod multæ leges modo abſurdiſſimo, & contra mentem Dei explicentur; ſed ſæpiſſime rem etiam acu tetigerunt: nam ubi Judæi benè aliquid dicunt, ibi nemo meliùs; ſed ubi malè ibi etiam nemo pejùs. Et quum Jus Hebræorum in Talmude latè explicetur, Scripta Talmudica etiam inſervire poſſunt Juriſconſultis, qui Jus antiquum Hebræorum cùm hodierno conferre volunt. Etiam multæ voces & phraſes in N. T. valde dubiæ & intricatæ in Talmude ex antiquitate miro modo illuſtrantur. Vide paſſim de his Lexicon Talmudicum, in quo multa dubia, in Veteri & N. T. occurrentia, dilucidè explicantur. Buxtorfius in ejuſdem Lexici Talmudici Præfatione de Talmude ita præfatur. „ Sunt in Talmude „ multa Theologica ſana; ſunt in eo multa fida Antiquitatis Judaicæ collapſæ veluti rudera & veſtigia, ad convincendam poſterorum Judæorum „ perfidiam, ad illuſtrandam utriuſque T. hiſtoriam, ad rectè explicandos ritus, leges, conſuetudines populi Hebræi priſci, plurimùm conducentia. „ Sunt in eo multa Juridica, Medica, Phyſica, Ethica, Politica, Aſtronomica. „ Sunt in eo illuſtria ex antiquitate proverbia, inſignes ſententiæ, acuta „ apophthegmata, ſcitè prudenterque dicta innumera, quæ lectorem vel „ meliorem, vel ſapientiorem, vel doctiorem reddere poſſunt. Sunt in eo „ multæ vocum myriades, quæ, vel voces in Scripturæ Sacræ uſu raras, „ illuſtrant & nativè explicant, vel totius linguæ Hebrææ & Chaldææ uſum inſigniter complent & perficiunt. Sunt denique in eo quampluri„ma ad infinita N. T. loca quoad voces, phraſes & hiſtoriam inſigniter

„ illu-

„ illuſtranda, maximum momentum habentia. „ Ex his concludimus ſcripta Talmudica, utpote Chriſtianis lectu in multis utilia, non eſſe abolenda & comburenda. *Sed* dicet aliquis: Verum quidem eſt, ſcripta Talmudica lectu Chriſtianis ſunt utilia: ſed quâ methodo, quum ſint valde difficilia, eadem ſunt tractanda & diſcenda? *Reſp.* Methodum legendi & addiſcendi ſcripta Talmudica dedi in *Jonâ Illuſtrato*, *diſſert.* 6. Et in ſequentibus, quando materiam de Commentariis Rabbinorum abſolvero, oſtendam ubi eadem methodus paulo uberiùs deſcribitur.

X. *Nonò & ultimò quæritur.* Quoties, & ubinam Talmud impreſſum eſt?

Reſp. Talmud *Hieroſolymitanum* impreſſum eſt Venetiis à Daniele Bombergo, & Cracoviæ cum gloſſis marginalibus utilibus Anno Chriſti 1609. Conſtat unico volumine in Folio.

Talmud *Babylonicum* quater eſt excuſum. 1. *Venetiis* Anno Chriſti 1520. apud Danielem Bombergum, chartâ elegantiſſimâ, & characteribus nitidiſſimis.

2. *Baſileæ* apud Ambroſium Frobenium A. 1581. Ex hâc editione exſecta ſunt per Cenſores, Marcum Marinum, Italum Brixienſem, & Petrum Cevallerium, Profeſſorem Hebrææ linguæ Genevenſem, ea, quæ contra Chriſtum & Chriſtianos dicta erant; & propterea integer liber Talmudicus, qui vocatur עבודה זרה *de Idololatria*, ex illa editione ejectus eſt. Etiam blaſphema illa hiſtoria de Jeſu Nazareno, ſuprà *quæſtione* 5. allegata, ex hâc editione eſt exemta. E contrà hæc editio ut & ſequentes hoc habent præ editione Venetâ, quod libri & capita locorum S. Scripturæ, in Talmude allegatorum, in margine ſint adſcripta, quod magnum præſtat in legendo compendium. Quod ſi idem textus alicubi iterum occurrat, loca illa parallela iterum ad marginem ſunt appoſita.

3. *Cracoviæ* ante paucos annos prodiit; ſed hæc editio propter minores & deformes characteres parvi fit à Judæis: verùm propter alias cauſas etiam ab illis laudatur; quia in hac editione iterum addita ſunt illa blaſphema in Jeſum Chriſtum, &c. quæ ex editione Baſilienſi à duobus illis Cenſoribus erant ejecta.

4. Tandem Talmud *Amſtelodami* eſt excuſum Anno à creatione mundi 5404. ſive Anno Chriſti 1644. ab Immanuele Benbeniſti, literis elegantibus, in maximo quarto; ſed charta duplici: quædam enim exemplaria ſunt impreſſa chartâ maximè albâ, cætera chartâ minus albâ. In hâc editione etiam addita ſunt illa blaſphema in Jeſum Nazarenum, & totus ille liber de idololatriâ, &c. In nonnullis tamen locis quædam paulo mitius proponuntur in hac editione quàm in edit. Venetâ, uti ſuprà ad *quæſtionem* 5. demonſtravimus.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA SEXTA,

Quæ eſt pars prior

DE

PERUSCHIM,

ſive Commentariis Rabbinorum.

I. *Quinque modi ſcribendi Commentaria Biblica proponuntur, & variis exemplis illuſtrantur.*

II. *Quidam Commentaria Rabbinorum Biblica contemnunt; alii eadem ſummoperè laudant.*

Laudantes utuntur his rationibus.

1. *Quia Rabbini multas voces difficiles diverſimodè explicant.*
2. *Etiam phraſes & modi loquendi dilucidè à Rabbinis explicantur; quod variis exemplis probatur.*

SECTIO I.

INter ſcripta Judæorum præſtantiſſima meritò etiam numerari debent פֵּירוּשִׁים *Peruſchim*, ſive Commentaria Rabbinorum Biblica, quæ textum literalem & phraſes Hebraicas ſæpiſſime optimè explicant. De his has ſequentes quæſtiones movebimus.

Primò quæritur. Quot modis Commentaria Biblica à Judæis conſcribantur, vel conſcripta ſint?

Reſp. Aben Ezra, qui vixit circa undecimum ſæculum poſt nativitatem Chriſti, in Præfatione Rhythmicâ, quæ extat in Bibliis Buxtorfiii ante Pentateuchum, enumerat *quinque* modos ſcribendi Commentaria Biblica. Eoſdem modos Schickardus in *Bechinath Happeruſchim diſp.* 7. latè deducit. Nos breviter, quantum fieri poterit, ex illâ Præfatione Aben Ezræ quinque illos modos recenſebimus, & exemplis nonnullis illuſtrabimus.

Primus modus ſcribendi Commentaria Biblica eſt *prolixus* valdè; adeo ut Commentatores tales omnia, quæ ſub aliquâ ſpecie adferri poſſunt, etiam proferant: ſic ait Aben Ezra: מפרשי התורה הולכים על חמשה דרכים הדרך האחת ארוכה ורחבה, ומנפשות אנשי דורנו נשגבה, ואם האמת כנקודה בתוך העגולה זאת הדרך כקו הרחב הוא ההוט הסובב בתחלה *Interpretes legis incedunt quintuplici viâ. Prima via eſt longa & lata, & ab ani-*

mis virorum noſtræ generationis exaltata, & ſi veritas eſt ſicut punctum in medio circuli, iſta via ſicut linea latitudinis, hoc eſt, filum ambiens in gyro. Hæc Commentaria ſe habent ad Textum Hebræum tanquam circumferentia ad centrum ſuum. Aben Ezra ibidem ait Arabes præcipuè talibus prolixis Commentariis gaudere; & adfert tres tales Commentatores, quorum primus eſt Rabbi Iſaacus, qui compoſuit duos libros in 1. Caput Gen. quique occaſione *lucis* verſu 3. totam Opticam, occaſione *plantarum* verſ. 12. totum Herbarium, & occaſione *animalium* verſ. 24. totam Phyſicam tractavit. Secundus eſt Rabbi Saadias Gaon, qui occaſione *aſtrorum* Gen. 1: 14. totam Matheſin explicavit. Tertius eſt Raf Schemuel, qui occaſione Verborum *Geneſ.* 28: 10. *& exivit Jacob*, totum Itinerarium conſcripſit. Sunt nonnulli inter Chriſtianos, qui Arabes Judæos hac in parte ſequuntur. Putant enim ſe eruditos eſſe, & eruditionem ſuam oſtendere, quando ſpiſſa tantùm volumina conſcribunt, etiamſi omnes ſcientias confundant. *Schickardus* facit mentionem alicujus Haſelbachii, in Acad. Viennenſi Profeſſoris, qui viginti duos annos inſumpſerat in explicatione Capitis primi Jeſaiæ, nec tamen eandem ad finem perduxerat. Hic modus ſcribendi Commentaria improbatur; quia ſcientiæ non ſunt confundendæ: nam Phyſica, Matheſis, Optica, &c. ſunt diverſæ ſcientiæ à Theologia; & propterea eæ in Theologia ex profeſſo non ſunt tractandæ.

Secundus modus eſt ſuperiori planè contrarius, & ſoli Textui inhærens; eſtque quando Commentatores tantùm reſpiciunt ad Textum, & ad illa quæ in Textu habentur, rejectis Traditionibus Oralibus, quæ ad legem divinam non pertinent. Aben Ezra inter tales Interpretes numerat Chriſtianos & Sadducæos, quorum poſteriores ſecundùm ſententiam plerorumque Hebræorum iidem fuerunt cum antiquis & hodiernis Karræis. Ut ut ſit, ſaltem Karræi hunc modum commentandi, rejectis omnibus Traditionibus, tanquam additamentis ad Legem, eligunt; & propterea hodierni Judæi, ſecundùm Traditiones magis viventes quàm ſecundùm Legem Moſaicam, illos Karræos ſummoperè oderunt. Hi Karræi hebraicè vocantur קראים *Scripturarii*, ſive *Biblici*, à קרא *Scriptura Sacra*; quia ſoli legi Moſaicæ mordicùs adhærent. Horum magnus eſt numerus in Polonia, Ruſſia, Turcia, aliiſque in locis. Vide ex profeſſo de Karræis diſſerentem Buxtorfium *in Synag. c.* 1. Hic modus commentandi, etiamſi Aben Ezra eundem rejiciat, non eſt contemnendus: nam non datur Lex Oralis; ergo S. Scriptura ſecundùm eam non debet explicari.

Tertius modus eſt allegoricus; eſtque talis quando literalis ſenſus S. Scripturæ tanquam nimis craſſus rejicitur, & pleraque, quæ in Bibliis occur-

occurrunt, in Allegorias transformantur. Hic modus commentandi meritò ab Aben Ezra rejicitur; quia ita allegorizando verus S. Scripturæ ſenſus literalis præteritur, & ſenſus fictitius, in Textu nullum fundamentum habens, excogitatur. Quando Allegoriæ fundantur in S. Scripturâ, tum non ſunt rejiciendæ; ſed Allegoriſtæ illi Hebræi ſæpe tales Allegorias formant, quæ non tantùm non fundantur in Textu, ſed quæ Textui ſunt planè contrariæ.

Quartus modus exponendi S. Scripturam eſt Kabbaliſtarum, qui variis modis per literarum mutationem, tranſpoſitionem, vel per earum in numeros reſolutionem, aliiſve modis myſteria & dogmata quædam ex S. Scriptura eliciunt. In *Philologo Hebræo* diſſert 26. tredecim modos Kabbalæ enumeravimus, & variis exemplis eoſdem illuſtravimus, qui ibidem videri poſſunt. Secundùm illos 13. modos quidam Commentatores myſteria eliciunt. Aben Ezra hunc modum explicandi S. Scripturam partim approbat, partim etiam rejicit. Non potuit planè rejicere; quia Judæus eſt: nam Judæi ſolent Kabbalam magni facere, eamque legi ſcriptæ ad minimum æquiparare: ſed huic modo commentandi limites ponit, intra quos vult ejus Commentatores ſeſe continere debere. Concedit S. Scripturam ſecundùm antiquam Kabbalam explicari poſſe, ſed rejicit ſpeculationes novitiornm Kabbaliſtarum. Nos totum hunc commentandi modum, ut ridiculum & nugis plenum, planè rejiciendum eſſe judicamus. Ut hic modus clariùs innoteſcat, nonnullis exemplis eum illuſtrabimus: ex. gr. Quærunt, quare Pentateuchus incipiat à litera ב *beth*? Reſpondent, Deum ad duos mundos (ב enim in numero ſignificat *duo*) reſpexiſſe, ſcil. ad mundum, in quo nunc vivimus, & ad mundum temporibus Meſſiæ, vel poſt ultimum judicium futurum. Alii Kabbaliſtæ ajunt Pentateuchum incipere à ב, quia ſunt duæ Leges, Lex Scripta, & Lex Oralis: vel quia Deus creavit hominem conſtantem duabus partibus, animâ ſcil. & corpore: vel quia Deus mundum creare voluit cum ברכה *benedictione*, cujus prima litera eſt ב. Præterea Kabbaliſtæ excogitarunt rationes, quare in primo verſu Geneſeos ſunt ſeptem voces, & viginti octo literæ. Ajunt Moſen reſpexiſſe ad ſeptem planetas, & ad viginti octo lunationes, quæ menſem conſtituunt; aut ad viginti octo illa tempora, quorum Eccleſiaſtes *cap.* 3. mentionem facit. Plura exempla vide in *Philologo Hebr. diſſert.* 26.

Quintus & ultimus modus eſt eorum, qui Textum Hebræum priùs explicant Grammaticè ſive paraphraſticè, deinde doctrinas nonnullas eliciunt. Hunc modum commentandi ſe obſervaturum eſſe dicit Aben

Q 2 Ezra,

Ezra, quem etiam utplurimum obſervavit. Eum etiam ſequutus eſt David Kimchi in Commentariis ſuis, qui ſæpenumero Grammaticè Textum Hebræum optimè explicavit: erat enim optimus Grammaticus. Sed Rabbi Schelomo Jarchi paululum ab hâc methodo declinavit: nam nonnunquam fabulas Talmudicas Commentariis ſuis Biblicis immiſcuit, à quibus duo præcedentes alieniores fuerunt. Ultimus modus commentandi à bonis etiam approbatur; & propterea tres illi Rabbini Schelomo Jarchi, & præcipuè Aben Ezra, atque David Kimchi meritò magni à Judæis & Chriſtianis fiunt; quia ſæpe Textum Hebræum optimè explicârunt. Vide *Jonam Illuſtratum.*

II. *Secundò quæritur.* An Commentaria Biblica Rabbinorum habent aliquam utilitatem?

Reſp. 1. Diverſæ & planè contrariæ Chriſtianorum quorundam de Commentariis Rabbinorum fuerunt ſententiæ. Ribera Jeſuita paſſim in Comment. ſuis in 12. Prophetas, Hebræos carpit ac vellicat, & quaſi fungi eſſent ac ſtipites, ſuperciliosè faſtidit. In prooemio in Sophoniam ait, nullum Scriptorum genus eſſe indoctius; nullum nugarum & fabularum appetentius, & ab omnium diſciplinarum ſtudio abhorrere; linguæ Hebraicæ proprietatem, & vocabula quamplurima ignorare; eſſe quidem quædam in Hebræis magiſtris, quæ proſint, ſed tot eſſe quæ noceant, ut abjicienda etiam cenſeat utilia, ne legantur noxia. Hunc ſequutus eſt Dominicus Garſias, Hebrææ linguæ Complutenſis Profeſſor, qui in libro, vocato *Propugnacula Chriſtianæ Religionis adverſus perfidiam Judæorum,* vehementer in Rabbinos inſurgit. Hos duos præcedentes longè ſuperat *Joh. Forſterus* S. S. Theol. Doctor, & in Academ. Wittenbergenſi linguæ Hebrææ olim Profeſſor, qui acerrimè in Rabbinos invehitur; & præcipuè in præfatione Dictionarii ſui pleno ore in eos debacchatur, cum ait: *In quibus nulla lux, nulla notitia Dei, nullus ſpiritus, nulla ullius diſciplinæ ſeu artis vera & ſolida ſcientia, nulla linguarum ac ne quidem Hebrææ linguæ cognitio. At quod ad S. Scripturæ intelligentiam, atque ad linguæ Hebrææ cognitionem attinet, præſtiterunt quod laudem mereatur omnino nihil. Nam Dictionaria & Commentaria ipſorum plus obſcuritatis & erroris in Eccleſiam Chriſti invexerunt, quàm lucis & veritatis.* Nihilominus hic idem ait ſe totam vitam in Hebrææ linguæ ſtudio conſumpſiſſe, & in Judæorum Synagogis longo tempore verſatum fuiſſe, ac præceptores Hebræos domi propriis impenſis aluiſſe. Schickardus in *Bechinath Happ. diſp. 6.* ait, Forſterum fortaſſe antiquos Rabbinos cum hodiernis confudiſſe, & ex poſteriorum ingenio antiquos æſtimaſſe. Præterea putat idem Schickardus Forſterum Commen-

mentaria Biblica Rabbinorum non legiſſe; & hoc conatur probare ex nonnullis exemplis, de quibus aliter judicaſſet, ſi tantùm Commentaria illa inſpexiſſet.

Reſp. 2. His oppono multos alios doctiſſimos, inter Chriſtianos doctores, qui Commentaria illa Biblica non ſine ratione ferè ad cœlum laudibus extulerunt: nam Commentatores Biblici verba quodammodo difficilia excuſſerunt, linguæ idiotiſmos explicarunt, parallelas phraſes adduxerunt, per illas genuinum contextûs ſenſum elicuerunt, ſæpe multa nulli Chriſtianorum obſervata annotârunt. Audi hâc de re Munſterum in præfat. Bibliorum ſuorum, ubi expreſſè negat aliquem abſque Rabbinorum ſuppetiis S. Scripturam dextrè interpretari poſſe. *Suo loco oſtendam, quàm hallucinati ſunt quidam, qui citra Hebræorum ſuppetias, Hebraicum textum noſtro ævo interpretari conati ſunt. Id quod divus Hieronymus tentare noluit, qui ſemper conductitium apud ſe habuit Judæum, qui illi in difficilioribus locis Rabbinorum ſuggereret expoſitiones.* Ipſe Hieronymus in *Nahum cap.* 2. idem ait: *Teſtis eſt mihi Dominus me Hebræorum ſequi expoſitionem, à quibus non modico tempore eruditus, debeo meis ſimpliciter indicare quæ didici.* Morinus in *Exercit. Biblicis lib.* 1. *exercitat.* 3. *cap.* 2. *ſect.* 2. ex variis ſcriptis Hieronymi probat eum uſum fuiſſe quinque præceptoribus Hebræis, à quibus diverſis temporibus edoctus, aggreſſus tandem eſt Vetus T. interpretari. Et *in præfat. in Jobum* teſtatur ſe Hebræum quendam præceptorem ob libri iſtius intelligentiam non parvis nummis redemiſſe. His annumerari etiam debet Capnio, aliàs appellatus Reuchlinus, qui præceptori Judæo pro ſingulis horis ſingulos aureos perſolvit, teſte Amamâ in Antibarb. Similiter Fagius in *præf. Exegeſ.* 4. *capp. Geneſ.* ait: Hoc auſim affirmare, neminem ſine Rabbinorum lectione & adminiculo ad ſolidam Hebraicæ linguæ cognitionem unquam eſſe perventurum. Buxtorfius in Lexico ſuo ſæpiſſime ſententiam Rabbinorum circa verbalem vocum Hebraicarum expoſitionem ſequutus eſt. Commentaria ergo Biblica Judæorum ſunt magni facienda. Nolumus hîc de Maſora agere, quæ S. Scripturam diu incorruptam ſervavit; nec de Paraphraſibus Chaldaicis, quæ multa Veteris T. loca etiam difficillima ſæpenumerò optimè explicârunt: ſed loquimur præcipuè de Commentariis Biblicis, quæ Chriſtianis, ad S. Scripturam benè intelligendam, lectu utilia, & quodammodo neceſſaria eſſe ſtatuimus; & quidem propter has ſequentes rationes.

Ratio 1. Quia multæ voces Hebraicæ tam quoad Grammaticam, quàm quoad ſignificationem optimè à Rabbinis explicantur: ex. gr. *Joel.* 2: 5.

 occur-

occurrit vox ערוך *diſpoſitus.* Jarchi ait hanc vocem eſſe דבוק *conjunctam,* h. e. in regimine, & præterea non notari vocali Kametz, ſicuti in ſtatu abſoluto notari deberet. Kimchi perfectiùs hoc Participium explicat, cum ait, העין בשוא וסגול והוא פעול סכוך *Ain* notatur *cum Scheva & Sægol* (h. e. Chateph-Sægol) *eſtque Pahul in regimine* (h. e. Partic. Præteritum.) *Vide Joel. explic.* Sic *Joel.* 2: 8. בעד explicatur à Kimchio per על *ſuper.* Infinitæ tales voces adferri poſſent, quæ quoad Grammaticam à Rabbinis explicantur: ſed eas quære in ipſis Rabbinis.

Etiam quoad ſignificationem infinitæ ferè voces à Rabbinis illuſtrantur: ex. gr. *Joel* 2: 8. occurrit nomen השלח. Aben Ezra explicat illud nomen per כלי המלחמה *Inſtrumenta bellica,* & Kimchi per הס"ף *gladium.* Vide infinita talia loca explicata in ipſis Rabbinis, & in *Lex. Hebr. & Chald. Buxtorfii.* Si commentaria illa Rabbinica non extarent, multæ voces difficiles à nobis explicari non poſſent: nam multæ voces tantùm ſemel occurrunt, quarum ſignificatio ex collatione aliorum locorum cognoſci non poteſt; quæ propterea ex Rabbinis hauriri debet. Similiter occurrunt multa nomina avium, beſtiarum, &c. quæ antiquis illis Judæis notiora fuerunt, quàm hodiernis Chriſtianis: nam illi Commentatores Biblici ante 500. annos vixerunt, & propriores fuerunt Talmudiſtis, aliiſque doctis Rabbinis, qui per traditionem multa à majoribus ſuis acceperunt. Denique qui à teneris unguiculis operam in linguâ Hebræâ perdiſcendâ inſumpſerunt, ac plurimis adjumentis inſtructi fuerunt, eos præ aliis gnaros peritoſque eſſe rationi eſt conſentaneum. Nolumus hic allegare voces Hebraicas & Syriacas Novi T. quarum multæ à Rabbinis explicantur; nec voces Græcas, quarum ſignificatio ex Rabbinis ſumenda eſt, ex. gr. *Luc.* 20: 4. οὐρανὸς *cœlum* ſignificat *Deum*, Metonymiâ Hebræis uſitatâ.

Ratio 2. Quia multæ *phraſes* & diverſi *modi* loquendi in Veteri & N. T. dubii, à Rabbinis dilucidè explicantur: ex. gr. *Joel.* 1: 20. habetur non adeo uſitatus loquendi modus, גם בהמות שדה תערוג *Etiam beſtiæ agri clamant.* Aben Ezra ait *parabolicum eſſe quod arbores campi clament,* & de Nomine plur. בהמות cum verbo ſing. תערוג ait, כל אחת ואחת h. e. *unaquæque* beſtia clamat. Kimchi ait כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא *Unaquæque, & ſignificat clamorem ob ſitim.*

Similiter *Jonæ* 1:5. Jonas deſcenderat אל ירכתי הספינה *ad latera navis.* Aben Ezra ait, אל אחת ירכתי הספינה *in unum laterum navis:* etiam Kimchi eodem modo exponit per אל אחת מן הירכתים *ad unum ex lateribus.* Uterque adfert, ad ſententiam ſuam probandam, Textum ex libro *Judi-*

cum

cum cap. 12. *v.* 7. ubi dicitur, ויקבר בערי גלעד *& ſepultus eſt in urbibus Gilhaditarum*, h. e. in unâ ex urbibus.

Aben Ezra in Commentariis ſuis ait, כלוי מעשה אינו מעשה *abſolutio* vel *terminus operis non pertinet ad ipſum opus.* Ex hâc regula multa in S. Scripturâ dubia explicari poſſunt: ex. gr. *Geneſ.* 2: 2. habetur, *& abſolvit Deus die ſeptimo opus ſuum.* Græci, non intelligentes hunc loquendi modum, interpretati ſunt voces *die ſeptimo* per τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ *die ſexto*: ſed ſi intellexiſſent hunc Judæorum canonem, non fuiſſent illa verba ita interpretati. Intelligitur ergò *dies ſeptimus* excluſivè.

Etiam multæ phraſes Novi T. à Rabbinis optimè explicantur: ex. gr. *Marc.* 9: 1. *Guſtare mortem* ſignificat *mori*. *Matth.* 16: 19. *ligare & ſolvere* denotat phraſi Hebraicâ *interdicere & permittere*. *Matt.* 11: 11. *Minimus in regno cœlorum major Johanne Baptiſtâ* dicitur. Procul dubio per *regnum cœlorum* intelligitur *regnum Meſſiæ*, uti apud *Danielem cap.* 2: 44. & apud Rabbinos ſæpe ſumitur. *Matt.* 10: 25. *Sufficiat diſcipulo ut fiat ſicut magiſter ipſius; & ut ſervus ſit ſicut Dominus ipſius*, eſt phraſis Hebraica, quam Aben Ezra ad *Hoſ.* 1: 2. ita effert דיו לעבד להיות כרבו *Satis eſt ſervo, ut ſit ſicut dominus ſuus.* Hanc utilitatem deſcribit *Lud. Capellus in Præfat. Specilegii*, ubi ait: " Cum N. Teſtamenti phraſis tota ſit Hebraica (etſi vo-„ ces Græcæ ſint) ſanè penitior & accuratior ejus intelligentia pendet à „ linguæ Hebraicæ, Syriacæ, Chaldaicæ, Rabbinicæ, earumque propriæ „ Phraſeos cognitione. Multa etiam ſunt in N. T. in quibus Sacri Scri-„ ptores tacitè alludunt ad ea, quæ ſunt in Veteri; multa item in quibus „ tum Chriſtus, tum ejus Apoſtoli reſpexerunt ad mores, placita, dog-„ mata, uſum, conſuetudinem, ſententias, proverbia, parabolas, gnomas „ veterum ſui temporis Judæorum, inter quos vixerunt & docuerunt.„ Addamus adhuc unum aut alterum exemplum, quo hoc clarè demonſtratur. *Joh.* 3: 5. Chriſtus ait: *Niſi quis genitus fuerit ex aquâ & Spiritu*, h. e. *aquâ aut Spiritu.* Duæ illæ voces idem denotant ſecundùm morem in V. T. uſitatiſſimum. Hinc David Kimchi talem fecit canonem. In S. Scriptura ſæpe ענין אחד במלות שונות *idem ſenſus diverſis verbis* exprimitur. Similiter phraſis *Matth.* 12: 32. occurrens, *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro ſæculo*, Hebraicè denotat nunquam. Vide hoc probatum in *Jona Illuſtr. diſſert.* 5.

DISSERTATIO DECIMA SEPTIMA,

Quæ eſt pars poſterior

DE

PERUSCHIM,

ſive Commentariis Rabbinorum.

3. *Commentaria Rabbinica varios* Ritus *vivendi, quorum magna pars adhuc uſitata eſt inter Judæos, dilucidè explicant.*

Quod quatuor figuris æneis probatur.

a. *Hic conſpiciuntur* Fimbriæ, Meſuſah *poſtibus affigi ſolita, & liber* Eſtheræ.

b. *En Phylacteria capitis & manûs, una cum modo ea capiti & brachio alligandi.*

c. *Duo Judæi conſpiciuntur, quorum unus conſecrat vinum, & alter clangit tubâ.*

d. *Itidem duo alii Judæi, quorum unus in manibus gerit Pentateuchum Moſis Ms. alter indutus eſt Phylacteriis capitis & manûs, &c.*

e. *Commentaria Rabb. inſerviunt refutandis ipſis Judæis & aliis.*

f. *Multa loca difficilia à Rabbinis ſolvuntur.*

g. *Inſerviunt Verſionibus faciendis.*

h. *Et difficilibus Textibus Novi T. explicandis.*

i. *Ut & adagiis & ſententiis Proverbialibus N. T. interpretandis. &c.*

III. *Trium Rabbinorum, ſcil. Schelomonis Jarchi, Aben Ezræ & Davidis Kimchi Nomina, Patria, Scripta, Stylus, Auctoritas & ætas ordine deſcribuntur.*

VErſamur in quæſtione de Commentariis Rabbinorum, & præcipuè Biblicis: An eadem aliquam habeant utilitatem? In medium protulimus Auctores, qui abſque ulla ratione ſententiam negativam defendunt: ſed nos è contrà incepimus illorum Commentariorum utilitatem variis exemplis oſtendere, ſcil. in vocibus, phraſibus & modis loquendi tam Veteris quam Novi T. Jam ſequitur, ut eorum Commentariorum *tertiam utilitatem*, ſcil. in Judæorum ritibus explicandis proferamus.

Ratio 3, Quia varii *ritus*, quorum in Veteri & N. T. tantùm obiter ſit mentio, clarè à Rabbinis explicantur; neque hoc adeo mirum eſt, quum multi tales ritus adhuc hodie à Judæis obſerventur: ex. gr. *Geneſ.* 17.

præ-

præcipitur circumciſio, & 1 *Cor.* 7: 18. vetat Apoſtolus, *ne circumciſus ita vocatus attrahat præputium.* Quomodo circumciſio inſtituatur, & præputium rurſus attrahatur, ex Rabbinis hauriri debet. Quum anterior glandulæ pellicula abſciſſa eſt, ſtatim reliqua pars illius pelliculæ, pudendo adhuc conjunctæ, protruditur verſus partem poſteriorem; adeo ut tota glandula denudetur: hæc denudatio glandulæ vocatut פריעה. Qui illam pelliculam, detruſam verſus poſteriora, iterum retrahit verſus anteriora, ita ut glandula aliquo modo rurſus tegatur, ille vocatur המושך ערלתו *qui attrahit præputium.* Sic nonnulli explicant verba apud *Jer.*9:25. ופקדתי על כל מול בערלה *Et viſitabo ſuper omnem circumciſum cum præputio.* Talis criminis accuſatur à Talmudiſtis Achan in Tractatu *Sanhedrin,fol.*44. 1. עכן משוך בערלתו היה *Achan attractus præputio ſuo fuit.* h.e. habuit attractum præputium. Gloſſa Salomonis Jarchi ait, משך את עור אמתו תמיד עד שנישתרבבה וכיסתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול *Attraxit pelliculam membri ſui jugiter, donec recreſceret, obtegeretque caput membri iſtius, ut non appareret circumciſus eſſe.* Vide Lex. Talm. Buxt. R. משך. Hinc ergo apparet, quid Apoſtolus velit per *attrahere præputium.*

Deinde 2 *Cor.* 16: 22. ait Apoſtolus: *Si quis non amat Jeſum, eſto anathema, maran-atha.* Quid ſit Maran-atha Rabbini nos docent. Inter Judæos tres gradus excommunicationis viguerunt: primus erat נדוי *ſeparatio*, quæ durabat 30. dies. Secundus חרם *anathema*; hic gradus erat priori gravior, & cum maledictionibus ac diris conjunctus. Tertius denique excommunicationis gradus erat Maran-atha, qui erat omnium graviſſimus. Maran-atha eſt vox compoſita ex מרן *dominus*, & אתה *venit*, quaſi Apoſtolus diceret *Dominus veniendo veniet*, h. e. tandem Dominus certiſſimè veniet & ulciſcetur.

Similiter in Veteri T. *Deut.* 6: 8. *Etiam alligabis ea in ſignum manui tuæ, & erünt pro frontalibus inter oculos tuos*, quibuſdam videntur literaliter mandata תפלין *Phylacteria* capitis & manûs; & *Num.* 15: 38. *Faciant ſibi peniculamentum in oris veſtium ſuarum*, videntur mandatæ ציצית *fimbriæ.* Harum, ut & phylacteriorum mentionem facit Chriſtus *Matth.* 23: 5. *Dilatant phylacteria ſua, & producunt fimbrias palliorum ſuorum.* Nemo abſque cognitione rituum Hebraicorum hæc Chriſti verba intelligere poteſt. Ut ergo hæc verba intelligantur, penitiùs hæc ex cognitione rituum Judaicorum ſunt explicanda. Phylacteria ſunt facta ex corio nigro, ex quo faciunt quadrangulum octuplicatum quatuor cellulas habens, in quibus quatuor Scripturæ loca, membranæ inſcripta, includuntur. Phylacterio manûs unum, & Phylacterio capitis duo longa lora aſſuunt. Qui

cæteris ſanctiores olim haberi volebant, dilatabant illa lora. Fimbriæ ſunt fila, quatuor angulis duarum quadrangularum particularum annexa. Qui majorem ſanctitatem præ ſe ferre volebant, producebant, & longiora faciebant illa fila; & hoc eſt quod Chriſtus ait: *Producunt fimbrias.*

Ut Lectores ad oculum phylacteria & fimbrias, ut & multas alias vivendi cæremonias Judaicas conſpicere poſſent, curavi exſculpi diverſas figuras, quæ illas cæremonias exhibent. Nemo de genuinâ formâ harum figurarum dubitet: nam eæ ſunt depromptæ ex ipſis ritualibus Judæorum, in quibus tali fere modo expreſſæ ſunt. In hac primâ Tabellâ, diviſâ in quatuor partes, multa exprimuntur, quorum in ſequentibus ſubinde mentio fiet.

Contenta in his figuris ſic obiter explicantur.

1. In hac prima figura exprimitur Judæus indutus veſte quadrangulâ, quam ſinguli Judæi ab anno decimo tertio tenentur induere. Conſtat duabus quadrangulis particulis, quæ parvis vittis deſuper colligantur. Ambæ hæ quadratæ particulæ à fronte & à tergo humeris dependent. Et quando eas humeris injiciunt, recitant hanc benedictionem: *Benedictus eſto, ô Deus, qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, & mandaſti, ut amiciamur zizith.* A ſingulis angulis longa fimbria, octo filis albis & laneis conſtans, per quinque nodos deorſum pendet. Harum fimbriarum Chriſtus meminit *Matth.* 23:5. *Producunt fimbrias.* Has probant ex Num. 15: 37. & Deut. 22: 12. *Filii Iſraëlis faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, &c.* Quare eas gerunt? Ut mandata Dei perpetuò meditentur, & à peccatis avocentur. Vide totam fimbriarum fabricam in *Synag. Buxt. c. 9. edit. poſt.*

2. Hic Judæus in ſiniſtro manu habet מזוזה *Meſuſah*, quæ dextero poſti omnium januarum domûs extrinſecè affigitur. Eſt propriè canna ſive pixis, cui intruſa eſt membrana continens quoſdam verſus Veteris T. Hanc Meſuſam probant ex *Deut. 6: 9. Inſcribes ea poſtibus domus tuæ, & portis tuis.* Averſæ ejus parti inſcribunt nomen Dei שדי *omnipotentis*, quod per foramen, in medio cannæ factum ab introeuntibus conſpici poteſt. Quotieſcunque homo pius vel domo ſuâ egreditur, vel eam ingreditur, manu ſuâ Meſuſam hanc tangere tenetur. Antequam eam poſti affigunt, vel foſſulæ poſtis inſerunt, hanc præmittunt benedictionem: *Benedictus ſis, ô Domine Deus noſter, Rex mundi, qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, & præcepiſti nobis poſtibus infigere Meſuſam.* Hi duo Textus membranæ inſcribuntur: Deut. 6: 4, 5, 6, 7, 8, 9. שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד׃
ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך׃
והיו

2

Phylacteria.

1

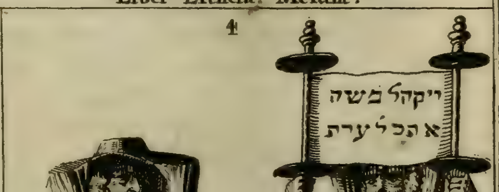
Liber Eſtheræ. Meſuſa.

3

Inflatio tubæ. Conſecratio vini.

4

Indútus Phylacterys. Pentateuchus Moſis.

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך : ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך : וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך : וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך : Alter Textus extat cap. 11. verſ. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Vide de hac Meſuſah uberiùs in *Synag. Buxt.* cap. 31. In exteriori parte Meſuſæ ſcribuntur hæ voces כוזו במוכסז כוזו denotantes יהוה אלהינו יהוה ſumptis literis Alphabeti ſequentibus, ne, ſi profanatio hujus Meſuſæ fieret, etiam ſimul fieret profanatio nominum divinorum ex. gr. Pro Jod ſumunt Caph: nam Caph in Alphabeto ſequitur literam Jod: pro He ſcribunt Vau, & ſic deinceps.

3. In manu dextra eſt liber Eſtheræ. Judæi ſolent in longis & continuis membranis librum Eſtheræ deſcribere, eumque in Synagoga ex Cathedrâ, magnâ cum lætitiâ, in feſto Purim, quod incidit in 14. & 15. Februarii, publicè prælegere. Membranæ illæ ligno tornato alligantur, ut commodè circa illud convolvi poſſint. Hinc liber ille in Bibliis vocatur מגלת אסתר *volumen Eſtheræ:* quia circa illud lignum convolvi ſolet. Vide plura de Volum. MSS. Eſtheræ in *Philologo Hebr. diſſert.* 8.

In ſecunda figura depicta ſunt duplicia Phylacteria; ſcil תפלין של ראש *Phylacteria ſive precatoria capitis*, quæ ſunt quaſi memoria præceptorum Dei. Probant ea ex *Deut.* 6: 8. *Ea erunt pro frontalibus inter oculos tuos.* Eſt propriè corium quadratum, in quo quatuor fiunt cellulæ, quibus includuntur quatuor Textus S. Scripturæ, qui infrà in Spicilegio *cap.* 1. *ſect.* 18. enumerantur. Oblongum & rotundum illud corium imponitur capiti ſub pileo, & duo illa lora deſuper à parte anteriori corporis dependent. Qui alios pietate ſuperare volunt, ſolent illa lora dilatare. Eô reſpexit Chriſtus, quando ait *Matth.* 23: 5. *Dilatant Phylacteria.* Hæc phylacteria capitis alligantur diebus profeſtis, quando Judæi ſe ad preces componere volunt; & antequam ea alligant, citant benedictionem hanc: *Benedictus tu Domine &c. qui dediſti nobis præceptum Tephillin.* Abſolutis precibus ea includunt ſacculo.

Altera ſunt תפילין של יד *Phylacteria manûs*, quæ ſiniſtro nudo brachio alligant, ut ea quaſi è regione cordis eſſent. Hæc primò, ante capitis phylacteria, annectunt. Hæc probant ex *Deut.* 6: 8. *Alligabis ea in ſignum manui tuæ.* Hæc phylacteria etiam fiunt ex corio, ſed in illis ſolet tantùm eſſe unica Capſula, & quidem rotunda, cui iidem quatuor Textus Biblici inſcribuntur. Hæc tantùm unicum longum habent lorum, quod ligatur circum nudum brachium & intra digitos manus ſiniſtræ, adeo ut illud lorum deorſum pendeat. Vide de fabrica phylacteriorum capitis & manûs in *Synag. Buxt. c.* 9.

In tertiâ figura conſpiciuntur duo Judæi, quorum unus conſecrat vinum hâc benedictione: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: *Benedictus tu Domine Deus noſter, mundi Domine, qui vineæ fructum creaveris.* Conſecratio hæc fit vel in vel pro cœtu non pauciorum quàm trium perſonarum, vel ab unâ perſonâ pro ſe ipſâ. Poculum primò ambabus manibus attollitur, ſicut David *Pſal.* 134: 2. dicit: *Attollite manus veſtras.* Poſtea ſolâ dextrâ elevatur juxta *Pſal.* 116: 13. *Poculum ſalutis attollam.* Vide *Synag. Buxt. c.* 12. Conſecrantes vinum ad Sabbathum, ſolent ad lumen candelæ ungues manûs ſiniſtræ attentè adſpicere, uti in hâc figura videmus. Buxtorfius ejus rei rationes in *Synag. c.* 16. enarrat.

Alter Judæus clangit tuba. Judæi ſolent à primo die Auguſti uſque ad 28. ejuſdem menſis ſingulis diebus manè & veſperi cornu arietis inflare. Quare? 1. In Moſis memoriam, qui primo die Auguſti ſummo manè montem Sinai ſecundò aſcendit, ad alteras tabulas lapideas petendas, &c. & cum aſcendit, in caſtris cornu occinere juſſit. 2. Cornu inflant, ut Dei judicium in mentem ſibi revocent, & expaveſcant. 3. Ut exſurdetur & hebetetur Satanas, ne verum anni principium cognoſceret: nam primo die anni Moſes cornu inflare expreſſè juſſit *Num.* 29: 1. *Dies clangoris eſt vobis.* Vide *Synag. Buxt. c.* 23. Ipſo die expiationis etiam clarum & protractum ſonum cornu emittunt. Quare? 1. In ſignum quod Majeſtas Divina diſceſſerit. 2. In ſignum libertatis. 3. In ſignum lætitiæ & victoriæ. 4. In memoriam Jubilæi, qui hoc die ſolet incipere. Vide *Synag. Buxt c.* 26.

In hac quarta & ultima figura exhibentur duo Judæi quorum unus oſtendit publicè in Synagoga Pentateuchum Moſis MS. quod duobus tornatis lignis alligatum eſt. *Vide de Pentat. MSS. diſſert.* 34. *Philologi Hebræi.* Hujus capiti impoſitum eſt טלית גדול *Talleth ſive pallium magnum*, à cujus ſingulis angulis dependent fimbriæ, ſingulæ habentes octo fila quinque nodis ligata. Hoc palliolum ſolent in Synagogis capitibus ſuis imponere quando precantur & ſacra peragunt. In ſiniſtro latere hujus Judæi conſpicitur circulus, qui denotat ſignum diſtinctivum flavei coloris in externo palliolo, quo Judæi in Germania à Chriſtianis diſtingui ſolent.

Alter Judæus indutus eſt phylacterio capitis & phylacterio manûs; prout ea ſtatim deſcripſimus; habens in manu libellum precum, ex quo preces ſuas recitat. E diverticulo jam in viam revertamur.

Etiam varii ritus, in cœna à Chriſto adhibiti, ex cognitione rituum Judaicorum, in Feſto Paſchatis adhiberi ſolitorum, optimè explicantur. Præterea alii ritus ex Judæorum ſcriptis illuſtrantur: ut quid ſit Korban, *Matth.* 15: 5. qualis fuerit potus, quem Chriſtus *Matth.* 27: 34. recuſavit?

&

& quare recuſavit? ne mens diſtraheretur: nam Judæi ſolebant occidendis præbere potum, quo mens alienaretur, ut occidendi pœnam minus ſentirent. Ritus flagellationis, de quo Paulus 2 *Cor.* 11:24. conqueritur, quod quinquies acceperit quadraginta plagas minus una. Quare Judæi tantùm infligunt 39. plagas, & non 40 prout lex *Deut.* 25. videtur mandare? Ea omnia, ut & multa, ritus Judæorum ſpectantia, ex Commentariis Rabbinorum clara fiunt. In ſpecie de flagellatione vide infrà *diſſert.* 49.

Ratio 4. Quia Commentaria Rabbinorum inſerviunt refutandis tum ipſis Judæis, tum etiam aliis. Multa loca Veteris T. de Meſſià agentia, ſyncerè & Chriſtianè à multis Judæis explicantur; adeo ut Judæorum teſtimonia ipſos Judæos refutent: ex. gr. In *Geneſi cap.* 49. *verſ.* 10. de Meſſià agi, probatur, præterquam ex tribus Paraphraſibus, etiam ex R. Salomone in Pſalmum ſecundum, ubi ait Veteres Rabbinos eum locum de Meſſiâ expoſuiſſe: רבותינו דרשו את הענין על מלך הכשיח *Rabbini noſtri myſticè expoſuerunt ſenſum de Rege Meſſia.*

Similiter *Mich.* 5:2. ait Propheta, ממך לי יצא להיות מושל *Ex te mihi prodibit ut ſit dominator*, R. Salomo ſic Chriſtianè explicat ממך יצא לי משיח בן דוד וכן הוא אומר אבן מאסו הבונים *Ex te exibit mihi Meſſias filius Davidis, & ſic ille* (ſcil. David *Pſal.* 118:22) *dicit, Lapis quem reprobârunt ædificantes.* Hinc videmus hunc Rabbinum non tantùm illum Michæ locum, ſed etiam Davidis de Meſſiâ explicare.

Præterea Caput *Jeſaiæ* 53. (cujus unius lectione ſe ad fidem Chriſtianam converſum fuiſſe teſtatur Jo. Iſaacus) tam à Paraphraſte Chaldæo, quàm à priſcis Hebræorum doctoribus, referente Abarbanele ad hunc locum, de Meſſiâ exponitur. Etiam R. Moſes Nachmanides, magni nominis Rabbinus, ita de Meſſia hoc caput explicavit. Denique *Jeſ.* 52:13. habetur: *Ecce ſervus meus* (textus Chaldæus addit *Meſſias*) *proſperabitur: is exaltabitur, & extolletur, &c.* Abarbanel ingenuè fatetur antiquos Hebræos hunc locum ſic interpretatos eſſe, ſcil. Meſſiam eſſe exaltandum ſupra Abrahamum, extollendum ſupra Moſen, ac ipſis denique Angelis fore ſublimiorem. Vide *Præfat. Cartwrigti in Geneſin.*

Non tantùm Judæorum, ſed etiam aliorum falſæ expoſitiones circa S. Scripturam ex Judæorum ſcriptis refutantur: ex. gr. Pontificii ex *Matth. cap.* 12:32. *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro ſæculo,* conantur probare dari remiſſionem peccatorum poſt hanc vitam; ſed fruſtrà: nam hic modus loquendi eſt uſitatus apud Judæos, qui negant ullam fidelibus poſt hanc vitam eſſe remiſſionem peccatorum.

Vide Nizachon Hackſpanni pag. 432. *& Jonam Illuſtratum diſſert* 5.

Ratio 5. Quia multa loca difficilia, quorum explicatio fruſtra ſæpe in Commentariis Chriſtianorum quæritur, dilucidè à Rabbinis explicantur: ex. gr. *Num.* 3: 39. Textus ait, Levitas à Moſe numeratos fuiſſe vicies & bis mille: quum ex verſibus antecedentibus, ſcil. 22, 28, & 34. apparet eos fuiſſe vicies & bis mille ac trecentos. Præterea difficultas augetur, quia *verſu* 43. primogeniti dicuntur fuiſſe vicies & bis mille, ac ducenti ſeptuaginta tres, & *verſ.* 46. dicuntur primogeniti Levitas exceſſiſſe numero ducentorum ſeptuaginta trium. Hoc dubium à R. Salomone & Aben Ezra annotatur, & tali modo ſolvitur, ſcil. trecentos Levitarum fuiſſe primogenitos; ac propterea *verſu* 39. non numerari; quod cùm ipſi, utpote primogeniti, jam Dei eſſent, in eorum numero, qui primogenitorum loco Deo erant tribuendi, comprehendi non debuerunt. *Vide eandem Præf. Cartwrighti, & Menaſſen in Concil. quæſt.* 3. *in librum Numer.*

Ratio 6. Quia Commentaria Rabbinorum etiam egregiam præſtant operam in Verſionibus vernaculis formandis. Hinc Munſterus in præfatione Bibliorum ſuorum negat aliquem abſque Commentariis Rabbinorum Sacram Scripturam dextrè explicare poſſe; etiam ait Divum Hieronymum propterea conductitio præceptore Hebræo uſum fuiſſe, quem in locis difficilioribus conſulere potuit. *Vide diſſert. præced. quæſt.* 2. Ob hanc etiam cauſam multi Interpretes tam Proteſtantes quàm Pontificii, quia Judæorum vitulâ arârunt, multa Veteris T. loca tàm facilè & feliciter explicârunt. Etiam Buxtorfius in Lexico ſuo ſæpiſſime voces Hebraicas tranfert ſecundùm explicationem Commentatorum Biblicorum. Nolo adferre loca; quia eadem paſſim in illo Lexico cuivis obvia ſunt.

Ratio 7. Quia multæ hiſtoriæ Novi T. per Commentaria Rabbinorum illuſtrantur: ergo eadem ſunt Chriſtianis utilia, & quodammodo neceſſaria: ex. gr. 2 *Tim.* 3:8. *Jannes & Jambres dicuntur reſtitiſſe Moſi.* Quales hi fuerint, quum in tota S. Scriptura nullibi eorum amplius fiat mentio, non poteſt niſi ex Rabbinis indagari. Jonathan Paraphraſtes *Exod.* 7: 11. ubi de Ægyptiorum Magis ſermo eſt, Jannem & Jambrem nominat. Et *Exod.* 1: 15. idem Paraphraſtes eos nominat רישי חרשיא *Principes Magorum*: & Hebræi ſcribunt eos fuiſſe duos filios Bileami. Ut ut ſit, Jannes & Jambres fuerunt duo præcipui Magi, qui Moſi, coram Pharaone miracula divina edenti, reſtiterunt. Hæc hiſtoria temporibus Apoſtolorum Judæis, etiam Paulo, ad pedes celeberrimi Gemalielis enutrito, erat notiſſima. *Vide Lex, Talm. Buxt. Rad.* ין׳.

Ratio

Ratio 8. Quia multa Adagia & Sententiæ Proverbiales Novi T. ex Rabbinorum ſcriptis explicantur: ex. gr. *Matth* 19: 24. & *Marc.* 10:23. docet Chriſtus, *Facilius eſſe camelo intrare foramen acûs, quàm diviti in regnum Dei.* Judæi pro Camelo habent Elephantem, לא פילא דעייל בקופא דמחטא *Non eſt elephas, qui intrat per foramen acûs.* Druſius conjicit Chriſtum loco Elaphantis dixiſſe Camelum; quia Camelus in Judæâ notior erat Elephante. Judæi hâc proverbiali ſententiâ utuntur de re impoſſibili, incredibili, & inauditâ. In primâ præfat. libri Zohar ſcribitur: אנחנו בשם אלהינו ראינו להכניס פילא בקופא דמחטא *Nos in nomine Dei noſtri commodum judicavimus introducere elephantem in foramen acûs*, h.e. rem maximè arduam præſtare, vaſtum hujus libri opus in formam minorem & breviorem contrahere. *Vide Lex. Talm. Rad.* פיל. Hinc apparet quomodo hæc phraſis ſit explicanda. Similiter multa alia adagia, in N.T. occurrentia, à Rabbinis ſunt deſumpta: ut *Matt.* 10: 25. *Sufficit diſcipulo ſi ſit ſicut Dominus.* Matth. 7:2. *Quâ menſurâ metimini, eâdem metientur vobis.* 2 Theſſ. 3: 10. *Qui non vult laborare ille non comedet.* Vide eas ex Rabbinis mutuatas in *Præfat Cartwrighti in Geneſin.*

Ratio 9. Quia multa nomina *locorum*, *feſtorum*, *numiſmatum*, aliorumque in Novo T. uſurpatorum, ex cognitione Scriptorum Rabbinicorum illuſtrantur: ex. gr. *Joh.* 5: 2. occurrit vox Βηθεσδά: Verſio Syriaca habet ܒܝܬ ܚܣܕܐ h. e. *domus gratiæ* aut *benignitatis*; nomen accommodum loco, in quo aquæ motu ſanabantur ægroti, quod erat argumentum divinæ gratiæ longè maximum. Alii vertunt Chaldaicè per בית אשדה *domum effuſionis*; quia in eum locum magna aquæ copia effundebatur. Similiter quid ſit Paſcha *Matt.* 27. & aſſarium *Matt.* 10. atque multa alia optimè ex ſcriptis Rabbinorum innoteſcunt. Vide de vocibus Hebraicis Novi Teſtamenti *Commentarium Druſii.* Plura de utilitate Scriptorum Rabbinicorum hîc in medium proferri poſſemus, niſi præcipue de Commentatoribus Biblicis hîc agere animus fuiſſet; nonnulla tamen ex aliis Commentariis ſubinde intermiſcuimus, ut ſimul utilitatem aliorum Scriptorum Judaicorum obiter oſtenderemus.

III. *Tertiò quæritur.* Quinam, & quales ſint præcipui Hebræi Commentatores Biblici?

Reſpondeo. Præcipui tales Commentatores Biblici fuerunt Schelomo Jarchi, Aben Ezra, & David Kimchi. De his ſunt conſideranda. 1. *Nomina.* 2. *Patria.* 3. *Scripta.* 4. *Stylus.* 5. *Auctoritas*, & 6. *Ætas.*

1. *Nomina.* S. hoc eſt Schelomo Jarchi, vocatur רבי שלמה ירחי *Rabbi Schelomo Jarchi.* Cognomen *Jarchi* idem ſignificat quod *lunaris.* Quare hic Rab-

Rabbinus à lunâ nomen acceperit, latet. Per primas literas vocatur רשי *Raſchi*.

A. h. e. Aben Ezra, integro nomine vocatur רבי אברהם בר מאיר אבן עזרה *Rabbi Abraham filius Meir nepos Ezræ*. Pater fuit vocatus Meir, & avus maternus Ezra, à quo libentiùs voluit denominari, quàm à patre ſuo; fortaſſè propterea, quia voluit hoc nomine indicare ſe eſſe *lapidem auxilii* ad juvandum omnes.

D. h. e. David Kimchi, vocatur רב דוד קמחי *Rabbi David Kimchi*. Cognomen accepit à patre, qui vocatus fuit *R. Joſeph Kimchi*. Habuit fratrem qui nominatus fuit *R. Moſes Kimchi*. Noſter David Kimchi duorum illorum, utpote in Sacris Literis olim optimè verſatorum, ſæpiſſime meminit.

2. *Patria*. S. Fuit patriâ Campanus Trecenſis aut Lunenſis, qui vicus eſt Narbonenſis Galliæ, non longè à Montepeſſulano: & quod natione Gallus fuerit, apparet ex vocibus Gallicis, quibus voces Hebraicas, addendo בלעז *barbarè*, h. e. Gallicè, ſæpenumero explicat. Aliquandiu habitavit Wormatæ ad Rhenum in Germaniâ, ubi Judæi adhuc in illâ Synagogâ quædam veſtigia illius præſentiæ oſtendunt.

A. Fuit natione Hiſpanus; hinc ſæpe ſe vocat ספרדי *Hiſpanum*. Habitavit in inſulâ Rhodo, prout apparet ex Commentariis in Malach. & ex ſubſcriptione Danieli adjunctâ.

D. Fuit etiam natione Hiſpanus. Tota hæc gentilitas Kimchiorum, per multos annos in Hiſpaniâ Scholis publicis & Synagogæ magnâ celebritate præfuit.

3. *Scripta*. S. Commentatus eſt in univerſa Biblia, quæ in Bibliis Buxtorfii locantur vel in margine interiori, vel in exteriori, vel etiam textui ſubjiciuntur, & ubique diſtinctionis ergò notantur ſupernè tribus literis רשי, quæ indicant ea à Schelomone eſſe compoſita. Deinde in maximam Talmudis partem ſcripſit Commentaria, quæ ſemper unà cum Talmude ſolent imprimi, & in latere interiori textûs Talmudici collocari. Hæc Commentaria Talmudi, codici obſcuriſſimo, maximam lucem addunt. Hic Raſchi, morte abreptus, omnia hæc Commentaria abſolvere non potuit; ſed ſubſtitit, uti ait Schickardus, in quarta Talmudis parte in Tractatu Makkoth. Reliqua Commentaria ſupplevit ejus diſcipulus R. Jehuda filius Nathani. Propter tot Commentaria vocatus eſt κατ' ἐξοχὴν פרשנדתא *Parſchandata*, h. e. Interpres.

A. Scripſit Commentaria in totum V. T. quæ tamen non ſemper à latere Textus Biblici locantur; ſed aliquando in fine multorum librorum conjunctim conjunguntur: ex. gr. Omnia ipſius Commentaria in 12. Prophetas minores

nores inveniuntur ſimul poſt Malachiam. Etiam ſcripſit librum צחות *elegantiarum*, agentem de re Grammatica, ſed periit.

D. Edidit ferè in univerſum V. T. Commentaria, quæ ubique ferè juxta Textum Hebræum in Bibliis majoribus collocantur. Etiam ſcripſit Grammaticam Hebræam & Lexicon. Hic Kimchi Linguam Hebræam optimè excoluit; ita ut, quicquid boni hodie habemus quod ad Grammaticam pertinet, ex ipſius ſcriptis primò ferè ſit hauſtum. Fertur etiam peculiarem librum contra Chriſtianos ſcripſiſſe, qui jam non amplius extat.

4. *Stylus*. S. Stylus ejus in multis eſt obſcurus. Uſus enim fuit ſermone impuro, admodum conciſo & laconico, h. e. paucis multa complectente. Regulas Grammaticæ non ſatis ubique obſervavit, & Fabulas Talmudicas ſubinde Commentariis Biblicis immiſcuit: & quia in ſtylo ſæpe eſt obſcurus, ideo fuerunt qui ביאורים *dilucidationes* in ipſius Commentaria ſcripſerunt.

A. Stylus eſt perſpicuus, & multò elegantior ſtylo R. Schelomonis; attamen eſt conciſus, ſubtilis, & plane philoſophicus; nonnunquam Philoſophica, etiam Mathematica, quia in Aſtronomicis erat verſatiſſimus, immiſcuit.

D. Stylus eſt elegantiſſimus & comptus, regulas Grammaticæ ubique ſtrictè obſervans.

5. *Auctoritas*. S. Schelomonis auctoritas eſt inter Judæos maxima, & major, quàm duorum ſequentium: tum quia in totum ferè Talmud commentatus eſt; tum etiam propter eximiam ſanctitatem & ſcientiam, quâ futuros eventus certò prædixiſſe fertur; adeo ut eum pro ſemi-Prophetâ habuerint. Ajunt, quod aliquando, quum à Duce quodam domi ſuæ quæreretur, ſe inviſibilem effecerit.

A. Judæi hunc Aben Ezram propter inſignem in ſacris literis, & præcipuè in Philoſophicis cognitionem vocarunt החכם *Sapientem*, ſicuti nos Ariſtotelem vocamus *Philoſophum*.

D. Hic magni faciendus eſt propter Commentaria Biblica, & alia ſcripta.

6. *Ætas*. S. Natus circitèr Anno Chriſti 1030. denatus Anno 1105. poſtquam 75. annos vixiſſet.

A. Etiam vixit 75. annos. Floruit paulò poſt Raſchi circa & poſt undecimum ſæculum: nam librum ſuum *elegantiarum* abſolvit Anno Chriſti 1146. & Commentaria in 12. Prophetas Anno 1157.

D. Floruit poſt Aben Ezram circa annum Chriſti 1190. nam ſæpiſſime ejus in ſcriptis ſuis meminit.

Hæc de præcipuis Bibliorum Commentatoribus Hebræis dicta ſufficiant. *Vide plura apud Schickardum in Bechinath Happer*. Cogitaveramus

hîc peculiarem diſſertationem de ſtudio Hebraico, Rabbinico & Talmudico benè inſtituendo annectere; ſed quia Buxtorfius ex profeſſo in ultimâ editione Epitomes ſuæ noviſſimè hoc egit, ideo illâ præteritâ, ad alia pergemus.

DISSERTATIO DECIMA OCTAVA,

DE

PHARISÆIS.

Tres fuerunt Sectæ inter Judæos; Sadducæorum, Phariſæorum & Heſſæorum.

1. *Phariſæi habent nomen à ſeparando: nam veſtibus, vitæ ſanctitate & ad ſtudium legis ſe ſeparabant.*
2. *Phariſæi modo fuerunt annis* 140. *ante Chriſtum.*
3. *Phariſæi in principio erant boni; ſed poſtea ſeptem ludicris nominibus fuerunt denominati.*
4. *In omnibus tribubus fuerunt Phariſæi.*
5. *Inter Phariſæos & Monachos magna eſt convenientia.*
6. *Dogmata Phariſæorum ordine enumerantur.*
7. *Etiam ipſorum vitia in Novo T. recenſentur.*

CUm Prophetarum vox Palæſtinam ſub priore Templo perſonaret, idololatriam quidem ſæcula viderunt, hæreſes autem perverſæque & pugnantes de religione ſententiæ nuſquam erant: ſed ſub Templo ſecundo poſt exceſſum Prophetarum veſana & perverſa de nonnullis religionis dogmatibus permultos tenuit & invaſit; tum Sadducæi, deinde Phariſæi, denique Heſſæi caput extulerunt. Joſephus *Antiq. Judaic. l.* 18. *c.* 2. trium ſectarum etiam meminit, ſed alio ordine: *Judæi à multis retro ſæculis in tres ſectas erant diviſi, Eſſenorum, Sadducæorum, & eam quæ Phariſæorum vocata eſt.* In genere tres poſt tempora Prophetarum inter Judæos fuerunt ſectæ, ſcil. Sadducæorum, Phariſæorum & Heſſæorum. Omnium prima quidem ſecta fuit Sadducæorum, ſed Phariſæorum fuit omnium celeberrima; & propterea de ea primò agere conſtituimus.

Objiciet fortaſſe nonnemo, quod etiam fuerint ſectæ ante Babylonienſe exilium: nam fuerunt quidam qui Naziræi, Kenæique, & Rechabitæ vocabantur. *Reſp.* Illi quidem certâ quâdam vitæ diſciplinâ, non opinionibus, ſententiiſque diverſi à reliquo populo fuerunt; & propterea non conſtituerunt peculiarem ſectam.

De

De celeberrimâ Phariſæorum ſectâ has ſeqq. quæſtiones movebimus.

I. *Primò quæritur.* Unde פרושים *Phariſæi* derivantur?

Reſp. Circa Etymologiam nominis Phariſæi ſunt tres ſententiæ parumper diſcrepantes. *Prima* derivat Phariſæum à פרש *expandere*, vel quia dilatabant phylacteria, vel quia coram hominibus opera ſua faciebant, ut ab iis conſpicerentur. Sed hæc opinio non videtur probabilis, uti ex ſequentibus apparebit.

Secunda ſententia deducit à פרש *exponere*, *explanare*, quaſi פרושים *Interpretes* legis dicas. Verùm nec hæc opinio placet: quia legis Interpretes non vocantur פורשים vel פרושים, ſed מפרשים: ergo nominandi eſſent non Phariſæi, ſed Mephariſæi.

Tertia opinio, quæ à nobis etiam approbatur, ait Phariſæos eſſe dictos à פרש *ſeparavit*, *ſejunxit*: nam Phariſæi ſe ſeparabant à communi hominum conſuetudine.

Sed in quibus Phariſæi à communi hominum plebe ſeparati fuerunt?

Reſp. In multis. 1. A communi hominum plebe diſtincti erant veſtibus: nam utebantur veſtibus peregrinis, quæ non erant ſimiles veſtibus populi, uti hodierni Monachi facere ſolent. Hinc proverbium natum fuit; *Veſtes populi terræ conculcatio ſunt Phariſæorum.*

2. Vitæ ſanctitate & munditiâ erant ſeparati à plebe: putabant enim ſe multò eſſe ſanctiores communi populo, & legem ſtrictiùs obſervare; & propterea ſeparabant ſe ab aliis. Hinc Phariſæus *Luc.* 18: 11. gloriatur: *Ago tibi gratias quod non ſim ſicuti reliqui homines*, *raptores*, *injurii*, *adulteri*, *&c.*

3. Separabant ſe ad ſtudium legis, cui continuò incumbebant, quum plebs rebus mundanis tractandis intentior eſſet. Phariſæi antiquis temporibus vocati fuerunt חכמים *Sapientes*, & Joſephus vocat eos σοφίςας. Etiam Phariſæos vocari Haſidæos probat ex libro *Juchaſin* Druſius *lib.* 1. *cap.* 8. de *tribus Sectis.*

II. *Secundò quæritur.* Quando orta eſt ſecta Phariſæorum?

Reſp. Tempus, quo hæc ſecta orta eſt, valde eſt obſcurum, nec omnes auctores idem de eo ſentiunt. Verum quidem eſt quod viventibus Prophetis nullæ fuerint inter Iſraëlitas ſectæ: nam illi vivâ voce omnes contrarias S. Scripturæ opiniones, ſi quæ oriebantur, determinare poterant: ſed demum poſt Vatum exceſſum quidam caput extulerunt. Phariſæi non quidem videntur multò juniores eſſe Sadducæis; attamen nemo facilè præciſum tempus aſſignare poterit. Flavius Joſephus *lib.* 13. *cap.* 9. meminit Phariſæorum temporibus Jonathæ Aſſamonæi, annis ante Chriſti

nativitatem ad minimum centum & quadraginta. Ergo Phariſæorum ſecta orta eſt poſt Prophetas, & intra annos 140. ante nativitatem Chriſti.

III. *Tertiò quæritur.* Utrum ſecta Phariſæorum olim fuerit honorata, an contempta?

Reſp. In principio, quando ſecta hæc orta eſt, & aliquot deinceps ſæculis ſecta hæc admodum fuit honorata: tum propter piam vitam quam vivebant; tum etiam propter opera charitatis, quæ erga pauperes alioſque exercebant. Joſephus *l.* 18. *c.* 2. *Antiq. Jud.* & alibi ſemper eorum meminit cum honore: *Phariſæorum victus ſimplex eſt, nullis mollitus deliciis: & quicquid his ratio dictavit, id ſequuntur pertinaciter, majores natu venerantur, nec audent eis reſponſare monentibus aut obloqui.* Ipſe Paulus *Act.* 26: 5. gloriatur *ſe inde à majoribus ſecundùm exquiſitiſſimam illam hæreſin religioſi cultus vixiſſe Phariſæum.* Nam inter Judæorum ſectas exquiſitiſſima erat Phariſaiſmus, atque cæteris præſtabat: & ad *Philip.* 3: 5. ut inanes pſeudoapoſtolorum jactantias refelleret, ait ſe *Hebræum ex Hebræis, & ſecundùm legem Phariſæum eſſe.* Druſius *lib.* 2. *de tribus Sect. cap.* 19. ait eos fuiſſe רחמנים *clementes & miſericordes:* & in margine ex Zonara annotat eos vili victu vixiſſe, accuratos legum & rituum obſervatores fuiſſe, & ſenibus honorem præbuiſſe. In Chronico Templi ſecundi vocantur אנשי חסד *viri benefici.* Sed quô magis à primævâ origine deſcenderunt, eô magis etiam degenerarunt, & eorum virtutes in vitia demigrarunt. Temporibus Chriſti *Luc.* 18. Phariſæus ille gloriabundus agebat Deo gratias, quod non eſſet ſicuti reliqui homines, raptores, injurii, & adulteri, nec ſicut ille publicanus, qui ipſo multò melior erat.

Sequioribus temporibus Phariſæi pejores facti ſunt, & ob nimiam ſuperſtitionem atque arrogantiam populo riſui, odio & ludibrio fuerunt: & propterea à Talmudiſtis *lib.* סוטה *Sota fol.* 22. *b* his ſeptem ludicris nominibus fuerunt denominati. 1. פרוש שכמי *Phariſæus Sichemæus.* Sicuti Sichemitæ circumcidebantur in gratiam Iſraelitarum, & non ad Dei gloriam, ſic hi Phariſæi opera ſua faciebant tantùm ut viderentur, & ab hominibus laudarentur, atque colerentur.

2. פרוש נקפי h. e. המנקף את רגלים *Impingens pedes.* Hi erant quaſi reptantes: quia ex nimiâ humilitate pedes ſuos in inceſſu non elevabant, ac proinde ad obvios lapides facilè pedes impingebant.

3. פרוש קיזאי h. e. המקיז דם לכתלים *Venam ſecans ad parietes.* Hi ex nimiâ humilitate & caſtitate oculis fermè clauſis incedebant, ne unquam mulierem aut virginem obviam aſpicerent; ideoque nonnunquam frontem, ad parietes alliſam, cruentam reddebant & ſauciam; atque propterea à clauſis oculis *Cæcutientes* vocabantur.

4. פרוש

4. פרוש מרוכיא *Phariſæus mortarius.* Hi depreſſi & inſtar piſtilli incurvati, quaſi duplicati, ſicuti gibboſi ſolent, incedebant. Fortè propterea ita incurvati inceſſerunt, ne capite erecto illiderent & impellerent pedes Dei. Quorundam enim ſententia fuit Deum non in Terrâ, ſed ſupra Terram ad diſtantiam quatuor cubitorum habitare.

5. פרוש מה חובתי עוד ואעשנה *Phariſæus quod eſt debitum meum amplius, & faciam illud.* Hi fuerunt operarii ſuperabundantes, gloriantes ſe omnia legis opera præſtare, & amplius adhuc præſtituros ſi doceantur. Inter hos erat ventoſus ille, *Luc.* 18. qui gloriabatur ſe opera ſupererogatoria facere, ſcil. dando decimas etiam de rebus minimis, & bis ſingulis hebdomadibus jejunando, quorum neutrum Deus ullibi in lege mandaverat.

6. פרוש מאהבה *Phariſæus ex amore*, ſcil. præmii. Hi colebant Deum propter promiſſum præmium, quod lex obſervatoribus ſuis promittit, & non ex amore timoris Domini & honoris legis.

7. פרוש מיראה *Phariſæus ex timore*, ſcil. pœnarum, quas Lex neglectoribus & contemptoribus minatur. Hi oderunt peccare formidine pœnæ. Ex his apparet fuiſſe quoſdam bonos Phariſæos, piè viventes, & à mundi vanitatibus ſeparatos; alios verò Hypocritas, Deum tantùm extrinſecè & coram hominibus colentes. Vide plura in *Lex. Talm. Buxt. Rad.* פרש, & *in Theſauro Philol. Hottingeri*, *pag.* 25. & *ſeqq.* ut & in Druſio *de tribus Sectis.*

IV. *Quartò quæritur.* Ex quâ tribu Phariſæi fuerint oriundi?

Reſp. Sunt nonnulli, qui Phariſæos pro magnâ parte ex tribu Simeonis fuiſſe ſcribunt; quia pars eorum erant Scribæ, quos ad tribum Simeonis refert R.Schelomo. Sed quemadmodum ex omni tribu fuerunt Scribæ, ſic etiam Phariſæi: nam Hillel Phariſæus patrem habuit ex tribu Benjamin, matrem ex tribu Juda. Plurimi quoque inter Phariſæos erant ſacerdotes, ut Terphon, Joſephus, & alii. *Vide Druſium de* 3. *Sectis lib.* 2. *cap.* 12. Etiam Paulus fuit Benjamita, & Hyrcanus Levita. Ex quibus apparet Phariſæos non tantùm fuiſſe electos ex tribu Simeonis, ſed etiam ex aliis tribubus.

V. *Quintò quæritur.* Quum Phariſæi nomen habeant à ſeparando; quia ſeparatam vitam agebant: An non magna convenientia eſt inter Phariſæos & hodiernos Monachos?

Reſp. Maxima inter utroſque eſt convenientia. 1. In *Veſtitu:* nam utrique veſtibus peculiaribus erant diſtincti à communi populo. 2. Conveniunt nominibus: Phariſæi enim & Monachi à Judæis vocantur פרושים *ſeparati.* 3. Sicuti Phariſæi ſpecie nimiæ humilitatis oculos & pedes vix attollebant; ita etiam Monachi, imprimis Cappucini, externa humilitatis ſi-

gna, capite, dorſo & oculis, verſus terram inclinatis, coram hominibus oſtendunt. 4. Phariſæi opera ſupererogatoria jactabant, ſimiliter etiam Monachi in Monaſteriis ſuis continuò talia opera jactant, quibus non tantùm ſibi eminentiſſimum in cœlo gradum, ſed etiam aliis ſe mereri poſſe gloriantur. 5. Phariſæi traditiones Patrum magni faciebant, & Verbo Dei præferebant; ſimiliter etiam Monachi traditiones & decreta Pontificum ſupra Verbum Dei extollunt. Qui plures ſimilitudines deſiderat, adeat *Theſ. Philol. Hottingeri lib.* 1. *cap.* 1. *ſect.* 5.

VI. *Sextò quæritur.* Qualia fuerunt Phariſæorum peculiaria dogmata?

Reſp. Ea fuerunt varia, præcipua tantum enumerabimus. 1. Omnia, vel ſaltem pleraque ita fato & aſtris tribuebant, ut nihilominus non adimerent homini liberum arbitrium: ſic ait Joſephus *Antiq. Judaic. lib.* 18. *c* 2. *Fato quæcunque geruntur tribuunt.* Abraham Zachuth paulò aliter ſcribit: *Credunt Deum noſſe ſive curare omnes res, & aſtrum juvare, nihilominus relinquitur liberum arbitrium in manu hominis.* Præterea dicebant nullam herbam eſſe in terrâ, quæ non habebat proprium ſignum cœleſte. Hinc Aſtronomiæ valdè erant dediti: propterea Chriſtus *Matth.* 16: 3. ait Phariſæis; *Faciem cœli diſcernere poteſtis*, &c.

2. Statuebant animas impiorum deſcendere in infernum, & æternis cruciatibus cruciari; ſed piorum animas migrare de uno corpore in aliud; quam migrationem Græci μετεμψύχωσιν appellant. Sic nonnulli explicant verba diſcipulorum, *Matt.* 16: 14. Chriſtus rogat: Quem me eſſe dicunt homines? Reſpondent alii Johannem, alii Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. Quaſi dicerent: quidam ajunt animam Johannis, vel Eliæ, vel Jeremiæ, vel etiam alicujus ex Prophetis in corpus tuum migraſſe. *Vide Druſ. de Sectis.*

3. Secundùm traditiones Patrum vivebant, h. e. ſecundùm legem Oralem, quæ in N. T. vocantur παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων. Ex. gr. Non edebant niſi lotis manibus: *Matth.* 15: 2. *Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? non enim lavant manus ſuas, quum edunt.* Lotionem manuum non tanquam decentiam civilem improbamus; ſed tanquam religioſam rejicimus. Et *Marc.* 7: 3. *Phariſæi non edunt niſi πυγμῇ pugno*, hoc eſt, iterum atque iterum, *laverint manus.* Etiam à foro venientes totum corpus lavabant: quia putabant cæteros homines eſſe impuros. Etiam obſervabant lotiones poculorum, ſextariorum, æramentorum & lectorum, *Marc.* 7: 4. Hodierni Judæi etiam varias lotiones obſervant, ſcil. quando Synagogam ingrediuntur; & Judæorum uxores poſt finitum puerperium totum corpus abluere ſolent.

4. Il-

4. Illicitum judicabant edere cum peccatoribus, *Matth.* 9: 11. Rogant Phariſæi: *Quare cum publicanis & peccatoribus edit Magiſter veſter?* Non permittebant ſe tangi à vulgò, *Luc.* 7: 39. *Hic ſi eſſet Propheta, noſſet utique quæ & qualis ſit ea mulier quæ tangit ipſum, quod ſit peccatrix.*

5. Jejunabant bis hebdomade, *Luc.* 18: 12. ſcil. die Lunæ & Jovis. Sed quare illis diebus? Quia Moſes die Jovis montem Sinai aſcendit ad petendum ſecundas legis tabulas, & die Lunæ de monte iterum deſcendit, poſtquam à Deo veniam vituli fuſi impetraſſet. Etiam aliis temporibus frequenter jejunabant, *Matth.* 9: 14. Diſcipuli Johannis dixerunt Chriſto: *Quare nos & Phariſæi multùm jejunamus, diſcipuli verò tui non jejunant.*

6. Dilatabant phylacteria, & producebant fimbrias, ut opera ſpectarentur ab hominibus, *Matt.* 23: 5. *De utriſque vide ſuprà diſſert. praced.* phylacteriis & fimbriis induti toto die incedebant; ſed hodierni Judæi eadem tantùm induunt diebus profeſtis, quando orant, & non Sabbatho: quia Sabbathum per ſe ſatis diſtinguit inter Judæum & quoſvis alios.

7. Longis utebantur precibus in ſpeciem, *Matt.* 23: 14. Orabant ſtantes in conventibus & angulis platearum, ut apparerent hominibus, *Matt.* 6: 5. Haſidæi ſanctiores reliquis videri volebant: & propterea novem horas precibus deputabant. Docebant orandum eſſe ſubmiſſâ voce, exemplo Hannæ, matris Samuelis: unde in Tractatu *Berachoth* ſcribitur: *Qui extollit vocem ſuam in precatione eſt homo parvæ fidei.* Vide Druſium *de* 3. *Sectis lib.* 2. *cap.* 15. Hodierni Judæi etiam ſtantes orant, & longas preces deblaterant Hebraicè, quam tamen linguam multi ex illis non intelligunt; putant nihilominus preces illâ linguâ ſanctâ recitatas, etiam à non intelligentibus, ita Deo gratas eſſe, ac ſi in quâlibet aliâ notiſſimâ linguâ cum maximâ devotione recitarentur. Etiam tectis capitibus orant; quia mali ominis ſignum eſſe putant, ſi quis detecto capite inveniatur.

8. Phariſæi ſeipſos aliquando ita percutiebant, ut ſanguis efflueret; ſicuti etiam Pontificii facere ſolent. Quum mortuus eſſet Rabbi Eliezer, percutiebat ſe Rabbi Aquila, donec ſanguis efflueret in terram. *Vide Druſium.*

9. Decimabant omnia ſua, etiam minima quæque, ut ſunt mentha, cuminum, ruta & anethum, *Luc.* 18: 12. Phariſæus ait: *Decimo quæcunque poſſideo, Matt.* 23: 23. *Væ vobis Phariſæi, qui decimatis mentham, anethum & cuminum, atque omittitis quæ graviora ſunt legis, &c.* Annon Deus mandavit decimas? Deus quidem mandavit decimas dandas eſſe de fructibus majoribus, ſed non de minoribus, ut de mentha, cumino, &c. Graviora

præ-

præcepta omittebant, & ne digito quidem attingebant; ſed minutias alias, à Deo non mandatas, curabant & obſervabant: propterea Chriſtus ait *verſu* 24. *Percolatis culicem*, *& camelum diglutitis.*

VII. *Septimò quæritur.* Qualia fuerint præcipua vitia Phariſæorum temporibus Chriſti?

Reſp. Vitia eorum fuerunt multa & diverſa, eaque paſſim in Novo T. perſtringuntur.

1. Hypocriſis, avaritia, ambitio, ſuperbia, &c.

2. Vocantur duces cæci, ſerpentes, progenies viperarum, ſepulchra dealbata, & filii gehennæ.

3. Chriſtus etiam monet diſcipulos ſuos, ut ſibi caverent à fermento Phariſæorum, h. e. à pravâ eorum doctrinâ.

4 In ſpecie temerè jurabant per templum & per altare; atque ejuſmodi juramenta nihili faciebant: ſed eum, qui per aurum templi aut per donum, quod in altari erat, juraret, teneri & obnoxium eſſe dicebant, *Matt* 23: 16, 18.

5. Præterea immiſericordes erant erga parentes: non enim juvabant eos in paupertate ſuâ, ſed vovebant Deo bona ſua, de quibus parentibus ſuis ſuccurrere potuiſſent: propterea Chriſtus ait *Matt.* 15: 5, 6. *Quicunque dixerit patri aut matri*, *donum eſt quocunque à me juvari poſſes*, *inſons erit. Irritum feciſtis mandatum Dei per traditionem veſtram.* Phariſæi in egeſtate parentibus ſuis non ſubveniebant, & putabant ſe non teneri ſubvenire iis, modò feciſſent votum, quo bona ſua Deo voverant: nam Deo talia vota perſolvenda eſſe putabant: ſed Chriſtus eos propterea reprehendit. Vide plura de Phariſæis apud Druſium *de tribus Sectis.*

DISSERTATIO DECIMA NONA, *DE*

SADDUCÆIS

1. *Sadducæi nomen habent à Sadoco, primo Auctore Sectæ.*
2. *Origo Sectæ Sadducæorum, quæ erat perverſa verborum Antigoni Sochæi explicatio, deſcribitur.*
3. *Nata eſt hæc Secta ducentis circitèr annis ante Chriſtum.*
4. *Dogmata Sadducæorum ordine enumerantur.*
5. *Etiam ipſorum vitia.*
6. *Differentia Sadducæorum à reliquis Judæis deſcribitur.*
7. *Etiam à Samaritanis.*

Secun-

SEcunda inter Judæos ſecta eſt Sadducæorum, quæ quidem antiquior eſt primâ, attamen non ita celebris in Novo T. De hâc has ſequentes quæſtiones movebimus.

I. *Primò quæritur.* Unde nomen Sadducæi derivetur?

Reſp. Sunt duæ variantes opiniones: prior derivat à צדק *juſtitia*: hoc affirmant Epiphanius *lib.* 1. *cap.* 14. Nicolaus Lyr. in *cap.* 5. *Actor.* Sed hæc ſententia improbatur: quia fuerunt homines impii: ſic auctor *Juchas*, *p.* 139. ait: *Quod Sadducæi impii fuerint, & pravis moribus induti, unde & plebi exoſi.* Vide Hotting. *Theſ. Philol. p.* 35.

Poſterior ſententia, quæ etiam multò probabilior videtur, deducit Sadducæos à צדוק *Sadok*, nomine proprio, diſcipulo Antigoni Sochæi, viri ad miraculum uſque docti. Sadducæi ergo à Sadoko, *αἱρεσιάρχου ab hæreſiarcha*, nomen acceperunt; ſicuti ab Arrio Arriani, à Pelagio Pelagiani, & à Donato Donatiſtæ nominati ſunt Hebraicè vocantur צדוקים, *Græce σαδδουκαῖοι*, Latinè Sadducæi cum duplici, vel Saducæi, cum ſimplici d. Si reſpiciatur vox Hebraica & Græca, tum cum gemino dd eſt ſcribenda vox Sadducæi; ſi vero auctor ſectæ, ſcil. צדוק *Sadok*, tum cum ſimplici d exprimenda eſt. Sed parùm refert quomodo ſcribatur; utraque ſcriptura in codicibus Latinis invenitur. Sadducæi aliàs vocabantur מינים *Minæi*, hæretici; אפיקורים *Epicuræi*; & קראים *Karræi*; quia S. Scripturæ, rejectis traditionibus mordicùs adhærebant. Sed hodierni Karræi non ſunt Sadducæi: quia credunt reſurrectionem, & præmio affici juſtos, & pœnâ injuſtos. *Vide Druſ, l.* 3. *c.* 7. *&* 8.

II. *Secundò quæritur.* Quæ fuit origo & cauſa ſectæ Sadducæorum?

Reſp. Antigonus Sochæus, præceptor magni nominis & auctoritatis, multos habuit diſcipulos; inter cæteros etiam Sadokum & Baithoſum, commilitones. Diſcipuli Judæorum magni ſolent facere verba Rabbinorum ſuorum, vix audent latum unguem ab iis recedere; imo ſi vel Rabbinus diceret, dextram eſſe ſiniſtram, & ſiniſtram eſſe dextram, iis verbis etiam diſcipulus fidem adhibere deberet. Hic Antigonus varias vivendi leges & regulas diſcipulis præſcripſerat; & inter cæteras de Deo colendo hanc regulam, quæ invenitur in *Pirke Abboth. c.* 1. אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם: *Ne eſtote ſicut ſervi qui ſerviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiat præmium: ſed eſtote ſicut qui miniſtrant principi ſuo, hâc conditione, ne accipiant præmium, & ſit Dei timor ſuper vos* Ex hâc præceptoris ſui regulâ duo illi diſcipuli, ſcil. Zadocus & Baithoſus talem fecerunt ſequelam: ſi Deo non debeamus ſervi-

re ullo mercedis intuitu, aut ſpe retributionis alicujus: ergo nulla poſt hanc vitam dabitur reſurrectio mortuorum. Perverſa igitur explicatio verborum præceptoris Antigoni fuit vera cauſa ſectæ Sadducæorum. Sic teſtatur Abrabam Zachut in Juchaſin: *Tunc erant Sadok & Baithos, diſcipuli Antigoni, caput, & hoc initium hæreſeos: nam abierunt tempore Antigoni ad ſanctuarium montis Garizim, fueruntque ibi capita ſive primores.* Et Baal Aruch ait: *Eos duas malas familias, ſcil. Sadducæorum & Baithuſæorum conſtituiſſe.* Vide Druſium de 3. *Sectis.p.* 120. Illi ergo, qui ſequuti fuerunt familiam Sadoki, vocati fuerunt Sadducæi, & cæteri Baithuſæi. Priorum tantùm in Novo T. fit mentio. A Zadoko ſectarii hujus ſectæ libentiùs voluerunt denominari, quàm à Baithoſo: quia hic putatur fuiſſe ſpurius. Vide *Hakſpan.pag.* 321. Poſterioribus temporibus inter Sadducæos & Baithuſæos magna fuit differentia. Sudducæi habebantur longè deteriores Baithuſæis. R. Gedal. *Schal. Hakkab.* ait p. 104. *Vidi Sadducæos & Baithuſæos duas eſſe ſectas, Sadducæos quidem longè pejores, imo planè infideles.*

III. *Tertiò quæritur.* Quo tempore ſecta Sadducæorum orta ſit?

Reſp. Tempus præciſum nobis eſt ignotum. Etiam certum eſt nullas fuiſſe ſectas viventibus Prophetis: ergo poſt mortem Prophetarum etiam hæc ſecta caput extulit. Superiori diſſertatione diximus Phariſæorum fieri apud Joſephum mentionem annis 140. ante Chriſti nativitatem; & ſecta Sadducæorum ſtatuitur eſſe antiquior ſectâ Phariſæorum: ergo ad minimum ducentis fortè annis ante Chriſtum ſecta hæc viguit. Chronologi referunt initium hujus ſectæ ad annum Mundi 3700.

IV. *Quartò quæritur.* Qualia fuerint Sadducæorum peculiaria dogmata?

Reſp. Sadducæi diverſa dogmata, S. Scripturæ expreſſè contraria, defenderunt; omnia tamen non fuerunt æquè pernicioſa. *Primum* omnium, & quidem peſſimum ipſorum dogma fuit הכפירה בתחית המתים *Negatio reſurrectionis mortuorum*, uti habetur *Matt.* 22: 23. *In illo die adierunt eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem.* Menaſſe ben Iſrael *de Reſurr. lib.* 2. *cap.* 8, 9, verbis quidem defendit fore reſurrectionem mortuorum, ſed magnâ ex parte eam revera rejicit: nam negat omnes & ſingulos homines eſſe reſurrecturos. Excludit enim à reſurrectione omnes homines, quorum animæ per μετεμψύχωσιν tranſmigrârunt in alia corpora. Deinde excludit Sodomitas, Corazitas, & omnes, qui hæc tria negant, ſcil. Deum eſſe, Legem Moſis eſſe Divinam, & fore Reſurrectionem. Et in individuo à reſurrectione eximit hos quatuor, Bilham, Doëg, Achitophel, & Gehazi. Et quia Sadducæi inficiabantur dari reſurrectionem, ideo etiam pœnas ſcelerum & flagitiorum, ut & præmia bonorum operum poſt hanc vitam planè negabant.

2. Sad-

2. Sadducæi rejecerunt contra Phariſæos, omnes Traditiones Patrum: ſed è contra, ex ſententiâ nonnullorum, in defectu dicuntur peccaſſe; quaſi non tantùm Traditiones, ſed etiam libros Propheticos rejeciſſent. Hinc Chriſtus *Matth.* 22. contra eos probaturus reſurrectionem mortuorum, non utitur argumento à Prophetis deſumpto, ſed ex Pentateucho, ſcil. ex *Exod.* 3: 6. *Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahami, Deus Iſaaci & Deus Jacobi.* Hieronymus expreſſè idem de Sadducæis etiam affirmat: *Sadducæi quinque tantum libros Moſis recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes.* Gorionides *cap.* 29. etiam idem confirmat: *Sadducæi dicunt, ne credamus neque audiamus ullam traditionem aut ullam expoſitionem, niſi ſolam Legem Moſis.* Vide Druſium *l.* 3. *c.* 9. Quia Druſius videt hâc de quæſtione contrarias Doctorum opiniones, ideo *cap.* 10. conatur illas ſententias conciliare; & conjicit illos Sadducæos, qui in Samariâ vixerunt, tantùm recepiſſe libros Moſaicos; ſed alios Sadducæos, in Judæa inter Judæos habitantes, etiam libros Propheticos pro Verbo Dei agnoviſſe. Communior tamen opinio eſt, quod libros Propheticos etiam pro Verbo Dei receperint.

3. Animas hominum crediderunt eſſe mortales, & ſimul cum corporibus interire, uti *Joſephus de bello l.* 2. *c.* 12. ait. Judæi hujus ſententiæ primum Auctorem faciunt Cainum, qui cum uſque ad cædem unà cum Habele contendiſſet, ei dixiſſe fertur, uti legitur in Targum Hieroſolymitano, *Gen.* 4: 8. ענ׳ קין ואמר להבל אחוי לית דין ולית דיין ולית עלם
אוחרן ולא למתן אגר טב לצדיקיא ולא לאתפרעא מן רשיעיא *Sic reſpondit Cain & dixit Habeli fratri ſuo, non eſt judicium, neque judex, neque ſæculum aliud, neque merces bona juſtis, vel ultio de impiis.*

4. Negant dari Angelos & Spiritus, uti dicitur *Act.* 23: 8. *Sadducæi dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque ſpiritum.* Sub nomine Angelorum etiam dæmones continentur.

5. Negarunt providentiam Dei, ſed omnia adſcripſerunt hominis libero arbitrio: ſic Zonaras apud Druſium: *Sadducæi fato repudiato noſtræ voluntati adſcribunt omnia,* &c. Joſephus *lib.* 13. *c.* 1. ait: *Sadducæi fatum omnino negant & è rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, & omnia in noſtrâ poteſtate eſſe, ut tam felicitatis nobis ipſi auctores ſimus, quàm infortunii; ſi deteriora conſilia ſequuti fuerimus.* Et quia providentiam divinam negarunt, ſicuti etiam Epicuræi: ideo quidam Sadocum & Baithoſum, auctores ſectæ Sadducæorum, faciunt etiam principes Epicuræorum.

6. Veroſimile eſt Sadducæos etiam negaſſe Spiritum Sanctum. Non quidem clarè ex Sacris hoc docetur; probabiliter tamen colligitur ex *Actor.* 23: 8, 9.

23: 8, 9. *Sadducæi dicunt non eſſe angelum neque ſpiritum.* Ibi Textus diſtinguit inter Spiritum & Angelum; & multi putant per Spiritum ibi intelligi Spiritum S. nam *verſu* 9. legitur; *ſi Spiritus loquutus eſt ei*, ſcil. de reſurrectione, *ſeu Angelus, ne repugnemus Deo*; & *verſu* 8. dicitur, quod Sadducæi Spiritum & Angelum negent.

V. *Quintò quæritur.* Quæ fuerunt Sadducæorum vitia ?

Reſp. Fuerunt impii & peſſimis moribus præditi: ſic ait Abraham Zachuth: הם רשעים ובעלי מדות רעות *Fuerunt improbi, & malis moribus præditi.* Joſephus *lib.* 2. *c.* 12. ait: *Eos duros & agreſtes fuiſſe.* In judiciis præ cæteris Judæis erant crudeles & acerbi. Propter hæc aliaque vitia populus eos ſummoperè odio habebat. *Vide Druſium lib.* 3. *c.* 12, 13.

VI. *Sextò quæritur.* Qualis fuerit differentia inter Sadducæos & reliquos Judæos?

Reſp. Ex antedictis Sadducæorum dogmatibus hæc differentia magnâ ex parte ſatis innoteſcit. Præterea antiqui & hodierni Judæi defendunt Traditiones Patrum, quas Sadducæi rejecerunt. Deinde differunt externis quibuſdam ritibus, ex. gr. Feſto expiationis tribuebant biduum. Etiam aliter explicabant præceptum יבום h. e. *de ducendâ fratriâ.* In explicatione multorum locorum S. Scripturæ tum à ſe, tum ab aliis Judæis diſſentiebant, Vide *Hotting. Theſ. Philol. p.* 36.

VII. *Septimò quæritur.* Qualis fuerit differentia inter Samaritanos & Sadducæos?

Reſp. Variæ fuerunt differentiæ; præcipuas tantùm enumerabimus. 1. Samaritani ſacrificabant, & ſacra ſua peragabant in monte Gariſim, ubi templum extruxerat Sanaballat ſocer Manaſſe ſub principatu Alexandri; ſed Sadducæi ſacrificabant in templo Hieroſolymitano.

2. Samaritani cum cæteris Judæis nullam familiaritatem colebant; ſed ſe mutuo cane pejus & angue perſequebantur. Non licuit Samaritano edere vel bibere cum Judæo, & viciſſim nec Judæo cum Samaritano. Hinc Samaritana mulier *Joh.* 4: 9. cum admiratione interrogat: *Quomodo tu Judæus quum ſis, potum à me poſcis quæ ſum mulier Samaritana? Non enim commercium habent Judæi cum Samaritanis*, uti Textus Syriacus ait. Summum odium inter utroſque interceſſit; adeo ut Judæi noluerint concedere Samaritano, ut fieret proſelytus; quum hoc privilegium nulli ex toto mundo denegarint, niſi Samaritano. Odium hoc etiam apparet ex formulâ excommunicationis, quâ Judæi Samaritanos excommunicare ſolebant. *Druſius de* 3. *Sectis lib.* 3. *c* 11. formulam talis excommunicationis ex *Ilmedenu* allegat, cum ait: "Ezras, Zorobabel & Joſue congregâ-

„runt

„ runt omnem Eccleſiam in Templum Domini, adduxerunt ſacerdo-
„ tes 300. & buccinas 300. & libros Legis 300. totidemque pueros &
„ clanxerunt. Levitæ autem canentes omnibus generibus anathematum
„ devoverunt Cuthæos, h. e. *Samaritanos*, in arcano nominis tetragram-
„ mati--ne comederet ullus ex Iſraël panem Cuthæi (unde dictum eſt
„ qui comedit panem Samariticum, eſt ac ſi comederet carnem ſuillam)
„ & ne proſelytus fieret Cuthæus, &c. „ Verùm Sadducæi familiariter converſabantur cum cæteris Judæis, imo etiam cum Phariſæis: nam *Act.* 23: 6. in eodem cœtu congregati fuerunt Sadducæi unà cum Phariſæis. In his quidem Samaritani & Sadducæi à ſe mutuo differebant, ſed conveniebant in eo quòd ambo rejicerent Traditiones Majorum ſuorum.

DISSERTATIO VIGESIMA,

DE

HESSÆIS.

I. *Origo nominis Heſſæi inveſtigatur. Videtur habere nomen à* חשה ſilere, tacere, *vel à* חסה latitare.
II. *Rationes dantur quare Heſſæorum rum nulla fiat mentio in Novo T.*
III. *Tempus & origo Heſſæorum inquiruntur.*
IV. *Dogmata & ſingulares vivendi mores ac ritus Heſſæorum enumerantur.*
V. *Dogmatum Heſſæorum in N. T. fit quidem mentio ſubinde.*
VI. *Fuerunt Heſſæi Theoretici & Practici. Heſſæi non fuerunt Rechabitæ.*

TErtia & ultima inter Judæos ſecta, antiqua quidem, ſed cujus nullibi tota hiſtoria Euangelica meminit, eſt Heſſæorum. De hac ſecta has ſequentes quæſtiones examinabimus.

I. *Primò quæritur.* Unde nomen Heſſæi derivatur?

Reſp. Non omnes eodem modo hoc nomen Hebraicè ſcribunt; & propterea variæ apud auctores occurrunt ſententiæ circa Etymologiam Heſſæorum. Hebræi ſcribunt חשאי, vel איסאי; Græci Εσσαῖοι; Latini Eſſæi, Heſſæi, & Heſſeni: atque propter talem diverſam nominis ſcriptionem nonnulli hoc nomen derivant 1. ab אסא *ſanare*, quaſi Eſſæi denotarent medicos ſpirituales, qui non tam circa corpus, quàm quidem circa animam occupati fuiſſent. Eſſæos tamen corporis morbos artis medicæ bene-

beneficio etiam ſanaſſe teſtis eſt Epiphanius. Vide *Fullerum miſcell. l.* 1. *c.* 3. Etiam Joſephus *de Bell. Jud. l.* 2 *c.* 12. & Philo *hiſt. Eccl. l.* 2. *c.* 17. hanc Etymologiam approbant. Heſſæi ergo egregiâ remediorum cognitione inſtructi ſimul corpus & animam ex Joſephi, Epiphanii & Philonis ſententiâ curârunt.

2. Melanthon & Peucerus ejus etymon accerſunt vel à עשר *facere, agere, operari*, quaſi Heſſæi bonis operibus Deo ſervire ſtuduiſſent; vel à חזה *ſpeculari, contemplari*, quaſi vitam in contemplatione poſitam coluiſſent.

3. Alii à voce Syriacâ ܚܣܝܐ *pius, ſanctus*, Eſſæos libentiùs deducunt; tum quia lingua Syriaca tunc Judæis erat vernacula; tum etiam quia cæteris Judæis ſanctiores haberi volebant.

4. Alii à חשה *ſilere, tacere*, vel à חבה *latitare* deducunt; ita ut חשאי vel חסאי ſit, qui ſeorſim à ſtrepitu agit, & in locum aliquem ſe recipit. Hæc ultima ſententia a nobis maxime approbatur: nam Heſſæi non verſabantur inter homines, ſicuti Phariſæi & Sadducæi; ſed vivebant in locis ſolitariis. Deinde hæc Etymologia convenit cum ſcriptione primâ Hebræorum, quâ Heſſæum vocant חשיא. Hinc judicamus cum Druſio meliùs nomen Heſſæi ſcribi cum H, quam ſine H; quia ח eſt litera radicalis, imo duplici hh, ſive duplici aſpirationi magis reſpondet, quàm ſimplici: propter hanc cauſam etiam Johannes debet ſcribi cum H: quia Hebraicè dicimus יוחנן. Sed ſi quis τῦ *Heſſæi* & *Johannis* ſcriptionem, apud Græcos uſitatam, ſequi velit, ille Latinè ſine H (ſed vitioſè) ſcribere poſſet: nam Græci non agnoſcunt H. Sed quia utraque vox origine eſt Hebraica, ideo etiam præſtat ad minimum cum unico H utramque vocem exarare.

II. *Secundò quæritur.* Quare hiſtoria Euangelica non æquè mentionem facit nominis Heſſæorum, quàm quidem Phariſæorum & Sadducæorum?

Reſp. 1. Præcipua ratio deſumitur ab Etymologiâ: nam denominati ſunt à latitando; quia ferè in locis ſolitariis, ſicuti Eremitæ ſolent, habitabant. 2. Numerus Heſſæorum fuit parvus, non tam magnus quàm quidem Phariſæorum & Sadducæorum. 3. Vivebant quietè, & non ſeſe opponebant aliis, ſicuti Phariſæi & Sadducæi: nam Heſſæus vocatur חשאי à ſilentio ſive tranquillitate. Similiter Rechabitarum in Veteri T. non eſt facta mentio ante *Jeremiam cap.* 25. etiamſi ex ſententiâ Chronologorum tum modò ante trecentos annos fuiſſent: ſed ita tranquillè videntur etiam vixiſſe.

III. *Tertiò*

III. *Tertiò quæritur.* Quando ſecta Heſſæorum orta, & quæ ejus eſt origo?

Reſp. 1. Abraham Zachuth ſcribit Heſſæos originem habuiſſe à Juda Galilæo, qui auctor fuit Judæis rebellandi contra Romanos. *Judas*, inquit, *innovavit ſectam tertiam eorum qui Heſſeni vocantur.* Vide *Druſ. l.* 4. *c* 8. Sed hæc ſententia eſt falſa: nam ex hiſtoria conſtat Heſſæos fuiſſe diu ante Judam Galilæum.

2. Hottingerus in *Theſ. Philol. pag.* 39. ait: « Originem huic ſectæ dediſſe corrupta & afflicta Macchabæorum tempora, quibus multi initio, „ urgente neceſſitate, in ſpeluncas ſe abdiderunt. Poſtea verò, rebus in „ melius vergentibus, alii ad priſtinas redierunt ſedes, pleriſque retentis „ dogmatibus, qui Phariſæi dicti ſunt, alii in montanis perſeverarunt, Eſ„ ſæorum ſive μοναζόντων nomine gaudentes. „ Fullerus *Miſcell. ſacr. l.* 1. *c.* 3. etiam ſcribit Eſſæos piorum olim Judæorum reliquias fuiſſe, ex diris illis, Græcorum maximè perſequutionibns ereptas. Qui primùm neceſſitate coacti, in loca ſolitaria ubi deliteſcerent, turbulentis & funeſtis temporibus ſe receperunt: deinceps tutis & tranquillis, ſuapte voluntate, priſtinæ vitæ conſuetudine allecti, ejuſmodi in locis plerique permanſerunt. Porro augeſcente paulatim hominum admiratione, & ſanctitatis opinione inflati, planè inſtar Monachorum Chriſtianorum ipſi ſibi proprium quoddam vivendi inſtitutum condere cœperunt, & ad extremum in ſectam plurimis ſuperſtitionibus obſtrictam degenerârunt. Præciſum igitur tempus, quo hæc ſecta orta eſt, & quo rurſum deſiit, Hiſtorici ignorant. *Joſephus l.* 13. *c.* 19. *in med.* Meminit cujuſdam Eſſæi, nomine Jude, qui vixit temporibus Ariſtobuli, circitèr centum annis ante nativitatem Salvatoris: ſed Eſſæorum ſecta adhuc antiquior eſt. Ut ut ſit de initio, ſaltem hæc ſecta adhuc viguit temporibus Chriſti, & poſtea: nam Philo & Joſephus loquuntur de hâc ſectâ tanquam tum adhuc florente.

IV. *Quartò quæritur.* Qualia fuerunt Heſſæorum peculiaria dogmata, & ſingulares vivendi mores, atque ritus?

Reſp. Ea fuerunt varia; brevitèr pleraque enumerabimus. 1. Fatum omnium rerum dominum agnoſcebant, & hominibus omnia ex fato contingere ſtatuebant. Joſephus *Ant. Jud. l.* 13. *c.* 9. interprete Gelenio ait: *Eſſeni omnia in fati poteſtate eſſe affirmant, nec quicquam hominibus præter fati decretum accidere.* Nihilominus etiam providentiam Dei circa regimen mundi defendebant: ſic ſcribit idem Joſephus *l.* 18. *c.* 2. *Eſſanorum verò placitum univerſitatis regimen citra exceptionem Deo aſſerit, immortalitatem animis.*

2. Heſſæi

2. Heſſæi bona omnia habebant commenia: nam quicunque ingrediebantur morem eorum, conferebant divitias ſuas in theſaurum: inde alebantur & ſufficienter cibus & veſtes ipſis præbebantur. Joſephus *l.*18.*c.*2. ait: *Facultates in commune poſſident, nec aliquis dives magis utitur ſuis bonis, quàm quivis nihil poſſidens.* Illis bonis regendis præerant quæſtores: ſic ibidem ait Joſephus: *Quæſtores creant viros probos ex ſacerdotum numero, qui ex agrorum reditibus & frugum proventu cibos eis conficiunt.* Divitiarum & opum erant contemptores: nam à Joſepho *l.* 2. *c.* 12. *de Bello Jud.* vocantur καταφρονταὶ πλέτε; & Abraham Salmanticenſis ait eos ex labore vixiſſe, & lucrum odiſſe.

3. Albis veſtibus induti incedebant: quia Salomo *Eccleſ.* 9: 8. ait: *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida.* Non utebantur veſtibus mutatoriis, ſed ſemper iiſdem, nec eas citiùs deponebant donec vel uſu vel tempore penitus eſſent detritæ. Eundem morem etiam in calceis obſervabant. Joſephus *l.* 2. *c.* 12. *de bello* ait: *Nec veſtitum ſive calceos mutant, niſi aut omnino conſciſſis prioribus, aut longo temporis uſu conſumptis.*

4. Nihil inter ſe mercabantur vel vendebant, ſed egentibus dabant, quod deerat. Vide *Joſephum l.* 2. *c.* 12. *de Bello Jud.* ubi plerique vivendi mores enarrantur.

5. Heſſæi voluptates quaſi maleficia & peccata vitabant.

6. Non ducebant uxores antequam per triennium ipſarum valetudinem exploraſſent; & ſi conſtanti purgatione apparerent idoneæ partui, tum demum eas in matrimonium recipiebant, ſi verò judicarent eſſe partui ineptas, tum eas reſpuebant.

7. Cum uxores reperiebantur gravidæ, non amplius congrediebantur cum iis, ut oſtenderent ſe tantùm ad conſervandum genus humanum, & non voluptatis ergò uxorem duxiſſe.

8. Ab unctione abſtinebant. Apud Judæos quidem uſus unctionis erat frequens, ſed non apud Heſſæos: nam probro ducebant oleum, & ſi quis vel invitus unctus fuerat, munditiis corpus abſtergebat: nam ſqualorem decorem putabant.

9. Circa Deum religioſi erant. Ante Solis ortum nihil profani loquebantur, & cum ad horam quintam ſtudioſè operati eſſent, rurſus in unum congregabantur linteis præcincti velaminibus. Corpus ſæpiſſime aquâ frigida ad debilitandas voluptates abluebant.

10. Heſſæi iracundiam cohibebant, fidem ſervabant. Jusjurandum quaſi perjurio deterius vitabant.

11. Maximâ cautione novitios ad ſectam ſuam recipiebant. Per integrum

grum annum extrinſecus commoranti eundem cibum tribuebant, & dabant in manum eorum ſecurim, & induebant eos indumento candido. Poſt peractum annum adducebant novitios in medium cœtûs, & docebant eos lavare: deinde duobus ſequentibus annis mores eorum probabant. Poſtea magnis execrationibus adjurabant ſe primùm quidem velle colere Deum, deinceps quoque erga homines ſervare juſtitiam, & neque propria ſponte nocere cuiquam, neque ex præcepto obeſſe, &c. Vide plura apud *Joſephum loco citato.*

12. Delinquentes graviter puniebant, & à congregatione ſuâ depellebant. Jus contra aliquem dicturi centum viros congregabant, qui reos & improbos è cœtu expellebant, & expulſos cibabant herbis malis, donec attenuetur ſpiritus eorum, & moriantur fame.

13. Solebant ſenes honorare, nec loquebantur coram eis niſi venia impetrata, neque ſpuebant in medio eorum. Inter omnes ſenes maximè honorabant Moſen. Si quis verba blaſphemiæ loqueretur contra eum, puniendo puniebatur ad mortem.

14. Strictiſſimè Sabbathum obſervabant. Joſephus *loco citato* ait, eos alvos ſuos ipſo Sabbatho raro exoneraſſe, niſi admodum urgente neceſſitate. Sed an exonerando ventre Sabbathum profanatur? *Reſp.* Heſſæi, volentes pedes ſuos tegere, primùm fodiebant foveam, in qua ejecta ſua, ne ſplendori divino injuriam facerent, recondebant: deinde opere abſoluto, iterùm foveas terra implebant; atqui fodere terram, eamque implere ſunt opera, quæ putabant ſibi Sabbatho eſſe interdicta: & ne premerentur Sabbatho neceſſitate exonerandi, utebantur cibo tenui.

15. Seorſim & non in templo ſacrificabant: ſic ait Joſephus l. 18. c. 2. *Ad templum donaria mittentes ſacra ibi non faciunt, quòd ſanctioribus utantur ceremoniis, quapropter excluſi à communi fano ſeorſim ſacrificant.*

16. Agriculturæ erant dediti, & agris colendis vacabant.

17. Non habebant ſervos; quia defendebant omnes homines naturâ eſſe liberos: & propterea ipſi per ſe viventes ſibi invicem miniſtrabant.

18. Heſſæi reſpectu matrimonii diviſi erant. Alii enim ducebant uxores, ſed ſub cautelâ aliquâ, uti ſuprà diximus; alii verò cælibes manebant: quia credebant pleraſque fœminas ſcortari, & nullas maritis ſuis fidem ſervare.

19. Heſſæi bibentes aquam abſtinebant à vino, teſte Philone *in vitâ contemplat.* Hæc ſunt præcipua dogmata, quæ Heſſæi crediderunt, & ſecundùm quæ vitam ſuam inſtituerunt.

V. Antea diximus Heſſæorum, nomine tenus, in Novo T. non fieri

mentionem; attamen eorum dogmata Scriptoribus Novi T. non planè videntur fuiſſe incognita: nam quædam veſtigia eorum in Novo T. apparent: ex. gr. Conſilium de non amplius bibendâ aquâ datum Timotheo, 1 *Tim.* 5:23. Heſſæi enim bibebant aquam. Similiter 1 *Tim.* 4:3. Prohibitio matrimonii, &c. Vide Godwin in *Moſe & Aarone* lib. 1. *c.* 12. Qui ibidem etiam multis probat magnam fuiſſe inter Pythagoræos & Heſſæos convenientiam: tum reſpectu dogmatum fidei; tum etiam reſpectu morum vivendi.

VI. Idem Godwin in eodem capite etiam diſtinguit inter duplices Heſſæos, Theoreticos ſcil. & Practicos. Theoretici operam dabant ſpeculationibus, meditationibus, & precibus, atque vivebant præcipuè in hortis & locis ſolitariis: ſed Practici paſcebant oves, & nonnulla alia opera manuum exercebant. Ex his antecedentibus jam apparet Heſſæos non fuiſſe eoſdem cum Naziræis, uti placet Auctori libri Juchaſin; nec cum Rechabitis, uti temerè aſſerit Serarius Nam etiamſi aliqua fuerit inter hos convenientia, ut quod utrique vinum non biberint, &c. inde tamen non ſequitur quod fuerint iidem. Præterea temporibus Prophetarum nullæ fuerunt ſectæ, & Rechabitæ vixerunt temporibus Jeremiæ Prophetæ; ergo Rechabitæ non conſtituerunt ſectam, quum tamen certum ſit Heſſæos ſectam conſtituiſſe; & per conſequens Heſſæi non fuerunt Rechabitæ.

DISSERTATIO VIGESIMA PRIMA,

DE

PROSELYTIS.

I. *Proſelytus eſt vox origine Græca.* ἕλληνες Græci *ſunt pagani, &* ἑλληνισαὶ Græciſtæ *ſunt Judæi utentes lingua Græca.*
II. *Proſelyti ſunt triplices; juſtitiæ, inquilini & mercenarii. Proſelyti juſtitiæ æquales erant Judæis natis, & tribus ceremoniis inaugurabantur.*
III. *Temporibus Davidis & Salomonis difficulter receperunt Proſelytos juſtitiæ.*
IV. *Jethro cum familia videtur factus proſelytus.*
V. *Proſelyti juſtitiæ variis privilegiis gaudebant.*
VI. *Viri religioſi* Act. 2: 5. *fuerunt proſelyti juſtitiæ. Inquilini etiam deſcribuntur.*
VII. *Sed inquilinis non dabatur venia habitandi Hieroſolymæ. Mercenarii quales fuerint notatur.*
VIII. *Judæi non magni æſtimarunt proſelytos.*

In

IN Palæſtinâ præter Judæos natos etiam fuerunt Judæi facti, qui in illorum numerum recipiebantur, & iiſdem ferè privilegiis cum illis utebantur. Tales facti Judæi olim fuerunt vocati Proſelyti; de quibus has ſequentes quæſtiones movebimus.

I. *Primò quæritur.* Unde vox *Proſelytus* derivatur?

Reſp. *Proſelytus* eſt vox origine Græca: derivatur enim à πρὸς *ad* & ἔρχομαι *venio*, & quidem ab ejus Præt. Paſſ. προσήλυμαι, σαι, ται; vel à Præt. Med. προσελήλυθα: hinc eſt προσήλυτος *proſelytus*, *advena*, *adventitius*, qui primitùs ex Gentiliſmo, vel poſtea etiam ex Chriſtianiſmo ad Judaiſmum convertebatur: vel qui domicilii, vel artis mechanicæ diſcendæ aut exercendæ ergò ad Judæos accedebat. Ab hoc nomine προσήλυτος deſcendit verbum προσηλυτεύω *Proſelytus ſum*, *advena ſum*, in edit. Aquilæ Pontici *Pſal.* 5: 5. & 12: 5. Hebraicè Proſelytus, à verbo גור *peregrinari*, vocatur גר *alienigena*, *peregrinus*, à quo rurſus oritur verbum cum duobus Jod התג״יר *proſelytum fieri*. Proſelytus Græcè nominatur ἔγγραπτος *inſcriptus*, & Latinè *peregrinus*, Exod. 22: 21. *Peregrino vim non facito, nec opprimito eum.*

Quidam Proſelytos ex Græcis factos ἑλληνιστὰς *Græcanicos* vocant: alii tamen veriſimiliùs hanc vocem latiùs ſumunt, ita ut ἑλληνισταὶ *Græcanici*, *Græciſtæ* ſignificent quoſlibet Judæos in Græciâ & alibi habitantes, qui Græcâ Verſione utebantur; & ut ἕλληνες *Græci* denotent paganos in Græcia commorantes. Priorum fit mentio *Actor.* 6: 1. *Ortum eſt murmur* τῶν ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους *Græciſtarum adverſus Hebræos.* Per ἑλληνιστὰς intelliguntur Judæi nativitate & religione; ſed vocantur ἑλληνισταὶ: tum quia tempore diſperſionis habitaverant in Græcia; tum etiam quia Græcâ linguâ & Græca Bibliorum Verſione utebantur. Hi poſtea facti ſunt Chriſtiani. Per Hebræos verò denotantur Judæi, qui linguâ Hebræâ & Bibliis Hebraicis utebantur. Qui ergo ex patre Hebræo vel matre Hebræâ natus erat, vocabatur Hebræus; ſed ex patre & matre Hebræis natus, erat Hebræus ex Hebræis. Talis fuit Paulus ad *Philip.* 3: 5. *Hebræus ex Hebræis.* Natus ex proſelyto vel proſelytâ, vocabatur בן גר *filius proſelyti* vel בן גרה *filius proſelytæ.* Natus ex patre & matre proſelytis nominatur בגבג *Bagbag*, h. e. בן גר & בן גרה.

Quare in primitivâ N. T. Eccleſiâ à religione falsâ ad veram, ab Ethniciſmo vel Judaiſmo ad Chriſtianiſmum venientes ſunt vocati νεόφυτοι *recenter implantati*, & non proſelyti? *Reſp.* Ut diſtinguerentur à proſelytis V. T. qui ad Judæos acceſſerant.

II. *Secundò quæritur.* Quotuplices fuerunt proſelyti?

Reſp. Triplices: Proſelyti *juſtitiæ*, Proſelyti *inquilini*, & Proſelyti *mercenarii.* Horum trium fit mentio *Exod.* 12: 44, 45. *Servus emtus & circumciſus*, h. e. proſelytus juſtitiæ factus, *edet de Paſchate: ſed inquilinus, aut mercenarius ne veſcitor illo.*

I Proſelyti juſtitiæ hebraicè vocantur גרי צדק vel גרי בני ברית *Proſelyti filii fœderis, Confœderati:* aut גרים גרורים *Proſelyti tracti*, h. e. à ſeipſis moti ad Judaiſmum ſuſcipiendum. Hi erant tales, qui non rerum externarum, ſed ſolius religionis cauſâ, & gloriæ Dei ſtudio, religionem Judaicam amplectebantur, & ſe totam legem Moſaicam velle obſervare ſtatuebant & promittebant. Hi erant præſtantiſſimi proſelyti, & Judæis natis habebantur ferè æquales. Qui ergo vel propter quoſdam amicos, vel hæreditatis adeundæ cauſâ, uti ſæpe apud Chriſtianos fieri ſolet, vel propter aliquam aliam mundanam cauſam proſelyti fiebant, jure proſelytis juſtitiæ annumerari non poterant. Tribus ceremoniis Proſelyti Juſtitiæ in numerum Judæorum recipiebantur, ſcil. במילה *circumciſione*, טבילה *baptiſmo*, & קרבן *ſacrificio.* Ita docet Maim. Hilc. Iſſur c. 13. n. 1. 4. 5. בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית וכו׳ *Tribus rebus Iſraelitæ ingrediuntur fœdus, circumciſione, baptiſmo & Korban,* h. e. oblatione. *Eodem quoque modo ſi Gentilis vel Chriſtianus ad fœdus admitti voluerit, & hoſpitari ſub alis Majeſtatis divinæ, & propterea receperit in ſe jugum legis, neceſſe habet, ut circumcidatur, ut baptizetur, ut offerat Korban. Si fœmina eſt, baptiſmus & Korban ſufficiunt, quia dicitur* (Num. 15: 15.) Sicut vos, ita peregrinus. *Quod per circumciſionem, baptiſmum & Korban vos eſtis, id etiam ſecundùm generationes per circumciſionem, baptiſmum & Korban eſt proſelytus. Korban autem illud eſt holocauſtum jumenti, vel duorum turturum, vel duorum pullorum columbæ, & par alterutrius eſt unum holocauſtum. Sed quoniam hodierno tempore, templi defectu, Korban offerri nequit, neceſſaria tantummodo ſunt circumciſio & baptiſmus.* Sed antequam alicui circumciſio vel baptiſmus conferebatur examinandus erat futurus proſelytus, Num ſpe lucri, honoris, vel metu compulſus proſelytus fieret. Et ſi vir fuerit, An amore virginis alicujus Iſraelitidis fortè illectus: ſi fœmina, Num amore juvenis Iſraelitici capta religionem Judaicam amplecti velit? Ita ait Maimon p. 2. libri *Jad*, Hilcoth אסורי ביאה c. 13. n. 14. כשבוא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת. ואם א׳ש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשת יהודית. ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל. *Cum venerit proſelytus aut proſelyta ut amplectatur Judaiſmum, inquiſitione*

ſtione inſtitutâ perveſtigant, quâ de causâ hoc faciat? Num fortè divitias inde ſperet, vel hanc putet eſſe viam perveniendi ad dignitates, vel an faciat ex metu? Et ſi vir eſt, inquirunt, an amore puellæ Iſraelitidis ſit captus? Si fœmina, idem faciunt & quærunt, an amore juvenis alicujus ex Iſraelitis flagret. Si nulla talis cauſa remoram injicere poſſit, ulteriùs pergunt, eique ob oculos ponunt gravitatem præceptorum Legis, & perſecutiones atque tribulationes, quibus hodie obnoxii ſunt. Si hiſce non abſterreatur, illico eum recipiunt, & de præcipuis fidei Judaicæ articulis inſtruunt: poſtea pœnas, quæ peccatoribus infligentur, & præmia, quibus pii coronabuntur, ob oculos ponunt. Tandem multa alia futuris proſelytis proponunt, quæ legi poſſunt in *Lex. Talmud. Buxtorf.* R. גור.

Si poſt hæc omnia conſtans in propoſito ſuo maneat, ſine longiori mora eum pro proſelyto recipiunt, & è veſtigio circumcidunt. Circumciſione peractâ, ſanguine circumciſionis eum conſpergunt. Quomodo circumciſio illa fieri ſoleat, videri poteſt in Synagoga Buxtorfii *cap.* 4.

An ſi Ægyptii vel Æthiopes, qui modò circumciſi fuerunt, proſelyti juſtitiæ facti fuiſſent, etiam opus habuiſſent circumciſione? Imo. Illi quidem Phyſicè non habuerunt præputium; habuerunt tamen præputium in genere morum: & propterea ipſorum præputium tantùm ſauciabatur.

Quando vulnus circumciſionis curatum eſt, baptizatur, & ipſo ſtante in aquâ, tres à latere denuo ipſi recenſent pleraque præcepta legis. Si mulier ſit, mulieres eam in aquam demergunt uſque ad collum; judices verò foris ſtant, & proponunt ipſi præcepta ſingula, quamdiu in aquâ moratur. Baptiſmus perficitur non privatim, ſed in præſentiâ trium teſtium. Quare? Ut illi de proſelytiſmo recepto teſtari poſſint. Et quia ad hoc negotium perficiendum requiritur Domus judicii, neque Sabbatho, neque die feſto, neque noctu quis baptizari poteſt. Proſelytum minorennem baptizant ex decreto Senatûs.

Sacrificium proſelyti olim erat Holocauſtum jumenti, aut duo Turtures, aut duo Pulli columbarum in holocauſtum. Verùm hodie propter abolitionem legum ceremonialium, & per conſequens etiam ſacrificiorum, requiritur in viris tantùm Baptiſmus & Circumciſio; in fœminis verò tantùm Baptiſmus: at mulier gravida, facta proſelyta, non neceſſe habet filium ſuum baptizare, poſtquam eum peperit.

III. *Tertiò quæritur.* An temporibus Davidis & Salomonis receperunt proſelytos juſtitiæ?

Reſp. Sanhedrin maximum illis temporibus non recepit tales proſelytos, ſed quidem Synedrium minus. Quare? Sanhedrin temporibus Davidis

vidis non recepit, ne fortè præ metu tales fierent; Salomonis verò, ne fortè intuitu felicitatis & magnificentiæ, in quibus Iſraelitæ tum vivebant, proſelyti fierent. Ita ait Maim.Hilc.Iſſur.c.13.n.15. לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה. וכו׳ *Domus judicii*, vel Synedrium, *non recepit proſelytos toto tempore Davidis & Salomonis: Davidis tempore quidem, ne fortè præ metu converterentur; Salomonis autem, ne fortè intuitu regni, felicitatis & magnificentiæ, in quibus Iſraelitæ vivebant, eorum fieret converſio. Quicunque enim ſe convertit à gentiliſmo ad Judaiſmum propter rem aliquam vanam & mundanam, eum Senatus ſummus in numero proſelytorum juſtitiæ habere nequit: licet autem ita ſit, ac domus judicii nullos tum temporis proſelytos fecerit; nihilominus proſelyti perquam multi ſunt facti ætate Davidis & Salomonis, idque à Senatu inferiori.* Etiamſi Sanhedrin tales proſelytos non receperit, non tamen tales à Senatu inferiori receptos rejecit, ſed eos toleràvit, experimentum facturus de eorum converſione.

IV. *Quartò quæritur.* An Jethro cum totâ familiâ factus fuerit proſelytus?

Reſp. Hoc pro certo habent Judæi. Sic R. Moſe Gerundenſis in Paraſcha יתרו ait: ותכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני *Certum eſt, quod Jithro iſtuc iverit, ut familiam ſuam perduceret ad Judaiſmum, & rediit ad Moſen, quum adhuc in monte Sinai eſſet.*

V. *Quintò quæritur.* Quibus privilegiis gaviſi fuerint proſelyti juſtitiæ.

Reſp. Iiſdem ferè quibus Judæi nati: nam illi fiebant cooptatione, quod Judæi habebant nativitate. In ſpecie gaudebant 1. Jure civitatis & omnibus privilegiis, quæ Judæis exinde competebant.

2. Gaudebant jure Sacrorum. Fortaſſè *dices*, Gentiles & proſelyti domicilii etiam non arcebantur à Sacris: nam licebat illis etiam in ſubdiali templi Deum orare, ſpontaneas oblationes & holocauſta offerre, &c. Hæc diſcimus ex exemplo *Heliodori*, qui recuperatâ, precibus Oniæ, ſanitate, Hieroſolymis ſacrificium obtulit, & vota magna nuncupavit Deo, 2 *Macchab.* 3: 35. & *Vitellii* apud Joſeph. l. 18. *Antiq. Jud. cap.* 7. qui cum Herode Tetrarcha & amicis Hieroſolymam aſcendit, ſacrificaturus Deo, in feſtivitate Judæorum publicâ, quæ tum inſtabat.

Reſp. 1. Gentiles & proſelyti inquilini orabant non in templo ſed in ſubdiali templi, quod vocabatur Gentium; ſed cæteri proſelyti orabant cum cæteris Judæis in templo. 2. Non ſacrificabant omnis generis ſacrificia, ſed tantùm holocauſta, quum proſelyti juſtitiæ cum aliis Judæis etiam alia ſacrificia pacifica & pro peccatis, &c. obtulerint. Sic ait Maimon p. 3. l. Jad. Hilc. Maaſe Hakkorvanoth c. 3. n. 2, 3. ואחד אנשים ואחד נשים או עבדים מביאין כל הקרבנות וכו׳ *Et viris, & fœminis, & ſervis licet,*

cet, ut oblationes, quas velint, afferant. Sed à Gentibus non accipimus, niſi holocauſta tantùm: ſacrificia enim pacifica vel frumentacea ſacra, vel ſacrificia pro peccatis, ſive ex ignorantia ſive ex proæreſi, commiſſis, planè ab iis non accipiunt. Quod ſi pacifica accipiant, accipiunt quidem, non tamen ut pacifica offerunt, ſed ut holocauſta; idque propterea, quod cor ejus ad Deum directum vident. Qualium ergo ſacrorum jure graviſi fuerint proſelyti juſtitiæ? *Reſp.* Quæ Judæorum propria fuerunt, & ad quæ Gentiles & proſelyti inquilini non admittebantur; ſcil. de eſu agni Paſchalis *Exod.* 12:48. De ſacrificiis pacificis & expiatoriis *Num.* 15:14. De penſitatione ſicli. De ultimo privilegio ait Maimon p. 1. l. Jad. Hilc. Schekalim c. 1. n. 7. הכל חייבים ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים--אבל הכותים שנתנו מחצית השק׳ אין מקבלין מהם *Dimidium ſicli omnes tenentur ſolvere, Sacerdotes, Levitæ, Iſraelitæ, Proſelyti, & ſervi manumiſſi.— At dimidium ſicli, ſi Gentiles offerant, ab iis accipiendum non eſt.*

3 Proſelyti potuerunt ducere Iſraelitidem, & vice verſâ. Non tamen Sacerdos vulgaris, vel Summus unquam proſelytam ducere potuerunt. Ita ait Maimon in Hilc. Melachim c. 8. n. 4.

4. An proſelytus potuerit fieri membrum Synedrii magni? Non. An inferioris Synedrii? Imo, ſi natus eſſet matre Iſraelitide.

VI. *Sextò quæritur.* Quales proſelyti intelliguntur per eos, qui *Act* 2:5. vocantur ἄνδρες εὐλαβεῖς *Viri religioſi* Hieroſolymis habitantes?

Reſp. Intelliguntur Proſelyti juſtitiæ: nam vocantur 1. Judæi, quomodo nunquam appellantur proſelyti inquilini. 2. Habitârunt Hieroſolymis, ubi non licitum fuit proſelytis inquilinis habitare. Hoc infrà ex Maim. probabimus.

II. Proſelyti *inquilini* Hebraicè dicuntur גרי תושב. Quare vocantur tales *inquilini?* Maimon. in Hilc. אסורי ביאה c. 14. n. 7. ſcribit: ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל *Et quare vocatur proſelytus inquilinus? Quia licitum nobis eſt permittere, ut inter nos habitet in terra Iſraëlis.* Etiam vocantur גרי שער *Proſelyti portæ*, ex *Deut.* 24:21. vel חסידי אמות העולם *Pii gentiles ſæculi*; vel צדיקי אמות העולם *Juſti gentiles ſæculi*, erantque tales, qui neque circumcidebantur, neque baptizabantur; ſed quibus tantummodo locus habitandi inter Judæos concedebatur ſub quâdam ex his conditionibus. 1. Ut ſibi caverent ab idololatria gentilium, & ab ejus cultu abſtinerent. II. vel ut ſeptem Noachi præcepta obſervarent, quorum ſex dicuntur tradita Adamo & ſeptimum Noacho, ſuntque hæc. 1. על עבודה זרה *de cavenda idololatria.* 2. על ברכות השם *de benedictione Dei.* 3. על שפיכות דמים *de effuſione ſanguinis*, ſive homicidio.

4.

4. על גילוי ערות *de non revelandâ turpitudine*, ſive de fornicatione. 5. על הגזל *de rapina*. 6. על הדינים *de judiciis*. 7. על אבר מן החי *de membro animalis vivi* non comedendo. Hæc leguntur in Sanhedrin *fol.* 56. *a.* III. Vel qui etiamſi aſſentiatur ſe idola non culturum, & cætera præcepta Moſaica obſervaturum, edit nihilominus cadavera, quæ tamen *Levit.* 22: 8. prohibita fuerunt: *Morticinium aut diſcerptum ne comedito.*

Tales inquilinos proſelytos pro tempore tantùm receperunt, ſcil. tunc, cùm adhuc Jubilæi eſſent in uſu: ſed ab eo tempore, quo ex Palæſtina ejecti in aliis locis habitârunt, nullos tales pro Proſelytis agnoverunt. Ergo *Matt.* 23: 15. fit mentio proſelyti juſtitiæ, & non inquilini, quando Chriſtus ait: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, quoniam circumitis mare & terram, ut faciatis unum proſelytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quàm vos eſtis.* Sed *Deut.* 14: 21. Moſes inquilini meminit, cum ait: *Peregrino qui eſt in portis tuis dabis illud*; quod Onkelos ita transfert, לתותב ערל *Inquilino præputiato*; & Jonathan לגיור ערל *Peregrino præputiato*. Talis inquilinus dicitur fuiſſe Naaman, ſecundùm *Sanhed.* c. 11. תנו רבנן נעמן גר תושב היה *Tradunt magiſtri, quod Naaman fuerit proſelytus inquilinus.* Hinc apparet quod aliquis potuerit fuiſſe proſelytus inquilinus, etiamſi non habitaverit inter Judæos.

VII. *Septimò quæritur.* An proſelytis inquilinis licitum fuit habitare Hieroſolymis?

Reſp. Non fuit licitum; ſed omnia alia totius terræ Sanctæ loca iis patebant. Ita teſtatur *Maim.* p. 3. l. *Jad. Hilc.* בית הבחירה c. 7. n. 14. אין נותנין בתוכה מקום לגר תושב *Proſelyto domicilii non concedunt habitandi locum in urbe Hieroſolymâ.* Quare? Propter loci ſanctitatem. Propter eandem cauſam in ea non ſinebant pernoctare mortuum, aut tranſportari per eam oſſa hominis, &c. Quæ idem Maimon ibidem deſcribit. *Vide de duabus ſpeciebus proſelytorum plura in diſp. Slevogti.*

III. Proſelyti *Mercenarii*, hebraicè שכירים dicti, medii cenſentur inter Inquilinos & gentiles. *Exod.* 12: 45. *Mercenarius & inquilinus* apertè contradiſtinguuntur; *Inquilinus aut Mercenarius ne veſcitor Paſchate.* R. Levi Barzelonita ſic deſcribit proſelytum mercenarium, qui circumciſus quidem ſed non baptizatus eſt: ſed fallitur in eo: nam inquilinus non fuit circumciſus, multò minus mercenarius, qui longè infra inquilinum collocatur. Ideo Hottingerus in *Theſ. Philol. pag.* 19. per *mercenarios* veriſimiliùs intelligit mechanicos peregrinos, qui patriâ relictâ inter Judæos habitârunt artis mechanicæ addiſcendæ causâ. Hi etiam quodammodo proſelyti erant; quia illis à Judæis leges & conditiones erant præſcriptæ, quibus ſervatis, tutò illis in Palæſtinâ habitare, artem mechanicam addiſcere,

cere, & operam ſuam Iſraelitis locare licuit. Multi nullam hujus tertiæ ſpeciei mentionem faciunt, ſed Moſes *Exod.* 12: 45. ejus meminit. Proſelyti Inquilini & Mercenarii ad Judæos utplurimum accedebant intuitu ſæcularis & privatæ alicujus commoditatis.

VIII. *Octavò quæritur.* An Judæi magni æſtimârunt Proſelytos?

Reſp. Proſelytos juſtitiæ utpote præſtantiſſimos quodammodo æſtimârunt; ſed cæteros nihili fecerunt. In genere de Proſelytis hoc utuntur proverbio, quod Maim. in Hilc. Iſſur. c. 13. n. 18. ſic proponit; קשים להם גרים כנגע צרעת לישראל *Duri ſunt Proſelyti Iſraelitis ſicut plaga lepræ*, vel כספחת *ſicut apoſtema*; quia plerique propter levem aliquam cauſam reſiliebant, & ſeducebant præterea Iſraelitas, inter quos continuò verſabantur. Dicuntur fuiſſe cauſa confecti vituli aurei, & plagæ illius, quæ ob deſiderium carnium Iſraelitis inflicta fuit. Deinde quia ex gentilibus nati ſunt, ideo credunt eorum liberos plerumque eſſe peſſimos: nam ex Maacha, quam proſelytam fecit David, prodiit Abſalom, qui & patrem ex Regno ejecit, & cum ejus uxoribus fornicatus fuit. Etiamſi Judæi proſelytos non magni æſtimarint, non tamen licuit eos contemnere, & vitam anteactam his aut ſimilibus verbis exprobrare; *Heri idololatra fuiſti*, *nunc vero ſubiiſti alas Præſentiæ Divinæ*, &c. Attamen ſibi ab illis quodammodo cavebant; tum de non ad præſtantiſſimum publicum munus promovendo: non enim Proſelytus eligebatur in Sanhedrin; tum etiam in communi commercio cum illis exercendo. Hinc ſuos his verbis admonebant (Vide *Caſaub.* adverſ. *Baron. pag.* 27.) *Vel ad decimam uſque generationem à Proſelytis cave.* Hæc de Proſelytis dicta ſufficiant. Vide plura in *Lex. Talmud. Buxt.* & in *Theſ Philol. Hottingeri* locis ſuprà citatis.

DISSERTATIO VIGESIMA SECUNDA,

DE

NASIRÆIS & RECHABITIS.

I. *Nomen Naſiræi eſt origine Hebraicum.*
II. *Naſiræi & Nazareni differunt ſcriptione & ſignificatione.*
III. *A quibuſdam rebus ſe abſtinebant Naſiræi.*
IV. *Cauſæ motivæ Naſiræatus recenſentur.*
V. *Naſiræi ſpeciali veſtitu ab aliis fuerunt diſtincti.*
VI. *Naſiræi fuerunt nativi vel votivi.*

X VII. *Quo-*

VII. *Quomodo Joſephus vocetur* Naſiræus inter fratres ſuos, *Gen.* 49: 26.

VIII. *Ex Naſiræatu Judaico non benè probatur Monachatus.*

I. *Rechabitæ non fuerunt Judæi ſed gentiles.*

II. *Ratio datur quare Jonadab ſpeciales vivendi leges poſteris ſuis præſcripſerit.*

INter Judæos fuerunt nonnulli, qui non opinionibus, ſententiiſque; ſed tantùm certâ quâdem vitæ diſciplinâ à reliquo populo diverſi fuerunt. Illi Naſiræi & Rechabitæ fuerunt vocati. De utriſque has ſequentes quæſtiones movebimus.

I. *Primò quæritur.* Unde vox Naſiræi dirivetur?

Reſp. Naſiræi, Hebraicè נזירים, deſcendunt à נזר *ſeparavit*, *abſtraxit*, *continuit ſe à re aliquâ*: inde derivantur Naſiræi, qui ita vocantur quaſi פרושים *ſeparati*: quia ab aliis hominibus certo vitæ genere erant ſeparati. Hinc נזירות ſignificat *Separationem* vel *Naſiræatum*.

II. *Secundò quæritur.* An Naſiræus ſit idem cum Nazareno, cujus mentio fit *Matt.* 2:23. ubi *Chriſtus dicitur habitaſſe in urbe Nazareth*, *ut impleretur*, *quod per Prophetas dictum eſt Nazarenus vocabitur?*

Reſp. Multum hæc duo nomina ab invicem differunt, tum reſpectu ſcriptionis, tum etiam reſpectu ſignificationis. 1. Reſpectu ſcriptionis נזיר *Naſiræus* ſcribitur per *Zain*, ſed נוצרי notatur per *Tſade*, à נצרת *Nazareth*, urbe Galilææ, in quâ Chriſtus habitavit; & hoc iterum à נצר *ſurculo*, *Jeſ.* 11: 1. Quia Chriſtus quaſi ſurculus coram Patre ſuo creſcebat.

2. Reſpectu ſignificationis etiam differentia eſt. Naſiræus enim ſe ſeparabat per votum aliquod, vel alienâ deſtinatione, ab utero ſeparatus erat: ſed Chriſtus Nazarenus dicitur, quia in urbe Nazareth habitabat. Hinc *Actor.* 24: 5, Paulus vocatur *peſtis & princeps hæreſis Nazarenorum*: non quod Chriſtiani illi, per contemptum vocati Nazareni, ſic nominati fuerint, quia ſpeciali voto ſe ſeparaverunt à quibuſdam rebus: ſed Paulus vocatus eſt princeps Nazarenorum, h. e. incolarum in urbe Nazareth. Poſtea quidam ſimul conjungentes Moſen & Chriſtum, Legem & Euangelium, Baptiſmum & Circumciſionem, vocati ſunt Nazareni. Horum fit mentio *Act.* 15: 1. *Quidam docebant fratres*: *Niſi circumcidamini ritu Moſis*, *non poteſtis ſervari.* Hi unà cum Euangelio legum ceremonialium obſervationem urſerunt. Vide *dubia Evangel. Spanhemii parte* 2. *pag.* 264.

III. *Tertiò quæritur.* A quibus ſe abſtinebant Naſiræi?

Reſp. Ab his ſequentibus. 1. A vino, ab omni potu inebriante, ab aceto vini, & à potu è maceratis uvis compoſito: in ſumma ab omni re,

quæ

quæ ex vite viniferâ fiebat. 2. Sinebant creſcere comam ſive capillos capitis. Omnibus enim diebus voti Naſiræatûs novacula non aſcendebat ſuper caput. 3. Ad cadaver mortui accedere non licebat; imo propter patrem, matrem, fratrem aut ſororem non licitum erat ſe polluere. Quod ſi repentino caſu aliquis mortuus fuiſſet, ita ut ſe ipſum polluerit, tunc die ſeptimo caput ſuum radebat, & die octavo duos turteres, aut duos pullos columbæ ferebat ad Sacerdotem ut expiationem ageret, &c. *Num.* 6: 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10. & ſeqq.

IV. *Quarto quæritur.* Quæ cauſæ nonnullos moverunt ut fierent Naſiræi?

Reſp. Pietas, religio, ſpes vitæ ſanctioris, &c. nam votum Naſiræatûs in ſe ſuſcipiebant, ut liberiùs vacarent legi diſcendæ, benignitati Dei expendendæ, & ut ſe totos Deo ejuſque cultui traderent. Quoniam verò vinum tali ſtudio ſæpe impedimento eſſe ſolet, ideo à potu illo inebriante ſe abſtinere debebant. Hinc etiam, quia ſolitudo meditationi rerum ſacrarum admodum apta eſt, Phariſæi primitùs à communi plebe & mundanis negotiis ſe ſeparabant.

V. *Quinto quæritur.* An Naziræi etiam ſpeciali veſtitu fuerunt diſtincti?

Reſp. Naſiræi induti fuerunt veſtitu, ſcil. extrinſeco, hirſuto & piloſo. De Johanne Baptiſta, qui ab ipſo utero Naſiræus putatur fuiſſe, ſcribitur *Matt.* 3: 4. *Indumentum erat è pilis camelinis.* Etiam Prophetas in V. T. tali veſte indutos fuiſſe diſcimus partim ex exemplo Eliæ, 2 *Reg.* 1: 8. Quærentibus enim, qualis eſſet habitus viri, reſpondebant; *Vir eſt piloſus, & cingulo pelliceo accinctus*; partim ex *Zach.* 13: 4. ubi veſtitus Prophetæ deſcribitur fuiſſe *toga piloſa*, ſive villoſa. Hinc Elias, eligens Eliſam in Prophetam, אדרתי *togam ſuam*, ſcil. extrinſecam & piloſam, ei injecit, in ſignum ſe eligere eum in Prophetam. אדרת deſignat aliquando veſtem, vel pretioſam valde, qualis eſt Regum purpura, ut *Jonæ.* 3: 6. de Rege Ninive dicitur ויעבר אדרתו מעליו ויכס שק *& depoſuit togam ſuam magnificam à ſe; & operuit ſe ſacco*, ſive ut Hieronymus transfert; *& mutavit Rex purpuram ſuam*; vel nonnunquam denotat veſtem egregiè vilem & vulgarem, maximè cum ſubnectitur שער. Hâc poſteriori ſignificatioue ſumitur *Zach.* 13: 4. *Ita erit die illo ut erubeſcant iſti Prophetæ quiſque à viſione ſua quum prophetaverit, neque induant togam villoſam ut mentiantur.* Ubi præterea docetur etiam Pſeudo-Prophetas (ut ſimplicitate illâ populum fallerent) ad imitationem verorum Prophetarum, ſimili veſte indutos fuiſſe. Vide Fullerum *Miſcell. ſacr. l.* 4. *c.* 7. Naſiræi ergo, præterquam quod barbam & capillos ſiverint creſcere, videntur viliſſimo genere veſtimenti ad denotandum rerum humanarum contemptum uſi fuiſſe

VI. *Sextò quæritur.* Quotuplices fuerunt Naſiræi?

Reſp. Duplices; Nativi, vel Votivi. Nativi alienâ deſtinatione Naſiræi fiebant. Talis fuit Samſon, *Judic.* 13: 5. ubi Angelus ita alloquitur matrem: *Tu concipies & paries filium, ad cujus caput non admovebis novaculam, quia Naſiræus Dei erit puer ille ab utero.* Hic ſeipſum non ſeparaverat, ſed Deus eum ſeparaverat, & quidem ab utero. Talis nativus etiam creditur fuiſſe Johannes Baptiſta: nam de eo *Luc.* 1: 15. dicitur: *Vinum ſiceramque non bibet, & Spiritu S. implebitur a ventre matris ſuæ.*

Votivi Naſiræi erant, qui propriâ deſtinatione ſeipſos ſeparabant. Horum conditiones & leges deſcribuntur *Num.* 6. Tales votivi Naſiræi vel pro tempore erant tales, & tum vocabatur *Naſiræatus dierum*; vel toto vitæ curriculo tales manebant, & tum dicebatur *Naſiræatus ſæculi.* Priorum fit mentio *Act.* 18: 18. in exemplo Pauli: *Paulus totondit caput Cenchreis: habebat enim votum*; & *cap.* 21. *verſ.* 23, 24. in exemplo quatuor virorum, qui voto ſe obſtrinxerant. Sed quamdiu ille Naſiræatus temporalis ſive dierum durabat? Lex tempus illud præciſè non determinavit, ſed Rabbini 30. diebus ſeu menſe uno definiverunt: tum quia Abſalom trigeſimo die cæſariem ſuam tondebat; tum quia *Num.* 6: 5. ubi de Naſiræis agitur, habetur יהיה *erit*, quæ vox numericè denotat 30. Hoc tempore completo, caput, præmiſſis oblationibus, in oſtio oracularis tabernaculi radebant, & cæſariem igni victimæ pro ſalute ſuppoſito injiciebant; atque ita votum abſolvebant. Quod ſi, ante completos 30. dies, cadaveribus pollui eos contigiſſet, caput tondebant, & denuò capillos nutriebant, ac dies 30. numerabant. Paulus, aſſumtis quatuor aliis votum habentibus, cùm totondiſſet caput Hieroſolymis, ingreſſus eſt templum, denuncians expletionem dierum ſanctificationis, uſque dum oblata fuit pro unoquoque oblatio. *Vide Lex. Schindleri Rad.* נזר.

VII. *Septimò quæritur.* An Joſephus fuerit propriè Naſiræus? Et quomodo dicatur *Geneſ.* 49: 26. & *Deut.* 33: 16. נזיר אחיו *Naſiræus inter fratres ſuos?*

Reſp. Joſephus non fuit Naſiræus propriè dictus, qualis deſcribitur *Num.* 6. Sed alio reſpectu. Multi contendunt illud nomen illi tribui, vel quod comam diu alucrit in carcere, & ibi intonſus inſtar Naſiræi delituerit; vel quod moribus & innocentiâ ſeparatus fuerit à fratribus; vel quod ab iiſdem ſeparatus fuerit loco & converſatione, ſive in domo paternâ, ſive ſeceſſu ſuo in Ægyptum, ſive morâ ſuâ in aulâ Pharaonis: quæ tamen omnia falſa videntur. Sed vera ratio deſumitur ab ejus ſanctitate & ὑπεροχῇ, quâ eminuit præ fratribus, & inter fratres, atque velut *corona*

fuit

fuit & decus commune fratrum. Accommodatè ergo legunt LXX. cum נזיר אחיו *Deut.* 33: 16. reddunt per δοξασθεὶς ἐπ' ἀδελφοῖς *glorificatus in fratribus.* Joſephus ergo vocatur Naſiræus, h. e. *ſeparatus*, quia ſupra fratres ſuos reſpectu ſanctitatis, reſpectu dignitatis & poteſtatis longè eminuit. Vide *Spanh. dub. Euang. p. 2. dub.* 93.

VIII. *Octavo quæritur.* An ex Naſiræatu Judaico benè probetur Monachatus Pontificius.

Reſp. Nullo modo. Nam 1. Monachi nec *Nativis* Naſiræis reſpondent, nec *Votivis.* Non *Nativis*, quia nec divino edicto tales ſunt, nec deſtinatione parentum legitimâ & Deo probatâ. Non *Votivis*, quia iſtorum profeſſio utplurimùm temporaria erat, Monachorum verò eſt perpetua. 2. De Naſiræis extant præcepta divina in Scripturâ, & exempla laudata. De Monachis verò eſt altum ſilentium. 3. Naſiræi ſoli Deo erant ſacri, ſed Monachi hominibus, quorum regulas profitentur, quos patronos venerantur; imo velut tutelaria numina, à quibus nomen, inſtituta, vitæ genus, veſtem, teſſeram, & alia mutuantur. 4. A Naſiræis nec humana inſtituta ſunt obſervata, nec cum appendicibus monaſticis obſervata, nec ab illis vel perfectio prætenſa, vel merita jactata, vel opera ſupererogatoria conficta, quæ Deum de gradu dejiciunt, & hominem inflant. Vide plura apud *Spanhemium loco ſuprà citato.*

DE RECHABITIS.

Rechabitæ, ſicuti Naſiræi, etiam certâ vitæ diſciplinâ à cæteris Judæis diverſi fuerunt. Hebraicè vocantur בני רכב *Filii Rechab*, vel בני בית הרכבים *Filii domus Rechabitarum.* Horum œconomia & vivendi conſuetudo deſcribitur *Jer.* 35: 5, 6, 7. *Quumque propoſuiſſem coram filiis familiæ Rechabæorum ſcyphos plenos vini, & pocula; dixi eis, bibite vinum. Qui dixerunt non ſumus bibituri vinum: nam Jonadab filius Rechabi pater noſter interdixit nobis, dicendo, ne bibitote vinum, vos, aut filii veſtri unquam. Et domum ne ædificatote, & ſemen ne ſeritote, vineamque ne conſeritote, neque eſto vobis: ſed in tentoriis habitetis omnibus diebus veſtris, ut vivatis diebus multis in ſuperficie terræ, ubi inquilini eſtis, &c.*

I. *Quæritur.* Utrum Rechabitæ fuerint Judæi, an Gentiles?

Reſp. Rechabitæ non fuerunt Judæi vel Iſraelitæ, ſed Gentiles, deſcendentes ex Jethro ſocero Moſis. Jonadab filius Rechab fuit primus inſtitutor præcepti de abſtinendo à vino, &c. Hic Jonadab abſque dubio fuit idem, cujus mentio fit 2 *Reg.* 10: 15, 23.

II. *Porrò quæritur.* Quare Jonadab ſpeciales vivendi regulas poſteris ſuis præſcripſit.

Reſp. Jonadab fuit vir probus, reverendus, & potens. Hic in memoriam revocans ſe inter Iſraelitas eſſe peregrinum, hominesque corruptioni eſſe obnoxios, & ad ebrietatem aliaque vitia naturâ eſſe proclives, interdixit poſteris ſuis vinum: & ne nimiùm confiderent bonis temporalibus noluit eos inhabitare & poſſidere ædes, &c. In genere Jonadab hæc quatuor præcepta poſteris ſuis tradidit. 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne ſeminarent vel vineas plantarent. 4. Ne domos ædificarent vel poſſiderent, ſed ut viverent ſub tuguriis. Sed *verſu* 11. diſpenſaſſe in uno leguntur: nam metu hoſtium intra Jeruſalem cœperunt domos inhabitare. Hâc diſpenſatione oſtenderunt Jonadabi præceptum fuiſſe tantùm humanum inſtitutum, à quo, occaſione ſic ſe offerente, potuerunt diſpenſare. Quando præciſè hic Jonadab hanc ſpecialem vivendi diſciplinam inſtituerit, vel quando illius poſteri, vocati Rechabitæ, ab hâc vivendi diſciplina ceſſârint, clarè ex hiſtoriis non poteſt demonſtrari; ideoque contenti illis, quæ *Jer.* 35. de Rechabitis ſcribuntur, hic ſubſiſtimus.

DISSERTATIO VIGESIMA TERTIA, *DE*

SCRIBIS & HERODIANIS.

I. *Nomen Scribæ ſumitur vel Politicè vel Eccleſiaſticè.*

II. Γραμματεῖς Scribæ *magis in theoria, &* Νομικοὶ *vel* Νομοδιδάσκαλοι Legiſperiti *magis in praxi videntur verſati.*

III. *Scriba non eſt nomen ſectæ, ſed eſt nomen muneris & officii.*

IV. *Prima origo Scribarum videtur ad Eſram referenda.*

V. *Auctoritas Scribarum deſcribitur.*

VI. *Scribæ ubique per totam Judæam habitabant.*

VII. *Scribæ ex qualibet tribu fuerunt oriundi.*

VIII. *Veſtitus Scribarum fuit peculiaris.*

I. *Herodiani non conſtituerunt peculiarem ſectam.*

II. *Sed videntur ita vocati: quia erant ſervi aut domeſtici aulæ Herodianæ.*

QUia in ſacra & profana hiſtoria ſæpiuſcule Scribæ, qui Hebraicè סופר, Græcè γραμματεὺς vocatur, mentio fit; ideo de eo has quæſtiones tractabimus.

I. *Primò quæritur.* Quid Scriba propriè denotat?

Reſp. Nomen Scribæ eſt vel nomen politicum vel eccleſiaſticum.

Politicè

Politicè Scribæ denotant apud Talmudicos. 1. מלמדי תינוקות *Præceptores puerorum*, qui docent pueros legere & ſcribere. *Vide Lexic. Talmud. Buxt.*

2. Significant Scribas inferiores ſive Notarios, qui acta privata pro populo conſcribunt: hi 2 *Macch.* 5: 42. vocantur γραμματεῖς τοῦ λαοῦ *Scribæ populi.* Etiam de Herode dicitur, quod *Matth.* 2: 4. congregaverit γραμματεῖς τοῦ λαοῦ *Scribas populi.* Sed præſtat per hos intelligere publicos doctores, qui coram populo Legem & Prophetas explicabant.

3. Politicè denotant Scribas ſuperiores & regios, qui ſcribendo regibus ſive magiſtratui operam præſtant, & res geſtas, acta publica, cenſus & reditus conſcribunt. Tales 2 *Reg.* 12: 10. vocantur סופרי המלך *Scribæ Regis.* Inter hos erant Seja 2 *Sam.* 20: 25. & Saphan 2 *Reg.* 22: 3.

Eccleſiaſticè Scribæ ſignificant. 1. Criticum ſacrum, qui criticè circa S. Scripturam verſatur, ſcil. eam priſtino nitori reſtituendo, & à corruptione conſervando. Tales fuit Eſras, qui *Ezræ.* 7: 6. vocatur סופר מהיר *Scriba celer.* Talis fuerunt Ben Aſcher & Ben Naphtali, atque Maſorethæ, qui à Talmudicis vocantur סופרים *Numeratores*: quia literas, verſus & voces Veteris T. numerârunt.

2. Denotant Prophetas, publicos Profeſſores & Doctores, Legis Interpretes & Expoſitores, qui S. Scripturam exſcribebant, & populo eandem interpretabantur. Tales erant publici Doctores, qui Legem coram populo legebant, exponebant, & dubia, quæ in Moſe occurrere videbantur, ſolvebant. *Matt.* 7: 29. Chriſtus dicitur docuiſſe cum ἐξουσίᾳ *& non ut Scribæ.* Hinc probatur quod Scribæ etiam docuerint: propterea Scribæ in Novo T. (ubi intelliguntur hi poſteriores doctores) ferè vocantur νομικοὶ, *Luc.* 7: 30. *Phariſæi* καὶ οἱ νομικοὶ *& Legisperiti* conſilium Dei ſpreverunt; & *cap.* 5: 17. vocantur νομοδιδάσκαλοι; *Phariſæi* καὶ νομοδιδάσκαλοι *& Legis doctores &c.*

II. *Secundò quæritur.* An accuratè loquendo γραμματεῖς *Scribæ* & νομικοὶ ſive νομοδιδάσκαλοι *Legiſperiti* in Novo T. ſunt iidem?

Reſp. 1. In Novo T. nonnunquam hæ voces promiſcuè pro iiſdem ſumuntur: ex. gr. qui *Matth.* 22 *verſ.* 35. & *Luc.* 10: 25. vocatur νομικὸς *Legiſperitus*, ille *Marc.* 12: 28. nominatur γραμματεὺς *Scriba.*

2. Si tamen accuratè diſtinguamus, dicendum eſt quod γραμματεῖς *Scribæ* magis in Theoriâ fuerint verſati, ſcil. in exſcribendis & corrigendis codicibus ſacris, in exponenda Lege, & dubiis, ex Lege ortis, ſolvendis. Putantur ergo ſimiles fuiſſe Profeſſoribus Academicis, qui magis theoretici quàm practici eſſe ſolent. Sed νομικοὶ *Legiſperiti* magis fuerunt occu-

pati

pati in Praxi & quæſtionibus practicis, tangentibus conſcientiam & mores vivendi. Fuerunt ergo ſimiles Concionatoribus, qui dogmata theoretica, quæ in Academiis didicerunt, ad praxin revocant, & populum de fide & vita pia inſtruunt. Aliquando in Novo T. utriſque eadem tribuuntur: nam *Luc.* 11:46. Legiſperiti dicuntur homines oneraſſe oneribus difficilibus portatu, quæ tamen ipſi noluerunt attingere; ejuſdem criminis etiam Scribæ rei peraguntur, *Matt.* 22: 4.

Deinde Scribæ ſæpe etiam munere politico fungebantur, & præter Legem Traditionibus nimiùm confidebant: ſed Legiſperiti tantùm muneri ſacro, ſcil. legis expoſitioni, & iis, quæ ab eâ dependebant, vacabant, rejectis Patrum Traditionibus. Vide *Spanh. dub. Euang. part.* 2. *p.* 400.

III. *Tertiò quæritur.* Utrum Scriba fuerit nomen ſectæ, an nomen officii?

Reſp. Non fuit nomen ſectæ: nam tres tantùm ſectæ fuerunt inter Judæos, ſcil. Phariſæorum, Sadducæorum, & Heſſæorum; ſed fuit nomen muneris & officii publici. Poſtmodum in genere litterati & docti, qui legis erant periti, ejuſdemque meditationi & expoſitioni vacabant, vocabantur Scribæ, quorum alii Phariſæorum, alii Sadducæorum, alii Heſſæorum dogmata ſequebantur, & approbabant. *Act.* 23: 9. dicuntur *Scribæ ſurrexiſſe ex partibus Phariſæorum.* Singulæ ergo ſectæ ſuos Scribas habuerunt. Vide *Hotting. Theſ. Philol.* p. 75. & 76.

IV. *Quartò quæritur.* Quando Scribæ primùm orti ſint?

Reſp. Origo Scribarum ab omnibus non eadem conſtituitur. 1. Quidam initium arceſſunt à promulgatione Legis, quâ traditâ Scribis opus fuit, qui Legem ſcriberent & interpretarentur. 2. Alii referunt originem Scribarum ad tempora Davidis, qui cultum Dei inſtauraſſe, & multa circa miniſteria ſacra inſtituiſſe legitur. 1 *Chron.* 23. & 24. 3. Nonnulli Scribarum originem ad Joſaphatum referunt, qui Sacerdotes & Levitas per omnes civitates ad docendum populum miſiſſe legitur, 2 *Chron.* 17. 7, 8, 9. Alii 4. Scribas non diu ante Chriſtum unà cum Phariſæis ortos eſſe volunt, & ſimul introductos à Sammai & Hillel. Denique 5. veriſimiliùs multi originem Scribarum referunt ad tempora Eſdræ, qui unà cum Viris Synagogæ magnæ operam ſuam adhibuit in voluminibus ſacris deſcribendis, & interpretandis; adeo ut Eſdras à Judæis dicatur את ברק התורה *rupturam legis* reſtituiſſe. Hinc vocatur in libro Eſdræ סופר מהיר *Scriba celer*; & qui deinceps ipſius veſtigiis inſtiterunt, legemque explicarunt, etiam vocati fuerunt Scribæ. Ab Eſdrâ ergo videtur

tur vera origo Scribarum nata. Vide *Spanh. dub. Euang. part.* 2. *p.* 403.

V. *Quintò quæritur.* Quanta fuit Scribarum auctoritas & poteſtas?

Reſp. Auctoritas eorum fuit ſimilis Magorum auctoritati inter Chaldæos. Sicuti Magi inter Chaldæos, ſic Scribæ inter Hebræos magni fiebant. Poteſtas eorum erat magna, & quodammodo etiam judiciaria: Chriſtus enim *Matt.* 20:18. ſe tradendum prædicit τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, *Principibus Sacerdotum & Scribis*: nam procul dubio quidam ex præſtantioribus in Sanhedrin fuerunt aſſumti.

VI. *Sextò quæritur.* Ubi Scribæ habitarunt: An Hieroſolymis tantùm; an verò etiam in pleriſque Judææ urbibus?

Reſp. Scribæ fuerunt diſperſi per totam ferè Judæam. Saltem in omnibus locis, ubi Synagogæ erant, videntur Scribæ habitaſſe, *Matt.* 15:1. In terrâ Genneſaret leguntur fuiſſe Scribæ, qui Hieroſolymis habitabant. Præterea Novum T. teſtatur eos etiam in aliis locis fuiſſe, & Chriſtum diverſis temporibus interrogaſſe, & tentaſſe.

VII. *Septimò quæritur.* Ex quâ tribu Scribæ fuerint oriundi?

Reſp. R. Salomo Jarchi *Gen.* 49: 3. (citante Druſio de 3. *ſect.p.* 85.) putat Scribas fuiſſe oriundos ex tribu Simeonis, cum ait: *Non ſunt pauperes ſcribæ & docentes pueros, niſi ex tribu Simeonis.* Huic aſſentitur Jonathan paraphraſtes, ita ſcribens: *Dividam tribum Simeonis ut ſint Scribæ, docentes in Synagogâ Jacobæorum.* Fortaſſe verum eſt, quod tales pauperes Scribæ, docentes pueros, utplurimùm fuerint ex tribu Simeonis; ſed cæteri Scribæ, quorum Novum Teſt. meminit, ex omnibus tribubus ſine diſcrimine fuerunt. Idem paraphraſtes Jonathan *Geneſ.* 49: 10. conſtituit Scribas ex tribu Juda, ex quâ, ſecundùm ipſius opinionem uſque ad adventum Meſſiæ conſtituentur: ita enim ait: *Neque Scribæ docentes legem, de filiis filiorum ejus uſque dum venerit Meſſias.*

VIII. *Octavò quæritur.* Quali veſte Scribæ fuerint induti?

Reſp. Spanhemius *Part.* 2. *Dubior.* p. 401. ex Epiphanio Hæreſi 15. eorum habitum deſcribit, & ait eos geſtaſſe ϛολάς, vel ἀμπεχόνας, pallia quædam τέσσαρα πτερύγια quatuor angulos habentia, ex quibus pendebant Ῥοΐσκοι corymbi, vel potius globuli punicorum malorum ſpecie, & pro veſte illos uſos dalmaticis, ſive tunicis manuleatis, vel colobiis ſive tunicis ſine manicis, purpurâ clavatis, quales poſtmodum ſub birro presbyteri inter Chriſtianos geſtare cœperunt.

DE HERODIANIS.

HΡωδιανοὶ *Herodiani* nomen habent ab Herode magno, Antipatri filio. Eorum fit mentio *Matth.* 22: 16. *Marc.* 3: 6. & *cap.* 12. *verſ.* 13.

I. De Herodianis *primò quæritur:* An peculiarem ſectam conſtituerunt?

Reſp. Quidam Patres ſtatuunt Herodianos religionem ex paganiſmo & judaiſmo conflatam, & ab Herode introductam, elegiſſe & defendiſſe. Hoc probant ex verbis Chriſti *Marc.* 8: 15. ubi diſcipulis ſuis mandavit, ut *ſibi caverent à fermento Phariſæorum, & fermento Herodis.* Sed hæc ſententia jure merito ab aliis rejicitur: tum quia tantùm tres ſectæ inter Judæos fuerunt; tum etiam, quia nulla probabili ratione aſſeritur Herodianos ſic fuiſſe vocatos, quia fermento Herodis fuerunt inquinati.

II. *Secundò quæritur.* Quare ab Herode vocentur Herodiani?

Reſp. Non eſt eadem omnium ſententia. 1. Quidam eos ſic vocatos volunt, quia Herodem pro Meſſiâ agnoſcebant; quoniam apud Judæos alienigenarum primus regnabat. Sed hæc opinio non videtur vera: tum quia hic Herodes, quum hæc agerentur, jam obierat; tum etiam quia genti Judaicæ fuit maximè inviſus.

2. Alii arbitrantur eos ab Herode appellatos fuiſſe Herodianos, quia colligebant & cenſebant tributa Cæſari ſolvenda, quibus colligendis rex Herodes ab Auguſto conſtitutus putatur. Hæc opinio ex nonnullorum ſententia videtur ex Textu confirmari, quia de tributo Cæſari ſolvendo Chriſtum interrogabant.

3. Druſius in *Prateritis ad Nov. T. p.* 45. vult Herodianos fuiſſe Græcos, quos Herodes ſecum ex deſerto adduxerat, quoſque in terra illa foverat. Sed hæc Druſii opinio multis refutatur à Buxtorfio in *Lex. Talmud.* ubi oſtendit Druſium eſſe deceptus voce יונים, quam putavit punctandam eſſe per יְוָנִים *Græcos*, cum per יוֹנִים *columbas* punctari debeat. Referunt Herodi fuiſſe columbas domeſticas, vocatas Herodianas: quia eas Herodes ex deſerto adduxerat. Hæ edoctæ erant acclamare Herodi קירי קירי h. e. Κύριε, Κύριε, *domine, domine.* Vide plura apud Buxtorfium.

Denique 4. alii veroſimilius ſtatuunt Herodianos ita vocari, quia erant milites, ſive ſervi aulæ Herodianæ. Hæc ultima opinio, quæ à nobis

etiam

etiam approbatur, confirmatur ex Euang. Hebr. & Teſt. Syriaco: in illo Herodani vocantur עבדי הרודוס *ſervi Herodis*, in hoc ܕܒܝܬ ܗܪܘܕܣ *domeſtici Herodis*. Hi à Phariſæis ideo videntur adſciti, ut in quamcumque partem Chriſtus reſpondiſſet, irretitus teneretur. Si enim cenſum Romanis ſolvendum eſſe negaret, tum tanquam ſeditioſus puniri poterat: ſi vero ſolvendum diceret, in *Herodis* malevolentiam incurreret, qui & ipſe libenter illorum jugem excuſſiſſet. Vide notas Bezæ ad *Matthæi caput* 22.

DISSERTATIO VIGESIMA QUARTA,

Quæ eſt pars prima

DE

REGIBUS JUDÆORUM.

I. *Quatuor ætates regiminis Judaici recenſentur.*
Prima *ætas erat penes Patresfamilias.*
II. Secunda *penes Judices.*
III. Tertia *penes Reges quorum 20. duabus, & 19. decem tribubus præfuerunt.*
IV. Quarta *ætas fuit varia: penes 15. duces è poſteris Davidis, penes 5. Macchabæos ex tribu Levi, & penes 12. Reges.*
V. *Diſputatur utrimque rationibus: An Deus conceſſerit Judæis Regem ex conniventia & permiſſione; uti olim illis permiſit polygamiam & divortium; an verò ex ſpeciali mandato ipſis mandaverit eligere Regem? Poſterius videtur affirmandum.*

Regimen Judaicum diverſis temporibus fuit variis obnoxium mutationibus; non ſemper ſimiles perſonæ ad clavum imperii ſederunt. Quibuſdam temporibus Patresfamilias vel Duces; aliis verò Reges gubernarunt. In genere Res Judæorum ab Adamo uſque ad excidium Templi per Titum Veſpaſianum factum, ſive uſque ad annum Chriſti 72. in quatuor ætates dividi poſſunt. *Prima* ætas fuit poteſtatis patriæ, quæ fuit quaſi infantia innocens. *Secunda* fuit poteſtatis judiciariæ, quæ fuit velut adoleſcentia vegeta. *Tertia* fuit poteſtatis regiæ, quæ fuit veluti ætas virilis. *Quarta* denique ætas fuit poteſtatis variæ, ſcil. Ducalis, Sacerdotalis & Regiæ, quæ fuit velut ſenectus & interitus regiminis Judaici.

I. *Prima* regiminis Judaici ætas erat penes Patresfamilias, ſive penes Patres ſingularum familiarum: illi enim, & eorum primogeniti poſt exceſſum priorum exercebant regimen Eccleſiaſticum & Civile. Erant ſimul quaſi Reges & Sacerdotes in propriis familiis, maledicebant vel benedicebant ſuis, exhæreditabant, vel etiam morte filios ſuos afficiebant. Noach, *Geneſ.* 9: 65. dicebat: *Maledictus ſit Canaan, ſervus ſervorum ſit fratribus ſuis.* Abraham *Geneſ.* 21: 10. *Ejecit Hagar & Iſmaëlem ex ædibus.* Juda *Geneſ.* 38: 24. *Quum audiviſſet quod Thamar nurus ſua ſcortata eſſet, dixit: producite eam ut comburatur.* E contrà Iſaac Jacobo, & Jacob Judæ benedixit. Hic ſtatus regiminis duravit uſque ad tempora Moſis; ſed ante ipſius tempora gubernarunt primò Patresfamilias, deinde Patriarchæ, qui vulgò decem conſtituuntur ante diluvium, & his verſibus includuntur:

Adam, Seth, Enos, Cainan, Melaleelque.
Jared, Enoch, vivax Mathuſla, Lamechque, Noachque.

Viginti quatuor Patriarchæ poſt diluvium numerantur, quorum duodecim, qui Jacobo clauduntur, vocantur priores, duodecim verò cæteri poſteriores, qui omnes ex Jacobi lumbis deſcenderunt. Poſteriorum meminit Stephanus *Act.* 7: 8. ubi ait Jacobum duodecim Patriarchas genuiſſe: h. e. totidem principes tribuum. *Priores* Patriarchæ poſt diluvium in ſeqq. verſibus continentur:

Semus, & Arphaxad, Sala, Heber, deindeque Pelèg;
Regu, pòſt Serug, Nahor, Thare, Abra, Iſa, Jacob.

Poſteriores comprehenduntur his verſibus:

Rub, Simeon, Levi, Jud, Dan, Naphthali, Gad, Aſer, Iſas;
Zebulon, & Joſeph, Benjamin atque minor.

II. *Secunda* ætas regiminis Judaici erat penes Judices, & circitèr quadringentos durabat annos, incipiebatque à temporibus Moſis, & exſpirabat in Samuele. Tantùm enim in ſacris Aaron, ejuſque poſteri gaudebant jure & titulo ſacerdotum; ſed Moſes in civilibus populum gubernabat. Hic enim *Deut.* 33: 5. vocatur *Rex in Jeſchurum*, ſumptâ voce Regis in latâ ſignificatione. Judices hi in rei veritate erant quidem Reges, ipſorumque poteſtas ſimilis erat Regum poteſtati, ſed communiter, nomine tum temporis uſitato, Judices vocabantur. Uno mortuo non ſtatim alius eligebatur, ſed aliquando longa erant interſtitia inter mortem unius & electionem alterius. Plerumque Judices tantùm eligebantur tempore maximarum turbarum vel bellorum civilium, & populo liberato ab illis turbis iterum Judices privatam vitam vivebant: hoc apparet in Gideone. Poſtquam enim liberaſſet Iſraelitas è manibus Medianitarum,

deſe-

deſeruit regimen ſuum, & cum offerrent, dixit; *Non habebo dominium in vos, neque filius meus habebit dominum in vos*, *Judic.* 8: 23. Eo tempore, quo non erant Judices, res magni momenti determinabantur à Sanhedrin. Exemplum Samuelis, qui 1 *Sam.* 7: 15. populum omnibus diebus vitæ ſuæ dicitur judicaſſe, fuit extraordinarium. Nomina Judicum his verſibus memorabilibus includuntur.

Moſes, Joſua, & Othoniel, Ehudque, Debora,
Gideon, Abimelech, Thola, Jair, Jephthaque, & Ebzan,
Elon, pòſt Abdon, Samſon, Eli, Samuelque.

III. *Tertia* ætas regiminis Judaici durabat uſque ad captivitatem Babylonicam circitèr 520. Annos, eratque penes Reges. Horum tres priores, ſcil. Saul, David, & Salomon ante Regni diviſionem duodecim tribubus præerant, & in univerſos Jacobi poſteros dominium exercebant: ſed regno per Roboamum ſciſſo in duas partes, ſive in Judæos & Iſraelitas, alii Reges illos, & alii hos gubernabant. Judæis, ſive duabus Tribubus præfuerunt viginti Reges, quorum primus fuit Roboam, filius Salomonis, & ultimus Zedekias, duravitque hoc regimen Annos circiter 409. Iſraelitis ſive decem tribubus præfuerunt tantùm novendecim Reges, quorum primus fuit Jeroboam, aulicus Salomonis, ultimus verò Hozea; & duravit hoc regimen Annos circiter 259. *Viginti* ergo Reges, duabus Tribubus, & *novendecim* decem Tribubus præfuerunt. Illi, ſcil. tres priores Reges generales, & xx. Reges Judæ his verſibus memoriæ cauſâ comprehenduntur.

Saul, David, Salomon: dein Judæ noſcito Reges:
Roboam, Abia, atque Aſſa, Joſaphat, Iôram.
Achaſias, Athalia, Joas, Amazia, Azaria,
Jotham, Achas, Ezechia, Manaſſe, ac filius Ammon,
Joſias, Joachas, Jojakim, Joachin, Zedekias.

Novendecim Reges Samariæ Iſraelitis præpoſiti ſunt ſequentes:
1. Jeroboam. 2. Nadab. 3. Baëſa. 4. Ela. 5. Zamri. 6. Amri. 7. Achab. 8. Achazias. 9. Joram. 10. Jehu. 11. Joachas. 12. Joas. 13. Jeroboam, filius Joas, ſecundus hoc nomine. 14. Zacharias, filius Jeroboami. 15. Sallum. 16. Menahem. 17. Phaceja. 18. Pekak. 19. Hozeas.

IV. Jam ſequitur *quarta & ultima* ætas, quæ erat poteſtatis variæ: nam in hâc ætate non ejuſdem dignitatis homines gubernârunt, ſed aliquando penes Duces, alioſque, nonnunquam penes Reges dominium fuit. Hæc

ætas incepit poſt captivitatem Babylonicam, & duravit uſque ad Titum Veſpaſianum, circiter Annos 595.

In hâc ætate variâ fuerunt *primò* quindecim Duces è poſteris Davidis deſcendentes, ſcil. 1. Zorobabel. 2. Reſa Meſullam. 3. Johannes, filius Reſæ. 4. Judas *cognomento* Hyrcanus. 5. Joſeph. 6. Simei. 7. Matathias *cognomento* Eli. 8. Maath. 9. Nagge. 10. Helli. 11. Nahum. 12. Amos, *cognomento* Syrach. 13. Matathias *cognomento* Siloah. 14. Joſeph *Junior*. 15. Johannes Hircanus, qui fuit poſtremus Judæorum dux è poſteris Davidis.

Secundò. Fuerunt quinque Macchabæi ſive Aſſamonæi, qui ex tribu Levi deſcenderunt, ſcil. 1. Matathias Macchabæus. 2. Judas Macchabæus. 3. Jonathan, Frater Judæ. Hic fuit primus princeps & pontifex ſimul. 4. Simon, frater Jonathæ. 5. Johannes Hircanus, frater Simonis.

Tertio. Fuerunt in hac ætate duodecim Reges, ſcil. 1. Ariſtobulus, qui primus poſt Regem Sedechiam Rex fuit, & diadema regium capiti ſuo impoſuit, teſte Joſepho *lib*. 13. *Antiq. Jud. cap*. 19. Hic fuit primus Rex & Pontifex ſimul. 2. Alexander Jannæus 3 Alexandra Regina. 4. Hircanus. 5. Ariſtobulus. 11. Hircani Frater. 6. Hircanus. 7. Antigonus. 8. Herodes Aſcalonita, ſive Herodes magnus. Hic ſecundùm ſupputationem Alſtedii in Theſauro Chronol. Anno Mundi 3913. Hieroſolymam expugnavit, & ſceptrum à Judæis abſtulit, Antigono ſecuri percuſſo, & Sanhedrin ſublato. 9. Archelaus, Herodis magni filius. Hujus octavi & noni Matthæus *cap*. 2. *verſ*. 22. meminit. 10. Herodes Antipas, qui Chriſtum in paſſione irriſit. 11. Herodes Agrippa. 12. Agrippa junior, Agrippæ ſuperioris filius, ultimus ex lineâ Herodis. In hoc defecit regnum Judæorum. *Vide plura apud Alſtedium in Chronologiâ ſect*. 9.

Nos primâ, ſecundâ & quartâ regiminis Judaici ætate omiſſâ, præcipuè de tertiâ, utpote florentiſſimâ & præſtantiſſima, ſcil. Regum ætate, agemus. In Veteri T. triplicium Regum fit mentio; Melchiſedek erat Rex & Sacerdos; David Rex & Propheta; & Saul aliique erant tantùm Reges. Non ſolùm hæc munera conjuncta fuerunt in Melchiſedecho, Davide, aliiſque inter Judæos; ſed etiam inter Gentiles tales fuerunt: Virgilius *Æneid. lib*. 3. de Rege Anio refert:

Rex Anius, Rex idem hominum Phœbique Sacerdos.

Servius in notis ad hæc veaba ait: *Majorum hæc erat conſuetudo, ut Rex eſſet etiam Sacerdos & Pontifex.* Alex. Neopolit. *lib*. 2. *cap*. 6. de Triſmegiſto

giſto refert, quod fuerit vocatus Ter maximus, quia erat Philoſophus maximus, Sacerdos maximus, & Rex maximus. Nos cæteris muneribus, Regiæ majeſtati aliquando conjunctis, omiſſis, tantùm de Regibus quà Regibus, & quidem Judæorum ſive Iſraelitarum agemus, inſiſtentes veſtigiis Schickardi in משפט המלך, & has ſequentes quæſtiones movebimus.

V. *Primò quæritur.* Utrum Reges Iſraelitis in terrâ ſanctâ fuerint præpoſiti ſecundùm Sacram Scripturam, & ſpeciale Dei mandatum; an verò tantummodo ex conniventia & permiſſione?

Reſp. Non eſt eadem omnium Judæorum ſententia. Nonnulli ſtatuunt Iſraelitas Saulem in Regem petiiſſe ſecundùm præceptum Dei; alii verò defendunt Deum Iſraelitis tantùm conceſſiſſe, & permiſiſſe eligere Regem, ſicuti permiſit polygamiam & divortium. Hi poſteriores ſententiam ſuam quibuſdam rationibus conantur probare.

Ratio 1. Quia Iſraelitæ non indigeant Rege: nam Deus ipſis abundè ſufficiebat, & ſatis ſine Rege eos gubernare poterat. *Reſp.* Si hæc ſequela valeret; ergo nec Ducibus, nec etiam collegio magno Sanhedrin indiguiſſent: quia Deus ipſis ſufficiebat, & ſatis ſine illis eos gubernare poterat. Præterea Deus *Deut.* 17: 15. videtur Iſraelitis legem de eligendo Rege dediſſe, cum ait; שום תשים עליך מלך *Ponendo pones ſuper te Regem.*

Ratio 2. Regimen regium videtur pugnare cum libertate populi Judaici, cujus conditio non fuit regi ab alio. *Reſp.* Ergo nec ulli regimini ſubjecti eſſe debuiſſent. Deinde Regum poteſtas non derogabat libertati Judæorum: quia Reges non ſecundùm libidinem ſuam, ſed ſecundùm legem divinam ſubditos gubernare debebant.

Ratio 3. Reges multa mala pepererunt Iſraelitis: ergo Deus ex conniventiâ tantùm Iſraelitis videtur reges permiſiſſe: nam David fuit cauſâ peſtilentiæ, Salomon idololatriæ, &c. *Reſp.* Verum quidem eſt quod Reges quorundam malorum per accidens cauſæ fuerint, ſed per ſe multa bona etiam effecerunt. David hoſtes Dei devicit, cultum Dei inſtituit, Levitas, Sacerdotes, Cantores, &c. ordinavit. Salomon Templum ædificavit, Proverbia edidit, pacem in toto regno ſervavit, &c.

Ratio 4. Samuel 1. *Sam.* 8: 6. factum populi regem petentis deteſtatur: ergo petitio Regis non placuit Deo, nec fuit ſecundùm præceptum divinum. *Reſp.* Samuel increpat populum, non quia Regem eligebat, ſed quia illegitimè & indignâ murmuratione, contemnendo Samuelem, diffidendo Deo, & confidendo nimiùm ſuis futuris Regibus, eum expetebat.

Hæ

Hæ rationes allatæ ita quidem ſolvuntur, nihilominus contraria ſententia etiam clarè ex *Deut.* 17. non poteſt probari: nam *verſ.* 14. & 15. videtur tantùm eſſe conditionalis conceſſio, quæ à Deo variis modis limitatur: ſic enim ait Textus: *Si dixeris, conſtituam ſuper me Regem, ſicut omnes gentes. Tantùm conſtituito ſuper te Regem, quem elegit Jehova; è medio fratrum tuorum, non poteris tibi præficere virum extraneum.* Utraque ſententia nititur ſuis rationibus; nobis tamen ea videtur magis probabilis, quæ ſtatuit Iſraelitas petendo ſimpliciter Regem non peccaſſe, ſed eatenus peccaſſe, quia non legitimo modo Regem petierunt; & per conſequens Judæi videntur poſtulaſſe Regem ſecundùm jus Divinum, & non ex ſolâ permiſſione aut conniventia.

DISSERTATIO VIGESIMA QUINTA,

Quæ eſt pars ſecunda

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

VI. *Reges eligebantur vel modo ordinario per electionem Synedrii maximi, vel modo extraordinario per Urim & Tummim. Quid eadem denotent, certò determinari non poteſt.*

VII. *In Rege eligendo reſpiciebant ad* ſexum, *ad* patriam *& ad* genus vitæ.

VIII. *Unctio habebat locum in inauguratione Regis, qui in formam* O *ungebatur, cum Pontifex fuerit unctus in formam* X *Græcorum.*

Rex tamen per illam unctionem non accipiebat vim phyſicam ſanandi morbum regium.

IX. *Rex legibus divinis fuit ſubjectus, ſed legibus humanis ferè ſolutus.*

X. *Reges Iſraelitarum nunquam puniti ſunt, nec etiam jure potuerunt puniri, multò minus flagellari.*

VI. SEcundò *quæritur.* A quibus Reges Judæorum fuerint electi?

Reſp. Reges duobus modis electi fuerunt; vel modo ordinario, vel extraordinario. Ordinario modo electio fiebat per Sanhedrin, h. e. per Synedrium maximum, conſtans LXXI. Viris. Hoc Sanhedrin inſtitu um eſt à Deo, *Num.* 11: 16, *Congrega mihi* LXX. *viros de ſenioribus Iſraël*, &c. quibus ſi Moſes, qui fuit

fuit præſes, addatur, ſunt LXXI. Hi negotia magni momenti, religionem ſcil. rempublicam, pſeudo-prophetas, bellum, pacem, fœdera &c. concernentia, gubernabant & determinabant. Inter ea magni momenti negotia etiam electio Regum meritò numerabatur: & propterea eadem non ſine cauſâ huic Sanhedrin competebat. *Vide de hoc Sanhedrin infrà diſſert.* 46.

Nonnunquam modo extraordinario, & non per votorum electionem, ſed per os Prophetæ, vel per Urim & Tummim Reges eligebantur. Hoc aſſerit Aben Eſra ad *Deut.* 17: 15. אשר יבחר על פי נב׳א או משפט האורים והטעם לא אשר תבחר אתה *Quem elegerit* Deus *per os Prophetæ, vel indicio URIM; adeoque ſenſus eſt, non quem tu ipſe elegeris.* Stante templo primo in rebus dubiis & gravioribus Pontifex, mediantibus Urim & Tummim in pectorali collocatis, Deum conſulebat, qui reſponſum in Pontificis pectorali oſtendebat. *Vide Annot. Belg. ad Num.* 27:21. Modum, quo oraculum reſponſa dabat, deſcribit *Rambanus Hal. Kele Hammikdaſch cap. ult.* Pontifex ſtabat facie ſuâ verſùs arcam, & conſulens retro illum, vultu ad tergum ſacerdotis directo, rogabatque voce ſubmiſsâ, ex. gr. Aſcendamne aut non aſcendam? Confeſtim Spiritus ſacer induebat Pontificem reſpicientem ad pectorale, in quo cernebat reſponſum, quod reſponderet illi, qui per Pontificem oraculum conſulebat. Non idiotæ, ſed Rex, aut Senatus, aut vir aliquis honoratus voluntatem Dei tali modo ſciſcitabatur. Sic Joſua, ſtans coram Eleaſaro, Deum per ipſum mediantibus Urim conſuluit, *Num.* 27: 18, 19, 20, 21.

Quid propriè Urim & Tummim denotant? *Reſp.* Variæ ſunt Auctorum ſententiæ, præcipuas tantùm breviter hìc enumerabimus. 1. Quidam putant Urim & Tummim fuiſſe nomen Dei tetragrammatum Jehova. 2. Vel duos lapides lucidiſſimos à Deo immediatè productos, & Moſi datos. 3. Alii exiſtimant fuiſſe duodecim gemmas pectorali Pontificis impoſitas. 4. Aut duo ſimulachra manu Dei affabrè facta. 5. Alii denique arbitrantur illa verba Urim & Tummim ita materialitèr pectorali fuiſſe inſcripta. אורים *Urim* & תמים *Tummim* Latinè ſignificant *luces* & *perfectiones:* prius à luce habuit nomen, quia ad quæſita indicanda, extraordinariam lucem accipiebat, & quaſi miraculoſè fulgebat; poſterius verò eſt quaſi effectio, & executio lucis, h. e. conſilii divini, quod per Urim ſignificabatur. *Vide Buxt. in Lex. Talm.* Ut ut ſit, nihil certi, quia Scriptura tacet, hìc determinari poteſt: ſaltem Pontifex non auribus ſed oculis voluntatem Dei in pectorali ex Urim & Tummim cognoſcebat. Sed neſcimus, an Pontifex reſponſum cognoverit ex literis Alphabethi,

quæ in pectorali conſpiciebantur: nam *Exod.* 28: 21. docemur *Nomina duodecim tribuum* arte ſculptoriâ gemmis pectoralis fuiſſe inciſa. Etiam ignoramus an idem Pontifex reſponſum ex ipſa configuratione gemmarum illuminatarum inter opacas, & ſpeciem literarum per elevationes exhibentium, expiſcari potuerit. Saltem Pontifex, inſpiciendo pectorale ſuum, reſponſum divinum cognoſcebat, & qualis Rex eligendus eſſet petenti indicabat. Hoc oraculum Urim & Tummim ceſſavit ſub templo ſecundo. Sed *rogabit* fortè aliquis; An non *Ezræ cap.* 2. *verſ.* 63. prædicitur, quod *ſub templo ſecundo ſacerdos ſtaret cum Urim & Tummim*? *Reſp.* Ille locus intelligitur vel de futuro ſæculo, vel de ſacerdote digno, qui Urim & Tummim geſtaret. Vide plura apud *Schickardum* in משפט המלך.

VII. *Tertiò quæritur.* Ad quænam reſpexerint in Rege eligendo?

Reſp. Præcipuè ad hæc tria; ad *ſexum* ſcil. ad *patriam*, & ad *genus vitæ*. 1. Ratione *ſexûs* non eligebatur fœmina in Reginam: nam *Deut.* 17: 15. dicitur, *Ponendo pones ſupra te Regem*, non Reginam. Similiter in Gallia lege cautum eſt ne Regina ſuccedat: è contra Sueci & Angli collum fœmineo ſexui aliquando ſubmiſerunt. Contrà hæc *objici* poteſt exemplum Athaliæ, matris Ahaziæ 2 *Reg.* 11: 1. qui filio ſuo ſucceſſit, & regno Judæ ſeptem annos præfuit. *Reſp.* Verum eſt, illa quidem regnavit, non tamen de jure ſed facto, & ſanguine Regio interfecto imperium vi tyrannicâ invaſit.

2. Ratione *patriæ* eligebatur Judæus natus, non factus ſive proſelytus. Sicuti ſunt cives nati & facti, ſic fuerunt in Terra Sancta Judæi nati & facti. Secundùm Legem Dei non licitum erat eligere extraneum, *Deut.* 17: 15. *E medio fratrum tuorum ſtatuito ſuper te Regem, non poteris tibi præficere virum extraneum*, &c.

Genus vitæ etiam conſiderabatur: nam mechanici, ut ſutores, ſartores, alutarii, lanii, tonſores, textores, &c. non eligebantur in Reges; imo ſi vel unico die in tali opificio verſati fuiſſent, inidonei cenſebantur. Quare tales homines mechanici inidonei cenſebantur ad ſuſcipiendum regimen regium? *Reſp.* Propter duas rationes. 1. Quia homines in vili & ſordido opificio ſæpe etiam ſervile ingenium contrahere ſolent. 2. Ne tales Reguli populo tandem contemptui eſſent: nam populus jugum hominis æqualis vel inferioris vix ferre poteſt. Artes mechanicæ admodum contemnuntur à Judæis: & propterea vix vigeſimus, etiamſi res domi ſit anguſta, artem mechanicam exercet; ſed plerique Judæi uſurâ vel mercaturâ vitam ſuſtentant.

Contra hoc tertium requiſitum fortè aliquis excipiet; Annon legimus in Veteri T. nonnullos infimæ ſortis homines regnaſſe? Annon Saul fuit

fuit agaſo, & David opilio? *Reſp.* 1. Fuerunt extraordinaria exempla: ſed hic loquimur de eo quod communiter fieri ſolebat. 2. Deus ſpeciali illâ electione, quâ eos ſpecialiter elegit, eos nobilitavit. Præterea Saul rem domi anguſtam amplitudine lacertorum quodammodo compenſavit. *Vide plura apud Schickardum.*

VIII. *Quartò quæritur.* Quibus ceremoniis Reges recenter electi inaugurarentur?

Reſp. Præcipua ceremonia inaugurationis fuit unctio: & propterea Reges Judæorum vocati fuerunt Reges Uncti. Hinc Reges Galliæ ad imitationem Regum Iſraëlis etiam ſolent ungi. In quibus partibus corporis? Circa caput, pectus, humeros & brachia: eâ tamen unctione non conceditur Regibus Galliæ vel Angliæ vis phyſica ſanandi peculiares morbos, vel ulcera quædam. Reges Galliæ & Angliæ quoſdam peculiariter affectos aliquando attingere ſolent, ſed à Deo eſt reſtitutio ſanitatis.

Unctio Regum Judæorum fiebat oleo, non vulgari, ſed confecto ex quatuor ſpeciebus aromatum, ſcil. ex מר *myrrha,* קנמון *cinnamomo,* קנה *calamo,* & קדה *caſia,* uti ſcribitur *Exod.* 30: 23. Unctio hæc, dicente Schindlero in *Lex. pag.* 1043. tali modo fiebat; *Fundebatur de unguento primùm ſuper caput Regis: deinde in formam coronæ inter ſupercilia oculorum ejus ungebatur: tandem, quod in vaſe erat reliquum infundebatur ejus capiti: quia vas erat plenum, ut inde ungi & fundi poſſet.* Salomo 1 *Reg.* 1: 34. dicitur unctus à Zadoko Pontifice, & Propheta Nathane, quorum alterum affudiſſe oleum, alterum inunxiſſe putat Schickardus. Non parciùs ſed largiter oleum affuderunt. De Pontifice Aarone legitur *Pſal.* 133: 2. *A Capite Aaronis in ejus barbam uſque, imo ad oram veſtimenti defluxiſſe.* Hìc legimus etiam Pontifices fuiſſe unctos, ſed eorum unctio parumper differebat à Regum unctione. 1. Reges in formam O ſive coronæ inter ſupercilia ungebantur, ſed Pontifices in formam X Græcorum ſive in forman crucis. 2. Omnes & ſinguli Pontifices ungebantur, ſed non omnes Reges, verùm illi tantùm de quorum ſucceſſione oriebatur diſſenſio, vel oriri poſſet. Quare in tali occaſione unctio Regum obſervabatur? *Reſp.* 1. Ut removerent æmulationes. 2. Ut populus certus eſſet hunc & non illum in Regem eſſe electum. Hinc Salomo, etiamſi David pater unctus eſſet ſibi & poſteris ſuis, ob ſeditionem fratris Adoniæ unctus legitur 1. *Reg.* 1: 5. Joaſus propter Athaliam, 2 *Paral.* 23: 11. & Joachaſus propter fratrem Jehojakim 2 *Reg.* 23: 30.

Communiter Unctio boni ominis causâ ad ſcaturiginem fontis coram populo fiebat. Unde hoc probatur? Ex exemplo Salomonis, de quo

 David

David 1 *Reg.* 1:33. mandavit, ut filium Salomonem Regem eligendum deducerent ad Gihon, rivum extra ſed prope urbem Jeroſolymam ſcaturientem, & in torrentem Kidron ſe exonerantem.

Electionem & Unctionem duo præcipuè ſequebantur. 1. Congratulatio populi hiſce vocibus יחי המלך *vivat Rex*, 1 *Reg.* 1:34. 2. Diſtinctio veſtium. Romanorum Reges purpurâ, ſed Judæorum ſæpe ſplendidâ ſive albâ veſte induti fuerunt: hinc Judæi ſuos nobiles vocant חורים *albatos*. *Jacob.* 2:2. ſcribitur: *Si ingrediatur vir veſte ſplendidâ* ſive albâ: propterea etiam Chriſtus *Luc.* 23:11. ab Herode veſtitus eſt veſte ſplendidâ ſive albâ, quia Chriſtum tanquam Judæorum Regem deridebat: ſed milites Pilati, more Romano, Chriſto, quaſi ficto Regi, chlamydem purpuream induerunt; *Matt.* 27:28. *Et quum exuiſſent eum, circumpoſuerunt ei chlamydem coccineam.*

IX. *Quintò quæritur.* An Reges Judæorum fuerint ſoluti legibus?

Reſp. 1. Legibus particularibus humanis Reges non fuerunt obſtricti. 2. Legibus divinis æquè obſtricti fuerunt ac ſubditi; imo arctiùs eas obſervare tenebantur: quia aliis bono exemplo præire, & tranſgreſſores enormes punire debebant. Hinc Reges, ut Legem altiùs menti imprimerent, totum Pentateuchum, vel ſecundùm alios, binos Pentateuchos deſcribere fuerunt juſſi, *Deut.* 17:18. *Sed erit quum inſidebit ſolio regni ſui, ut deſcribat ſibi duplum Legis &c.* Si parentes Regi nullum exemplar Legis reliquiſſent, duo exemplaria ex ſententiâ Maimonidis exſcribere tenebatur: unum aſſervabat in theſauris ſuis; alterum verò nunquam removebat à ſe, niſi cum tegeret pedes ſuos, vel iret ad balneum, aliaque loca impura. Hâc in re Reges Legem arctiùs ad pietatem aſtringebant quàm ullum ſubditorum: nam vulgaris Iſraelita, ſi literarum rudis eſſet, legem ab alio ſcriptam ſibi emebat, quod Regi fuit illicitum. Quod Reges Legibus Divinis etiam obſtricti fuerint apparet ex diverſis exemplis Regum. David enim adulterium & homicidium committendo, & Salomo alienos Deos colendo, &c. gravia peccata commiſerunt: prior hoc fatetur *Pſal.* 51:6. *Tibi, tibi ſoli peccavi*, &c. Rex Uzzia 2 *Chron.* 26:16, 20. cum ingreſſus eſſet Templum Jehovæ, ut adoleret ſuper altare ſuffitus, leprâ percuſſus eſt, & ejectus eſt à Sacerdotibus ex Templo; imo ex Regiâ, & in ſeparata domo habitavit, ſicuti Moſes *Levit.* 12:46. mandaverat. Legibus ergo Divinis Reges obſtricti fuerunt, quod etiam probatur ex *Deut.* 17:16. ubi illis ſpecialia præcepta de Uxoribus, Equis & Opibus non multiplicandis ſunt data, quæ tamen de facto nonnunquam tranſgreſſi fuerunt. Judæi à Lege fratriandi (quæ deſcribitur *Deut.* 25:6, 7, 8,

9. *Ut quis defuncti fratris viduam aut duceret, aut ne publicè calceum ſibi extrahi & in os ſpui pateretur*) ne populo contemptui eſſet, Regem immunem fecerunt. Sed à Legibus Divinis eum immunem reddere non potuerunt. Poëta Owenus l. 3. ad verba Pſalmi 51. *Tibi ſoli peccavi*, hæc tali diſticho incluſit.

Subditus in Legem peccat, Regemque Deumque.
Rex peccat ſoli (Rex quia nempe) Deo.

X. *Sextò quæritur.* An Rex Judæorum ſi peccaſſet, jure à Judicibus pœnâ affici potuerit?

Reſp. Schickardus multis conatur ex Rabbinis probare Regem non tantùm potuiſſe in jus vocari, ſed etiam pœnâ aliquâ affici. Sed à quibus? A Sanhedrin ſive ſynedrio maximo, Hieroſolymis congregato. Propter quæ delicta? Propter hæc tria, ſcil. ſi uxores, ſi equos, vel ſi divitias nimiùm multiplicaret. Quali pœnâ, an capitali? Non capitali: negant enim Judæi Regem potuiſſe occidi à Sanhedrin; ſed pœnâ vulgari, h. e. vapulatione ſive flagellatione, cujus meminit Moſes *Deut.* 25:2. *Quadragenis plagis percutiet eum.* Hâc pœnâ Paulus 2 *Cor.* 11:24. ſe quinquies à Judæis punitum eſſe aſſerit, accipiendo ſingulis vicibus quadraginta plagas minùs una. De hac pœna *vide Buxt. de Abbr. in dedicat. & infra diſſert.* 49.

Unde Schickardus hoc paradoxum probat, ſcil. quod Reges, ſi peccarent, potuerint à populo pœnâ flagellationis puniri?

Reſp. Hoc conatur probare. 1. Ex Maimonide *Hal. Melach. cap.* 3. §. 4. לא ירבה לו נשים מפי השמועה למדו שהוא לוקה וכו׳ *Ne multiplicet Rex ſibi Uxores: ex orali traditione hauſerunt, licere uſque ad* XVIII. *ducere; ut ſi ſuperadderet vel unicam, vapularet. Ne multiplicet ſibi equos, niſi quantum ad currus ſufficit: ſi verò duceret vel unicum ante ſe ad pompam, ut cæteri Reges ſolent, vapularet. Ne multiplicet ſibi Opes, argentum & aurum, ut relinquat in privatis theſauris, ultra id quod erogandum eſt miniſtris: ſi excedit, vapulat.* 2. Probat ex Tractatu Sanhedrin *cap.* 19. ubi ducentæ & ſeptem culpæ enumerantur, & inter eas tres de Regibus, quæ etiam flagellationem merentur, ſcil. ſi uxores, equos, aut opes multiplicarent. 3. Ex exemplo Herodis, qui ſe coram Sanhedrin ſiſtere debuit, ut rationem daret quare Ezechiam latronem cum ſociis, inconſulto Hyrcano, ad ſupplicium rapuiſſet; & propterea parum aberat, niſi aufugiſſet, quin morte punitus fuiſſet. Vide *Joſeph. lib.* 14. *Antiq. c.* 17.

Verum recta ratio & auctoritas Regum videntur contrarium probare: fatemur quidem quoſdam antiquos & recentiores Judæos hoc aſſerere,

ſed abſque ullo fundamento. Unde quæſo probabunt tale jus unquam conceſſum fuiſſe illi Sanhedrin? Quando Sanhedrin tale quid in Reges ſuos tentavit? David adulterium & homicidium commiſit; ſed an unquam vapulaſſe legimus? E contrà *Pſal.* 51:7. ait: *Tibi, tibi ſoli peccavi.* An non eſſet contra Regiam majeſtatem ſeipſum inſtar facinoroſi projicere, & ſe percutiendum ſubditis ſuis dare?

Sed regerit Schickardus illam flagellationem non fuiſſe pœnam infamem, ſed inſtar mulctæ, quæ etiam à nobiliſſimis citra infamiam exigitur. Verum enim vero hæc pœna fuit aliquo modo infamis, ſed non in tali gradu ſicuti jam: imminuit tamen honorem & gravitatem alicujus. Nam Præſes ꝰ Sanhedrin, ſi ita vapularet, indignus ſemper æſtimabatur, qui unquam in priorem ſtatum reſtitueretur. An non Rex omnibus deriſui fuiſſet, ſi ita in terram projectus flagellatus fuiſſet?

Deinde Schickardus fatetur ſe nulla exempla adferre poſſe, ex quibus talem Regum pœnam probare poſſit: ſed ait ſe loqui de jure & non de facto. Verùm de jure quæſtio eſt. Nos negamus tale jus conceſſum fuiſſe illi Sanhedrin, & nullibi ex S. Scriptura tale jus probari poteſt. Tantumdem fidei hic merentur Hebræi, quantum cum certum uxorum numerum, ſcil. XVIII. qui licitus eſſet Regi, ridicula conſequentia colligunt. Ipſe Maimon fatetur ſe hunc uxorum numerum ex traditione accepiſſe; ſimiliter etiam de pœna Regibus infligenda. Sed Judæi in traditionibus allegandis peſſimè ſæpe contra S. Scripturam eunt. Probant tamen Verpæ ſententiam ſuam ex *Tract. Talm. Sanhed.cap.*2.*pag.*19.*a.* אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן דכתיב בית דוד כה אמר דינו לבקר משפט : *Aie Raf Joſeph, non intellexerunt niſi de regibus Iſraël: at reges familiæ Davidicæ judicant & ipſi judicantur, quia ſcriptum eſt* (Jerem. 21:12.): *O domus David, judicate manè judicium.* Sed abſurda hæc probatio ſatis ipſos Judæos refutat. Abarbanel explicat vocem *manè*, h.e. ut judices ſint ſobrii, & non cibo vel potu ſaburrati. De plagis verò Regi infligendis ne γρῦ quidem in dicto loco habetur.

Præterea ſi Lex excalceationis non habuerit locum in Regibus, quia cum aliqua ignominia erat conjuncta; ergo nec talis flagellatio. Ratio eſt: quia extractio calcei abſque ulla culpa exercebatur, ſed non flagellatio: nam hæc propter delictum aliquod infligebatur; & per conſequens Rex, ne populo contemptui eſſet, non potuit ita vapulare.

Denique Caſaubonus *ad Annal. Eccl. Exercit.* 13. *num.* 5. negat exemplum Herodis ſuprà allatum hîc obſtare, eò quòd cum Herodi dicta dies eſſet, adhuc juvenis & privatus fuerit.

Con-

Concludimus ergo Reges Judæorum nunquam jure vel facto ita fuiſſe punitos, vel puniri potuiſſe: & per conſequens nemo ex jure vel conſuetudine Hebræorum poteſt probare vel Reges de ſolio eſſe detrudendos, vel ſimili pœna afficiendos, vel ullo modo capite privandos, prout Milton in defenſione populi Anglicani facit, cum ait; *Reges Hebræorum judicari poſſe atque etiam ad verbera damnari.* Ergo regicidium eſt licitum. Sed Antecedens eſt falſum, & Conſequentia nullo modo ex tali Antecedente, ſi vel verum eſſet, procederet. In ſequenti Diſſertatione Leges Fundamentales Regni Judaici, à Moſe *Deut.* 17. latas, ordine deſcribemus; ut ex illis conſtet Reges Legibus Divinis etiam fuiſſe ſubjectos, eoſque non potuiſſe pro libitu populum Judaicum gubernare, niſi velint tranſgreſſores Legum Divinarum fieri, & ſimul privari illis benedictionibus, quas Deus Regibus *verſu* 20. promiſit, ſcil. *vitæ longævæ, & derivationis regni in poſteros.*

DISSERTATIO VIGESIMA SEXTA,

Quæ eſt pars tertia & ultima

DE

REGIBUS JUDÆORUM.

XI. *Sex ſunt leges fundamentales Regni Judaici, quarum* prima *eſt: Non multiplicabit equos.*

XII. Secunda *eſt: Non reducet populum in Ægyptum*

XIII. Tertia *eſt: Non multiplicabit ſibi uxores. Judæi putant Regi* 18. *fuiſſe licitas. Concubinæ non fuerunt meretrices, ſed uxores inferioris conditionis. De* 700. *uxoribus &* 300. *concubinis Salomonis diſſeritur.*

Confirmatio matrimonii Judaici fuſè deſcribitur, additâ figurâ æneâ.

XIV. Quarta *eſt: Non valde multiplicabit ſibi argentum & aurum. Rationes illius legis adduntur.*

XV. Quinta *eſt: Rex exſcribet ſibi duplum legis. Et difficultas ſolvitur quæ ex* 2 *Reg* 22: 11. *objicitur.*

XVI. Sexta *lex fundamentalis eſt: non elevabit cor ſuum ſupra fratres.*

XI. SEptimò *quæritur*. Quæ fuerunt leges fundamentales regni Judaici?

Reſp Leges fundamentales, à Deo Regibus Judæorum mandatæ, deſcribuntur *Deut.* 17. Earum *prima* legitur *Verſu* 16. לא ירבה לו סוסים *Non multiplicabit ſibi equos.*

Tar.

Targum, quod Jonathæ vocatur, hunc Textum de duobus tantum equis intelligit, cum ait: לא יסגון ליה על תרין סוסון דלמא ירכבון רבבנוי עליהון ויתגאון ויתבטלון כפתגמי אורייתא׃ *Ne multiplicentur ei ſupra duos equos, ne equitent principes ejus, & ſuperbiant, & ceſſent à verbis Legis.* Selomo Jarchi numerum quidem non determinat, ſed ait לא ירבה סוסים אלא כדי מרכבתו *Non alat plures equos quàm ſufficiunt ad currus.* Et alii addunt; *Non habeat Rex duplices vel triplices, ut aliquando ad hos, aliquando ad alios currus aptare per vices poſſit.*

De hâc lege *quæritur.* Quare Deus interdixit multiplicare equos?

Reſp. 1. Ne Reges in multitudine equorum nimiùm ſuperbirent: propterea Maimon ſcribit, *prohibitum fuiſſe vel unicum equum phaleratum ante vel juxta currum incedentem alere.* 2. Ne nimiùm confiderent equis. 3. Ne quaſi ad emendum equos populum in Ægyptum ducerent. In Ægypto enim erant equi præſtantiſſimi, & ſæpe mercatores eò proficiſcebantur ut emerent equos, uti diſcimus ex exemplo Salomonis, 1 *Reg.* 10: 28. *Egreſſus equorum Salomonis erat ex Ægypto.* Propter has rationes non licitum fuit Regi multiplicare equos. David Kimchi in *Comm.* ad 1 *Reg.* 4: 26. Salomonem hujus peccati accuſat, cum ait; אמרו חכמים ז׳ל כי עבר על לא ירבה לו סוסים וכו׳ *Dixerunt Doctores b. m. Salomonem violaſſe hanc legem de non multiplicandis equis: illa enim vetat equos multiplicari ſupervacaneos. Cum verò Rex duodecim millia equitum haberet, & quadraginta millia præſepiorum equilium. Multos ergò aluit equos non neceſſarios. Et cui bono tot equites & equos comparavit, cum nulla bella gereret?*

Sed rogabit nonnemo; Quot equi in dicto loco conceduntur?

Reſp. Hoc abſolutè dici non poteſt, ſed pro ratione pacis vel belli numerus debuit minui vel augeri. Saltem Salomo tempore pacis alens quadraginta millia equorum (1 *Reg.* 4: 26.) videtur contra hoc præceptum mirum in modum peccaſſe; & è contrà Paraphraſtes Chaldæus, ſtatuens tantùm duos equos in Textu intelligi, videtur in numero equorum aſſignando nimiùm hallucinari.

XII. *Secunda* Lex Regni legitur ibidem, לא ישיב את העם מצרימה *Non reducet populum in Ægyptum.* Quare Deus illum reditum vel illam reductionem interdixit? *Reſp.* 1. Ne ibi equos emerent, & ſic faſtum augerent: immediatè enim in Textu additur *ad emendum equos.* 2. Ægyptii erant ſummi peccatores, & ſi Reges iterum eò reduxiſſent populum, facilè populus potuiſſet ſeduci ad idololatriam, &c. Vide *Friſchmuth de Rege elig.* 3. Ne beneficium liberationis ex Ægypto parvi facerent, ſicuti ſæpiſſime fecerunt, *Exod.* 14: 11. & 16: 3. &c.

XIII. *Ter-*

XIII. *Tertia* Lex Regni Judaici invenitur *verſu* 17. לא ירבה לו נשים *Non multiplicabit ſibi uxores.* Ratio additur in Textu: *ne declinet cor ejus.* Nam uxores facilè ſeducunt maritos ſuos. Sic Eva ſeduxit Adamum, & Salomo in gratiam uxorum, 1 *Reg.* 11:1. Idolis Aſtaroth, Camos & Milcom columnas & altaria ædificavit. Adhuc alia ſimilia exempla ex ſacris & profanis proferri poſſent, ſed ſimus hoc tempore contenti recitando vulgatum illum verſiculum:

Adam, Samſonem, Petrum, Davidem, Salomonem,
Decepit mulier. Quis modò tutus erit?

Quot uxores ſecundum legem Judaicam Regi impunè fuerunt conceſſæ? *Reſp.* Octodecim: ſic Targum Jonathæ ait; ולא יסגון ליה נשין על תמנסרי *Neque multiplicentur ei uxores ultra octodecim.* Similiter Maimon *Hal. Melach. c.* 3. *§.* 4. מפי חשמועה למרו שהוא לוקח י״ח נשים ואם הוסיף אחרת ובעלה לוקה: *Ex orali auditione didicerunt, accipere* 18. *uxores: at ſi vel unicam ſuperadderet atque maritaret, vapulare.* Vide plures probationes in *Schickardo p.* 70.

Unde quæſo hic numerus probatur? *Reſp.* Salomo Jarchi in Comm. ad *Deut.* 17:17. probat hunc numerum ex 2 *Sam.* 12:8. לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה כהנה: *Non multiplicabit ſibi uxores ultra octodecim: invenimus enim quod David habuerit ſex* (ſic cenſet cum Hebræis Vatablus, ſed Druſius Davidi octo adſcribit) *& tamen illi dicitur* (ſcil. 2 *Sam.* 12:8.) *ſi parum eſt, addam tibi ſicut illa ſicut illa,* h. e. bis totidem. Eodem modo etiam alii Rabbini probant. Sed quis non videt hoc abſurdiſſimè probari? Nam pronominis repetitio non definitè rem certam, nec certum numerum, ſed indefinitè rem aliquam ſimilem denotat, uti exempla *Joſ* 7:21. *Judic.* 18:4. ſatis demonſtrant. Refutat etiam hanc probationem Abarbenel.

Quæritur; An inter 18. uxores Regi quaſi conceſſas etiam concubinæ numerentur? Judæi hoc affirmant.

Porrò *quæritur*; An concubinæ fuerunt meretrices? Et an ſcandalum bræbuit alere concubinam? *Reſp.* 1. Non fuerunt meretrices, nec ipſarum liberi fuernnt ſpurii, ſed fuerunt uxores. 2. Nullum ſcandalum præbuit, etiam viri pii eas alebant: nam in foro ſoli non erat peccatum. De foro poli hîc non diſputamus: nam ſecundùm illud omnem polygamiam tam inter Patriarchas quàm inter Reges uſitatam damnamus. Contrariam tamen ſententiam Judæi & multi Chriſtiani defendunt.

Adhuc *quæritur*: Quæ fuit differentia inter veras uxores & inter concubinas Veteris T.

Reſp. 1. Uxores ſuperiori gradu fuerunt habitæ quàm concubinæ.

2. Illarum filii erant heredes, ſed harum filii erant tantùm legatarii, vel accipiebant quædam dona pro toto patrimonio, uti *Gen.* 25: 6. de Abrahamo legitur; præcipuè quando fuerunt concubinæ *ſervæ*, vel *extraneæ*; ſed concubinarum ingenuarum, h. e. Iſraeliticarum liberi etiam ſuccedebant in hereditatem. Vide Seldenum *cap.* 3. *de ſucceſſionibus Hebræorum.*

3. Uxores ſolenniter certis adhibitis ceremoniis ducebantur, ſed concubinæ fuerunt ductæ abſque ceremoniis.

4. Uxores ducebantur per ſponſalia & per dotem, ſed concubinæ tantùm per ſponſalia abſque dotis ſcriptione & aſſignatione. Vide *Buxt. de Sponſalibus pag.* 11. & *Schickardum in* משפט המלך *cap.* 3. Concubinæ ergo fuerunt uxores: nam non eſt veroſimile Davidem decem, & Salomonem trecentas aluiſſe meretrices; cum meretrix ex Lege fuerit prohibita. Deinde concubinæ ſæpe vocantur uxores, 2 *Sam.* 15: 16. *Et reliquit Rex decem uxores* (h. e. concubinas,) *ad cuſtodiendam domum.*

Tandem *quæritur:* Nonne Salomon alendo ſeptingentas uxores & trecentas concubinas (1 *Reg.* 11: 3. *Adeo ut eſſent ei fœminæ principes ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ.*) Legem Dei ex ſententia Judæorum tranſgreſſus *eſt? Reſp.* Judæi eum graviter hac in re tranſgreſſum eſſe aſſerunt: fuit Rex ſapiens ſed hîc inſipiens.

Verum *rogabit* nonnemo: Quare Salomon non majorem vitæ & valetudinis ſuæ habuit rationem? Et quomodo potuit mille uxorum maritus eſſe?

Reſp. 1. Abarbenel putat Salomonem fuiſſe ſalacem, libidinoſum, & mulieribus deditum; & multas fuiſſe inter illas mille uxores, quas tantùm ſemel de vita cognovit: nam poſtquam Rex aliquam cognoviſſet, eam putat ſtatim fuiſſe ſecluſam, & honoris cauſâ omnibus aliis viris in æternum prohibitam.

2. Alii arbitrantur Salomonem idem feciſſe quod Aſſuerus, qui congregavit multas virgines, ut videret quænam Regi placitura eſſet; ut poſtquam ſingulas cognoviſſet, ſexaginta ex illis ſepararet, & ſegregaret ad coronam regiam, & ex concubinis octuaginta, quod poſtea etiam fecit. Hinc illuſtrant locum *Cantic.* 6: 8. ubi Salomoni dicuntur fuiſſe *ſexaginta Reginæ, octuaginta concubinæ, & adoleſcentulæ multæ.*

3. Alii exiſtimant omnes illas non fuiſſe ipſius uxores, ſed fuiſſe partim uxores, partim mulieres de vulgo, ad ejus obedientiam deſtinatas. Fuiſ-

ſent

Luces Sabbathinæ. 243.

Matrimonium Judaicum. Pag. 187.

Purgatio Vaſorum ante Paſcha. 275.

Præparatio et coctio azymorum. 270

ſent ergo quaſi ancillæ & pediſſequæ, quibus aliquando ad voluptatem utebatur, vel quibus etiam nunquam utebatur. Sed prima ſententia nobis placet, & ſic non mirum eſt Salomonem 700. uxores & 300. concubinas aluiſſe.

Occaſione Uxorum Regis, breviter hic adjiciemus communem confirmationem matrimonii Judaici.

In hac prima figura repræſentatur confirmatio matrimonii inter Judæum & Judæam. In hac confirmatione hæc ſequentia conſideranda veniunt.

1. Confirmatio fit communiter ſub dio in plateâ vel horto; ideo hîc nubes cœli ſuprà conſpiciuntur. Quare ſub cœlo? Ut inſtar ſtellarum in cœlo multiplicarentur. Non tamen fit ſine aliquo tegumento: ſed quatuor viri ſive pueri tenent conopœum, ſive tegumentum aliquod, quatuor perticis alligatum, ſub quo matrimonium confirmatur, uti hîc videre eſt.

2. Rabbinus aliquis ſolet matrimonium confirmare, qui hîc togâ indutus ſub conopœo adſtat ſponſæ.

3. Sponſus veſtes ſuas Sabbathinas, & ſponſa veſtes nuptiales induit, ac magnificentiſſimè ſeſe ornat. Mulieres oculis ſponſæ obtendunt velum. Quare? Ne ſponſum præ pudore & modeſtiâ adſpiciat, ad exemplum Rebeccæ, *Gen.* 24: 64. *Rebecca verò ſublatis oculis ſuis, quum videret Jiſakum. dejecit ſe de camelo.* 65. *& accepto peplo operuit ſe.* Sponſa ſtat à latere dextero ſponſi. Quare? Quia *Pſal.* 45: 10. habetur; *Aſtat conjux ad dexteram tuam.* Ita hîc ſponſa velatis oculis ad dextram ſponſi ſtans, pudore quaſi ſuffuſa, conſpicitur.

4. In ſummis feſtivitatibus etiam mœſti eſſe debent. Quare? Propter Urbis & Templi deſolationem. Hinc *primò* ſponſus inſtar lugentis in capite geſtat atram umbellam vel cucullum, & ſponſa caput pullo palliolo involvit. *Secundò*; Sponſus cyathum vini, poſtquam ex eo biberunt, parieti allidit ſi virginem ducat; & terræ ſi viduam, etiam ob eandem cauſam. *Tertiò*; Sponſus veſtibus Sabbathinis ſuperaddit longum pallium, ſicuti lugentes incedere ſolent. Hîc conſpicitur ſponſus tali pallio, & cucullo in capite ornatus, & ſtans ad ſiniſtram ſponſæ.

5. Sponſus & ſponſa faciem obverſam ad Meridiem, & tergum verſus Septentrionem habent. Quare? Benedictionis ergò: nam in Talmude docent Rabbini; *Qui lectum ſuum inter Meridiem & Septentrionem*

ita collocat, ut vultum Meridiei obvertat, illi multos naſcituros filios.

6. Sponſa ter ſponſo circumducitur (ut gallus gallinaceus gallinam circumit) Quare? Quia *Jer.* 31: 22. habetur; *fœmina ambit virum.* Tum ſponſus ſponſam acceptam ſemel quoque circumducit. Interea adſtantes benedictionis ergò, in illos conjiciunt frumentum, aliquando ei pecunia pro pauperibus immiſcetur, & conclamant פרו ורבו *fructificate & multiplicamini.*

7. Rabbinus manus utriuſque conjungit, & à ſponſo annullum totum aureum, & ſine gemmâ accepit, duos teſtes advocat, quibus eum oſtendit, utrum probus ſit, & pecuniâ aliquâ æſtimandus: tum ſponſus in præſentiâ teſtium indici ſponſæ eum induit, & ait: *Ecce annullo hoc deſponſata mihi es ſecundùm ritum Moſis & Iſraëlis.* Quare annulus debet eſſe ſine gemma? Et unde hoc probant? *Reſp.* ad 1. Ne ſponſa putaret gemmam eam eſſe vel ſpuriam; vel minoris pretii, uti vulgò æſtimatur. Ad 2. Quia initiales literæ verborum ſequentium, את בתי נתתי לאיש *filiam meam dedi viro*, ferè formant has voces אבן לא יש *Lapis ne ſit*; ſi nempe vox ultima dividatur.

8. Poſtquam ſponſa annulum accepit, ſtatim in præſentia duorum aliorum teſtium clarâ voce prælegitur inſtrumentum, & pacta dotalia.

9. Si ſponſa ſit immunda, ſtatim poſt matrimonii confirmationem ea à ſponſo ſeparatur, uti ipſe meiſmet oculis vidi; adeo ut ſponſus eam vel digito attingere non audeat, multò minùs eam cognoſcere.

10. Vulgò nuptiæ per ſeptiduum ſolent durare ad exemplum Labanis, qui dixit Jacobo: *Imple ſeptimanam hanc*; & Samſonis, de quo ſcriptum eſt: *Si indicaveritis illud ſeptem diebus convivii.* Vide plura *in Synagogâ Buxtorfii c.* 39.

XIV. *Quarta* lex fundamentalis etiam deſcribitur verſu 17. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד *Argentum & aurum non multiplicabit ſibi valdè.* Deus non ſimpliciter interdicit Regi corradere opes, ſed exceſſum taxat, vetatque *valdè* corradere opes. Deinde non prohibet abſolutè multiplicare opes, ſed vetat ne *ſibi* in peculiari ad faſtum multiplicet. Sed quare Deus hanc Legem Regi dedit? *Reſp.* 1. Ne nimiùm ſuperbiret, & plùs opibus quàm Deo confideret. Hiskiæ cor propter opes immodicè cumulatas intumuit, *Jeſ.* 39. & homines propter eaſdem Dei ſui ſolent oblivïſci, *Prov.* 20: 9. 2. Ne iniquis exactionibus expilaret ſuos ſubditos: hanc rationem dat Abarbenel: להיותו מבואר שאם ירדף אחר העושר וכו׳ *palam enim eſt quod ſi Rex divitiis inhiaret, non juſtè ſed per fas nefaſque eas eſſet conquiſiturus.* Si enim Rex ſit avarus, detonſa lana non ſufficiet, & tandem tentabit pecudes

des deglubere. Iterum hic peccavit Salomo, qui inſtar lapidum argentum collegit, 1 *Reg.* 10: 27. quapropter populus murmuravit, clam quidem ipſo vivente, ſed palàm eo mortuo. 1 *Reg.* 12: 4. dicendo: *Pater tuus aggravavit jugum noſtrum.* Etiam David tales opes collegit, ut præter eas quas heredibus reliquit, ingentes in ejus ſepulchro ſint inventæ. *Joſephus. lib.* 7. *antiq. c.* 12. ait: *Hyrcanum Pontificem ex ſepulchro Davidis tria talentorum millia protuliſſe, &c.*

XV. *Quinta* lex occurrit *verſ.* 18. & 19. והיה בשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים וגו' *Et erit, cum ſederit ſuper thronum regni ſui, ut ſcribat ſibi duplum legis hujus, è libro qui coram Sacerdotibus Levitis. Eum habeat ſecum, legatque cunctis diebus vitæ ſuæ, ut timere diſcat Deum, cuſtodire Legem, &c.* Deus mandat Regi ut ipſe exſcribat (vel ut alii volunt, per alium curet exſcribi) Pentateuchum, eumque ſecum ferat, & in eo legat: ratio additur, ut diſcat Deum timere, Legis verba & inſtituta obſervare, &c. Vide plura de Legis exſcriptione ſuprà ad *quæſt.* 5. & Friſchmuth *§.* 33. & *ſeqq.* Sed de modo exſcribendi vide *Philol. Hebræum diſſert.* 34.

Regeret fortè aliquis, quod mirum ſit, ſi ſinguli Reges & ſubditi debuerint exſcribere Pentateuchum, quomodo Rex Joſias 2 *Reg.* 22: 11. propter Legem à Pontifice Hilkia inventam obſtupuerit, & veſtimenta ſua ſciderit? An non fuiſſent plures Pentateuchi præter hunc apud Prophetas, alioſque? *Reſpondet* Abarbenel, quod Pontifex fuerit lætus, & Rex obſtupuerit propter Legem inventam: quia Pontifex ipſum autographum Pentateuchum ab ipſo Moſe conſcriptum inter Templi contignationes invenerat. Hoc videtur confirmari, quia non ſimpliciter dicitur תורה ſed התורה cum he notificativo; quaſi diceret, illum ipſum librum divinum, quem Moſes ſcripſit, & quem hactenus fruſtra quæſivimus. Præterea hanc Abarbenelis ſententiam confirmat illud quod legitur 2. *Paral.* 34: 14. *Hilkias invenit librum Legis Domini per manum Moſis*, h. e. illum librum, qui à Moſe ſcriptus fuit.

XVI. *Sexta & ultima* lex fundamentalis regni Judaici invenitur *verſu* 20. לבלתי רום לבבו מאחיו *Ne elevet cor ſuum ſupra fratres.* Rex non debuit ſubditos ſuos tanquam ſervos æſtimare, nec cogitare ſe meliori ſanguine eſſe natum; ſed è contrà debuit ſæpe recordari Deum facilè poſſe regnum ſuum alteri tradere. Non tamen Rex tenebatur ita ſe humiliare, ut reſpectum & auctoritatem apud populum aliquo modo deponeret: ſed è contrà quando in publicum prodibat, veſtibus honeſtioribus, aliiſque ornamentis ſe ornabat. Maimon *H. Melach. cap.* 2. ait, *quod Rex quotidie*

tonderetur. Has ſex leges fundamentales Rex tenebatur obſervare, & ſi eas obſervaret, Deus promittit *Deut.* 17: 20. duos fructus, ſcil. *vitam longævam, & regni in poſteros derivationem.* Hos fructus, propter legum fundamentalium tranſgreſſionem, percepiſſe Salomonem negat Kimchi: nam tantùm quinquaginta duos annos vixit, & filio ſuo duntaxat ſextam regni partem reliquit.

DISSERTATIO VIGESIMA SEPTIMA,

DE

SUMMO PONTIFICE.

I. *Circa Templum fuerunt Sacerdotes, Levitæ & Nethinim. His omnibus erat præpoſitus Pontifex.*
II. *Pontifices jure ex familia Aharonis debebant eligi.*
III. *Aliquando Pontifices præter jus ex aliis familiis fuerunt electi.*
IV. *Jus eligendi Pontifices erat penes Sanhedrin, ſed poſtea Reges nonnulli uſurparunt jus eligendi & deponendi Pontifices.*
V. *Pontifex ungebatur oleo, ſed Sacerdotes aſpergebantur tantùm oleo. Pontifex indutus erat octo veſtibus, cum ſacra miniſtraret, ſed Sacerdotes tantùm quatuor. Etiam Pontifex quando die expiationis Sanctum Sanctorum intrabat quatuor veſtes induebat.*
VI. *Octo veſtes fuſè deſcribuntur.*
VII. *Pontifici licitum fuit veſtes lacerare infrà circum pedes, ſed aliis Sacerdotibus etiam ſuprà.*
VIII. *Pontifex non ducebat viduam, nec duas uxores ſimul; ſed Sacerdos ducebat viduam & duas habebat eodem tempore uxores.*
IX. *Duæ differentiæ ſtatuuntur inter Pontificem & Sacerdotes.*
X. *Pontifices & Sacerdotes reſpectu conſecrationis & officii conveniebant in multis.*
XI. *Uno eodemque tempore non fuerunt ſecundùm legem duo Pontifices.*
XII. *Objectio deſumpta ex Marc.* 14:1. *Ubi* Pontifices dicuntur quæſiviſſe occaſionem capiendi Chriſtum, *ſolvitur.*

I. Circa Templum fuerunt tres gradus Miniſtrorum, ſive triplices Miniſtri, ſcil. Sacerdotes; Levitæ, quorum officium in initio erat portare Tabernaculum de loco in locum; & Nethinim, hoc eſt *dati*, quia erant dati in ſervitium populo. Officium Nethinæorum erat findere ligna, & haurire ac apportare aquam. *Ezræ* 8: 20. dicuntur traditi miniſterio Levitarum. His omnibus præfectus ſummus Pontifex fuit. Proxi-

Proximus regiæ dignitati honos in Pontifice fulſit: hinc Rabbinorum vetus verbum Iſraelitas tribus quaſi coronis fuiſſe decoratos, Regno, Pontificatu, & Lege. De Primâ coronâ egimus, ſequitur jam ſecunda, de quâ has ſequentes quæſtiones movebimus.

II. *Primò quæritur.* Ex quâ tribu & familiâ Pontifices fuerunt electi?

Reſp. Aharon primus Pontifex à fratre inveſtitus, & in deſerto conſecratus, fuit ex tribu Levi: ſed mortuo Aharone non quilibet Levita, ſed ex familiâ tantùm Aharonis Pontifices jure eligebantur. Aharoni fuerunt quatuor filii, Nadab, Abihu, Eleaſar & Ithamar, *Exod.*6:22. Horum duos priores Deus propter oblationem ignis alieni exanimavit, *Lev.* 10: 1, 2. propterea patri ſucceſſit in Pontificatum tertius filius Eleaſar, *Num.* 20: 26. Hunc Moſes patris Aharonis veſtibus (ſcil. Pontificalibus) induit. Deus (*Exod.* 6: 24.) ejus filio Phineæ ſucceſſionem pollicetur, quoniam haſtâ Zimri & Cosbi transfixerat, *Num.* 25: 13. Qui (mortuo patre, *Joſ.* 24: 33.) etiam ſucceſſit, & *Judic.* 20: 28. munere ſummi Pontificis functus eſt. Horum ſucceſſores uſque ad captivitatem Babylonicam deſcribuntur 1 *Chron.* 1: 4. & verſibus ſeqq. Summum ſacerdotium jure debebat continuari in linea primogeniti Aharonis: cæteri verò ejus poſteri vocabantur ſimpliciter ſacerdotes, vel ſacerdotes ſecundani.

III. Annon aliquando ex aliâ familiâ, quàm ex Eleazari aut Ithamari Pontifices fuerunt electi?

Reſp. Alcimus Anno Mundi 3782. ex poſteris Levi quidem, (quod tamen à Cunæo negatur) ſed non ex Eleaſaro vel Ithamaro deſcendens, ab Antiocho Epiphane fuit ſuffectus: quapropter Onias, Oniæ III. Pontificis filius, per indignationem in Ægyptum ad regem Ptolomæum Philometorem aufugit, ut templum illic conderet, ubi templo condito per triennium Pontificem uſque ad mortem egit. Vide *Joſeph. Antiq. Jud. l.* 24. *c.* 8. ubi Alcimum vocat Jacimum, aitque eum ex Aharonis progenie quidem ortum fuiſſe, ſed non ex ſucceſſione pontificatûs. Poſt Alcimum etiam Judas Macchabæus, Mattathiæ Aſſamonæi filius, extraneus, ex poſteris tantùm Levi & non Eleaſari, nullo ſucceſſionis jure, à populo fuit electus: & ſic tandem plures extranei ex Aſſamonæis ad dignitatem pontificatûs fuerunt electi, quorum nonnulli à Joſepho dicto loco citantur, ubi ſic ait: *Herodes accepto à Romanis regno non amplius ex Aſſamonæo genere creavit Pontifices, ſed eum honorem quibuſvis ex ſacerdotum ordine conceſſit, etiam obſcuris.* Hinc videmus Pontifices ſæpenumero præter jus & æquum etiam ex aliis familiis fuiſſe electos.

IV. *Se-*

IV. *Secundò quæritur.* Penes quos fuit jus ſummos Pontifices eligendi & deponendi?

Reſp. Jus eligendi & Pontifices deponendi fuit penes Sanhedrin 70. Virorum, in quorum judicio & poteſtate totum hoc negotium, quantumcunque erat, poſitum fuit. *Vide Cunæum l. 2. c. 1.* Sed ab initio Aharon & Eleaſar juſſu Dei inveſtiti ſunt à Moſe Propheta, *Exod.* 28: 1. *Num.* 20: 26.

An non ſæpe Reges hoc jus eligendi & deponendi uſurparunt?

Reſp. Nonnunquam Reges Jure Pontifices depoſuerunt: ſed ſæpe contra jus & fas eos elegerunt & exauctorarunt. Salomo Rex & Propheta, 1 *Reg.* 2: 27. Pontificem Abjatharem, quia in factione Adoniæ politicè peccaverat, depoſuit, ne ampliùs Pontifex eſſet. Similiter Saul, ſed injuſtè, Achimelechem, quia Davidem exceperat, depoſuit & interfecit, 1 *Sam.* 22: 16. Aliquando Pontifices ſimul Reges fuerunt, ut Ariſtobulus II. Alexandri Jannæi Filius; & Antigonus, Ariſtobuli Filius, quorum ille à Cn. Pompejo pellitur; hic verò ab Herode Antipatris filio Aſcalonitâ interficitur. Etiam Anælus, Ariſtobulus Alexander, Jeſus, Simon Boëthus ab Herode fuerunt electi & depoſiti. Similiter Archelaus, Valerius Gratus, aliique hoc jus injuſtè uſurparunt. Sed omnium peſſimus fuit Herodes Agrippa, qui cum pauca ex honeſto & bono, pleraque autem contra leges & mores majorum gereret, multos Pontifices creavit & amovit; ſic Jonathas Annæ F. Simon Boëthi F. Matthias Annæ F. ab Herode Agrippa electi & remoti ſunt. Tandem illa conſuetudo in jus mutata videbatur: nam Claudius jus Pontificem eligendi conceſſit Agrippæ Herodi Chalcidenſium Regi mortuo Agrippâ fratre: ea propter ab eodem Herode Chalcidenſium Rege hi ſequentes Pontifices fuerunt creati & depoſiti, ſcil, Joſephus Camydi F. Ananias, (hunc Paulus *Act.* 23. parietem dealbatum vocat) Iſmaëlus, Joſephus, Anna, Jeſus Mnaſeæ F. Jeſus Gamalielis F. Matthias Theophili F. *Vide Alſtedii Chronologiam.* Et ſic hoc jus injuſtum uſque ad extrema belli Judaici permanſit.

V. *Tertiò quæritur.* In quibus ſummi Sacerdotes ſive Pontifices à Sacerdotibus vulgaribus ſive ſecundanis reſpectu *conſecrationis* & reſpectu *officii* differebant?

Reſp. 1. Reſpectu *conſecrationis* in his ſequentibus differebant. 1. Summi Sacerdotes ungebantur oleo, & quidem in formam X Græcorum, ſive in formam crucis inter ſupercilia, cùm Reges fuerint uncti in formam O, ſive in formam coronæ. Hinc Pontifex *Levit.* 4: 5. vocatur הכהן המשיח

Sacer-

Sacerdos unctus. Jonathan transfert כהנא רבא *Sacerdos magnus* vel *ſummus.* Aben Ezra diſertè ait: *Sacerdos magnus ipſe eſt Sacerdos unctus.* Lyranus adhuc clariùs proponit: *Sacerdos unctus eſt Sacerdos magnus, quia inferiores Sacerdotes non ungebantur.* Oleum unctionis non erat vulgare, ſed confectum ex myrrha, cinnamomo, calamo odorato, & caſia, ſecundùm mandatum Dei *Exod.* 30: 23, 24. Moſi datum. Oleum effundebatur in caput Aharonis, *Levit.* 8: 12. abundanter: nam à capite ejus deſcendebat in barbam & oram togæ talaris, *Pſal.* 133: 2.

Secundani Sacerdotes tantùm aſpergebantur oleo, mixto ſanguine ſacrificii, *Levit.* 8: 30. In his præfigurabatur unctio noſtri Salvatoris ſupra alios, *Pſal.* 45: 8. *Propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra conſortes tuos.* Nam ſive unctionem Salvatoris noſtri conſideremus extenſivè ſive intenſivè, longè ea ſuperat unctiones aliorum. Extenſivè, Aharon fuit unctus Sacerdos, Saul unctus Rex, Eliſa unctus Propheta, Melchiſedec Rex & Sacerdos, David Rex & Propheta; ſed Salvator fuit unctus in Prophetam, Sacerdotem & Regem. Intenſivè ſi conſideretur, ea etiam ſuperat alias unctiones: Chriſtus enim erat unctus & plenus gratiâ, *Joh.* 1: 14. & ex ipſius plenitudine nos tantùm participamus *verſ.* 16. *Vide Godwijn l.* 1. *c.* 5.

2. Pontifex octo veſtibus fuit indutus cum ſacra miniſtraret; gregarii verò Sacerdotes tantùm quatuor: ſic docet Miſna Tractatu *Joma. c.* 7. §. 5. כהן גדול משמשבשמנה כלים וההדיוטבארבעה בכתנת ומכנסים ומצנפת ואבנט מוסף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ *Sacerdos magnus in octo veſtibus miniſtravit, gregarius in quatuor: in tunica, & femoralibus, & tiara, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & Ephod, & pallium, & laminam.* Hæc octo veſtimenta vocantur à Talmudicis בגדי זהב *veſtimenta aurea*, non quod ſingulis aurum intextum fuerit, ſed quod cæteris ornatiora & ſpendidiora fuerint. Hæc octo veſtimenta induit Sacerdos magnus, quando extra Sanctum Sanctorum miniſtrabat: nam cum illud intraret, quatuor tantùm veſtibus albis, & ex lino tantùm contextis uſus fuit, quæ vocantur בגדי לבן *veſtes albæ*: ita inquit Maimonides in Cele Hammikdaſch *cap.* 8. ex Joma: בגדילבן הסארבעה כלים ששמש בהן כהן גדול ביום הכפורים וארבעתן לבנים ומן הפשתן לבדו הן: כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת *Veſtes Laban* (ſive albæ) *fuerunt indumenta quatuor, quibus indutus Pontifex ſacra faciebat die jejunii. Erant autem ea albi coloris, atque ex lino tantum: nimirum tunica, brachæ, cingulum, & infula.* Hæc ſententia evincitur verbis, quæ *Levit.* 16: 4. leguntur, ubi Aharon ingreſſurus Sanctum Sanctorum has veſtes induere tenebatur; *Tunicam lineam ſan-*

ſtam induito; & bracha linea ſunto ſuper carnem ejus; & baltheo lineo accingitor; & infula linea tegitor. Mox *verſu* 32. addit, *Expiationem ſacerdos faciet, & induet veſtes lineas, veſtes ſacras.* Pontifex finito expiationis feſto illas veſtes deponebat, nec unquam eas ampliùs induebat.

Hæ quatuor veſtes non ſunt eædem cum quatuor prioribus, quas Pontifex extra adytum gerebat, etiamſi iiſdem nominibus nominentur: nam priores ex pretioſiore lino erant, & baltheus fuit opere Phrygiano; utrobique quidem ſcil. *Exod.* 28. & *Levit.* 16: 32. lineæ veſtes ſunt, quæ deſcribuntur, ſed poſteriores vocantur בגדי הבד *veſtes lineæ*, ſcil. lini vulgaris, cum priores nominentur שש *byſſus*, ſcil. antiquiſſimi generis. Joſephus, etſi vir fuerit genere Sacerdotali ortus, hic hallucinatur, quum ait Pontificem indutum fuiſſe veſte Ephod & Coſchen cum adytum intraret. *Vide Cunæum l.* 2. *c.* 1. cujus verba ſic ſonant: *Talmudici ea vocant* בגדי זהב veſtimenta aurea, *non quod intextum omnibus aurum eſſet, ſed quod ornatiora eſſent..... Neque verò dicat aliquis, ex octo illis indumentis, priora quatuor videri eadem eſſe cum illis, quorum uſum ante diximus fuiſſe peculiarem in Sancto Sanctorum. Nam & ex pretioſiore lino erant, quæ Pontifex extra adytum gerebat, & balteus fuit opere Phrygiano. Quæ manifeſtè cernet, qui contulerit, quæ leguntur in Exodi* capite vigeſimo octavo, & *quæ extant in Levitici* capite decimo ſexto. *Nam etſi lineæ ſint, quæ deſcribuntur utrobique, tamen* בד *vulgare linum eſt, cum* שש *byſſus exquiſitiſſimi generis ſit.*

Pontifex ergo ſemper octo illis veſtibus aureis extra Sanctum Sanctorum, & in Sancto Sanctorum quatuor tantum veſtibus lineis indutus adminiſtrabat: ſed gregarii Sacerdotes quatuor veſtibus aureis (uti ſuprà eas deſcripſimus) munus ſuum obierunt. Si Pontifex, vel alius quis Sacerdos plures aut pauciores veſtes, quam Lex imperat, adſciviſſet; ſi emplaſtrum vulneri impoſitum inter carnem ejus & veſtes latuiſſet; ſi veſtes ruptura deformaſſet; aut ſordes inquinaſſent, miniſterium irritum fuiſſet. Vide hoc probatum ex Gemara à *doctiſſ. Sheringhamio in Joma pag.* 168. ubi etiam veſtium Sacerdotalium aliqualem addit deſcriptionem. Has ſupradictas veſtes ſummus Sacerdos non gerebat per urbem niſi neceſſitate urgente: ita Simeon Sacerdotalibus veſtibus indutus obviam Alexandro Magno iviſſe dicitur, eumque ad clementiam moviſſe.

Expli-

Veſtes Sacerdotales.

Explicatio hujus Figuræ.

VI. Hîc conſpiciuntur octo diverſæ veſtes cum totidem Sacerdotibus, qui tali veſte, qualis juxta eos ſingulos depingitur, veſtiti ſunt. Vulgares Sacerdotes, quando in Sanctuario miniſtrabant, quatuor prioribus veſtibus induti erant, ſed Summi Pontifices quatuor poſteriores veſtes in Sanctuario (non in Sancto Sanctorum) miniſtrantes, unâ cum quatuor prioribus induebant. Quatuor ergo veſtes priores fuerunt communes tam pro Sacerdotibus vulgaribus, quàm pro Pontifice ſummo; ſed quatuor poſteriores erant tantùm pro ſummo Pontifice.

Prima veſtis eſt מִכְנְסַיִם *femoralia*, Exod 28: 42. *Fac eis femoralia linea ad tegendum carnem nudam: à lumbis uſque ad ima ſunto.* Habet formam dualem propter duas ejus partes. Igitur hæc femoralia erant lineæ braccæ, quibus Sacerdotes femora & pudenda velabant. Targum Jonathanis ad *Ezech.* 44: 11. ait: *quod ſupernè circa cor conſtringerentur.* Infernè ipſa genua attingebant, imo includebant; uti hodiernæ braccæ virorum, quæ etiam ipſa genua tegere ſolent. Hæc femoralia tegebant nudam carnem, & à parte anteriori erant clauſa, ac inſtar crumenæ linteis circa lumbos ligebantur. Neſcio quare Vir aliquis eruditus carpat hæc verba: *infernè ipſa genua attingebant, imo includebant*; cum illæ braccæ fuerint datæ ad *tegendum carnem nuditatis à lumbis uſque ad ima*; vertentibus ſic Junio & Tremellio. An non braccæ meliùs potuerunt tegere carnem nudam infernè concluſæ, quàm ſi apertæ fuerint. Et ſi, fatente Auctore, S. Scriptura hoc non determinat, quare ergo ille hoc determinat & limitat? Braccæ ita concluſæ nullo modo Sacerdotibus ſacra obeuntibus fuerunt impedimento, quo minùs Sacra peragere potuerint. Et non debebant eſſe impedimento, uti ait Aben Ezra.

Secunda veſtis eſt כתונת *tunica*, Exod. 28: 40. *Filiis Aharonis facies tunicas.* Tunica Sacerdotalis erat indumentum lineum, totius corporis velamen: aliter vocatur camiſia. Tunica erat talaris, & duplici ſyndone conſtabat; etiam contexta erat ad modum retis. Joſephus *l.* 3. *c.* 8. *Antiq. Jud.* ait: *eam fuiſſe manicatam, ſtrictimque corpori adhæſiſſe.* In ſuperiori parte erat foramen, cui Sacerdos caput imponebat; adeo ut hæc tunica reſpectu partis ſuperioris ipſam carnem tetigerit, & totum corpus ad pedes uſque operuerit. Manicæ hujus tunicæ câdem quidem materiâ conſtabant, quâ tunica; ſed ei erant aſſutæ.

Tertia veſtis eſt אבנט *baltheus*, Exod. 28: 40. *Filiis Aharonis facies baltheos.* Baltheus erat cingulum 3. ſive 4. digitos latum, & 32.ulnas longum; eo Sacerdotes cingebant tunicas, ut magis agiles, magiſque expediti eſſent, cum ad opus progredi deberent: nam tunicæ ſolutæ & laxatæ brachiis incommodaſſent. Erat variis floribus figuriſque inſtar operis plumarii acu pictus, contextura ejus erat cava, ut ſerpentis exuvium, aut marſupium longius putares, inquit Sheringamius in Joma. Duæ extremitates balthei dependebant ornatûs cauſâ à lumbis deorſum. *Vide Joſephum l.3.c.8.Antiq. Jud.*

Quarta veſtis eſt מצנפת *cidaris, tiara.* Sunt qui hanc veſtem ſolius ſummi Pontificis eſſe contendunt, ſed contra Miſnæ & Joſephi authoritatem. Hæc tiara erat faſcia linea, quæ multis contorta voluminibus caput inſtar capitii cinxit, & in occipitio redimiculo conſtricta fuit. Extrinſecè fuit tecta lino præſtantiſſimo & ſubtiliſſimo ne ſuturæ conſpici poſſent. Tiara duobus ligamentis ſub mento ligabatur, ne tempore miniſterii de capite in terram caderet.

Quinta veſtis, quæ cum reliquis ſeqq. propria erat ſummo Pontifici, eſt מעיל *pallium*, Exod. 28: 31, 32, 33. *Facies pallium ipſius amiculi, totum hyacinthinum. In cujus medio ſit os tranſmittendo capiti ejus: limbus eſto ori illius circumquaque opere textili, velut os loricæ eſto illi, ne laceretur. Et facies in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha in fimbriis ejus circumquaque, & tintinnabula aurea circumquaque, &c.* Eſt veſtis hyacinthina, exterior, oblonga & talaris. Non habet manicas ſed foramina tantùm per quæ brachia extenduntur. Huic veſti ſive pallio appenſa erant 72. tintinnabula aurea, & totidem mala punica; adeo ut inter duo tintinnabula unum fuerit malum, & viciſſim inter duo mala unum tintinnabulum. Quare? Ut ſonus Sacerdotis magni, cum adiret Sanctuarium, vel exiret, audiretur *Exod.* 28: 35. Suprà habet unicum foramen, non tranſverſum, ſed in longum deſcendens à tergo & antè uſque ad medium pectus.

Sexta veſtis eſt אפוד *Ephod, amiculum, ſuperhumerale*, Exod. 28: 4. *Hæ autem ſunt illæ veſtes quas facturi ſunt, pectorale ſacrum, & amiculum, &c.* Eſt veſtis facta ad modum pectoris tegens tergum & latera à collo uſque ad lumbos, ſed anteriorem pectoris partem relinquit vacuam, & habet lacunam ad latitudinem & altitudinem ſpithamæ, ut ei inſereretur pectorale, veſtis ſeptima. Imæ parti alligatæ ſunt duæ longæ zonæ, quibus cingebantur lumbi Pontificis, ut veſtes preſſius corpori adhærerent, utque illis pectorale inniteretur. Hæc veſtis ex variis coloribus auro intermix-

to

to fuit contexta, & ab utraque parte ſupernè habuit ſuperhumerale: in utroque fuit gemma pretioſa, & unicuique gemmæ inſcripta erant ſex nomina tribuum. Vide ejus formam *Exod.* 28: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Septima veſtis eſt חשן *pectorale*, Exod. 28: 4. quod vocatur *Exod.* 28:15. חשן המשפט *pectorale judicii*, quia per ipſum Sacerdos magnus divinum reſponſum accepit, & judicium de bello & pace, cæteriſque ad ſalutem Reipublicæ ſpectantibus, edidit. Græcis etiam dicitur λόγιον *rationale*: quia ad pectus, rationis quaſi ſedem, fuit appoſitum. Salomo Jarchi ad *Exod.* 28:4. vocat pectorale תכשיט כנגד הלב *Ornamentum è regione cordis*. Erat ſanè ornamentum propter immane pretium luculentiſſimum, collo appenſum, & ad pectus uſque pendulum. Hoc pectorale erat quadratum & duplicatum ad magnitudinem ſpithamæ, duodecim habebat gemmas quæ in quatuor ternarios ordines diſpoſitæ erant, & quibus arte ſculptoriâ nomina duodecim tribuum inciſa erant. Etiam illi pectorali impoſita erant Urim & Tummim, per quæ Pontifex reſponſum à Deo accipiebat. Tota ejus forma unà cum annulis & catenulis deſcribitur *Exod.* 28: 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 30. *Facies ſacrum pectorale juris opere artificioſiſſimo, ſicut opus amiculi facito illud: ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & Xylino internexo facito illud. Quadratum eſto, duplicatum: ſpithamæ unius longitudine ſua, & ſpithamæ unius latitudine ſua. Et inſeres ei inſitivos lapides, lapides ordinibus quatuor: ordo, pyropus, topazius, & ſmaragdus, hic ordo primus. Hic autem ordo ſecundus, chryſopraſus, ſapphirus, & adamas. Et hic ordo tertius, cyanus, & achates, & amethyſtes. Hic denique quartus ordo, beryllus thalaſſius, & ſardius, & jaſpis: impacti fundis aureis ſunto inſitionibus ſuis. Hi autem lapides ſunto cum nominibus filiorum Iſraelis duodecim, ſecundùm nomina eorum: ſculpturis tanquam ſigilli ſecundùm cujuſque nomen ſunto pro duodecim tribubus. Et aptabis ad illud pectorale ſacrum catenas æquabiles, opere tortili, ex auro puro: factiſque pro illo ſacro pectorali duobus annulis aureis*, &c. *Deinde pones in ſacro illo pectorali Urim & Tummin*, &c.

Octava veſtis eſt ציץ *lamina*, *bractea*, & quidem aurea, duos digitos lata, quæ frontem Pontificis ad aures uſque cinxit. *Exod.* 39: 30. vocatur *coronamentum ſanctum*: ei inſcriptæ erant hæ duæ voces קדש ליהוה *Sanctitas Jehovæ*. Hæc lamina vittâ hyacinthinâ ad tiaram Pontificiam, h. e. veſtem quartam, aſtringebatur. In figurâ hâc lamina illa duobus modis conſpicitur, vel ſeparata à tiarâ (h. e. capitio ſacerdotali) unà cum vittis, vel conjuncta tiaræ. Eam laminam mandavit Deus *Exod.* 28: 36, 37, 38.

Facies bracteam ex auro puro: & inſculpes ei ſculpturis tanquam ſigilli SANCTITAS JEHOVÆ. *Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut ſit ſuper ipſam cidarin: è regione anterioris partis ipſius cidaris eſto. Sic erit ſuper frontem Aharonis*, &c. Hæc de veſtibus Sacerdotalibus dicta ſufficiant.

VII. Circa veſtes adhuc unicum dubium ſolvendum eſt, quod elicitur ex *Matt.* 26: 65. de Caipha Pontifice, quia ad Meſſiæ auguſtam vocem veſtes ſuas laceraſſe dicitur. Hinc quæritur; An Pontifici licitum fuerit veſtes ſuas lacerare? Et an Caiphas hîc non contra legem *Levit.* 21: 10. datam fecerit; ſicuti Interpretes plerique volunt? *Reſp.* Pontifici licitum quidem fuit veſtes diſrumpere, ſed infrà tantùm circum pedes; non verò ſuprà & ad ſinum pectoris: verùm cæteris ſacerdotibus licuit veſtes lacerare à ſummâ parte deorſum. Ita determinatum eſt in fine Tractatus Horajoth. Ergo Caiphas, ſi veſtes ſuas diſrupit, infrà circum pedes, non peccavit contra legem à Judæis latam.

VIII. 3. Pontifex nec viduam, nec per divortium repudiatam, nec meretricem unquam ſecundùm legem *Levit.* 21: 14. datam ducebat, ſed ſolùm virginem: verùm cæteris Sacerdotibus tantùm duæ poſteriores fuerunt interdictæ; viduam verò, ſi placeret, ducere impunè poterant. Præterea nefas fuit Pontifici duas uxores ſimul in matrimonio habere: quod ſi haberet, cum alterutra divortium erat faciendum ante diem expiationis. Ni id feciſſet, obire piaculare ſacrum ſolenni illo die in templi adytis nequivit: ſed cæteris Sacerdotibus plures uxores ducere licitum fuit. *Vide Cunæum l.* 2. *c.* 3.

IX. Reſpectu *officii* inter Pontificem & gregarios Sacerdotes hæ fuerunt differentiæ. 1. Pontifex ſolenni expiationum feſto, quod die decimo menſis Tiſri celebratum quotannis fuit, Sanctum Sanctorum ſolus intrabat; cæteri verò Sacerdotes nunquam illud intrârunt.

2. Pontifici non licitum fuit ſe polluere ob ulla cadavera in genere, nec in ſpecie ob cadavera patris vel matris, *Levit.* 21: 11. ſed cæteris Sacerdotibus talis lex non fuit data.

X. *Quartò quæritur.* In quibus Pontifices & Sacerdotes vulgares reſpectu conſecrationis & reſpectu officii conveniebant?

Reſp. 1. Reſpectu *conſecrationis* in his ſequentibus conveniebant.

1. Utrique debebant eſſe liberi à vitio corporis, *Lev.* 21: 17.

2. Utrique conveniebant ad portam tentorii conventus, *Exod.* 29: 4.

3. Utrique debebant aquâ lavari. *ibid.*

4. Utrique per oblationem ſacrificiorum conſecrabantur *Exod.* 29.

5. Ju-

5. Jugulato ariete ſanguis imponebatur infimæ auriculæ, pollici manus dextræ, & pollici pedis dextri tam Pontificis, quàm cæterorum Sacerdotum, *Exod* 29: 20. *Vide Godwijn in Moſe & Aharone l.* 1. *c.* 5.

II. Reſpectu *officii* etiam conveniebant in his ſequentibus.

1. Utrique adolebant in altari holocauſti, & in altari ſuffitus, atque ſacrificia offerebant, 1 *Chron.* 6: 49.

2. Utrique judicabant de leprâ, *Lev.* 13: 2. Cæteras convenientias brevitatis cauſâ tranſilimus.

XI. *Quintò quæritur.* An non aliquando uno tempore fuerunt plures Pontifices?

R*eſp.* Eodem tempore ſecundùm legem tantùm fuit unicus ſummus Pontifex, qui cæteris præpoſitus fuit. Mortuo Aharone ſucceſſit Eleaſar, mortuo Eleaſaro ſucceſſit Phineas, & ſic deinceps.

Contra hanc ſententiam objici *primò* poteſt, quod *Luc.* 3: 2. habetur; ubi *verbum Dei ſub Pontificibus maximis Annâ & Cajaphâ dicitur factum eſſe ad Johannem Zachariæ filium in deſerto.*

Reſp. 1. Nonnulli putant tum temporis res eccleſiaſticas ita fuiſſe turbatas & confuſas, ut eodem tempore duo ſimul Pontifices fuerint, qui per vices eo munere fungebantur; unus uno, alter verò altero anno; quod videtur probari ex *Joh. cap.* 11. *verſ.* 49. 51. & *cap.* 18. *verſ.* 13. ubi Cajaphas dicitur fuiſſe Pontifex illius anni, & *Act.* 4: 6. vocatur Anna Pontifex.

2. Vel dicendum eſt ſummo Pontifici adjunctum fuiſſe Vicarium, qui tempore pollutionis vices Pontificis ſupplebat: nam Pontifici polluto non licuit intrare Sanctum Sanctorum, & nihilominus decimo die menſis Tiſri aliquis debuit intrare. Hic Vicarius vocatus fuit סְגָן *Segen*: ſic ait Elias Thisbites; המשנה לכהן גדול נקרא סגן *Secundus à Sacerdote magno vocatur Segen.* Talis Vicarius videtur fuiſſe Zephania, qui *Jerem.* 52: 24. vocatur ſecundanus Sacerdos, reſpectu Serajæ primariæ Sacerdotis. Ita nonnulli interpretantur verba *Luc.* 3: 2. & ajunt Annam fuiſſe Vicarium Cajaphæ. Ut ut ſit, alterutra reſponſio eſt vera. Si ultimis corruptis temporibus ſimul fuerunt duo Pontifices, qui per vices hoc munere fungebantur, hoc factum eſt contra Legem, & invitis Judæis: nam hoc tempore Romani Pontificatum concedebant, quibus volebant.

XII. Adhuc *ſecundò* objici poſſet, quod videantur fuiſſe plures Pontifices eodem tempore; quia *Marc.* 14: 1. *ἀρχιερεῖς Pontifices* & Scribæ dicuntur quæſiviſſe occaſionem capiendi Chriſtum.

Reſp. Omnes Sacerdotes, ex duobus filiis Aharonis, Eleaſaro ſcil. &

Itha-

Ithamaro deſcendentes, diviſi ſunt à Davide in viginti quatuor ſacerdotales familias ſive ordines; ſexdecim ex poſteris Eleaſari, & octo ex poſteris Ithamari, uti legere eſt 1 *Chron.* 24. Singuli ordines per vices hebdomadatim miniſtrabant, & unicuique Ordini erat præpoſitus aliquis ſummus ſive primarius Sacerdos, belgicè dictus *Overprieſter*, à quo totus ille Ordo deinceps denominabatur. Fuerunt ergo 24. primarii Sacerdotes 24. Ordinibus præpoſiti, & tales hîc dicuntur quæſiviſſe occaſionem capiendi Chriſtum. Zacharias *Luc.* 1:5. dicitur fuiſſe ex claſſe Abiæ, hoc eſt, ex octavâ claſſe, uti videre eſt 1 *Chron.* 24. ubi omnes 24. claſſes enumerantur. Electâ aliquâ ex 24. claſſibus, fiebat iterum ſortitio in illa Claſſe, & per ſortem conſtituebantur ſingulorum Sacerdotum munera, ſcil. quis accenderet holocauſta, quis mactaret beſtias, quis faceret ſuffitum, &c. Sic Zachariæ, *Luc.* 1:9. per ſortem conceſſum eſt munus faciendi ſuffitus.

Plura hîc de Pontifice & Sacerdotibus addi poſſent, ſcil. quomodo Pontifex ſeptem diebus ante diem expiationis à domo ſuâ ad Conclave Parhedrorum ſeparatus fuerit, &c. Præterea quæ vitia Pontifices & Sacerdotes indignos reddiderint, quo minus offerre potuerint, &c. ſed ea brevitatis cauſâ omittimus. Conſulat curioſus Lector de prioribus Tractatum *Joma*, & de poſterioribus *Seldenum de Succeſſ. in Pontificatum Hebr. l.* 2. *c.* 5.

DISSERTATIO VIGESIMA OCTAVA,

Quæ eſt pars prima

DE

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura uſitatis.

I. *Varia nomina Veteris & N. T. recenſentur, quæ denotant poſſeſſiones, divitias & rem nummariam.*

II. *Siclus fuit nummus apud Hebræos, Chaldæos & Syros, ad quem reliqui nummi examinabantur.*

III. *Siclus habet rationem ponderis vel monetæ.*

Siclus eſt vel ſacer, *vel* profanus.

Sacer valet ſemiimperialem.

IV. *Chriſtus venditus eſt* 30. *ſacris ſiclis.*

V. *Sicli ſacri etiam uſibus profanis deſti-*

deſtinabantur.
VI. *Ratio datur quare ſacer vocetur.*
Profanus valet dimidium ſacri.
Siclus eſt communis, Judæo-Chriſtianus & proprius.
VII. *Sicli vel literis Hebraicis vel Samaritanis fuerunt inſigniti.*
Triplex ſiclus in figura exhibetur.
Siclus dividitur in ſemiſſem, trientem & quadrantem.
VIII. *Siclus ratione ponderis explicatur, & variis exemplis illuſtratur.*

I. DE Nummis, quorum S. Scriptura meminit, acturi, priùs nomina generalia, quibus divitiæ, poſſeſſiones & res nummariæ in S. Codice denotantur, recenſebimus: deinde nomina ſpecialia nummorum tam Veteris quàm N. T. ordine explicabimus. Priora nomina generalia divitias, poſſeſſiones & res nummarias denotantia, ſunt ſequentia.

1. און *robur, opes.* Opes ſic vocantur, quia vel robore, vel iniquitate, aut moleſtia, & labore acquiruntur; aut quia homines robur ſuum in iis collocant. Apud *Hozeam c.* 12. *v.* 8. dicitur, מצאתי און לי *Inveni divitias mihi*, vertente ſic Pagnino & Kimchio in Comm. און כמו הון h. e. און *idem eſt quod* הון *divitiæ.*

2. הון *ſubſtantia, opes*, Ezech. 27:33. ברב הוניך *Multitudine opum tuarum.*

3. מִקְנֶה *Poſſeſſio*, ea propriè, quæ pecuniâ acquiritur: ſed *Jeſ.* 30: 23. pro pecoribus ſumitur, ירעה מקניך *paſcent pecora tua:* nam Veterum poſſeſſio præcipuè in pecoribus conſiſtebat.

4. חַיִל *robur, exercitus, opes; Gen.* 34: 29. כל חילם *omnes opes eorum.*

5. חֹסֶן *robur, theſaurus, opes*, quia robur & firmamentum hominis ſunt; *Ezech.* 22: 25. חסן ויקר יקחו *opes & res pretioſas capiunt.*

6. נְכָסִים *opes*, ſic *Joſ.* 22: 8. בנכסים רבים *cum opibus multis.*

7. עֹשֶׁר *divitiæ*, 2 *Paral.* 1: 11. ולא שאלת עשר *& non petiiſti divitias.*

8. סְגֻלָּה *ſegullah*, propriè ſignificat *peculium*, h. e. quod homini carum & pretioſum eſt, atque in delitiis aſſervatur: ſed ad perſonas reſtrictum denotat populum Dei à Deo ſingulariter electum, ſic *Exod.* 19: 5. והייתם לי סגלה מכל העמים *Utique eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis.* Verùm duobus in locis ſumitur pro re nummariâ, auro ſcilicet & argento, aut rebus pretioſis, 1 *Chron.* 29: 3. *In domo Dei mei eſt mihi* (*ſegullah*) *peculium, aurum & argentum*, & Eccl. 2: 8. *Segullah* (peculium) *Regum.*

9. זָהָב *aurum*, quæ vox aliquando in genere denotat opes & facultates, *Deut.* 17: 17. *Rex ne multiplicet ſibi aurum*, h. e. opes. Deinde ſignificat

vel aurum infectum & non laboratum, 1 *Reg.* 10: 11. *Claſſis Hirami Ophirâ afferebat aurum*; vel aurum factum & paratum artificis manu: ſic ſumitur in omnibus locis, in quibus vaſa, inſtrumenta, aliaque ad uſus profanos vel ſacros ex auro dicuntur facta. Denique denotat in genere pecuniam *Jeſa.* 46: 6. *Qui prodigunt aurum ex marſupio.* Aurum varia habet ſynonyma, quæ quaſi ejus genera & attributa ſunt. α. Vocatur פָּז *pâz*, aurum ſolidum, & benè purgatum, *Pſal.* 19: 11. *deſiderabilia* מזהב ומפז רב *præ auro & auro ſolido plurimo.* β. Vocatur זהב מוּפָז *aurum ſolidum*, h. e. optimum & depuratiſſimum, 1 *Reg.* 10: 18. γ. חָרוּץ, ab exſcindendo ſic dicitur: quia è terræ penetralibus exſcinditur, *Proverb.* 8: 10. מחרוץ נבחר *præ auro ſelecto.* δ. כֶּתֶם *aurum inſigne, aurum purgatiſſimum, Pſal.* 45: 10. בכתם אופיר *in auro ophirino.* Tale aurum etiam vocatur מִכְתָּם. David *Pſalmos* 16. 56. 57. 59. 60. tali titulo inſignivit. Quare? Ob inſignem eorum materiam; quaſi diceres, Pſalmos aureos, h. e. maximè inſignes & illuſtres. ε. אוֹפִיר *aurum ophir*, h. e. aurum præſtantiſſimum ex Ophir (regione Indicâ orientali remotiſſimâ auriferâ) allatum, *Job.* 22: 24. ζ. בֶּצֶר *aurum lectiſſimum*, quaſi ab igne munitum; aut quòd ſit hominis munimentum, *Job* 22: 24. η. סְגוֹר *aurum optimum*, à claudendo & cuſtodiendo ſic dictum, *Job* 28: 15. *Non datur* סגור *aurum aſſervatum.*

10. כֶּסֶף *argentum*, vel infectum *Job* 28: 1. *Eſt argento eductio*; vel factum & elaboratum, 1 *Chron.* 28: 15. *Candelabra argenti*; vel ſignatum, h. e. pecunia, 1 *Reg.* 21: 6. *Cedo mihi vineam tuam argento*, h. e. pecuniâ. כסף etiam denotat in genere opes & facultates, *Geneſ.* 31: 15. *Etiam ne comedendo comederit argentum noſtrum?*

11. In Novo T. etiam voces nonnullæ occurrunt rem nummariam denotantes; paucas earum attingemus, ut ממון, Μαμμωνᾶς, *Mammona, pecunia, opes, divitiæ, facultates*; *Matth.* 6: 24. ὐ δύναϑε Θεῷ δυλεύειν ϰ̀ μαμμωνᾷ, *Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ:* & *Luc.* 16: 9. cum unico m. invenitur; *Facite vobis amicos ἐκ τ̃ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας ex mamona injuſto.* Druſius putat ממון derivari ab אָמַן, factâ contractione literæ א, pro מאמונא: & ſic vocabuntur divitiæ, quia homo in iis confidit. Quidam affine ipſi faciunt מום *vitium:* quia Mammon dicitur de divitiis per ſordidum lucrum acquiſitis. Alii adducunt Græcorum μαιμάω *vehementer, ſollicitè cupio:* quòd pecunia avidè deſideretur & expetatur. Nonnulli dicunt ממון eſſe, quaſi dicas מה אתה מונה אינו כלום *quod tu numeras id nihil eſt.* Vide *Lex. Talm. Buxtorfii.* Mamona ergo apud Matthæum & Lucam denotat divitias, lucrum, aut theſauros, quæ nonnunquam ab homini-

nibus inſtar Dei honorantur & coluntur. Mamona Veteres etiam pro Numine, ſive pro Deo vel Dea pecuniæ habuerunt: quia crediderunt aliquod Numen pecuniæ præeſſe. Talis pecuniæ præſes ac Deus apud Ægyptios creditus atque cultus fuit Serapis, ſive Oſiris, ideo dictus *δωτὴρ ἐάων dator bonorum, propriorum & peculiarium.*

12. *χαλκὸς, æs, nummus æneus.* Hæc vox in genere ſignificat quidem æs, ſed in duobus ſequentibus locis ſumitur pro pecuniâ; *Matt.* 10: 9. *Ne comparetis æs in zonis veſtris:* & *Marc.* 12: 4. *Spectabat quomodo turba immitteret in gazophylacium æs*, h. e. pecuniam æneam. Hæc ſunt præcipua nomina, quæ in V. & N. T. denotant poſſeſſiones, divitias & rem nummariam. Si quis plura deſideret, etiam Talmudica & Rabbinica, vel nonnullorum præcedentium copioſiorem explicationem, adeat doctiſſimi *Waſeri librum* 1. *de Nummis Hebræorum.*

II. Jam ſequuntur primò explicanda Nomina ſpecialia Nummorum, quorum in Veteri T. mentio fit. Sicuti apud Latinos uſitatiſſimæ monetarum ſpecies fuerunt *Denarius* & *Seſtertius*; apud Græcos verò *Drachma*, *Mina*, *Talentum*; ita apud veteres Hebræos, Chaldæos & Syros maximè uſitatus fuit *Siclus*, qui etiam fuit regula & cynoſura, ad quam reliqui nummi examinabantur: ideo de eo primo loco agemus.

III. *Siclus* ab Hebræis שֶׁקֶל, à Chaldæis & Syris תקלא vel מתקלא vocatur, & derivatur à שקל vel תקל *appendit, ponderavit, libravit.* Græci vocant *σίκλον* & *σίγλον*, aliquando *δίδραχμον*, &c. De eo hæc ſequentia annotabimus.

1. Siclus habuit rationem ponderis & monetæ. Primò de ſiclo pondere hîc breviter in genere, & poſtea in ſpecie nonnulla proferemus. Veteres Hebræi, Chaldæi & Syri ponderabant pecuniam, h. e. ex pondere ſummam ejus colligebant; non verò diſcretè numerabant uti nos. Hoc dilucidè probatur ex variis Veteris T. locis, ut Gen. 23: 16. *Abraham appendit Hephroni argentum.* Exod. 22: 17. *Pecuniam pendito, prout eſt dos virginum.* Similiter 1 *Reg.* 20: 39. *Eſd.* 8: 25, 26, 29, & 33. *Job* 28: 15. & in aliis nonnullis locis. Hinc *Matt.* 26: 15. legimus primarios Sacerdotes triginta nummos argenteos Judæ non numeraſſe, ſed ponderaſſe. Et in illius prophetia, *Zach.* 11: 12. dicitur; *Appenderunt mercedem meam, tringinta argenteos.* Hunc morem Romani olim, & adhuc hodie Barbari nonnulli obſervant.

2. Siclus nummus eſt vel *Ethnicus* inter Ægyptios & Perſas uſitatus;

vel *Hebraicus*, qui non fuit aureus, æneus vel ferreus, ſed tantùm argenteus. Judæi quidem nummos aureos & æneos habuerunt, ſed aliis nominibus inſignitos. De ſiclo Hebraico, vocato שקל הכסף, tantum agemus.

3. Siclus Hebraicus eſt vel *ſacer*, vel *profanus*. Siclus *ſacer* vocatur שקל הקדש *ſiclus ſanctitatis*, lege à Deo fuit inſtitutus, & ad res ſacras ſive eccleſiaſticas, ſcil. ad Tabernaculi vel Templi ſtructuram, ornatum, &c. fuit adhibitus. Ejus meminit Moſes *Exod.* 30: 13. *Hoc danto quiſquis tranſit in numeratos* מחצית שקל בשקל הקדש *dimidium ſicli ſecundùm ſiclum ſanctitatis (viginti obolorum eſt hic ſiclus) dimidium ſicli oblationem Jehovæ.* Quare Iſraelitæ quotannis dimidium ſicli ſolvebant? Profitebantur hâc ſemiſicli ſolutione ſe Dei peculium eſſe, neque alium habere Regem vel Dominum præter Deum. *Profanus* ſiclus dicitur שקל של חול *ſiclus communis*, vel שקל המדינה *ſiclus provincialis*, vel שקל המלך *ſiclus regius*. Is & ante & poſt latam Legem in uſu fuit, & ſolum ad res civiles & politicas fuit adhibitus. Hujus fit mentio 2 *Sam.* 14: 26. *Et cum Abſalom tondebat capillos capitis ſui —— ut penderet capillos capitis ſui ducentis ſiclis* באבן המלך *pondere regio.* LXX. אבן per σίκλον expreſſerunt, hoc modo, ἐν τῷ σίκλῳ τῷ βασιλικῷ.

4. Siclus *ſacer* valet ſemiſſem Thaleri imperialis, h. e. 25. ſeſtertios ſecundùm noſtram ſupputationem: unde bini tales ſicli integrum Joachimicum ſive Imperialem efficiunt, h. e. 50. ſeſt. Ergo ſiclus ſacer conſtituit ſemiunciam argenti: nam juſtum Thaleri pondus eſt unciale. Ergo 50. ſicli argentei, quibus (*Levit.* 27: 3, 16.) æſtimabatur mas à nato viginti annos, uſque ad ſexagenarium, faciunt 25. Imperiales; & 20. Sicli (*verſu* 5.) quibus æſtimabatur mas à nato quinque annos uſque ad natum viginti annos, faciunt decem Imperiales.

IV. *Quæritur.* An triginta ſicli, quibus venditus fuit Chriſtus à Judâ Iſcariote, etiam fuerint ſicli, & quidem ſacri?

Reſp. Imo fuerunt ſicli: nam vocantur ἀργύρια; & familiare fuit Hebræis, quorum idiotiſmos Euangeliſtæ, etſi Græcè ſcripſerint, non paucos retinuerunt, ſiclos ſubintelligere in illis locis, in quibus argenteorum fit mentio, ut *Matt.* 26: 15. Deinde fuerunt ſicli ſacri, non profani; quia illi, ſcil. primarii Sacerdotes, quibus ſiclus ſacer peculiariter à Deo commendatus fuit, dicuntur cum Juda de pretio proditionis conveniſſe. Ergo Salvator noſter venditus eſt quindecim Imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. ſeſt. noſtrâ ſupputatione: & tali pretio *Matt.* 27: 7. emerunt agrum

figuli

guli ad ſepulturam hoſpitum, ſive peregrinorum, velut Romanorum & Judæorum, qui illîc fortè morerentur.

V. *Quæritur.* An ſicli ſacri tantùm uſibus ſacris fuerint deſtinati?

Reſp. Primariò & præcipuè uſibus ſacris fuerunt deſtinati, ſed ſecundariò etiam in rebus profanis fuerunt adhibiti. Hoc *primò* probatur: quia Sacerdotes illis 30. ſacris ſiclis, quos Judas in templum projecerat, emerunt agellum figuli, *Mat.* 27: 7. *Conſilio capto, emerunt ex eis agrum illum figuli, ad ſepulturam hoſpitum. Secundò*; Judas ſibi pretium petiit, & non in uſum ſacrum: nam ait; τί θέλετέ μοι δοῦναι *quid vultis mihi dare?* Et non eſt veroſimile Judam cogitaſſe eos triginta ſiclos uſui ſacro deſtinare. *Tertiò*; Primarii Sacerdotes noluerunt eos 30. ſiclos ærario ſuo ſacro inferre; ſi verò ſicli ſacri tantùm uſibus ſacris fuiſſent deſtinati, quare non libentiùs eos ærario ſacro intuliſſent, quàm agrum emiſſent? *Quartò*; ſiclus ſacer fuit adhibitus ad Tabernaculi vel Templi reparationem, ornatum, & ad S. miniſterii apparatum, &c. Sed illi qui illa reparabant aut ornabant, non erant omnes perſonæ ſacræ, quæ nummos ſacros ad uſus ſacros tantùm adhibebant; ſed iis victum & amictum emebant, &c. Si igitur opificum labor ſiclis ſacris erat redimendus, ſi ſacerdotes, ſibi, ſuiſque, neceſſaria iiſdem comparabant, non potuit fieri, quin ſicli ſacri etiam ad profanos & politicos uſus fuerint adhibiti.

VI. Porrò *quæritur*; Quare ergo ſiclus ſacer vocetur ſacer?

Reſp. 1. Vel quia pro redemptione ad ſacros uſus primariò erat datus, ſcil. ad reparationem tabernaculi, ad S. Miniſterii apparatum, &c. 2. Vel quia S. Miniſterii auctoritate fuit cuſus.

5. Siclus *communis* ſive *profanus* tantùm dimidium ſicli ſacri valet, ſive quadrantem Imperialis: unde quaterni tales ſicli profani Thalerum Imperialem efficiunt. Siclus igitur profanus valet ſecundùm noſtram ſupputationem 12. ſeſtertios & dimidium. Ergo mille ſicli argenti, quos Abimelech (*Gen.* 20: 16.) Abrahamo dedit, faciunt 250. Imperiales; 400. ſicli, quos Abraham pendit Ephroni pro Saræ ſepulturâ, faciunt centum Imperiales; 20. ſicli, quibus Joſephus à fratribus (*Gen.* 37: 28.) venditus eſt mercatoribus Midianitis, faciunt quinque Imperiales; 80. ſicli, quibus (2 *Reg.* 6: 24.) Eliſæi tempore vendebatur aſini caput, faciunt 20. Imperiales. Et ſic omnes ſummæ ſiclorum, ſive ſacrorum ſive profanorum eodem modo à quovis facillimè poſſunt ſupputari.

6. Siclus ratione efficientis fuit triplex; *Communis*, Hieroſolymitanus dictus, qui non alicujus regis nomine, hujus vel illius, fuit conſignatus. Sed qualibus figuris & literis talis ſiclus fuit conſignatus? *Reſp.* Ab unâ

parte continebat *Urnulam* Mannæ plenam, aut ollam incenſionis cum circumſcriptis his verbis שקל ישראל *Siclus Iſraelis*, h.e. Iſraeliticæ reipublicæ; ab alterâ verò parte continebat *Virgam* illam admirabilem, inter plurimas virgas in Tentorium conventus illatam, germen producentem, florem emittentem, & amygdala producentem, *Num.* 17: 8. cum iſtis verbis ירושלים הקדשה *Jeruſalem Sancta.*

Secundus ſiclus fuit *Judæo-Chriſtianus*, factus, ut putat Alſtedius *in præcognitis*, à Judæis ad fidem Chriſtianam converſis. Hæc in unâ parte imagine Salvatoris noſtri inſignitus fuit unà cum literis ישו h. e. *Jeſu*, abjecto per Apocopen literâ *ע*, quæ propter difficultatem pronuntiationis ſæpe abjici ſolet; altera verò pars in totum his ſequentibus vocibus fuit repleta, משיח מלך בא בשלום ואור מאדם עשוי חי *Unctus rex venit cum pace & lux de homine facta eſt vita.* In quibuſdam pro quatuor ultimis vocibus hæ tres ſubſtituuntur, אלהים אדם עשוי *Deus homo factus eſt.* Tales duos nummos, ſcil. Communem & Judæo-Chriſtianum, literis hodiernis Hebraicis inſignitos, poſſideo; ſed prior eſt argenteus, & poſterior æneus.

Tertius denique ſiclus eſt *proprius*, gerens alicujus regis nomen: ex. gr. Davidis & Salomonis tempore ſicli argentei ſunt excuſi, in quorum altero latere exprimebantur hæ voces ירושלים עיר הקדש *Jeruſalem urbs ſanctitatis* unà cum depictâ arce inter ירו & שלם; in altero verò latere notabantur hæc verba דוד המלך ובנו שלמה המלך *David Rex & filius ejus Salomo Rex.*

VII. *Quæritur.* Qualibus literis nummi fuerint communiter inſigniti? An Samaritanis? Et ſi Samaritanis: An inde non probetur antiquas literas, quibus Sacer Codex conſcriptus eſt, fuiſſe Samaritanas?

Reſp. Inveniuntur nummi Hebraicis, & alii Samaritanis characteribus inſigniti: ſed inde non ſequitur, ergo Sacer Codex literis Samaritanis eſt conſcriptus. Nam temporibus Prophetarum fuit duplex character uſitatus, ſcil. profanus, h. e. Samaritanus, & ſacer ſive hodiernus Hebraicus. Prior fuit uſitatus apud Notarios, Secretarios, alioſque in uſibus profanis; ſed poſterior præcipuè fuit uſitatus in rebus ſacris. Vide *diſſert.* 12. *Philologi Hebræi.*

Explicatio hujus figuræ.

In hâc figura triplex ille ſiclus ab utrâque parte, ordine jam ſtatim

tim deſcriptus, conſpicitur. Primus ſiclus eſt *communis* ſive Hieroſolymitanus, ab una parte habens ollam incenſionis cum vocibus שקל ישראל *Siclus Iſraelis*; ab alterâ verò parte Virgam Aharonis, cum circumſcriptis vocibus ירושלים הקדשה *Hieroſolyma ſancta.* Secundus ſiclus eſt *Judæo-Chriſtianus*, ab unâ parte ſignatus facie Salvatoris noſtri cum literis ישו *Jeſu*; quod Judæi communiter ita pro ישוע ſcribere ſolent; ab alterâ verò parte continet has voces, משיח מלך בא בשלום ואור מאדם עשוי חי *Meſſias rex venit cum pace, & lux de homine facta eſt vita.* Tertius ſiclus eſt *proprius*, continens ab unâ parte arcem cum vocibus ירושלם עיר הקדש *Jeruſalem urbs Sanctitatis*; ab alterâ verò parte has voces דוד המלך ובנו שלמה המלך *David Rex & filius ejus Salomo Rex.*

7. Siclus triplicitur in partes fuit diviſus, ſcil. in *ſemiſſem* ſive ſemiſiclum, *trientem* & *quadrantem.* α. Semiſſis ſive ſemiſiclus Hebraicè vocatur בקע *Gen.* 24: 21. *Exod.* 38: 26. vel חצי, aut מחצית השקל, *Exod.* 30: 13, 15. & 38: 26. Hæ voces deſcendunt à Rad. בקע & חצה *ſcindere, diſcindere*, vel *diſſecare.* Semiſiclus itidem, prout integer, fuit ſacer vel profanus: ſacer dimidium integri ſacri, & profanus dimidium profani valebat. Fuit ſemiſiclus ſacer, quem ſinguli vicenarii, & majores viginti annis uſque ad annum quinquageſimum, *Exod.* 30: 13. *& ſeqq.* offerre tenebantur: *verſu* 15. *Qui dives eſt, ne augeto, & qui tenuis eſt ne diminuito de dimidio ſicli*, & *verſu* 13. vocatur ſiclus ſacer. Ergo ſinguli ſolverunt qua-

quadrantem Imperialis. *Gen.* 24: 22. ſemiſicli profani fit mentio: ibi ornamentum aureum, quod ſervus Abrahami naſo Rebeccæ ſuperpoſuit ad frontem, dicitur fuiſſe בקע משקלו *ſemiſiclus pondere ſuo*, ſcil. profanus: nam ſacer tum nondum erat in uſu, neque ad ſacrum uſum hoc ornamentum fuit datum.

β. Triens ſicli fuit pars tertia ſicli, Hebraicè dicitur שלישית השקל *triens ſicli:* talem Nehemias, redux è Babyloniâ, ad Templi cultuſque externi inſtaurationem & conſervationem indixit, *Neh.* 10: 33. *Inſtituimus nobis præcepta, imponentes nobis trientem ſicli quotannis ad cultum domus Dei noſtri.*

γ. Quadrans ſicli fuit quarta pars ſicli integri, quæ Hebraicè vocatur רבע השקל *quadrans ſicli*: ejus fit expreſſa mentio 1 *Sam.* 9: 8. ubi famulus Saulis רבע שקל כסף *quadrantem ſicli argentei* dicitur in manu habuiſſe, ut cum Viro Dei offerret, qui viam ad aſinas inveniendas monſtraret.

VIII. Jam de ſiclo pondere etiam pauca addemus. Siclus in S. Scriptura habet nomen ponderis in argento, auro, ære & ferro: ergo reſpectu earum materiarum etiam ſiclum conſiderabimus.

1. Siclus *ſacer* argenti ponderat ſemiunciam argenti, belgicè 1. *loot*; ſiclus *profanus* didrachmum, ſive quadrantem unciæ, belgicè $\frac{1}{2}$ *loot.* Ergo ſcutula argentea 130. ſiclis ſacris conſtans, quam ſinguli Principes (*Num.* 7: 13.) obtulerunt, pondus habuit 65. unciarum, h. e. 4. librarum & unius unciæ. Verùm capilli Abſalomi, qui quotannis detonſi (2 *Sam.* 14: 26.) 200. ſiclorum profanorum fuerunt, ponderârunt tantùm 50. uncias: nam ſiclus ſacer eſt duplo major ſiclo profano.

2. Eadem proportio etiam in auro obſervatur. Siclus ſacer auri ponderat etiam ſemiunciam auri, h. e. quatuor circitèr Ungaricos Ducatos; profanus quadrantem, h. e. duos. Ergo acerra aurea (*Num.* 7: 14.) decem conſtans ſiclis aureis, ponderavit 10. ſemiuncias, h. e. 40. ducatos. Verùm lingula aurea 50. ſiclorum profanorum, ab Achane (*Joſ.* 7: 21.) ſurrepta ponderavit 25. ſemiuncias, h. e. centum ducatos.

3. Eadem planè proportio reſpectu ponderis obſervanda eſt in ære & ferro, quæ obſervatur in argento & auro. Ergo lorica ſquammata Goliathi, quæ erat 5000. ſiclorum æris, ſcil. profanorum, (1 *Sam.* 17: 5.) ponderavit 1250. uncias, ſive 78. libras & 2. uncias æris. Et mucro ferreus haſtæ ejus erat 600. ſiclorum, (*verſu* 7.) h. e. 150. unciarum ferri, ſive 9. librarum & 6. unciarum. Secundùm hanc ſupputationem omnia pondera argenti, auri, æris, ferri, aliorumque metallorum, quorum meminit S. Scriptura poſſunt ſupputari, & ad noſtra pondera reduci.

duci. Vide plura apud Waſerum, qui pluribus exemplis hæc illuſtrat.

DISSERTATIO VIGESIMA NONA,

Quæ eſt pars ſecunda

DE

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura uſitatis.

IX. Gerah *eſt nummus argenteus minimus, quorum* 20. *faciunt ſiclum ſacrum.*
X. Agorah *eſt ejuſdem valoris.*
XI. *Ut &* Keſchita, *quæ vox ſignificat agnum.*
XII. *Drachma fuit nummus, & quidem aureus; conveniens cum ducato; ſed eſt vox origine Græca.*

XIII. *Mina eſt antiqua vel nova. Prior valet* 25. *Imperialibus reſpectu argenti, ſed* 200. *ducatis reſpectu auri. Poſterior valet* 60. *ſiclis ſacris.*
XIV. *Talentum eſt ſacrum vel profanum. Utrumque eſt argenteum vel aureum. Sacrum argenteum valet* 1500. *Imperialibus, ſed aureum valet* 12000. *ducatis.*

IX. SEcundus argenteus Veteris T. Nummus, גֵּרָה *Gerah* nominatus, ſequitur, qui ponderis & valoris ratione cum ſiclo comparandus non eſt: ſed ad illum ſignificandum & circumſcribendum ſæpe adhibetur: ejus fit mentio *Exod.* 30: 13. *Levit.* 27: 25. *Num.* 3: 47. & 18:16. *Ezech.* 45:12. In illis S. Scripturæ locis ſiclus circumſcribitur per Gerah; *Siclus ſacer eſt viginti* גרה *obolorum.*

De hoc nummo *Gerah* tria ſunt conſideranda. 1. Nomen: vocatur גרה *obolus*, à גרר *concîdit*, *ſecuit*; & ſic גרה eſt quaſi minimum monetæ ſegmentum. Rabbi Jechaias eum vocat מטבע קטנה *monetam parvam.* Hinc videtur vox γρὺ, inter Græcos & Latinos uſitatiſſima, eſſe nata: nam γρὺ etiam denotat minimum quiddam.

2. Ponderat, omnium ferè Hebræorum judicio, ſeptendecim circiter grana hordei: ſic ait R. Levi, Gerſomi F. in *Exod.* 30:13. גרה הוא במשקל י״ז גרגרי שעורה בינונית *Gerah pondere æquat ſeptendecim grana hordei circiter.*

3. Viginti Geræ reſpectu valoris efficiunt ſiclum ſacrum, h. e. dimi-

dium Imperialem: ergo ſingulæ efficiunt 10. obolos, h. e. dutas, quæ belgicè vocantur *een braſpenninck:* quia pro tali nummo olim una perſona lautè excipiebatur.

X. Tertius argenteus Veteris T. nummus vocatur אֲגוֹרָה *agorah*; ejus fit mentio 1 *Sam.* 2: 36. ubi de poſteritate Helis prædicitur, ut לאגורת כסף *pro nummulo argenteo* ventura ſit incurvatum ſe coram Tzadoko Sacerdote.

De hoc nummo *agorah* hæc annotanda ſunt. 1. אגורה derivatur vel ab אגר *colligere*, *coacervare*; quia hic nummus ab hominibus ſolet colligi & coacervari; vel à גרר *concîdere*, tanquam ſi recîſam aut concîſam, h.e. minutam argenti portiunculam dicas.

2. Ratione ponderis & valoris convenit planè cum nummo præcedenti Gera. Non mirum eſt plures nummos ejuſdem ponderis & valoris fuiſſe in totâ Judæâ uſitatos: nam Judæa fuit magna, & in unâ ejus parte hic nummus; in aliâ verò ille fuit uſitatus: ſicuti adhuc hodie in Germania moris eſt. Æqualitatem valoris confirmant Rabbini: ſic Kimchi & Jarchi in Comm. & R. Jeſaias ait ibidem: Litera Aleph in voce אגורה abundat, & idem ſignificat quod Gera. In eadem ſententia etiam eſt R. Selomo Ben Melech in מכלל יופי, cum ait: והאלף נוסף והוא כמו גרה ועניגו מטבע כסף *Et litera Aleph eſt addita, idemque denotat quod Gerah, & ſignificat monetam argenteam.* Etiam idem aſſeritur à Paraphraſte Chaldæo & ab Interprete Græco, quorum ille utrumque nummum transfert per מעא; hic verò per ὀβολόν. Gera igitur, Agora, מעא & ὀβολός ſunt ejuſdem valoris & ſignificationis: ergo viginti tales nummi valent viginti quinque ſeſtertiis, h. e. ſiclo ſacro.

XI. Quartus nummus, itidem argenteus, & קשיטה *Keſchita* vocatus, ſequitur: ter ejus fit mentio in V. T. ſcil. *Geneſ.* 33: 19. *Emit Jacob portionem illius agri, in quo tetenderat tentorium ſuum centum* קשיטה *Keſchita*: ſic *Joſ* 24: 32. oſſa Joſephi dicuntur ſepulta in illa portione agri, quam emerat Jacob centum קשיטה; & *Jobi* 42: 11. dicuntur fratres, ſorores & amici, ſinguli nempe, dediſſe Jobo unum קשיטה.

Quæritur; Quid denotet Keſchita?

Reſp. 1. Keſchita propriè ſignificat *agnum* vel *agnam*: propterea nonnulli explicant loca ſuperiùs allegata de agnis, ſcil. quod Jacob illum agrum emerit centum agnis: nam olim ante pecuniæ uſum excogitatum ſolebant permutatione rerum mercari: ſic Paraphraſtes explicat מאה חורפן *centum agnis*.

2. Sed illâ ſententiâ rejectâ judicamus Keſchita propriè in locis citatis per

per Metonymiam ſignificare nummos agni vel agnæ imagine conſignatos: nam non inſolens eſt nummos imagine beſtiarum conſignari, & ſimul nominari à figurâ, quâ ſignati ſunt: ita Athenienſes & Romani olim etiam boves & oves, Argivi lupos, & Theſſali equos nummis inſculpſerunt. Hanc opinionem etiam confirmat R. Akiba in *Talm. Tractatu* ראש השנה *cap. 3. fol. 26.* qui ſimiliter pretium ejus addit, & ait: *Cum peregrinarer per Aphricam, audivi illic* מעה *pecuniam ſive nummum nominare* קשיטה. Hinc diſcimus Keſchita eſſe nummum; præterea eſſe nummum ejuſdem valoris cum Gerâ & Agorâ, duobus præcedentibus: nam Gera & Agora valent מעה, & hîc etiam: ergo ſunt ejuſdem valoris: nam quæ conveniunt cum eodem tertio, etiam inter ſe conveniunt. Hinc ſequitur Jacobum portionem illius agri emiſſe quinque ſiclis ſacris, ſive duobus Imperialibus & dimidio, h. e. ſecundùm noſtram ſupputationem 6. flor. & 5. ſeſtertiis.

XII. Quintus Veteris T. nummus ſequitur, qui אֲדַרְכֹּן *Adarcon*, 1 *Chron.* 29: 7. *Ezra* 8: 27. & דַּרְכְּמוֹן *Darcemon*. *Ezra* 2: 69. dicitur, h. e. *drachma*.

Quæritur; An drachma fuit nummus? Si ſic; Qualis fuit? Et quando fuit uſitatus? Et cujus eſt originis vox *drachma*?

Reſp. 1. Quod Drachma fuerit nummus communibus ſuffragiis Judæorum confirmatur, qui אדרכון vocant מטבע *monetam*, vel מין מטבע *ſpeciem monetæ*.

2. Drachma apud Hebræos fuit nummus aureus: hinc vocatur ab illis מטבע זהב *moneta auri* vel aurea: etiam 1 *Paral.* 29: 7. & *Ezra* 2: 69. expreſſè hic nummus de auro dicitur. Hottingerus vult Perſas & Arabes Drachmarum nomen argenteis nummis conſtanter reſervaſſe; niſi quod poſtea obolus etiam æneus ita dici cœperit.

3. Ratione ponderis & valoris convenit cum ducato: ergo ponderat octavam partem unciæ auri. Hinc *myrias drachmarum auri*, quam David 1 *Paral.* 29: 7. Salomoni filio ſuo ad opus domûs Dei reliquit, valet decies mille ducatis: nam ſingulæ drachmæ conſtituunt ducatum, h. e. duos Imperiales, ſive quinque florenos, ſi drachma auri in argentum mutetur.

4. Drachma fuit nummus uſitatus ante & poſt tempora captivitatis Babylonicæ: quod ante eam in uſu fuerit apparet ex 1 *Paral.* 29: 7. ubi David myriadem Adarconim Salomoni reliquiſſe dicitur, qui aliquot ſæculis ante captivitatem Babylonicam vixit. Etiam poſtquam liberati fuerunt ex illa captivitate, fit *Ezr* 2: 69. & 8: 27. hujus nummi mentio.

Deinde Talmud, Cod. Schekal. etiam hujus nummi meminit: ergo poſt captivitatem Babyl. nummus drachma etiam fuit uſitatus: nam Talmud conſcriptum eſt quingentis annis poſt Chriſtum. Vide *Hottingerum de Nummis Hebr. pag.* 97.

5. ארדכון *Drachma* eſt vox origine nec Hebraica, nec Chaldaica, nec Syriaca, ſed Græca: Græcè enim dicitur δραχμὴ, vel δαρχμὴ: & hinc voces Hebrææ ארדכון & דרכמון ſunt natæ. Græci hunc nummum nominarunt Drachmam, quia tot oboli τὴν δράκα *pugillum* & manum complerent, uti Euſtathius in Homerum obſervat.

XIII. Nominibus nummorum Veteris T. enumeratis, ſequitur ut de Mina ſive Libra & Talento agamus. Mina Hebraicè מָנֶה *libra*, *pondo* deducitur à מנה, quod ſignificat 1. *Numerare*, *computare*. 2. *Quaſi numeratum* ac *definitum aſſignare:* & ſic Mina ab utroque & *numerandi* & *aſſignandi* ſenſu denominari poteſt; quia certum ac definitum numerum numiſmatum continet.

Mina eſt duplex *antiqua* & *nova*. *Antiqua* continet ponderé ſuo quinquaginta ſiclos ſacros, ſive centum profanos, h. e. viginti quinque Thaleros Imperiales reſpectu argenti, ſed ducentos ducatos reſpectu auri. Ergo quando primores familiarum paternarum quinquies mille minas argenti in theſaurum operis dicuntur contuliſſe, *Ezræ* 2: 69. intelligendum eſt eos dediſſe in theſaurum ſiclos communes 500000; ſacros 250000. h. e. centies vicies quinquies mille Thaleros Imperiales. Sed quando 1 *Reg*. 10: 17. de Salomone dicitur, quod ſingulis ſcutis, quæ in domo ſaltûs Libani poſuit, tres minas auri impoſuerit, ſciendum eſt eum unicuique ſcuto impoſuiſſe trecentos ſiclos auri profanos, centum & quinquaginta ſacros, h. e. ſexcentos circiter ducatos Ungaricos. Quod ſingulæ minæ contineant centum ſiclos probari poteſt ex 2 *Chron*. 9: 16. collato cum 1 *Reg*. 10: 17. Nam hæ tres minæ auri explicantur ibi de trecentis ſiclis auri.

Mina *nova*, ſive Ezechielis dicta; quia ille ejus mentionem facit, continet ſiclos ſacros viginti, & viginti quinque, & quindecim, h. e. ſexaginta ſacros, ſive 120. profanos: ſic computat ſuam minam Ezechiel *cap*. 45. *verſu* 12. Quod locus Ezechielis de ſiclis ſacris intelligi debeat, apparet ex verbis immediatè præcedentibus, ubi ſiclus dicitur eſſe 20. gerarum; nam ſiclus profanus eſt tantùm decem gerarum. Ergo talis mina argenti continet 30. Imperiales; & mina auri 240. ducatos.

Quæritur. Quales minæ intelligantur *Luc*. 19: 13. ubi dominus dicitur dediſſe ſervis ſuis *decem minas*?

Reſp.

Reſp. Poſſunt intelligi minæ novæ, quarum apud Ezechielem fit mentio: Ergo decem illæ minæ, ſi argenteæ ſint, valent 600. ſiclos ſacros, & 1200. profanos, h.e. trecentos Imperiales; ſi verò illæ decem minæ de auro intelligantur, efficiunt etiam 600. ſiclos ſacros, & 1200. profanos auri, ſive 2400. ducatos Ungaricos.

XIV. Sequitur Talentum, Hebraicè כִּכָּר *ciccar*, Chaldaicè ככרא dictum: hinc Joſephus aliique κίγχαρ dixerunt: ſed Græci communiter talentum vocant τάλαντον, ἀπὸ τοῦ τλῆναι τὸ βάρος à *ſuſtinendo onus* vel *pondus*. De Talento hæc ſequentia ſunt obſervanda.

1. Talentum eſt Hebraicum vel Syriacum; poſterius hîc non conſiderabimus, eſtque tantùm quadrans talenti Hebraici communis.

2. Hebraicum talentum, eodem modo ut ſiclus, eſt vel ſacrum, vel profanum: ſacrum eſt duplo majus profano.

3. Utrumque talentum eſt vel argenteum vel aureum, & ſic tam de argento quàm de auro in S. Codice uſurpatur.

4. Talentum ſacrum continet ter mille ſiclos ſacros: profanum ter mille ſiclos profanos, h.e. 1500. ſiclos ſacros. Quod ſacrum talentum valeat ter mille ſiclis ſacris, clarè demonſtratur ex collatione *verſuum* 25. & 26. *cap.* 38. *Exodi.*

5. Talentum ſacrum argenti facit 1500. Imperiales (h.e. 93. libras & 12. uncias argenti) & profanum 750. Thaleros Imperiales. Sed Talentum ſacrum auri valet duodecies mille, & profanum ſexies mille aureis ducatis.

6. Ex hac ſupputatione talenta argentea & aurea, tam ſacra quàm profana, quorum S. Scriptura meminit, poſſunt ad hodiernam monetam argenteam & auream reduci: ex. gr. Centum talenta ſacra argenti (*Exod.* 38: 25.) quæ à Judæis numeratis per Moſen fuerunt collata, faciunt trecenties mille ſiclos ſacros, h. e. 150000. Thaleros Imperiales.

Decem Talenta profana argenti, ſi ſint Hebraica (2 *Reg.* 5: 5.) quæ Naaman abiens accepit, faciunt tricies mille ſiclos communes, ſive 15000. ſiclos ſacros, h e. 7500. Imperiales.

In talentis auri tali modo ſupputatio inſtituenda eſt. Viginti novem talenta ſacra auri (*Exod.* 38: 24.) faciunt ſiclos ſacros 87000. & ſinguli ſicli valent quatuor ducatos: ergo 29. talenta faciunt 348000. ducatos, quibus ſi addantur ſicli ſacri 730. qui in auro faciunt 2920. ducatos, erit tota ſumma 350920. ducati.

Triginta talenta profana auri, quæ Rex Aſſyriorum (2 *Reg.* 18: 14.)

Ezechiæ impoſuit, faciunt 45000. ſiclos ſacros, h. e. 180000. ducatos, ſive tonnam auri cum dimidia, & tricies mille ducatos. *Impoſuit autem Rex Aſſyriæ Chiskijæ Regi Jehudæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.*

DISSERTATIO TRIGESIMA,

Quæ eſt pars tertia & ultima

DE

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura uſitatis.

XV. *Nummi Novi T. ſunt* λεπτὸν *nummulus minimus, æreus, conveniens cum noſtro minimo nummulo, quem nos dutam vocamus.*

XVI. Κοδράντης quadrans. *valet duobus leptis.*

XVII. Ἀσσάριον aſſarius, *eſt nummus argenteus, valens vel dimidio vel integro ſtufero.*

XVIII. Δραχμὴ drachma, *in N. T. eſt nummus argenteus, ponderans quadrantem ſicli ſacri argentei.*

XIX. Δηνάριον denarius, *profanus convenit cum drachma, ſed ſacer facit dimidium ſiclum ſacrum.*

XX. Διδράχμον didrachmum, *valet dimidio ſiclo ſacro.*

XXI. Στατὴρ Stater, *valet duobus didrachmis, ſive ſiclo ſacro.*

XXII. Ἀργύριον argenteus, *valet ſiclo ſacro, hoc eſt, dimidio Imperiali.*

XXIII. *Recenſentur nummi in Scriptis Rabbinorum uſitati.*

XXIV. *Omnes nummi ad monetam Belgii Fœderati referuntur.*

XV. EGimus de Nummis & Ponderibus Veteris T. ſequuntur jam Nummi Novi T. enumerandi; ſuntque hi ſequentes. Primus Nummus vocatur λεπτὸν *nummulus* à λεπτὸς ἡ ὸν *tenuis e.* Ejus fit mentio *Marc.* 12: 42. & *Luc.* 21: 2. *Vidua injecit in gazophylacium* λεπτὰ δύο (*minuta duo*) *quod eſt quadrans.* Λεπτὸν Rabbinis dicitur פרוטה *Peruta*, h. e. nummulus, ſive fragmentum aſſis; vel שמונא *Schemuna*, h. e. octava pars aſſis. Syrus Interpres, Latinâ Minutorum voce Syriacè inflexa, hos nummulos מנין *menin* vocat, quam Tremellius ita transfert: *Injecit duo manin*, aſtires, *quæ ſunt octavæ.* Λεπτὸν fuit nummus æreus; & propterea Beza transfert per æreola: fuit nummus minimus, quorum octo valent aſſe, h. e. ſtufero. Λεπτὸν igitur convenit cum minimo nummo,

mo, quem nos dutam vocare ſolemus: ergo vidua injecit duas dutas.

XVI. Secundus Nummus eſt Κοδράντης *quadrans*, quæ vox eſt origine Latina; ejuſque meminit Marcus *cap.* 12. *verſ.* 42. & Matthæus *cap.* 5. *verſ.* 26. *Nequaquam exibis illinc uſque dum reddideris ultimum quadrantem.* Hîc intelligitur quadrans Romanus, h. e. quarta pars aſſis, quem *triuncem* Plinius, & teruncium Cicero à tribus unciis appellant, qui primùm ære cuſus fuit ab Imperatoribus, poſtea etiam plumbo. Quadrantis valor eſt duplo major nummo præcedenti: ſic expreſſè docet Marcus *cap.* 12: 24. ubi λεπτὰ duo dicuntur idem eſſe quod quadrans. Ergo quadrans valet duabus dutis, belgicè *een oortgen.*

XVII. Tertius nummus eſt Ἀσσάριον *aſſarius*, eſtque obolus Italicus, deſcendens à Latinâ voce *as aſſis.* Chriſtus ejus meminit apud *Matth. cap.* 10. *verſ.* 29. *Nonne duo paſſereuli aſſario venduntur?* Frequens ejus uſus eſt apud Rabbinos & Syros, qui vocant אסר vel איסר *Aſſar*, *Aſſir* vel *Iſſar.* Beza ad hunc locum ita ait: *Hoc vocabulum* (ſcil. ἀσσαρίυ) *Romanum eſt, cujus mentionem facit Varro. Fuit dimidia pars aſſis, &c.* Fuit nummus minutus apud Romanos & æreus; ſed apud Syros fuit argenteus, tantum pendens, quantum pendunt quatuor grana hordei; unde non tam per מטבע קטנה *monetæ parvæ*, quam per מטבע דכסף *monetæ argenteæ* genus à R. Nathane aliiſque exponitur. Valet ſecundùm Annot. Belg. ſemiſeſtertio: ſed alii ejus valorem augent uſque ad ſeſtertium: ſic Maimom in הלכות שקלים ait פרוטה *peruta* eſſe unam octavam aſſarii: & peruta valet dutâ, uti ſuprà docuimus: ergo illi duo paſſerculi dicuntur venditi unico ſeſtertio. In dicto loco explicanda ſunt verba Chriſti proverbialiter de re minimi pretii, & quaſi nihili. Chriſtus argumentatur à minori ad majus, à providentia Dei circa aves, ad providentiam circa homines. Vide *Lex. Talm. Buxt. p.* 175. *&* 176.

XVIII. Quartus nummus eſt δραχμὴ *drachma*: ejus fit mentio apud *Luc.* 15: 8. *Quæ mulier, ſi habeat drachmas decem, & perdiderit drachmam unam, &c.* Drachma fuit propria moneta Atticorum, & pondere atque valore ſuo par fuit Denario Romano. Hebræis etiam vocatur זוז *zuz* vel זוזא *zuza*, & teſtante Elia eſt רביע שקל הכסף *quadrans ſicli argentei.* Syrus ſuprà vocem δραχμὴν transfert per זוזא. Drachma igitur fuit nummus argenteus, ponderans quadrantem ſicli ſacri argentei; ergo valet ſex ſeſtertiis & duabus dutis. Sed in V. T. denotat nummum aureum, valentem ducato, uti ſuprà Sectione 8. docuimus.

XIX. Quintus nummus eſt δηνάριον *denarius.* Sicuti drachma fuit propria

pria moneta Atticorum, ſic denarius fuit moneta Romanorum. Hujus meminit Textus ſacer variis in locis, ut *Matth.* 18: 28. *Debebat ei centum denarios*, & *cap.* 20: 2. *Pactus cum operariis denario in diem*, & *cap.* 22: 19. *Ipſi obtulerunt ei denarium.* Denarius fuit nummus aureus vel argenteus; ſed in dictis locis intelligitur ſolùm argenteus; qui fuit duplex, ſacer vel profanus: ſacer fuit duplo major profano: prior vocatur propriè denarius, ejusque fit mentio in duobus prioribus locis; poſterior verò eſt didrachmum, & de eo agitur apud *Matth.* 22: 19. Chriſtus petit oſtendi numiſma cenſus, quod ſinguli quotannis ſolvere tenebantur, & oſtendunt denarium, quum quotannis ad cultum ſacrum ſolverint dimidium ſiclum ſacrum, ſive didrachmum, ut *Matt.* 17: 24. docetur. Poſtea Cæſar Romanus eum nummum, quem imagine & nomine ſuo conſignari curaverat, mandavit ut ſibi ſolveretur, ut inde manifeſtum fieret eos jugo Romano ſubjectos eſſe. Denarius igitur profanus eſt ejuſdem valoris cum drachmâ & quadrante ſicli ſacri: ergo denarius valet ſex ſeſtertiis & duabus dutis, ſive octava parte imperialis.

XX. Sextus nummus eſt *διδράχμον didrachmum*; eſtque nummus qui duas drachmas continet: & derivatur ex δι, quod eſt à δὶς *bis*, & *δράχμη drachma.* Matth. 17: 24. *Quum veniſſent Capernaum, venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt: dixeruntque, Præceptor veſter non ſolvit didrachma.* Qui nati erant viginti annos uſque ad 50. pendebant dimidium ſicli ſacri, *Exod.* 30: 13. Illud hìc vocatur didrachmum, ſcil. Atticum, quod Judæâ ſubactâ exegerunt Romani. Ergo didrachmum valet duas drachmas, ſive ſemiſiclum ſacrum, h. e. duodecim ſeſtertios & dimidium.

XXI. Septimus nummus eſt *στατὴρ ſtater.* Ejus meminit Matthæus *cap.* 17. *verſ.* 27. *Aperto ore piſcis invenies ſtaterem, & illum da pro me & pro te.* Fuit nummus tetradrachmus, h. e. continuit pondus quatuor drachmarum, ſive pondus ſicli ſacri: hoc apparet ex *verſu* 24. Singuli enim ſolvebant didrachmum, & Petrus ſolvit hunc ſtaterem pro duobus, pro ſe & Chriſto: ergo ſtater valet quatuor drachmis. Hinc ſequitur Petrum pro ſe & Chriſto ſolviſſe viginti quinque ſeſtertios, ſive dimidium Imperialem.

XXII. Octavus & ultimus nummus eſt Ἀργύριον *nummi argentei*, Belgicè transfertur per *ſilverlingen.* Bis uſurpatur; ſcil. *Matth.* 26: 15. *Primarii Sacerdotes appenderunt Judæ triginta argenteos*; & *Act.* 19: 19. *Supputarunt pretia librorum, & aſcendit argentum myriadum quinque.* Apud Matthæum per argenteos intelliguntur ſicli ſacri, ſinguli valentes dimidio

dio Imperiali: ergo Chriſtus venditus eſt 15. Imperialibus. Ita explicant illum Textum plerique Interpretes. Sed in Actis ſinguli argentei ſumuntur pro drachmis vel denariis, h. e. pro octavâ parte Imperialis. Hinc Beza ita transfert: *Repererunt denariorum quinquaginta millia:* ergo ſumma librorum exuſtorum conſtituit circiter 6250. Imperiales, h.e. 15625. florenos.

Quæritur; An non Johannes *cap.* 2. *verſu* 15. videtur etiam mentionem facere nummi, cum ait: *ἐξέχεε τὸ κέρμα effudit nummulos?*

Reſp. Per *τὸ κέρμα* ibi in genere minuta pecunia, & non certi aliqui nummi alicujus certi valoris intelliguntur.

XXIII. Hactenus enumeravimus nummos Veteris & Novi T. breviter etiam attingemus nummos in ſcriptis Rabbinorum uſitatos. Illi ſunt hi ſequentes. 1. פרוטה *Peruta*, quæ vox idem denotat quod λεπτὸν, & valet dutam. 2. שמונא *Schemuna* convenit cum Peruta, & propriè ſignificat octavam partem aſſis, h. e. unicam dutam. 3. מעא *Maha* convenit cum Gera & Agora, valetque decem dutis. 4. זוז *Zuz*, vel זוזא *Zuza* convenit cum drachmâ argenteâ & denario, valetque ſex ſeſtertiis & duabus dutis. 5. סלע *Selah* propriè ſignificat *petram.* Veteres nummum à lapide denominarunt; quia ponderibus ex lapidibus factis in numerandis rebus & pecuniis uſi fuerunt. סלע fuit ejuſdem ponderis & valoris cum ſiclo ſacro: hoc paſſim Rabbini teſtantur in Commentariis. Hinc dicunt כל שקל האמור בתורה נקרא סלע במשנה. *Quod ſiclus dicitur in Lege, id Selah vocatur in Miſna.* Elias Thisbi ait Selah valere quatuor zuzim, h. e 25. ſeſtertiis, ſi ſcil. pro nummo argenteo ſumatur: ſed ſæpe Selah denotat in Miſna nummum aureum & æreum. De his omnibus vide uberiùs in libro doctiſſimo Waſeri.

XXIV. In commodum ſtudioſorum, ſingulas ſummas nummorum antecedentium tam Veteris quam Novi T. hîc poſt invicem breviter deſcribemus, & ad noſtram pecuniam, h.e. ad ducatos, ſive ad florenos, ſeſtertios, & dimidias dutas, vulgò *penningen* vocatas, reducemus. Ducatus valet quinque florenis, Imperialis verò duobus florenis cum dimidio. Quinquaginta noſtri ſeſtertii valent Imperiali, & centum valent ducato.

	Flor.	*ſeſt.*	*ſemid.*
1. Siclus *ſacer* ponderat ſemiunciam argenti, & valet	1	5	0
— *profanus* quadrantem unciæ & valet	0	12	8
2. Gerah. 3. Agora. 4. Keſchita valent, ſcil. ſinguli	0	1	4
5. Drachma aurea V.T. convenit cum ducato & va-			

let — — — — 5 — 0 — 0 —

6. Mina (h. e. libra) argentea *antiqua* continet pondere 50. ſiclos ſacros, & valet — — 62 — 10 — 0 —

Aurea continet 200. ducatos, valetque — — 1000 — 0 — 0 —

Mina *nova* continet 60. ſiclos ſacros, & valet — 75 — 0 — 0 —

7. Talentum *ſacrum* argenteum ponderat 93. libras & 12. uncias, continetque 3000. ſiclos ſacros & valet — 3750 — 0 — 0 —

— *profanum* dimidium in pondere & pretio valet — 1875 — 0 — 0 —

Talentum aureum *ſacrum* valet duodecies mille ducatis, h. e. — — — — 60000 — 0 — 0 —

— *profanum* valet dimidium, h. e. — — 30000 — 0 — 0 —

Sequuntur nummi Novi T.

1. Λεπτὸν valet — — — — 0 — 0 — 2 —
2. Κοδράντης (*quadrans*) valet — — — 0 — 0 — 4 —
3. Aſſarius valet dimidium ſeſtertium, vel ſecundùm alios integrum ſeſtertium — — — 0 — 1 — 0 —
4. Δραχμὴ (*drachma*) argentea valet — — 0 — 6 — 4 —
5. Denarius argenteus — — — — 0 — 6 — 4 —
6. Didrachmum — — — — — 0 — 12 — 8 —
7. Στατὴρ, *ſtater* valet — — — — 1 — 5 — 0 —
8. Argenteus *Matt.* 26: 15. valet — — — 1 — 5 — 0 —

Argenteus *Act.* 19: 19. valet — — — 0 — 6 — 4 —

Addatur etiam pretium nummorum in Rabbinis uſitatorum.

1. Peruta. 2. Schemuna. — — — 0 — 0 — 2 —
3. Maha valet — — — — 0 — 1 — 4 —
4. Zuz valet — — — — — 0 — 6 — 4 —
5. Selah valet — — — — 1 — 5 — 0 —

Ex hâc tabellâ omnes pecuniarum ſummæ Veteris & N.T. magnæ & parvæ, facillimo negotio à quovis ad noſtram monetam reduci poſſunt. Hæc de nummis dicta ſufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA PRIMA,

DE

MENSURIS CUBICIS V. & N. T.

I. *Menſuræ Cubicæ V. & N.T. enumerantur. Quæ omnes ſecundùm capacitatem ovorum ſupputantur; eaque ſunt vel* aridorum, *vel* liquidorum.
II. קב Kab *continet menſuram* 24. *ovorum.*
III. עומר Gomer *comprehendit ova* 43.
IV. סאה Sea *eſt* 144. *ovorum.*
V. איפה Epha *continet ova* 432.
VI. לתך Lethech *comprehendit ova* 2160.
VII. חומר Chomer, *eſt onus aſini, continetque ova* 4320.
VIII. כור Corus *eſt ejuſdem quantitatis cum Chomer.*
IX. X. XI. *Menſuræ N.T. ſunt* Χοῖνιξ Chœnix *continens ova* 12. Σάτον Satum 144. & Κόρος Corus 4320.
XII. XIII. XIV. XV. *Menſuræ liquidorum V.T. ſunt* לוג Log *comprehendens ova* 6. הין Hin *ova* 72. בת Bathus *ova* 432. & כור Corus *ova* 4320.
XVI. XVII. XVIII. *Menſuræ liquidorum N.T. explicantur.*
XIX. XX. *Quantitas omnium vaſorum breviter proponitur.*

I. MEnſuræ, quarum S. Scriptura meminit, ſunt triplices. 1. Cubicæ ſive capacitatis, ut Epha, Hin, &c. 2. Linearum ſive Intervallorum, ut ſpithama, cubitus, &c. 3. Temporum, ut dies, annus, &c. De ſingulis ordine agemus.

Menſuræ Cubicæ ſive capacitatis ſunt iterum duplices, vel *Aridorum*, ſuntque hæ ſequentes in Vet. T. 1. קב *Cabus.* 2. עמר *Gomer.* 3. סאה *Sea*, Satum. 4. איפה *Epha.* 5. לתך *Semichomer.* 6. חומר *Chomer.* 7. כור *Corus.* In Novo T. ſunt 1. Χοῖνιξ *Chœnix.* 2. Κόρος *Corus.* 3. Σάτον *Satum.*

Vel menſuræ Cubicæ ſunt *Liquidorum*, eæ ſunt in Veteri T. 1. לוג *Log*, *Sextarius.* 2. הין *Hin.* 3. בת *Bathus.* 4. כור *Corus.*

In Novo T. ſunt 1. Ξέστης *Sextarius.* 2. Μετρητὴς *Metreta.* 3. Βάτος *Batus.*

De ſingulis ad illuſtrationem quorundam Textuum Veteris & N.T. pauca dicemus. In genere conſiderandum eſt Judæos vaſa ſua metiri ſecundum numerum ſive capacitatem ovorum; ideo, eorum veſtigiis inſiſtentes, menſuras Cubicas Veteris & N.T. incipientes à minoribus, etiam ſecundùm ova ſupputabimus.

II. Prima Veteris T. menſura, & quidem *aridorum* minima eſt, קב *Kab*, *Kabus*: ejus tantùm ſemel meminit S. Scriptura, ſcil. 2 *Reg.* 6: 25. Ubi tanta fames dicitur in Samaria fuiſſe, ut caput aſini octoginta argenteis, h. e. 20. Imperialibus, & רבע הקב חריונים *quarta pars Kabi ſtercoris columbarum* quinque argenteis divenderetur. Franciſcus Junius interpretatur *cavum ventris*, ac ſi קב *Kab* idem eſſet cum קבה *Kebha*, quod ſignificat *ventriculum*, *ingluviem*. Sed Tremellius in Theſauro MS. cæterique Interpretes menſuræ genus interpretantur. LXX. Interpretes verterunt per τέταρτον τοῦ κάβου *quartam partem Kabi*. Jonathan transfert, רבעת קבא רזבל *Quarta pars cabi fimi*. Syri per ܪܘܒܥܐ ܕܩܒܐ *Quarta pars cabi*.

Quæritur: Quantam menſuram continet קב *Kabus*?

Reſp. David Kimchi ait, *Kab eſt ſexta pars* סאה *ſeæ ſive ſati*. R. Nathan, *Kab capit vigenti quatuor ova.* Vulgò ſtatuunt quatuor Kabos eſſe onus, cui homo ferendo par eſt. Ut ut ſit, Kab eſt parva menſura frumentaria tantum continens quantum continent 24. ova: ergo ſtercoris columbini vaſculum, continens ſex ova, fuit venditum Imperiali & quartâ ejus parte. Hæc vox Kab in proverbiis à Judæis etiam uſurpatur: ex. gr. in Baal Turim ad *cap.* 3. *Geneſ. verſ.* 20. annotatur tale proverbium, עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים *Decem cabi garrulitatis deſcenderunt in mundum*, *novem acceperunt mulieres*.

III. Secunda menſura aridorum eſt עֹמֶר *Gomer*, duplo ferè major præcedente. Eſt decima pars Ephæ, teſtante Moſe *Exod.* 16: 36. Aben Eſra definit Gomer מאכל איש אחד ביום אחד *Cibum viri unius die uno*: nam *verſu* 16. mandat Deus, ut ſinguli in diem ſingulos Gomeres *Mannâ* plenos colligerent, quos etiam ſinguli conſumebant: ergo Gomer *Manna* fuit cibus unius viri. Secundùm Judæos Gomer continuit quadraginta tria ova & $\frac{1}{5}$ ovi.

Contra hanc capacitatem Gomeri objiciet fortè nonnemo, quod Χοῖνιξ *Chœnix* frumenti, quæ quadruplo, vel, ut aliis placet, triplo vel duplo minor fuit Gomere, uni viro in cibum aſſignetur *Apocal.* 6: 6. ubi Interpretes in notis addunt: *Vox Græca Chœnix denotat menſuram quâ homo ad vitam ſuſtentandam indigebat, etiam hâc menſurâ cibus ſervis diſtribuebatur.*

Hinc *quæritur*; Si Gomer ſit duplo, triplo, vel quadruplo major Chœnice; An ergo Judæi in deſerto tantò voraciores fuerunt aliis hominibus?

Reſp. 1. Iſraelitæ in deſerto vix ullis obſoniis utebantur præter ipſum Manna,

Manna, quum *Apoc.* 6:6. cuilibet aſſignetur Chœnix frumenti exceptis aliis obſoniis. 2. Manna fuit tritico multò levius, plus vacui in ſe continens quàm triticum. 3. Fortaſſè corpora Iſraelitarum noſtris fuerunt tum aliquanto grandiora; ita ut majori menſurâ cibi indiguerint quàm noſtra corpora.

IV. Tertia menſura Veteris T. eſt סְאָה *Sea*, *ſatum*. Ejus aliquoties meminit Textus ſacer, ſcil. 2 *Reg.* 7: 1, 18. *Gen.* 18: 6. &c. Sea fuit menſura plus quàm triplo major præcedente, & continuit centum & quadraginta quatuor ova. D. Kimchi ait: *Sea eſt tertia pars menſuræ, quam vocant Epha.* Bahal Harus in voce ככר ſcribit: *Sea capit ſex cabos, quatuor ſeæ conficiunt viginti quatuor cabos.* R. Schelomoh in *Levit. cap.* 14. ait: *Satum habet ſex cabos, cabus quatuor logos.* Buxtorf. in Lex. Heb. in Rad. קבב ex R. Alphes ſic ſcribit: *Sea continet ſex Cabos, h. e.* 24. *Sextarios, duo Hin*, 92. *quadrantes*, 144. *ova.* Ergo 2 *Reg.* 7: 1. ſatum ſimilæ continens 144. ova, tempore obſidionis Samariæ fuit, pridie Eliſa ſic prædicente, divenditum unico ſiclo. Et Sara *Gen.* 18: 6. parans pro tribus Angelis tria ſata ſimilæ, paravit tantum, quantum 432. ova continent, h. e. *een ſchepel.*

V. Quarta aridorum V. T. menſura eſt אֵיפָה *Epha*, triplo major præcedente, continens tria ſata, ſive tantumdem in aridis, quantum Batus in liquidis. Buxtorfius in loco cit. ſic ait: *Epha continet tres Seas, h. e.* 18. *Cabos*, 6. *Hinnos*, 72. *Logos*, 288. *Quadrantes*, & 432. *Ova.* Hujus menſuræ meninit Scriptura *Exod.* 16: 36. *Gomer eſt decima pars Ephæ*, & *Deut.* 25: 14. *Ne ſit tibi domi tuæ diverſum Epha, magnum & parvum*, h. e. magna & parva menſura. Etiam *Levit.* 5: 11. & 19: 36. Ephæ mentio fit. Deus *Jeſ.* 5: 10. minatur, *ſemen Chomer producturum eſſe Epham*, quum chomer ſit menſura decuplo major quàm Epha. David 1 *Sam.* 17: 17. Epham ariſtarum toſtarum in caſtra ad fratres ſuos ferens, tulit tantum quantum continent 432. ova, h. e. *een ſchepel.*

VI. Quinta Veteris T. menſura eſt לֶתֶךְ *Lethech.* Semel tantùm ejus meminit Hoſeas *Cap.* 3: 2. *Et poſſedi eam mihi quindecim argenteis, & chomer hordei, &* לתך שְׂעֹרִים *dimidio chomer hordei.* Jarchi in Comm. ait, הלתך חצי חומר *Lethech eſt dimidium Chomer.* Ergo Lethech continet quindecim ſata, ſive quinque Ephas, h. e. 2160 ova.

VII. Sexta aridorum menſura eſt חֹמֶר *Chomer*, quæ propter affinitatem ſoni à multis imperitè confunditur cum עֹמֶר *Gomer*: ſed differunt tum ſcriptione: unum enim ſcribitur per ח, & alterum per ע; tum etiam capacitate. Gomer enim continet cibum viri die uno, ſed Chomer onus

 aſini:

aſini: nam חומר *Chomer* nomen habet à חמור *aſino*. Deinde Chomer eſt onus aſini vel muli graviſſimum: continet enim triginta ſata, ſive decem Ephas, uti docetur *Ezech.* 45:11. *Epha & Bath menſuræ unius eſto, ut capiat decimam Chomeris Bathus & decimam Chomeris Epha.* Ergo Chomer eſt menſura decuplo major Ephâ, & duplo major Lethecho; & per conſequens continet 4320. ova. Hujus meminit Scriptura *Levit.* 27:16. *Num.* 11:32. *Hoſ.* 3:2. & *Jeſ.* 5:10. ubi Jeſaias famem extremam Iſraelitis interminaturus, ait, futurum, ut ne decimam ſementis partem ex agro ſint collecturi: *Qui ſeminat Chomerum, metet Epham.*

VIII. Septima & ultima V. T. menſura eſt כור *Corus*, quæ propriè eſt aridorum, ſed bis de liquidis ſumitur, uti poſtea docebimus. Corus eſt planè ejuſdem quantitatis cum Chomer præcedente, uti probatur *Ezechiel. cap.* 45:14. Sic etiam teſtatur Buxtorfius *in Lex. Hebr. Rad.* חמר, & Kimchi, *Chomer eſt idem quod Corus, capitque decem Ephas, & triginta Seas.* Grepſius *pag.* 104. citante Hottingero *in Cippis Hebr.* etiam nullam menſuræ differentiam inter Chomerem & Corum intereſſe ait: *Hoc tamen intereſt quod Chomer eſt vox antiquior, & Hebræis uſitatior. Corus autem, quem Hebræi Cor dicunt, vox non perinde antiqua videtur, nec ita Hebræis uſitata. Non enim vel in Moſis libris, vel apud Prophetas reperitur, præterquam apud Ezechielem, Eſram, & in libris Regum, ac Paralipomenon, & videtur ad Hebræos ab externis perveniſſe, quibus, ut apparet, magis uſitata, quàm Hebræis fuit.* Hottingero videtur vox Cor à Babyloniis vel Ægyptiis profecta. Ut ut ſit, ſaltem eſt ejuſdem quantitatis cum Chomer, continetque 4320. ova.

IX. Videamus jam menſuras aridorum uſitatas in Novo T. quæ præcipuè ſunt tres. *Prima* eſt Χοῖνιξ *Chœnix*, cujus fit mentio *Apoc.* 6:6. *Et audivi vocem inter illa quatuor animalia dicentem, Chœnix tritici denario, & tres Chœnices hordei denario.* Chœnix denotat talem menſuram frumenti, quæ homini unico die ad vitam ſuſtentandam ſufficit. *Vide ſupra ſect.* 3. Quot ova Chœnix præciſè contineat, non determinatur à Judæis. Eſt enim vox Græca, inter Græcos uſitata, qui vaſa ſecundùm ova non ſolent numerare. Etiam Chœnix non ubique fuit eadem. In genere Chœnix vocatur quidem Ἡμεροτροφὶς, ſed diurnum tritici demenſum varium eſſe potuit pro varietate locorum & perſonarum; ſunt etiam loca quædam, in quibus bibaciores, alia in quibus voraciores homines eſſe ſolent. Jacobus Capellus *in lib. de Menſuris Cubic. ſect.* 22. ait, dari ſex diverſas Chœnicis menſuras, & in Apocalypſi intelligi minimam, quæ eſt bilibris, ſive quæ duas libras Romanas pendet. Hinc in Gloſſis veteribus

ribus Χοῖνιξ vertitur *bilibris*, & Vetus Interpres locum Apocalypſios ſic transfert: *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario.* Ut ut ſit, Chœnix in *Apocal. c. 6. v. 6.* continet noſtro judicio duodecim ova.

X. Secunda menſura eſt Σάτον *ſatum:* ejus meminit Matthæus *cap.* 13. *v.* 33. Simile eſt regnum Cœlorum fermento, quod acceptum mulier indidit εἰς ἀλεύρου σάτα τρία *in farinæ ſata tria.* Σάτον Græcorum eſt idem quod סאה *Sea* Hebræorum, & continet 144. ova: ergo tria ſata continent 432. ova, *een ſchepel.* Vide *Sect.* 4.

XI. Tertia menſura N. T. eſt Κόρος *Corus Luc.* 16: 7. ἑκατὸν κόρους σίτου *Centum coros tritici.* Sed quia ea menſura eſt eadem cum Hebræorum כור *Cor*, Sectione 8. deſcriptâ, ideo hìc nihil addemus.

XII. Jam ſequuntur menſuræ *liquidorum* Veteris & N. T. Prima Veteris T. menſura eſt לוג *Log.* Hieronymus eam vocem vertit per ſextarium. Log continet ſex ova. D. Kimchi ait: *Sea capit viginti quatuor Logos, Log ſex ova.* Buxtorfius in *Lex. Hebr.* R. לוג ex libro Rad. Kimchi ita ſcribit: לוג *Sextarius eſt menſura liquidorum minima, vigeſima quarta pars ſeæ ſive ſati, ſex ova continens.* Moſes *Levit.* 14: 10. meminit menſuræ Log: *Die octavo accipito ſextarium unum olei.* Sanatus à Leprâ præter duos agnos, agnam, & tres decimas Ephæ ſimilæ offerre tenebatur unum Log olei, h. e. unum ſextarium, ſive tantum quantum in 6. ovis continetur. Ergo Log continet menſuram 6. ovorum. Vide Munſteri Annotationes ad *Levit. cap.* 14.

XIII. Secunda menſura liquidorum eſt הין *Hin*, quæ eſt menſura duodecies major præcedente Log. D. Kimchi ait: *Hin capit* 12. *Logos, & Log* 6. *ova; ergo Hin continet* 72. *ova.* Idem probat Buxtorfius in *Lex. Hebr.* R. הין. Variis in locis S. Scriptura hujus menſuræ meminit, ut *Levit.* 19: 36. *Hin juſtus eſto vobis.* Exod. 30: 24. *Accipe olei olivæ Hinem.* Per Hinem tantum olei intelligitur, quantum in 72. ovis continetur. *Exod.* 29: 40. fit mentio רביעית ההין *quartæ partis Hinis*, & *Num.* 28: 14. dimidii, tertiæ & quartæ partis Hinis: *De libaminibus eorum, dimidium Hinis eſto in juvencum, tertiaque Hinis in arietem, & quarta Hinis vini in agnum.* Per dimidium intelliguntur 36. ova, per tertiam partem 24. ova, & per partem quartam 18. ova, h. e. tantum, quantum in tot ovis continetur.

XIV. Tertia V. T. menſura eſt בת *Bathus*, eſtque ejuſdem capacitatis cum Epha, & continet 432. ova, *Ezech.* 45: 11. *Epha & Bath menſuræ unius eſto.* Hieronymus in hunc locum ait: *Decima pars Cori in ſpeciebus liquidis vocatur bathus.* Talmudici *Tract. Erubhin, fol.* 14. ſcribunt:

Bath

Bath continuiſſe שלש סאין *tria ſata, quæ conſtituerunt Epha, aridorum menſuram maximam.* 1 *Reg.* 6: 26. *Jeſ.* 5: 10. aliiſque in locis ejus fit mentio. Bathus videtur fuiſſe duplex, *communis* & *ſacer*: ſacer videtur tertia parte majoris fuiſſe capacitatis quàm communis; ita ut tres vulgares non facerent niſi duos ſacros: hoc inde colligimus; quia 2. *Chron. cap.* 4. *v.* 5. mare æneum Salomonis dicitur continuiſſe ter mille bathos, quum 1 *Reg.* 7: 26. dicatur ſolùm continuiſſe bis mille bathos. Vel dicendum eſt, ſicuti Interpretes Belgæ de impletione communi explicant, in poſteriori loco intelligi quomodo communiter impleri ſolebat: ſed ſi planè uſque ad ſummitatem impleretur, tum continuiſſe ter mille bathos, ſicuti ſcribitur 2 *Chron.* 4: 5.

XV. Quarta liquidorum menſura eſt כור *Corus.* Hanc menſuram ſuprà ſectione. 8. inter aridorum menſuras numeravimus: ſed quia bis, ſcil. 1 *Reg.* 5: 11. *& vicies coros olei tuſi*, & *Ezech.* 45: 14. etiam de liquidis ſumitur; ideo ea menſura hîc breviter etiam erat numeranda. Eſt ejuſdem capacitatis in liquidis, cujus eſt in aridis.

XVI. Menſuræ liquidorum Novi T. ſunt præcipuè tres. Prima eſt Ξέςης *Xeſtes, Sextarius.* Marcus *cap.* 7. *v.* 4. ejus mentionem facit: *Tenent lotiones* Ξεςῶν *Sextariorum.* Continet ſecundùm Interpretes Belgas ſeſquipintam. Convenit cum Log Hebræorum; ergo Xeſtes continet ſex ova.

XVII. Secunda menſura N. T. eſt Μετρητὴς *Metreta, amphora Attica.* Ejus meminit Johannes in Euang. *cap.* 2. *v.* 6. *Erant ibi hydriæ lapideæ ſex poſitæ ſecundùm purificationem Judæorum, capientes ſingulæ metretas duas vel tres.* Quantum ſingulæ metretæ continebant? *Reſp.* Singulæ metretæ ſecundùm Interpretes Belgas continebant circiter 120. libras, ſive totidem ſemipintas, h. e. 60. pintas. Alii dicunt eas fuiſſe ejuſdem planè capacitatis cum menſuris Bath & Epha, quarum ſingulæ continebant 432. ova.

XVIII. Tertia & ultima liquidorum N. T. menſura eſt Βάτος *Batus*, *Luc.* 16: 6. ἑκατὸν βάτυς ἐλαίυ *Centum Batos olei.* Batus apud Græcos in N. T. eſt menſura tantæ capacitatis, quantæ eſt apud Hebræos in V. T. ideo contenti iis, quæ de Bato ſectione 14. diximus, hic enumerationem menſurarum finiemus.

XIX. Supputationem capacitatis vaſorum maluimus inſtituere more Judaico ſecundùm ova, quàm ſecundùm pondera, quia omnia arida & liquida non ſunt ejuſdem ponderis, licèt eadem maneat capacitas & ambitus vaſis. Si, ex. gr. ferro, argento vel auro aliquod ex iis vaſis impleveris,

veris, pondus erit multo majus, quàm ſi illud impleveris aquâ, vino aut oleo. Ex. gr. Sextarius Romanus plenus farinâ non ponderat niſi uncias 9. ſed plenus oleo uncias 18. plenus melle uncias 30. ſtanno 150. plumbo uncias 233. plenus auro ponderat uncias 375. & ſic deinceps.

XX. Ut omnium antecedentium vaſorum quantitas uno quaſi intuitu conſpici poſſit, breviter ſummam ovorum, quot ſingula vaſa contineant, ordine enumerabimus.

Menſuræ Aridorum V. T.

1. Cabus continet ova	24.
2. Gomer	43.
3. Sea ſive ſatum	144.
4. Epha	432.
5. Lethech	2160.
6. Chomer	4320.
7. Corus	4320.

Menſuræ Aridorum N. T.

1. Choenix continet ova.	12.
2. Σάτον *Satum*	144.
3. Κόρος *Corus*	4320.

Menſuræ Liquidorum V. T.

1. Log continet ova	6.
2. Hin	72.
3. Bathus	432.
4. Corus	4320.

Menſuræ Liquidorum N. T.

1. Xeſtes continet ova	6.
2. Metreta	432.
3. Βάτος *Batus*	432.

DISSERTATIO TRIGESIMA SECUNDA,

DE

MENSURIS LINEARUM V. &. N. T.

I. *Menſuræ tredecim linearum V. & N. T. enumerantur.*

II. אצבע digitus *eſt menſura quatuor granorum.*

III. טופח palmus *eſt quatuor digitorum.*

IV. זרת ſpithama *eſt duodecim digitorum.*

V. פעמים pedes. *Pes eſt menſura* 16. *digitorum.*

VI. צעד greſſus, *vel paſſus, qui eſt vel ſimplex, continens duos pedes cum dimidio, vel duplex* 5. *pedum.*

VII. אמה cubitus, *qui eſt quadruplex.*

VIII. קנה calamus menſorius.

IX. חבל funiculus. *Longitudo utriuſque menſuræ eſt ignota.*
X. צמד jugum. *Jugera vinearum tantum terræ continent quantum par boum aut equorum poteſt arare.*
XI. כברת ארץ exiguum ſpatium terræ.
XII. *Menſuræ Novi T.* Στάδιος ſtadium *continet paſſus duplices* 125.
XIII. Ὁδὸς σαββάτου via Sabbathi *eſt eſt mille paſſuum majorum, ſive geminorum.*
XIV. μίλιον milliare *convenit cum itinere Sabbathi, continetque mille paſſus majores.*

I. EGimus de Menſuris Cubicis aridorum & liquidorum, jam ſequuntur Menſuræ Linearum ſive Intervallorum, quibus rerum diverſis locis ſitarum diſtantias metimur: eæ ſunt in Veteri T. hæ ſequentes, 1. אצבע *digitus.* 2 טפח & טופח *palmus.* 3. זרת *ſpithama.* 4. פעמים *pedes.* 5. צעד *greſſus, paſſus.* 6. אמה *cubitus.* 7. קנה *funis, funiculus.* 8. חבל *calamus menſorius.* 9. צמדי כרם *Jugera vinearum.* 10. כברה *milliare.* In Novo T. ſunt. 1. Στάδιος & Στάδιον *ſtadium.* 2. Ὁδὸς σαββάτου *via ſive iter ſabbathi.* 3. Μίλιον *milliare.* De ſingulis ordine agemus. Sicuti in Menſuris Cubicis à minimis vaſis inchoavimus; ſic etiam in Menſuris Linearum à minimis longitudinibus initium ducemus. Granum quidem eſt primum & minimum elementum, in quod ultimò ſubdividi ſolent menſurarum ac linearum ſectiones; ſed quia granum inter menſuras in S. Scriptura non numeratur, ideo pergimus ad digitum.

II. Prima menſura longitudinis ſive latitudidis, cujus in Veteri T. fit mentio, eſt אצבע Etsbang, *digitus*, & continet quatuor grana, eſtque decima ſexta pars pedis: ſed בהן Bohen, *pollex*, eſt duodecima pars pedis, & ſic tres pollices conficiunt quatuor digitos, & quatuor digiti tres pollices. Digiti, ut menſuræ, fit mentio *Jeremiæ cap.* 52. *v.* 21. ubi denſitas columnæ dicitur fuiſſe *quatuor digitorum.*

III. Secunda menſura eſt טפח vel טופח Topach, *palmus*, qui eſt quarta pars pedis, continetque quatuor digitos ſive tres pollices; ejus fit mentio 1 *Reg.* 7: 26. *Craſſitudo maris fuſi erat palmus*, h. e. palmaris. In Plurali dicitur טפחות, *Pſal.* 39: 6. *Palmos* vel Palmorum, h.e. palmares *dediſti dies meos*, h. e. pauciſſimos: nam immediatè additur וחלדי כאין נגדך *Et vitale ævum meum eſt quaſi non eſſet coram te.* Moſes *Exod.* 25: 25. meminit טופח *Topach*; *Clauſura* menſæ erit טופח *palmi.* Buxtorfius in Lex. Hebr. ait: *Palmus eſt menſura quatuor digitorum conjunctorum.*

IV. Tertia menſura eſt זרת Seret, *ſpithama.* Vocatur aliàs palmus ma-

major, cùm præcedens vocetur palmus minor. Spithama eſt menſura conſtans tribus palmis minoribus, duodecim digitis, ſive novem pollicibus. Ab Hebræis definitur, *Dimidia cubiti ſex palmis conſtantis pars.* Buxtorfius in Lex. Hebr. Rad. זרת ait: זרת *Spithama eſt menſura digitorum extenſorum, continens dimidium cubiti majoris ſive ſacri, qui conſtabat ſex palmis: unde ſpithama fuit trium palmorum, ſive duodecim digitorum, uti notat Kimchi in libro Radicum.* Habetur hæc vox *Exod.* 28: 16. & 39: 9. זרת ארכו *Spithama longitudo ejus.* 1 Sam. 17: 4. *Altitudo Goliathi erat ſex cubitorum cum ſpithamâ.* Jeſaiæ *cap.* 40: 12. *Quis menſus eſt pugillo ſuo aquas, & cœlos ſpithamâ expendit?* Et *Ezech.* 43: 13. &c. Spithama ergo continet ſpatium, quod eſt inter digitos extenſos, à pollice ſcil. uſque ad extremitatem digiti minimi.

V. Quarta menſura eſt פעם, in plur. פעמים Pehamim, *pedes.* Ezech. 41: 6. פעמים שלשים *Triginta pedum:* ſic explicat R. Kimchi: alii tamen explicant per *triginta vicibus:* nam vox utrumque ſignificat. Pes continet ſexdecim digitos, ſive duodecim pollices.

VI. Quinta menſura eſt צעד Tzahad, *greſſus, paſſus.* 2 Sam. 6: 13. *Erat autem quum progreſſi eſſent portantes arcam Jehovæ ſex greſſibus, ut ſacrificaret boves, &c.* Paſſus eſt duplex, ſimplex ſcil. vel duplex, h. e. Geometricus. Paſſus ſimplex communiter continet binos pedes & ſemiſſem: ſed paſſus duplex ſive Geometricus comprehendit quinque pedes. Sunt nonnulli qui vocem *paſſus* in loco citato, apud Samuelem explicant de ſtadiis.

VII. Sexta menſura eſt אמה Amma, *cubitus.* Vox cubiti quadrifariam apud Auctores ſumitur.

1. Eſt cubitus *communis*, qui continet ſpatium à medio brachii uſque ad extremos digitos, continetque longitudinem ſeſquipedis: ejus meminit Textus ſacer 2 *Chron.* 3: 15. *Fecit columnas duas cubitorum tricenûm quinûm longitudinis.*

2. Eſt cubitus *ſacer* adhiberi ſolitus in ædificiis ſacris, ſcil. Tabernaculi, Templi, &c. eſtque duplo major ſuperiori, & continet longitudinem trium pedum: ejus fit mentio 1. *Reg.* 7: 15. *Formavit duas columnas æneas, octodecim cubitorum erat altitudo columnæ unius.* In priori loco columnæ dicuntur fuiſſe 35. cubitorum, ſcil. communium: addatur altitudo baſis, quæ unius cubiti fuit: ergo altitudo fuit 36. cubitorum. In poſteriori verò loco columnæ dicuntur tantùm fuiſſe 18. cubitorum, ſcil. ſacrorum: quia ſacri ſunt duplo majores communibus.

 3. Eſt

3. Eſt cubitus *Regis*, qui vulgò tribus digitis ſtatuitur eſſe longior communi cubito. De talibus cubitis ſumuntur verba *Deut.* 3: 11. Ubi longitudo lecti Regis Ogh dicitur fuiſſe novem cubitorum, & latitudo ejus quatuor cubitorum באמת איש *in cubito viri.* Syrus vertit, *In cubito gigantum*; Onkelos באמת מלך *In cubito regis*; eodem modo etiam transfert Verſio Arabica. Hinc apparet quod etiam fuerit cubitus regis.

4. Eſt cubitus *Geometricus*, qui continet ſex cubitos communes, ſive tres ſacros: hujus fit mentio *Geneſ.* 6: 15. *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo; & triginta cubitorum altitudo ejus.* Quod de Geometricis cubitis ſtructura arcæ ſit intelligenda, videntur novæ noſtræ Verſionis Belgicæ Interpretes in notis etiam approbare.

VIII. Septima menſura eſt קנה Kaneh, *calamus menſorius. Ezech.* 42: 16. *Menſus eſt plagam Orientalem* בקנה המדה calamo menſuræ, h. e. menſorio, *quingentorum cubitorum calamis, calamo menſuræ circumquaque.* Quantæ longitudinis fuit Kaneh? Jonathan in *Ezech.* 40: 5. ait רחד מנהון שית אמין באמתא דהיא אמא ופשך *Ex quibus unus erat ſex cubitorum in cubito qui eſt cubitus & palmus.* Jacobus Capellus in libro de menſuris intervallorum ſect. 14. ait: *Hebræorum Canna conſtat ſex medianis Hebræorum cubitis, pedibus novem, ſive pollicibus Hebræorum centum & octo.* Uſus hujus menſuræ fuit metiri ædificia. Pro tali menſura etiam uſurpatur *Apoc.* 21: 15. *Qui loquebatur mecum habebat* κάλαμον χρυσοῦν calamum aureum, *ut metiretur civitatem, & portas ejus & murum ejus.*

IX. Octava menſura eſt חבל Chebhel, *funis, funiculus.* 2 Sam. 8. v. 2. *Metiebatur eos funiculo.* Longitudo funiculi eſt ignota: uſus primarius funiculi fuit metiri terram: hinc metonymicè eſt *pars, portio hæreditatis*, quæ funiculis menſoriis dividebatur. Deut. 32: 9. *Jacob funiculus poſſeſſionis ejus.*

X. Nonæ menſuræ fit mentio *Jeſ.* 5: 10. ubi Propheta ait, quod *decem* צמדי כרם jugera vinearum *redderent bathum unicum.* Quantum terræ intelligitur per jugerum vineæ? *Reſp.* Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare poteſt. Latini hoc ſpatium vocant Jugum, & Hebræi צמד *Tzemed.* Sed penſum iſtud diurnum poteſt eſſe varium, prout equi vel boves ſegnes ſunt aut impigri; prout etiam terra levior eſt, aut ſubactu difficilior.

XI. Decimæ menſuræ meminit S. Scriptura 2 *Reg.* 5: 19. *Et abiit ab eo* כברת ארץ *exiguum ſpatium terræ*, & Geneſ. 35: 16. *Et profecti ſunt de*

Bethel,

Bethel, & erat adhuc כברת הארץ exiguum ſpatium terræ, *ad veniendum in Ephrath.* Syrus vertit: *Itinere quaſi ſtadii terræ.* Arabica Verſio habet: *Reſtabat illis milliare ex itinere.* Onkelos paulò aliter transfert; והות עוד כרוב ארעא *Et cùm adhuc eſſet ſpatium terræ.* R. Salomo ſcribit *Gen.* 48: 7. eſſe menſuram terræ bis mille paſſuum, ſcil. minorum, quale erat iter Sabbathi. Kimchi in *libro Radicum* putat כ eſſe ſervile, & thema eſſe ברא ac ſignificare ſpatium viæ, quantum homo conficit à mane uſque ad paſtum. *Vide Buxt. Lex. Hebr. R.* כבר. R. Schadia, & ipſe R. David Kimchi in 2 *Reg.* 5: 19. interpretantur per Mil. Ut ut ſit כברת הארץ *Cibrath haaretz* videtur eſſe tale ſpatium, quantum proficiſcendo communiter abſolvitur ſine mora.

XII. Sequuntur menſuræ intervallorum Novi T. quarum prima eſt Στάδιος ſive Στάδιον *Stadium*, quam vocem nonnulli ſic nominatam volunt ἀπὸ τῆς στάσεως *à ſtando*; quia Hercules tantum ſpatium currendo abſolvebat antequam ſubſiſteret. Geometræ ſtadium communiter definiunt per *Curſum equi.* In genere ſtadium eſt menſura conſtans centum & viginti quinque paſſibus. Sed quales paſſus hîc intelliguntur? Maximi, quorum ſinguli continent ſpatium quinque pedum. Et quater mille tales paſſus faciunt milliare Germanicum, qualia quindecim reſpondent gradui in globo. Ergo triginta duo ſtadia faciunt milliare Germanicum. Vicus igitur Emmaus, cujus Lucas *cap.* 24. v. 13. mentionem facit, diſtans Hieroſolymâ ſexaginta ſtadiis, ferè diſtabat duobus milliaribus Germanicis. Et urbs Bethania *Joh.* 11: 18. diſtans Hieroſolymâ quindecim ſtadiis, diſtabat ferè dimidio milliari.

XIII. Secunda menſura Novi T. eſt Ὁδὸς Σαββάτου *Via Sabbathi*, cujus meminit Lucas *Actor.* 1: 12. *Tunc reverſi ſunt in Hieruſalem à monte vocato Oliveti, qui eſt prope Hieruſalem,* σαββάτου ἔχον ὁδόν *Sabbathi habens iter.*

Quæritur; Quot paſſus & ſtadia continet iter Sabbathi?

Reſp. 1. Omnes Judæi uno conſenſu docent iter Sabbathi fuiſſe bis mille paſſuum minorum ſive talium, quorum ſinguli continent duos pedes & dimidium; vel mille paſſuum majorum, quorum ſinguli continent pedes quinque. 2. Iter Sabbathi definitur communiter ſeptem ſive octo ſtadiis. Syrus Interpres ita ferè determinat, cum transfert; *Et diſtat ab ea circiter ſeptem ſtadiis.*

Porrò quæritur; Unde nata eſt origo itineris Sabbathi?

Reſp. Exod. 16: 29. mandat Deus, *ut quiſque maneret in loco ſuo,* & interdicit, *ne ullus exiret è loco ſuo die ſeptimo:* ſed Levitic. 23: 3. habe-

tur: *Die ſeptimo erit Sabbathum ceſſationis, & convocatio ſancta.* Ergo ſi debuerint adire locum ſacrum, etiam debuerunt exire è loco ſuo. Judæi hoc dubium determinarunt, & ſtatuerunt ſibi licere facere iter Sabbathi, quod intra ſemi-horam abſolvere poterant. Ergo Judæi putarunt ſibi licuiſſe ſine violatione Sabbathi iter unius ſemi-horæ abſolvere. Sed Judæi videntes hoc ſpatium eſſe nimis parvum, ideo ob עירוב התחומין *Commixtionem terminorum* illud per alios 2000. paſſus prolongarunt. Vide de illa commixtione infrà in Spicilegio *cap.* 22.

XIV. Tertia & ultima menſura Novi T. eſt Μίλιον *Milliare*. Matth. 5: 41. *Et quicunque te angariaverit* μίλιον ἓν milliare unum, *abi cum eo duo.* Hîc procul dubio intelligitur milliare Hebraicum.

Quæritur; Quot paſſus majores, quorum ſinguli conſtant quinque pedibus, contineat milliare?

Reſp. Mille: à millenario enim numero milliare nomen habet. Milliare ergo Hebraicum fuit ejuſdem longitudinis, cujus fuit iter Sabbathi.

Ut quantitas plerarumque menſurarum antecedentium facilius memoriæ imprimatur, adjiciemus hîc quoſdam verſus memoriæ juvandæ cauſa:

Quatuor ex granis digitus componitur unus.
Eſt quater in palmo digitus, quater in pede palmus,
Quinque pedes paſſum faciunt; paſſus quoque centum
Viginti quinque & ſtadium dant; ſed milliare
Octo facit ſtadia; & duplatum dat tibi leuca.

DISSERTATIO TRIGESIMA TERTIA,

Quæ eſt pars prima

DE

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie

De Die, Horâ, Hebdomadâ & Menſe.

I. *Menſuræ temporis ſunt dies, hora, hebdomada, menſis, annus, Sabbathum, Feſtum Noviluniorum, Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum, &c.*

II. *Dies eſt* naturalis 24. *horarum*, *vel*

vel artificialis 12. *horarum.*
III. *Dies naturalis eſt vel* civilis, *incipiens ab ortu ſolis*; *vel* ſacer, *incipiens ab occaſu ſolis.*
IV. *Dies artificialis dividitur in quatuor* quadrantes *diei.*
V. *Nox etiam dividitur in quatuor vigilias.*
VI. *Horæ ſunt* minores 12. *in die*; majores *& horæ* precum. *Judæi ſupputant horas à tempore matutino.*
Horæ precum ſunt tres. Prima eſt hora tertia Judaica, ſecunda eſt ſexta & tertia eſt hora nona.
VII. *Hebdomada eſt* ordinaria 7. *dierum, vel* extraordinaria 7. *annorum.*
VIII. *Menſes ſunt* ſolares *Chriſtianorum, vel* lunares *Judæorum.*
Nomina menſium Hebraicis & Chaldaicis nominibus nominantur.

I. EGimus de Menſuris Capacitatis & Intervallorum, jam deinceps Menſuræ Temporum, quarum in Veteri & Novo T. fit mentio, ordine occurrunt enumerandæ: ſuntque hæ ſequentes. 1. Dies. 2. Hora. 3. Hebdomada. 4. Menſis. 5. Annus. 6. Feſta; eaque ſunt vel ſæpius in anno recurrentia, vel anniverſaria, vel ſtativa, ſive poſt aliquot annos demum recurrentia.

Feſta ſæpius in anno recurrentia ſunt 1. Sabbathum. 2. Feſtum Noviluniorum.

Feſta anniverſaria ſunt 1. Feſtum Paſchatis. 2. Pentecoſtes 3. Tabernaculorum 4. Expiationis. 5. Purim. 6. Feſtum Encœniorum ſive conſecrationis.

Feſta poſt aliquot annos recurrentia ſunt. 1. Annus ſeptimus ſive Sabbathicus, vulgò *annus ſemita*, h. e. annus dimiſſionis dictus. 2. Annus quinquageſimus ſive Jubilæus. De ſingulis ordine agemus.

II. Prima menſura, cujus meminit S. Scriptura, eſt *Dies*; qui eſt vel *Naturalis*, continens diem & noctum, ſive viginti quatuor horarum ſpatium, quod unâ fit cœli circumgyratione: ex. gr. cum ſtatuimus annum abſolvi diebus 365. tum loquimur incluſivè includendo etiam noctes: vel dies eſt *Artificialis*, qui ab ortu Solis uſque ad occaſum ejus in intermedio tempore definitur, quo Sol noſtrum hæmiſphærium illuſtrat, cui ex oppoſitione reſpondet nox, dum Sol infra horizontem ſeſe occultat. Huc reſpexit Moſes Gen. 1: 5. *Appellans lucem diem, & tenebras noctem.* Talis dies continet duodecim horas: ſic loquitur Johannes in Euangelio cap. 11: 9. *Nonne ſunt duodecim horæ diei?* ſcil. artificialis.

III. Dies *Naturalis* viginti quatuor horarum eſt iterum duplex, vel *Civilis* deſtinatus operibus civilibus, qui incipit ab ortu ſolis & durat uſque ad ortum ſolis diei ſequentis: ita metiuntur diem Babylonii. Matthæus

thæus ejus etiam meminit in Euang. *cap.* 28. v. 1. *Extremo autem Sabbatho, quum luceſceret in primum diem Hebdomadis.*

Vel dies naturalis eſt *Sacer* deſtinatus exercitiis ſacris, qui incipit à ſolis occaſu uſque ad ſolis occaſum diei ſequentis. Tali modo Athenienſes, Galli veteres & Judæi dies ſuos inchoarunt. De Gallis C. Cæſar lib. 6. Comment. belli Gall. ait: *Dies natales, & menſium & annorum initia ſic obſervant ut noctem dies ſubſequatur.* Moſes Geneſ. 1:6. ait: *Factum eſt veſperè & manè dies unus.* Similiter omnia feſta, ut & Sabbathum initium ſumunt à veſperâ; *Levit.* 23: 5. *Inter duas veſperas, Paſcha eſt Jehovæ.* Hinc Judæi circiter circa horam ſextam diei Veneris Sabbathum ſuum incipiunt. Romani & Ægyptii ab his diſcreparunt ſupputando dies à mediâ nocte ad proximè ſequentem mediam noctem.

IV. Dies *Artificialis* rurſum dividitur in quatuor quadrantes, quorum ſinguli à primâ exordii horâ nomen acceperunt. *Primus* quadrans continebat ſub ſe tres primas diei horas, & totus vocabatur *hora prima. Secundus* tres ſequentes horas, & ad meridiem uſque ſeſe extendebat, & appellabatur *hora tertia. Tertius* incipiebat a ſextâ, h. e. à noſtrâ duodecimâ, & durabat uſque ad horam nonam, ſive ad noſtram tertiam pomeridianam, & vocabatur *hora ſexta. Quartus* diei quadrans reliquas diei horas à noſtrâ tertiâ uſque ad noſtram ſextam in ſe continebat, ſimulque pauſam & finem diei indicabat, & dicebatur *hora nona.* Hanc quadruplicem diei partitionem ferè legimus in Parabola *Matt.* 20: 2, 3, 4, 5, 6. ubi paterfamilias exiit ad conducendos operarios, quos mitteret in vineam. Hic dicitur exiiſſe *primâ luce*, circa *horam tertiam*, circa *horam ſextam*, & *nonam*, ubi quatuor diei quadrantes indicantur. Alii tamen *per primam lucem* intelligunt ultimum quadrantem noctis; per horam verò undecimam *verſu* 6. quartum quadrantem; & ſic ſupputatio paulò aliter eſſet inſtituenda: quia ſinguli ferè quadrantes nomen accepiſſent à fine horæ, quâ quadrans finitur. Vide *Thummium de Feſtis.*

V. *Nox* ſimiliter dividitur in quatuor quadrantes, qui vulgò vigiliæ nominantur, & ſingulæ durant tres horas. Prima vocatur *Caput vigiliarum*, & incipit ab hora noſtra ſexta, ac durat uſque ad horam noſtram nonam. Thren. 2:19. *Surge, vociferare de nocte in principio vigiliarum.* Secunda vocatur media vigilia, quia durat uſque ad mediam noctem, Jud. 7: 19. *Adveniens Gidhon ad extremitatem caſtrorum principio vigiliæ mediæ.* Tertia vigilia incipit à media nocte, & deſinit in horam noſtram tertiam nocturnam, Luc. 12: 38. *Si venerit in ſecunda vigilia, & ſi venerit in tertia vigilia.* Quarta denique vigilia durat uſque ad horam noſtram ſextam matuti-

tutinam, & vocatur vigilia matutina, Exod. 14: 24. *Fuit autem in vigilia matutina, quum proſpectarit Jehova ad caſtra*, & Matt. 14: 25. *Quartâ autem noctis vigiliâ abiit ad eos Jeſus.* Hæ quatuor vigiliæ adhuc aliis nominibus denominantur: prima vocatur ὀψὲ, ſecunda μεσονύκτιον, tertia ἀλεκτροφωνία, & quarta πρωΐ; ut Marc. 13: 35. *Neſcitis quando dominus domûs veniet, veſperè, an mediâ nocte, an in gallicinio, an manè.* Vide Godwyn in Moſe & Aarone *lib.* 3.

VI. Secunda temporis menſura ſunt *Horæ*, quæ poſſunt eſſe triplices, 1. *Minores*, quales ſunt duodecim in die, *Joh.* 11: 9. 2. *Majores*, quales ſunt quatuor in die ſecundùm quatuor quadrantes, quorum ſuprà facta eſt mentio. 3. *Horæ precum.* Horæ minores ſupputantur à manè uſque in veſperam, non verò à meridie aut mediâ nocte, ſicuti apud nos more Romano fieri ſolet. Hinc Judæorum hora prima eſt quæ nobis eſt ſeptima, tertia quæ nobis eſt nona, & ſexta quæ nobis eſt duodecima, & ſic deinceps. Idem eſt judicium de horis nocturnis. Ex. gr. Quando *Matth.* 27: 45. dicuntur fuiſſe tenebræ ab horâ ſexta uſque ad horam nonam, h. e. more Romano & ſecundùm noſtram ſupputationem à duodecimâ uſque ad tertiam.

Horæ precum, quæ etiam horæ templi vocantur, fuerunt tres ſecundùm tres temporis differentias: prima hora precum eſt hora tertia Judaica, ſecunda eſt hora ſexta, & tertia eſt hora nona. Prima hora precum dicitur eſſe inſtituta per Abrahamum, ſecunda per Iſaacum, & tertia per Jacobum. *Vide Druſ. in Præterit. ad Act.* 3: 1. Tribus illis temporibus etiam David preces ſuas recitavit, *Pſalm.* 55: 18. *Veſperè, & manè & meridie meditabar & fremebam, & audivit vocem meam.* Act. 2: 15. *Horâ tertiâ deſcenderat Spiritus S. ſupra Apoſtolos.* Petrus Act. 10: 9. *aſcendit in ſolarium, ut oraret, circa horam ſextam.* Petrus verò & Johannes Act. 3: 1. *ſimul aſcendebant in templum ſub horam precationis nonam.*

Ex hâc horarum diſtinctione illuſtrari poſſunt verba Marci *cap.* 15. *verſ.* 25. *Erat hora tertia quando crucifixerunt eum*; & Johannis *cap.* 19. *verſ.* 14. *Erat paraſceve Paſchæ, hora verò quaſi ſexta.* Marcus dicit Chriſtum fuiſſe crucifixum horâ tertiâ, & Johannes ait Chriſtum demum horâ ſextâ fuiſſe eductum coram Judæis, & tum nondum à Pilato fuiſſe condemnatum. Multi per horam tertiam apud Marcum intelligunt ſecundum quadrantem, qui continet noſtram horam 10. 11. & 12. quæ ultima hora convenit cum hora ſexta Judæorum, & Johannes dicit circa horam ſextam. Vide alias explicationes in Annot. Belg. ad *Joh.* 19: 14.

VII. Tertia menſura temporis eſt *hebdomada*, quæ eſt duplex, *ordi-*

naria, conſtans ſeptem diebus, aliàs vocata *hebdomada diaria*, ſive *hebdomada dierum*; vel *extraordinaria*, conſtans ſeptem annis, aliàs nominata *hebdomada annalis* ſive *hebdomada annorum*. Prioris hebdomadæ fit mentio *Matt.* 28: 1. *Quum luceſceret in primum diem hebdomadis.* Et *Levitic.* 23: 15. dicuntur inter Paſcha & Pentecoſten eſſe ſeptem ſeptimanæ integræ. Poſterioris meminit Moſes in materia de jubilæo, Levit. 25: 8. *Numerabis tibi ſeptem ſeptimanas annorum, ſeptem annos ſeptem vicibus, ita ut tempus ſeptem ſeptimanarum annorum ſint tibi quadraginta novem anni*: & Daniel *cap.* 9: 24. *Hebdomadæ ſeptuaginta deciſæ ſunt ſuper populum tuum*, h. e. anni 490. deciſi ſunt ſuper populum. Supputabatur olim à Judæis ſeptimana, non ita ut ejus prima, ſecunda, tertia dies appellaretur dies Lunæ, Martis, Mercurii, &c. ſed prima Sabbathi, ſecunda Sabbathi, &c. h. e. prima à Sabbatho, & ſic deinceps.

VIII. Quarta temporis menſura ſunt *Menſes*, qui fuerunt *Solares* vel *Lunares*. Judæi ab initio ante exitum ex Ægypto ſupputarunt menſes ſecundùm curſum ſolis, & ſic cuilibet menſi aſſignarunt 30. dies, quod probatur ex collatione Textuum quorundam de diluvio aquarum, *Gen.* 7: 11. *Decimo ſeptimo die menſis ſecundi diffiderunt ſe omnes fontes abyſſi magnæ*, & cap. 8. verſ. 4. *Arca requievit die decimo ſeptimo menſis ſeptimi*, ubi interceſſit ſpatium quinque menſium ſolarium, qui 150. dies conſtituunt; totidem etiam diebus aquæ prævaluerunt ſuper terram, *Gen.* 7: 24. Ex quibus apparet ſingulos menſes 30. dies continuiſſe.

Poſt exitum ex Ægypto magis ad curſum lunæ quàm ad curſum ſolis attenderunt. Quare? Quia Deus feſtum Noviluniorum obſervari juſſit: ideo ſecundùm curſum lunæ menſes ſuos, quos lunares vocabant, ſupputarunt. Menſes lunares quot continent dies apud Judæos? Alternatim 30. vel 29. dies. Priores menſes continentes 30. dies vocabantur *Menſes* מלאים *pleni*, quia 30. integros dies comprehendebant; poſteriores verò nominabantur *Menſes* חסרים *cavi* ob defectum unius diei. Ergo annus conſtans duodecim menſibus lunaribus tantùm in ſe continet 354. dies.

Hinc *quæritur*; Quum in anno lunari, applicato ad annum ſolarem, conſtantem 365. diebus, deficiant circiter undecim dies; Quomodo annus lunaris ad annum ſolarem à Judæis applicari poſſit?

Reſp. Judæi, quamprimùm numerus ille dierum, horarum & ſcrupulorum in menſem excrevit, menſibus lunaribus duodenis, tricenis undetriceniſque diebus alternantibus, adjecerunt ſecundo aut tertio anno menſem decimum tertium, quem *intercalarem* vocarunt; ſicuti nos quarti cujuſlibet anni intercalaris menſi Februario unicum diem adjicere ſolemus.

mus. Et quia illum menſem decimum tertium ultimo *menſi Adar*, h. e. Februario, ſubjunxerunt, ideo eum vocarunt Veadar, h. e. *Et Adar*, quaſi *Adar iteratus*.

Nomina menſium diverſis temporibus fuerunt diverſa. Hebræi ab initio menſes nominarunt per *primum*, *ſecundum*, *tertium*, &c. At progreſſu temporis ante captivitatem Babylonicam quatuor menſibus Hebraica impoſuerunt nomina, ſcil. *primo*, *ſecundo*, *ſeptimo* & *octavo*. Primum vocarunt איתנים *Ethanim* 1 *Reg*. 8: 2. qui reſpectu anni ſacri, incipientis à Martio, vocatur menſis ſeptimus. Secundum בול *Bul*, 1 *Reg*. 6: 38. Septimum אביב *Abib*, Exod. 13: 4. Octavum denique זו *Sif*, 1 *Reg*. 6: 1.

Tempore captivitatis Babyl. & deinceps, Judæi, relicto patrio lare & linguâ, cum Chaldæis Chaldaizantes, quatuor dictis menſibus, ut & reliquis Chaldaica impoſuerunt nomina, appellitantes *Abib* menſem *primum* anni ſacri ניסן *Niſan*, Eſth. 3: 7. qui ferè noſtro Martio reſpondet. 2. אייר *Ijar*, qui antea *Sif* dictus fuit. 3. סיון *Sivan*, Eſth. 8: 8. 4. תמוז *Tammus*. 5. אב *Abh*. 6. אלול *Elul* Neh. 6: 15. 7. תשרי *Tiſchri*, olim *Ethanim*. 8. מרחשון *Marcheſvan*, olim *Bul*. 9. כסלו *Keſleu*, Zach. 7: 1. 10. תבט *Tebhet*. 11. שבט *Schebhat*, Zach. 1: 7. 12. אדר *Adar*, Eſth. 3: 7. 13. In anno intercalari, qui ואדר *Veadar* nominatur. In ſequenti diſſertatione de anno & de quatuor ejus intiis agemus, ut & de variâ menſium appellatione, quare menſis primus aliquando vocetur menſis ſeptimus, & ſic deinceps.

DISSERTATIO TRIGESIMA QUARTA,

Quæ eſt pars ſecunda

D E

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie.

De Anno & Sabbatho Judaico.

I. *Judæi annos Civiles incipiunt à Kalendis Tiſri* Septembris. *Anni Judæorum facilè ad annos Chriſtianorum reduci poſſunt addendo* 140. *Sed annos Sacros inchoant à Niſan* Martio.

II. *Tal-*

II. *Talmudiſtæ numerant quatuor initia annorum,*
III. *Feſtum* tubarum *primo die novi anni celebratur ſecundùm legem Dei.*
IV. *Judæi aliud* feſtum novi anni *inſtituerunt.*
1. 2. *Vox Sabbathi variis modis ſumitur in S. Scriptura.*
3. *Sabbathum à Judæis ſuperſtitioſè colitur, & ſecundùm leges Judaicas tali modo eſt colendum; quod variis textibus ex Miſna allatis probatur.*
Mulieris accendentis lucernas Sabbathinas figura exhibetur; quæ etiam fusè explicatur.
Adhuc ex nonnullis capitibus Miſnæ diverſi textus Hebraicè & Latinè proferuntur.

I. EGimus de diebus, horis, hebdomadis & menſibus; ſequitur ut de annis, eorumque initiis, & cæteris menſuris temporum agamus.

Primò quæritur. A quo menſe & die Judæi annos ſuos ſupputarint?

Reſp. 1. Ante captivitatem Ægyptiacam inchoarunt annos à novilunio menſis Tiſri ſive Septembris; tum quia ſic juſſit Dei verbum, uti apparet ex *cap.* 23. *Exodi*, *verſu* 16. ubi Deus mandat *Solennitatem collectionis celebrandam eſſe in exitu cujuſque anni:* atqui collectio frugum illo circitèr tempore fiebat; tum quia mundus æquinoctio autumnali ex ſententiâ Judæorum dicitur creatus. Propterea Judæi ab initio hujus menſis Tiſri annos creationis mundi ſolent ſupputare: ex. gr. Hoc anno Chriſtianorum 1663. mundus dicitur ſecundùm ſupputationem Judæorum ſtetiſſe annos 5423. Unde apparet inter computum Judæorum & computum Chriſtianorum eſſe diſcrimen circitèr 190. annorum: nam Chriſtiani à mundi creatione jam numerant annos 5612. Sed Judæi utplurimùm omiſſis millenariis tantùm ſolent centenarios, denarios & monadicos numeros ſupputare, additis his vocibus לפ״ק abbreviatè, pro לפרט קטון *ſecundùm ſupputationem minorem.*

Si quis ex annis Judæorum velit inveſtigare annos Chriſtianorum, addat annis Judaicis ſupputationis minoris annos 1240. & ſtatim invenietur qualis annus Chriſtianorum per annos Judaicos intelligatur: ex. gr. Miſna punctatum Amſtelodami eſt editum anno ת״ו 406. hoc eſt, anno Chriſtianorum 1646. nam ſi hi anni 406. ad 1240. addantur, erunt anni 1646. Tali modo facillimè inveſtigari poteſt quo anno liber aliquis Hebraicus ſit impreſſus. Et quia Judæi credunt mundum hoc novilunio menſis Tiſri, h. e. *Septembris*, eſſe creatum; ideo adhuc hodie Kalendaria ſua ab hoc menſe *Tiſri* inchoare ſolent.

Reſp. 2. Poſtquam Deus Iſraelitas è captivitate Ægyptiaca liberavit, aliud

aliud præterea anni initium conſtituit, ſcil. menſem *Abib* ſive *Niſan*, noſtro Martio ferè reſpondentem, uti patet ex *Exod.* 12: 2. *Hic menſis* (ſcil. *Niſan*, quo eduxi vos è terrâ Ægypti) *vobis principium eſto menſium, primus ille eſto vobis inter menſes cujuſque anni.* Secundùm hoc anni initium feſta in Veteri T. ſupputantur; hinc Paſcha dicitur celebrari menſe primo, h.e. in Niſan ſive in Martio, & feſtum Tabernaculorum menſe ſeptimo, h.e. in Tiſri ſive in Septembri, & ſic cætera feſta à Niſan ſive Martio numerantur.

Quæritur; Quare Deus adhuc aliud initium anni inſtituerit?

Reſp. Ob memoriam liberationis Ægyptiacæ, quam Deus hoc modo, conſtituendo aliud initium anni, voluit conſervare. Similiter Chriſtiani, ut perpetuâ recordatione liberationem à peccatis per mortem Chriſti impetratam recolerent, æram annorum à nativitate Chriſti exorſi fuerunt.

II. *Secundò quæritur.* Annon fuerint plura initia annorum uſitata inter Judæos, quàm hæc duo?

Reſp. Talmudiſtæ in Miſna, Tractatu ראש השנה *de principio anni*, cap. 1. ſect. 1. quatuor initia annorum conſtituunt, cum ajunt: ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים. באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ר׳ אליעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו: *Quatuor ſunt principia anni; primâ die menſis Niſan* (h.e. Martii) *eſt novus annus Regum & Feſtorum: primâ die Elul* (h.e. Auguſti) *eſt novus annus Decimandi pecoris. Rabbi Elieſer tamen & Rabbi Schimeon dicunt, primâ die Tiſri. Primâ die Tiſri* (h.e. Septembris) *eſt novus annus Annorum, Anni dimiſſionis, Jubilæi, Plantationis Arborum & Herbarum: prima die Schebhat* (h.e. Januarii) *eſt novus annus Arborum ſecundùm ſententiam domus Schammai: ſed domus Hillel dicit decimo quinto die ejus menſis.* Hæc breviter ſic ſunt explicanda.

Annus Regum erat talis annus, à quo Judæi ſupputabant annos regni regum ſuorum: ex. gr. Si rex in Januario electus eſſet, in Martio incipiebat ſecundus annus regiminis.

Annus Feſtorum etiam incipiebat in Martio: ex. gr. Paſcha celebratur in Martio: ergo celebratur primo menſe anni; feſtum Tabernaculorum ſeptimo, ergo in Septembri, &c.

Annus decimandi pecoris incipiebat in novilunio Auguſti: quia Judæi ab hoc novilunio numerabant annos & menſes, quibus novum pecus natum erat, ut decimas ritè darent.

Annus Annorum eſt à creatione mundi.

Annus dimiſſionis eſt ſeptimus annus quietis,quo agri& vineæ quieſcebant.

Annus Jubilai eſt quinquageſimus annus, quo poſſeſſiones ad dominos redibant, & ſervi Hebræi manumittebantur, *Levit.* 25.

Annus plantationis Arborum & Herbarum eſt annus, à quo ſupputabant tempus, quo teneræ arbores & herbæ plantatæ fuerant, ut annum impuritatis ritè numerare poſſent: nam arbor per tres annos immunda cenſebatur, *Lev.* 19.

Annus Arborum erat primo, vel decimo quinto die menſis Januarii: nam prout arbores ante vel poſt hunc diem germinabant, fructuum eſus concedebatur vel interdicebatur. *Vide plura in Synag. Buxt. cap.* 17.

Hinc jam facilè reſponderi poteſt ad quæſtionem quâ *quæritur*; Quare idem menſis, ex.gr. Tiſri, 1 *Reg.* 8: 2. Ethanim dictus, vocetur ibidem menſis ſeptimus, quum aliàs ſemper à Judæis vocetur menſis primus?

Reſp. Menſis Tiſri (*September*) appellatur menſis ſeptimus reſpectu anni ſacri incipientis à Martio: ſed vocatur menſis primus reſpectu anni civilis, ſive anni qui à creatione mundi incipit. Similis conciliatio in cæteris menſibus inſtitui poteſt.

III. Primo die novi anni, ſecundùm legem Dei, celebrandum fuit feſtum *Tubarum* ſive *buccinæ* & *clangoris* dictum; eò quod hoc die audiretur tubarum ſonitus & clangor. De hoc feſto legitur Lev. 23: 24, 25. *Menſe ſeptimo, prima die menſis erit vobis Sabbathum memoriale clangentibus tubis. Omne opus ſervile non facietis in eo*, &c. Sic Numer. 29: 1. *Menſis ſeptimi prima dies ſancta vobis erit, omne opus ſervile non facietis in ea, quia dies clangoris & tubarum eſt.* &c.

Quæritur; Quare Deus feſtum clangoris hoc tempore inſtituit?

Reſp. 1. Rabbini nonnulli putant hoc feſtum eſſe inſtitutum in *memoriam liberati Iſaaci ab immolatione:* & quod propterea cornu arietinum infletur, quia aries proſiliens pro Iſaaco immolatus fuit. Sed non eſt veroſimile Deum propter unius hominis liberationem tale feſtum inſtituere, & tot oblationes offerri voluiſſe.

2. Alii volunt hoc feſtum fuiſſe inſtitutum ut populus Iſraeliticus ſibi in memoriam revocaret gravia illa bella, geſta contra Abimelechitas & contra Ethnicos, utque ſimul admoneretur vitam nonniſi militiam eſſe.

3. Alii exiſtimant Deum hoc feſtum primo die anni inſtituiſſe, quia in hoc menſe numerantur plures feſti dies, quàm in aliis menſibus; utque populus ad obſervationem reliquorum feſtorum tali medio redderetur attentior, & tubarum ſonitu erga divina beneficia gratior. *Vide Thum-*

mium

mium de Feſtis. Quomodo hoc feſtum à Judæis celebretur, quali cibo veſcantur, quomodo ſeſe ad hoc feſtum præparent, & ſeſe pridie, ipſoque die feſti gerant, multis deſcribit *Buxtorfius in Synagoga cap.* 24. quæ propterea omitto.

IV. Præter hoc feſtum clangoris, adhuc aliud feſtum eodem die obſervandum decreverunt Judæi, ſcil. *Feſtum novi anni*, quod Deum nec auctorem nec ſuaſorem habet. Sed ne planè hoc feſtum videretur eſſe ſuppoſititium, tradunt (uti videre eſt in Medrach שוחר טוב) Concilium Hieroſolymitanum decreviſſe, ut hoc die feſtum *novi anni* celebraretur. Etiam ajunt Deum hoc ipſo tempore & die Senatum Angelorum congregaſſe, eiſque mandaſſe ut in terra inquirerent, num ſententia, de *novo anno* feſtivè celebrando, lata & pronunciata eſſet. Poſtquam Angeli perceperint hoc feſtum novi anni celebrari, idque Deo retulerint, mox Deum ipſum eodem die thronum aſcendiſſe, & ad mundum judicandum conſediſſe. Hinc in *Talmude tractatu* ראש השנה *cap.* 1. *p.* 16. ſtatuunt Deum hoc die judicium celebrare, in quo aperiuntur tres libri, quorum primus eſt *Impiorum*, qui tantum ſceleratiſſimos homines continet; alter eſt *Juſtorum*, cui inſcripti ſunt homines pii; tertius eſt *Mediocumorum*, qui mediam viam incedentes, nec juſtorum nec injuſtorum cœtui ſunt adſcribendi. Primus liber vocatur *liber mortis*, & ſecundus *liber vitæ*: ſed tertio cœtui dicunt *tempus dilationis* conſtitutum eſſe uſque ad diem decimum ejuſdem menſis, quo feſtum expiationis celebratur. Si à principio novi anni uſque ad hunc decimum diem benè ſeſe gerant, & veram agant pœnitentiam, benè ſeſe res habet, & libro vitæ inſcribuntur; ſin verò mala opera bonis præponderent, tum ilico impiis annumerantur.

Quis non videt hæc omnia ita à Judæis efficta eſſe? Quis unquam de tribus talibus libris aliquid legit in Scriptura? Quis Delphicus Apollo Judæis manifeſtavit Deum ab initio anni thronum judicialem aſcendere, & annuatim tale judicium de hominibus ferre? Per totum hunc menſem cornu arietinum inflant, præcipuè ad obtundendum Satanam, ut perplexus reddatur, ita ut ſui quaſi oblitus, & extra ſe raptus, ignoret diem judicii, ne ſiſtens ſe coram Deo, eos accuſare poſſit. Sed ô diabolum ſimplicem & ſtupidum, qui tam facilè obtundi poſſis! Siccine Judæi tibi aures obturant? Præterea ut ſine timore hunc diem exſpectarent, ſolent eo die & aliquot diebus antè multas preces recitare: ſed ut in orando ſunt longiores & abundantiores, ita in precum ſuarum recitatione ſunt volantiores & velociores, linguâ ita currente, blaterante & balbutiente, ut minimè ſenſum, rariùs ſyllabas, ſemper ſonum, & nihil ultrà

per-

percipias. Multas alias ceremonias pridie novi anni obſervant, ſcil. abeunt in cœmiterium, & Deum rogant, ut velit peccata condonare propter opera juſtorum ibi ſepultorum; capillos tondent, in balnea ſeſe conferunt, ut loti & mundi ſequenti die coram Deo comparere poſſint, &c. Cæteras ceremonias occaſione feſti novi anni celebrandas vide apud *Buxtorfium in Synag. Jud. cap.* 23. *& apud Thummium.*

DE SABBATHO.

JAm ſequuntur feſta, & primò ea quæ ſæpius in anno recurrunt, ut Sabbathum & feſtum Noviluniorum. Vox *feſti* deſcendit à verbo *feriari*, & idem ferè denotat quod apud Hebræos שבת *Sabbathum*, *quies*. Hinc feſta, feriæ, ſolennitates & feſtivitates æquo gradu ambulant.

II. שבת *Sabbathum* deſcendens à verbo שבת *quieſcere*, variis modis in S. Scripturâ uſurpatur. 1. Pro ſeptima die cujuſvis Hebdomadæ ſupputatâ à creatione mundi, *Exod.* 20: 10. Eo die Deus ab operibus ſuis ceſſavit, eique propterea benedixit, *Gen.* 2: 2.

2. Pro omnibus feſtis à Deo inſtitutis, etiamſi in ſeptimum diem non incidant, ut *Ezech.* 20: 12, 13, 16. In his etiam ab operibus ſervilibus ceſſare debebant uti ipſo Sabbatho.

3. Totus quiſque annus ſeptimus etiam Sabbathum nominatur *Levit.* 25: 4. *Anno ſeptimo Sabbathum ceſſationis eſto ipſi terræ: agrum tuum ne ſeminato*, &c.

4. Feſtum expiationis, quod decimo die menſis Tiſri celebrandum erat, vocatur Sabbathum, *Lev.* 23: 32. *Sabbathum ceſſationis eſto vobis quo affligatis animas veſtras.*

5. Sabbathum ſumitur pro totâ Hebdomadâ, *Lev.* 23: 15. Deus jubet numerare à Paſchate uſque ad Pentecoſten ſeptem Sabbatha, h. e. ſeptem Hebdomadas. Nos jam primo modo de Sabbatho Judaico agemus.

Ex varia hujus vocis Sabbathi ſignificatione apparet loca illa Veteris vel N. T. de Sabbatho agentia, non ſtatim de Sabbatho ſtrictè ſumto, h. e. de ſeptimo quovis die eſſe intelligenda, uti *Coloſſ.* 2: 16. & in aliis locis: *Ne quis vos damnet ob cibum vel potum, aut reſpectu feſti, aut Novilunii aut Sabbathorum.*

III. Sabbathum olim à veteribus Judæis ſecundùm legem oralem ſuperſtitioſè fuit colendum & cultum, atque adhuc hodie ſuperſtitioſiſſimè à novitiis Judæis colitur. Ut hæc aſſertio firmiter probetur, ipſa loca ex

Miſna

Miſna tractatu שבת *de Sabbatho* producam, & per ſingula ferè capita breviter oſtendam quàm ſuperſtitioſæ à Rabbi Jehuda Judæis traditæ ſint leges de Sabbatho colendo; horum tamen nonnullæ ſano ſenſu poſſunt explicari.

Cauſæ, quæ me ad hæc ſequentia ex Miſna producenda, moverunt, ſunt præcipuè duæ. *Prior* eſt, quia hæc pleraque, etſi inveniantur in Miſna Hebræo, nondum tamen ordine ita à quoquam exinde ſunt allegata, & latinitate hactenus donata. Sed poſtquam hæc ſecundâ vice prælo ſubjeci, vidi Tractatûs Schabbath & Erubhin latinitate eſſe donatos à Doctiſſimo D. Sebaſtiano Schmidt, Profeſſore Argentoratenſi, & Lipſiæ editos ab amico meo D. Johanne Benedicto Carpzovio, cui ante biennium per literas ſignificaveram me hunc tractatum de Sabbatho, ut & pleroſque de feſtis paratos habere, eóſque velle, quamprimùm Typographum nactus fuiſſem, unà cum brevibus commentariis in lucem emittere: & propterea ut ſpecimen exhiberem, occaſione diſquiſitionis publicæ de Sabbatho, ordine ſequentis, Miſna percurri; & pleraque, quæ ad rem præſentem facere videbantnr, expreſſi, & latinitate donavi; ut hæc pauca quaſi viam præpararent ad editionem totius tractatûs מועד *de feſtis*. An deinceps meam verſionem publici juris ſim facturus, non adeo certus ſum; præcipuè cum idem D. Sebaſtianus Schmidt polliceatur totius Miſnæ, ut & commentariorum Maimonidis & Bartenoræ tranſlationem Latinam. Interea temporis paro *Philologum Græcum* in Novum T. continentem quæſtiones Philologico-Græcas, paſſim in N. T. Græco occurrentes, quæ jam modo à ſtudioſis Philologiæ publicis diſputationibus defenduntur; imo hic Philologus Græcus Anno 1670. editus eſt prima vice, & ſecunda vice Anno 1685 cum additione & tranſlatione omnium 268 verſuum Chaldaicorum, in Daniele & Ezra occurrentium, in Linguam Hebraicam.

Poſterior cauſa, quæ me movit quare hæc ſequentia ex Miſna in linguam Latinam tum temporis tranſtulerim, eſt, ut oſtenderem Reformatos nullo modo accuſari poſſe Judaiſmi, quando ſtrictam & accuratam more Chriſtiano urgent Sabbathi Chriſtiani obſervationem.

Hæc ſequentia ſunt deſumpta ex Tractatu Miſnico שבת *de Sabbatho*, in quo ſunt viginti quatuor capita, ex quorum ferè ſingulis quædam excerpſi, quæ ad rem præſentem facere videntur.

Ex capite primo hæc ſequentia judicavi eſſe proferenda, & transferenda:
ג· לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא· ולא הלבלר
בקולמוסו· ולא יפלה את כליו· לא יקרא לאור הנר: 3. *Non egredietur ſartor cum acu ſua adventantibus tenebris* (ante Sabbathum:) *ne forte oblivi-*

ſcatur & exeat (poſt obortas tenebras:) *Neque* exibit *Scriba cum calamo ſuo: neque expurgabit veſtes:* (ſcil. à pediculis) *neque leget apud lucem lucernæ* (ſcil. Sabbathinæ.) Præterea adhuc multæ contrariæ opiniones inter domum Hillel & Schammai circa agenda vel omittenda proponuntur: ex. gr. ה. בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום ובית הלל מתירין׃ 5. *Domus Schammai dicit: non humectant atramentum, aut colores, aut pabulares Vicias, niſi ut diſſolvantur dum adhuc dies eſt* (ſcil. profeſtus:) *ſed domus Hillel concedit.* י. אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה על גב גחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום 10. *Non aſſant* (h. e. non licet aſſare) *carnem, cepam aut ovum, niſi ut aſſentur cum adhuc eſt dies. Non immittunt panem in fornacem cum tenebreſcere incipit; neque placentam ſupra prunas niſi ut incruſtetur ſuperficies ejus dum adhuc dies eſt.*

In capite 2. ſubtiliter diſputant quâ materiâ lux Sabbathina ſit accendenda, & quâ non: א. במה מדליקין ובמה אין מדליקין, אין מדליקין לא בלכש, ולא בחוסן, ולא בכלך, ולא בפתילת האידן, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים, לא בזפת, ולא בשעוה, ולא בשמן קיק, ולא בשמן שריפה, ולא באליה, ולא בחלב. *Quo accendunt? & quo non accendunt* (lucernas)? *Non incendunt neque muſco, neque lino impexo, neque involucro bombycis, neque ellychnio ſalicis, ~~neque~~ ellychnio ſylveſtri, neque herbâ virente* (muſco) *quæ eſt ſuper facies aquarum, neque pice, neque cerâ, neque oleo Kikino, neque oleo combuſtionis* (profanato,) *neque cauda* (adipoſâ,) *neque adipe.* ה. המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה כפני החולה שיישן פטור. 5. *Qui extinguit lucernam quoniam timet à gentiiibus, aut à latronibus, aut propter ſpiritum malignum, aut propter ægrum qui dormit, liber eſt.*

Fœminæ diligenter præceptum de accendendis lucernis Sabbathinis obſervant ob pœnam oblivionis, quæ *ſect.* 6. deſcribitur, על שלוש עבירות נשים מתות בשעת לדתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר׃ *Propter tria peccata mulieres moriuntur tempore partus: quia non ſatis cautæ fuerunt circa impuritatem ſuam menſtruam, circa placentam farinaceam & circa accenſionem lucernæ.*

Quia Judæi per accenſionem lucernarum (quarum hîc mentionem facit Miſna) diſtinguere ſolent Sabbathum à diebus profeſtis; ideo operæ pretium erit pauca de lucernis Sabbathinis hîc in medium proferre.

Expli-

Explicatio hujus figuræ, quæ pag. 187. *extat.*

1. Hæc fœmina accendit luces Sabbathinas.

Hinc *quæritur*; Quare fœminis potiùs luces illas accendendi competat officium quàm viris?

Reſp. Propter duas rationes. *Prior* eſt: Quia Heva ex ſententia Judæorum, Adamum fuſtibus excepit quum de arbore vetitâ comedere recuſaret. Adamus verberibus adactus de arbore illâ comedit, & ſibi poſteriſque ſuis mortem conciliavit. Antequam Heva ita peccaſſet Sol mundo collucebat, eâdem ratione quâ olim piis in futuro ſæculo, ſed ob peccatum Solis ſplendor immutatus & diminutus fuit. Verùm quia Heva cauſa fuit diminutæ lucis; ideo etiam fœmina tenetur luces illas Sabbathinas accendere. *Poſterior* ratio eſt: quia fœminæ utplurimum domi adſunt, quum viri ob ſonticas cauſas ſæpe abeſſe, & peregrè proficiſci cogantur.

2. Hic conſpicitur lampas diverſis lucibus ornata: ſi vel unam accenderent, ſatisfacerent legi à Rabbinis latæ: ſed quædam mulieres liberalitatis oſtendendæ ergò duas, tres, quatuor, vel etiam plures luces accendunt. Hæc mulier accendit lampadem habentem ſex luces. Hæ lucernæ ſunt ſummè neceſſariæ; ita ut ſi mulier non habeat pecuniam ad emendum oleum, eam debeat oſtiatim mendicare pro comparando oleo. Si quis ſtudioſè hoc præceptum obſervat, is filios nanciſcetur eruditos & pios. Quando hæ lucernæ accenduntur? In fine diei Veneris circa veſperam paulò ante ipſum Sabbathum, quando Sol montium & arborum cacumina occupare incipit. Ne mulier officii ſui obliviſcatur, paterfamilias ſolet uxorem monere ut lucernas illas accendat. An non licet Judæo uti lucernâ Sabbathinâ accenſâ à Chriſtiano? Non licet.

3. Quare hæ lucernæ paulò ante Sabbathum accenduntur? Sive, Quare Sabbathum paulò citiùs inchoatur, & paulò ſeriùs finitur quàm lex præcepit? *Reſp.* Hoc fit in defunctorum gratiam, quorum animæ ſtatim, inchoato Sabbatho, ex inferis ſive ex purgatorio egrediuntur, & in obvias aquas refrigerii ergò ſeſe projiciunt, atque finito Sabbatho iterum ad loca ſua redeunt.

4. Quamprimum lucernæ ardere incipiunt mulier ambas manus verſus lampadem expandens ait: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת: *Benedictus tu Domine Deus noſter, Rex mundi, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & candelas*

 Sab-

Sabbathinas accendere præcepiſti. Quare mulier tenetur manus ſuas verſus luces expandere? *Reſp.* Precatiuncula illa recitanda eſſet candelâ nondum accenſâ: verùm quia illud fieri nequit, niſi fruſtra eam recitare velit, manus lucernæ opponit, ut lucem ab oculis arceat: & hoc idem eſt ac ſi lucerna non arderet.

5. Veſtes ſuas Sabbathinas in honorem Sabbathi ſolent induere, quæ utplurimùm ſunt diverſæ à veſtibus profanis & quotidianis. Hinc Judæi ditiores peculiares habent veſtes, quas nunquam niſi Sabbatho induunt. Hæc mulier etiam veſtibus Sabbathinis hîc conſpicitur induta.

6. Menſam hîc videtis ſtratam. Judæi ſolent ante Sabbathum menſam ſternere, & ita ſtratam per totum Sabbathum relinquere. Quomodo ſolent ſternere? Linteis mundis & albis, mantilibus, quadris, cyathis, pulvinaribus, ſcamnis, & reliquis rebus neceſſariis. Panes duo etiam menſæ imponuntur. Quare? Quia olim Iſraelitæ die Veneris duplum manna collegerunt. Hîc tamen in menſâ non conſpiciuntur panes. Quare? Quia ſolent tegi. Quare panis tegitur? Ne ignominiam ſuam vini cauſâ videat: nam vini conſecratio priùs ante panis conſecrationem fieri ſolet.

7. In hâc menſâ, ante Sabbathum ſtratâ triplex epulum Sabbathinum ſolent comedere, & quidem inſtructum conquiſitiſſimis & delicatiſſimis cibis. Singulis culter in menſa apponitur, qui ante Sabbathum eſt repurgandus & acuendus. *Vide de his & aliis uberiùs in Synag. Buxtorf. c.* 15.

E diverticulo in viam revertamur.

In *cap.* 3. *ſect.* 3. de ovo ajunt אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל, ולא יפקיענה בסודרין ור' יוסי מתיר ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה *Non ponunt ovum ad latus calefactorioli ut parumper aſſetur, neque frangunt illud ſudariis. Sed R. Joſe permittit. Neque abſcondunt illud in arena, aut in pluvere viarum ut aſſetur.*

In capite quarto diſquirunt, quali materia ollæ, in quibus cibus qui die Veneris circa veſperam coctus eſt, aſſervatur, ſint tegendæ, ut calorem diutiùs retinere poſſint: nam ipſo Sabbatho non licet ipſis ignem ſtruere, ut cibos de novo calefaciant. א. במה טומנין ובמה אין טומנין, אין טומנין לא בגפת, ולא בזבל לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול בין לחים בין יבשים, לא בתבן, ולא בזגים, ולא במוכים ולא בעשבים בזמן שהן לחים, אבל טומנין בהן כשהן יבשין; טומנין בכסות, ובפירות, בכנפי יונה, ובנסורת של חרשים, ובנעורת של פשתן דקה. ר' יהודה אוסר נדקה ומתיר בגסה. 1. Quo obtegunt? & quo non obte-

obtegunt? Non obtegunt cum fæcibus torcularis, neque cum fimo, neque cum ſale, neque cum calce, neque cum arena, ſive humidis, ſive ſiccis; neque cum palea, neque cum vinaceis, neque cum mollibus, (*ut molli lana, &c.*) neque cum herbis, tum cum ſunt humida: ſed obtegunt cum illis quum ſunt arida. Obtegunt cum veſtimento, & cum fructibus, cum alis columbæ, & cum ſegmentis opificum, & cum ſtupa lini tenui. Ribbi Jehuda vetat cum tenui, ſed permittit cum craſſa.

In capite 5. multæ abſurdæ quæſtiones moventur de beſtiis, quibus inſtrumentis die Sabbathi ſine ejus violatione egredi poſſint, ut *ſect.* 1. במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה, יוצא הגמל באפסר ונאקה בחטם ולובדקים בפרומביא וסוס בשיר, וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר: *Cum quo beſtia egreditur?* (è ſtabulo) *& cum quo non egreditur? Camelus egreditur cum capiſtro, & camelus* (fœmina) *cum annullo narium, & aſini lybiani cum fræno, & equus cum catena, & omnia animalia, quibus catenæ competunt, egrediuntur cum catena, & trahuntur cum catena.*

Similiter ſect. 2. חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו. זכרים יוצאין לבובין, רחלות יוצאות שחוזות, כבולות, וכבונות, העזים יוצאות צרורות וכו' *Aſinus egreditur cum clitellis tum cum alligatæ ſunt ei. Arietes exeunt copulati. Oves fœminæ exeunt alligatæ* (caudam ovium ligabant ſupra dorſum ut mares eas faciliùs inirent) *ligatæ* (ne à maribus iniri poſſent) *& circumligatæ* (ſcil. panniculo circa corpus, ut lanam conſervarent puram) *Capræ exeunt ligatæ* (circa ubera ad exſiccandum, non ad lac excipiendum, &c.

Sectione 4. interdicuntur varia inſtrumenta, cum quibus non licet beſtiis in Sabbatho egredi, ut: אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו, ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק, ולא בסולם שבצוארו, ולא ברצועה שברגלו, ואין התרנגולין יוצאין בחוטין, ולא ברצועות שברגליהם, ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן, ואין הרחלים יוצאות חנונות, ואין העגל יוצא בגימון, ולא פרה בעור הקופר, ולא ברצועה שבין קרניה וכו' Non egreditur aſinus [*in Sabbatho*] cum clitellis tum cum non ſunt alligatæ ei, neque cum tintinnabulo etiamſi ſit obthuratum, neque cum ligno quod eſt in collo ejus, neque cum loro quod eſt in pede ejus: neque galli [*vel gallinæ*] egrediuntur cum funiculis, neque cum loris quæ ſunt in pedibus eorum: neque arietes egrediuntur cum herba in naribus: [*quam ingerunt ovibus in nares ut ſternutent*] neque vitulus exit cum jugo vitulino, neque vacca cum pelle ericii, neque cum loro quod eſt inter cornua ejus, &c.

In capite 6. Miſna multas nugas proponit de mulieribus & viris, quibus inſtrumentis audeant exire vel non exire. ſect. 1. במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה, לא תצא אשה לא בחוטי צמר, ולא בחוטי פשתן, לא ברצועות שבראשה ולא תטבול בהן עד שתרפה ולא בטוטפת, ולא בסנבוטין, בזמן שאינן תפורין, ולא בכבול לרשות הרבים, ולא בעיר של זהב, ולא בקטלא, ולא בנזמים, ולא בטבעת שאין עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה. Cum quo mulier egreditur? & cum quo non egreditur? Non egreditur mulier cum filis laneis, neque cum filis lineis, nec cum loris quæ ſunt ſuper capite ejus. Neque cum his lavabit, donec laxavit ea. Neque cum totaphoth: [*eſt lamina quam mulieres alligant fronti ab una aure ad aliam*] neque cum monilibus tum cum non ſunt conſuta, neque cum cabhul [*h. e. pannulo ſubfrontali: eſt genus ornamenti mulieris*] in publicum, neque cum civitate aurea (*h. e. coronulâ aureâ ad formam urbis Jeruſalem factâ, aut in qua ejus figura erat effigiata; talem ſponſæ aut virgines honeſtiſſimæ in nuptiis geſtabant*) neque cum fibula, neque cum inauribus, neque cum annulo in quo non eſt ſigillum, neque cum acu quæ non eſt perforata.

Similiter ſect. 2. לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה ולא בתפילין, ולא בקמיע בזמן שאינה מן המומחה ולא בשירין, ולא בקסרא. ולא במגפיים: Non egredietur vir cum calceis ferratis [*qui infrà clavis ferreis ſunt muniti*] ne quidem cum uno, tum cum non eſt in pede ejus plaga: neque cum phylacteriis [*h. e. loris fronti & brachio alligari ſolitis, quibus textus aliquot Biblici membranæ inſcripti includuntur*] neque cum amuleto quod non eſt ex probatis [*amuletum probatum eſt quod ſanavit tres homines*] neque cum lorica (*h. e. veſte facta ex parvis annulis ferreis*) neque cum galea, neque cum tibialibus ferreis.

Similia habet Miſna ſect. 3. לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא בטבעת שיש עליה חותם ולא בכוליאר ולא בכובלת ולא בצלוחית של פלייטון וכו' Non exibit mulier, (*ſcil. è domo*) cum acu perforata, neque cum annulo in quo eſt ſigillum, neque cum peplo muliebri, neque cum globo balſami (*argenteo vel aureo cui balſamum inditur*) neque cum vaſculo balſami.

Etiam ſect. 4. לא יצא האיש לא בסייף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא באלה, ולא ברומח וכו': Non egredietur vir (*die Sabbathi*) cum gladio, neque cum arcu; neque cum clypeo, neque cum baculo, neque cum haſta, &c.

Similia occurrunt ſect. 5. יוצאת אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חבירתה בין משל בהמה, ובטוטפת, ובסנבוטין בזמן שהן תפורין, בכבול, ובפיאה נכרית לחצר, במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה, ובמוך שהתקינה לנדתה, בפילפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה

Egre-

Egreditur mulier cum filis capilli ſive ſuis, ſive ſociæ ſuæ, ſive beſtiæ; & cum totaphoth, & cum monilibus tum cùm ſunt aſſuta; cum cabul, & cum coma aliena in atrium; cum molli quod eſt in aure ejus (*ad exſorbendum humorem aurium*) & cum molli (*lana*) quæ eſt in calceo ejus (*ne pedem lædat*) & cum molli, quod præparat pro ſeparatione ſua (*tempore menſtruorum*;) cum pipere aut cum grano ſalis, & omni re quæ ori ejus inditur.

Denique ſimilia inveniuntur ſectione 8. הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר ורבי יוסי אוסר *Mutilus* (vel abſciſſus pede) *egreditur cum fulcro ſuo ligneo* (vel cum calceo ſive pede ſuo ligneo) *ſecundùm ſententiam Ribbi Meir*; *ſed Ribbi Joſe interdicit*: quæ poſterior ſententia etiam approbatur, uti apparet ex circulo nomini Joſe in Miſna ſupraſcripto, qui indicat illius Rabbini ſententiam approbari.

In capite 7. enumerantur triginta novem capita generalia operum non faciendorum, ad quæ omnia alia opera etiam minutiſſima, quæ in Sabbatho prohibita ſunt, referuntur: ex. gr. primum genus eſt *Serere*: ſub eo comprehenduntur, putare vites,, collucare arbores, plantare, propagare vites vel ramos arborum, &c. Ita loquitur Miſna ſectione 2. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת· א· הזורע· ב· והחורש ג· הקוצר· ד· והמעמר· ה· הדש· ו· והזורה· ז· הבורר· ח· הטוחן· ט· והמרקד· י· והלש· יא· והאופה· יב· הגוזז את הצמר· יג· המלבנו· יד· והמנפצו· טו· והצובעו· יו· והטווה· יז· והמיסך· יח· והעושה שתי בתי נירין· יט· והאורג שני חוטים· כ· והפוצע שני חוטין· כא· הקושר· כב· והמתיר· כג· והתופר שתי תפירות· כד הקורע על מנת לתפור ב תפירות· כה· הצד צבי· כו· השוחטו· כז· והמפשיטו· כח· המולחו· כט· והמעבד את עורו ל· והמוחקו· לא· והמחתכו· לב· הכותב שתי אותיות· לג· והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות· לד· הבונה· לה· והסותר· לו· המכבה· לז· והמבעיר· לח· המכה בפטיש· לט· המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות· מ· חסר אחת.

Patres operum (h. e. generalia opera die Sabbathi non facienda) *ſunt quadraginta minus uno.* 1. *Qui ſerit* (ſcil. peccat contra præceptum quartum faciendo opus quod die Sabbathi non eſt licitum). 2. *qui arat.* 3. *qui metit.* 4. *qui manipulos facit.* 5. *qui triturat.* 6. *qui ventilat.* 7. *qui purificat* (frumentum). 8. *qui molit.* 9. *qui vannit.* 10. *qui depſit.* 11. *qui coquit.* 12. *qui tondet lanam.* 13. *qui dealbat eam.* 14. *qui excutit eam.* 15. *qui colorat eam.* 16. *qui net.* 17. *qui orditur telam.* 18. *qui facit duo licia.* 19. *qui texit duo fila.* 20. *qui findit duo fila.* 21. *qui ligat.* 22. *qui ſolvit.* 23. *qui conſuit duas ſuturas.* 24. *qui lacerat eo fine ut conſuat duas ſuturas.* 25. *qui venatur capream.* 26. *qui mactat eam.* 27. *qui detrahit ejus cutem.* 28.

qui

qui ſalit eam. 29. *qui parat pellem ejus.* 30. *qui abradit eam.* 31. *qui incidit eam.* 32. *qui ſcribit duas literas.* 33. *qui delet ea conditione ut ſcribat duas literas.* 34. *qui ædificat.* 35. *qui deſtruit.* 36. *qui extinguit.* 37. *qui accendit.* 38. *qui percutit malleo.* 39. *qui educit ex una poteſtate in aliam* (h. e. è loco privato in publicum, & vice verſa è loco publico in privatum) *Ecce illi ſunt patres operum quadraginta minus uno.*

Sectione 4. docetur Sabbathum profanari ſi quædam minima proferantur: המוציא תבן כמלא פי פרה, עצה כמלא פי גמל, עמיר כמלא פי טלה, עשבים כמלא פי גרי. עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת יבשים כמלא פי גרי Qui effert (*in Sabbatho*) paleam quaſi plenum os vaccæ (*h. e. quantum os vaccæ capit*;) fœnum leguminum quaſi plenum os cameli; gramen quantum eſt plenitudo oris agni; herbas quaſi plenum os hœdi; folia allii & folia ceparum viridia ad quantitatem caricæ: arida ad plenitudinem oris hœdi, *reus fit violati Sabbathi.*

DISSERTATIO TRIGESIMA QUINTA,

Quæ eſt pars tertia

DE

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie

De Sabbatho Judaico.

IV. *A capite octavo uſque ad finem Tractatus Miſnici de Sabbatho adferuntur varii Textus in Latinam linguam tranſlati, probantes Judæos ſuperſtitioſo modo Sabbathum obſervare.*

V. *Maimon in materia de Sabbatho etiam nugatur.*

VI. *Datur liber in folio, vocatus* liber præceptorum magnus, *continens explicationem 613. præceptorum, ex quo multa ſuperſtitioſa de Sabbatho proferuntur, ut & ex Buxtorfii Synagoga.*

VII. VIII. *Ex his & ſequentibus clarè probatur Judæorum Sabbathum conſiſtere in obſervatione rerum minimarum & ridicularum, & in largiter edendo & bibendo, &c.*

1. *Nam Sabbathum vocatur* עונג deliciæ.
2. *Ter vel quater lautè docent eſſe comedendum.*
3. *Et cibi delicatiſſimi pridie Sabbathi ſunt emendi & præparandi.*
4. *Diutius ipſo Sabbatho dormiunt.*
5. *Et nuptias etiam celebrant.*

Ad-

ADhuc ex Miſna, libro apud Judæos authentico, pergemus enarrare nugas, quas Judæi diebus Sabbathi ſecundùm legem oralem obſervare tenentur.

In Capite 8. docet Miſna illum fieri reum violati Sabbathi, qui nonnulla minima geſtat vel producit א׳ המוציא יין כדי מזגת הכוס, חלב כדי גמיעה, דבש כדי ליתן על הכתית, שמן כדי לסוך אבר קטן, מים כדי לשוף בהם את הקילור, ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית Efferens (*in Sabbatho*) vinum ad mixtionem poculi; lac ad abſorbendum (*unicâ vice*;) mel ut imponat illud ſuper compreſſum vulnus; oleum ad inungendum membrum parvum; aquam ad abluendum cum illis collyrium; (*oculorum pigmentum*) & efferens *quorumcunque reliquorum potuum quartale; & quarumcunque aquarum putreſcentium quartale, fit reus violati Sabbathi.* Similiter *Sect.* 2. המוציא חבל כדי לעשות אזן לקופה, גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה. Producens funiculum ad faciendum anſam arcæ; juncum ad faciendum anſam ſuſpenſoriam ſubcerniculo aut cribro *Sect.* 3. עור כדי לעשות קמיע, קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפלין שהיא שמע ישראל, דוכסוסטוס כדי לכתוב מזוזה, דיו כדי לכתוב שתי אותיות, כחול כדי לכחול עין אחת. *Producens in Sabbatho* pellem ad faciendum amuletum; membranam, ut ſcribat in ea parvam legis ſectionem, quæ in phylacteriis (*ſolet recondi*) ſcil. Audi Iſraël (*Deut.* 6: 4.) pergamenum, ut ſcribat in eo Mezuzah; atramentum, ad ſcribendum duas literas; fucum, ad fucandum oculum unum, *fit reus violati Sabbathi.*

In cap. 9. *ſimilia ferè interdicuntur* ה׳ המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה. תבלין כדי לתבל ביצה קלה 5. Efferens ligna ad coquendum ovum leve; Condimenta ad condiendum ovum leve.

ו׳ פלפלת כל שהוא. ועטרן כל שהוא, מיני בשמין ומיני מתכות כל שהן 6. *Proferens* piperis quantulumcunque; & reſinæ quantulamcunque; ſpecies aromatum & ſpecies metallorum quantulaſcunque *fit reus violati Sabbathi.*

In Cap. 10. Sect. 6. Reus violati Sabbathi vocatur, הנוטל צפורניו זו בזו, או בשניו, וכן שערו, וכן שפמו, וכן זקנו, וכן הגודלת, וכן הכוחלת, וכן הפוקסת Abſcindens ungues ſuos, alterum altero, aut dentibus ſuis; item capillos ſuos, myſtacem ſuum, aut barbam ſuam; ſimiliter (*rea fit violati Sabbathi*) plicans capillos (*quia talis videtur texere*;) & fucans oculos (*quia videtur pingere*) & diſcernens capillos (*quia videtur nere.*)

In Cap. 11. Sect. 1. *Miſna ait*, הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות

הרבים לרשות היחיד חייב, מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע, רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרין Projiciens (*in Sabbatho*) è loco privato in locum publicum; aut è loco publico in locum privatum reus eſt; aut è loco privato in locum privatum, ubi locus publicus in medio eſt: Ribbi Akibha reum facit, ſed Sapientes abſolvunt.

Cap. 12. *Sect.* 3. *reus violati Sabbathi peragitur* הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו חייב Scribens duas literas ſive dextrâ ſuâ, ſive ſiniſtrâ ſuâ reus eſt. *Sect.* 4. הכותב על בשרו חייב Scribens ſuper carne ſuâ reus eſt.

Cap. 13. *Sect.* 6. *habetur*, צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב, נעלו שנים פטורין, לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבין ורבי שמעון פוטר: Si Caprea ingreſſa fuerit domum, & unus clauſerit januam ante faciem ejus, reus eſt, ſi duo clauſerint liberi ſunt. Si unus non potuit claudere, & clauſerunt duo, rei ſunt; ſed Ribbi Schimeon abſolvit.

Cap. 15. *Sect.* 1. אלו קשרים שחייבין עליהן, קשר הגמלין וקשר הספנין, וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרן ר׳ מאיר אומר כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו: Hi ſunt nodi propter quos fiunt rei *violati Sabbathi*; ut nodus camelariorum, & nodus nautarum: & ſicuti aliquis reus fit propter horum ligationem, ſic etiam reus fit propter ſolutionem eorundem. Ribbi Meir dicit; quemcunque nodum aliquis poteſt ſolvere alterutrâ manu, non fit reus propter eum. *Sect.* 3. מציעין את המטות מלילי שבת לשבת, אבל לא משבת למוצאי שבת: Sternunt lectos à veſperâ Sabbathi pro Sabbatho, ſed non à Sabbatho pro exitu Sabbathi.

Cap. 16. *Sect.* 1. *mandat Miſna quid ex incendio ſit eripiendum:* כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן: —— מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין ואף על פי שיש בתוכן מעות Omnes Scripturas ſanctas (*quæ ſunt Lex & Prophetæ*) quod attinet, eripiunt eas (*ſine Sabbathi violatione*) ex incendio, ſive legant in iis ſive non (*qui ſunt libri Hagiographi.*) —— Eripiunt thecam Bibliorum unà cum Bibliis & thecam Thephillin cum ipſis Thephillin, licet in eâ etiam fuerint pecuniæ.

Cap. 18. *Sect.* 3. *habetur*, אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת וקושרין את הטבור: Non extrahunt ex vulva fœtum die feſto ſed juvant. At obſtetricantur mulieri in Sabbatho, & accerſunt ei obſtetricem de loco in locum, & profanant propter eam Sabbathum, atque ligant umbilicum.

Cap.

Cap. 21. *Sect.* 1. *ait Miſna*, נוטל אדם את בנו והאבן בידו, וכלכלה והאבן בתוכה: Tollit homo filium ſuum unà cum lapide in manu ejus, item caniſtrum & lapidem in eo. *Sect.* 3. בית שמאי אומרים מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין ובית הלל אומרים נוטל את הטבלא כולה ומנערה מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשין מפני שהוא מאכל בהמה, ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו: Domus Schammai dicit: tollunt de menſa oſſa & cortices: ſed domus Hillel dicit, tollunt totam tabulam & excutiunt eam. Removent à menſa micas ad minorem magnitudinem quàm eſt oliva; & ſiliquam piſorum, & ſiliquam lentium, quoniam cibus beſtiarum ſunt. Spongia ſi habeat corium quo apprehendi & teneri poſſit, abſtergunt eâ; ſin minus non abſtergunt eâ.

Cap. 22. *Sect* 2. *Textus Miſnæ ait*: כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן ודגים מלוחים קטנים וקולייס האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן: Quicquid coctum fuit veſperâ Sabbathi in aquis calidis, id macerant iterum in aquis calidis in ipſo Sabbatho: quicquid verò non fuit coctum in aquis calidis veſpera Sabbati, id lavant in aquis calidis in Sabbatho, excepto ſalſamento vetuſto, parvis piſciculis ſalitis, & colia Hiſpano: quia lotio horum eſt perfecta eorum præparatio. *Sect.* 6. לא מתגרדין Non ſcalpunt ſe *in Sabbatho*, ואין עושין אפיקטוזין Neque faciunt vomitoria. ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא, Non informant infantem (*h. e. non complanant manu membra infantis*) neque reſtituunt fracturam; ſed cui eſt manus aut pes luxatus, non indet ea aquæ frigidæ, ſed lavabit ſecundùm conſuetudinem: & ſi ſanabitur, ſanetur.

Cap. 24. *Sect.* 2. *habetur*: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה ובין גסה Solvunt faſciculos manipulorum coram beſtiâ, & comminuunt ſummitates (*manipulorum frugis*,) ſed non faſciculos graminis colligati. Non diſcindunt pabulum neque ſiliquas coram beſtiâ, ſive in minuſculas ſive in majuſculas partes. *Sect.* 3. אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין ואין ממרים את העגלין אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולין, ונותנין מים לכורסן אבל לא גובלים ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין ולפני אווזין ותרנגולים ולפני יוני הרדיסיות Non ſaginant camelum, neque infigunt (*cibum gutturi*) ſed manu guſtandum offerunt, neque infundunt lac vitulis, ſed ſpontè guſtandum offerunt; ingerunt etiam bolos gallinis, & injiciunt aquam in furfures,

ſed

ſed non miſcent pabulum, neque ponunt aquam coram apibus, & coram columbis, quæ ſunt in columbario; ſed ponunt coram anſeribus, gallinis, & coram columbis domeſticis.

IV. Cogitaveram plura exempla ex tractatu Miſnico de Sabbatho in medium proferre, ſed Typographus copiâ literarum Hebraicarum deſtituitur; ideo cogor hîc abrumpere. Ex his tamen allatis exemplis benevolus Lector abundè & clarè percipiet, quod Judæi tantùm futiles, nugatorias, abſurdas & inutiles quæſtiones de Sabbatho moveant; & quod putent talibus nugatoriis operibus præſtandis ſe Sabbathum ſecundùm Legem Divinam optimè celebrare. Hæc ergo exempla ex Miſnâ allata ſufficiant. Jam porro ad celeberrimum Maimonidem deſcendamus, & ex eo etiam, ut & ex *libro Præceptorum magno* quædam de Sabbatho proferamus.

V. Maimonides, omnium nugatorum in materia de Sabbatho ferè coryphæus, hîc vehementer ineptit; fuit tamen Vir doctiſſimus, & inter Judæos atque Chriſtianos celeberrimus, quique aliàs nugarum oſor eſt, ſed in hâc materiâ earum amator eſt vocandus. De Maimonide propter inſignes ipſius virtutes tale fecerunt adagium, uti videre eſt in præfatione libri *Thisbi* Eliæ Levitæ, ממשה עד משה לא קם כמשה *A Moſe*, ſcil. Propheta, *uſque ad Moſen*, ſcil. hunc Maimonidem, *non ſurrexit ſicut hic Moſes.* Et Cunæus de eo refert, quod ille primus fuerit inter Judæos qui docuerit & ſciverit quid ſit non ineptire. In hac tamen materia ei hic titulus non competit. Centenis exemplis ex ipſius tractatu הלכות שבת poſſem hoc probare, ſed illis omiſſis unum vel alterum exemplum jam tantùm in medium proferam. Capite 25. Sect. 16. dicit: בהמה שנפלה לבור או לאמת המים וכו׳ *Cum beſtia inciderit in puteum aut foſſam aquarum*, ſi ei ibi cibus dari poſſit, ſuſtentant eam ibi cibo uſque ad exitum Sabbathi: ſed ſi non, apportant ſtramenta & pulvinaria, atque ponunt ſub ea, ſi aſcendere poſſit, aſcendat.

Capite 6. Sectione 2. ſubtiliter, uti ſæpe hîc ſolet, diſtinguit: כותי שעשה מלאכה וכו׳ *Cuthæus*, h.e. gentilis, *ſi fecerit opus aliquod*, vel paraverit aliquid in Sabbatho ex ſe ipſo, ſi illud propter Iſraelitam fecerit, eo non licet uti Iſraelita: verùm ſi paraverit tantùm pro ſe, tum Iſraelita uti eo poteſt ipſo Sabbatho. *Plura vide in ipſo Maimonide.*

VI. In ספר מצוות גדול *libro Præceptorum magno*, præcepto ס״ה 65. varia, etiam nugatoria, ibi traduntur præcepta, quæ brevitatis cauſâ tantùm latinè tradam. 1. Non ambulandum eſt ſuper herbâ, ne pedibus eam evellas. 2. Non eſt conſcendenda arbor, aut aliquid ſuſpendendum.

dum in ea, ne fortè ramum aliquem frangas. 3. Poma Sabbatho decerpta comedi non debent, præſertim ſi circa caudam pomi aut pyri aliquid arboris remanſerit. 4. Nemo veſtibus indutus aquam ingredi audet, ne fortè veſtes madidas poſtea extergat. 5. Veſtis vino aut oleo madefacta exprimi non debet. 6. Sinapi die Sabbathi non eſt commiſcendum aquâ aut vino. 7. Pomum ad ignem non eſt ponendum ut aſſetur. 8. Pulicem humi ſedentem, vel extrinſecus in veſtibus diſcurrentem capere non licet: ſi verò mordeat capi poteſt ſed non occidi: ſed pediculus ex ſententia aliorum occidi poteſt, quia ex ſudore, & non ex ovis, uti pulices excudi dicuntur. Vide accerrimam de pediculo diſputationem in *Synagoga Buxtorfii cap.* 16. Nam R. Elieſer dicit, ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל *Qui Sabbatho pediculum occidit idem facit ac ſi camelum interficeret.* 9. Reptilia, quæ mordent & interficiunt, ut muſcæ, crabrones, ſcorpiones, ſerpentes & canes furioſi Sabbatho occidi poſſunt, præſertim ſi ferantur in hominem: ſed ſi quietè ſedeant aut hominem fugiant illicitum eſt. 10. Cibus dari poteſt gentili & cani, ſed non porco. 11. Duo equi vel duo aſini vincti ſimul emitti nequeunt, ne funiculum geſtare videantur. 12. Non licet percutere tabulam, aut ludere nuce, vel tinnire nola ut vel infantem à fletu compeſcas. 13. Non licet numerare. Sexcenta ſimilia exempla ex hoc Præceptorum libro proferre poſſem niſi crederem modò allata ferè nauſeam parere.

Buxtorfius in Synagoga capite 16. innumera ferè exempla ſimilia ex ſcriptis Judæorum profert: Ex. gr. Emplaſtrum vulneri impoſitum geſtare licet; ſi verò cadat, tollere non licet, nec de novo vulnus obligare. Lutum calceorum ad murum vel parietem abradi poteſt, non ad terram, ne foveam implere videaris. Cætera vide ibidem.

VII. Ex his antecedentibus, quæ ex Miſna, Maimonide, & libro Præceptorum, aliisque protuli; *Primò* clariſſimè apparet Judæorum Sabbathum præcipuè conſiſtere in obſervatione rerum tantùm minimarum & ridicularum nugarum; non verò in pietate, neque in cultu divino & bonis operibus exercendis. Hæc aſſertio ex ſequentibus adhuc manifeſtior fiet.

VIII. *Secundò.* Ex his apparet, quòd Judæi non tantùm vero cultui & bonis operibus Sabbatho operam non dent; ſed è contrà apparet quòd genio indulgeant, edant, bibant, hilaritati ſtudeant; imo die Veneris præcedente multa præparant, quæ in Sabbathum uſque conſervant, ut majori gaudio Sabbathum celebrare poſſent.

Hinc 1. Sabbathum ab ipſis vocatur ענג *delitiæ*; quia Sabbatho deli-

 tiis,

tiis implentur: ideo edunt, bibunt, cutem curant; ſed omnia eo animo ut Sabbatho meritum honorem offerant.

2. In Talmude Tract. שבת fol. 117. diſputant Rabbini quoties edendum ſit ipſo Sabbatho, תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת ג׳ רבי חידקא ד׳ וכו׳. Brevitatis cauſâ vide ipſum Textum, vel Cl. Hulſium in *Theol. Judaica pag.* 239. ubi hic Textus latinè tranſlatus eſt. Tradunt Rabbini ter prandendum eſſe, ſed R. Chiddaka eſt liberalior, & quater edendum eſſe mandat. Uterque probat ſententiam ſuam ex *Exod.* 16: 26. ubi ter habetur *hodie*; ergo ter edendum: *Dixit Moſes, comedite illud* hodie: *nam Sabbathum* hodie *Domino eſt*, hodie *non invenietis ullum cibum in agro*. Qui quater vult comedendum eſſe, ait cœnam veſpertinam hîc excipi. Promittitur ter (vel quater) ita largiter edenti triplex benedictio, h.e. liberabitur à tribus pœnis; à doloribus Meſſiæ, à judicio inferni, & à bello Gog & Magog. Adferuntur ſimul in loco citato Talmudico Textus S. Scripturæ, ex quibus hæ benedictiones probantur. Quàm jucundum igitur debet eſſe Sabbathum helluonibus illis, capacem ſtomachum & plenipotentem ventrem habentibus!

3. Ut lautiùs convivia illa celebrare poſſent, ſolent generoſum vinum, præſtantiſſimas carnes, gallinas, lautiſſimos piſces, alioſque cibos ſibi ante Sabbathum comparare; vel ſi habeant, uſque ad Sabbathum ſibi ſervare. Imo ſi aliquis hoc faciat, & lautiſſimos cibos in honorem Sabbathi, etiam cariſſimo pretio, ſibi emat, ingentes compararet ſibi opes. Buxtorfius *in Synag. cap.* 15. duo exempla ex Talm. Tractatu שבת *fol.* 119. *col.* 1. adfert, quorum prior fuit lanio, qui quando ei in manus incideret pecus altile & ſaginatum, illud uſque in Sabbathum reſervavit, ut bonis carnibus Sabbathum celebraret & cohoneſtaret. Hinc tantas congeſſit divitias, ut aliquis eum domi comediſſe viderit ex menſa aurea, ſedecim hominum onere, de quâ pendebant ſedecim catenæ argenteæ; Menſa illa onuſta erat meris argenteis vaſis, puta ſcutellis, cochlearibus, &c. Poſterior, Joſephus nomine, ſemper præſtantiſſimos & cariſſimos piſces ſibi emebat, ut lautè & opiparè ipſo Sabbatho vivere poſſet. Tandem piſcis die Veneris venalis proſtabat, ſed omnes pretii amplitudo deterrebat. Hic Joſephus eum videns emit, & invenit in ejus ventre ſpiram plei ornatam & plenam pretioſiſſimis gemmis, quæ integri regni pretium æquare credita eſt. Quis Judæorum non facile, excitatus talibus exemplis, quævis erogaret, ut lautiſſimos cibos in honorem Sabbathi ſibi coëmeret? ut majori gaudio ex cibo & potu fruerentur, ſolent diutiùs quàm aliis diebus aſſidere menſæ, quæ per totum Sabbathum manet ſtrata.

4. Ipſo

4. Ipſo Sabbatho diutiùs dormiunt quàm profeſtis diebus; & ut majori gaudio afficerentur, ſtatuerunt ut ſinguli mariti hac nocte plus quàm cæteris noctibus uxorum ſuarum arva conſererent; utque ſe viros magis præſtarent, alliis ante Sabbathum veſci ſolent. Hinc qui hac nocte concipiuntur, ſæpe in præclaram adoleſcunt indolem, & in Sapientum diſcipulos evadunt. *Vide Cap.* 15. *Synagogæ Buxtorfii.*

5. Judæi nuptias ſuas ipſo Sabbatho ſæpiſſime celebrant: nam ſic ſponſus & ſponſa, cæterique amici animum relaxare, & ſe jucunditati dare poſſunt. In Talmude Tractatu *de Sabbatho fol.* 118. citante Buxtorfio in Synag. cap. 15. habetur: כל המענג וכו׳. *Si quis Sabbatho animum ſuum relaxet, & ſe jucunditati det, Sabbathumque cum voluptate & lætitia tranſigat, à Deo illi hæreditas ſine termino datur,* uti ſcribitur *Jeſ.* 58: 14. *Tunc* (nempe quando Sabbatho te oblectabis, deliciaſque tuas vocabis) *delectaberis in Domino, & tollam te ſuper altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Jacob patris tui*; de quâ meminit Moſes *Gen.* 28: 14. *Dilataberis ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem & Meridiem. Qui frontem Sabbatho exporrigit, & genio indulget, regnorum ſervitute liberabitur,* ſicut ſcribitur: *Tollam te ſuper altitudines terræ.* Item: *Mentientur inimici tibi, & ſuper excelſa eorum calcabis.* Rabbi Juda dixit, Rabh dixiſſe, *Qui hilariter Sabbathum tranſigit, petitiones cordis ſui à Deo conſequitur.* Hinc Antonius Margarita apud Buxt. loco cit. ſcribit Talmudiſtas ſtatuere ſingulis hominibus ipſo Sabbatho animam Sabbathinam infundi, quæ finito Sabbatho iterum exit, quæque cauſa eſt tantæ lætitiæ, quantam Judæi eo die ſæpe percipiunt.

DISSERTATIO TRIGESIMA SEXTA,

Quæ eſt pars quarta

D E

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie adhuc

De Sabbatho Judaico.

VI. *Induunt veſtes Sabbathicas.*
VII. *Variæ deliciæ Sabbathicæ enumerentur.*
VIII. *Omnis triſtitia eſt prohibita.*
IX. *Etſi aliquis omnibus diebus lauta convivia celebraret, ipſo Sabbatho deberet.*

debent celebrari lautiora.

IX. *Chriſtiani ergo ſtrictam Sabbathi Chriſtiani obſervationem urgentes, non ſunt Judaiſmi accuſandi.*

X. *Opera neceſſitatis, quæ non patiuntur dilationem ſine magno detrimento, ipſo Sabbatho exerceri poſſunt. Sed Judæi in talibus operibus determinandis valde hallucinantur.*

2. Contra opera charitatis, quæ licita ſunt Sabbatho, peccant Judæi, quando beſtiam vel hominem ex foſſa vel publica latrina non audent extrahere. &c.

3. Opera intrinſecæ pietatis ſunt exercenda.

4. Etiam opera civilis honeſtatis.

XI. *Veri Judaizantes, qui Judæos imitantur, ſunt multi & diverſi generis.*

XII. *Oſtenditur quo tempore Judæi Sabbathum inchoaverint.*

VErſamur in enarratione deliciarum, quibus Judæi ipſo Sabbatho fruuntur; earum quinque enumeravimus, ſequuntur jam reliquæ enumerandæ.

6. Judæi diebus Sabbathi utuntur veſtibus præſtantiſſimis Sabbathinis, quas tantùm tum induunt, & non aliis diebus: Sabbathum enim vocant מלכה *Reginam*; atqui non decet Reginam inviſere niſi regiis & præſtantiſſimis veſtibus.

7. Ipſo Sabbatho non licet ſonum edere in inſtrumentis muſicis, imo non licet eadem ita tangere ut cantilenam referant: ſed quum nuptiæ Sabbatho celebrantur, licet Chriſtianum rogare, ut teſtudine vel aliis inſtrumentis ludat. *Vide Cap.* 15. *Synagogæ Buxtorfii.* Ut uno quaſi ſchemate omnes deliciæ Sabbatho exercendæ conſpici poſſint, breviter regulas Sabbathinas ex Synagoga excerpam, in qua multæ aliæ regulæ de Sabbatho breviter conſpiciuntur collectæ ex ספר הירא׳ה *libello timoris*, & quidem rythmis Germanicis:

Eſto bono animo, teque divitem eſſe exiſtimato.
Pretioſis veſtibus & elegantibus pannis induitor.
Optima quæque ad Sabbathi celebrationem emito.
Carnes, piſces & vinum generoſum appone.
Egregiè menſa inſtruatur.
Vinum ad conſecrationem auro contra carum ne putato.
Eſto bono animo, & omnibus quæ ad corporis delectationem faciunt utitor.
Omnem mœrorem & triſtitiam procul amove.
Quàm præſtantiſſima poteris emito.
Cum uxore tuâ & filiis tuis lætare.
Tribus epulis menſam inſtrue,

Nec

Nec, niſi quæ ad hilarita em faciant, loquere.

Ex libello benedictionum adhuc hæc ſequentia annotantur.

Veſtibus lætitiam & hilaritatem deſignantibus induitor.
Omnigenis indulge voluptatibus,
Piſcibus, capis & coturnicibus
Varias conquire delicias,
Gallinas altiles, multaſque cupedias,
Vinum aromatiten parvi ne facito.
Præſtantiſſimum vinum, carnes & piſces compara, &c.

8. Imo in Sabbatho ita hilares eſſe debent, ut omnis triſtitia & imploratio miſericordiæ Divinæ, etiam temporibus adverſis, planè à Rabbinis interdicantur. Teſtimonium ejus rei clarum inveni in *Maimon. Tract.* הלכות שבת *Cap.*30. *Sect.* 12. אסור להתענות ולזעוק ולהתחנן ולבקש רחמים בשבת ואפילו בצרה וכו׳ *probibitum eſt ſe affligere, clamare, deprecari & petere miſericordias in Sabbatho, etiam in anguſtiâ*, &c. Si cœtus eccleſiaſticus propter plagas & afflictiones quaſdam ſe affligeret, non tamen liceret ſe affligere propter tales afflictiones ipſo Sabbatho; niſi quando gentiles aut fluvius circumcingunt urbem, aut quando navis in mari naufragio proxima eſt, tum licet Sabbatho deprecari, & petere miſericordias pro illis. Ex his videmus quàm piè & devotè Judæi Sabbathum tranſigant. Seriùs dormiunt, & diutiùs tribus vicibus menſæ accumbunt quàm aliis diebus; adeo ut ſæpe crapula crapulam excipiat. Imo illud præceptum de tribus & quidem lautis conviviis Sabbatho celebrandis nemo audet intermittere, ſi vel ex eleemoſyna viveret. Maimonides הלכות שבת *Cap.*30. *Sect.*2. ait: חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת — ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד ג סעודות *Homo tenetur comedere tria convivia in Sabbatbo —— Etiam pauper qui ſuſtentatur ex eleemoſyna celebrat tria convivia.* Et *Sect.* 10. dicitur, quod Judæus in tertio convivio, inſtituendo poſt preces peractas, יאכל וישתה עד מוצאי שבת *edat & bibat uſque ad exitum Sabbathi.*

9. Præterea ſi aliquis delicatulus & Crœſo ditior ſingulis diebus lautiſſima convivia celebraret, ille tamen in honorem Sabbathi jam lautiora convivia celebrare teneretur, uti *Sect.* 8. habetur.

IX. Hæc eſt Judæorum pietas Sabbathica apud multos ita celebrata. Hic eſt cultus ille ſeverus, quem multi harum rerum imperiti ſine cauſa admirantur. An hoc eſt Sabbathum celebrare? An jam Reformati, ſtrictam Sabbathi ſecundùm legem Dei obſervationem urgentes, adhuc nonnullis videri poſſent judaizare? An non potius illi, qui largiùs edunt,

bibunt, diutiùs dormiunt, nuptias & convivia celebrant Judaiſmi ſint accuſandi? Nemo ſine ratione dubitare poteſt. Sed hanc aſſertionem adhuc multò clariorem reddemus, ſi breviter enarremus opera ipſo Sabbatho ſecundùm legem Dei licita.

X. Opera ipſo Sabbatho ſine ejus violatione licita, poſſunt ad hæc quatuor capita referri: ſcil. ad opera *neceſſitatis*, ad opera *charitatis*, ad opera *pietatis*, & denique ad opera *civilis honeſtatis*.

Primò ſunt opera *neceſſitatis*, quæ non patiuntur dilationem ſine magno detrimento, vel aliquando ſine irreparabili damno, &c. Hebræi in operibus neceſſitatis aſſignandis magis ſcrupuloſi ſunt quàm religioſi: illi enim ea opera tantùm vocant neceſſitatis, in quibus eſt periculum vitæ, eaque dicunt *pellere Sabbathum*, h.e. licet propter talia opera, quæ ſine periculo vitæ differri non poſſunt, Sabbathum profanare, & ex Sabbatho facere diem profeſtum: ex.gr. ægrotus periculoſè ægrotans poteſt curari à medico & chirurgo; etiam cætera ad reſtitutionem ſanitatis recuperandam neceſſaria poſſunt præparari. Hinc Judæi fecerunt talem regulam ספק נפשות דוחה את השבת *dubium vitæ pellit Sabbathum*. Latini dicunt *Neceſſitas non habet ferias*. Etiam Miſna Tract. שבת *Cap.* 18. permittit profanationem Sabbathi propter mulierem parientem: licet accerſere obſtetricem, eamque juvare, licet abſcindere & ligare infantis umbilicum, &c.

Maimon *cap.* 2. multa enumerat propter quæ licet Sabbathum profanare. Propter periculoſè ægrotantem; ſi vel unus medicus diceret non eſſe periculum, alius verò diceret eſſe periculum, nihilominus profanant propter eum Sabbathum. Sed quinam operantur circa ægrotum? Non gentiles, non parvuli, non ſervi, neque mulieres; ſed magnates & Sapientes in Iſraële, ne Sabbathum videatur res parvi momenti. Verùm ſi Judæus non ſit æger ad mortem, tum non licet eum juvare niſi per gentilem vel Chriſtianum.

Præterea ſi domus alicujus comburatur, non licet eam extinguere Sabbatho; ſed licet extrahere pueros, libros Sacros & cibum Sabbathicum, ut convivia ſua celebrare poſſint. Verùm reliqua bona, in quibus non eſt periculum vitæ, in mediis flammis relinquunt, & Vulcano tradunt, nec Chriſtianis dant veniam ignem extinguendi. Ante pauciſſimos annos Amſtelædami domus Judæi incenſa erat, cujus januas, à Judæis clauſas, vi effregerunt Chriſtiani, ne etiam Chriſtianorum ædes incenderentur.

Etiam antiqui Judæi non audebant ſe contra hoſtium inſultûs Sabbatho

tho defendere, Hinc in Miſna prohibetur geſtare gladium, haſtam, &c. Sed Judæi deſides ſedebant, & non reſiſtebant hoſti urbem invadenti, eamque vaſtanti. Nam execrabilis opinio omnes tenebat, malis auſpiciis, & irato Numine geri, quæ tali die pro ſe quiſque, aut pro republicâ tentaret. Hinc cum hæc opinio hoſtibus nota eſſet, ſæpe ipſo Sabbatho Judæos aggreſſi ſunt. Hieroſolyma olim capta eſt à Ptolomæo Lagi filio, quia cives cunctos Sabbathorum obſervatio defenſione urbis prohibebat. Verùm poſtea facti ſunt prudentiores per Matthiam Haſſamonæum, fortiſſimum Judæorum Imperatorem, qui hoc errore populares ſuos liberavit, eiſque perſuaſit, non eſſe legi divinæ contrarium ſe contra hoſtem defendere. Verùm poſtea iterum talis ſiniſtra opinio eos invaſit; propterea Pompejus poſtea iterum Urbe potitus eſt: nam die Sabbathi arietes muris admovit, portas confregit, & Judæos oſcitantes, & in Templo ſacrificantes ad aras ſtravit, ſine ulla armorum repercuſſione, inquit *Joſeph. Antiq. lib.* 14. *cap.* 8. & de Antiocho vide *lib.* 12. *cap.* 8. Tandem iterum ſunt facti aliquo modo ſapientiores. Maimon *cap.* 2. *Sect.* 23. cum diſtinctione defenſionem contra hoſtes ipſo Sabbatho permittit. Cum hoſtes veniunt ad occidendum, aut cum diſponunt aciem, vel cum urbem obſident clanculum, licet exire contra eos cum armis, & propterea profanare Sabbathum: nam illi præſumuntur velle occidere. Sed ſi tantùm lis ſit oborta propter pecuniam, &c. tum non licet Sabbatho pugnare cum gentilibus: כותיים שצרו על עיירות ישראל אם באו ע׳ עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה. Præterea ſi Iſraelitæ velint obſidere urbem paganorum, illa obſidio incipienda eſt triduo antè, & tum deinceps ipſo Sabbatho licet eam oppugnare: ſic dicit Maimon צרין על עיירות הכותים שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה;

Secundò. Succedunt opera *charitatis*, quæ Sabbatho licita ſunt. Hîc iterum Judæi diſtinguunt, ſi ſit periculum vitæ, tum licet profanare Sabbathum. Maimon *Cap.* 2. *Sect.* 24. permittit opera charitatis exercere: ſcil. Si gentiles, ſi ſerpens aut urſus Iſraelitam perſequantur ad occidendum, tum aliis licet eum defendere & juvare: ſed ſi non ſit vitæ periculum, tum non licet opera charitatis exercere. Hinc *Luc.* 13: 13, 14, 15 *Cum Chriſtus ſanaret fœminam incurvam*, tum præfecto Synagogæ hoc ægrè ferenti reſpondit, & dixit: *Hypocryta, Unuſquiſque veſtrum Sabbatho nonne ſolvit bovem ſuum aut aſinum à præſepi, & abducit aquatum?* Hîc Chriſtus exemplo ſuo docuit opera charitatis eſſe Sabbatho exercenda. Sed Judæi in omittendis operibus charitatis nimis crudeles ſunt.

1. Vaccam vel capram mulgere non audent, ſed petunt à Chriſtiano ut eam mulgeat.

2. Si beſtia in foveam inciderit, non audent eam extrahere; ſed cibum ei dant, donec Sabbathum eſt finitum. Verùm temporibus Chriſti hoc non fuit illicitum. *Matt.* 12: 11. dicit Chriſtus: *Quis eſt ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & ſi Sabbatho ceciderit in foveam, non apprehendat & extrahat eam?* Poſtea novitii Judæi vel in odium Novi T. vel in odium religionis Chriſtianæ hanc novam legem fabricarunt: ſed ab initio non fuit ſic. Nam in Miſna nulla fit mentio talis legis de beſtiâ in foveam lapſâ non ex eâ ipſo Sabbatho extrahendâ. Deinde Phariſæi & Judæi procul dubio Chriſto contradixiſſent, ſi aliquid contra leges ſtatuiſſet & aſſeruiſſet.

3. Imo ſi vel homo in latrinam, vel foricam (detur venia verbis) incideret, nollent eum extrahere Judæi, vel ipſe etiam nollet inde extrahi. Quum Judæus Anno 1273. Magdeburgi incidiſſet in cloacam, recuſabant eum Sabbatho extrahere Judæi. Interea res defertur ad illius urbis Epiſcopum, qui talem legem tuliſſe dicitur: *Si Judæi tanti faciunt ſuum Sabbathum, ut dubitent hominem ſuæ religionis ex cloaca extrahere; Ergo nos quoque Chriſtiani noſtrum Sabbathum tanti faciemus.* Mandavit itaque ſub pœna capitis *ne die Dominico etiam extraheretur.* Sed adhuc magis miror quod Teucksburgi Anno 1220. accidit. Cum enim Judæus in foricam ſive publicam latrinam delapſus eſſet, ipſemet extrahi noluit. Cum Richardus de Clara Comes Gloverniæ id cognoviſſet, extractionem prohibuit die ſequenti Dominico. Interea temporis ſuperſtitioſulus homuncio frigore & fœtore in medio aromatum extinctus eſt. *Vide Ranulphum lib. 7. cap. 37. in Polychronico, & Thummium de feſtis.*

4. Peccant Judæi contra charitatem, quando interdicunt Sabbatho reſtituere fracturam manus aut pedis: uti apparet in *Miſna Tract.* שבת *cap.* 22. *Sect.* 6.

5. Etiam peccant contra charitatem quando nolunt Chriſtianam vel gentilem juvare in pariendo: Maimon *Cap.* 2. *Sect.* 12. ait: אין מילדין את הגויות בשבת *Non obſtetricantur paganæ in Sabbatho.*

Tertiò. Opera *pietatis* intrinſecæ vix ulla exercent Judæi; Synagogam tantùm ingrediuntur, ordinariam ſectionem legis publicè legunt, & preces ordinarias more ſolito deblaterant, reliquum tempus confabulationibus, ambulationibus & commeſſationibus ferè terunt.

Quartò. Opera *civilis honeſtatis* aliquando non obſervant Judæi; ſcil. cum pediculum in veſtibus diſcurrentem occidere, & tibialium vel pallii

lutum

lutum jam modò exſiccatum unguibus à veſtibus removere non audeant. Ex his omnibus apparet quàm verè Chriſtus de Judæis prædixerit *Matt.* 23: 24. *Væ vobis duces cœci, qui percolatis culicem & camelum abſorbetis.*

XI. His ita præmiſſis *quæritur*; Utrum Chriſtiani Reformati vel alii ſtrictam & accuratam Sabbathi Chriſtiani obſervationem urgentes judaiſmi accuſari poſſint; An verò illi potius judaizare & judaiſmum introducere videantur, qui ſunt laxi caſuiſtæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum tranſigunt, & qui nugatorias tantùm quæſtiones magis ad illaqueandos alios quam ad ſemetipſos informandos, continuò movent?

Reſp. Neg prius, aff. poſt. Ipſa hæc aſſertio ex antecedentibus ipſa luce clarior eſt. Illi enim non ſunt accuſandi judaiſmi qui non imitantur Judæos; ſed illi qui ipſorum veſtigiis inſiſtunt. Nam 1. Quis inter pios Chriſtianos Reformatos alioſve unquam movit tales quæſtiones? An Sartor egredi audeat cum acu veſtibus inhærente? Quali materia lux Sabbathina ſit accendenda? An camelus cum capiſtro; camelus cum annulo narium; aſinus cum tintinnabulo; gallina cum particulâ panni pedi alligatâ; oves cum herbâ in naribus; mulier cum filis laneis vel lineis, vel cum loris quæ ſunt in capite, vel cum monilibus, vel cum inauribus, vel cum annulo egredi audeant? Quis unquam quæſivit; An vir audeat exire cum calceis, qui infrà clavis ferreis ſunt muniti, cùm reformatæ matronæ Londini (ubi Sabbathum in multis ſtrictiùs obſervatur quàm alibi) ad vitandas lutoſas plateas utantur grallis ferreis, quibus tamen nunquam propterea lis mota fuit. Quis Chriſtianorum unquam quæſivit; An vir Sabbatho cum phylacteriis, cum amuleto, cum lorica, cum galea, cum gladio, cum baculo, aut cum haſta, aut mutilus cum fulcro ſuo ligneo exire audeat? Quis unquam denegavit mulieri in Sabbatho acum transforatam, annulum ſigillatum, peplum muliebre, &c.? Quis unquam dixit eum fore reum violati Sabbathi, qui Sabbatho effert paululum ſtraminis, fœni, graminis, vini ad mixtionem poculi, mellis ut imponatur ſuper compreſſum vulnus, &c.? Quis interdixit vel abſcindere ungues dentibus, vel ſcribere duas literas, vel ſcribere ſuper carne ſua? Quis prohibuit ſternere lectum? Quis vetuit extrahere hominem vel beſtiam ex puteo; aut bona ex incendio? Aut quis ſomniavit non licere hoſti reſiſtere? Quis docuit Sabbatho pecuniam non eſſe attingendam, vel in crumena gerendam, vel non eſſe ambulandum ſuper herbâ; non eſſe ſuſpendendum aliquid in arbore; poma Sabbatho decerpta non eſſe comedenda, vel ad ignem aſſanda; pediculos eſſe vel non eſſe occi-

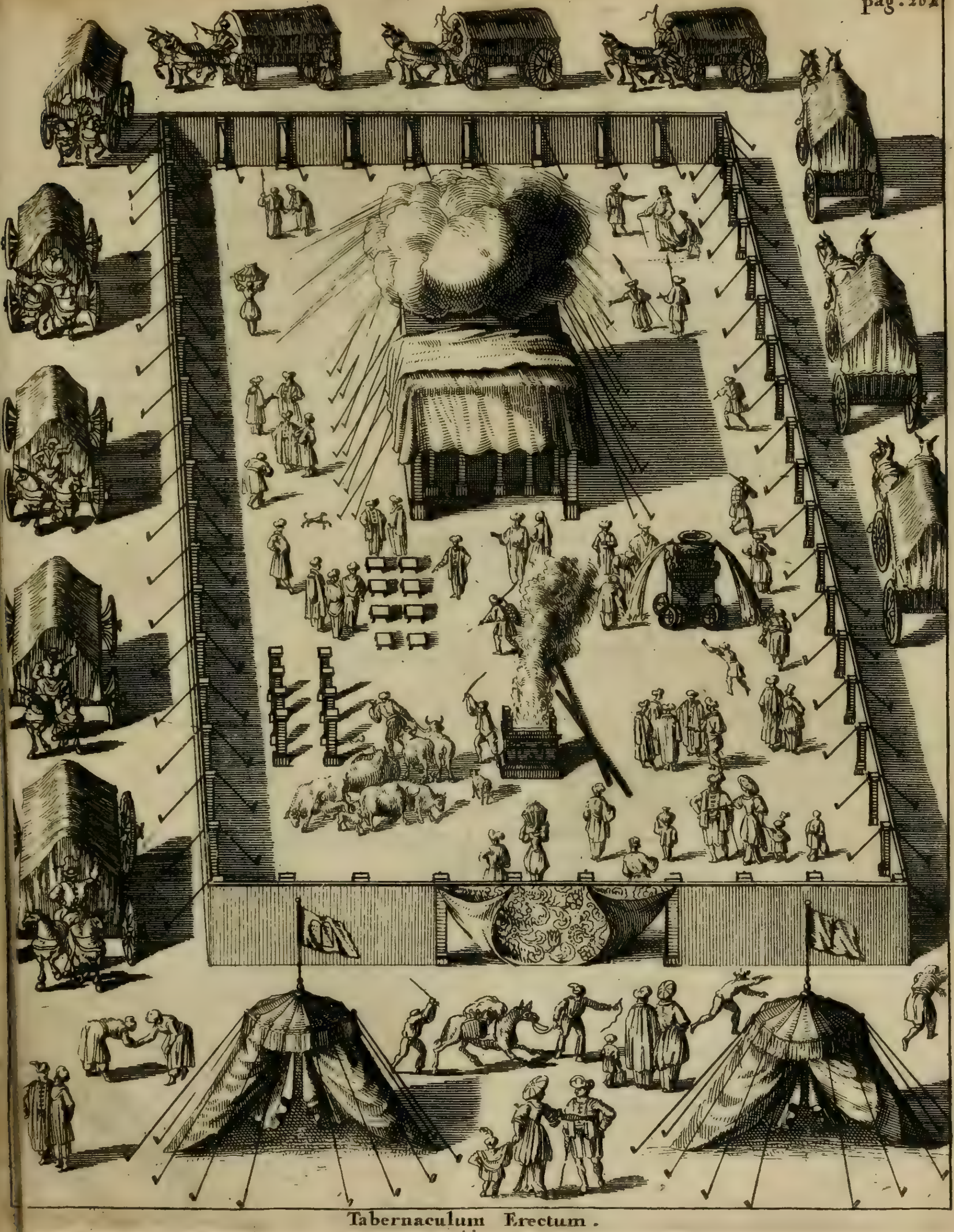
dendos &c.? Ex his tamen elicio ſequelam: Ergo Chriſtiani Reformati non poſſunt accuſari judaiſmi, quia Judæos in his non imitantur.

2. E contrà illi potius judaiſmum introducunt, qui diebus Sabbathi diutiùs dormiunt quàm aliis diebus, qui lautiora convivia tum celebrant quàm aliis diebus, qui diutiùs menſæ accumbunt, qui genio indulgent, qui cutem curant, qui generoſum vinum largiter bibunt, qui nuptias celebrant & frequentant. Item illi judaizant, qui vix ullam curam animæ ſuæ gerunt, qui more ſolito tantùm ex conſuetudine ſine ulla vitæ emendatione templum ingrediuntur, qui chartulis ludunt, qui ſe illo die non affligunt & humiliant, qui miſericordias à Deo non efflagitant. In ſumma illi ſunt accuſandi judaiſmi, qui vix habent curâ animæ cutem & corpus curant. Ratio eſt manifeſta: nam ita ſolent Judæi agere.

3. Illi videntur judaizare, & judaiſmi eſſe accuſandi, qui ſimiles quæſtiones movent quales judæi continuo movere ſolent: ſcil. An liceat Sabbatho ſternere lectum? An liceat ſinapi, panem album, lac, aliaque minima aliquo caſu emere? An liceat ambulare, hortum intrare, novellas legere, &c.? Miror eos etiam non rogare? An liceat Sabbatho naturæ ſatisfacere, cùm Heſſæi hoc concedere, teſtante Joſepho, noluerint? Illi ergo imitantur Judæos qui etiam talia rogant, & cætera non curant. Si aliquis talia rogaret ex animo ſincero, & ex intentione volendi ſe corrigere, ſi contrarium aliquis doceret, tum poſſent talia concedi. Sed talia ſæpe à nugatoribus rogantur, ut vel jugum Sabbathicum ab humeris removeant, vel ut bonos illaqueent, & ſimul occaſionem capiant cætera dogmata deridendi. Ego eos relegarem ad propriam conſcientiam, eam ſincero animo conſulant: eaque, ſi ſit præjudiciis libera, dictabit, quid in illis minimis ſit agendum, quidve omittendum.

XII. *Ultimò quæritur*; Quando Judæi Sabbathum ſuum incipiant?

Reſp. Die Veneris circa horam ſextam veſpertinam, vel quando ſol occidit, vel, uti in Talmude dicitur, quando gallinæ eunt cubitum. Circa illud tempus ſolent accendere luces Sabbathinas, quæ diſtinguunt Sabbathum à diebus profeſtis. Paulò tamen antè poſt quartam nolunt ullam mercaturam exercere, vel aliquid alicui vendere. Olim circa veſperam in omnibus urbibus Terræ Sanctæ in loco alto ſexies clangebant buccinâ, *referente Maimonide in tract.* הלכות שבת *Cap.* 5. *Sect.* 18, 19. בכל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין שש תקיעות בערב שבת *In omnibus provinciis & urbibus Iſraelis clangebant ſexies in veſperâ Sabbathi.* תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות מלחרוש ומלעדור ומלעשות מלאכה שבשדה *Ad primum tubæ ſonum jubentur ceſſare omnes agricolæ ab aratione, ſarritione*

Tabernaculum Erectum.

ſarritione, omnique agricultura. Et qui prope urbem laborabant, tenebantur alios exſpectare ut ſimul urbem ingrederentur. Ad ſecundum ſonum נסתלקו התריסין וננעלו הרנויות *Subducuntur valvæ & clauduntur officinæ.* Ad tertium ſonum סלק המסלקו וטמין המטמין והדליקו את הנרות ושוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת. *Quiſque removet* (ſcil. ollam, &c. ab igne) *eamque tegit & conſervat*, (donec Sabbathum præterierit,) *lucernas accendunt. Morantur donec piſciculi ſatis aſſati ſint, vel panis in furno agglutinatus. Interim clangitur iterum* quartâ, quintâ & ſextâ vice, & ſic quiſque ab omni opere *ceſſat.* Primus ſonus audiebatur במנחה *tempore oblationis* (h. e. illo tempore quod eſt inter horam tertiam & veſpertinam) & tertius erat קרוב לשקיעת החמה *proximus occaſui ſolis*, quem cæteri tres celerrimè ſequebantur. De cæteris cæremoniis aut quæſtionibus, circa Sabbathum moveri ſolitis, conſule aut *Cl. Hulſium in Theol. Jud. lib.* 1. *part.* 2. aut alios Theologos.

DISSERTATIO TRIGESIMA SEPTIMA,

Quæ eſt pars quinta

DE

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie

De Noviluniis & Paſchate.

I. *Deus videtur mandaſſe feſtum Novilunii.*

II. *Rationes dantur quare Deus hoc feſtum inſtituit.*

III. *Judæi hoc feſtum per biduum celebrant, quia de vera Legis mente dubitant, neſcientes an Lex velit tum eſſe Novilunium, quando Luna parumper recedit à Sole; an vero tum quando Luna conſpicitur.*

IV. *Hieroſolymitani olim ab apparitione, ſed hodierni Judæi à conjunctione Solis & Lunæ Novilunia incipiunt.*

V. *Docetur quomodo tota Terra S. potuerit breviſſimo tempore ſcire Lunam eſſe viſam.*

VI. *Quod Novilunium à conjunctione ſit inchoandum magis videtur cum Lege convenire.*

VII. *Docetur quid Judæi olim & jam agant in Novilunio.*

VIII. *Leges cæremoniales ad quinque genera poſſunt referri; eæque & leges politicæ ſunt abolitæ.*

IX. *Tempus abolitionis aſſignatur.*

I. *Tria*

I. *Tria feſta anniverſaria enumerantur.*
II. *Vox Paſchatis variis modis ſumitur.*
III. *Tempus inſtituti Paſchatis, mactati & editi indicatur.*
IV. *Ritus primus Paſchatis agit de* fermento *inquirendo.*
V. *Explicatur figura de panibus azymis.*
VI. *Judæi abſtinent etiam à cereviſia; ſed ſæpe utuntur vino rubro.*
VII. *Dubium eſt quali vino Chriſtus in cœna uſus fuerit.*
VIII. *Chriſtus uſus eſt in cœna panibus azymis: ſed inde non ſequitur nos in cœna etiam talibus panibus uti debere.*

SEquitur alterum feſtum ſæpe in anno recurrens, ſcil. *Feſtum Noviluniorum* vel *Neomaniarum*, quod primo quovis die cujuſlibet menſis à Judæis celebrari ſolet.

I. De hoc feſto *primò quæritur*; An Deus feſtum Noviluniorum inſtituit?

Reſp. Non quidem in S. Scriptura expreſſum datur mandatum, nihilominus non ſine ratione, aut veritatis ſpecie ex quibuſdam Textibus hoc inſtitutum elicitur: ſcil. ex Numer. 28: 11. *In initiis menſium offeretis holocauſtum Jehovæ, juvencos ſubrumos binos; & arietem unum, agnos anniculos ſeptenos integros;* & ex cap. 10: 10. *Si quando habebitis epulum, & dies feſtos & calendas, canetis tubis.* &c. Ezech. 46: 1. *Porta atrii interioris eſto clauſa ſex diebus profeſtis: die verò Sabbathi aperitor & die novilunii aperitor.* Vide etiam 2 *Chron.* 2: 4. Ex his veroſimiliter concludimus Deum hoc feſtum mandaſſe.

II. *Secundò quæritur*: Ob quas cauſas Deus feſtum Novilunii inſtituit?

Reſp. 1. Vel in memoriam creatæ à Deo lucis in principio creationis. 2. Vel ut populus Dei avocaretur ab Ethnicorum ſuperſtitionibus & idololatria, qui menſes planetis, aliiſque ſignis ſubjiciebant. 3. Vel ut eſſet typus renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

III. *Tertiò quæritur.* Quare Judæi Novilunia per biduum celebrent, cùm Deus tantùm unicum diem illi feſto aſſignaſſe videatur?

Reſp. Buxtorfius *in Synag. cap.* 22. de Novilunio Martii ait: *Poſtridie etiam eâdem omnino ratione feriantur & Deum colunt, quâ pridie; idque quia dubium & incertum hodie apud eos eſt, quo die Martii novilunium contingat.* Etiam in cæteris Noviluniis biduum celebrari, apparet ex antiqua & nova Judæorum praxi, 1 *Sam.* 20: 24, 27. *Rex in novilunio ſedebat apud cibum. Poſtridie à novilunio dixit Saul Jonathani, quare non venit filius Jiſai tum heri tum hodie ad cibum?* Maimonides vult cauſam Novilunium continuandi per biduum eſſe ספק המאורים *dubium de luminaribus.*

Hinc

Hinc *quæritur*; Quid Auctores intelligant per *dubium de luminaribus?*

Reſp. Auctores trifariam hoc intelligunt. 1. Quidam volunt Judæos propterea continuare novilunium per biduum, quia certò cognoſci non poteſt, quo die præciſè concurrant ſol & luna: nam novilunium ſecundùm quoſdam fit quando eſt conjunctio ſolis & lunæ. Sed Maimonides per *dubium de luminaribus* hoc non intelligit: nam ignaræ plebi ignota quidem fuit conjunctio ſolis & lunæ, non tamen eadem incerta & dubia fuit Aſtronomis: atqui novilunia conſtituebantur non à plebe, ſed à Viris Sanhedrin.

2. Alii arbitrantur novilunium per biduum celebrari, quia φάσις *apparitio* lunæ propter cœli intemperiem, & objectas nubes, quæ lunæ proſpectum prohibent, ſæpe dubia fuit. Verùm nec illa ratio probabilis eſt: nam Maimonides in קרוש רחרש *cap.* 5. ait: Si legati emiſſi ad conſpiciendam lunam non veniebant in fine trigeſimi à præcedente Neomæniâ diei, nec annunciarent lunam à ſe eſſe viſam, nihilominus Sanhedrin proclamabat novilunium. Imo ſi quidam vel ad diſtantiam itineris quinque dierum habitarent Hieroſolymâ, illi tamen non tenebantur exſpectare illos emiſſos legatos.

3. His duabus ſententiis rejectis tertia à nobis approbatur, quæ ſtatuit *dubium de luminaribus* à Maimonide intelligi de mente Legis Divinæ: nam Judæi neſciunt utrum Legis mens ſit novilunium inchoare à φάσει *apparitione* lunæ; an verò à συνόδῳ *conjunctione* Solis & Lunæ. Luna enim bifariam dici poteſt nova, vel cùm incipit apparere, & è radiis ſolaribus eluctari; vel cùm poſt congreſſum cum ſole incipit vel tantillum ab eo digredi, etſi nondum ab ullo propter radios ſolares circumſtantes conſpici poſſit. Cum Lex, mandans novilunium, præciſè non determinet, an dies primus novilunii ſit ille dies, quo luna primùm incipit videri; an verò ille, quo primùm incipit digredi à ſole poſt ſuam cum eo conjunctionem. Hinc nata eſt duplex ratio ſupputandi novilunia, ſcil. ab *apparitione*, vel à *conjunctione:* ideoque per biduum hoc feſtum continuarunt, ne alterutro tantùm die feſtum celebrantes contra Legis mentem agerent. Cum ergo, ex. gr. novilunium Martii per biduum celebretur, incipientes à φάσει lunæ, & à συνόδῳ, etiam dies xv. ejuſdem menſis, quo Paſcha comedendum eſt, geminus eſſe debet. Hinc Judæi, incipientes Paſcha celebrare, biduum conſtituunt ſacrum, cum Deus tantùm unicum diem ab initio illi feſto aſſignaverit.

IV. *Quartò quæritur*; Utrum Hieroſolymitani novilunia ſua ſupputarint ab *apparitione* Lunæ; an verò ab ejus *conjunctione?*

Reſp. Olim Hieroſolymitani, omneſque ferè veteres Terræ Sanctæ incolæ, ſtante eorum Republicâ, ſupputarunt ſua novilunia ἀπὸ τῆς φάσεως *ab apparitione* lunæ, teſtibus Maimonide, Miſna & Talmude. Sed Judæi, hodie, & à multis ſæculis, in diuturnâ ſuâ captivitate & exilio, ἀπὸ τῆς συνόδου *à conjunctione* ejus cum ſole novilunia ſua ſupputant: nam in hiſce terris non datur talis commoda occaſio lunam conſpiciendi, eamque jam viſam cæteris Judæis notificandi, qualis olim data fuit in terrâ ſanctâ.

V. *Quintò quæritur*; Si Hieroſolymitani olim novilunia ſua ſupputarint ab *apparitione*; Quomodo hæc apparitio lunæ per totam terram Sanctam tam citò potuit omnibus ſignificari, ut eodem tempore novilunium celebraretur?

Reſp. Olim emittebantur Legati, qui in locis excelſis attendebant ad lunam; & quàm primùm eam conſpexiſſent, indicabant. An non etiam ſine legatis novilunia aliquando innotuerint? Imo. Quomodo? Hoc indicat Miſna in ראש השנה *Cap*.2.*Sect*.2. בראשונה היו משיאין משואות משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין *In principio accendebant magnos ignes: ſed cum fefellerunt Cuthæi* (h.e. gentiles, etiam accendentes ignes) *ordinarunt ut legati exirent*. Sect. 3. docet Miſna ex quali materia illos ignes accenderint, כיצד היו משיאין משואות וכו' *Quomodo accendebant magnos ignes?* Adducebant perticas ex cedro oblongas, & ramos, & ligna oleoſa, & ſtupam lini, &c. & aſcendebant ad ſummitatem montis, & accendebant illis ignem, & faciebant aſcendere ignem donec viderent ſocios ſuos ſimiliter facere in ſummitate montis ſecundi, & ſic in ſummitate montis tertii, &c. Sed in quibus montibus ignes accendebant? Hoc docet Miſna *Sect*. 4. ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא ומסרטבא לגרפינא וכו' *Unde accendebant ignes magnos? Ex monte Olivarum uſque ad Sartaba; ex Sartaba uſque ad Gerophina; ex Gerophina uſque ad Choveran; ex Choveran uſque ad domum Baltin*, &c. Et tamdiu accendebant ignes donec cæteri aſcendiſſent tectum, ibique facem accendiſſent.

Poſtea quia gentiles, accendentes etiam ignes, Judæos fefellerant, emiſerunt legatos, eoſque variis modis probarunt poſt invicem, uti *Sect*. 6. docetur. Rogabant primum; Quomodo vidiſti lunam? Ante ſolem aut poſt ſolem? Verſùs Septentrionem aut verſùs Auſtrum? Quantæ fuit altitudinis? Quò inclinabat? Quanta fuit latitudo ejus, &c.? Deinde probabant alterum teſtem. Si verba eorum convenirent, teſtimonium ipſorum erat firmum, &c.

VI. *Sex-*

VI. *Sextò quæritur*; Utra ſententia magis videatur Legi Divinæ conſentanea: An illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat; an vero illa quæ ab ejus cum ſole conjunctione?

Reſp. Ratio ſupputandi novilunia à conjunctione ſolis & lunæ magis videtur ſecundùm mentem Legis eſſe quàm illa ab apparitione deſumpta. Hæc quidem popularis & familiaris eſt, ſed incerta, & ſæpe impoſſibilis ob objectas nubes: verùm illa, ſcil. quæ deſumitur à conjunctione ſolis & lunæ, magis eſt naturalis, & multò certior ad totam anni rationem conſtituendam. *Vide Capellum in Epiſtol. collat. ad Joh. Cloppenburgium.*

VII. *Septimò quæritur*; Quid Judæi hoc feſto ſecundùm legem Dei olim facere tenebantur? Quid olim faciebant; & quid adhuc hodie faciunt?

Reſp. 1. Secundùm legem *Numer.* 28: 11, 12, 13, 14, 15. deſcriptam, varia erant quæ offerre tenebantur: ut, *duo juvenci ſubrumi*, *aries unus*, *agni ſeptem anniculi*, &c. *Hircus unus pro peccatis in holocauſtum ſempiternum cum libamentis ſuis.*

Reſp. 2. Judæi veteres hoc feſto invicem convivia & compotationes agitabant, & totum diem celebrabant non tam Deo ſacrificando, quàm ventri litando.

Reſp. 3. Judæi recentiores non totos dies, ſed dimidiatos tantùm agunt feſtos; adeo ut in iis laborare vel otiari permiſſum ſit: ſed fœminæ ab omni labore abſtinent; quia novilunio aureas inaures ſuas ad vitulum aureum conflandum recuſarunt dare. Neomænias, uti cætera feſta, hilaritate & conviviis celebrant, lautiſſimè prandent, regiè & egregiè epulantur, jocos agitant, & omnem lætitiæ occaſionem aucupantur: nam omnium auribus inſonat hæc vox; *feſtum agitur*, *ideoque convivia agitentur.* Cæteras cæremonias, à Judæis hoc feſto obſervari ſolitas, vide in *Synagoga Buxtorfii cap.* 22. Scil. quomodo in horto lunam precibus conſecrent, eique benedicant, atque ad lunam exiliant, &c. Ibique etiam ex Talmude, Tract. *Chol. cap.* 3. *pag.* 60. deſcribitur colloquium inter Deum & lunam. Credunt Apellæ lunam ab initio creationis annos 21. fuiſſe ſoli æqualem; ſed Deus poſtea ob certas cauſas imminuiſſet lunam, &c. Fabula ibidem pleniùs deſcribitur.

VIII. *Octavò quæritur*; An Judæi hoc tempore ſub Novo T. teneantur feſtum novilunii, & cætera feſta, ſcil. Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum &c. celebrare; atque cæteras leges cæremoniales & politicas obſervare?

Reſp. Judæi non tenentur hoc tempore leges cæremoniales obſervare: & quia feſta pertinent ad leges cæremoniales, ideo etiam feſta hoc tempore ab illis non ſunt obſervanda.

Leges cæremoniales quaſi ad quinque categorias, ſive ad quinque ſumma genera referri poſſunt. 1. Ad Perſonas ſacras. 2. Ad Actiones ſacras. 3. Ad Res ſacras. 4. Ad Loca ſacra. Et 5. ad Tempora ſacra. *Perſonarum* tres ſunt claſſes, ſcil. *Sacerdotis Summi* cæterorumque *Sacerdotum*, & *Levitarum*. *Actiones* ſacræ ſunt *ſacrificare*, *circumciſio* & *Paſcha*. *Res* ſacræ ſunt *primitiæ*, *decimæ* & agri *Levitarum*. *Loca* ſacra ſunt *tabernaculum* & *templum* cum omnibus ſuis partibus & ſupellectili. *Tempora* ſacra ſunt *novilunia*, *Paſcha*, *Pentecoſte*, *feſtum Tabernaculorum*, *annus Sabbathicus*, & *Jubilæus*.

Leges politicæ ſunt variæ, ut de Zelotypia, *Num.* 5: 12, 13. de furto, *Exod.* 22: 1. &c. *Quæritur*; An leges Politicæ ſint abolitæ? *Reſp.* Leges Politicæ, quatenus fundatæ ſunt in communi æquitate, ſunt obſervandæ, non tamen quâ politicæ. Sed quatenus peculiariter illi populo ſunt latæ, quatenus illum populum ſpectant, quatenus in illo loco & tempore ſunt obſervandæ, eatenus ſunt abrogatæ.

Leges cæremoniales etiam ſunt abolitæ: nam eccleſia ſub N.T. ad quaſcunque gentes erat dilatanda, & ad eam etiam gentiles vocandi: atqui impoſſibile eſt ex Europa, India, aliiſque locis aſcendere Hieroſolymam tribus feſtis, ſicuti Deus mandavit *Exod.* 23: 17. Deinde Daniel *cap.* 9. *verſ.* 27. prædixit ſacrificia eſſe abolenda tempore adventûs Meſſiæ: *Mediâ ſeptimanâ abolebit ſacrificium & munus.* Ipſi Judæi fatentur ſe jam non amplius eſſe obligatos ad offerenda ſacrificia; quia Templum eſt deſtructum, &c. Vide תשובת יהודה *Cl. Hoornbeeckii, olim Præceptoris venerandi*, *lib.* 7. *cap.* 11.

IX. De legibus cæremonialibus *quæritur*; Quando eæ ſint abolitæ?

Reſp. Leges cæremoniales trifariam poſſunt conſiderari. 1. ut *vivæ*. 2. ut *mortuæ* aut indifferentes. 3. ut *ſepultæ*. 1. Leges cæremoniales erant vivæ, & debebant obſervari uſque ad mortem Chriſti; qui eas eo tempore non obſervabat, peccabat. 2. Ab illo tempore uſque ad Templi ſecundi deſtructionem, factam per Titum Veſpaſianum circa annum natalem Chriſti 70. vel 72. leges cæremoniales erant mortuæ & indifferentes. Tum licitum erat ſine peccato eas obſervare, vel non obſervare, prout circumſtantiæ rerum & perſonarum id permittebant, vel non permittebant. Paulus Timotheum voluit circumcidi *Act.* 16: 3. *Paulus voluit Timotheum ſecum proficiſci: & aſſumtum eum circumcidit propter Judæos qui in illis locis erant: ſciebant enim omnes patrem ejus Græcum eſſe*; non verò Titum, *Gal.* 2: 3. *Sed neque Titus, qui mecum erat, quamvis eſſet Græcus, coactus fuit circumcidi.* 3. Leges cæremoniales poſt Templi deſtructionem erant ſepultæ, & ab illo tempore non licitum fuit amplius eas obſervare:

quia

quia Judæi tum ſatis ex Templi, cæterarumque rerum deſtructione videbant leges cæremoniales eſſe abolitas: & propterea ab illo tempore & deinceps eæ fuerunt abolitæ.

De tribus Feſtis Anniverſariis.

I. JAm ſequuntur tria Feſta anniverſaria, ſcil. Paſchatis, Pentecoſtes & Tabernaculorum, quibus omnes viri ex omnibus terræ finibus Hieroſolymam tendebant, & coram Deo comparebant. *Exod.* 23: 17. *Tribus vicibus quotannis compareto omnis mas tuus in conſpectu Jehovæ.* Sed an omnes & ſinguli viri comparebant? *Reſp.* Miſna *cap.* 1. in Tract. חגיגה varios excipit, qui non tenebantur Hieroſolymam proficiſci: הכל חייבין בראיה חוץ מחרש, שוטה, וקטן, וטומטום, ואנדרוגינוס, ונשים, ועבדים שאינם משוחררים, החיגר, והסומא, ודחולה, והזקן, ומי שאינו יכול ליעלות ברגליו וכו׳ *Omnes obligati ſunt ad apparitionem* (h. e. omnes tenentur tribus vicibus Hieroſolymam venire) *exceptis ſurdo, ſtulto, parvulo, occluſo,* (cujus membrum virile occluſum eſt in ventre) *androgyno* (qui utriuſque ſexûs membra habet) *mulieribus, ſervis, qui non ſunt manumiſſi, claudo, cæco, ægroto & ſene, & qui non poteſt aſcendere pedibus ſuis.*

DE PASCHATE.

II. DE Feſto Paſchatis primò agemus. Paſcha Hebraicè פֶּסַח *tranſitus, tranſitio*, deſcendit à פָּסַח *tranſivit*, & propriè ſignificat *tranſitum, tranſilitionem*, & quaſi ſaltum angeli ſalientis ſuper ædes Iſraelitarum, *Exod.* 12: 13. *Erit autem ſanguis ille pro vobis in ſignum ſuper illas domos ubi eritis, ut videns ſanguinem illum tranſeam præter vos: ſic non erit in vobis plaga exitialis, quum cædam primogenita in terra Ægypti.* 2. Impropriè denotat ipſum *agnum* Paſchalem mactatum & comeſum, *Exod.* 12: 11. *Ita verò comedite eum, lumbis veſtris ſuccinctis, calceamentis veſtris ad pedes veſtros, & baculo veſtro in manu veſtra: ſed comedetis eum cum feſtinatione, Paſcha eſt Jehovæ.* 3. Significat ipſum *feſtum* Paſchatis, quo agnus iſte comedebatur, 2 *Reg.* 23: 21, 22. *Celebrate Paſcha Jehovæ, Deo veſtro; prout ſcriptum eſt in libro fœderis. Quamvis non celebratum fuerit par huic Paſchati à diebus Judicum,* &c. 4. Sumitur pro *Chriſto*, cujus agnus Paſchalis fuit typus, 1 *Cor.* 5: 7. *Expurgate igitur vetus fermentum, ut ſitis nova maſſa, ſicut eſtis fermenti expertes. Etenim Paſcha noſtrum, pro nobis ſacrificatum eſt, nempe*

Chriſtus. Paſcha ſecundùm quoſdam fuit ſacrificium & ſacramentum, ſed diverſo reſpectu: ad illud pertinuit mactatio cum fuſione ſanguinis; ad hoc verò præparatio, aſſatio & manducatio cum lactucis & herbis amaris.

III. *Primò quæritur*; Quando Deus Paſcha inſtituerit? & quo die anni & tempore agnus Paſchalis fuerit mactandus & comedendus?

Reſp. 1. Deus Paſcha inſtituit Anno à Creatione Mundi 2447. & à diluvio 791. Decimâ die menſis primi Niſan, h. e. Martii, Iſraëlitæ tollebant agnum per familias, eumque ſervabant uſque ad decimum quartum diem, *Exod.* 12:3, 6. Interea docebant filios & domeſticos ſuos, quare agnum lectis alligarent, eumque mactarent, &c.

Reſp. 2. Die decimo quarto agnus mactari debebat בין הערבים *inter duas veſperas*, Exod. 12: 6. h.e. à tempore inclinationis ſolis uſque ad occaſum ejus, ſive ab horâ ſextâ Judaicâ, h. e. noſtrâ duodecimâ, uſque ad horam Judaicam duodecimam: nam à tempore meridiano, quando ſol incipit inclinare, etiam incipit veſpera una, poſt occaſum ſolis eſt veſpera altera.

Reſp. 3. Die decimâ quintâ, ſtatim poſt ſolis occaſum, h. e. initio diei 15. (nam dies apud Judæos à ſolis occaſu incipit) agnus Paſchalis comedi debuit.

IV. *Secundò quæritur*; Quibus ritibus & cæremoniis feſtum Paſchatis ab Iſraelitis olim fuit peractum, & quibus hodie à Judæis peragitur?

Reſp. Ritus illi ſunt diverſi, ſed præcipuos pòſt invicem breviter enumerabimus. *Primus* ritus eſt circa fermentum, quod ex ædibus fuit removendum ſecundùm legem *Exod.* 12: 19. datam; *Septem dies vetus fermentum ne reperitor in domibus veſtris.* Hinc ſinguli patresfamilias, addentes ad legem, nocte ante Paſchatis pervigilium per totam domum omnes micas panis perquirunt, eaſque, ut & reliquum fermentum quod inveniunt, ſub dio in peculiari igne comburunt. Poſtea manè pridie Paſchatis panes infermentatos, qui belgicè vocari ſolent *ongereſen* aut *ongeſuurde broden*, conficiunt, eoſque per integrum octiduum comedunt. Panes illi ſunt rotundi, tenues, foraminibus pleni, merâ farinâ & aquâ tantùm conſtantes, nec ſaliuntur, neque ullo butyro vel olivo mitigantur. Farina per triduum debet eſſe molita ut benè refrigeſcat; aqua veſperi debet hauriri; molæ & ciſtæ debent purgari, &c.

V. *Explicatio hujus Figuræ, quæ extat pag. 187.*

1. In hâc figurâ conſpiciuntur tres viri præparantes panes azymos ſive infer-

infermentatos, quales omnes Judæi & Judææ per integrum octiduum comedere tenentur. Quando hi panes præparantur? Manè pridie Paſchatis. Quomodo hi panes Hebraicè vocantur? מַצָּה, in plur. מַצּוֹת.

2. Ex quâ materiâ hi panes conficiuntur? Utplurimùm ex tritico præſtantiſſimo; confici etiam poſſent ex hordeo, ſpeltâ, avenâ, &c. Quando triticum debet commoli? Ad minimum tribus diebus antequam panes inde conficiuntur. Quare? Ut benè refrigeſcere poſſit, ne fermentationi tam facilè ſit obnoxia. Propter eandem cauſam triticum diligenter debet aſſervari ne madidum fiat; non etiam aquâ triticum eſt macerandum. Quando domum vehitur ex mola, non licet farinam imponere jumento ſine ephippio, ne à calore jumenti incaleſcat.

3. Omnia vaſa, quibus vel farina, vel maſſa ſubigenda vel ſubacta imponitur, ſunt probè purganda. *Saccus*, ſi aliis temporibus tritico fuerit repletus, antequam hæc farina Paſchalis ei imponatur, eſt diſſuendus, lavandus, & de novo conſuendus; *Molæ* utplurimùm de novo cæduntur, & novis vel puris linteolis circumtenduntur; *Ciſtæ*, quæ farinam jam molitam excipiunt, albis linteis intrinſecus obducuntur, ne ullus alterius farinæ pulviſculus farinæ Paſchali immiſceatur; etiam *furnus*, in quo hi panes coquuntur, eſt magno igne accendendus, ut flamma per totum furnum diffundatur, utque per flammam illam omne fermentum, quod fortaſſè alicubi adhuc hæret, comburatur.

4. Materia, quâ panes azymi depſuntur, eſt mera aqua, quæ ab illis vocatur *aqua præcepti*. Quales cæremoniæ adhibentur circa hanc aquam? Hæc hauritur vaſis purgatis, dubiâ luce à ſolis occaſu, ſed ante ſtellarum ortum & lunæ ſplendorem. Quomodo domum defertur? Tecta: nam per 24. horas ſol eam accedere non debet. Quare? Ne ex calore ſolis incaleſcat & fermentetur. Si veſperâ hauritur aqua & manè depſitur farina, quomodo de aquâ illâ dici poteſt, quod ſol per 24. horas eam non acceſſerit? *Reſp.* Aqua hæc utplurimùm hauritur ex puteo, in quo ſol, qui in terra, & non in puteo, per 12. horas conſpicitur: addantur illis duodecim horis aliæ horæ duodecim noctis; ergo per 24. horas ſol hanc aquam non acceſcit. Ipſe fons, ſi fieri poſſit, etiam eſt quodammodo purgandus, & quando purgatus eſt, aquæ inde ſunt copiosè exhauriendæ.

5. Subactio fieri ſolet in loco frigido, qui procul eſt à fornace, quique nec à ſole illuſtratur, nec à calore fornacis incaleſcit. In hâc figurâ ſubactio fit in domo & procul à fornace. Maſſa continuâ agitatione eſt tractanda, ne fermentetur. Hinc in hâc figurâ conſpiciuntur tres viri, quorum duo continuò maſſam movent & agitant, & tertius eam, in panes confectam, in fornacem immittit.

6. Pa-

6. Panes azymi, quoad figuram, ſolent eſſe tenues, rotundi, foraminibus pleni, quæ ferro, pectini ſimili, perforantur. Talia duo inſtrumenta ferrea, quibus hi panes perforantur, hic menſæ impoſita conſpiciuntur. Infrà in corbe illa, quæ corbis יום טוב (*diei feſti*) vocatur, multi tales panes, multis foraminibus perforati, jacent. Quare hi panes ita ſolent eſſe tenues & foraminibus pleni? Ne fermentationi tam facilè eſſent obnoxii.

7. An tales panes merâ tantùm aquâ & farinâ conſtantes, quique nec ſaliuntur, nec ullo butyro vel olivo mitigantur, non ſunt eſu inſuaves? Sunt maximè inſuaves, & inſuaves eſſe debent: nam ſunt panes paupertatis & afflictionis. An non divites alios panes delicatiores ſolent conficere? Quidam ſolent farinæ addere ova. Ditiores quidam addunt ova & ſaccharum, imo aliquando ex amygdalis contuſis conficiunt. Memini me Amſtelædami talem panem à Judæo accepiſſe, qui erat gratiſſimi ſaporis. Sed tales panes delicatiores utplurimùm pro ægrotis & infirmis præparantur. Hæc ad explicationem hujus figuræ dicta ſufficiant.

VI. Quia Deus fermentum interdixit; ideo abſtinent etiam ab omni cereviſia; quia fermentationi eſt obnoxia; etiam ſæpè abſtinent à vino albo. Hinc *quærieur*; Quid ergo bibunt Judæi toto illo octiduo?

Reſp. Vel ſimplicem aquam glycyrrhizâ mitigatam, vel vinum rubrum ex uvis quodammodo paſſis expreſſum.

Quæritur; Quare Judæi utplurimùm utuntur vino rubro?

Reſp. 1. Quia ipſis videtur eſſe præſtantius: ſed ſi judicent album eſſe præſtantius, tum utuntur etiam albo. 2. Quia putant Pharaonem olim in ſanguine filiorum Iſraeliticorum ſe laviſſe.

VII. *Porrò quæritur*; An Chriſtus etiam rubro vino in Paſchate & in cœnâ uſus fuit?

Reſp. Neſcimus: uſus eſt eo vino quod paterfamilias ei appoſuit: fortè ei vinum rubrum appoſuit; quia Judæi vino rubro communiter hoc feſto utuntur. Sed perinde eſt quali vino utamur, modò abſit ſuperſtitio.

VIII. De pane *quæritur*; An Chriſtus in prima cœna, quam poſt peractum Paſcha inſtituit, uſus fuit pane infermentato? Et ſi ſic, An non & nos ſimili pane in noſtrâ cœnâ uti debemus?

Reſp. 1. Græci ſtatuunt Chriſtum pane fermentato uſum fuiſſe; quia credunt Eum Paſchatis diem legitimum anticipaſſe, quo Judæi adhuc panibus fermentatis utebantur. Sed hæc ſententia non videtur approbanda: nam etiamſi Chriſtus anticipaſſet, & legitimo die Paſcha ſuum non celebraſſet,

braſſet, quod tamen pernegamus; inde tamen non ſequitur quod pane fermentato uſus fuerit: nam Chriſtus volens celebrando Paſcha legi ſatisfacere, procul dubio legitimè ſatisfecit ei, quæ non tantùm agnum ſed etiam panes azymos præcepit. Et Chriſtus mandans diſcipulis ſuis ut Paſcha præpararent, proculdubio generale præceptum dedit, ut omnia pararent quæ ad celebrandum Paſcha neceſſaria erant.

Reſp. 2. Chriſtus procul dubio panibus azymis uſus fuit: quia tempore Paſchatis alii panes non inveniebantur: nam ante Paſcha omnem panem fermentatum comburunt, & maledicunt ſi alicubi adhuc particula aliqua latitet. Præterea Chriſtus legitimum diem Paſchatis non anticipavit: ergo neceſſariò pane azymo uſus fuit.

Reſp. 3. Non ſequitur, Chriſtus tum uſus eſt pane azymo, ergo & nos in cœna ſimili pane uti debemus: nam hoc factum eſt per accidens, quia alii panes non erant præſto. Pontificii adhibent hoſtias infermentatas, nummi figuram repræſentantes. Quare? Quia Judas Chriſtum 30. nummis vendidit: ſed præterquam quod in Paſchate nunquam tales hoſtiæ à Judæis uſurpentur, ſed tantùm ſolidi panes, etiam omnium optimè illi facere videntur, qui ordinarium panem fermentatum in cœna adhibent: quia tali pane optimè repræſentatur analogia inter panem & corpus Chriſti: nam talis panis optimè nutrit, quum hoſtia, quæ eſt quaſi ſpuma panis, ita non nutriat. *Vide Buxtorfium in Diſſert. de cœna, & de fermento vide Synag. cap.* 17.

DISSERTATIO TRIGESIMA OCTAVA,

Quæ eſt pars ſexta

D E

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie adhuc

DE PASCHATE.

IX. *Omnia vaſa totius domus* purgantur.

X. *Explicatur figura agens de purificatione.*

XI. *Tempore Paſchatis ſolent Judæi menſæ* accumbere.

XII. *Quæ menſæ Paſchali imponantur.*

XIII. *Ratio datur quare ſinguli Judæi quatuor cyathos vini bibant.*
XIV. *Solent etiam captivum* dimittere, *& quare?*
XV. *Locus mactationis agni aſſignatur.*
XVI. *Rationes dantur quare Deus feſtum Paſchatis inſtituerit.*
XVII. *Chriſtus & Judæi ultimum Paſcha diverſo die, licet utrique die 15. celebrarunt. Rationes contrariæ ſolvuntur.*
XVIII *Argumenta proponuntur, quibus probatur Chriſtum non eodem die cum Judæis Paſcha celebraſſe.*
XIX. *Chriſtus cœnâ Paſchatis abſolutâ, menſis non ſublatis, cœnam Sacramentalem inſtituit.*
XX. *Lotio pedum non fuit ritus uſitatus in feſto Paſchatis ante accubitum.*
XXI. *Hymnus* Matt. 26: 30. *continet Pſalmos octo.*
XXII. *Docetur unde natus ſit ille mos mittendi quoſdam tanquam ſtultos Kal. Martii & Aprilis.*
XXIII. *Ratio datur, quare Paſcha Judæorum duret octo dies, cùm Lex tantùm ſeptem dies mandet.*
XXIV. *Figura Tabernaculi exhibetur & explicatur. Datur etiam cauſa abundantiæ aquæ in deſerto.*
XXV. *Etiam figura vaſorum Tabernaculi & Templi depictorum demonſtratur & explicatur.*

IX. IN ſuperiori diſſertatione præter generalia de Paſchate enarravimus etiam ritum primum in feſto Paſchatis à Judæis obſervari ſolitum, ſcil de fermento inquirendo; ſequitur nunc *ſecundus* ritus, qui agit de *purificationibus*. Cum enim Judæi omne fermentum inquirere debeant, etiam concludunt totam domum, omniaque totius domûs vaſa, ferrea, ænea, lignea, ſtannea, lapidea, &c. eſſe purganda, ne fortè alicubi, vel vaſi alicui mica panis fermentati adhæreat. Hinc *quæritur*; Quomodo Judæi vaſa illa ſolent purgare? *Reſp.* Duobus vel tribus diebus ante Paſcha apponunt igni magnum ahenum, aquâ plenum, cui, quando aqua incipit bullire, omnia vaſa immergunt, eaque mox aquâ frigidiore iterum abluunt. Sed vaſa majora, quæ in ahenum immergere non poſſunt, ea tali modo purgant. Ferrum vel ſaxum ignitum forcipe apprehenſum ſuper tali ſuppellectile extendunt, multam aquam ſuperfundentes. Ferrea vaſa in ignem conjecta igneſcere faciunt. Si quis ex vaſe non purgato comederet, tantum facinus committeret, ac ſi menſtruatam mulierem cognoſceret. Hinc Chriſtus Judæos ſuo tempore accuſavit, *Marc.* 7: 8. *Omiſſo mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones ſextariornm & poculorum;* & Matth. 23: 25. *Purgatis exteriorem poculi patinæque partem.* Vide plura in *Synag. Buxt. cap.* 17. Hinc mos ille totam domum, omnemque ſuppellectilem paulò ante feſtum Paſchatis purgandi ad noſtrates fœminas, ſed abſque ſuperſtitione, deſcendit.

Expli-

X. *Explicatio hujus Figuræ, quæ extat ſuprà pagina* 187.

In hâc Figurâ videtis igni ſuperpoſitum magnum ahenum, quod eſt plenum aquâ bulliente, in quâ omnia vaſa, jam antea purgata, abluuntur. Hìc conſpicitur Judæus, qui aliquid ex ſuppellectile in aquâ fervente abluit. An non licet duo vel plura vaſa in ahenum intrudere, eaque ſimul abluere? Non: nam unum fortaſſe alterum attingeret; adeo ut aqua bulliens ad omnes partes vaſorum non pertingeret. Atqui hæc mulier, in hac figura depicta, multa vaſa ſimul ad ahenum defert. Imo defert quidem, ſed non intrudit ea ſimul in ahenum: ſed apportat ea ad Judæum, ut ille ea ſingulatim in aqua bulliente abluat. Judæi non parcunt aquæ, ſed largiter affundunt: nam ſi in vaſe ſit locus aliquis, quem aqua bulliens non attigit, illud vas judicatur non eſſe legitimum. Hinc utuntur tam magno aheno, quod magnam aquæ copiam capit. Quomodo vaſa ferrea, ſtannea, cultri, mortaria, menſæ, ſcamna, aliaque ſint duobus vel tribus diebus ante Paſcha purganda, vide in Synagoga Buxtorfii *cap.* 17. ubi ſic ait: *Stannum quod attinet, aliaque id genus vaſa, duas forcipes habent; alterâ in aquam ferventem illa immittunt, alterâ extrahunt, ut ea etiam parte, quam prima forceps tangebat, abluatur. Vaſa ferrea, ut craticulas, verua, opercula, ſartagines & ſimilia, tamdiu igni ſubjiciunt, donec ſcintillas agant: tum demum enim ſunt legitima. Cultros, antequam in ahenum immittant, prius probè defricant ad cotem vel alium lapidem, ad rubiginem omnem deterendam. Ferreum vel æneum mortarium, prunis candentibus, filo circumligato, replent: ubi eò uſque incaluit, ut filum rumpatur, legitimum eſt*, &c.

XI. *Tertius* ritus in Paſchate adhiberi ſolitus eſt *accubitus.* Menſæ, omnibus præſtantiſſimis vaſis ornatæ, paterfamilias unà cum reliquis domeſticis aſſidet. Quomodo? Inclinat inſtar Magnatis in latere ſiniſtro ſuper egregio pulvillo. Quare? Ut oſtendat ſe jam inſtar Baronis magnum eſſe dominum, & liberatum ex captivitate Ægyptiaca. Hinc Chriſtus tempore Paſchatis & Cœnæ ſecundùm antiquum convivandi morem, ſed abſque tali imaginariâ magnificentiâ, ab Euangeliſtis dicitur accubuiſſe; & Rabbini teſtanter talem accubitum ſemper fuiſſe in latus ſiniſtrum. Olim conſueverunt cibum capere accumbendo, inclinati ſuper latus ſiniſtrum, & pedibus in terra poſitis; unuſquiſque ſuper peculiari lecto: ſed qui in lecto verſùs latus dextrum accumbebat, dicebatur in ſinum

 num

num recumbere. Hinc apud Johannem *cap.* 13. *verſ.* 23. dilectus diſcipulus in ſinum Chriſti dicitur recubuiſſe. Vide *Buxt. in diſſert. de Cœna.*

XII. *Quæritur*; Quæ menſæ Paſchali ſecundùm conſuetudinem Judæorum imponuntur?

Reſp. Hæc ſequentia. 1. Patina cum tribus placentis. 2. Alia patina, in qua eſt armus agninus vel hœdinus unà cum ovo ſub cineribus calidis indurato. 3. Adhuc patina alia cum pulmento & pomis, pyris, nucibus, ficubus, &c. apponitur, cui vinum immiſcent, cinnamomum ſuperinjiciunt craſſè contuſum, & ſimul ita præparant, ut illud lateris, & hoc paleæ & luti ſpeciem referat. 4. Præter agnum etiam acetaria è lactucâ, hederâ, raphano, petroſelino, &c. ut & patellam aceto repletam apponunt. 5. Singulis etiam abſtemiis quatuor cyathi vini infunduntur, quorum duos ante & duos poſt cœnam ebibunt.

XIII. *Quæritur*; Quare ſinguli Judæi ſolent ebibere quatuor cyathos vini?

Reſp. Quia *Exod.* cap. 6. fit mentio quadruplicis liberationis: *Educam vos de ergaſtulo Ægyptiorum*; *Eruam de ſervitute*; *Redimam in brachio excelſo & judiciis magnis*, *Aſſumam vos mihi in populum.* Vide *Synag. Buxt. cap.* 18. Hinc illuſtrantur verba Lucæ, loquentis *cap.* 22. *v.* 17, 20. de duobus poculis. Hinc porrò *quæritur*; An Chriſtus in cœna duobus poculis uſus fuit? *Reſp.* Non, ſed primum poculum pertinuit ad Paſcha, quo illud conſecravit, & quo ei finem impoſuit: ſed ſecundum pertinuit ad Cœnam Dominicam.

XIV. *Quartus* ritus eſt *dimiſſio* captivi alicujus. Olim Judæi captivum ſolebant dimittere, quem populus petebat, ut oſtenderent ſe olim etiam captivos in Ægypto fuiſſe, & hoc tempore ab illa ſervitute eſſe liberatos. Hinc legimus Barrabam loco Chriſti ex captivitate fuiſſe liberatum, *Matt.* 27: 26. Cæteras cæremonias feſti Paſchatis brevitatis cauſâ præterimus; ſed eas vide explicatas in Synagoga Buxtorfii; ut & opera hoc feſto agenda vel ommittenda.

XV. *Tertio quæritur*; Ubi agnus Paſchalis debuit mactari?

Reſp. Primus agnus mactabatur in Ægypto. In deſerto verò, & imprimis in terrâ promiſſâ non licebat alibi Paſcha publicè celebrare quàm ad Tabernaculum, & poſtea Hieroſolymis ad Templum. Propterea Deus ait Deut. 16: 5, 6. *Non poteris immolare Paſcha in quâlibet urbium tuarum, ſed in loco quem elegit Deus*, &c. Hinc parentes Chriſti aſcenderunt Hieroſolymam, Luc. 2: 41, 42. *Ibant parentes ejus per ſingulos annos Hieroſolymam, in die ſolenni Paſchatis.*

XVI.

XVI. *Quarto quæritur*; Quare Deus feſtum Paſchatis inſtituit?

Reſp. 1. Deus voluit hoc pacto in memoriam revocare populo, & quaſi æternitati conſecrare ingens illud *beneficium*, quo Iſraelitas in Ægypto affecit, cum juſſerit mactari agnum, ejuſque ſanguinem ædium poſtamentis adſpergere, ubi illa nocte ſingula Ægyptiorum primogenita perdens, Iſraelitarum ædes ſanguine hoc aſperſas præteriit, eoſque è duriſſimo ſervitutis jugo liberavit. Hinc Moſes mandavit *Exod.* 12: 27. ut Iſraelitæ filiis ſuis, de hâc cæremonia quærentibus, annuatim hoc beneficium exponerent.

2. Deus voluit hunc ritum eſſe evidens teſtimonium *potentiæ* ſuæ infinitæ & *miſericordiæ*. Hinc David *Pſal.* 136: 10, 11. ait: *Celebrate Dominum qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum. Qui eduxit Iſraël de medio eorum, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

3. Ut eſſet evidentiſſimus typus *liberationis* à peccatis noſtris per Chriſtum faciendæ: hinc Chriſtus *Joh.* 1: 29. vocatur *agnus ille qui peccata mundi tollit.* Sicuti enim agnus immaculatus mactabatur; ſic etiam Deus filium ſuum nobis donavit, cujus ſanguis nos 1 *Joh.* 1: 7. ab omnibus peccatis emundat.

4. Ut Judæos *officii* ſui admoneret. Comedebant enim agnum cum *peregrinantium habitu* & *herbis amaris*, & *à fermento* abſtinebant: ſic meminiſſe debebant ſe hîc eſſe *peregrinos*, & Cœleſtem Civitatem eſſe quærendam, nec *crucem* eſſe exhorreſcendam, ſed peccatorum ſarcinam eſſe abjiciendam & ſanctitati operam eſſe dandam. Vide *Thummium de feſtis.*

XVII. *Quintò quæritur*; An Chriſtus ultimum ſuum Paſcha eodem die cum Judæis celebravit?

Reſp. Affirmativam ſententiam defendunt Toletus, Baronius & Cloppenburgius: quia credunt Chriſtum Legis Divinæ fuiſſe obſervantiſſimum. Et ſi non eodem die celebraſſet, quo Judæi, putant eum tum fuiſſe Legis tranſgreſſorem: nam notum eſt Judæos ſemper in principio diei decimi quinti hoc Feſtum inchoaſſe. Rationes, quibus ſupradicti Auctores conantur probare Chriſtum eodem die cum Judæis ultimum Paſcha celebraſſe, ſunt hæ ſequentes præcipuæ.

Prima ratio eſt: Si Judæi celebrarunt Paſcha poſt Chriſtum crucifixum: ergo celebrarunt illud contra Legem: nam agnus Paſchalis reſpiciebat Chriſtum; atqui Chriſto crucifixo præſens erat corpus, & non neceſſe erat agnum mactare.

Reſp. Abſolutè loquendo Judæi non debuiſſent poſt Chriſtum crucifixum mactaſſe agnum: nam agnus reſpiciebat Chriſtum: ſed quia lex cæremo-

remonialis poſt mortem Chriſti erat tantùm mortua aut indifferens, & nondum ſepulta; ideo Judæi ſine peccato potuerunt illo anno & aliquot annis ſequentibus agnum adhuc mactare.

Secunda ratio, quæ opponitur, hæc eſt: Si Chriſtus pridie Paſchatis Judaici Paſcha ſuum celebravit: ergo die decimo quarto, non legitimo, celebravit. Vel ſi Chriſtus decimo quinto die Paſcha ſuum comedit: ergo Judæi die decimo ſexto, etiam proinde non legitimo die celebrarunt. Vel ſi utrique die decimo quinto: ergo eodem die celebrarunt.

Reſp. 1. Chriſtus & Judæi, licet diverſo die (ille ſcil. die Veneris, & hi die Sabbathi) Paſcha ſuum comederint, nihilominus utrique legitimo die, h. e. decimo quinto die menſis Niſan comederunt. Nam Chriſtus ſequutus eſt eos, qui ſtatuebant tum novilunium eſſe, quando erat luminarium conjunctio: ſed Judæi Paſcha celebrantes ſequuti ſunt eos qui novilunium ſupputabant à *φάσει apparitione* lunæ. Judæi enim in Terrâ Sanctâ ab apparitione lunæ novilunia ſua inchoârunt: ſed Chriſtus, qui Legis mentem meliùs intellexit quàm Judæi, à conjunctione luminarium novilunium ſupputavit, & per conſequens unico die citiùs Paſcha ſuum celebravit. Vide de hâc duplici noviluniorum ſupputatione præcedentem diſſertationem.

Reſp. 2. Vel dicendum eſt Judæos ad vitandum duorum dierum feſtorum concurſum hoc tempore, & aliis ferè temporibus, quando, ex. gr. dies decimus quintus in feriam ſextam incidebat, Paſcha in diem Sabbathi tranſtuliſſe: quia impoſſibile ferè erat per biduum ab omnibus operibus ſervilibus abſtinere. Hinc talem canonem literis בדו *Badu* fabricârunt, quo indicarunt Paſcha non debere incidere in ſecundam, quartam & ſextam feriam, h. e. in Lunæ, Mercurii & Veneris diem, propter duorum feſtorum concurſum. Quando ſtatuimus Judæos tranſtuliſſe Paſcha in diem ſequentem, non dicimus ita eſſe factam feſti tranſlationem, quaſi Paſcha à die 15. in diem 16. ſit tranſlatum: nam hoc fuiſſet contra Legem, quæ mandat Paſcha die 15. eſſe celebrandum.

Quomodo ergo transferendo Paſcha in alium diem nihilominus legitimo die Paſcha celebrarunt? Hoc factum eſt ope intercalationis, quæ fuit uſitata inter Judæos; eaque fuit duplex, vel Menſis, vel diei. Intercalatio *menſis* eſt, quando ſingulis trienniis vel aliquando bienniis integer Menſis Februario adjicitur, qui vocatur *Veadar*. Nam ſi nulla facta fuiſſet intercalatio, quoniam annus lunaris ſolari brevior eſt undecim circitèr diebus, Paſchatis feſtum decurriſſet per totum annum, ac modò æſtate, modò autumno, modò hyeme fuiſſet celebratum. Quamprimùm ergo undecim

undecim. illi dies in ſingulis annis ſuperflui in menſem excreviſſent integrum menſem adjiciebant. *Vide de his ſuprà diſſert.* 33. *ſect.* 4. Intercalatio *diei* eſt quando menſi decimo tertio, Veadar (h. e. ſecundo Februario) nominato, trigeſimus dies pro ratione feſtorum additur vel ab eo adimitur. Menſes Judæorum alternatim conſtabant 29. vel 30. diebus: ideo Veadar modò plenum 30. dierum modò cavum 29 tantùm dierum conſtituere poterant; atque ita unius diei detractione vel additione in illo menſe fieri poterat ut Paſcha non quidem à die 15. in 14. vel 16. ſed ab unâ hebdomadis feria in aliam, à ſexta ſcil. in ſeptimam vel quintam, vel à prima in ſeptimam vel ſecundam transferretur. Si ex. gr. Paſcha, faciendo menſem Veadar cavum, h. e. 29. dierum, incidiſſet in diem Veneris; faciendo plenum, h. e. 30. dierum incideret Paſcha in ipſum Sabbathum. Vel ſi Veadar, faciendo menſem plenum, incidiſſet Paſcha in diem dominicum, faciendo menſem cavum Paſcha incideret in diem Sabbathi. Sed Chriſtus non curans illam tranſpoſitionem Paſchatis à feriâ ſextâ in feriam ſeptimam, nihilominus decimo quinto die Paſcha celebravit.

Hinc *quæritur*; An Judæi non peccarunt ita transferendo Paſcha ab uno die in alium? *Reſp.* Non peccarunt. Sanhedrin enim deliberato conſilio ob nonnullas rationes, ſcil. ne duo dies feſti ſimul concurrerent, &c. hoc faciebat.

Tertia ratio, quam objiciunt, hæc eſt: Paſcha non debebat mactari niſi in loco quem Deus elegerat, *Deut.* 16: 5, 6. ſcil. ubi Tabernaculum erat, & temporibus Chriſti in Templo; & quidem à Sacerdotibus Leviticis die 14. tempore pomeridiano inter duas veſperas. Si vel Chriſtus alio die voluiſſet mactari agnum à Sacerdotibus, non tamen hoc feciſſent; ſed in loco & tempore à lege præſcripto tantùm agnum mactaſſent.

Reſp. 1. Huic rationi oppono locum Philonis, qui libro de Decalogo dicit: *ἐν τῇ ἑορτῇ θύουσι πανδημεὶ αὐτῶν ἕκαστος τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν οὐκ ἀναμένοντες.* Hic expreſſè dicitur quod in hoc feſto ſinguli populatim mactaverint, non exſpectantes Sacerdotes ſuos. Non opus ergo fuit agnum tantùm mactare in Templo, & Hieroſolymis; ſed ſinguli in privatis ædibus eum mactare potuerunt.

Reſp. 2. Agni immolatio non fuit propriè dictum ſacrificium, ejuſdem cum cæteris ſacrificiis generis. Nulla enim pars Deo vel Sacerdoti cedebat, aut ſupra altare adolebatur, ſed totus eſu à privatis abſumebatur.

Reſp. 3. Hinc non ſequitur ſingulos privatos patresfamilias, mactantes privatim agnum, factos fuiſſe propriè Sacerdotes Leviticos; ſed fuerunt quodammodo Sacerdotes extra ordinem; quaſi Deus per hanc privatam

macta-

mactationem oſtendere voluiſſet omnes fideles in Chriſto ad ſpirituale ſacerdotium vocari, eoſque per Chriſtum, qui per agnum denotabatur, factos eſſe Sacerdotes ad offerendas Deo victimas ſpirituales.

Reſp. 4. Omnes debebant edere de agno Paſchali; ſed in diſſertatione præcedente vidimus Hieroſolymam non aſcendiſſe ſurdos, ſtultos, parvulos, mulieres, ſervos, claudos, cæcos, ægrotos & ſenes: ubi ergo illi agnum comederunt, ſi non privatim in ſingulis ædibus per totam Terram Sanctam licitum fuiſſet mactare? Ubi etiam patres occaſione agni præſentis docuiſſent liberos ſuos de liberatione ex Ægypto, &c.? Ergo agnus privatim à quolibet patrefamilias ubique potuit mactari.

Reſp. 5. Locus *Deut.* 16: 5, 6. agit de publicâ immolatione faciendâ per Sacerdotes Leviticos in publico Iſraelitarum conventu. Talis immolatio antea apud Tabernaculum, & poſtea tantùm in Templo fieri debebat.

XVIII. Jam breviter videamus contraria argumenta, quibus probamus Chriſtum uno die citius, ſive pridie Paſchatis Judaici Paſcha ſuum celebraſſe.

Ratio *prima* eſt deſumpta ex quibuſdam locis S. Scripturæ: ex. gr. ex. *Joh.* 19: 14. ubi dicitur; ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη, *Erat autem paraſceve* (præparatio) *Paſcha, hora vero quaſi ſexta*, & verſ. 31. etiam dies crucifixionis vocatur παρασκευή. Ergo Chriſtus non eodem die Paſcha celebravit cum Judæis. Similiter *cap.* 18. *verſ.* 28. *Judæi non introierunt in Prætorium, ne polluerent, ſed ut ederent Paſcha.* Et *cap.* 13. *verſ.* 1. Lotio pedum facta à Chriſto in cœnâ Paſchali dicitur fuiſſe πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα *ante feſtum Paſchatis.*

Ratio *ſecunda* eſt: Si Judæi ſimul cum Chriſto eodem die Paſcha celebraſſent; ergo Judæorum Pontifices & Sacerdotes ipſo die Paſchatis capitali judicio Chriſti vacaſſent; quod eſt contra diei tam ſacri religionem, & adverſus proprias Judæorum hâc de re leges.

Ratio *tertia* eſt: Ergo Joſeph Arimathæus ipſo die Paſchatis funerationi Chriſti vacaſſet; quod legibus Judaicis, & Legi divinæ adverſatur, quæ prohibet die feſto opus ſervile facere, &c. Ex his ergo concludimus Chriſtum unico die ante Judæos ultimum ſuum Paſcha celebraſſe. De hâc quæſtione conſule *Capellum in Epiſtol. collat. ad Joh. Cloppenburgium*, in quâ multa notatu digna occurrunt.

XIX. *Sextò quæritur*; Utrum Chriſtus in cœna Paſchali, & eâ adhuc durante; An vero, poſt eam penitùs peractam & abſolutam, de novo accubuerit, & Sacramentum cœnæ inſtituerit?

Reſp. Buxtorfius, in diſſertatione de Cœna, tres de hâc quæſtione enumerat ſententias. Auctores *primæ* ſententiæ in Paſchate duplicem faciunt

-ciunt cœnam, ſcil. Agni Paſchalis & Azymorum, ſtatuuntque in menſa Azymorum cœnam eſſe inſtitutam. *Sed* Hebræi nihil de diſtincta menſa Agni & Azymorum tradunt: nam ea in unâ menſâ ſimul fuerunt appoſita.

Auctores *ſecundæ* ſententiæ faciunt triplicem cœnam, ſcil. 1. Agni. 2. Azymorum, pro quâ alii communem uſualem cœnam, quia tota familia ex ſolo agno non poterat ſaturari, ſubſtituunt; & 3. Sacramenti cœnæ. *Sed* poſt agnum, ex ſententiâ Judæorum, non licitum fuit amplius edere.

Auctores *tertiæ* & veriſſimæ ſententiæ faciunt duas menſas, ſcil Agni, & Sacramenti cœnæ poſt penitùs peractam cœnam Paſchalem; ita tamen ut continuò & uno quaſi actu menſis non ſublatis cœnæ paſchali Sacramentum cœnæ à Chriſto ſubjunctum fuerit. Hanc ſententiam plerique Theologi approbant. Nam Sacramentum cœnæ ſucceſſit in locum agni Paſchalis; ergo cœna agni debuit priùs eſſe finita. Deinde non legimus Chriſtum ſurrexiſſe inter cœnam agni & inter Sacramentum cœnæ.

XX. *Septimò quæritur*; An lotio pedum fuit ritus ordinarius, à Judæis in feſto Paſchatis, & aliis conviviis ante accubitum obſervatus?

Reſp. Hæc quæſtio movetur occaſione Chriſti, lavantis pedes diſcipulorum ſuorum *Joh.* 13. Buxtorfius in eâdem diſſertatione ſtatuit pleroſque auctores, Scaligerum, Bezam, Baronium, Caſaubonum, &c. hoc affirmare. Imo poſtremus Exercitatione 16. contra Baronium, *Num.* 22. ita confidenter hoc affirmat, ut dicat: *Hoc non ſolum verum, ſed vel pueris notum eſſe, morem fuiſſe Judæorum, pedes ante accubitum lavandi.*

Sed revera hallucinantur, neque ex exemplo Chriſti ille ritus lotionis pedum probari poteſt: nam 1. Nullibi in toto Talmude, nec in ullis Judæorum ritualibus, agentibus de ritibus conviviorum & Paſchatis, fit ulla mentio lotionis pedum tanquam ritûs ordinarii ante convivia uſitati. 2 Chriſtus demum poſt cœnam lavit pedes, uti habetur *v.* 4. *&.* 5.

Contra hanc negativam ſententiam Scaliger lib. 6. *de emend. temporum* Textum *Luc.*7: 44. objicit, ubi Chriſtus recens Hieroſolymam adveniens, Phariſæo, à quo cœnâ exceptus fuerat, exprobrat: *Ingreſſus ſum domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti.*

Reſp. Lotio pedum fuit quidem uſitata inter Judæos ad pedes abluendos, vel ad laſſitudinem viæ & æſtus tollendam: ſi qui peregrè veniebant; nam Judæi olim non utebantur caligis & calceis ſicuti nos: ſed negamus lotionem fuiſſe ordinarium morem uſitatum in conviviis & Paſchate.

XXI. *Octavò quæritur*; Qualis hymnus *Matt.* 26: 30. intelligatur, quem Chriſtus poſt Paſcha unà cum diſcipulis cecinit?

Reſp. Judæi poſt abſolutam cœnam Paſchalem ſolent cantare Pſalmos 113, 114, 115, 116, 117, & 118. Et veroſimile eſt Chriſtum hunc hymnum, vocatum הלל מצרי *hymnum Ægyptium*, cantaſſe, cùm ſciamus Eum mores præcipuos in Paſchate adhiberi ſolitos obſervaſſe. Deinde ſi inſuetum hymnum cecinißet, diſcipuli non ita potuiſſent Chriſto accinere. Judæi ſolent Pſalmos 113. & 114. ante agnum, & reliquos poſt agnum comeſum cantare. Procul dubio Chriſtus eandem conſuetudinem obſervavit.

XXII. *Nonò quæritur*; Unde natus eſt inter Chriſtianos mos ille mittendi alios tanquam ſtultos primo die Martii & Aprilis ab uno ad alium?

Reſp. Mos ille procul dubio eſt excogitatus à Pontificiis in memoriam Chriſti miſſi (*Matt.* 27: 1, 7, 11, 15.) ad Pilatum, à Pilato ab Herodem, ab Herode iterum ad Pilatum, & ſic deinceps. Et quia hoc circitèr in medio horum duorum menſium factum eſt, inde dicunt noſtrates; *Op den eerſten dagh van den Meert ſentmen den geck waermen begeert; op den eerſten dagh van April ſentmen den geck waermen wil.* Hinc *quæritur*; An ille mos ſit approbandus, vel à Chriſtianis adhibendus? *Reſp.* Nullo modo.

XXIII *Decimò quæritur*; Quare Judæi hoc feſtum per octiduum continuent, conſtituendo duos dies priores & duos poſteriores ſacros, cùm Deus tantùm ſeptem dies inſtituerit, ſcil. primum & ultimum ſacrum, & quinque intermedios ſemi-ſacros.

Reſp. Quia Judæi neſciunt an novilunium Martii ſit inchoandum à conjunctione ſolis & lunæ; an verò ab ejus apparitione: ideo, ne errarent, biduum conſtituunt ſacrum, uti diſſertatione præcedenti docuimus. Et quia dubitant de die primo, ideo etiam dubitant de decimoquinto die, quo agnus eſt comedendus: ideoque ne hìc etiam errarent, conſtituunt duos priores & duos poſteriores dies ſacros.

Explicatio hujus Figuræ.

XXIV. Quia ſuprà ad quæſtionem quintam dicitur, quod immolatio apud Tabernaculum fieri debuerit; ideò ut Lector ſciret quid ſit Tabernaculum, & quomodo illud fuerit in deſerto, & poſtea in Terra Sancta ter erectum, curavimus figuram ejus exſculpi. De Tabernaculo hæc ſequentia conſiderabimus.

1. Deus

1. Deus mandavit Moſi ædificationem Tabernaculi, & Moſes populum convocavit, eique voluntatem Dei de ædificando aperuit, *Exod.* 35: 4. & ſeqq.

2. Præcipui auctores qui Tabernaculum confecerunt, fuerunt nominatim Bezaleël & Aholiabus, quos Deus Spiritu, peritiâ, notitiâ & omni arte implevit *Exod.* 35: 30, 31, 34, 35. Præterea alii viri induſtrii etiam ab hoc opus efficiendum ſunt vocati *Exod.* 36: 1. *Fecit ergo Bazaleël & Aholiab, & omnis vir ſapiens corde, quibus dederat Jehova ſapientiam & intelligentiam, ut ſcirent facere omne opus miniſterii Sanctuarii.* Etiam mulieres induſtriæ neverunt manibus ſuis, & attulerunt netum hyacinthinum & purpureum, & coccineum dibaphum, & xilinum *Exod.* 35: 25, 26. *Omnis præterea mulier ſapiens corde, manibus ſuis neverunt & attulerunt quod neverant, hyacinthum, & purpuram, & vermiculum cocci, & byſſum. Omnes autem mulieres quarum cor extulit illas in ſapientia, neverunt caprarum pilos.* Quinam neceſſaria ad Tabernaculum efficiendum attulerunt? Illi quos extulit animus, & quoſcunque ſponte movit ſpiritus, attulerunt oblationem Jehovæ, ad opus tentorii conventus, & ad totum miniſterium ejus, & ad veſtes ſanctas *Exod.* 35: 21, 22, 23, 24.

3. Undecimo die menſis Septembris, poſtquam Moſes veniam vituli fuſi à Deo impetraſſet, inceperunt opus Tabernaculi *Exod.* 35: 1. & ſeqq. illudque abſolverunt primo die Martii *Exod.* 40: 1. Ergo totum Tabernaculi opus fuit abſolutum ſpatio quinque menſium & novendecim dierum.

4. Materia communis Tabernaculi fuit aurum, argentum, æs, hyacinthina, purpurea, coccinea dibapha, linum xylinum, lana caprarum, pelles arietum rubefactæ, pelles melium, ligna cedrorum lectiſſimarum, oleum ad luminare, odoramenta & lapides pretioſiſſimi, *Exod.* 34: 5, 6, 7, 8, 9. *Omnis ſpontaneus corde ſuo, afferet eam* oblationem *Jehovæ, aurum, argentum & æs. Et hyacinthum, & purpuram, & vermiculum cocci, & byſſum & caprarum pilos. Et pelles arietum rubricatas, & pelles taxorum & ligna ſittim. Et oleum pro luminari, & aromota pro oleo unctionis, & ad ſuffimentum aromaticum. Et lapides onychinos, & lapides plenitudinum pro Ephod & pro pectorali.*

5. Tabernaculum non ex ingenio Moſis, ſed ſecundùm formam Moſi à Deo in monte Sinai oſtenſam (*Exod.* 25: 40.) & mandatam, eſt formatum *Exod.* 25: 8.

5. Vaſa præcipua ad uſum Tabernaculi facta, ſunt 1. Arca è lignis cedrorum *Exod.* 25: 10. cui tabulæ lapideæ incluſæ fuerunt, *v.* 16. 2. Men-

ſa aurea cui panes propoſitionis impoſiti fuerunt. 3. Candelabrum aureum, *Exod.* 25: 31. 4. Altare ſuffitus *Exod.* 30: 1. 5. Altare holocauſti *Exod.* 26: 1. Statim ex profeſſo de vaſis Templi & Tabernaculi agemus, ibique ad oculum præcipuorum vaſorum formam demonſtrabimus.

7. Sacerdotes expiationem facientes, & obſervantes obſervationem ſanctuarii & altaris, erant Aharon, duoque ejus filii Elhaſar, & Ithamar, *Num.* 18: 5. Illis adjungebantur Levitæ ad miniſtrandum miniſterium tentorii conventus *verſ.* 2, 6. Non omnes Levitæ adjungebantur, ſed ab anno trigeſimo uſque ad quinquageſimum, *Num.* 4: 3. Non tamen pauci ſed quamplurimi, ſcil. octies mille quingenti & octuaginta *verſ.* 48. Hi omnes fuerunt diviſi in tres partes ſecundùm tres familias trium filiorum Levi, ſcil. Kohathi, Gerſchonis & Merari. *Primi* erant Kohathitæ, quorum numerati fuerunt bis mille ſeptingenti quinquaginta, *verſ.* 39. Hi humeris portabant res ſanctas *Num.* 7: 9. ut arcam fœderis, candelabrum aureum, menſam auream, altare ſuffitûs, &c.

Secundi, ſcil. Gerſchonitæ erant bis mille ſexcenti triginta *Num.* 4: 40. & in duobus ex his ſex curribus portabant aulæa tabernaculi, tentorium conventus, tegumentum ejus & tapetes ocellatos atrii, &c. *v.* 25, 26.

Tertii, ſcil. Meraritæ erant ter mille ducenti, & in quatuor curribus portabant aſſeres tabernaculi, & tranſtilla ejus, columnaſque ejus & ſtylobatas ejus, &c. *Num.* 4: 31, 32.

8. Quando Tabernaculum in deſerto erat erectum, tum triplex ſanctitatis gradus conſiderabatur. *Primus* ſive ſummus ſanctitatis gradus erat in loco ipſius Tabernaculi, h. e. in illo ſpatio, quod hîc velis & columnis atrii comprehenditur. Nulli immundo propter tactum mortuum licebat hoc atrium intrare, niſi, poſt ſeptem dies immunditiei, à Sacerdote aqua ſeparationis fuerit aſperſa ſuper eum, *Num.* 19: 11, 12, 13. *Secundus* gradus ſanctitatis erat extra hanc Tabernaculi ſtructuram in loco Levitarum: nam Levitæ, diviſi in tres partes juxta tres familias, in ſpatio quod erat intra Tabernaculum & Iſraelitas collocabantur. Non licebat ulli ſeminifluo intra hoc ſpatium venire, etiamſi ipſi licuerit deliteſcere inter Iſraelitas. *Tertius* gradus erat in loco in quo omnes Iſraelitæ, diviſi in duodecim quaſi exercitus juxta duodecim Tribus, deliteſcebant. Leprâ laborantes extra hunc tertium locum, ſejuncti à mundis, ſolitarii vivebant: *Num.* 5: 2. *Præcipe filiis Iſraëlis, ut ejiciant è caſtris omnem leproſum.*

9. Moſes, Aaron & duo ejus filii Elhaſar & Ithamar caſtrametabantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus Orientem verſus, ubi duo tentoria hîc depicta videtis; ad Auſtrum eſt tentorium

rium Moſis, & ad Aquilonem eſt tentorium Aharonis. *Kohathitæ* caſtrametabantur ad latus tabernaculi Meridiem verſus, *Numer.* 3: 29. *Gerſchonitæ* verò poſt tabernaculum Occidentem verſus, *verſ.* 22. & *Meraritæ* ad latus tabernaculi Aquilonem verſus.

10. Tribus Judæ, Iſſacher & Zebulun habebant caſtra Orientem verſus *Num.* 2: 3, 5, 7. Tribus Ruben, Simeon & Gad, Meridiem verſus, *verſ.* 10, 12, 14. Tribus Ephraim, Menaſſe & Benjamin Occidentem verſus, *verſ.* 18, 20, 22. Tribus Dan, Aſcher & Napthali Aquilonem verſus, *verſ.* 25, 27, 29.

11. Intrantes atrium Tabernaculi ibant verſus partem dextram, exceptis lugentibus qui ibant verſus partem ſiniſtram, ut ab aliis intrantibus diſtinguerentur. Exeuntes ibant retrorſum, ne tergum Tabernaculo obverterent.

12. Hic in medio atrii Tabernaculum conſpicitur erectum. Quanta eſt ejus magnitudo? Longitudo eſt 30. latitudo verò & altitudo 10. cubitorum. Tabernaculum reſpectu longitudinis in duas dividitur partes; anterior pars verſus Orientem longa eſt 20. cubitos, lata & alta 10. & vocatur Sanctum; poſterior verò pars eſt verſus Occidentem, continetque 10. cubitos undequaque, & vocatur Sanctum Sanctorum. Quomodo diſtinguitur Sanctum à Sancto Sanctorum? 1. Per velum factum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & xylino internexo, quod Cherubinis refertum erat, *Exod.* 26: 31, 33. Hoc velum ab uno latere Tabernaculi uſque ad alterum expanſum erat. 2. Per quatuor columnas è cedris lectiſſimis factas, quæ quatuor ſtylobatis argenteis impoſitæ erant, *Exod.* 36: 35. Per has columnas, quibus velum ſuperiùs erat appenſum, Pontifex die expiationis intrabat Sanctum Sanctorum, *Exod.* 26. 32.

13. Quæ continebat Sanctum, & quæ Sanctum Sanctorum? In Sancto erant hæc ſeqq. 1. *Menſa aurea*, *Exod.* 26: 35. cui duodecim panes faciei imponebantur, *Levit.* 24: 5. 2. E regione menſæ verſus Meridiem collocabatur *lychnuchus*, *Exod.* 26: 35. in quo ſeptem lampades de die & nocte ſemper ardebant, *Exod* 27: 20. 3. In medio Tabernaculi verſus velum erat *altare aureum* ſive ſuffitûs, *Exod.* 30: 6. In hoc Aharon unoquoque mane ſuffitum aromatum adolebat, *verſ.* 7.

In Sancto Sanctorum erant 1. *Arca fœderis*, *Exod.* 40: 3. 2. *Urna* plena Homer Man, *Exod.* 16: 34. 3. *Virga* Aharonis, *Num.* 17: 26.

14. Quibus rebus conſtabant latera Tabernaculi? A tribus lateribus erigebantur 48. aſſeres, qui tranſtillis invicem conjungebantur; viginti aſſeres erant verſus plagam auſtralem, totidem verſus plagam Aquilo-

 narem,

narem, & octo verſus Occidentem, *Exod.* 26. Decem cubitorum erat longitudo cujuſque aſſeris, & ſeſquicubiti latitudo aſſeris uniuſcujuſque, *verſ.* 16. Singuli aſſeres imponebantur duobus ſtylobatis, *verſ.* 21. Ad plagam Orientalem erigebantur quinque columnæ, per quas Sacerdotes in Tabernaculum ibant, *Exod.* 26: 37. Præter hos aſſeres conſtabat ipſum tabernaculum decem aulæis, quæ facta erant è Xylino internexo, hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & referta Cherubinis. Longitudo aulæi uniuſcujuſque vicenûm octonûm cubitorum, & latitudo quaternûm cubitorum, cujuſque aulæi. Quinque aulæa erant conjuncta unum ad alterum, &c. *Exod.* 26: 1, 3, 4, 5, 6.

15. Quibus tegumentis tegebatur Tabernaculum? Præcipuè tribus. 1. *Infimum* tegumentum conſtabat undecim aulæis factis è lana caprina, *Exod. Cap.* 26. *verſ.* 7. & ſeqq. 2. *Medium* verò pellibus arietum rubefactis, *Exod.* 26: 14. 3. *Supremum* conſtabat pellibus melium ut adverſus cœli injurias defenderetur, *ibid.*

Tabernaculum etiam tegebatur nube, quæ inſtar columnæ ſupra Tabernaculnm conſpiciebatur. Quando nubes illa è Tabernaculo ſuſtollebatur, proficiſcebantur filii Iſraëlis, *Exod.* 40: 36. Etiam ab anteriori parte Tabernaculi erat cortina, quæ à parte orientali ſupra introitum ſupernè ad dimidium columnarum appenſa erat; ſub hâc ibant Sacerdotes in Tabernaculum.

16. Tabernaculum erectum circumcingebatur atrio, *Exod.* 27: 9. Longitudo atrii iſtius erat centum cubitorum, latitudo quinquaginta, & altitudo quinque cubitorum, *Exod.* 27: 18.

17. Circum Atrium erigebantur in univerſum 56. columnæ; à parte Auſtrali 20. à Septentrionali totidem, à parte Occidentali 8. ſive decem quando angulares adduntur, & totidem à parte Orientali. Singulæ Columnæ imponebantur uni ſtilobatæ æreo, cujus, ut & columnæ figura infrà inter vaſa Tabernaculi conſpicitur. Ad columnas illas ligabantur tapetes ocellati facti è xylino internexo, *Exod.* 27: 9. A parte Orientali, per quam homines ingrediebantur in ipſum atrium, erant tapetes ocellati in quindecim cubitos in uno latere, & columnæ tres, & totidem in altero latere; ſed in ipſa porta atrii erat tegumentum viginti cubitorum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & xylino internexo opere Phrygiano, atque quatuor columnis erat alligatum, *Exod.* 27: 14, 15, 16. Hoc tegumentum tollebatur ut introitus pateret. Et ne columnæ vi ventorum dejicerentur, funiculis intrinſecè & extrinſecè ligabantur.

18. Totum hoc atrium dividitur in duas æquales partes, quarum una

eſt

pag. 207.

Vaſa Tabernaculi et Templi.

eſt verſus plagam Orientalem, & altera verſus Occidentalem. In priori parte, quæ eſt verſus Orientem, erant inſtrumenta ſive vaſa, quibus miniſterium Tabernaculi peragebatur; in poſteriori verò erat ipſum Tabernaculum.

19. In priori parte Atrii, quæ 50. cubitos quadratim continet, erant hæc ſeqq. 1. *Altare holocauſti*, quod è regione portæ Tabernaculi collocabatur ad diſtantiam decem cubitorum. In hoc comburebantur holocauſta. 2. Moſes poſuit *labrum* æneum inter tentorium conventus & altare holocauſti, ut in eo ſe lavarent Sacerdotes quando Tabernaculum intrarent. Hoc hic in loco atrii, qui eſt verſus Auſtrum, conſpicitur. 3. Verſus Septentrionem erant *columnæ*, quibus infixi erant varii uncinuli ferrei, è quibus beſtias ſacrificandas ſuſpendebant & ſacrificabant. 4. Juxta altare & columnas illas erant pro holocauſtis *quatuor menſæ* e cæſis lapidibus, longitudine & latitudine ſeſquicubiti, altitudine autem cubiti unius, in quibus deponebant inſtrumenta, quibus jugulabant holocauſta & ſacrificia, *Ezech.* 40: 42. 5. Verſus Meridiem juxta altare conſpiciuntur *aliæ menſæ*; tum quibus vaſa aurea & argentea offerendis ſacrificiis inſervientia, tum quibus ſacrificia jam præparata, & jam jam offerenda, imponebantur. Quid ipſum Tabernaculum & omnes ejus partes denotent, vide doctiſſimè diſſerentem Clariſ. Collegam D. Eſſenium in 2. parte Syſtematis dogmatici *pag.* 56. & ſeqq.

20. Antequam finiam *quæritur*; Quomodo tot centena Iſraelitarum millia, ad minimum quinquaginta, potuerint ubique in deſerto aquam pro ſe & pro jumentis ſuis accipere?

Reſp. Quando Tabernaculum erat erectum, fluebat ſtatim propè portam introitus atrii copioſus aquæ fons, qui per foſſas, ab Iſraelitis factas, fluebat; primò circum atrium tabernaculi; ſecundò circum Levitas, quos foſſæ quoad familias etiam diſtinguebant; tertiò fluebat hæc aqua circum omnes Iſraelitas; ita tamen ut hæc aqua etiam diſtinctionem faceret inter ſingulas Iſraelitarum tribus. Extra has exteriores foſſas habitabant leproſi. Hinc nonnulli per fontem illum copioſum ubique circa portam atrii fluentem intelligunt ſequentem petram, cujus Paulus 1 *Cor.* 10: 4. mentionem facit: *Bibebant ex ſequente ſpirituali petra.* Hæc quoad illuſtrationem hujus figuræ dicta ſufficiant.

Explicatio vaſorum Tabernaculi & Templi.

XXV. Quia ſæpiſſime in explicatione Tabernaculi mentionem fecimus; Va-

Vaſorum Tabernaculi, ut altaris æneï, altaris aurei, labri ænei, arcæ fœderis, candelabri, virgæ Aharonis, panum faciei, aſſerum, columnarum atrii, &c. ideo conſultum judicavimus aliam figuram hîc addere, in quâ præcipua vaſa Templi & Tabernaculi ad oculum demonſtrantur.

1. Maximum inſtrumentum, quod numero 1. denotatur, vocatur mare æneum, ſive lacus fuſus 2 *Chronic.* 4: 2. 1 *Reg.* 7: 23. *Fecit mare fuſum decem cubitorum à labro ejus, uſque ad labrum ejus rotundum in circuitu.* Salomo fecit hunc lacum: decem cubitorum à labii parte una ad alteram, rotundum circumquaque, & quinque cubitorum altitudine, quem filum triginta cubitorum cingebat circumquaque. Et colocynthides ſubter labium ejus circumquaque cingebat ipſum, denæ in cubitum ambiebant lacum circumquaque: duobus ordinibus colocynthides fuſæ in fuſura ejus. Hic lacus erat ſupernè impoſitus duodecim bobus, tribus reſpicientibus ad aquilonem, & tribus ad occidentem, & tribus ad meridiem, & tribus ad orientem. Craſſitudo ejus maris ænei erat palmaris, & labium ejus ſimile erat operi labii calicis, aut floribus lilii, & bis mille bathos continebat, 1 Reg. 7: 23, 24, 25, 26. 2 Chron. 4: 2, 3, 4.... *Et quinque cubitorum altitudo ejus, lineaque triginta cubitorum ambiebat illud per circuitum. Similitudo quoque boum ſubter illud per circuitum, qui circumdabant illud decem cubitis, ambientes mare per circuitum, duo ordines erant boum fuſorum in fuſione illius. Stabat ſuper duodecim boves: tres reſpiciebant Aquilonem, & tres reſpiciebant ad Occidentem, tres autem reſpiciebant ad Meridiem, & tres reſpiciebant ad Orientem: eratque mare ſuper eos deſuper. Omnia autem poſteriora eorum erant intrinſecus.* Sacerdotes pedes & manus ſuas lavabant hâc aquâ, quando ſacra obirent, vel ad altare accederent, 2 *Chron.* 4: 6 Chaldæi hoc mare æneum fregerunt, ejuſque æs tranſportarunt in Babyloniam, 2 *Reg.* 25: 13.

2. Eſt unum ex decem labris, quæ Salomo fecit ad abluendum ex iis opus holocauſti 2 Chron. 4: 6. *Fecit inſuper conchas decem, & poſuit quinque à dextra, & quinque à ſiniſtra, ad lavandum in eis opus holocauſti: lavare ſolebant in ipſis: & mare, ut lavarent ſacerdotes in eo.* Unumquodque labrum impoſitum baſi uni continebat quadragenos bathos, quaternûm cubitorum erat labrum unumquodque, 1 *Reg.* 7: 38, Salomo etiam fecit decem baſes æneas, quarum ſingulis impoſuit ſingula labra. Quaternûm cubitorum erat longitudo & latitudo baſis uniuſcujuſque, & ternorum cubitorum altitudo ejus. Zophori erant baſibus inter denticulatos toros. Ipſis zophoris inerant leones, boves, Cherubini, &c. Unicuique baſi æneæ erant quaternæ rotæ. Vide cætera 1 *Reg.* 7: 27--37. Tale labrum unà cum baſi,

ſi, rotis, &c. hîc conſpicitur. Ubi Salomo decem illa labra collocavit? Quinque diſpoſuit in Templo à dextra, & quinque à ſiniſtra, 2 *Chron.* 4: 5.

3. Eſt arca fœderis quam fecit Bezaleël è lignis cedrorum lectiſſimarum, duûm cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, ac ſeſquicubiti latitudine & altitudine ſuâ. Ea intus & foris auro fuit obducta. Limbum aureum fecit ei circumquaque. Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut bini annuli eſſent in quoquo latere. Vectes è lignis cedrorum, auro obducti, annulis immobiliter fuerunt inditi ad ferendam illam. Deinde fecit operculum propitiatorium ex auro puro, duûm cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, & ſeſquicubiti latitudine ſuâ. In operculi illius extremitatibus fecit duos Cherubinos aureos, continente opere fecit eos. Cherubinum unum ab extremitate una hinc, & Cherubinum alterum ab extremitate altera inde: ita ut Cherubini illi eſſent alis ſurſum expanſis, obtegentes alis ſuis operculum ipſum, faciebus ſibi invicem obverſis & ad operculum propitatorium pronis, *Exod.* 37: 1--9. & *cap.* 25: 10--15. E medio duorum Cherubinorum iſtorum Deus alloquebatur Moſen *Exod.* 25: 22. *Et conveniam tecum illuc, & loquar tecum è propitiatorio inter duos Cherubim quod eſt ſuper arcam teſtimonii quæcunque præcipiam tibi* dicendo *filiis Iſraël.* Huic arcæ impoſitæ erant Tabulæ Legis ab ipſo Deo ſculptæ, *Exod.* 25: 16. & 34: 29.

4. Altare æneum ſive holocauſti. In S. Scriptura fit mentio triplicis altaris holocauſti. 1. Antequam Deus certum aliquem locum cultui publico aſſignaſſet, altare erat fabricandum ex terra, vel ex lapidibus non cæſis, *Exod.* 20: 24, 25. *Altare terreum facito mihi, ut ſacrifices ſuper ipſum holocauſta tua, euchariſtica tua. Quod ſi altare ex lapidibus facies mihi, ne extruito ex eis cæſis.* 2. Ante portam Tabernaculi erigebatur aliud altare, quod è lignis Sittim erat confectum & tabulis cavum; longum & latum quinque, altum vero tres cubitos. Super quatuor angulis erant cornua altaris. Hoc altare erat circumquaque ære obductum. Intus ad medietatem ejus erat cribrum, opus reticulatum æreum; unde in angulis quatuor *Annuli ænei* foras prodibant recipiendis *Vectibus ligneis* ære obductis, *Exod.* 27: 1, 2, 4, 5, 6. & *cap.* 38, 1, 2, 4, 5, 6. Tale altare in hâc figurâ depingitur, & diſtinctionis ergò *Num.* 4. deſignatur. Hîc conſpiciuntur duo Vectes Annulis ſuis impoſiti; cribrum reticulatum in ejus medio, in quo holocauſta comburuntur. Quare hoc cribrum erat perforatum? Ut cinis & holocauſta combuſta per ejus foramina deſuper caderent. Hîc ſupernè in quatuor angulis conſpiciuntur quatuor extremi-

tates, quæ vocantur cornua altaris. Pro hoc altari etiam erant vaſa ærea facta *Exod.* 27: 3. ut *crateres* ad excipiendum ſanguinem; *lebetes* ad cineres; *forcipes*, *fuſcinulæ* & *palæ* ad ignem diſponendum, excitandum & tranſferendum. 3. Salomo pro Templo fecit aliud altare æneum, longum & latum viginti, & altum decem cubitos, 2 *Chron.* 4: 1.

5. Eſt altare aureum ſive ſuffitûs. Hoc altare erat quadratum, & confectum è lignis cedrorum, eratque unum cubitum longum & latum, duos vero cubitos altum; ab angulis ejus prominebant cornua. Hæc omnia auro puro erant obducta. In ejus ambitu erant limbus aureus & bini annuli aurei infra limbum juxta binos angulos, in duobus lateribus ejus, ut eſſent ſedes vectibus auro obductis, ad portandum altare, *Exod.* 30: 1, 2, 3, 4, 5. & *cap.* 37: 25, 26, 27, 28. Locus hujus altaris erat ante Velum, è regione Arcæ, *Exod.* 30: 6. In hoc altari adolebat Aharon ſuffitum aromatum, unoquoque mane; & ſemel quotannis in ejus cornibus facienda erat expiatio per ſanguinem ſacrificii pro peccatis in die ſolennis expiationis, *verſ* 7, 8, 10. Salomo pro Templo aliud altare ſuffitus fecit, 2 *Chron.* 4: 19.

6. Candelabrum aureum ſic fuit confectum ex auro puro, opere continente, ut ſeptem lucernis à Sacerdotibus accendendis lucem præberet ab omni parte Tabernaculi. In hoc lychnucho erat *ſcapus* unus, ex quo prodibant ſex *rami* à lateribus in circuitu. Hi ſinguli iterum ternas continebant *lances*, amygdalarum ſpeciem referentes, cum *calicibus* & *floribus* ſingulis. In ipſo *ſcapo* erant quatuor *lances* eâdem formâ cum *calicibus* ac *floribus*. Vide hujus candelabri plenariam deſcriptionem Exod. *cap.* 25. *verſ.* 31. & ſeqq. Salomo pro Templo fecit decem lychnuchos aureos, poſuitque quinque à dextra & quinque à ſiniſtra, 2 *Chron.* 4: 7.

7. Eſt Virga Aharonis, quæ producens germen emittebat florem, & producebat amygdala, *Num.* 17: 8.

8. Eſt menſa facta ex lignis Sittim longa duos cubitos, lata unum, & altum ſeſquicubitum, auro obducta. In ambitu ejus erat *limbus* aureus circumquaque, ei addebatur tænia palmarum circumquaque cum alio limbo aureo ad tæniam ejus ne vacillaret ſtructura. In angulis quatuor pedum erant quatuor annuli aurei proximè ſub faſcia, ad recipiendos vectes ligneos ſed auro obductos. Huic menſæ imponebantur duodecim panes propoſitionis. Panibus his recipiendis duodecim erant ſcutulæ, quæ tegebantur & circumcludebantur totidem ſcutellis, *Exod.* 25: 23 — 30. Hi

panes

panes diſponebantur duobus ordinibus, ſeni in ordinem quemque, *Levit.* 24: 6. Inſtrumentis aureis in menſa ſubſternebatur veſtis hyacinthina, *Num.* 4: 7. *Super menſam panum faciei expandunto veſtem hyacinthinam, impoſitis ei ſcutulis ejus & acerris, ſcopuliſque & ſcutellis tegumenti, & panis jugis ſuper eam eſto.* Utrimque juxta hanc menſam ſcutula conſpicitur.

9. Eſt unus ex 48. aſſeribus, qui tria latera Tabernaculi conſtituebant. Facti erant è lignis Sittim, ſed auro obducti. Singuli erant arrectarii decem cubitos longi & ſeſquicubitum lati. Infrà ſingulis aſſeribus affixi erant bini cardines, qui imponebantur ſtylobatis argenteis, qui hîc infra aſſeres depicti ſunt. In ſingulis aſſeribus hîc conſpiciuntur tranſtilla facta è lignis Sittim & auro obducta, quina ſingulos aſſerum ordines per annulos aureos ſingulis aſſeribus infixos tranſcurrebant, ab uno extremo ad alterum, ita tamen ut medianum accuratè medietatem aſſerum tranſcurreret, *Exod.* 26: 15, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 29.

10. Eſt una ex 56. columnis æreis facientibus & claudentibus atrium Tabernaculi, de quibus ſuprà ad Tabernaculum *Sect.* 17. diximus. Unaquæque columna imponebatur ſtylobatæ æneæ, cujus figura hîc ſub columnâ depingitur. Omnes illæ columnæ atrii circumquâque erant redimitæ faſciis argenteis, quæ uncis terræ infixis alligabantur. Figura talium duorum uncorum hîc infra columnam & ſtylobatam conſpicitur. Vide *Exod.* 27: 10. & ſeqq.

Sub his uncis eſt urnula mannæ, in qua erat plena menſura Homer man, quæ erat collocanda ante conſpectum Jehovæ, & aſſervanda per ætates, *Exod.* 16: 32, 33. Hæc de Vaſis Tabernaculi & Templi dicta ſufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA NONA.

Quæ eſt pars ſeptima

DE

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie adhuc.

De feſto Pentecoſtes & Tabernaculorum.

I. *Feſtum Pentecoſtes variis nominibus denominatur.*
II. *Judæi debent numerare diem quinquageſimum ab altero die Paſchatis.*
III. *Ratio additur. Uſque ad trigeſimum tertium diem poſt Paſcha triſtantur Judæi, & quarè? Die 33. tondentur.*
IV. *Rationes dantur, quare Deus hoc feſtum inſtituit.*
V. *Antiqui & recentiores Judæi diverſimodè hoc feſtum celebrarunt.*
Prælegunt librum Ruth.
De Feſto Tabernaculorum.
I. *Hoc feſtum celebratur die 15. Septembris, & durat octo dies.*
II. *Cauſæ hujus feſti inſtituti dantur.*
III. *Non eodem modo ab antiquis & hodiernis Judæis celebratur.*
IV. *Figura Tabernaculorum explicatur.*
V. *Explicatio figuræ continentis quoſdam Judæos ad lunæ radios excurrentes. Dies octavus, qui incidit in 22. Sep. feſto additur. Ratio ejus additionis eſt incerta.*
Die 23. Sept. celebratur feſtum lætitiæ Legis.
VI. *Judæi annis vulgaribus & intercalaribus Sectiones Legis quinquaginta quatuor abſolvunt.*
Unaquæque Sectio dividitur in Septem partes.
VII. *Explicatur figura feſti lætitiæ Legis. Etiam munera Eccleſiaſtica venduntur.*

I. SEquitur alterum feſtum anniverſarium, ſcil feſtum Pentecoſtes, quo plerique Hieroſolymam proficiſcebantur. Hoc feſtum variis nominibus inſignitur. 1. Vocatur חג שבועות *Feſtum ſeptimanarum*, Exod. 34: 22. Quia ſeptem ſeptimanæ erant à Paſchate numerandæ, h.e. 49. dies. 2. חג הקציר *Solennitas meſſis*, Exod. 23: 16. Quia tunc meſſis incipiebat. 3. יום הבכורים *Dies primitivorum fructuum*, *Num.* 28: 26. Quia Deo primitias novarum frugum in gratiarum actionem offerebant. 4. in Novo T. *Act.* 2:1. & 20: 16. vocatur πεντηκοστὴ *quinquageſimus*, ſcil. ἡμέρα *dies*; quia quinquageſimus dies hoc feſtum conſtituebat.

II. De

II. De hoc feſto *primò quæritur*; A quo die Iſraelitæ quinquageſimum diem numerarunt? Et quibus cæremoniis?

Reſp. 1. Iſraelitæ diem quinquageſimum incipiebant numerare non à primo die Paſchatis, ſed ab altero die: ſic enim mandavit Deus *Levit.* 23: 15, 16. *Numerabitis vobis à poſtero die iſtius ceſſationis: ſeptem ſeptimanæ integræ erunt. Uſque ad poſterum diem ſeptimanæ ſeptimæ numeratote quinquaginta diès.* Ex. gr. Si Paſcha incideret in diem Saturni, tum demum primus dies quinquaginta illorum dierum eſſet numerandus à die Solis ſequenti, & finitis ſeptem ſeptimanis integris Pentecoſte incideret rurſus in diem Solis. Ergo noſtrum feſtum Pentecoſtes, abuſivè ſic dictum, non ſolet incidere in quinquageſimum diem, ſi nempe ſupputatio à ſecundo die inchoetur. Ex his etiam facili negotio inveſtigari poteſt, quo die Judæi tempore mortis Chriſti Paſcha ſuum celebrârint. Scaliger ait: *Conſtans eſt & fuit ſemper Eccleſiæ Chriſtianæ ſententia Spiritum S. in Apoſtolos miſſum fuiſſe die Dominica*: atqui in feſto Pentecoſtes miſſus eſt Spiritus S. Ergo Judæi illo anno Paſcha celebrârunt die Saturni; & per conſequens non eodem die cum Chriſto, qui die Veneris illud celebraverat.

Reſp. 2. Quia Deus dicit *Lev.* 23: 15, 16. *Numerabitis quinquaginta dies*, ideo ad hoc præceptum accuratè attendunt, & chartulas imprimunt, in quibus quadraginta novem dies poſt invicem recenſentur unà cum benedictionibus, &c. Sic enim dicunt primo die; ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר היום יום אחד בעומר *Benedictus tu Jehova Deus noſter mundi domine, qui nos ſanctificaſti præceptis tuis, nobiſque præcepiſti numerationem meſſis: hodie verò eſt dies primus meſſis.* Simili ferè modo reliqui dies à Judæis & quidem ſtantibus ſolent numerari, additâ hâc ſupplicatione pro reſtauratione Urbis & Templi, quæ etiam in illis chartulis expreſſa eſt: יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך *Sic beneplacitum tuum, Jehova Deus noſter, & Deus patrum noſtrorum, ut readificetur domus Sanctuarii citò in diebus noſtris, & da nobis portionem noſtram in Lege tua.* Recenſent hoc præceptum de numerandis ſeptem ſeptimanis inter 613. præcepta, quæ Judæi elicere ſolent ex Pentateucho.

III. *Quæritur*; Quare Deus præcepit ut eos dies numerarent?

Reſp. Ne variis negotiis diſtricti obliviſcerentur feſtum Pentecoſtes. Judæi à primo die Paſchatis uſque ad trigeſimum tertium diem triſtes ſunt, nullas nuptias celebrant, capillos non reſecant, balnea non ſubeunt: ſed demum trigeſimo tertio die tondentur (uti in hac figura conſpicitur) balnea ſubeunt, & convivium agitant, &c. Quare? Ob viginti quatuor mil-

lia diſcipulorum Rabbi Akibhæ, qui omnes hoc tempore mortui ſunt; eò quòd ſibi invicem inviderent, & ſe mutuo ſpernerent. Et quia hi omnes à mulieribus noctu ſepulti ſunt, ideo mulieres poſt ſolis occaſum non audent laborare. *Vide Synagogam Buxtorfii cap.* 19.

Hæc Figura repræſentat Judæum, qui die trigeſimo tertio poſt Paſcha tondetur.

IV. *Secundò quæritur*; Quare Deus feſtum Pentecoſtes inſtituit?

Reſp. 1. *In memoriam datæ Legis:* Deus enim quinquageſimo die ab egreſſu populi ex Ægypto in monte Sinai Legem ſuam tradidit. Hoc feſto gratias agebant Deo, quod cum antea legibus Ægyptiorum tenerentur, jam, acceptâ Lege Divinâ, ei tantùm obſtricti eſſent. 2. offerebant duos panes è novis frugibus coctos pro primitiis Domino, ut admonerentur ſe fruges omnes, adeoque cuncta ad victum neceſſaria è manu Dei beneficâ accipere. 3. Secundùm quoſdam eſt typus illius feſti Pentecoſtes, quo Chriſtus, poſtquam in altum aſcendit, dona Spiritus S. miraculosè ſuper Apoſtolos effudit.

V. *Tertiò quæritur*; Quid antiqui Judæi feſto Pentecoſtes ſecundùm Legem Dei facere tenentur? Et quid novitii Judæi faciunt?

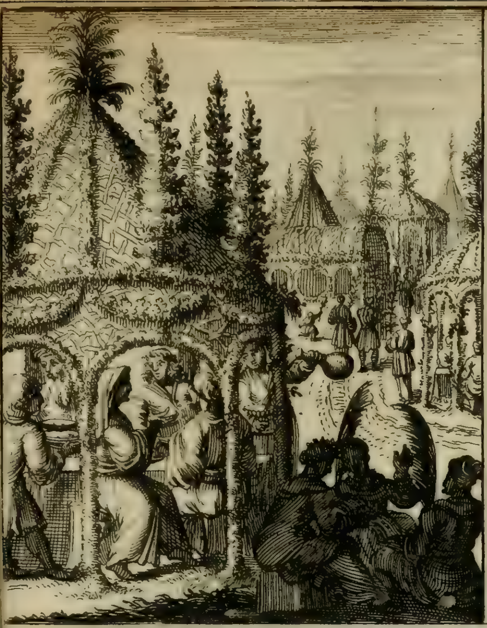
Reſp. I. Antiqui Judæi offerebant Sacrificium novum, duos panes primitiarum, *Levit.* 23: 17. Septem agnos anniculos, & juvencum unum ſubrumum, atque arietes duos, & erant in holocauſtum cum libamentis in odorem ſuaviſſimum Jehovæ, *verſ.* 18. Etiam parabant hircum caprarum in peccatum, & duos agnos anniculos in ſacrificium euchariſticum, *verſ.* 19. Nullum opus ſervile debebant facere, *verſ.* 21.

Reſp. II. Recentiores Judæi nonnulla alia obſervant, quæ Deus non mandavit. 1. Judæi hoc feſtum, cum Deus tantùm unicum diem illi aſſignaverit, per biduum celebrant, iterum propter incertitudinem noviluniorum. Neſciunt enim utrum novilunium ſit inchoandum à conjunctione Lunæ cum Sole; an vero ab ejus apparitione. *Vide ſuprà Diſſ.* 37.

2. Præter Textus quoſdam de oblationibus agentes librum Ruth publicè prælegunt. Quinque libelli, ſcil. *Canticum Canticorum*, *Ruth*, *Threni* Jeremiæ, *Eccleſiaſtes & Eſther* immediatè poſt Pentateuchum in multis Bibliis Hebraicis compinguntur, cum ad Hagiographa, ſive tertiam Bibliorum partem pertineant. Sed quare? Quia certis quibuſdam feſtis, ſicuti Sectiones Pentateuchi diebus Sabbathi, publicè in Synagogis prælegauntur; *Canticum* prælegitur feſto Paſchatis, *Ruth* feſto Pentecoſtes, *Threni* die nono menſis Abh (*Julii*), *Eccleſiaſtes* feſto Tabernaculorum,

&

Tuguriola. 296.

Tonſio Judaica. Pag. 294.

Feſtum lætitiæ Legis. 381.

Viri exeuntes ad radios lunares. 298.

& *Eſther* feſto Purim, quod 14. & 15. Febr. celebratur. Vide rationes hujus lectionis *in Diſſertatione* 2. *Philologi Hebræi.*

3. Pavimenta ædium, plateas & Synagogam gramine perſpergunt, faſciculos ramuſculorum viridium paſſim feneſtris apponunt, corollas virides capitibus impoſitas geſtant. Quare? Quia illo tempore, quo Lex in monte Sinai tradita eſt, omnia fuerunt florentia & viridantia. Hinc jam facilè conjicitur, unde natus ſit inter Chriſtianos mos ille feneſtras ex parte tegendi ramis virentibus in illis locis, ubi vicini conveniunt, vel ubi convivia celebrantur. Mos ille originem habet à Judæis, & ab illis deſcendit ad Chriſtianos.

4. Lacteis cibis, ut ſcriblitis & libis veſcuntur, eò quòd Lex, tum temporis ipſis data, alba inſtar lactis fuerit. Vide reliqua in *Synag. Buxtorf. cap.* 20.

De Feſto Tabernaculorum.

TErtium feſtum anniverſarinm eſt feſtum Tabernaculorum, quod ita denominatur à Tabernaculis, in quibus hoc feſto habitare ſolent.

I. De hoc feſto *primò quæritur*; Quando à Judæis fuerit celebrandum? Et quamdiu?

Reſp. 1. Hoc feſtum fuit celebrandum in menſe Tiſri, h.e. menſe ſeptimo anni ſacri, qui annus incipit à Martio. Hinc apud Latinos noſter menſis nonus vocatur September, decimus October, & ſic deinceps. Ratione anni civilis menſis Tiſri eſt primus menſis: & propterea Judæi ab hoc menſe annos ſuos civiles inchoant. Hic menſis ferè totus fuit feſtivus, & plura feſta hoc menſe fuerunt celebranda, quàm ullo alio menſe. Quare? Deus voluit hoc menſe plura feſta celebrari propter commoditatem temporis: nam hoc tempus erat admodum idoneum ad celebranda feſta, eò quòd tum omnes fruges terræ ex agris erant collectæ.

2. Die decimo quinto incipiebat hoc feſtum, Levit. 23: 34. *Decimo quinto die menſis ſeptimi feſtum Tabernaculorum ſeptem diebus* eſt *Jehovæ.*

3. Durare debebat ſeptem dies, Num. 29: 12. *Celebrabitis feſtum Jehovæ ſeptem diebus.* Idem confirmatur *Deut.* 16: 13, 15. Sed Judæi iterum per octiduum hoc feſtum, uti etiam Paſchatis feſtum, continuant, atque duos priores & duos poſteriores dies conſtituunt ſacros, cum Deus tantùm primum & ſeptimum ſacrum eſſe voluerit. Sed hoc iterum fit ob incertitudinem novilunii. Neſciunt enim utrum novilunium ſit inchoandum à luminarium ſolis & lunæ conjunctione; an verò ab ejus apparitione, uti ſuprà docuimus.

II. *Se-*

II. *Secundò quæritur*; Quare Deus feſtum Tabernaculorum inſtituit?

Reſp. 1. Ut Iſraëlitæ in memoriam revocarent ſe diu in deſerto in Tabernaculis habitaſſe, Levit. 23: 43. *Ut cognoſcant generationes veſtræ, me feciſſe ut in Tabernaculis habitarent, &c.* Voluit ergo Deus hoc feſto admonere populum ſuum afflictionum & miſeriarum, quas eorum majores in deſerto per 40. annos perpeſſi ſunt. 2. Ut Deo majores gratias referrent videntes ſtatum Majorum in deſerto, eumque cum hodierno conferentes.

III. *Tertiò quæritur*; Quomodo hoc feſtum ab antiquis Judæis fuit celebratum? Et quomodo à novitiis celebratur? Et quid duobus diebus ſequentibus agunt?

Reſp. 1. Octo diebus poſt invicem quædam offerebant, *Num.* 29: 13, 14, 15, 16. *Die primo offeretis holocauſtum igne abſumendum, juvencos ſubrumos ternos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos*, &c. Verſu 17, 18, 19. *Die ſecundo juvencos ſubrumos duodenos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos*, &c. Verſu 20, 21, 22. *Die tertio juvencos undenos, arietes binos*, &c. Verſu 23, 24, 25. *Die quarto juvencos denos, arietes binos*, &c. Verſu 26, 27, 28. *Die quinto juvencos novenos.* Verſu 29, 30, 31. *Die ſexto juvencos octenos*, &c. Verſu 32, 33, 34. *Die ſeptimo juvencos ſeptenos*, &c.

2. Juſſi fuerunt Judæi ramos decerpere, quibus Tabernacula ſibi extruerent, Lev. 23:40. *Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, ſpathulaſque palmarum & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente.* Ex his tenebantur extruere tabernacula, domicilia & gurguſtiola ſubita & tumultuaria, qualia ſolent eſſe paſtorum & militum in caſtris.

IV. *Explicatio Figuræ Tabernaculorum.*

Hîc conſpicitur Tabernaculum סֻכָּה dictum, quale ab unoquoque ferè patreſfamilias feſto Tabernaculorum extruitur. Antea egimus de Tabernaculo מִשְׁכָּן appellato, quod in deſerto in medio Iſraelitarum erigebatur; ſed jam agimus de Tabernaculis, ut privatis domiciliis, quæ Judæi ſingulis annis in feſto Tabernaculorum erigere ſolent in memoriam quod Patres in deſerto habitaverint in Tabernaculis. In his edunt & bibunt, ſed ob aëris frigus & loci humiditatem in iis jam non dormiunt, uti olim ſolebant. Vide *Nehem.* 8: 15, 16, 17. *Et audiri facerent ac tranſire vocem per univerſas urbes ſuas, & per Jeruſalaim, dicendi: Egredimini in montem, & afferte frondes olivæ, & frondes arboris pinus, & frondes myrti, & frondes palam-*

palmarum: & frondes arboris denſæ: ut faciatis tabernacula, ſicut ſcriptum eſt. Egreſſi ſunt itaque populus, atque tulerunt, feceruntque ſibi tabernacula, quiſque ſuper tectum ſuum, & in atriis ſuis, & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim, &c. Arbores de quibus ramos decerpere ſolent, ſunt oleoſæ, olivæ, myrti, reſinoſæ, &c. Hæ propter pinguedinem diu viriditatem retinent. Tabernacula extruunt ſub dio, januis ea non claudunt, ſed in iis ſedent undiquaque aëri expoſiti. Olim in tectis ædium erigebantur, ſed jam in horto vel in area extra ædes. Tectum tabernaculorum è ſolis ramuſculis viridibus conficiunt. Divites tapetes in iis expandunt, vaſis aureis & argenteis ea exornant, & ſuperiùs ad tectum fructus venuſtiſſimos penſiles faciunt, ut mala citrea, pepones, melones, cucumeres, cucurbitas, &c. Et ut fructus nonnullos rariores ſibi comparare poſſent, quotannis ſedecim Judæi in Hiſpaniam proficiſcuntur, dicente Buxtorfio *cap.* 21. *in Synagoga.* Quantæ altitudinis ſolent eſſe hæc Tabernacula? Non debent altiora eſſe quàm viginti cubitorum, nec humiliora quàm decem palmorum ſive ſpithamarum. Vide totam Tabernaculorum fabricam deſcriptam in *Syn. Buxt. cap.* 21.

3. Die decimo quarto in Synagogis convenientes, cantant & orant donec noctefcat. Deinde domum revertentes in Tabernacula ſua ſeſe conferunt. Ne præcepti de extruendis & inhabitandis Tabernaculis obliviſcerentur, ſolent parvas tabellas exarare, eaſque ſuſpendere, in quibus expreſſa ſunt hæc verba ex *Levit.* 23: 24. בסכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות *In illis Tabernaculis manetote ſeptem diebus; quiſquis indigena eſt in Iſraele: maneto in Tabernaculis.*

4. Decimo quinto die, qui eſt primus hujus feſti, ſummo mane in Synagogam redeunt, ibique orando & cantando tempus tranſigunt. Cum præcentor pervenit ad illa verba, *Domine da pacem*, tum unuſquiſque faſciculum ex palmæ, oleæ & ſalicis ramis colligatum in manum dextram, & malum citreum in ſiniſtram ſumens dicit: *Benedictus eſto tu Domine Deus noſter, mundi rex, qui nos præceptis tuis ſanctificaſti, & ut faſciculum palmarum geſtemus, imperaſti.* Dum hæc dicunt, quiſque faſciculum manu concutit, ut ſtrepitum edat: poſtea faſciculum hunc ter Orientem, ter Meridiem, ter Occaſum, & ter Septentrionem verſus impellit, mox ſurſum ac deorſum pugilum inſtar illum quatit, putans ſe ſtrepitu & ſonitu iſto Satanam ipſum ita perterrefeciſſe, ut ulterius ne hiſcere, multo minus ipſos coram Deo accuſare audeat. His factis, mox accurrit aliquis, qui librum ex arcâ depromit, & ſuper ſuggeſtum collocat: deinde omnes faſcicu-

ſciculis & malis citreis ſuis ſuggeſtum circumeunt, idque faciunt ſingulis ſeptem diebus ut ſibi in memoriam revocent, quod ſepties olim muros Hierichonticos Iſraelitæ circumivere, unde factum ut tandem muri conciderint, & urbs capta fuerit, ſperantes muros Imperii Romani aliquando eſſe collapſuros, & Judæos Chriſtianorum dominos eſſe evaſuros.

5. Die decimo ſexto prorſus eodem modo feriantur, non divino mandato moti, ſed fluctuatione acti, neſcientes quando præciſè eſt dies decimus quintus menſis Tiſri.

6. Dies quatuor intermedii partim illis ſunt feſtivi, partim etiam profeſti. In his multum orant, & faſciculos ſimiliter concutiunt.

7. Septimus dies iterum illis eſt ſanctus & appellatur ab illis חשענא רבא h. e. *ſummo adjuva auxilio*. Præſentiſſimum, *inquit Buxt. in Synag. pag.* 462. & valentiſſimum adverſus hoſtes ſuos à Deo auxilium implorant: proſperumque & fertilem annum exoptant. Quidam ob magnam hujus diei ſanctitatem, ſummo mane ante lucem, vel frigidâ vel calidâ lavantur aquâ, in ſcholam ſe conferunt, multas candelas accendunt, ſtrenuè canunt & precantur, &c. Hoc die quidam ante ſolis ortum ſe lavant, deinde in Synagogam abeunt, candeliſque multis accenſis canunt, libros ſeptem (in Polonia omnes) ex arcâ deſumunt, in ſuggeſtum collocant; quod quum ſepties cum faſciculis ſuis circumiverunt, ſingulis vicibus librum unum ex his ſeptem reſumptum iterum in arcam recondunt. Præterea dicunt Deum hoc die determinare, quantum hoc anno pluere debeat.

6. Hâc ipſâ nocte diei ſeptimi ad lunæ radios excurrunt: quia putant ſibi per lunæ radios hâc nocte revelari omnia quæ anno eventura ſunt.

Explicatio hujus figuræ, quæ extat pag. 294.

V. Hîc conſpiciuntur duo vel plures Judæi, qui unà cum faſciculis ad lunæ radios excurrunt, expiſcaturi totius anni eventa: ſed unius caput latitat, & in umbra non conſpicitur: inde concludit ſe hoc anno eſſe moriturum. Buxtorfius in Synag. cap. 21. hæc omnia ita deſcribit: "Noctu ad Lunæ radios pergunt, quidam aperto tantùm capite, quidam cum ſolo induſio, vel „etiam nudi, lecticariâ ſindone involuti, quam cadere ſinunt, brachia„que, & manus expandunt. Si cui in umbrâ deſit Caput, in capitis venit „diſcrimen qui hoc experitur, & ſignum eſt, hoc ipſo anno illi moriendum eſſe; ſi defuerit Digitus, amici mors portenditur; ſi Manus dextra,

„filius

„ filius, ſi ſiniſtra filia cum morte vitam commutabit; ſi nullam omni-
„ no umbram viderit, naulum Charonti præparet: nullam enim omnino
„ mortis vitandæ ſpes eſt, & ſi iter facere conſtituerit, ſignum eſt, nun-
„ quam domum reverſurum, &c. Hoc Rabbini ex verbis *Numer.* 14:9.
„ *Receſſit ab eis umbra eorum*, demonſtrant. Scribunt verò, non intelligi
„ de umbra ſimplici, eò quòd fieri non poſſit, ut quis ad ſplendorem
„ Lunæ ſuam umbram non videat; ſed de umbrâ umbræ. Si enim rectè
„ attendatur, duplicem obſervari umbram, quarum altera fit à refle-
„ xione umbræ prioris, Rabbini vocant כבואה רבבואה *Umbram Um-
bræ*„.

9. Dies octavus, ſive primus poſt feſtum, etiam ipſis ſecundùm legem ſacer eſt, vocaturque ab ipſis שמיני עצרת *Octavus detentionis*; forſan ideo ſic vocatur, quia amicos ſuos, quos per ſeptem dies ſecum habuerant, & conviviis lautioribus exceperant, die quoque octavo non dimittunt. Hic octavus dies incidit in diem 22. Tiſri, ſive Septembris. *Vide Buxt. in Synag. cap.* 21. Sacrificia hoc die offerenda deſcribuntur Num. 29: 35, 36, 37, 38, *Dio ipſo Octavo, interdicti dies eſto vobis: opus nullum ſervile facitote. Sed offeretis holocauſtum, juvencum unum, arietem unum, agnos anniculos ſeptenos*, &c. *Quæritur*; Quare Deus hunc octavum diem inſtituit? *Reſp.* Judæi incerti ſunt quare hic dies octavus feſto Tabernaculorum fuerit additus: ideoque varii varias rationes excogitarunt. 1. Nonnulli putant ideo fuiſſe inſtitutum, ut peractis ſeptem diebus populus per hunc diem etiam detineretur. 2. Vel ne dimiſſi hoc die laborarent, & negotiis ſuis domeſticis vacarent. 3. Vel ut populus hoc die contribueret pecuniam in uſus ſacrificiorum. 4. Vel ut hic ſolennis dies eſſet typus & figura collectionis omnium gentium, vel electorum tantùm ad regnum cœlorum. 5. Vel ob collectionem frugum, ut hoc die ſerotinarum frugum primitiæ afferrentur, & pro iiſdem Deo gratiæ agerentur. Sed pleraque ſunt incerta.

10. Die nono, h. e. die 23. menſis Tiſri ſive Septembris celebratur feſtum, à Judæis inſtitutum, quod vocatur feſtum שמחת תורה *Lætitiæ Legis.* Hoc die hæc ſequentia fiunt. 1. Ultimam ſectionem Pentateuchi jam abſolvunt, & primam de novo legere incipiunt eodem die. Pentateuchus diviſus eſt in 54. Sectiones majores, quarum ſingulæ ferè tribus majuſculis פפפ vel ססס diſtinguuntur. Singulis Sabbathis talis magna ſectio legitur, & ſingulæ hebdomadæ à ſectione quæ legitur nomen ſortiuntur.

VI. *Quæritur*; Quomodo Judæi ſingulis Sabbathis legentes unicam ſectio-

 nem

nem poſſunt unico anno abſolvere totum Pentateuchum? An ergo ſunt 54. hebdomadæ in anno Judaico?

Reſp. Judæi ad annum intercalarem reſpiciunt, in quo ſunt 54. hebdomadæ & 5. ferè dies: nam Judæi tertio cuilibet anno, vel aliquando ſecundo, adjiciunt integrum menſem. In annis verò vulgaribus, conſtantibus menſibus 12. ſolent parvas quaſdam ſectiones conjungere. Vide me fuſè hæc explicantem in Diſſertatione IV. *Philogi Hebr.* Quare eodem die de novo inchoant primam ſectionem Geneſeos? Ne diabolus Judæos accuſaret, & diceret: *Judæi abſolverunt quidem librum Legis, ſed nolunt amplius legere.* Non legunt integram primam ſectionem Pentateuchi, ſed tantùm Caput primum & verſus tres priores, Capitis ſecundi. Singulæ ſectiones a ſeptem Viris leguntur, vel ſaltem ſeptem advocantur, quorum ſinguli benedicunt Legi. Hinc in Bibliis majoribus Buxtorfii ad Pentateuchum in margine inveniuntur hæ voces, לוי *Levi* vel שני *ſecundus*, ישראל *Iſrael* vel שלישי *tertius*, רביעי *quartus*, חמישי *quintus*, ששי *ſextus*, שביעי *ſeptimus.* Primi nomen, qui legit non exprimitur, ſed eſt כהן *Sacerdos*, ſecundus eſt Levita, tertius Iſraelita, & ſic deinceps. Unuſquiſque legit eam ſectionis majoris particulam, ad quam voces illæ ſunt notatæ. *Vide Synagog. Buxtorf. c.* 16. In Bibliis minori forma ſub auſpiciis Rabbi Menaſſis Ben Iſrael, impreſſis Amſtelodami apud Janſonium, exprimuntur multis in locis tantùm majuſculæ Alphabethi literæ, ſcil. ו ,ה ,ד ,ג ,ב ,א, quæ idem denotant quod ſuperiores voces לוי &c. Exempla vide in Geneſi, *Capp.* 19. 20. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 44. &c. In Bibliis non punctatis, meo nomine Anno 1694. Francofurti editis, ſingulæ Sectiones Pentateuchi in ſeptem partes per literas Alphabeti Hebraici diſtinguuntur.

2. Omnes libri ſimul ex arcâ promuntur, & per Synagogam circumferuntur. Vidi Amſtelodami in Synagogâ ſimul ſexaginta circitèr Pentateuchos Manuſcriptos auro & argento ornatos, & pretioſiſſimis involucris involutos, à totidem Viris magnâ cum pompâ circum ſuggeſtum fuiſſe portatos. Interea temporis candela arcæ imponi ſolet, ne planè vacua ſit.

3. Ut infantes etiam hujus feſti participes fierent, ſeniores per Synagogam projiciunt poma, pyra, nuces, &c.

Expli-

VII. *Explicatio hujus Figuræ, quæ extat pag. 294.*

Hîc conſpiciuntur Judæus & Judæa projicientes per Synagogam pro pueris pyra, poma, nuces, &c. Buxtorfius in Synagoga *cap.* 27. hæc breviter ita deſcribit: " Multos fructus, utpote poma, nuces, pyra, & alia id ,, genus, in ſcholâ in turbam puerorum immittunt, ut in illis quoque lætitiæ ſuppetat argumentum; verùm ſæpe fit, ut pugnis lætitia imminuatur ,,.

4. Quia hoc die Lex abſolvitur, ideo publicè in Synagogâ per auctionem venduntur munera eccleſiaſtica, quæ ſpectant ad lectionem Legis, &c. ſicut ille, qui vice tertiâ plurimum pecuniæ pro illis ſe daturum promiſerit, iis præficiatur. Munera hæc enumerantur à *Buxtorfio in Synag. c.* 27. ſcil. 1. Munus accendendi candelas per totum annum. 2. Munus vini dandi & porrigendi ad Sabbathi aliorumque feſtorum conſecrationem. 3. Munus replicandi librum Legis. 4. Tollendi. 5. Prehendendi ligna tornata, quibus Lex annectitur, &c. Ex hac auctione ſæpe maximæ rixæ oriuntur; plerumque etiam Sacroſanctum Dei nomen blaſphemiis impetitur: quia ſæpe perſonarum habetur reſpectus; imo tanta ſæpe oriuntur jurgia, ut res hæc etiam quandoque ad Chriſtianum Magiſtratum deferatur. Vide reliqua *in Synag. Buxt. l. cit.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA.

Quæ eſt pars octava

DE

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie adhuc

De feſto Expiationis, Purim & Encæniorum.

I. *Feſtum Expiationis celebratur die decimo Septembris.*
II. *Variis modis Judæi ſe præparant ad hoc feſtum.*

Judæi quatuor remedia excogitarunt, quibus juſtitiæ divinæ conantur ſatisfacere. Etiam ſe mutuo flagellant.

Pontifex hoc die Sanctum Sanctorum ingrediebatur.
III. *Obſervatio feſti expiationis diverſimodè inſtituitur.*
IV. *Cauſa inſtituti feſti expiationis. De feſto Purim.*
V. *Hoc feſtum celebratur* 14. *&* 15. *Februarii.*
VI. *Explicatio figuræ feſti Purim. De feſto Encæniorum.*
VII. *Quare hoc feſtum inſtitutum ſit inquiritur.*
VIII. *Ut & tempus, & a quo? &c.*
IX. *Modus celebrandi hoc feſtum deſcribitur.*

I. SEquitur feſtum Expiationis, quod decimo die menſis Tiſri (Septembris) à Judæis fuit celebrandum: *Levit.* 23: 27, 28, 29, 30, 31, 32. *Decimo die menſis ſeptimi dies expiationum eſt, convocatio ſancta eſto vobis, ut affligatis animas veſtras. Nullum opus ſervile facitote*, &c. Non ſolum hoc die affligebant animas ſuas, ſed etiam aliquot diebus ante. Celebrabant ergo hoc feſtum dupliciter, partim ſe præparando, partim ipſum feſtum celebrando.

II. *Primò quæritur*; Quomodo Judæi ſe præparant ad hoc feſtum?

Reſp. 1. A primo die hujus menſis uſque ad decimum vocantur *dies pænitentiæ.* Illis diebus jejunant, multùm orant ut à peccatis liberentur, & quotidie confeſſionem peccatorum manè ter recitant.

2. Neminem illis diebus excommunicant, nec in jus vocant.

3. Die nono ſummo mane ſurgunt, Synagogam adeunt, ibique orant, inde domum redeuntes ſinguli viri gallum gallinaceum, ſi fieri poſſit, album, fœminæ gallinam, & gravidæ gallum & gallinam in remiſſionem peccatorum mactant. Judæi in Meſſiam non credentes, vident ſe propriis operibus juſtitiæ divinæ ſatisfacere non poſſe; ideo quatuor remedia excogitarunt, quibus juſtitiæ divinæ ſatisfacere conantur, ſcil. *propriam mortem.* Hinc in mortis lectulo hæc verba ipſis continuò in ore ſunt מיתתי תהי כפרתי *Mors mea ſit expiatio mea* pro peccatis meis. Deinde excogitarunt *Opera ſupererogatoria Patriarcharum.* Tertiò *purgatorium*, in quo ſimiles ſunt Pontificiis. Denique *gallum gallinaceum* in eum finem etiam mactant. Buxtorfius in *Synagoga cap.* 25. fuſe deſcribit modum mactandi gallum, & ſimul dat rationem quare potius gallum mactent, quàm alia animalia.

4. Abſolutâ mactatione ſepulchra adeunt, ibique orant & eleemoſynas diſtribuunt.

5. A meridie ſe in aquâ frigidâ lavant: quia putant ſe ſordes peccatorum aquâ abluere poſſe.

6. Qui

6. Qui unquam uſquam alterum læſit ſive verbis, ſive verberibus, ſive aliis modis, veniam ab eo deprecatur. Si læſus condonet benè ſe res habet, ſin minus tres alios ſecum aſſumit, & aliquoties rurſus veniam petit: ſi adhuc nolit injuriâ affectus condonare, decem ſecum aſſumit, iterumque veniam deprecatur. Si mortuus ſit, tenetur qui injuriâ affecit, ſepulchrum ejus adire & dicere: *Peccavi in Deum Iſraelis & in N. N. qui hîc ſitus eſt.*

7. Sibi mutuò peccata confitentur. Quomodo? Duo ſimul eunt in locum aliquem ſecretiorem Synagogæ, ibi incurvat ſe unus, tergum meridiem verſus inclinans: hujus dorſum alter cum ligulâ pelliceâ tricies novies, ſive potius decies ter, ſcil. ſemel ad ſingula verba ex *Pſal.* 78: 38. percutit. Nam olim tredecim tantùm plagas infligebant, ſupputantes ſingulas pro tribus propter tria lora quibus utebantur. Deinde ille, qui alterum verberavit, humi proſtratus totidem quoque à ſocio plagas ſibi infligi patitur. De modo flagellationis vide infra *Diſſert.* 49. *& Præfationem libri de Abbrev. Buxt.* ibique etiam docetur, quomodo Paulus 2 *Cor.* 11: 24. conqueratur ſe quinquies à Judæis plagas quadraginta minus unâ accepiſſe.

8. Veſtes pretioſas induunt, quibus ſubinducunt grande & latum lineum induſium ad calceos uſque prominens, innuentes ſe poſtero die puros à peccatorum ſordibus, & angelis ſimiles fore.

9. Ipſe Pontifex, quia diem expiationis Sanctum Sanctorum intrare debebat, per ſeptem dies ante diem expiationis ſeparabatur: ita ait Miſna in יומא *Joma, cap.* 1. *Sect.* 1. שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול *Septem diebus ante diem expiationis ſeparant Sacerdotem Magnum à domo ſuâ ad conclave Parhedrorum, ſubſtituuntque ei alium Sacerdotem, ſi quod vitium ei contingat.* Ideo tam diu Pontifex ſeparabatur, ne fortaſſè cum uxore menſtruâ ignarus concumberet. Lege enim ſancitum erat, *Levit.* 15: 24. ut talis maritus ſeptem dies immundus fieret: ſed qui ſcientes volenteſque cum uxoribus menſtruis concumberent, exſcindi debebant è medio populi, ſcil. mariti & uxores, *Levit.* 20: 18. *Vide Scheringhamium in Joma cap.* 1.

III. *Secundò quæritur*; Quomodo Judæi ipſum feſtum Expiationis celebrare ſolent?

Reſp. Varia tenentur obſervare, ſed nonnulla ſunt tantùm Rabbinorum inſtituta. Miſna in *Joma cap.* 8. varia comprehendit, cum ait: יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה:

המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרין *In die expiationis interdictum eſt in cibo, in potu, in lotione, in unctione, in inductione calcei, & in miniſterio lecti; rex verò & ſponſa lavabunt facies ſuas, & puerpera calceos inducet, verba Rabbi Eleazaris, ſed Sapientes prohibent.* 1. Per totum diem debebant jejunare, & ab omni cibo & potu abſtinere, etiam pueri 12. & puellæ 11. annorum, ut & puerperæ à triduo partus. Si quis contra feciſſet exciſionis pœnâ plectebatur, *Levit.* 23:29. *Omnis anima quæ non afflicta fuerit in die iſto excidetur è populis ſuis.* Non tantùm exciſione mulctabatur, ſed etiam vapulabat, *Maccoth. cap.* 3. ubi inter vapulantes numeratur האוכל והעשה מלאכה ביום הכפורים *qui cibum ſumpſit, & qui opus fecit in die expiationis.*

2. Quæ in textu Miſnico ſuprà ſequuntur, ſunt tantùm ſtatuta Rabbinorum. Non licitum erat lavare os, vultum, &c. Imo ne minimum digitum, niſi quis alvum ſuum exoneraſſet. Sed Regi & ſponſæ lotio permiſſa fuit. Illi, quia gratioſus vultus recreat ſubditos; huic, ne fœdata ſordibus à ſponſo contemneretur. Sed quamdiu Sponſa vocatur Sponſa? Per 30. dies à nuptiis. *Vide Schering. in Joma.*

3. Nemo die expiationis oleo vel aquâ odoratâ lini debet.

4. Non licet uti calceis coriaceis: ita David 2 *Sam.* 15: 30. incedebat tempore triſtitiarum diſcalceatus. Sed ſenes & debiles ſoccos laneos, & puerperæ 30. diebus poſt partum calceos induere poſſunt.

5. Conjuges in eodem lecto non concumbunt, ſed maritus ab eâ abſtinet ac ſi menſtruata eſſet, imo ſibi à contactu leviculo temperat.

6. Secundùm *Levit.* 23: 28. nullum opus ſervile licebat facere.

7. Conceditur excommunicatis venia orandi cum aliis in Synagoga.

8. Quidam per totam ferè diem & noctem cantant & orant, & in pedes ſtant. Buxtorfius in Synag. *cap.* 26. ait, ſe hoc die vidiſſe quoſdam, qui per ſeptem & viginti horas in eodem loco ſteterunt. Hinc tantam ſibi imaginantur puritatem hoc die, ut ne diabolus quidem ullam maculam in illis expiſcari poſſit.

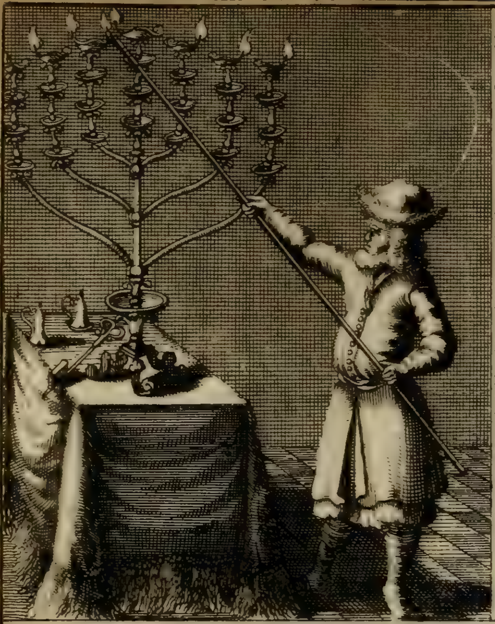
9. Clangunt tubâ in jubilæi memoriam qui hoc die incipiebat.

10. Pontifex hoc die ſacrificaturus veſtes ſacras induebat, & accipiebat juvencum expiatorium & arietem pro holocauſto; à populo verò duos hircos è capris, &c. Sortiebatur quoque Pontifex inter duos hircos, uter horum mactaretur Domino, vel ablegaretur in deſertum. Vide *Lev.* 16: 3, 4, 5, 6. 7, 8, 9.

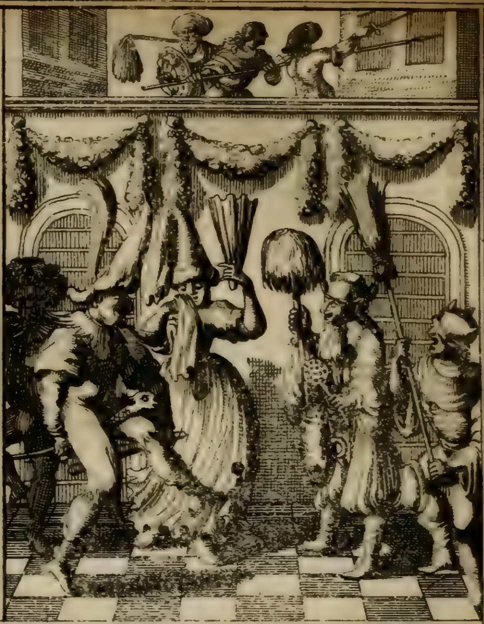
IV. *Tertiò quæritur*; In quem finem Deus feſtum expiationis inſtituit?

Reſp.

Candelabrum Encoeniorum. 307.

Feſtum Purim. Pag. 305.

Dies nonus Julÿ. 377.

Flagellatio Judaica. 357.

Reſp. In expiationem pro peccatis. Sed Judæi non contenti hoc fine, ajunt hoc feſtum etiam eſſe inſtitutum in memoriam ejus beneficii, quod Deus eis remiſerit peccatum idololatriæ, vituli fabrefactione, ejuſque adoratione in deſerto commiſſum.

DE FESTO PURIM.

V. FEſtum פורים *purim*, h. e. ſortium, quod jam ſequitur, celebratur 14. & 15. Februarii. Non tam feſtum eſt, quàm bacchanalia Judæorum. Jam edunt, bibunt, ludunt, nonnulli per Synagogam tanquam ſtulti diſcurrunt. Totam hiſtoriam hujus feſti vide fuſè deſcriptam in Synagoga Buxtorfii *cap.* 29.

VI. *Explicatio hujus figuræ, quæ ab ipſis in Ritualibus Hebræo-Germanicis tali modo depingitur.*

Hìc conſpiciuntur tres Judæi miro modo veſtiti, & per plateas diſcurrentes. Solent enim Judæi feſtum Purim omnibus generibus lætitiarum condecorare, vel potius profanare. Quidam inſtar ſtultorum, variegatis veſtibus induti, & vulpecularum caudis ornati, non tantùm per plateas, ſed (uti ipſemet vidi) per Synagogam diſcurrunt, & quidem tum, quando liber Eſtheræ publicè in Synagogâ prælegitur. Buxtorfius in dicto capite modum celebrandi hoc feſtum deſcribit: "Feſtum hoc epulis, vinoque ge- „neroſo celebrant & honeſtant; quia regina Eſther in lauto convivio, quum „rex vino lætus eſſet, gratiam hanc conſequuta eſt, ut Judæi in vita incolu- „mes & illæſi conſervarentur. Quapropter jus & æquum poſtulare volunt, „ut ipſi quoque vino ſeſe exhilarent. Nihil aliud itaque per totum illud bi- „duum, præſertim veſperâ ſecundâ, quàm cibo & crapulâ ſe rumpunt, lu- „dunt, ſaltant, fiſtulâ & altâ voce canunt, rythmos & jocoſa dicteria reci- „tant, mulieres virorum, viri mulierum perſonam ferunt, &c. Imo expreſſè „ſcribitur in Talmude, Tract. Megilla *fol.* 7. 2. *Tenetur homo in feſto „Purim eò uſque inebriari, ut nullum diſcrimen norit inter* Maledictum Ha- „mam, *&* Benedictum Mordechai„. *Buxt. in Synag. pag.* 560. ex Talmude narrat hiſtoriam de Rabba & Rabbi Sira, qui cum unà hoc feſtum egregiè celebraſſent, accidit, ut Rabba ex ebrietate Rabbi Siram interficeret. Mane, quid pridie feciſſet, intelligens, & miſericordiam Dei implorans, miraculoſè eum à mortuis iterum ſuſcitavit.

DE FESTO ENCOENIORUM.

VII. ULtimum ex anniverſariis feſtis eſt feſtum *Encœniorum*, ſive *conſecrationis*, Hebræis חנוכה *Canuccah* dictum. Græci vocant ἐγκαίνια ab ἐν & καινὸς, inde ἐγκαινόω *innovo*, *vel rem profanam facio ſacram*. Aliàs hoc feſtum vocatur *dedicatio*, *conſecratio*; fortaſſè ideo, quia in memoriam dedicati & conſecrati Templi Hieroſolymitani, & reliquarum rerum ad Templum pertinentium, inſtitutum eſt.

VIII. *Quæritur*; Quando hoc feſtum inſtitutum eſt? *Reſp.* Annis ante Chriſtum circitèr 162. A quo? A Judâ Macchabæo. In quem finem? Quia heros ille poſt patris Matathiæ mortem, Græcos, qui Hieroſolymam occupaverant, templumque polluerant, & ſacrum oleum perdiderant, vicit, Urbem recuperavit, & Templum iterum conſecravit. Quando, & quamdiu hoc feſtum eſt celebrandum? Eſt celebrandum vigeſimo quinto die Novembris, & continuatur per octiduum, 1 Macch. 4: 59. *Statuit Jehuda cum fratribus ſuis, & tota Eccleſia Iſraelis, ut agerentur dies inſtaurationis altaris temporibus ſuis quotannis, diebus octo, incipientibus à vigeſimo quinto menſis Ciſleu cum lætitia & gaudio.*

IX. *Porro quæritur*; Quid agunt hoc feſto?

Reſp 1. Non orando ſed potando, non Deum colendo, ſed Veneri Bacchoque ſacrificando, non dona Deo offerendo, ſed donis & bonis divinis peſſimè abutendo, genio & ingenio ſuo indulgendo dies hujus feſti tranſigunt.

2. Candelabrum, ſeptem cereis candelis ornatum, accendunt. Figuram talis candelabri vide ſuprà inter vaſa Templi & Tabernaculi & paulò antè. Quando illud candelabrum accendunt? Singulis noctibus candelam unam accendunt. Quare? In memoriam continuati miraculoſè per octiduum ſacri olei, quod in templi dedicatione neceſſarium erat. Judas Macchabæus cum urnulam olei in templo inveniſſet, quod uni tantùm nocti ſat erat, & impoſſibile eſſet aliud oleum ſacrum niſi intra octiduum comparare: nam urbs Tehoa quatuor dierum itinere Hieroſolymis diſtabat, Deus miraculum fecit, & oleum illud ita conſervavit, ut per octiduum arſerit. Hujus feſti fit mentio *Joh.* 10: 22. *Facta ſunt Encœnia Hieroſolymis & hyems erat.* Judæi hoc feſto ſolent quaſdam peculiares benedictiones recitare, quas in peculiari chartula imprimere ſolent, eæque ſunt hæ ſequentes: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו.

במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה Secunda eſt, באיאמה״ שעשה נסים
לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה· Tertia eſt, באיאמה״ שהחיינו וקימנו
והגיענו לזמן הזה *Benedictus Jehova Deus noſter, Rex mundi, qui nos ſanctificavit præceptis ſuis, & præcepit accendere lucernam Chanuccah*, 2. —— *Qui fecit prodigia Patribus noſtris diebus illis & tempore hoc*, 3.—*Qui vivificavit nos, & confirmavit nos, & pervenire fecit nos uſque ad hoc tempus.* Cæterea quæ de hoc feſto dici poſſunt, vide in Synagoga Buxtorfii cap. 28.

Figura Candelabri, ſeptem candelis ornati, quod accenditur à Judæo in feſto Encœniorum.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA PRIMA.

Quæ eſt pars nona & ult.

D E

Menſuris Temporum V. & N. T.

In ſpecie

De Anno Sabbathico & Jubilæo.

I. *Septimus annus eſt annus Sabbathicus, docetque ipſos agros ad Deum pertinere.*
II. *Agri hoc anno non colebantur, & debita à creditoribus non exigebantur.*
III. *Deus populo Judaico uberrimè anno ſexto benedixit.*
IV. *Rationes, quare Deus hunc annum Sabbathicum inſtituerit, ſunt diverſæ.*
V. *Jubilæus videtur ſic vocari à peculiari ſono qui tum edebatur.*
VI. *Jubilæus initium ſumpſit à die decimo menſis Septembris, & ab anno 14. ingreſſus in terram ſanctam.*
VII. *Jubilæus continebat quadraginta novem integros annos, & incidebat in annum quinquageſimum.*
VII. *Judæi hoc anno ſervos manumittebant; prædia prioribus dominis reſtituebant &c.*
9. *Rationes dantur quare Deus Jubilæum inſtituerit.*

I. SEquuntur jam feſta ſtativa, ſive poſt aliquot annos recurrentia; eaque ſunt annus Sabbathicus & Jubilæus. Sicuti ſeptimus dies inter dies hebdomadæ eſt & fuit ſacer, ſic etiam ſeptimus annus inter annos ſacer fuit. Deinde ſicuti Sabbathum *hebdomadarium* denotabat ipſos Judæos eſſe Dei populum; quique

 pro-

propterea eriam à propriis ſuis operibus abſtinebant; ſimiliter Sabbathum *Septennale* denotabat præter Judæos etiam ipſos agros ad Deum pertinere.

II. De hoc anno Sabbathico *primò quæritur*; Quæ potiſſimum hoc anno fuerunt obſervanda?

Reſp. Præcipuè hæc duo. 1. Agri hoc anno non colebantur: ita mandavit Deus *Exod.* 23:10, 11. *Sex annis conſeres terram tuam; & colliges proventum ejus: Septimo autem intermittito eam, & relinquito eam incultam, ut comedant egentes è populo tuo, reſiduum verò eorum comedant beſtiæ agreſtes: ſic facito vineæ tuæ & oliveto tuo.* Eadem ferè *Levit.* 25:3. repetuntur. Hic annus terræ quies vocatur *Levit.* 25:6. שבת הארץ *Sabbathum terræ.*

2. Debita hoc anno à creditoribus non exigebantur: hinc vocatur *annus remiſſionis*; quia debita remittebantur & condonabantur. Hanc legem Deus præſcripſit *Deut.* 15:1, 2, 3. *Septimo anno facies intermiſſionem. Hoc autem eſto jus intermiſſionis, intermittito omnis creditor, jus habens vindicandi manu ſuâ, id quod vindicaturus eſſet à proximo ſuo: Ne exigito à proximo tuo & à fratre tuo, quum indicta fuerit intermiſſio Jehovæ. Ab alienigenâ exiges, &c.* Hæc intermiſſio appellatur *Deut.* 15: 2. שמטה ליהוה *Schemitta Laihova,* intermiſſio Jehovæ. Et quemadmodum שבת *Sabbathum* ſignificat ſeptimum diem ſeptimanæ & integram hebdomadam; ſic etiam שמטה denotat & annum ſeptimum intermiſſionis, & integros ſeptem annos, h.e. totius hebdomadis annalis complexum. *Vide Lex. Hebr. Buxtorf. Rad.* שמט.

III. *Secundò quæritur*; Quid ergo ederunt anno ſeptimo, ſi non licitum fuit eo anno agros colere?

Reſp. Deus anno ſexto uberrimè benedixit populo Judaico in proventu terræ. Hæc difficultas ſolvitur *Levit.* 25: 20, 21. *Si dicatis, quid comederemus anno illo ſeptimo? Ecce non ſumus ſeminaturi neque collecturi proventum noſtrum. At amandabo benedictionem meam vobis anno ſexto, ita ut proferat in annos ternos proventum ſuum.* Nihilominus quoties exteri reges illis pecunias imperaverunt, ſeptimus quiſque annus ita in anguſtum oppidò, omnes eorum copias coëgit, penè ut pendere eas nequiverint: nam Judæi res opeſque omnes ſitas in agris habebant. Ex illis vel abundantia eorum, vel egeſtas pependit. Non enim mercaturæ exercendæ ergò maria tranſibant, neque exteros viſebant, neque ab his viſebantur: ſed intra terræ ſuæ fines, iis contenti opibus, quas illic natura producebat, vitam procul commerciis agitavêre. Hinc Alexander Macedo, cùm Jeroſolymæ ex Danielis libro didiciſſet dominationem Perſarum olim Græco ab

eo ab homine deſtruendam, lætus vaticinio, quaſi ad ſe pertineret, Judæos petere ingens beneficium aliquod juſſit. Ibi illi ſignificaverunt, nihil ſibi poſſe majus dari, quàm uti ne rex ſeptimi anni tributa exigeret, idque impetrârunt. Sed Samaritanis idem petentibus fuit denegatum. *Vide Cunæum de Rep. Hebr lib.* 1. *c.* 4.

IV. *Tertiò quæritur*; Quare Deus annum Sabbathicum inſtituit?

Reſp. 1. Si agros *civiliter* conſideremus, dicendum eſt Deum propterea quietem agrorum mandaſſe, ne Judæi, nimiùm avaritiæ dediti, terram indeſinenter colendo, ſulcando & arando omni ſucco & fœcunditate deſtituerent, ac proinde ſterilem redderent. Uti enim res aliæ commodâ viciſſitudine delectantur & recreantur, ita quoque & terra ſuâ gaudet quiete.

2. Si *myſticè* hanc quietem conſideremus, dicendum eſt Deum voluiſſe eis repræſentare ſtatum integritatis Adami ante lapſum, in quo ſpontaneis tantùm fructibus veſcebatur.

3. Deus voluit eos docere ne nimiùm laboribus ſuis confiderent, ſed ut ſe providentiæ divinæ ſubjicerent; utque crederent Deum poſſe ſe ſine externo illo labore ſuſtentare.

4. Deus voluit hâc ratione adumbrare æternum illud Sabbathum, ſcil. vitam æternam, ubi omnes labores & miſeriæ præſentis vitæ, & creditorum crebræ & exoſæ exactiones & emunctiones finem habebunt, debitaque omnia in hoc mundo contracta gratis credentibus dimittentur. *Vide Thummium de feſtis.* Si quis omnia particularia, hoc anno Sabbathico obſervanda, deſideret, adeat Miſnajoth, ubi in parte primâ inveniet integrum tractatum, qui vocatur שביעית *annus Septimus.*

DE JUBILÆO.

V. ALterum feſtum ſtativum eſt יֹבֵל *Jubilæus*, ſive annus quiquageſimus, de quo *primò quæritur*; Quid vox יובל (*Jubilæus*) denotat, & unde derivatur?

Reſp. Quod vox יובל orgine ſit Hebraica nemo dubitat; ſed circa Etymologiam ejus aſſignandam omnes non conveniunt. 1. Sunt qui יובל explicant per *arietem*, & ſynechdochicè per *cornu arietinum*: quia hoc feſtum cornu arietino ſolenniter promulgari ſolebat. Paraphraſtes Chaldæus voces *Joſ.* 6: 5. בקרן היובל *cornu arietis* ita etiam exponit per בקרן דכרא.

2. Alii per *allationem*, *reductionem* & *reſtitutionem* explicant, à verbo הוביל. *adduxit*, *reduxit*: quia hic annus quinquageſimus unicuique pro-

ventum hæreditatis ſuæ apportabat, & unumquemque in hæreditatem reſtituebat. Sed vox יובל uſitata fuit, antequam ſolennis illa anni quinquageſimi emancipatio eſſet inſtituta, *Exod.* 19: 13.

3. Alii à *diductione ſoni* derivant; quod anno quinquageſimo ſonus ſolemni ritu diduceretur, h. e. quod in alia loca tubæ ſonitus duceretur, donec tandem illius cantu univerſa terra Iſraelitica perſonaret.

4. Alii à Jubal, primo inventore inſtrumentorum muſicorum, deducunt.

5. Alii à peculiari ſono, qui tum edebatur, vocem יובל deductam volunt: ſic *Num.* 10: 26. fit mentio gemini clangoris tubæ, ſcil. תקיעה & תרועה. *Ille* denotabat vocem æquabilem, officiumque ejus erat domi convocare cœtus: *hic* vero ſignificabat fragorem celerrimum, conciſumque, & officium ejus erat movere caſtra, & excitare militum animos ad prælium. Sic Iſraelitæ ad Jubilæum indicendum utebantur quidem שופר תרועה *tubâ clangoris*, ſed quæ ſonum dedit certum & diſtinctum, quem S. Scriptura יובל *Jubilum* appellat. Hinc Latini, qui multas voces ex linguâ Hebræâ mutuati ſunt, dicunt *jubilare*, quod denotat clamorem lætum tollere, aut ſonum indiſtinctum & confuſum edere, gaudii & exultantis animi indicem. Hæc ultima ſententia eſt veroſimillima, & ab Hottingero in *Analectis Diſſert.* 3. approbatur.

VI. *Secundò quæritur*; A quo die & anno Judæi Jubilæos inceperunt ſupputare?

Reſp. A decimo die in menſe Tiſri ſive Septembri, *Lev.* 25: 9. & quidem ab anno decimo quarto ingreſſûs in terram ſanctam ſupputârunt Jubilæos. Septem enim annos tranſegerunt in occupatione terræ, & ſeptem in ejuſdem diviſione.

VII. *Tertiò quæritur*; Utrum Jubilæi inciderunt in annum quadrageſimum nonum; an verò in annum quinquageſimum?

Reſp. Jubilæi in annum quinquageſimum, ſive in initium ejuſdem anni incidebant. Jubilæi ergo continebant ſolidos annos 49. & ab initio anni quinquageſimi incipiebant Jubilæi: ſic dicitur *Levit.* 25: 8, 10, 11. *Numerabis tibi ſeptem ſeptimanas annorum, ſeptem annos ſeptem vicibus, ita ut tempus ſeptem ſeptimanarum annorum ſint tibi quadraginta novem anni. Ut ſanctificetis annum quinquageſimum, & proclametis libertatem in ipſâ terrâ omnibus habitatoribus ejus; Jubilæi* annus *ille eſto vobis. Jubilæus hic eſt, annus quinquageſimus eſto vobis.* Ergo annus quinquageſimus fuit annus ultimus Jubilæi, & ſimul annus primus ſequentis Jubilæi.

VIII. *Quartò quæritur*; Quid Judæi in Jubilæis fecerunt, & à quibus ſe abſtinuerunt?

Reſp.

Reſp. 1. Judæi omnes ſervos ſuos manumittebant. 2. Prædia, & bona alia immobilia, ut ædes, agros, vineas & hortos abſque pretio dominis reſtituebant, *Lev.* 25: 10. Hæc conditio in emtione & venditione ſemper ſubintelligebatur. Imo ſi aliquis agrum ſuum abſolutè in æternum vendidiſſet, nihilominus tenebatur emptor eum in Jubilæo reſtituere. Si quis dono dediſſet agrum, etiam eundem anno Jubilæi donator recipiebat. Sed ædificia, quæ in urbe mœnibus cincta erant, illa eodem anno quo vendebantur, redimi debebant, aliter anno elapſo cedebant in poſſeſſionem emptoris, nec in Jubilæo reſtituebantur, *Lev.* 25: 29. 3. In Jubilæo non colebant terram, *Lev.* 25: 11. 4. Non metebant ſpontè creſcentia, neque vindemiabant uvas intermiſſarum vinearum, *vide ibidem.*

IX. *Quintò quæritur*; Quare Deus Jubilæos inſtituit?

Reſp. 1. Ut tribus & familiæ Iſraelitarum conſervarentur: nam agri ad proprias tribûs, & ſervi ad proprias familias redibant: aliter enim facilè tribus & familiæ fuiſſent turbatæ. 2. Ut Deus miſericordiam ſuam oſtenderet erga ſervos in eorum dimiſſione; & erga pauperes in reſtitutione bonorum immobilium.

Jubilæi myſticè denotabant. 1. Quod nos in æterno Jubilæo, qui in hâc vitâ inchoatur, tuba Euangelii liberum acceſſum ſimus habituri ad avitas poſſeſſiones amiſſas, ſcil. ad amiſſum Regnum Cœlorum. 2. Sicuti ſervi in Jubilæis manumittebantur, ita & nos à ſervitute peccati & diaboli liberati, domini ac hæredes vitæ æternæ conſtituemur. 3. Quemadmodum in Jubilæis abſque meſſe & vindemia, quæ prohibitæ erant, ſolâ benedictione Divinâ Iſraëlitæ vivebant, ita & nos in perpetuo Jubilæo, ſine omni rerum indigentiâ, ſolius Dei benedictione vivemus. Hæc de menſuris Temporum hactenus dicta ſufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SECUNDA.

Quæ eſt pars prima

DE

IDOLIS VETERIS T.

I. *Dantur idola Ammonitarum, Aſſyriorum, Ægyptiorum, Moabitarum, &c.*
II. *Tempus primum inceptæ idololatriæ inquiritur.*
III. *Generalia idolorum nomina enumerantur.*
IV. *Idola in maſculino & fœm. genere.*

nere uſurpantur.

V. *Quidam idololatriam ad tres, alii ad decem ſpecies referunt.*

VI. *Idolum* מוֹלֶךְ Molech *variis modis ſcribitur, & putatur eſſe originis Ægyptiacæ.*

VII. *Moloch putatur eſſe Mars.*

VIII. *Idolum Moloch fuit erectum prope Hieroſolymam in valle Hinnom.*

IX. *Forma Molechi tribus modis deſcribitur.*

X. *Infantes in idolo Molochi revera fuiſſe combuſtos probatur variis rationibus.*

XI. *Cauſæ recenſentur quare filios ſuos combuſſerint.*

I. HOmines primævi, non contenti cultu veri Dei, ſe ad falſos Deos & Idola, inſtigante diabolo, contulerunt. Et quoniam nonnullorum falſorum Deorum & Idolorum in Veteri T. fit mentio, quorum cognitio Theologis & Philologis ad S.Scripturam benè intelligendam perquàm neceſſaria eſt: ideo non abs re me facturum arbitror, ſi generalem & ſpecialem illorum idolorum deſcriptionem breviter delinearem. *Illa* de origine idololatriæ, & de idolorum nominibus in genere aget; *hæc* verò de idolis in ſpecie breviter & ſuccinctè tractabit, ſcil. 1. De idolis Ammonitarum, ut Moloch. 2. De idolis Aſſyriorum, quæ ſunt Aſima, Adramelec, Anamelec, Nergal, Niſroch Nibchas, & Thirtak. 3. Ægyptiorum, ut Rephan, Thamuz, Teraphin, Apis ſive vitulus aureus, & Baal-Zephon 4. De idolis Moabitarum, ut Baal-Peor & Camoſch. 5. Zidoniorum, ut Aſtaroth. 6. Philiſtæorum, ut Baal-Zebub ſive Baal-Zebul. 7. Aſdodæorum, ut Dagon. 8. Syrorum, ut Gad.

II. Circa generalem idolorum deſcriptionem *primò quæritur*; Quo tempore idololatria incepit?

Reſp. Non eſt omnium eadem ſententia. 1. Nonnulli primam idololatriæ originem referunt ad tempora Enoſchi: ita ait Maimon *Tractatu* de *idolol. c.*1.§.1. בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדו׳ ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם — כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכ״ות ולהקריב להן קרבנות *In diebus Enoſchi errarunt homines errorem magnum, & obbrutuit conſilium ſapientum generationis illius; imo ipſe etiam Enoſchus inter errantes fuit. Hic autem fuit error eorum, ut dicerent: Ecce Deus creavit ſtellas iſtas & ſphæras, ut gubernarent mundum. —— Cum vero hæc opinio ipſorum corda invaſit, inceperunt ædificare ſtellis templa, illiſque offerre ſacrificia.* Occaſionem huic opinioni dedit Textus ex *Geneſ.*4: 26. male explicatus & tranſlatus. *Et Seth natus eſt filius, & vocavit nomen ejus Enoſch,* אז הוחל לקרא בשם יהוה *tunc cœptum eſt invocari nomen*

men Jehovæ. Sed hic Textus à multis aliter transfertur: *Tunc profanatum eſt in invocando nomine Jehovæ:* nam חלל ſæpe *profanare* ſignificat, ut *Lev.* 19: 12. וחללת את שם אלהיך *Et pollues nomen Dei tui.* Onkelos ſimili modo transfert, בכן ביומיהי חלו בני אנשא מלצלאה בשמא דיהוה *Tunc in diebus ejus ſuperſederunt filii hominum ab invocando nomen Jehovæ.* Paraphraſtes Chaldæus ſub Jonathanis nomine tritus clariùs hanc opinionem confirmat, cum ait: הוא דרא דביומוהי שריאו למטעי ועברו להון טעון ומכנין לטעותהון בשום מימרא דיהוה: *Illa erat ætas, in cujus diebus inceperunt errare, & fecerunt ſibi idola, & cognominabant idola ſua nomine ſermonis Jehovæ.* Schalſch. Hakkab. p. 92. 6. addit eum etiam imagines fabricaſſe: אנוש היה ראשון למצא צורות כדי להעיר רוח הבריות שיתפללו לאלוה באמצעותם *Enoſchus fuit primus qui invenit imagines, ad excitandum ſpiritum creaturarum, ut mediantibus illis Deum invocent.* Alii tamen Textum *Geneſ.* 4: 26. vel de publicis cœtibus, vel certa precandi formulâ, vel de nomine Jehova ab Enoſcho primùm uſurpato interpretantur.

2. Alii Chamum primum idololatriæ eſſe inventorem arbitrantur.

3. Alii poſteris Arami hoc inventum adſcribunt; quia poſt Captivitatem quilibet Gentilis vocatus eſt ארמאה *Syrus.*

4. Utut ſit, interna & ſubtilis idololatria videtur primùm ſedem ſuam fixiſſe in Kaini familia; ſed externa & craſſa, conſiſtens in publico idolorum cultu, videtur adſcribenda Chami nepotibus, h. e. Sabæis. Vide *Hottingerum in diſput. de εἰδωλογραφία.*

Secundò quæritur; Quænam ſint generalia idolorum nomina, quibus communiter idola in Veteri T. denominantur?

Reſp. Ea ſunt varia. 1. A cultu vocantur אלהים *Dii*, *Exod.* 22: 19. *Qui ſacrificat* לאלהים *Diis falſis, anathema ſit.* Et *cap.* 32. *verſ.* 31. vitulus aureus tali nomine inſignitur. Hoc nomen אלהים, quod aliàs in primariâ ſignificatione vero Deo tribuitur, datur etiam falſis Diis; quia idola ſive falſi Dii pro vero Deo à cultoribus ſuis habentur.

2. A formâ nominantur צלם *Imago*, Num. 33: 52. *Perdetis omnes imagines fuſas eorum; &* פסל *idolum ſculptum*, Exod. 20: 4. *Ne facito tibi ſculptile.*

3. Ab effectu appellantur און *moleſtia, idolum*, 1 Sam. 15: 23. quia homines quoad animam & corpus ex idolorum cultu moleſtiâ afficiuntur.

4. עצב *dolor, idolum*, plur. עצבים *dolores, ſimulachra*, Pſal. 136: 36. *Et coluerunt* את עצביהם *dolores illorum*, h. e. imagines illorum. Idola vocantur *dolores*, quia dolores quotannis, ſtatuis & monimentis mortuorum, qui

poſtea in Diis recenſiti ſunt, conſpiciendis, inſtaurabantur; vel quia cultus idolorum cum dolore & cruciatu erat conjunctus; ſive quia æternorum dolorum & cruciatuum cauſa exiſtebat.

5. מפלצת *horror, idolum*, 1 Reg. 13: 15. Rabbi Levi ad hunc locum ait idolum ſic vocari שהוא מביא פלצות וצרות רבות לעובדיו *Quia adducit horrorem & calamitates multas cultoribus ſuis.*

6. בשת *pudor, pudendum idolum*, Jer. 11: 13. Quia ab homine ingenuo nihil alienius eſſe debet, quàm cultus idoli.

7. Idola vocantur צירים *tormina*, *dolores*, ut Jeſ. 45: 16. ubi denotat *imagines*, *idola:* quia cultoribus dolores excitant.

IV. *Tertiò quæritur*; Cum Deus maſculino genere in S. Scripturâ proponatur: quæritur, An idem genus etiam idolis tribuatur?

Reſp. Profani auctores voces אלהי צדנים (*Dii Sydoniorum*) in Veteri T. occurrentes, transferunt per θεὰς Σιδωνίων in fœm. gen. Lxx. Interpretes vocabulo Baalis modò articulum Maſculinum præfigunt, *Num.* 22: 41. τῷ βάαλ, modò fœmininum *Jerem.* 2: 28. ἔθυον τῇ βάαλ. Hinc Apoſtolus in Novo T. ad *Rom.* 11: 4. etiam in fœm. gen, uſurpat, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ βάαλ, *Qui non flexerunt genu imagini Baalis.* Profani auctores putant Venerem marem & fœminam fuiſſe: hinc Græcis & Romanis Venus armata & barbata culta fuit. Ideo etiam *Lunus* & *Luna*, uti etiam apud Hebræos ירח Maſc. & לבנה Fœm. gen. dicitur.

V. *Quartò quæritur*; Ad quot ſpecies idololatria, cujus meminit S. Scriptura, poteſt referri?

Reſp. Rabbi Moſes Nachmanides in Legem in ſectionem יתרו ſcribens, ait tres dari ſpecies idololatriæ.

Prima eſt quâ coluntur angeli. Nonnulli credebant quidem ſummam & abſolutam poteſtatem eſſe penes Deum, nihilominus tamen etiam colebant angelos: quia exiſtimabant eos poſſe benefacere & malefacere. Hæc ſpecies interdicitur *Exod.* 22: 19. *Sacrificans* לאלהים Diis, *occidetur.*

Secunda ſpecies idololatriæ eſt, quâ idololatræ coluerunt exercitum cœleſtem, Solem, Lunam, aut aliud aliquod Sydus cœleſte. Credebant ſe cultu ſuo demereri Sydus illud, ut ipſis prodeſſet, 2 *Reg.* 17:16. *Incurvârunt ſe univerſæ militiæ cœli.*

Tertia eſt quâ coluntur diaboli; quia credebant eos poſſe nocere hoſtibus. Hujus ſpeciei fit mentio *Deut.* 32: 17. *Sacrificarunt dæmoniis.*

Abarbenel in Comment. ad 2 *Reg.* 17. non quidem rejicit hanc Nachmanides ſententiam; ſed ait eum nimis generaliter iſtas ſpecies propone-

re,

re, & quaſdam alias ſpecies omittere: ideoque ipſe idololatriam Veteris T. ad decem ſpecies refert.

Prima ſpecies idololatriæ eſt quâ coluerunt angelos.

Secunda eſt, quâ coluerunt exercitum cœleſtem, Solem, Lunam, Stellas, &c.

Tertia eſt cultus figurarum & imaginum quæ *Taliſman* vocantur: eas certis horis faciebant, ut ipſis eloquerentur & indicarent futura. Hi cultores colebant imagines & figuras. De hâc ſpecie agitur 2 *Reg*. 17: 16. *Fecerunt ſibi conflatile, duos vitulos & lucum.*

Quarta ſpecies eſt cultus imaginum peculiarium pro felici accretione plantarum & agricultura. Hoc artificium vocabatur עֹוֹנְנוּת & artifices ſive cultores מְעוֹנְנִים. Hi eligebant certas horas, quæ conducere videbantur ad multiplicandos proventus terræ. De hâc ſpecie ait Textus 2 *Reg*. 17: 10 *Statuerant ſibi ſtatuas & lucos in omni colle excelſo, & ſub omni arbore virente.*

Quinta eſt cultus figurarum Teraphin: harum factores credebant, quod ipſæ doceant, per ſigna ab ipſis prodeuntia, res futuras. Illæ figuræ in ſomnio aut in viſione credebanrur indicare futura, *Zach*. 10:2. *Theraphim loquuta ſunt vanitatem.*

Sexta eſt quâ coluerunt animalia irrationalia, ut Aſtaroth, Dagon, &c. 2 *Reg*. 17: 12. *Coluerunt Deos ſtercoreos.*

Septima ſpecies idololatriæ, vocata קסם *divinatio*, eſt, quâ coluerunt Mortuos aut Oſſa eorum, credentes ſe per ea expiſcari poſſe futura. Qui tali modo futura inquirebat, vocabatur אוב *Pytho*, vel ידעני *Ariolus*. De hâc ſpecie ſcribit Jeſaias *cap*. 8. *verſ*. 19. *Quum dicunt vobis, conſulite Pythones aut Ariolos qui pipiunt, & qui muſſitant: nonne populus Deum ſuum conſulturus eſt? Pro viventibus mortuos conſulat?*

Octava eſt, quando colunt Cæſares & Reges, qui proſperè geſſerunt bella ſua, multaſque terras ſibi ſubjecerunt. Credebant Deum eos in terra conſtituiſſe ſuo loco: propterea eorum imagines faciebant, & ſe eis incurvabant. Talis fuit ratio Nebucadnezaris, item Senacheribi dicentis *Jeſ*. 14: 14. *Aſcendam ſupra excelſa nubis denſæ, me æquabo Excelſo.*

Nona ſpecies vocata ניחוש, eſt eorum, qui judicant ex rebus quæ per accidens eveniunt, & ex iis putant ſe judicare poſſe de futuris. De hâc ſpecie loquitur Ezechiel *cap*. 21. *verſ*. 21. *Stabit rex Babyloniæ in bivio, in capite duarum viarum, ad divinandum divinationem, terget cultros, conſulet imagines, inſpiciet jecur.*

Decima ſpecies, vocata כשפים, eſt eorum qui colunt dæmones. Hæc convenit

venit cum tertia ſpecie Nachmanidis. Abarbenel ait eam ſpeciem frequentiùs inveniri inter mulieres ob infirmiorem earum animum: hinc Textus ait *Exod.*22:17. *Magam vel veneficam non ſines vivere.* Vide plura de decem his ſpeciebus idololatriæ in diſſertatione 7. quam Buxtorfius ex Abarbenele unà cum aliis diſſertationibus ex Linguâ Hebræâ in Latinam tranſtulit.

Nos omiſſis illis decem ſpeciebus, quæ omnes ab Abarbenele dicuntur inventæ inter Iſraelitas, agemus de omnibus, etiam de peregrinis idolis, quorum mentio fit in Sacris literis; & quidem ſecundùm Nationes à quibus ea fuerunt culta & honorata, uti in principio hujus Diſſertationis diximus. Sequitur igitur talis ſpecialis idolorum ſecundùm Nationes enarratio, in quâ ab Ammonitarum idolo Moloch exordium ſumemus.

VI. *Primò quæritur*; Quot modis Hebraicè Moloch ſcribitur in V.T. & unde derivatur?

Reſp. Communitèr vocatur מֹולֶךְ *Molech*, ſed 1 *Reg.* 11:5. vocatur מִלְכֹּום *Milcom*, & Seph. 1:5. מַלְכָּם *Malcam.* Syrus & Arabs ſcribunt מלכום *Melcom*, & Theodotion *μιλχόμ.*

2. Multi nomen Molech originis Hebraicæ eſſe volunt; & propterea derivant vel ab הלך *ambulavit*, vel à מלך *regnavit*: ſed veroſimile eſt hoc nomen potiùs eſſe originis Ægyptiacæ: quia cultus Molechi non à Judæis tranſiit ad Ægyptios, ſed è contra ab Ægyptiis ad Judæos: & propterea cum res nata ſit in Ægypto, non mirum etiam ſi ipſum vocabulum ibidem fuerit natum: nam adhuc hodie Regem devaſtationis Copticè ſolent vocare Moloch. Hotting. *in Bibl. Orient.* p. 313. ait: *Meloch Rex devaſtationis eſt. Meloch, ſive Tiphon Ægyptiorum, malus genius, omnia deſtruens, dominus tonitruum & ignis, & commotionis credebatur.* Ægyptii nomen Regis commune habent cum Hebræis, Chaldæis & Syris. Molech ergo denotat Regem.

VII. *Secundò quæritur*; Quale fuit hoc Numen Moloch?

Reſp. Multi putant eſſe Saturnum, partûs & procreationis liberorum cauſâ, ſacrificiis cultum & adoratum. Sed aberrant, intelligitur Mars: nam Molech Ægyptiis aliàs Typhon dicitur, & Perſis Mithra, qui Mars eſt. Qui Saturnum fuiſſe volunt, communione Sacrorum decipiuntur: nam non obſtet, quo minus utrique idolo recepta fuerit *ἀνθρωποθυσία hominis ſacrificatio.*

VIII. *Tertiò quæritur*; Ubinam hoc idolum fuit erectum?

Reſp. Jalkut in Comment. in Jerem *cap.* 7. ait: *Etſi fuerint omnes domus.*

mus idololatricæ in ipſâ urbe Jeruſalem; Molechi tamen fuit extra urbem in loco ſeparato. Sed ubinam? בני הנם *in valle Hinnom*, five בני בן הנם *in valle filii Hinnom*, quæ in agro ſuburbano erat. Sed unde illa vallis ita fuit nominata? A rugitu ſeu lamentis puerorum dum exurebantur: nam הנם derivatur à נהם *gemuit*, *rugiit*. Locus ille Siloë fontibus irrigabatur, & Hieronymi ævo amœnus erat, nemoroſus, & hortorum beatus deliciis. Joſias 2 *Reg.* 23. locum illum contaminavit, projiciendo illic cadavera, fimum, ſtercora ac omnes res immundas, ne amplius horrendæ iſti idololatriæ conſecratus eſſet, aut religioſus haberetur, uti Kimchi annotat. *Vide Lex. Hebr. Buxt.* Rad. גיא. Idem ad Pſal. 27: 13. annotat: *Gehinnom eſt locus vicinus urbi Jeruſalem, contemptiſſimus, in quem projiciebant ſordes ac cadavera, fuitque illic ignis continuus ad comburendum cadavera, oſſa ac reliquas ſordes.* Inde, ab horrendis iſtis cruciatibus & igne perpetuo, poſtmodum locus impiorum, in quo pœnas æternas ſuſtinebunt, vocatus eſt גיהנם *Gehinnam* h. e. γέεννα *Gehenna*. Eò tendunt verba Chriſti Matth. 5: 22. εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός *In Gehennam ignis.*

In hâc valle Hinnom erat locus excelſus תפת *Topheth* dictus, in quo ſacrificuli idololatræ immolabant liberos idolo Molech. Sed unde ille locus vocatur תפת *Topheth?* à תוף *tympano*, vel תפים *tympanis*: nam ſacrificuli, ne lamenta illa & graviſſimi ejulatus filiorum à parentibus exaudirentur, tympana pulſabant.

IX. *Quartò quæritur;* Quæ fuit forma & figura idoli Molech?

Reſp. Jalkut in loco ſuprà cit. ait: Imago Molechi erat ærea, habens faciem vituli, manus expanſas inſtar hominis manus aperientis, ut ab alio aliquid accipiat, intrinſecus excavata. Septem ipſi exſtructa fuêre ſacella, ante quæ imago iſta fuerat collocata. Avem ſive pullum columbinum offerens, primum ſacellum ingrediebatur; ovem aut agnum, ſecundum; arietem, tertium; vitulum, quartum; juvencum, quintum; bovem, ſextum; qui denique filium proprium offerret, ſeptimum occupabat ſacellum. *Vide Lex. Buxt. Rad.* גיא.

Lyranus in *Levit.* 18. paulò aliter commemorat: Moloch erat idolum cupreum, ad formam hominis factum, interius concavum, & in illa concavitate fiebat ignis, quouſque idolum eſſet quaſi ignitum, & tunc ponebatur puer inter manus idoli, & ſacerdos tympana percutiens tantùm ſonitum faciebat, ut vox pueri morientis audiri non poſſet, ne parentes comparerentur, ſed magis crederent, animam acceptam à Diis in quiete, & ſine dolore eſſe.

Fagius in Paraph. Chald. Levitici ab utroque parumper diſſentit, cum

ait: Moloch fuit imago concava habens ſeptem conclavia. Unum aperiebant ſimilæ offerendæ: aliud Turturibus: tertium Ovi: quartum Arieti: quintum Vitulo: ſextum Bovi: qui verò volebat offerre filium, huic aperiebatur ſeptimum cubiculum; & facies hujus idoli erat ut facies vituli. Manus planè diſpoſitæ ad recipiendum ab adſtantibus. Et ſaltabant interim quo puer in idolo ſucce..ſo igne cremabatur, percutientes tympana ne pueri ejulatus audiretur.

X. *Quintò quæritur*; Utrum infantes in idolo Molechi fuerint revera combuſti; an verò tantùm per ignem fuerint traducti & quaſi februati?

Reſp. Lev. 20: 2, 3. habetur; *Qui dederit de ſemine ſuo Molecho*, &c, ſed Levit. 18:21. & 2Reg. 23:10. interdicitur; *Ne de ſemine tuo permittito traducendum Molecho.* Hinc duplex nata eſt ſententia. Prior eſt Salomonis Jarchi, Kimchi, Moſis Kotzenſis, &c. qui ſcribunt non mactatos aut combuſtos fuiſſe infantes, ſed, duabus extructis pyris, per illarum medium infantes traductos ſolùm, & ad eum modum purgatos fuiſſe.

Poſterior ſententia eſt aliorum Rabbinorum, qui aſſerunt illos infantes tamdiu fuiſſe uſtulatos, donec expirarent. Hanc poſteriorem ſententiam cum pleriſque Chriſtianis etiam defendimus propter has rationes. 1. Ex emphaticâ voce ויזבחו *& ſacrificârunt*, quæ vox in hac materia occurrit Pſal. 106: 37. *Et ſacrificarunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis.* verſ. 38. *Et effuderunt ſanguinem innocuum, &c.* Lxx. & Syri ajunt; *Et immolaverunt filios ſuos.* Arabes; *Et jugulaverunt filios.*

2. Hic mos immolandi filios à Judæis deſcendit ad Gentiles: atque hi, iratum Numen placare volentes, revera filios immolârunt, & non tantummodò per ignem traduxerunt.

3. Hebræi, immolantes filios ſuos, voluerunt procul dubio imitari exemplum Abrahami, cui Deus Gen. 22: 2. dixerat, *Aſſume nunc filium tuum unicum Iſaacum, & offer eum in holocauſtum.* Hinc religio facta eſt, & immanibus exemplis comprobata, *Jer.* 7: 31. 2*Par.* 28:3. Hîc Achaz dicitur arſiſſe filios ſuos igne.

4. Probatur ex figura Molechi, & loco, qui ſacrificio huic erat deſtinatus. Suprà figuram vidimus. Locus vocatur Gehinnam, qui comparatur Gehennæ infernali ob cruciatus immenſos, quos infantes patiebantur in illo loco: atqui ſi tantùm traducti fuiſſent infantes per ignem, quæ pœna tam gravis non fuit, tum ſimilitudo ita non quadraret.

5. Graviſſimi Auctores Hebræi, Chriſtiani & Gentiles hæc verba Scripturæ aliter non intellexerunt, niſi de combuſtione totali: ut Joſe-

phus

phus *lib.9.c.*12. & Philo Judæus *lib. de Abrah.* Ex Chriſtianis Euſebius in oratione de Laudibus Conſtantini ait; Κρόνῳ γὰρ φοίνικες καθ' ἕκαστον ἔτος ἔθυον τὰ ἀγαπητὰ καὶ μονογενῆ τῶν τέκνων. *Vide Seldenum de Diis Syris, cap.* 6. Idem confirmat Porphyrius περὶ ἀποχῆς *lib.* 11. cum ait: Phœnicios in extremitatibus gravioribus dilectiſſimos quoſque Saturno obtuliſſe.

Contra hæc fortè excipiet nonnemo, quod Lev. 18:21. habeatur tantùm *traducere ſemen Molecho*: ſed traducere non eſt immolare.

Reſp. Sed non obſtat quo minus infantes etiam immolarentur ſeu transeundo planè ſacrificarentur.

XI. *Sextò quæritur*; Quare ſacrificarunt filios ſuos Molecho?

Reſp. Lyranus in *Lev.* 20. ait, eos obtuliſſe filios, quia putabant ſe hâc ratione conſequi quicquid vellent. 2. Etiam tali ſacrificio ſperarunt victoriam contra hoſtes, uti legimus 2 *Reg.*3:27. in Moabitarum Rege, qui filium ſuum propterea ſuper murum obtulit. 3. Maimon *More Neboch.* l.3. c. 38. ait, eos traduxiſſe filios ne morerentur. 4. Rabbi Levi ait: "Falſi flamines patri prolis ſpondebant, beneficio oblati filii proſpere habiturum reliquum ejus ſemen, quocunque ſe verteret, adeoque domi ſuæ habiturum benedictionem & proſperitatem. Utque dolus faciliùs ſuccederet, nullam initio fixerunt legem, niſi illi, cui præter ſemen datum aliud ſupereſſet, ne obſequium detrectarent, ſive comburendus planè fuerit filius, ſive traducendus tantùm per flammam". Vide *Hottingerum Juris Hebr. legem* 208.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA TERTIA.

Quæ eſt pars ſecunda

D E

IDOLIS VETERIS T.

I. *Idolum Aſima fuit hircus, quem coluerunt Aſſyrii.*
II. *Samaritani non videntur Gen.* 1:1. *pro Deo poſuiſſe Aſimam.*
III. *Idola Adrammelec & Hanammelec conveniunt cum Molocho.*
IV. *Idolum Nergal fuit ignis idolum.*
V. *Modus colendi hoc idolum deſcribitur.*
VI *Idolum Niſroch eſt ignotum.*
VII. *Uti etiam Nibchas & Thartak.*
VIII. *Etiam dubium eſt quid* Succoth Benoth 2 *Reg.* 17: 30. *denotet.*
IX. *Ægyptiorum idolum Ciun Act.* 7: 43.

43. *vocatur Remphan, quod putant eſſe Ægyptiacæ originis, & denotare Saturnum.*

X. *Idolum Thammuz diverſimodè ſcribitur; eſtque originis Ægyptiacæ. Putatur eſſe Oſiris, Rex Ægyptiorum, à Typhone vita privatus. Colebatur planctu & gaudio.*

I. JAm ſequuntur Aſſyriorum idola, quæ ſunt Aſima, Adrammelec, Anammelec, Nergal, Niſroch, Nibchas & Thirtak.

Idoli *Aſima* fit mentio 2 Reg. 17: 30. *Homines Chamathæ fecerunt Aſimam.*

De hoc idolo *primò quæritur*; Quale fuit idolum, & ſub quâ formâ fuit cultum?

Reſp. Seldenus *Syntag. de Diis Syris* l. 2. c. 9, fatetur ſe ignorare, quale idolum fuerit; *Hamathitarum Deus Aſima quid fuerit, non capio. Hebræi plerique Hircum fuiſſe volunt.* D. Hieronymus in locis Hebraicis ſcribit: *Aſima eſt oppidum in terra Judæ* (hîc includitur etiam Samaria) *quod ædificaverunt hi qui ad eam venerant de Emath*, h.e. de *Hamath.* Verùm non tantùm oppidum fuiſſe, ſed etiam Deum ex S. Scripturâ ſuprà probatum eſt. Kircherus in ſuo Pantheo etiam defendit Aſimam Hircum fuiſſe, quod à nobis etiam approbatur. Multæ gentes Hircum coluerunt; Ægyptii ſignum Arietis: ac propterea non ſolùm prohibitum inter ipſos fuit mactare oves, ſed etiam in ſummo contemtu & abominatione fuerunt paſtores ovium. Hinc dixit Moſes: *Ecce ſacrificabimus abominationem Ægyptiorum.* Ad hunc modum ex aliis quidam fuerunt, qui dæmones colentes, exiſtimârunt, quod forman hircorum haberent: unde & Dæmones שעירים h.e. hircos appellabant. Vide *Maim.* More Nev. l. 3. c. 46.

II. *Secundò quæritur*; An Samaritani Pentateuchum corruperunt, ſubſtituendo ab initio Geneſ. pro בראשית ברא אלהים *In principio creavit Deus*, בראשית ברא אשימא *In principio creavit Aſima?*

Reſp. Aben Ezra in præfat. ad Eſter. ſcribit Samaritanos his verbis Pentateuchum auſpicari, *In principio creavit Aſima.* Sed ob inveteratum in Samaritanos odium calumnia hæc, ut & ejuſdem farinæ multæ aliæ à Judæis conſarcinatæ ſunt, & Samaritanis impactæ. Verum quidem eſt Doſitheum Samaritanum S. Literas impiè & profanè interpolaſſe: ſed non videtur veroſimile eum tam inſanum fuiſſe, ut nomen idoli loco veri Dei ſubſtituerit.

III. Secundum idolum eſt *Adrammelec*, & tertium *Hanammelec*, de quibus agitur 2 Reg. 17: 31. *Sepharvai comburebant filios ſuos igne Adrammeleco & Hanam-*

Hanammeleco diis Sepharvajimorum. Quæritur: Quale fuit hoc utrumque idolum?

Reſp. Utrumque Numen fuit unum idemque, & cum Molecho convenit: nam idem cultus Molecho & his duobus Numinibus adſcribitur, ſcil. combuſtio filiorum per ignem. Porrò *quæritur:* Si ſit idem cultus cum Molecho; Quare non eodem nomine hoc triplex idolum inſignitur?

Reſp. Reſpectu diverſarum gentium, colentium hæc idola; & reſpectu diverſæ figuræ quâ colebatur hoc idolum, etiam diverſis nominibus fuit inſignitum. Ammonitæ idolum hoc, cui ſacrificabant filios ſuos, vocarunt Moloch, ſed Aſſyrii Adrammelec & Anammelec. Moloch ergo quaſi nomen generale fuit. Quemadmodnm nomen בעל *Baal* fuit nomen generale multis competens; ſed quatenus ad diverſas reſtringitur gentes, etiam diverſis nominibus fuit inſignitum: ex. gr. Ægyptiorum idolum fuit Baal-zephon; Philiſtæorum Baal-zebub; Moabitarum Baal-peor: ſic etiam nomen Molechi reſpectu diverſarum gentium aliter fuit nominatum.

Deinde hoc idolum diverſâ figurâ fuit cultum: Kimchi refert Adrammelech phaſiani aut coturnicis, vel ut quidam volunt, equi effigie fuiſſe cultum. Poſteriori ſententiæ favet cæterarum gentium ἱππολατρεία *cultus equorum*, quem ſuſtulit Joſias 2. Reg. 23: 11. *Abolevit equos illos quos poſuerant Reges Jehudæ Soli, & currus Solis combuſſit igni.* Vide Hotting. *in diſp. de idolis.*

IV. Quartum idolum eſt *Nergal*, de quo legitur 2. Reg. 17:30. *Homines Cuthi fecerunt Nergal.* Hebraicè dicitur נֵרְגַל *Nergal.* De hoc idolo *primò quæritur;* Quid denotat propriè Nergal? *Reſp.* Hottingerus ex Pantheo Kircheri citat Nergal eſſe vocem Samariticam, quæ idem denotat quod תרנגול *gallus*, vultque idolum eſſe ignis ſeu ſolis ſub galli figurâ. Kimchi Nergal gallinam ſylveſtrem, & Jarchi gallum gallinaceum fuiſſe ajunt. Sed illa Etymologia non videtur vera: נרגל enim non ponitur pro תרנגול. Seldenus Syntagm. l. 2. c. 8. ita ſcribit: *Nergal hæc ſacra forſan vocabant vetuſtiſſimi Chaldæorum (â quibus accepiſſe Perſas, rectè conjectat Agathias hiſtoriarum* 11.) *quaſi à* ניר Nir *&* גלגל *aut* גליל galgal *aut* גליל galgal *factum, quod utcunque ita vel fontem ignis luciſve, vel ignem aut lucem verſatilem, imo* πυραθεῖα *poterit interpretari. Et optimè cum igne inextinguibili quem in Sacrariis illis, ut ſolis ſymbolum ſervabant, convenit.*

Secundò quæritur; Quale fuerit hoc idolum Nergal?

Reſp. Procul dubio fuit ignis idolum. Nam ignis antiquitùs apud Chaldæos fuit cultus; adeo ut Ur Chaldæorum, quod habetur *Geneſeos Cap.*

Sſ 11. pro

11. pro eorum Deo igne capiatur: אור *Ur* enim ignem ſeu lucem denotat. Maimonid. More Nev. l. 3. c. 30. de vetuſtiſſimo ignis cultu ita ſcribit: *Notum eſt quod Abraham natus eſt in gente quæ ſerviebat Igni, & in incredulitate illorum qui credebant quod non erat Deus alius niſi ſtellæ. —— Dixerunt quod Sol & Luna ſunt maximi Deorum.* Illi opinioni cum Abraham contradiceret, vinculis dicitur mandatus, bonis ſpoliatus, & in Canaan à Rege exterminatus. Volebant Solem omnia regere, nec alium Deum eo eſſe ſuperiorem: & ignis erat Solis ſymbolum ſeu ſignum. Hoc idolum ergo Nergal ſive ignis eſt Deus ꝰ Nahor, *Gen.* 31:53. & dii alieni quibus ſervierunt Veteres Abrahæ ævo, *Joſ.* 24:2. Imo ante Captivit. Babyl. πυραθεῖα illa cultuſque ignis inter Judæos fuerunt: nam חמנים 2 *Chron.* 34. quæ Rex Joſias deſtruxit, ſunt Pyrathæa talia; *Diruerunt coram eo altaria Baalim, &* חמנים ſimulachra *comminuit.* Per ſimulachra Rabbini effigiem Solis intelligunt. Nam ſolem & calorem חמה *Chammah* vocant. Inde vox Chamanim ſumitur pro ſacratis Solis ſive ſimulachris ſive ſeptis aut pyrathæis. *Levit.* 26:30. ait Textus: *Ego eliminabo excelſa veſtra, & exterminabo* חמניכם Chamanechem, h. e. idola veſtra Solis honori dicata, ut interpretantur Hebræi. Et quia Perſæ hunc cultum à Chaldæis acceperunt, inde etiam ignem coluerunt. Perſarum Dii fuerunt quidem multi, ſed præcipuus erat ignis, quem in omni ſacrificio imprimis, ut Romani Janum, invocabant. Sic Strabo; ὅτῳ δ' ἂν θύωσι θεῷ, πρώτῳ τῷ πυρὶ ἄρχονται. *Vide Seldenum loco cit.*

V. *Tertiò quæritur*; Quomodo fuit cultum hoc ignis idolum?

Reſp. 1. Perſæ uſualem ignem mundè tractabant, nec licitum erat talem ignem immunditiis polluere. Hinc Euphrates Perſa apud Dioſcoridem Antholog. III. c. IV. corpus ſuum vetat cremari, ne ignem inquinaret —— πῦρ ᾗ μιῆναι,
ἡμῖν γὰρ χαλεπῦ πικρότερον θανάτυ.

Ignem autem polluere nobis acerbius eſt amara morte.

2. Deinde ſacella ſive templa πυραθεῖα vel πυρεῖα dicta, Igni conſecrabant, in quibus idolum Ignis inextinguibilis ſervabatur. Strabo tanquam oculatus teſtis *lib.* 15. hoc affirmat: *In Cappadocia, magna eſt Magorum multitudo, qui Pyrethi dicuntur. Multa item Perſicorum divum fana. —— Sunt etiam* πυραθεῖα ſacraria *quædam memoratu digna. Horum in medio ara eſt in qua cinis multus. Ignem ibi inextinguibilem ſervant Magi*, &c.

3. Colebant ignem ut Deum ſuum, & tanquam ſolis ſymbolum. Chaldæi tandem cultum religioſum & Soli & Igni detulerunt, quod cum Abraham præſtare noluiſſet, patriâ ejectus eſt. *Vide Hottingerum Smeg. Orient.*

ent. p. 293. *& in diſput. antea cit.* Quæ de Perſis hîc probavimus, etiam inter Chaldæos videntur fuiſſe uſitata: nam Perſæ hujus Idoli cultum didicerunt à Chaldæis.

VI. Quintum idolum eſt *Niſroch*, de quo bis agitur, 2 Reg. 19: 37. & Jeſ. 37: 38. *Factum eſt ipſo ſe incurvante in æde Niſroch Dei ſui*, &c.

Quæritur: Quale eſt idolum Niſroch? *Reſp.* Notæ marginales in Bibliis Belgicis dicunt eſſe Deum Ninivitarum. Seldenus Syntagm. l. 2. c. 10. ait: *Numen erat Aſſyriorum, templum ejus, ut videtur, in Ninive. De eo præterquam quæ in his locis leguntur, me nec quicquam ſcire nec hactenus legiſſe fateor.* Lxx. Seniores in 2 Regum libro illud idolum vocant Μεσεράχ, in Jeſaia vero Ασεράχ. Kircherus in Pantheo putat fuiſſe *naviculæ imaginem*, quæ arcam Noæ repræſentaret. Hoc ut probet, putat hiſtoriam Noachi, diluvium, arcæ quietem, & reliquias ejus Orienti fuiſſe notiſſimas; eas arcæ reliquias putat ab Orientalibus in medicinam eſſe converſas, & ab aliis etiam cultas. Hinc Aſſyrios mutaſſe ſuum נסרוך h.e. נסרא נוחא *tabulam Noachi*; adeo ut arcula fuerit, ſive navicula ab Aſſyriis culta. Alii veroſimiliter explicant נסרוך per נסרא נוח *aquilam* vel *avem Noachi*. Hebræis enim נשר eſt *aquila*, & Arabibus נסר *Accipiter*. Hottingerus citat ex Talmude Tract. *Abhoda Zara* textum, in quo fit mentio נישרא שבערביא *Aquilæ Arabicæ*, quia, ut Baal Aruch explicat, *in Arabia fuit Ædes idololatrica, in quâ figura aquilæ lapidi fuit inſculpta quam adorabant.*

VII. Sextum idolum eſt *Nibchas*, & ſeptimum *Thartak*, de quibus legitur 2 Reg. 17: 31. *Havæi fecerunt Nibchas & Thartak.* *Quæritur*: Qualia fuerunt hæc idola? *Reſp.* Kimchi & Jarchi ajunt idolum Nibchas *Canis* imaginem retuliſſe, & Thartak figuram *Aſini*. Ut ut ſit, fuerunt idola ſub diverſâ figurâ culta.

VIII. An *Succoth Benoth*, de quo ſcribitur 2 Reg. 17: 30. *Homines Babelis fecerunt Succoth Benoth*, etiam ſit Aſſyriorum idolum, non ſatis conſtat. Kimchi & Jarchi volunt *Succoth Benoth* eſſe דמות תרנגלת עם אפרוחיה *Imaginem gallinæ cum pullis ſuis.* Alii interpretantur *Succoth Benoth* per *tabernacula filiarum.* Sed Lxx. ſcribunt σωκχὼθ Βενὶθ, tanquam proprium Numinis vocabulum. Seldenus *Syntag.* l. 2. c. 7. ab antecedentibus diſſentit, cum ait: *Atqui exploſis omnino Rabbinorum lyris, Succoth Benoth non tam Deum aliquem Deamve quàm fanum ipſum rituſque circa illud ſacros denotare cenſemus. Ipſiſſimum enim erat Babyloniæ Mylittæ ſive Veneris Uraniæ templum, ubi puellæ corollis revinctæ, & ſedentes ſingulis in ſpatiis, quæ funiculis erant diſtincta, hoſpites opperiebantur, qui ritè imploratâ Venere Mylitta, pecuniaque quantulacunque data cum eis à fano ſubductis rem haberent. Nec cuiquam fas*

erat prius diſcedere quàm ad hunc ritum fuerit ad res Venereas electa. Unde fiebat, ut per biennium nonnunquam & triennium expectarent, quæ deformes, miſeræ. Lege patria omnibus fœminis erat commune ut ſemel in vita ita deſidentes cum advenis conſuetudinem haberent. Hi ritus videntur Levit. 12: 29. vetiti, *Non publicabis filiam tuam, ut facias ſcortari eam.*

IX. Sequuntur Ægyptiorum idola, quæ ſunt *Ciun* ſive Rephan, *Thammuz Teraphin*, *Apis* ſive vitulus aureus, & *Baal-zephon.*

De כיון *Ciun* agitur Amos 5: 26. *Portaſtis tabernacula Molech veſtri, & Ciun imaginem veſtram, ſtellam Deorum veſtrorum, quam feciſtis vobis.* Hic Textus allegatur in Novo T. *Act.* 7: 43. ubi pro Hebraico *Ciun* in quibuſdam exemplaribus habetur, Ῥεμφὰν *Remphan*, in aliis Ῥεφὰν *Rephan*, vel Ῥαιφὰν. Origenes lucum illum citans habet Ῥομφᾶ. Seldenus *Syntag.* l. 2. c 14. ait: *Pro* Ῥεφὰν *ſtant plerique codicum vulgatorum, atque ita legebant & Syrus & Arabs interpretes.* Lxx. Seniores pro *Ciun* in Amozo poſuerunt *Raiphan*, quos Lucas in allegatione hujus Textus ſequutus eſt: nam Ciun & Raiphan ſive Rephan idem idolum denotant. Druſius putat Sacros Scriptores *Actor.* 7: 43. pro Rephan debuiſſe ſcripſiſſe *Kephan*, quaſi conveniens cum Hebr. כיון *Chevan*, Amos 5: 26. ſed erraſſe ſcribendo Rephan. Verum piaculum eſto tale quid ſentire de iis, qui, Spiritu S. dictante, ex Veteri T. ad rem Chriſtianam promovendam, quid adduxêre.

Primò quæritur; Unde Rephan derivatur?

Reſp. 1. Qui legunt Remphan vel Romphan, deducunt quaſi à רים, פים, & ſic tanquam *Jovem altitonantem* ſignificaret. 2. Alii derivant à *Repha Gigante*, quaſi olim Hercules, qui ſub imagine Gigantis cultus fuit, per Rephan denotatus eſſet. 3. Alii volunt Rephan eſſe vocem Ægyptiacam; & illi iterum abeunt in duas claſſes. *Primò*, quidam putant Herculem Ægyptiorum *Chon* dici. Sed hoc non placet Seldeno: quia credit nondum conſtare Herculem Ægyptium eâ voce denotari. *Secundò*, Hottingerus admodum probabiliter vocem *Rephan* ſimpliciter agnoſcit eſſe Ægyptiacam, & denotare Saturnum. Hoc probat. 1. Auctoritate Verſionis N. T. Copticæ ſive Ægyptiacæ, quæ habet *Rephan.* 2. Conſenſu tum Commentariorum Copticorum in *cap.* 7. *Actor.* tum Lexici Arabico-Coptici, quod ſeptem planetas ordine recenſet, & inter eos Ῥηφὰν *Saturnum.* Judicamus ergo Rephan eſſe vocem Ægyptiacam primitivam, quæ à nullâ aliâ voce derivatur, & denotare Saturnum.

X. Secundum Ægyptiorum idolum eſt *Thammuz*, de quo legitur Ezech. 8: 14. *Et introduxit me ad oſtium portæ domus Jehovæ quæ eſt ad Aquilonem, & ecce ibi ſedebant mulieres* מבכות את התמוז *plangentes Thammus.* De hoc idolo

dolo *primò quæritur*; Quot modis ſcribitur hoc Idolum? *Reſp.* Vox hæc ambiguè ſcribitur. Hebraicè eſt תמוז. Lxx. ſcribunt θαμμȣ̀ς vel θαμύζ. Alii *Thamur*, vel *Thamut*. Herodotus & Plutarchus legunt *Ammuz*.

Secundò quæritur; Cujus originis eſt vox תמוז & quid denotat?

Reſp. Eſt vox originis Ægyptiacæ: & cultus hujus idoli ab Ægyptiis deſcendit ad Judæos. Præterea Thammuz duo ſignificat; primò Ægyptiis abſtruſum & occultum ſignificat, ut Manetho Sebennites apud Plutarchum interpretatur; quamobrem ſacra illius quoque erant opertanea: ſecundò denotat menſem quartum, ſive Junium: quia hoc menſe hoc feſtum Thammuzi celebrabatur.

Tertiò quæritur; Qualis perſona, ſive quale idolum fuit Thammuz?

Reſp. Sunt variæ ſententiæ. 1. Jarchi putat Thammuz fuiſſe idolum, quod intrinſecus calefaciebant; præterea putat oculos ejus fuiſſe plumbeos, qui calore ita fuerunt calefacti, ut videretur lacrymare. 2. Kimchi refert eſſe quoſdam qui putent fuiſſe imaginem, in cujus oculos plumbum imponeretur, quæ & admoto igne & plumbo liquefacto, flere videretur. 3. *Maimon More Nev.* l. 3. c. 29. talem fabulam, quam originem hujus idoli putat, enarrat: *Propheta falſus cum prædicaret cuidam Regi, ut ſerviret ſeptem ſtellis & ſignis duodecim, præcepit Rex eum interfici gravi morte. Nocte vero mortis ipſius convenerunt omnes imagines ab extremis terræ in palatio Babylonis ad imaginem auream, quæ erat imago ſolis; & pendebat inter cœlum & terram, & proſtravit ſe in medio palatii, & omnes imagines circumquaque, & narravit eis quicquid contigerat Thammuz. Imagines vero flebant & lamentabantur per totam noctem. Et conſuetum eſt quotannis in principio diei menſis Thammuz lamentari & flere ſuper Thammuz.* 4. Rejectis ſententiis præcedentibus Thammuz ab aliis dicitur eſſe *Oſiris*, Rex Ægyptiorum à Typhone vitâ privatus, quem amiſſum quotannis in Ægypto defleri juſſerat Iſis. Hæc Iſis præſtigiis ſuis & incantationibus magicis tantam ſibi & marito auctoritatem apud Ægyptios comparaverat, ut pro Diis haberentur, & menſe quarto colerentur. Aſſyrii & Phænicii Thammuz aliter vocant ארנים, alii Ἀδωνις. Perſæ vocant Abobam. Vide Hottingerum *in cit. diſput.*

Quartò quæritur; Quales fuerint illæ fœminæ quæ deflebant Thammuz?

Reſp. Junius per fœminas intelligit Sacerdotes Iſidis impudiciſſimas, quæ phallos & ithyphallos geſtabant, indutæ veſtibus lineis, & publica lupanaria incolebant in domo Jehovæ cum pueris meritoriis, Oſiridis adminiſtris.

Quintò quæritur; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

 Reſp.

Reſp. 1. Colebatur *planctu*; ita teſtatur Ezechiel *& plangebant Thammuz.* Hieronymus *Comm.* III. *ad Ezech.* è fabulis notat Adonim interfectum ab apro, idque menſe Junio. Revixiſſe autem & anniverſarium ei celebratam ſolennitatem eſſe, in qua plangitur à mulieribus quaſi mortuus, & poſtea reviviſcens canitur atque laudatur. 2. Colebatur *gaudio*; ſic apparet ex loco Hieronymi jam cit. Nam non tantùm propter mortem Oſiridis plangebant, ſed etiam propter ejuſdem reditum onuſti gaudio incedebant. Plutarchus ſcriptum reliquit mortem Oſiridis & reditum eodem tempore celebrata: credunt enim Adonim ab inferis reducem fuiſſe.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUARTA.

Quæ eſt pars tertia

D E

IDOLIS VETERIS T.

I. *Origo vocis* Teraphim *inquiritur.*
II. *Variis nominibus hoc idolum nominatur.*
III. *Certo tempore fabricabatur.*
IV. *Forma Teraphin deſcribitur.*
V. *Modus fabricandi enarratur.*
VI. *Finis hujus idoli fabrefacti indicatur.*
VII. *Vitulus aureus videtur fuiſſe bos.*
VIII. *Ratio datur quare Iſraelitæ potius bovem fecerint quam aliud animal.*
IX. *Ægyptii coluerunt bovem: & propterea Aharon etiam bovem fecit: nam eſt magna ſimilitudo inter bovem Aharonis & inter bovem Ægyptiorum.*
X. *Aliter Iſraelitæ, aliter Ægyptii coluerunt bovem. Peccarunt Iſraelitæ vehementer in conflando vitulo.*
XI. *Neſcitur quanti ponderis fuerit vitulus aureus.*
XII. *Figmentum Judæorum eſt rubicundas barbas natas eſſe ex nimio potu vituli aurei.*
XIII. *Baal-zephon videtur fuiſſe idolum & non urbs.*
XIV. *Baal-peor, aliàs vocatum Peor, à nudando habet nomen; vel quia cultores nudi coluerunt, vel diductis faucibus.*
XV. *Quale idolum, & quomodo cultum fuerit hoc idolum incertum eſt.*

I. IDola Ægyptiorum ſunt *Rephan*, *Thammuz*, *Teraphin*, *Apis* & *Baal-zephon.* De *Rephan* & *Thammuz* egimus, ſequitur jam ut de tertio idolo, ſcil. de *Teraphin* agamus, cujus quindecim in locis per contextum ſacrum Veteris T. ſit mentio.

Primò quæritur; Unde vox תרפים *Teraphim* derivatur?

Reſp.

Reſp. Non eſt eadem omnium ſententia. 1. Quidam derivant à תרף *turpitudine* quâ ſtipantur: hinc בית התרפא dicitur *domus turpitudinis, ignominiæ.*

2. Alii à רפה *remiſſum eſſe* deducunt: quia hominum manus reddunt remiſſas; vel quia res eorum eſt כמו נבואה רפה *tanquam prophetia vana & inanis.*

3. Aliis תרפים ſunt שרפים quaſi certus Angelorum ordo.

4. Hottingerus in *cit. diſput.* vocem hanc arceſſit ex Ægypto, ut ſit compoſita ex Ζῶϱ *ciſta*, & απ̓ *bos*, h. e. *arca bovis*; eſt Numen cui Ægyptii multa tribuerunt miracula. Probat hanc Etymologiam. 1. quia fabrica Teraphim ab Ægyptiis primùm fuit fabricata: ergo putat ibi etiam nomen fuiſſe excogitatum. 2. Quia in aliis locis Veteris T. etiam retinentur nomina Ægyptiaca, ut צפנת פענח nomen Joſephi *Gen.* 41:45. מולך Molech, &c. 3. Quia eadem S. literæ tribuunt Teraphin quæ Ægyptii ſuis Serapidibus.

II. *Secundò quæritur*; Quomodo aliter Teraphin vocantur?

Reſp. 1. *Gen.* 31: 30. vocantur אלהים *Dii.* 2. Onkelos & Jonathan à forma appellant צלמניא *imagines*, vel ſimulachra. 3. Ab effectis vocantur רחלן *Terriculamenta*, vel צלמי טעון *Imagines errorum.* 4. A fine מחוי *Indicantia* ſcil. futura: ita Chaldæus *Hoſ.* 3: 4. תרפים transfert. Græci in Ezech. pro Teraphin habent γλυπτὰ *ſculptilia*; in Geneſi εἴδωλα; in libro Judic. θεραφεὶν, in Hiſtoria Michal & Davidis κενοτάφια; in Hoſea, δήλους; in Zacharia τοὺς ἀποφθεγγομένους. Aquila vertit per μορφώματα vel φωτισμούς.

III. *Tertiò quæritur*; An Teraphin potuerunt fabricari quovis anni & diei tempore?

Reſp. Hebræi ajunt Teraphin non potuiſſe fabricari niſi certo quodam tempore. Jarchi in Comm. 2 *Reg.* 18: 24. ſcribit: העשה אותן צריך לכון שעה אחת ושנה אחת ראויה לכן *Qui faciebat ea opus habebat reſpicere horam certam, & annum certum, rei convenientem.* Aben Ezra in *Geneſ.* 31. ait: אחרים אמרים כי יש כוח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות ותדבר הצורה *Alii dicunt, eſſe virtutem in Aſtronomis faciendi imaginem certis horis, ita quidem ut illa loquatur.* In libro Zohar in Geneſin אמר ר׳ יהודה לא אתעבידו אלא בשעתי ידיען *Dixit R. Jehuda: non conficiuntur* (Teraphin) *niſi certis horis.* Vide *Hotting Hiſt. Orient. l.* 1. *c.* 8.

IV. *Quartò quæritur*; Quæ fuit forma & figura Teraphin?

Reſp. 1. Aben Ezra in *Geneſ.* 31. & Kimchi in 1 *Sam.* 19: 13. ajunt, יש אומרים שהוא כלי הנחשת העשוי לדעת חלקי השעות *Quidam dicunt,*

fuiſſe

fuiſſe inſtrumentum æneum, eo factum, ut in eo apparerent partes horarum. Cæteri volunt Teraphin habuiſſe figuram humanam. Hinc R. Levi Ben Gerſon ait, התרפין הם על צורת אדם *Teraphin ſunt imagines forma humana.* Hæc ſententia poteſt confirmari exemplo Michalis, quæ loco Davidis Teraphin, h. e. imaginem humanam ſubſtravit in lecto. Hottingerus putat Teraphin ab initio quidem figuram humanam præ ſe tuliſſe, poſtea tamen factum ut Synecdochicè quælibet μορφώματα dicerentur Teraphin, ſive humanâ ſive beſtiarum aut avium figurâ fuerint repræſentata.

V. *Quintò quæritur*; Quomodo hoc idolum Teraphin fuit factum?

Reſp. Elias in Thisbi ex Capitulis R. Eleazaris modum fabricandi Teraphin ita deſcribit: " Mactabant hominem primogenitum, cujus caput tor-„ quendo præſcindebant (*ſive* ungue ſecabant, *aut* manibus diſcerpebant ca-„ put ejus) caput verò abſciſſum ſale & aromatibus condiebant, ſcribebant-„ que ſuper laminam auream nomen ſpiritus immundi, qua ſuppoſita capiti „ ejus, ponebant illud in pariete, incendentes coram eo candelas, & ado-„ rantes coram eo. Atque cum ejuſmodi loquutus fuit Laban „. Eadem ferè habet Paraphraſtes ille, qui Ben-Uzielis nomen in Pentateuchum falsò gerit *Gen.* 31: 19. Sed hæc omnia redolent fabulam, & ex traditionum colluvie videntur hauſta. Hotting. ait: *Satius eſt dicere Teraphin figuras fuiſſe ſeu imagines, ad certum ſtellarum ſeu aſtrorum influxum compoſitas.*

VI. *Sextò quæritur*; In quem uſum hoc idolum Teraphin fuit fabrefactum?

Reſp. 1. Ut mala quælibet pelleret & averruncaret: propterea Teraphin vocantur à quibuſdam Ἀλεξητήριοι *Dii averrunci.* Quomodo mala potuerint averruncare, an virtute quâdam naturali & aſtrorum influentiâ, an artis beneficio, vel an alio aliquo modo non ſatis ab auctoribus explicatur. 2. Conſulebant Teraphin tanquam oraculum ut futura cognoſcerent, & Teraphin dabant reſponſum *Zach.* 10: 2. *Teraphin locuta ſunt vanitatem.* Rabbini inter cauſas, cur Rachel Teraphin patris ſui ſuſtulerit, hanc unam recenſent, ne Labani illorum inſpectione innoteſceret, per quod iter illa abierat. Erant enim quaſi Dii domeſtici & penates. Ideo Auguſtinus quæſt. 94. in Geneſ. ait: *Quod Laban dicit, quare furatus es Deos meos, hinc eſt illud fortaſſe quod & augurari ſe dixerat.* Utrum Teraphin locuta fuerint ſpontè, an alio modo non ſatis conſtat. Jarchi ait ad *Hoſ.* 3: 4. מדברים מאליהן ומגידין נעלמות *Loquuntur ex ſe ipſis, & revelant occulta.* Vide plura apud Seldenum *Syntagm. de Diis Syris* l. 1. c. 2.

VII. Quartum Ægyptiorum idolum eſt *Apis* ſive vitulus aureus, de quo legitur *Exod.* 32. De hoc variæ quæſtiones moventur. *Primò quæritur*; Utrum hoc idolum propriè fuit vitulus; an vero bos? *Reſp.* Qui vitulum fuiſſe ajunt,

ajunt, probant ſententiam ſuam ex voce עגל *vitulum* denotante, quæ vox etiam ab Interpretibus Græcis per *μόσχον vitulum* redditur. Etiam Onkelos, Interpres Samaritanus, Arabs, & Syrus per vitulum transferunt. Imo Arabs Textum *Pſal.*106:20. ubi habetur שור אכל עשב *Bos qui herbam depaſcitur*, reddit per *vitulum.* Accedunt Judæi & Muhammedani qui vitulum conflatum eſſe volunt.

Alii multo veroſimilius & probabilius conjectant fuiſſe bovem. a1. Quia vox עגל non quemlibet notat vitulum; ſed plauſtralem propriè, deoque juvencam. Hinc Chaldæus *Hoſ.* 13. pro עגלים habet תוריא *boves.* 2. Pſal. 106: 19, 20. vitulus expreſſè vocatur bos: *Fecerunt vitulum, mutarunt honorem ſuum in formam* שור bovis *comedentus herbam* 3. Apollinarius in ſua Paraphraſi vertit *μόσχος κεραελκὴς vitulus cornu trahens.* 4. Vox *μόσχος* nonnunquam pro bove ſumitur. Herodotus Ægyptiorum Apim, qui bos fuit, appellat *μόσχον. Vide Hottingerum.*

VIII. *Secundò quæritur*; Quare Aharon & Iſraelitæ potius bovem fecerunt quàm aliud aliquod animal?

Reſp. Hoc didicerunt ab Ægyptiis, qui bovem pro Deo colebant: nam à diebus Aſethi, qui tempore Iſaac vixiſſe dicitur, bos apud Ægyptios in veneratione fuit. Sic ait Euſebius, ἐπὶ αὐτοῦ ὁ μόσχος θεοποιηθεὶς Ἆπις ἐκλήθη *Tempore ejus* (Aſethi) *vitulus* (bos) *in Deorum numerum receptus Apis vocatur.*

Porro quæritur; Utrum Ægyptii bovem fœminam; an marem coluerint?

Reſp. Utrumque: Bovem enim marem colebant Oſiridi, & fœminam Iſidi. Hinc huic Ægyptiorum cultui videtur oppoſita lex Deut. 4. *Ne ſe perdant, & Deo ſimilitudinem faciant maſculi aut fœminæ.*

Adhuc quæritur; Quare Ægyptiis potius bos, quàm aliud aliquod animal in veneratione fuerit?

Reſp. Hic cultus bovis, etiamſi videatur antea inſtitutus, videtur tamen confirmatus occaſione Joſephi, prædicentis Pharaoni ſeptem annos abundantiæ & famis per ſeptem vaccas.

IX. *Tertiò quæritur*; Cum certum ſit Aharonem bovem feciſſe ad ſimilitudinem bovis Ægyptiorum; An ergo eſt quædam ſimilitudo inter bovem illum & hunc?

Reſp. Inter utrumque magna eſt ſimilitudo. 1. Ratione materiæ: Aharon enim inaures avelli juſſit, ut inde conflaretur vitulus aureus; atqui bos Ægyptiorum vocatur Βοῦς χρύσεος *bos aureus* vel *inauratus*: nam ſolem repræſentabat, cujus color auro convenienter exprimitur. Hinc Ægyptii nul-

los niſi rufos religionis cauſâ mactabant boves. Deinde libentius ex auro fecerunt, quàm ex aliâ viliori materiâ, ut in majori æſtimatione apud plebem eſſet. 2. In bove Ægyptiorum erant varia ſigna, qualia etiam videntur fuiſſe in bove Aharonis, formavit enim illum ſtylo ſculptorio. 3. Ægyptii in honorem bovis celebrârunt feſtum ſolenne, ut notat Suidas in voce ἄπιδες. Similiter Iſraelitæ celebrarunt feſtum, Exod. 32: 5, 6. *Aharon proclamavit feſtum, & populus ſedit ad edendum & bibendum, & ſurrexit ad ludendum.* 4. Ægyptiorum bos tandem projiciebatur in aquam, idem etiam accidit huic bovi Aharonis, verſ. 20. *Moſes diſpergens in ſuperficiem aquarum juſſit bibere filios Iſraëlis.* 5. Reſpectu finis etiam eſt analogia inter utrumque bovem. Populus dicit verſ. 1. *Age fac nobis Deos, qui anteeant nobis,* & verſ. 4. *Hi ſunt dii tui qui eduxerunt te è terrâ Ægypti.* Hæc eadem adſcribebantur Ægyptiorum bovi: nam juxta Mercurium Triſmegiſtum Oſiris erat *σωμάτων ἑκάςȣ ἔθνȣς ἡγεμὼν καὶ ἰσχύος, καὶ ῥώμης καθηγητὴς corporum uniuſcujuſque gentis dux, virium item & roboris ductor.*

Quartò quæritur; Quinam præcipuè moverunt Aharonem ad conflandum hunc bovem?

Reſp. Cauſæ motivæ dicuntur à Judæis fuiſſe proſelyti Ægyptii, qui unà cum Iſraelitis ex Ægypto iverant. Illi enim aſſueti erant in Ægypto colere bovem.

X. *Quintò quæritur*; An Iſraelitæ ita coluerunt hunc vitulum aureum, ſicuti Ægyptii ſuum Apim ſive bovem?

Reſp. Nullo modo. Ægyptii enim colentes bovem peccarunt directè contra primum Decalogi præceptum: nam pro Deo coluerunt ſuum bovem. Sed Iſraelitæ contra ſecundum præceptum peccarunt: nam non directè voluerunt colere vitulum pro Deo: ſed per vitulum, ſive mediante vitulo, voluerunt verum Deum colere. Similiter Jerobeam 1 *Reg.* 12:28. faciens duos vitulos aureos, quorum unum poſuit Bethele, alterum Dane, noluit eos eſſe propriè Deos, ſed voluit populum per illos vitulos colere Deum.

Sextò quæritur; An fuſio vituli tam grande fuit peccatum ut hodierni Judæi ejus pœnam adhuc ſuſtineant?

Reſp. Tantum peccatum in conflando vitulo dicitur ab Iſraelitis commiſſum, ut nec in hodiernum diem ſatis fuerit expiatum: ita dicit Moſes Gerundenſis, אין לך ישראל פירענות שאין בה אנקיא מעון העגל *Non eſt tibi, Iſraël, ultio, in quâ non ſit uncia de iniquitate Vituli.* Hinc putant ſe etiam nondum liberari à diuturno exilio: ſed nugæ ſunt.

XI. *Septimò quæritur*; Quanti ponderis fuit vitulus aureus Aharonis?

Reſp.

Reſp. Judæi communiter ſtatuunt vitulum ponderaſſe 125. talenta: ita Jarchi in *cap.* 32. *Exod.* In libro Zohar dicitur tantum ponderaſſe 120. Talenta. Sed unde probant ponderaſſe 125. talenta? *Reſp.* Ex voce מסכה *Exod.* 32: 4. occurrente, quæ *conflatile* ſignificat. Illa vox numericè denotat, ſi ſingulæ literæ in numerum reſolvantur, 125. Ergo tot talentorum fuit vitulus. Sed inventum hoc Kabbaliſticum meritò exploditur.

XII. *Octavò quæritur*; An rubicundæ barbæ ſint natæ ex potatione vituli aurei?

Reſp. Vetuſtum eſt Hebræorum commentum de aureâ illâ potatione quam Moſes exhibuit Iſraelitis. Putant inde natas aureo colore barbas, apud eos nimirum poſteroſque eorum, qui, cum vituli cultui maximè fuiſſent dediti, etiam pulverem illum avidius potando haurientes, & barbas & menta & maxillas ſuperfluo liquore tingebant. Hinc carmen tale à Petro Rhemenſi compoſitum eſt, quod legere eſt apud Seldenum *Syntag. l.* 1. *c.* 4. Aurum quod fudit Aaron deſcendit eorum

In barbas tantum, qui coluere bovem.
Nequitiæ plumbum barbæ monſtratur in auro.
Et culpæ pondus aurea barba notat.

XIII. Quintum & ultimum Ægyptiorum idolum eſt *Baal-zephon*; de quo legitur Exod. 14:2. & Num. 33:7. *Ante Baal-zephonem è regione ejus caſtrametamini ad mare.*

Quæritur: Utrum ſit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine inſignita?

Reſp. 1. Hebræi ſtatuunt Baal-zephonem eſſe idolum à Pharaonis Magis ad cœleſtium corporum poſituras fabricatum, & juxta ſinum Arabicum collocatum, obſervandi & retinendi utique Iſraelitas, irretiendi, & à deſtinatâ, divinituſque datâ profectione avertendi vim habens magicam. Hanc ſententiam confirmat Paraphraſis, vulgò Jonathæ tributa, quæ Baal-zephonem transfert per טעות אפון *Idolum Tzephon.* Aben Ezra ſtatuitur hujus ſententiæ auctor. Etiam Kircherus vult fuiſſe idolum variâ figurâ expreſſum, quod Iſraelitas faſcino ſuo detinuiſſet.

2. Seldenus *Syntag. l* 1. *c.* 3. vult Baal Zephon non idolum ſed urbem tantum fuiſſe, quæ hoc nomine fuit inſignita, ſicuti 1 *Chron.* 33: 7. Baal urbs quædam fuit. Ut ut ſit, nos putamus Baal-zephonem fuiſſe idolum; ſed quod tale magicum fuerit, à Magis Pharaonis eum in finem ibi erectum, uti Hebræi volunt, fabulis & ſomniis Judaicis adſcribimus.

XIV. Sequuntur jam Moabitarum idola, quæ ſunt *Baal-peor* & *Camoſch.* Baal-peor non tantùm Moabitarum ſed etiam Midianitarum idolum fuit. De eo legitur Num. 25: 3. *Copulato Iſraële cum Baal-peor; accenſa eſt ira Jehovæ.*

Primò quæritur; Quomodo aliter appellatur hoc idolum Baal-peor?

*Reſp. Num.*25:18. vocatur פְּעוֹר *Peor: Machinati ſunt contra vos in negotio Peoris.* Similiter *cap.* 31: 16. & Joſ.22: 17. *Nondum purificavimus nos ipſos ab iniquitate Pehoris.* LXX. Βεελφεγὼρ ſcribunt.

Secundo quæritur; Unde idolum פְּעוֹר *Peor* ſic vocetur?

Reſp. Variæ & diverſæ ſunt ſententiæ. 1. Jarchi ad *Numer.* 25. ait idolum Peor ſic vocari על שם שפורעין לפניו פי הטבעת ומציאין רעי *Eo quod diſtendebant coram illo foramen podicis, & ſtercus offerebant*; & hic ait, erat cultus ejus. Nam פְּעוֹר *aperire* ſive *diſtendere* ſignificat. Maimon in *More Nev.* p. 3. c. 46. hanc Etymologiam ferè confirmat, cum ait: *Tu verò ſcis quod ſervitium idoli quòd vocabatur Pahor* (ſive Peor) *in temporibus illis erat, ut diſcooperiret ſe homo verſus eum. Et idcirco præceptum eſt ſacerdotibus ut facerent braccas, quibus cooperirent operienda in horâ ſacrificii.*

2. Alii derivant nomen ab hiante idoli ore, quaſi os ejus fuerit apertum.

3. Alii deducunt à בעל פי עור quod *ſuperius os pellis* denotat, quaſi hoc idolum in ſummitate pellem haberet, ut turpitudinem membri virilis oſtenderet. Ut ut ſit, Hottingerus putat hoc idolum ſic vocari, vel quia ſacra illa cultores nudi obierint; vel quod oſculum diductis & reductis faucibus fixerint.

XV. *Tertiò quæritur*; Quale fuit hoc idolum?

Reſp. 1. Origines ſimpliciter idolum *turpitudinis* vocat; & dicit in Numeros *Homil.* 20. *Cum multæ ſint turpitudinum ſpecies, una quædam ex pluribus turpitudinis ſpecies* Beelphegor *appellatur.* 2. Iſidorus Originum *l.8. Beelfegor interpretatur ſimulachrum ignominiæ. Idolum fuit quod Latini Priapum vocant, Deum hortorum.* Aſſentitur etiam Hieronymus, qui ſimiliter ſtatuit Peor & Priapum eſſe eoſdem. 3. Seldenus *Syntag.* l. 1. c. 5. ait: Peor vel Principem eſſe inter Divos relatum; vel montem, in quo huic idolo Peor ſacra fiebant. Fuit enim mons *Peor* dictus *Num.* 23: 28. & templum, in quo hoc idolum colebatur, vocatur *Deut.*3:29. בית פעור *Bethpeor* Seldenus ait quod fœdæ libidines, quæ in hiſtoria Moabitidarum recenſentur, non videantur eſſe à cultu Peoris, ſed quod fuerint adjunctæ: nam Moabitides amaſios ſuos, ut Deos patrios colerent, libidine pellexerunt. Ergo obſcœni mores ſecundùm eum non ad idolum Peor, ſed ad populum referendi ſunt, qui ad tales libidines fuerunt excitati.

Quar-

Quartò quæritur; Quomodo hoc idolum fuit cultum?

Reſp. 1. Sacrificiis offerendis: ſic teſtatur Moſes Num. 25: 2. *Invitarunt populum ad ſacrificia Deorum ſuorum.* Hæc ſacrificia erant inferiæ in memoriam defunctorum peractæ. Ita docet Pſalmiſta Pſal. 106: 28. *Copulaverunt ſe cum idolo Pehoris, & comederunt* זבחי מתים *ſacrificia mortuorum.* 2. Temporibus Moſis etiam fuit cultum ſcortatione: *Num.* 25: 1. *Cœpit populus ſcortari cum filiabus Moabitarum.* Sed non videtur veroſimile ſcortationem fuiſſe adjunctum neceſſarium ſine quo hoc idolum non potuerit coli: nam Moabitæ ſciverunt quidem ſe ſcortando nullum cultum Deo præſtare potuiſſe.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUINTA.

Quæ eſt pars quarta & ult.

DE

IDOLIS VETERIS T.

I. *Origo nominis* Cemoſch *& quid ſignificet, eſt valde dubium.*
II. *Etiam incertum eſt quomodo, & an ab Arabibus etiam fuerit cultum.*
III. *Dubia eſt ſignificatio vocis* Aſtaroth.
IV. *Diverſimodè ſcribitur.*
V. *Incertum eſt quale idolum fuerit.*
VI. Baal-zebub Dominus muſcæ *invocabatur ab Accaronitis, ut abigeret muſcas, à quibus illi vexabantur.*
VII. *Videtur hoc idolum ſic vocatum ab ipſis Accaronitis in honorem ejus.*
VIII. *Hoc idolum per contemptum* Matth. 12: 24. *vocatur Beel-zebul* Dominus ſtercoris.
IX. Dagon *videtur à* דג piſce *nomen habere.*
X. *Ab aliis auctoribus diverſimodè nominatur.*
XI. *Etiam variis modis colitur.*
XII. *Quid nomen idoli* Gad *denotet, valde dubium eſt.*

I. SEquitur alterum Moabitarum idolum Hebraicè כמוש *Cemoſch* & Græcè χαμῶς appellatum, cujus *Num.* 21: 29. & *Jer.* 48: 7, 13. fit mentio; *Tunc confundetur Moab à Cemoſcho, ſicut confuſa eſt domus Iſraël à Bethel*, h.e. à vitulo aureo in Bethel ſacrato.

De hoc *Primò quæritur*; Cujus originis eſt vox Cemoſch, & quid ſignificat?

Reſp. Philo Judæus *Allegor.* 11. ait: χαμὼς ἑρμηνεύεται ὡς ψηλάφημα *Chamos ſonat ut contrectatio*, ſive ut palpatio, quæ cœcis ferè propria eſt; & ait כמוש componi ex כ notâ ſimilitudinis, idem denotante quod ὡς & מוש *contrectavit, palpavit*; quaſi Deum cœcum diceret, qui quidem oculos habet ſed non videt. 2. Alii à כמש *abſcondidit* deducunt, unde כמוש h. e. סתור *Saturnus, abſconditus.* 3. vel à כמש, unde כמוס *tetricus, ἄστεργος*, qualis fuit Saturnus, qui omnes liberos, præter tres, Jovem, Neptunum & Plutonem devoravit. 4. Vel ab Arabico כמש *properavit, celer fuit*, ob actionum celeritatem & excellentiam, qua homines ſui temporis ex agreſti vita ad humaniorum cultum traduxit. Vide Hottingerum *in ſæpe laudatâ diſput.* 5. Hieronymus ad *Jeſ.* 5. ait, hoc idolum & Baalpeor eſſe idem; *In Nabo erat Chamos idolum conſecratum quod alio nomine appellatur Baal-peor.* 6. Kircherus putat eſſe Bacchum. 7 Alii Plutonem. 8. Multi veroſimiliter putant denotari Saturnum, quam ſententiam pleræque Etymologiæ ſuprà allegatæ approbant.

II. *Secundò quæritur*; Quomodo hoc idolum fuit cultum?

Reſp. Pocock. p. 316. *Specim.* ex codicibus MSS. Maimon. hæc ſequentia de hoc idolo eruit, כמוש עבודתו בפריעת הראש ושלא ילבש בגד תפור ודברים כים מפורשים וידועים אצלם מקודם דת ישמעלים *Cemoſch; cultus ejus peragebatur nudatione capitis, & ut quis veſtes ſubtiles non induat, quæ omnia apud illos manifeſta ſunt, & antè fuerunt ante conditam Legem Iſraëlitarum*, h, e. ante Muhammediſmum.

Tertiò quæritur; An hoc idolum ab Arabibus etiam fuit cultum?

Reſp. Hoc confirmatur à Maimonide & Arabibus: nam Maimon loco cit. hunc cultum illis adſcribit, cum ait, הישמעלים היום אומרים שנפרע ראשנו ושלא נלבש בגד תפור בתפורות הוא כדי שנכנע לפני האל יתעלה ויזכור היאך יעמוד אדם מקברו׃ *Iſmaëlitæ autem nunc dicunt; ideo nos caput nudamus, & veſtes ſubtiles non induimus, ut nos coram Deo ſubmittamus, & cogitemus, quomodo ſurrecturus ſit homo è ſepulchro.* Arabes Templum Meccanum Saturno, h. e. Cemoſcho conſecrârunt. *Vide plura apud Hotting.*

III. Zidoniorum idolum ſuccedit, עשתרות *Aſtaroth* vel *Aſtarte* vocatum, de quo legitur 1 *Reg.* 11: 5, 33. *Eò quod dereliquerunt me, & incurvarunt ſe Haſchthoreth deæ Tzidoniorum.* Similiter *Jud* 1: 13. Etiam Philiſtæi hoc idolum coluerunt.

De hoc *primò quæritur*; Quid propriè hoc idolum denotat?

Reſp. Vox hæc eſt ambigua, עשתרה propriè denotat *Gregem*, in plur. עשתרות, *Deut.* 7: 13. & 28:4. 2. Eſt nomen urbis *Deut.* 1: 4. אשר יושב בעשתרות

בעשתרות *Qui habitabat Haſchtherotis.* 3. Veroſimile eſt Aſtaroth eſſe nomen imaginum, ovium formam habentium, quas pro deabus colebant Tzidonii & Philiſtæi; ita vult Kimchi, צלמים עשויים בצורות עשתרות *Imagines factæ ad formam ovium.* Templum, in quo colebatur hoc idolum, vocatur 1 *Sam.* 31: 10. בית עשתרות *domus Haſchtharoth*; in hâc ſuſpenderunt arma Saulis. Kimchi hoc idolum à plur. appellativo עשתרות *Deut.* 7: 13. Scaliger verò à victimarum multitudine deducit retentâ eâdem radice. Philaſtrius Aſtar *virum*, & Aſtaroth *mulierem* eſſe ait.

IV. *Secundò quæritur*; Quot modis hoc idolum ſcribitur?

Reſp. 1. Scribitur עשתרת *Aſtoreth.* 2. עשתרות *Aſtaroth*, *Jud.* 11: 13. 2 *Sam.* 7: 12. 3. Seldenus *Syntag.* p. 232. putat non repugnare, quo minus idem idolum per ſimilitudinem vocetur אשרה *Aſchera*, *lucus*; quia variis in lucis plures ſub Aſtartes ſeu Aſtaroth nomine Deæ in veneratione habebantur. 4. Lxx. Seniores legunt Ἀστάρτην, & auctor Chronici Alexandrini Εὐστάρτην.

Tertiò quæritur; Quale idolum denotatur per Aſtaroth?

Reſp. 1. Lucianus in libello περὶ συρίας θεᾶς opinatur eſſe Lunam, cum ait: Ἀστάρτην δ' ἐγὼ δοκέω σεληναίαν ἔμμεναι, *Aſtartem lunam eſſe opinor.*

2. Alii putarunt eſſe Venerem ſive Junonem. Cicero de Natur Deorum l. 3. ait; *Quarta Venus Syria Tyroque concepta, quæ Aſtarte vocatur.* Phœnices teſtibus Philone, Herodiano, eam ſimul Lunam dicebant. Vocatur בעלת שמים *domina* ſeu *Regina cœli*, ſive Juno Olympia. Seldenus ait hæc nomina Lunæ, Veneris, Junonis, &c. eſſe confuſa, quando de Diis Aſiaticis ſermo eſt; *Minervæ autem, Junonis, Veneris, Lunæ nomina ſunt ita, cum ad Aſiaticos Deos reſpexeris, confuſa, ut qui Minervam Beliſamam, Junonem Beliſamam, Venerem, aut Lunam dixerit; idem ſemper ipſum dixerit.*

3. Vocatur etiam Aſtarte Urania, quæ vox idem omnino valet apud Phœnicas, quod Juno Lucina apud Latinos. Deducitur Urania ab Hebræo אור *luce*, Nun in fine adjecto aut per ſe ſolum, aut cum Jod, quod paſſim fit à Syris, quaſi אורן vel אורני, in fœmin. verò אורניא h. e. *lucidus* & *lucida*, aut *Lucinus* & *Lucina.* Sicuti Luna reſpectu luminis vocatur Urania, ſic reſpectu luminarium minorum ratione lucis appellatur Ἀστροάρχα *Aſtroarcha*, παρὰ των ἀστρῶν ἀρχὴν *ab imperio quod in aſtra exercet*, h. e. Regina planetarum, vel ut Horatius loquitur de Luna, *Siderum Regina.* Per Aſtaroth ergo denotatur Luna, Venus, vel Juno. Atqui Aſtaroth proponitur genere Maſculino אלהי צדנים *Dii Zidoniorum*: ergo non denotatur fœmina. *Reſp.* S. Scripturæ, nec priſca myſteria gentium ſexum idolorum diſtinguunt.

Hinc

Hinc ajunt Venerem marem & fœminam fuiſſe; etiam Romani & Græci eandem barbatam & armatam coluerunt. Ad hæc idolo Baal aliquando articulus Maſculini, nonnunquam Fœminini generis præponitur. *Vide ſuprà Diſſert.* 42.

VI. Philiſtæorum idolum eſt בעל זבוב *Baal-zebub*, de quo legitur 2 Reg. 1: 2. *Achazias mittens nuncios dixit, ite, conſulite Baal-zebub, Deum Hekronis, an ſanitatem recepturus ſim ex morbo.*

De hoc idolo *primò quæritur*; Quid ſignificat Baal-zebub?

Reſp. Idem denotat quod *Dominus* ſive *Deus Muſca* aut *Muſcæ.* Flavius Joſephus Deum Accaronitarum vocat Μῦαν *Muſcam.* Eo nomine etiam LXX. Seniores & Gregorius Nazianzenus hoc idolum vocarunt.

Secundò quæritur; Quare hoc idolum à Muſcis nomen aceepit?

Reſp. 1. Quidam ajunt hoc idolum ſic fuiſſe vocatum, quia ab Accaronitis invocabatur, ut abigeret muſcas, à quibus illi vexabantur. 2. Vel quia multæ muſcæ erant ſupra ſacrificia, quæ in honorem illius idoli offerebantur, quum veri Dei ſacrificia nunquam muſcæ infeſtarint, uti legitur in *Pirke Aboth.* cap 5. *Non conſpecta eſt muſca in domo mactationis.* 3. Procopius Gazæus putat ſic vocari, quia hoc idolum figuram muſcæ habuit. Prima ſententia magis arridet.

VII. *Tertiò quæritur*; Utrum hoc idolum ſic fuerit vocatum ab ipſis Accaronitis; an verò à Judæis in ignominiam idololatrarum?

Reſp. Nos putamus ita vocatum fuiſſe ab ipſis Accaronitis in honorem idoli, & non à Judæis. Ratio 1. Quia ejus tanquam Numinis venerandi fit mentio ab Ahazia, 2 Reg 1: 2. *Ite & inquirite Beel-zebub.* An Numen, quod de ſalute conſuleret, inhoneſto nomine compellaret? 2. Si à pellendis muſcis, vel à figurâ muſcæ ſic fuit vocatum, ergo per ignominiam ita non fuit appellatum.

Quartò quæritur; Quare Accaronitæ hoc idolum coluerunt?

Reſp. Ut muſcas pelleret, quibus regio Accaronitarum vehementer infeſtabatur. Hic cultus videtur habuiſſe originem ab Ægyptiis, qui tali cultu voluerunt abigere muſcas, quibus propter Nili eluviem abundabant: ita ſtatuunt Kircherus & Aben Nephius, Scriptor Arabicus. Quod propterea hoc Numen invocatum fuerit, teſtatur Plinius *Hiſt.* 10 *cap.* 28. *Cyreniaci Achorem Deum* (invocant) *muſcarum multitudine peſtilentiam afferente, quæ protinus intereunt poſtquam litatum eſt illi Deo.* Etiam hoc idolum de rebus futuris conſuluerunt, uti ex exemplo Ahaziæ 2 *Reg.* 1: 2. apparet.

VIII *Quintò quæritur*; Quare hoc idolum *Mat.* 12: 24. in Novo. T. vocetur Beel-zebul, & quid denotet Beel-zebul?

Reſp.

Reſp. Beel-zebul eſt *Deus* vel *dominus ſtercoris* vel *ſtercoreus*. Hoc nomen non tantùm in Græca Verſione, ſed etiam in Arabicâ, Commentariis Originis, Athanaſii, Cyrilli & Chryſoſtomi ita retinetur. Hoc nomen in Novo T. Metaphoricè per contemptum Diabolo datur, quaſi ille, cui in Veteri T. putatitium dominium in muſcas datur, ſit Deus ſtercoreus, Deus nullius pretii. S. Scriptura ab adjunctâ vanitate & turpitudine vocat idola אלילים, quia ſunt nihil; vel גלולים *ſtercoreos*, Ezech. 23: 3. Ita ſolent Judæi per mutationem literæ vel literarum quarundam nomina κατ' εὐφημίαν quibuſdam data in κακοφημίαν mutare: ex. gr. Fictus illa Meſſias, בר כוכב *filius ſtellæ* anteà dictus, poſtea vocatus eſt בר כזב *filius mendacii.*

IX. Succedit Aſdodæorum idolum דגון *Dagon* appellatum , de quo legitur Judic. 16: 23. *Satrapæ Philiſtæorum congregati ſunt ad celebrandùm ſacrificium Dagoni Deo ſuo.* & 1 Sam. 5: 2, 3, 4, 5, 6, 7. *Ecce jacebat Dagon coram eâ in terra*, &c.

De hoc idolo *primò quæritur*; Unde derivatur nomen דגון *Dagon*?

Reſp. 1. Quidam derivant à דגן *frumento*: ita Philo Byblius Δαγὼν, ὅς ἐστι σιτῶν *Dagon eſt frumentarius.* Hinc Dagon ſtatuitur eſſe primus inventor frumenti, & aratri repertor. Fuit ergo quaſi Jupiter aratrius. Poteſt etiam vocari Aſdodæorum Saturnus: nam ille primus inventor agriculturæ fuiſſe dicitur; & propterea cum falce depingi ſolet. Sed hæc Etymologia eſt falſa.

2. Alii meliùs Dagon deducunt à דג vel דגה *piſce*: nam ſemipiſcis fuit. Kimchi 1 *Sam.* 5: 4. verba illa רק דגון נשאר עליו ita explicat, *Tantummodo forma piſcis relicta eſt in eo.* Junius, *Tantum quod referebat piſcem remanſerat in eo.* A piſce ergo nomen habuit. Seldenus ait, *Dagonis figura fuit ex humanâ & marinâ miſta. Corpus ei marinum fuit; ſed facies humana, manus item & pedes.* Rabbini ajunt Dagonem à parte inferiori uſque ad umbilicum repræſentaſſe piſcem; ab umbilico verò unà cum parte ſuperiori hominem. Utut ſit, ſaltem Dagon partim hominem, partim etiam piſcem repræſentavit.

Secundò quæritur; Cujus generis eſt idolum Dagon?

Reſp. S. Scriptura ei Maſculinum genus tribuit, etiam LXX. Seniores, Δαγὼν πεπλωκὼς ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ. Profani auctores Fœmininum genus ei aſſignant, cum vocatur *Atergatis* pro *Adertagis.*

X. *Tertiò quæritur*; Quomodo Dagon ab aliis auctoribus vocatur?

Reſp. Hoc idolum ab aliis gentibus etiam ferè fuit cultum: hinc vocatur Beroſo & Apollodoro ὠάννης, quod dicitur fuiſſe animal biceps, è

Vv cujus

cujus caudâ naſcebantur pedes, humanis ſimiles. Vox ei humana ex mari Erythræo emerſum Babyloniam perveniſſe ajunt, occidente verò ſole in mare rediiſſe, moremque hunc quotidie velut ἀμφίϐιον repetiiſſe; ab eo homines omnifarias artes, literas, agriculturam, &c. didiciſſe. Hæc ferè conveniunt cum Dagone. *Vide Seldenum.* 2. Vocatur Atergatis, Adergatis, Atargata, Adargidis & Atargatis, quæ ſunt corrupta vocabula ex דג אדיר *piſcis magnificus.*

XI. *Quartò quæritur*; Quomodo hoc idolum fuit cultum?

Reſp. Variis modis. 1 *Sam.* 5: 2. habetur, quod arcam induxerint in templum Dagonis: ergo illud in honorem ejus fuit fabricatum.

2. Solennitates ſive feſta in honorem hujus idoli inſtituerunt, *Judic.* 16: 23.

3. Syri & Ægyptii ob cultum Dagonis ab eſu piſcium abſtinuerunt: nam timebant ne ſibi membra, ſi animalibus hiſce veſcerentur, à vindicta Dei intumeſcerent, ulceribus ſcaterent, aut tabe conſumerentur.

4. Magni faciebant columbas, perſuaſi columbam miræ magnitudinis ovum foviſſe, indeque Deam illam edidiſſe: Unde Tibull. l. 1. ait; *Alba Palæſtino ſacra columba ſuo.*

XII. Ultimò ſequitur explicandum idolum Syrorum גד *Gad* appellatum, de quo legitur Gen. 30: 11. *Dixit Lea* בגד baggad, *& vocavit nomen ejus Gad.* Et Jeſ. 65: 11. *Qui ponitis* לגד *laggad menſam.*

Quæritur: Quid proprie in Geneſi ſignificat Gad?

Reſp. 1. Hebræi *fortunam bonam* intelligunt, & volunt Leam ita loquutam eſſe, quaſi partui benè eſſet ominata.

2. Latini vertunt per *feliciter.*

3. Alii volunt מזל טוב *Jovis ſtellam* denotari, quæ liberorum generationi radiis ſuis conducere dicitur.

4. Alii interpretantur per duas voces *Venit fortuna.* Onkelos habet אתא גד *Venit fortuna.* Jonathan אתא מזלא טבא *Venit fortuna bona.* Poteſt ſignificare fortunam: quia Lea, Syro patre nata, aliquid ſuperſtitionis videtur retinuiſſe, ſi non craſſo Syrorum ſenſu, pravâ tamen conſuetudine; uti loquitur Hottingerus. Mercerus *Jeſ.* 65. ait, *Gad ſidus eſt. Puatur* צדק h.e. Jupiter, *non libra, ut vult Auguſtinus, quod ſit mitis ac clemens planeta; alii Mercurium dicunt; quidam recentiores Martem ab agmine, quod* גדוד *dicitur.* Seldenus *Syntag. l.* 1. *c.* 1. ait Gad in utroque loco denotare Numen commentitium: *In utroque igitur loco tam Moſis quam Jeſaiæ τὸ Gad inter Numina commentitia cenſendum eſſe, æquum eſt ut exiſtimemus, ipſamque* Fortunam, *ejuſque uti vocant*, Sortem, Sydus fortunatum, *aut* militiam,

ſeu

ſeu exercitum cœli, *qui Fortunæ auctor & diſpenſator Fati habitus eſt*, *eo denotatum.* Hæc de Idolis Veteris T. dicta ſufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEXTA.

DE

SYNEDRIIS HEBRÆORUM.

I. *Synedrium Judaicum eſt triplex; maximum*, LXXI. *Virorum*, *majus* XXIII. *& minimum trium Virorum. Maximum vocatur* סנהדרין Sanhedrin, *quæ vox eſt Græcæ originis.*
II. *Moſes juſſu Dei inſtituit Sanhedrin, & duravit uſque ad tempora Chriſti.*
III. *Sanhedrin tantùm Hieroſolymæ fuit congregatum in Aula Judiciaria, exſtructa ex lapidibus cæſis.*
IV. *Omnes Viri Sanhedrin æquali auctoritate gaudebant; ſed Moſes erat Caput eorum, &c.*
V. *Unde electi fuerint Seniores, docetur.*
VI. *Non dabatur provocatio à Sanhedrin ad aliud collegium.*
VII. *Seniores manuum impoſitione confirmabantur.*
VIII. *Conditiones variæ ſecundùm legem Dei requirebantur in Senioribus, quibus Rabbini multas alias addiderunt.*
IX. *Auctoritas horum Seniorum erat maxima, & circa multa negotia ſe extendebat.*
X. *Secundum Synedrium* XXIII. *Virorum miro, ſed incerto modo probatur.*
XI. *Tale erat in omnibus locis, ubi erant* 120. *vel plures familiæ.*
XII. *Enumerantur judicia circa quæ hoc Synedrium verſabatur.*
XIII. *Tertium Synedrium deſcribitur.*

I. ANtequam de pœnis Politicis & quibuſdam Eccleſiaſticis, olim inter Judæos uſitatis, agamus, ante omnia de Synedriis, per quæ pœnæ hæ determinabantur, agendum erit. Synedrium fuit triplex, *Maximum* conſtans LXXI. Viris; *Majus* XXIII. Viris; & *Minimum* conſtans tantùm tribus Viris. De primo Synedrio LXXI. Virorum hæc ſequentia quæruntur.

Primò quæritur; Quali nomine Hebræi ſolent vocare illud maximum Synedrium? & cujus originis eſt illud nomen?

Reſp. 1. Ab Hebræis ſolet vocari, סַנְהֶדְרִין *Sanhedrin*, h.e. Synedrium, conſeſſus Judicum vel Doctorum, docentium jura divina & humana, conſeſſus Senatorum, Seniorum. Per Apocopen dicitur סנהדרי. Elias in Thiſbi ait סנהדרין eſſe pluralis numeri, & in ſingulari nunquam dici סַנְהֶדְר

Sanheder. Matt. 16:11. nominantur Viri ꝫ Sanhedrin πρεσβύτεροι *Seniores*, & conſeſſus talium Seniorum *Act.* 22:5. vocatur πρεσβυτέριον *Preſbyterium*, *ſeniorum ordo*, *Senatus Eccleſiaſticus.*

2. Sanhedrin vocatur etiam contractè סנדרין abjectâ literâ ה.

3. Vox hæc סנהדרין eſt Græcæ originis, & propterea ejus propria ſignificatio à Græcis eſt mutuanda. Græcè dicitur συνέδριον vel συνεδρία *conſeſſus*, ſcil. Judicum, ex σὺν & ἕδρα *ſella.* Hoc confirmat Elias in Thiſbi, cum ait סנהדרין לשון יון ממש *Sanhedrin eſt vocabulum planè Græcum.*

Multi Rabbini, Græcam hujus vocis originem ignorantes, mirum in modum in Etymologiâ ejus inveſtigandâ hallucinati ſunt. 1. Quidam derivarunt ex סין *Lex*, & הדרין *repetentes*, *verſantes*, quaſi Seniores מהדרין *repetiiſſent*, vel explicaſſent Legem commentariis. 2. Alii, quaſi סונאים הדרת פנים בדין *Odio habuerint acceptationem vultus in judicio.* 3. Alii quaſi שונאי דורונות *Odio habuerint munera.* Sed falluntur omnes. *Vide Lex. Talm. Buxtorfii.*

II. *Secundò quæritur*; Quis primò inſtituit Sanhedrin? Et quamdiu duravit?

Reſp. 1. Moſes juſſu Dei inſtituit Sanhedrin, *Numer.* 11:16, 17. *Dixit Jehova Moſi, congrega mihi ſeptuaginta viros è Senioribus Iſraëlis, quos noſti eſſe ſeniores populi & moderatores ejus.* —— *Portabunt tecum onus populi, neque tu ſolus portabis.* His ſi Moſes præſes addatur, fiunt LXXI. qui numero rotundo vocantur Septuaginta

2. Hoc Synedrium cum ſemel à Moſe conſtitutum eſſet, ſemper deinceps ſub Judicibus, Regibus & Pontificibus uſque ad extremam Judææ deſolationem, ſive uſque ad tempora Chriſti, vel ſi præciſè loqui velimus, uſque ad annum quadrageſimum ante Templi ſecundi vaſtationem duravit. *Schabb. fol.* 15.1. Herodes anno 36. regiminis ſui dicitur omnes viros Sanhedrin uno excepto trucidaſſe. In ipſâ captivitate Babyl. ubi omne regimen videbatur Judæis ereptum, manſit nihilominus Sanhedrin. In Talmude Tract. *Sanhedrin* pag 5. hoc confirmatur, לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט *Sceptrum non recedet à Judâ, ſunt Capita exilii Babyloniæ, quæ regnârunt ſupra Iſraëlem ſceptro ſuo.* Etiam in Targum Cantici Cantic. *Cap* 6. *verſ.* 1. idem affirmatur, ומרי עלמא קביל צלותהון ברעוא ונחת בבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רווחא לעמיה *Dominus mundi recepit preces ipſorum in gratiam, & permittebat Sanhedrin in Babylonia manere, & dabat reſpirationem populo ſuo.*

III. *Tertiò quæritur*; In quâ urbe, & in quâ parte urbis Sanhedrin fuit congregatum?

Reſp.

Reſp. Tantùm Hieroſolymis, & quidem בלשכת הגזית in aulâ Judiciariâ ex lapidibus cæſis & politis exſtructâ. Sic ſcribitur in Tract. Miſnæ *Middoth*, *cap.* 5. *Sect.* 3. לשכת הגזית בה היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת *In conclavi cæſi lapidis Sanhedrin magnum Iſraëlis ſedebat.* Illud conclave vocabatur conclave *cæſi lapidis* ab apparatu lapidum, quibus hoc conclave exſtructum erat. Lapides enim hi ſingulari quadam ratione erant fabrefacti, cæſi aut dolati. Sic 1 *Reg.* 5: 17. אבני גזית *lapides cæſi* transferuntur à Targumiſtâ per אבנין פסילן *lapides dolatos.*

IV. *Quartò quæritur*; An omnes LXXI. Seniores æquali auctoritate gaudebant?

Reſp. Moſes omnium Seniorum fuit Caput, Præſes & Princeps; ſed mortuo Moſe omnes Seniores æquali gaudebant poteſtate exceptis duobus, qui auctoritate præcellebant: horum prior totius Synedrii Caput erat, & vocabatur נשיא בכל מקום *Princeps in omni loco*; poſterior verò Principi adjungebatur & huic proximus erat, ſed minor, & appellabatur אב בית דין *Pater domus judicii*, & ſedebat Principi ad dextram. Hi duo ſoli ſedebant, nonnihil à reliquis Senatoribus ſejuncti, qui deinceps quaſi ſemicirculum faciebant, ut duo illa Capita omnes reliquos Senatores conſpicere poſſent. Ante illa duo Capita ſedebant duo Scribæ; unus ad dextram, alter ad ſiniſtram, & ſcribebant ſententias abſolventium & condemnantium. Totum Synedrium inſtar horrei dimidiati fuit, orbiculare, ut unus alterum contueri poſſet. Vide Sanhedrin *Cap.* 4. *Sect.* 3.

V. *Quintò quæritur*; Unde hi Senatores eligebantur?

Reſp. Non de plebe hominum vel de fæce civitatis; ſed nobiliſſimi omnes, qui amplitudinem Majorum, ac priſca familiæ decora præferebant, eligebantur. 2. Etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allecti fuerunt. 3. Aliquando Pontifex, ex ſententia Maimonidis, אם היה ראוי בחכמה *ſi cordatus, & capiendis conſiliis non ineptus eſſet*, etiam eligebatur. *Quæritur*; An non per aliquod tempus ante electionem Seniores fuerunt ſeparati ab aliis hominibus, & quodammodo judicati digni futurâ electione? *Reſp.* Diu ante electionem fuerunt ab aliis hominibus ſeparati tali modo, uti deſcribitur in *Sanhedrin* Cap. 4. Sect. 4. *Tres ordines Candidatorum* (h. e. exſpectantium, qui erant in ſingulis ordinibus viginti tres) *coram illis ſedebant. Horum quiſque ſuum ſervabat locum. Si quem promoveri neceſſitas exigeret, ex primo ordine is capiebatur. Tum primus ſecundi ordinis in primum aſcendebat, ex tertio item in ſecundum; denique ex cœtu delectus aliquis in tertio ordine non quidem in loco primi, ſed ſibi conveniente, collocabatur.*

VI. *Sextò quæritur*; An licitum fuit à Sanhedrin provocare ad aliud collegium, ſive ad Regem?

Reſp. Nul-

Reſp. Nulla ab hoc Synedrio ad aliud dabatur provocatio. Hi Seniores ſummâ gaudebant poteſtate, & quicquid cæteri magiſtratus judiceſque in Palæſtinæ oppidis & in ipsâ urbe Hieroſolymâ decidere nequibant, id omne ad horum Seniorum juriſdictionem pertinuit. *Vide Cunæum de Rep. Hebræor. l.* 1.*c.*12.

VII. *Septimò quæritur*; Qualibus cæremoniis Seniores hi fuerunt electi & confirmati?

Reſp. 1. Hæc ſenatoria dignitas ſolenni actu, ſcil. impoſitione manuum deferebatur. Ea ab Hebræis סמיכה, & à Græcis χειροθεσία vocatur. Ita Moſes Joſuæ & ſeptuaginta Senioribus manum impoſuit, & Deus poſt initiationem eos ſpiritu implevit. *Num*. 11: 17, 25. *Et ſeponens de ſpiritu, qui erat ſuper Moſen, indidit ſeptuaginta illis viris*. Hi cùm tali modo initiati eſſent, etiam alios ſimili modo auctoraverunt: ſed non extra Terram Sanctam: nam omnis ejus vis Pæleſtinæ finibus addicta erat. Tandem tamen illa impoſitio manuum, quæ diu uſitata fuerat, ceſſavit. Hic mos à Judæis tandem ad Chriſtianos deſcendit: & propterea noſtri Candidati ad Sacrum miniſterium manuum impoſitione initiantur. 2. In electione etiam citabatur carmen aliquod his verbis; הרי את סמוך וישלך רשות לדון אפילו ריני קנסות *Ecce, manus tibi impoſita eſt, daturque poteſtas tibi judicia exercendi etiam criminalia.*

VIII. *Octavò quæritur*; Quales conditiones fuerunt requiſitæ in Senioribus eligendis?

Reſp. Alias conditiones requirit Lex divina, alias Lex Rabbinorum. Lex divina requirit in Judicibus. 1. Sapientiam 2. Prudentiam. 3. Juſtitiam. 4. Timorem Dei. 5. Amorem veritatis. 6. Odium avaritiæ. 7. Non reſpectum perſonarum, *Exod*. 18: 21. *Deut*. 1:13, 16, 17. Has duas poſteriores conditiones etiam poſtularunt Pagani in Judicibus: propterea pictores, præcipuè Thebani, pinxerunt Juſtitiam ſine manibus & ſine oculis, ad indicandum Judices non debere accipere munera, nec reſpicere perſonas. *Vide Plutarchum in Iſide.*

Judæi præter has conditiones in his Senioribus poſtularunt adhuc alias. 1. Ut eſſent liberi ab omni vitio corporis. Debebant enim ex ſententia Judæorum eſſe corpore integro. Qui ergo vitium aliquod in corpore habebant, arcebantur. Hinc claudi, luſci, monoculi, &c. erant incapaces hujus ſupremæ functionis. 2. Ut callerent 70. linguas. Judicabant enim omnes populos undique ex terra Sancta ad ſe venientes; atque Judæi putant linguam Hebræam fuiſſe diviſam in 70. linguas. Si ergo tot linguas non calluiſſent, per Interpretes debuiſſent audiviſſe ſubditos, quod videtur eſſe contra Majeſtatem

jeſtatem Seniorum. Sed hæc conditio ficta eſt. 3. Ne eſſent nimis ſenes: nam ſenes ſolent ſæpe repueraſcere. Hæc conditio apud Romanos etiam fuit obſervata, uti apparet ex communi illo adagio, *Sexagenarius de ponte.* 4. Ne eſſent Eunuchi: tales enim judicabantur eſſe crudeles. 5. Ut eſſent Patres liberorum; quia tales judicabantur magis inclinare ad clementiam & miſericordiam quàm cœlibes. Cœlibes ergo ab hac honorifica functione arcebantur. 6. Ut eſſent Magiæ periti: aliter enim putabant eos fuiſſe ineptos ad judicandum Magos. Hinc tanti faciebant hanc artem, ut, qui neſcirent eam, in hunc ordinem non putentur fuiſſe recepti. Sed vaniſſima eſt hæc opinio. Verum quidem eſt ſacrum quendam inſtinctum non defuiſſe ſeptuaginta Senioribus, poſtquam ſolenni actu manus illis eſſent impoſitæ. Deus enim eundem Spiritum illis promittit, qui in Moſe fuit. Non ergo indiguerunt tam futilis ſcientiæ præſidio, qui meliora & certiora cœlitus erant edocti, *Vide de his Moſen Kotſenſem in Sanhedrin.*

IX. *Nonò quæritur*; Quanta fuit auctoritas penes hos Seniores?

Reſp. Summa poteſtas & auctoritas penes hos Seniores fuit, illimitata quidem reſpectu Legum Humanarum, ſed limitata Divinarum Legum reſpectu. 1. Illis licitum erat per omnem Judæam ire, conventus populi luſtrare, & in ſingulis oppidis novos magiſtratus creare. 2. Novas leges & traditiones condere, modo Legibus Divinis non eſſent contrariæ; & modos quoſdam comminiſci, quibus lex exponeretur & legeretur. 3. Tribus, Pontifices, Prophetæ, cum graviter deliquiſſent, vel cum Pſeudoprophetæ fierent, ab his Senioribus tantùm judicabantur. Hinc Lucas in Euangelio ait, Prophetam non perire extra Hieroſolymam: nam Sanhedrin tantùm congregatum erat Hieroſolymis. 4. Rege mortuo alium Regem eligebant. 5. De bello gerendo, de pace ineunda, de hoſtibus profligandis, deque ſiclorum penſitatione annua deliberabant. 6. Uxor à viro zelotypo adulterii ſuſpecta per aquas amaras examinabatur; Sacerdote juxta Legem ſacram ritus præſtante, *Num.* 5: 12. 7. Urbs atriumve non niſi his jubentibus amplificabatur. 8. In nullam urbem ſententia univerſalis apoſtaſiæ ferebatur, niſi ab his LXXI. Viris. 9. Ab hoc Synedrio inſtituebatur temporum calculus, ut Neomeniarum deſignatio, Menſium & Annorum intercalatio, Sabbathicorum & Jubilæorum ratio, &c.

De Synedrio XXIII. Virorum.

X. JAm ſequitur ſecundum ſive *Majus* Synedrium, quod conſtabat XXIII. Viris. De hoc *primò quæritur*; Unde Judæi probant hoc Synedrium debere conſtare XXIII. viris? *Reſp.* Hoc probant in Tract Sanhedrin *Cap.* 1. *Sect.* 6. tali modo; *Num.* 35: 24, 25. habetur, *Et judicabunt cœtus, & eripient cœtus.* Cœtus judicat & cœtus eripit, habes vicenos. Sed unde probatur quod cœtus contineat decem homines? Quia decem malitioſi exploratores terræ Canaan vocantur cœtus, *Num.* 14: 27. *Quouſque cœtui huic malitioſo.* Simili abſurdo ferè modo probant ternos Judices eſſe addendos.

XI. *Secundò quæritur*; In quibus locis hoc ſecundum Synedrium fuit congregatum?

Reſp. 1. In ipſa urbe Hieroſolymâ talia duo Synedria fuerunt, quorum unum ad portam atrii fuit, alterum verò ad portam, quæ aditum aperuit ad montem templi. Judices ad portam montis ſancti ſedentes magnificum ſibi duxére, ſi in ſenatum adſcriberentur, qui ad portam atrii erat. Hæc accuratè diſtinguuntur à Maim. in *Halacha Sanhedrin cap.* 1. De his non loquimur. 2. In omnibus cæteris Palæſtinæ urbibus & locis, in quibus 120. vel plures cives, ſive potius œconomiæ erant, ſecundum hoc Synedrium erat congregatum.

XII. *Tertio quæritur*; Circa quæ hoc Synedrium verſabatur?

Reſp. 1. Circa judicia capitalia, quæ quatuor ordinaria apud Judæos erant, ſcil. *Lapidatio*, *Uſtio*, *Decollatio*, *Strangulatio.* Hoc Synedrium judicabat an aliquis eſſet occidendus, & ſi eſſet occidendus, an eſſet lapidandus, comburendus, decollandus vel ſtrangulandus. 2. Alia infinita negotia certo reſpectu magni momenti, quorum judicium ad Sanhedrin non pertinebat, etiam determinabat. 3. De homine & beſtiâ mutuo coitu maculatis, de bove lapidando judicabat etiam hoc Synedrium. 4. Lupus, leo, urſus, panthera, vipera & ſerpens ab hoc Synedrio neci adjudicabantur. *Vide Sanhedrin cap.* 1. *ſect.* 4.

Ex his jam facili negotio eliciuntur differentiæ quæ fuerunt inter Maximum & Majus Synedrium. 1. In primo fuerunt LXXI. Viri, in ſecundo tantùm XXXIII. 2. Primum tantùm erat unicum, eratque congregatum Hieroſolymis; ſecundum verò erat in omnibus Palæſtinæ civitatibus congregatum. 3. A ſecundo dabatur provocatio ad primum, non verò à primo ad ſecundum. 4. Primum judicabat de rebus maximi momenti, ſed ſecundum tantùm de rebus levioribus.

De Synedrio

De Synedrio trium Virorum.

XIII. JAm ſequitur tertium & *Minimum* Synedrium , quod conſtabat tantùm tribus viris , eratque in omnibus locis , in quibus non erant 120. familiæ , & in aliis locis tantùm rebus leviculis dijudicandis præerat. De qualibus rebus hoc triumvirale Synedrium judicabat? *Reſp.* Non de bello & pace, non de pœnis capitalibus; ſed judicabat de rebus leviſſimis. 1. De debitis pecuniariis. 2. De furtis. 3. De rapinis. 4. De damnis illatis. 5. De reſtitutione dupli, quadrupli & quintupli, &c. Hæc de tribus Synedriis ita breviter dicta ſufficiant. qui plura deſiderat, legat Tractatum Sanhedrin tranſlatum & notis illuſtratum à Coccejo , vel evolvat ſpiſſos libros conſcriptos de Synedriis à Seldeno.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEPTIMA.

D E

Pœnis olim apud Judæos Capitalibus.

I. *Quatuor ſunt ſupplicia capitalia inter Judæos uſitata.*
II. *Ceremoniæ adhiberi ſolitæ ante & circa ſupplicia capitalia ſunt ſeptem, quæ ordine enumerantur.*
III. *Damnati extra urbem fuerunt puniti. Rationes adduntur.*
IV. Lapidatio, *pœna graviſſima, deſcribitur cum omnibus circumſtantiis.*
V. *Rei lapidandi hic enumerantur.*
VI. *Secunda pœna eſt* uſtio, *quæ in mortuis habebat locum.*
VII. *Rei comburendi erant decem.*
VIII. Decollatio *fiebat vel gladio vel ſecuri.*
IX. *Homicidæ decollabantur; ſed multi ab homicidio liberantur, qui revera homicidæ erant.*
X. Strangulatio *erat minima pœna, quæ ſect. 6. deſcribitur.*
XI. *Objectio deſumpta ex* Joh. 8: 5. *de muliere in adulterio deprehenſa, ſolvitur.*
XII. *Rei ſtrangulandi enumerantur.*

I. SYnedrium XXIII. Virorum circa ſupplicia capitalia verſabatur, quæ quatuor fuerunt, prout habetur in Sanhedrin *cap.* 7. §. 1. ארבע מיתות נמסרו לבית דין, סקילה, שריפה, הרג וחנק, *Quatuor ſupplicia capitalia Senatui tradita ſunt: lapidatio, uſtio, interemtio, quæ fit gladio, & ſtrangulatio.* Ordine

ne verborum gravitas ſuppliciorum hîc indicatur, ut primum ſupplicium ſit omnium graviſſimum, ſecundum minus grave, & ſic deinceps. Antequam ad ſpecialem horum ſuppliciorum enarrationem deſcendamus, quaſdam generales ceremonias præmittemus, quæ in ſuppliciis capitalibus fuerunt obſervatæ.

II. *Primò quæritur*; Quales ceremoniæ fuerunt adhibitæ ante & circa ſupplicia capitalia?

Reſp. Eæ ſunt variæ. 1. Judices in omnibus cauſis quidem uſi fuerunt *deliberatione*, ſed præcipuè in judiciis capitalibus. Ita Moſes in rebus difficilioribus, etiamſi tantùm pecuniariis, rogavit os Dei, & celeriter ſententiam pronunciavit;ſed in capitalibus uſus eſt longiori deliberatione cum Deo. Targumiſta Jonathan & Targum Hieroſolymitanum quatuor judicia enumerant; duo leviora, & duo capitalia, in quibus omnibus Moſes deliberavit cum Deo. Si ergo Moſes deliberaverit cum Deo, quanto magis cæteri Judices tenentur cum Deo ſive lege Divina deliberare. Targum Hieroſolymitanum ita habet: Hoc eſt unum ex quatuor Judiciis quæ ingreſſa ſunt coram Moſe, in quorum duobus Moſes fuit celer, in duobus aliis fuit Moſes cunctator. *In immundis qui non potuerunt celebrare Paſcha in tempore ſuo, & propter filias Tſelophchad* fuit Moſes celer. Sed *in blaſphemo, qui nomini ſancto convitiatus erat, & in colligente ſtipulas* exſpectabat Moſes; eo quòd Judicia illa eſſent judicia animarum: & in his & illis dixit; Non audivi; ut doceret judices, ut eſſent prompti in judiciis pecuniarum; & tardi in judiciis animarum, &c.

2. Rei accuſati collocabantur coram Judicibus in loco eminentiori, unde videri & audiri poterant, & teſtes accuſantes è regione. Sic legimus in exemplo Nabothi 1 *Reg.* 21: 9, 10. *Collocate Nabothum in loco altiſſimo populi. Et collocate duos homines nequam ex adverſo ejus qui teſtificentur contra eum.*

3. Judices & teſtes imponebant manus ſuas capitibus damnatorum, & dicebant: *Sanguis tuus ſit ſuper caput tuum.* Hinc Judæi dicunt *Matth.* 27: 25. *Sanguis ejus ſuper nos & ſuper filios noſtros.*

4. Quando damnatus educebatur ad locum ſupplicii, præco aliquis præibat & ita clamabat: *Vir iſte N. N. prodit*, ex. gr. *lapidandus*, *vel decollandus*, &c. *ob culpam hanc* (quæ ſolebat exprimi) *ſuntque ejus facti teſtes N. N. & N. N. Quicunque ipſum inſontem docere poteſt, accedens rationes ſuas exponat.* Si ergo aliquis ſeſe offerret, qui damnatum inſontem eſſe docere poſſet, vel ſi ipſe damnatus rationes inveniret, quibus ſe excuſare poſſet reducebatur quater quinquieſve ad Judices, dum-

modo

modo in verbis ejus eſſet ſolidi quippiam. Sed quomodo hæc fiebant? Unus officialium ſtabat ad oſtium curiæ, tenens manu ſudarium: unus item equo inſidens. Si aliquis docere poſſit damnatum eſſe inſontem, iſte ſudarium quatit, & eques, concitato curſu, damnatum retrahit. Sed an damnatus ſtatim ad Judices reducebatur, quando tantùm diceret, ſum inſons, &c.? Quicquid afferret pro ſuâ innocentiâ, bis reducebatur. Sed ſi ipſius verba aliquid ſolidi in ſe continerent quater vel quinquies reducebatur. Sed quinam in via judicabant an ipſius verba aliquid ſolidi in ſe continerent nec ne? Addebant damnato duos Sapientes, qui de ipſius verbis judicabant. *Vide Sanhedrin Cap. 6. & Coccejum.*

5. Antequam damnatus occidebatur, tenebatur confiteri ſua peccata, exemplo Joſuæ monentis Achan *Joſ.* 7: 19. *Mi fili, tribue nunc gloriam Jehovæ, & ede ei confeſſionem.* Quiſquis enim peccata ſua non confitetur, illi in futuro ſeculo non putant eſſe ſortem. Hinc putant, quia Achan peccata ſua confeſſus eſt, *verſu* 20. eum vitæ æternæ eſſe heredem. Non tamen unquam aliquem ex propriâ confeſſione occiderunt.

6. Antequam educeretur amarus quidam potus dabatur damnato: היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו *Ei, qui ducitur ad mortem, præbetur granum thuris in poculo vini, ut alienetur mens ejus.* Additur hîc ſimul cauſa quare præbuerint granum thuris; ut mens ejus turbaretur & pœnam minus ſentiret. *Maim. in Sanhedrin. c.* 13. Hinc in N.T. legimus ſimile poculum etiam conceſſum fuiſſe Salvatori noſtro. Marcus *cap.* 15. *verſ.* 23. ait eos dediſſe Chriſto ἐσμυρνισμένον οἶνον *Myrrhatum vinum*, ſecundùm conſuetudinem inter Judæos uſitatam. Sed milites ad illudendum, Chriſto dederunt bibendum *acetum cum felle miſtum*, Mat. 27: 34. Secundâ vice dederunt ipſi *bibendum acetum*, verſu 48 *Quæritur*; Unde talis mos dandi damnatis tale poculum originem ſumſit? *Reſp.* Quia *Proverb.* 31: 6. habetur: *Date potum inebriantem perituro, & vinum amaris animo.*

7. Omnia inſtrumenta, ut gladius quo aliquis fuit decollatus; arbor in qua aliquis fuit ſuſpenſus; linteum quo aliquis fuit ſtrangulatus, &c. fuerunt igne conſumta; ne aliquis poſteà diceret: Hic eſt gladius ille, quo ille eſt decollatus; hæc eſt arbor cui ille fuit alligatus; hoc eſt linteum quo ille fuit ſtrangulatus, &c. *Vide de his Godwijn in Moſe & Aarone lib.* 5. *c.* 4.

III. *Secundò quæritur*; Ubinam damnati capitali ſupplicio afficiebantur; Utrum intra urbem; an verò extra eam?

Reſp. Semper extra urbem damnati puniebantur חוץ לשלש מחנות *extra*

tria caſtra. Judæi urbem Hieroſolymam in tria caſtra diſtinxerunt, h. e. in atrium ſive caſtra Dei; montem ſanctuarii ſive caſtra Levitica; & in totam urbem ſive caſtra Iſraëlis. Locus ſupplicii ergo extra muros fuit. *Vide Sanhedrin cap. 6.* Hinc in Novo T. *Act.* 7: 58. legimus, Stephanum fuiſſe ejectum ex urbe, ibique lapidatum.

Quæritur; Quare damnati extra urbem fuerunt puniti?

Reſp. Propter duas cauſas. 1. Ne Senatus videretur cædibus delectari. 2. Vel, ut, dum reus per viam extra muros duceretur, argumento innocentiæ reperto, liberaretur.

IV. Jam ſequuntur quatuor ſupplicia capitalia in ſpecie enumeranda, & inter ea conſideranda eſt primo loco *Lapidatio*, pœna omnium graviſſima, de quâ *primo quæritur*; Quomodo Lapidatio fiebat, & quæ eam ſequebantur? *Reſp.* 1. Reus educebatur extra urbem, & quando decem cubitis aberat à loco lapidationis, jubebatur confiteri ſua peccata.

2. Quando quatuor cubitis ab eodem loco aberat, veſtes ei exuebantur. Maris anteriora verecundiæ ergò velabantur, mulieris etiam poſteriora.

3. Locus Lapidationis altus erat geminam hominis longitudinem. Teſtium alter inde lapidandum detrudebat, ut in lumbos caderet. Si hoc caſu moreretur, ſatisfactum erat legi: ſi verò non; alter teſtium lapidem ſublatum in pectus immittebat. Si hoc ictu moreretur, ſatisfactum erat: ſi verò non, à toto Iſraële lapidibus obruebatur. Hoc probant ex *Deut.* 17: 7. *Manus teſtium primo in illum ſunt, & deinceps manus totius populi.*

4. Lapidati plerumque ſuſpendebantur, præcipuè blaſpemi & idololatræ. Mares ſuſpendebantur faciem populo obverſi; Mulieres verò faciem converſæ ad arborem. Quomodo fit ſuſpendium? Ex manibus cadaver lapidatum ſuſpenditur, non capite. Quamdiu manebat cadaver in patibulo? Non diu, ſed uno ligante alter ſolvebat ad ſatisfaciendum legi de ſuſpendio, quæ Lex ex ſententiâ Judæorum videtur à Moſe tradita *Deut.* 21: 21, 22, 23.

5. Lapidati non ſepeliebantur in ſepulchris Majorum ſuorum. Duo ſepulchra à Senatu conſtituta erant; unum pro lapidatis & uſtis; alterum verò pro interemptis gladio & laqueo.

6. Qui à Senatu morte affecti erant, non lugebantur luctu, qui externo habitu & geſtu fiebat. Hæc antecedentia vide uberius Hebraicè in Miſna Tractatu *Sanhedrin cap. 6.* ſed brevitatis cauſâ omiſſo Textu Hebræo tantùm Latinè hæc recenſeo.

V. *Se-*

V. *Secundò quæritur*; Quales Rei lapidibus obruebantur?

Reſp. Varii. 1. Qui rem habuerat cum matre. 2. Cum uxore patris ſui. 3. Cum nuru. 4. Cum mare. 5. Cum jumento. 6. Mulier quæ jumentum admiſit. 7. Blaſphemus. 8. Idololatra. 9. Qui dedit de ſemine ſuo Molocho. 10. Pytho, qui loquitur ex axillis ſuis. 11. Hariolus qui loquitur ore ſuo. 12. Profanator Sabbathi. 13. Qui maledicit patri aut matri. 14. Qui violat puellam deſponſatam. 15. Seducens privatim ad idololatriam. 16. Seducens publicè ad eandem. 17. Magus. 18. Filius contumax & rebellis, &c. Hæc eſt prima pœna Capitalis.

VI. Sequitur altera pœna capitalis שריפה *uſtio* dicta, quæ in viventibus Reis non habebat locum, ſed in mortuis: nam ante omnia comburendi ſtrangulabantur. *Quæritur*; Quomodo fiebat talis ſtrangulatio? *Reſp.* Damnatus ad combuſtionem fimo immergitur uſque ad genua, tum linteum collo ejus circumdatur, & in diverſa hinc inde à duobus trahitur eo uſque donec os ejus hiſcat. Quo facto vel plumbum vel aliud metallum liquefactum ori ejus illiquatur, quod in viſcera deſcendens ipſum enecat, & poſtea comburitur. Quando corpus igne ſive lignis comburitur, tum illa combuſtio vocatur *combuſtio corporis*; ſed quando ori ita illiquatur metallum aliquod, tum vocatur *combuſtio animæ*, & hæc poſterior magis fuit uſitata inter Judæos. Vide *R. Levi in Levit.* 10. Si comburendus moriatur in manibus illorum, qui eum ſtrangulant, tum nondum ſatisfactum eſt præcepto uſtionis; ſed aperiunt os ejus forcipe ipſo invito, & metallum candens ori illiquant. *Vide Sanhedrin cap.* 7.

VII. *Porro quæritur*; Quales Rei comburebantur?

Reſp. Numerantur vulgò decem. 1. Sacerdotis filia quæ ſcortata eſt. 2. Qui concumbit cum propria ſua filia. 3. Cum filia filiæ ſuæ. 4. Cum filia filii ſui. 5. Cum filia uxoris. 6. Cum filia filii ejus. 7. Cum filia filiæ ejus. 8. Cum ſocru ſua. 9. Cum matre ſocrus. 10. Cum matre ſoceri, &c. *Vide Sanhedrin Cap.* 9.

VIII. Tertia pœna eſt הרג *occiſio* ſive *decollatio* dicta, quæ duobus modis inſtituebatur. Aliquando caput enſe ſecabatur, uti hîc in Belgio fieri ſolet; nonnunquam verò caput impoſitum trunco ſecuri præcidebatur, uti in Anglia fieri aſſolet. *Vide Sanhedrin Cap.* 7.

IX. *Quæritur*; Quales Rei decollabantur?

Reſp. 1. Homicida, qui proximum ſuum percuſſit lapide, ferrove, vel ſi aquæ immerſerit, unde exire nequeat; ſive in ignem intruſerit, ut inde exire non poſſit, ac moriatur. 2. Incolæ urbis ad idololatriam prolapſi, Si autem quis alium in aquam aut ignem impulerit, unde exire potuiſſet, ille

non cenſetur eſſe homicida. Deinde ſi quis in animo habuerit ferire beſtiam, atque interemerit hominem: ſive peregrinum & interfecerit Iſraelitam: ſive apoſtatam & occiderit filium fœderis, liber eſt ex ſententia Judæorum à pœnâ homicidii. Præterea ſi intenderit femur cujuſpiam percutere, ubi ictus lethalis non fuiſſet; & telum pectori inciderit, lethalem plagam fecerit, mortuuſque eâ plagâ fuerit itidem liber cenſetur. Vide plures exceptiones in *Sanhedrin cap.* 9. quibus homicidæ à pœna homicidii liberantur.

X. Quarta & ultima pœna capitalis, quæ etiam minima eſt, vocatur חנק *ſtrangulatio*, cujus modus ſuprà in combuſtione eſt plenè deſcriptus. Quando S. Scriptura non determinat pœnam, ſed ſimplicitur dicit *morte morietur*, tum Judæi intelligunt illam pœnam de ſtrangulatione, utpote omnium pœnarum minimâ: nam gratiæ & miſericordiæ ſunt ampliandæ, & ſtrangulatio cenſetur eſſe minima pœna. Ex. gr. *Levit.* 20:10. Deus dicit de adultero & adultera: *Omnino morte plectitor adulter & adultera.* Quia hic nulla pœna in ſpecie determinatur, ideo Judæi volunt adulterum & adulteram ſtrangulatione debere occidi.

XI. Contra hanc Judæorum regulam objici poteſt Textus *Joh.* 8:5. De muliere in ipſo actu adulterii deprehenſâ dicunt Judæi: *In lege nobis præcepit Moſes ut tales lapidentur.*

Reſp. Hæc mulier videtur tantùm viro fuiſſe deſponſata & nondum ducta: nam deſponſatarum pœna fuit lapidatio, uti ſuprà in pœna lapidationis vidimus: ſed adulterarum pœna fuit ſtrangulatio.

Rogabit fortaſſe nonnemo; An ergo adulterium deſponſatæ æſtimabatur majus ſcelus, quàm adulterium uxoris ductæ: nam lapidatio eſt major pœna ſtrangulatione: ergo adulterium deſponſatæ videtur eſſe majus ſcelus.

Reſp. Imo adulterium deſponſatæ videtur eſſe majus ſcelus: nam amor noviter deſponſatorum eſt recens, & per conſequens fervidior; ſed amor, præcipuè inter Judæos qui leviſſimâ de cauſâ uxores ſuas dimittebant, cum tempore decreſcebat. Hinc videtur deſponſata majus peccatum commiſiſſe; & per conſequens ea videtur digna fuiſſe majori pœnâ, quam adultera ducta.

XII. *Quæritur*; Quales Rei ſtrangulabantur?

Reſp. 1. Qui patrem matremve pulſaverat.

2. Qui animam ex Iſraele furatus fuerat.

3. Presbyter edicto Senatus obnitens.

4. Mendax vates.

5. Qui

5. Qui vaticinatur in nomine idoli.
6. Qui cum alterius uxore concumbit.
7. Qui filiam Sacerdotis falſò detulit.
8. Qui cum eâ concubit. *Vide Sanhedrin cap.* 10. Hæc de quatuor pœnis dicta ſufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA OCTAVA.

Quæ eſt pars prima

DE

POENIS non CAPITALIBUS.

I. *Pœnæ non Capitales recenſentur.* Incarceratio *eſt communis pœna inter Judæos & Chriſtianos uſitata.*
II. Reſtitutio *quadruplex explicatur.*
III. Talio *eſt duplex, vel identitatis, vel ſimilitudinis. Utraque deſcribitur.*
IV. Exilium *ad aſyla, quæ fuerunt ſex.*
V. *Etiam urbes 42. Levitarum fuerunt aſyla, ſed cum differentia aliqua.*
VI. *Cornua altaris etiam aliquandò liberarunt homicidas, præcipuè ſacerdotes.*
VII. *Etiam alios.*
VIII. *Etiam ſuburbia homicidis involuntariis præſtiterunt aſyla.*
IX. *Sub Novo T. non debent eſſe ulla aſyla ſive Pontificiorum ſive Magnatum.*
X. *Omnes involuntarii homicidæ non fugiebant ad aſyla.*
XI. *Multa ſunt conſideranda circa homicidas & aſyla, quæ hic ordine enumerantur. Etiam deſcribitur Vindex Sanguinis.*

I. EGimus de quatuor pœnis olim inter Judæos capitalibus, jam ſequuntur pœnæ non capitales; quæ ſunt vel Civiles, vel Eccleſiaſticæ. Civiles pœnæ ſunt. 1. *Incarceratio.* 2. *Reſtitutio.* 3. *Talio.* 4. *Exilium* ad aſyla, & 5. *Flagellatio*, quæ tamen poſterior etiam quodammodo Eccleſiaſtica pœna eſt. Eccleſiaſtica pœna eſt *Excommunicatio*, ſive diſciplina Eccleſiaſtica. De civilibus primò agemus.

Prima pœna eſt *incarceratio*, quæ eadem ferè eſt cum noſtrâ, de quâ propterea nihil peculiare dicemus. Etiam in V. T. mos ille obſervabatur; ſi cuſtos captivum aliquem dimiſerit, ille cuſtos ejuſdem criminis reus æſtima-

æſtimabatur propter quod captivus ille erat incarceratus: ſic legimus 1 *Reg.* 20: 39. *Quidam accedens adduxit ad me virum & dixit, ſerva virum hunc, ſi ullo pacto deſiderabitur, utique erit vita tua pro vita ejus, vel talentum argenti pendes.*

II. Secunda pœna eſt *Reſtitutio*, quando quis tenetur reſtituere quod malo titulo poſſidet. De hâc pœnâ agitur *Exod.* 22. Reſtitutio poteſt eſſe quadruplex.

Prima Reſtitutio eſt *ſecundùm idem*, quando eadem planè res quæ ablata eſt redditur. De tali reſtitutione legitur *Exod.* 22: 10, 12. *Si dederit quiſpiam proximo ſuo ex conducto aſinum*, &c. *Quod ſi furto ablatum fuerit ab ipſo, omnino reddet domino ſuo*, ſcil. quod furto abſtulit. Judæi ſtrictè hanc reſtitutionem obſervant: ſi quis Judæus poſt ædificatam domum cognoſceret lapides quoſdam, vel ligna nonnulla illi domui adjuncta vel inædificata eſſe, totam illam domum deſtrueret, ut lapides illos vel ligna illa reſtituere poſſet. Quare? Quia *Habac.* 2: 11. habetur, *Lapis è pariete exclamat, & nodus ex ligno teſtificatur iſtud.*

Secunda Reſtitutio eſt *ſecundùm æquale*, quando ſimile redditur, *Exod.* 22: 5. *Si quis depaſcens agrum aut vineam immiſerit pecus ſuum quod paſcat in agro alterius; optimo agri ſui, & optimo vineæ ſuæ rependito.*

Tertia Reſtitutio eſt *ſecundùm poſſibile*, quando aliquis non valens plenè ſatisfacere, in tantum ſatisfacit, vel tantum ſolvit, quantum poteſt, *Exod.* 22: 3. *Fur non valens reſtituere furtum vendebatur pro furto.*

Quarta Reſtitutio eſt *abundans*, quando plus redditur quàm furto ablatum eſt, *Exod.* 22: 1, 4. *Si quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro uno bove, & quatuor pecudes gregis pro unâ pecude. Si adhuc vivebant illa animalia, duplum ſolvebant.*

III. Tertia pœna non capitalis eſt *Talio*; cujus meminit Moſes *Deuter.* 19: 21. & *Exod.* 21. *Vita pro vita, oculus pro oculo, manus pro manu, pes pro pede.* Eaque eſt duplex, vel *Talio identitatis* ſive Pythagorica, quando ſecundùm literalem Legis ſenſum oculus pro oculo, dens pro dente, &c. rependitur; vel eſt *Talio ſimilitudinis* ſive analogica, quando non oculus pro oculo, ſed pretium oculi vel pretium dentis rependitur: ut ſi aliquis pro extruſione oculi ſolvat centum Imperiales, ibi eſt talio ſimilitudinis. Judæi textus illos explicant de Talione ſimilitudinis: ſic Targum Jonathæ. *Deut.* 19: 21. ולא תיחוס עיניכון נפשא חלופי נפשא, דמי עינא חולף עינא, דמי שינא חולף שינא, דמי ידא חולף ידא, דמי ריגלא חולף ריגלא *Non parcet oculus veſter: anima pro anima, pretium oculi pro oculo, pretium dentis pro dente,*

te, pretium manus pro manu, pretium pedis pro pede. Ut ut ſit, ſæpiſſimè talio identitatis non poteſt habere locum: ex. gr. Si cœcus aliquis, vel privatus dentibus aliquem privet oculo vel dente, ille rurſus non poteſt eo membro privari. Ergo in tali locum habere debet *talio analogica.* Apud Romanos etiam fuit talio uſitata, ſed reo dabant optionem, utrum talione identitatis; an vero talione analogicâ, ſolvendo certam aliquam pecuniæ ſummam, vellet puniri. *Vide A. Gellium l.* 11. *c.* 1. Et quia Judæi hunc Textum ad literam non explicant, ſed de תשלום ממון *compenſatione per pecuniam*, ſive per bona externa exponunt; ideo lædentem, qui alium læſit, ad hæc quinque obligatum eſſe ajunt, ſcil. ut compenſet 1. *Damnum*, ex. gr. pro abſciſſione manus, &c. 2. *Seſſionem*, quia eo tempore quo decubuit non potuit laborare. 3. *Dolorem*, quem ex vulnere paſſus eſt. 4. *Medicinam*, ſive ſumptus, quos ſolvit Medicis & Chirurgis, & 5. *Confuſionem*, h. e. deformitatem, ſi ſcil. in facie vel in loco patenti ſit læſus. Vide Munſterum in notis ad *Exod. cap.* 21. Et *Godwijn in Moſe & Aarone l.* 5. *c.* 8.

IV. Quarta pœna eſt *exilium* ad aſyla, de quo variæ quæſtiones moveri poſſunt. *Primò quæritur*; Quot fuerunt aſyla? *Reſp.* Deus mandavit populo ut ſex urbes refugii ſive aſyla eligerent, *Num.* 36: 6. à Moſe ultra Jordanem tres tales urbes ſunt electæ, ſcil. Bazar in deſerto, Ramoth in Gilead, & Golen in Baſan. Totidem etiam à Joſuâ in ipſâ terrâ Sanctâ ſunt ordinatæ. ut Sichem in monte Ephraim, Kadeſch in monte Nephthali, & Hebron in Juda, *Joſ.* 20: 7.

V. *Secundò quæritur*; An non aliæ urbes, præter has ſex, etiam aſyla fuerunt?

Reſp. Quadraginta duæ urbes Levitarum *Num.* 35: 6, 7. quæ præter ſex urbes refugii conceſſæ ſunt Levitis, etiam fuerunt aſyla, ſed cum his differentiis. 1. Incolæ urbium quadraginta duarum pro beneplacito recipiebant homicidas, vel non recipiebant eoſdem: ſed incolæ ſex priorum urbium tenebantur homicidas recipere, etiam inviti. 2. In 42. urbibus homicida tenebatur mercedem commorationis pro ædibus quas inhabitabat ſolvere, ſed in ſex aſylis homicida nihil pro ædibus ſolvebat. *Vide Maimon. Hilch. Rothſeah. cap.* 8.

VI. *Tertiò quæritur*; An non cornua altaris etiam conſtituerunt aſylum?

Reſp. Altare fuit quidem aſylum, ſed non ſemper liberavit omnes fugientes ad altare. 1. *Reg.* 1: 51. legimus de Adonia, quod fugerit ad altare, & apprehenderit ejus cornua. Ille liberatus eſt. Sed Joab juſſu Regis ad altare occiſus eſt. Deus *Exod.* 21: 14. mandat de homicidâ qui ſponte & aſtu aliquem occiderat, *Ab altari meo tolles illum ut moriatur.* Ergo tales homicidæ non gaudebant ad altare hoc privilegio, ſed homicidæ ex errore.

Judæi adhuc varias exceptiones adjiciunt, quibus jus aſyli in Altari imminuunt. 1. Ajunt, אין קולט א״א גג של מזבח *Confugii tutelam non præſtitit alia pars altaris præter ipſum tectum*, ſeu *corporis altaris partem ſuperiorem.* Non igitur cornua aut laterum tactus. 2. Negant altare fuiſſe aſylum niſi ſacerdotibus, neque iis omnibus, ſed tantummodo ſacerdoti in parte ſuperiori altaris operanti. 3. Non morandum ei ibi diu erat, ſed traditis ei cuſtodibus, deduci eum faciebant in urbem refugii ei idoneam & convenientem.

VII. *Quæritur*; An non cæteri Judæi præter ſacerdotes aliquo in caſu etiam tuti fuerunt in altari?

Reſp. Imo. Qui ordinariâ mortis ſententiâ liberi, Judicium Regium aut forenſe extraordinarium timentes ad altare tutelæ cauſâ ſe contuliſſent, atque illud amplexi eſſent, tuti ibi hâc in cauſâ erant, nec divellendi unquam ab Altari ut mortis judicio traderentur. Sed ſi Sacerdotes, vel ipſi Summi Pontifices cædem voluntariam commiſiſſent, tum cum ſteterint & miniſtraverint, potuerunt avelli ab altari. Ita volunt ad *Exod.* 21: 14. Paraphraſis Jonathæ & Hieroſolymitana. *Vide Seldenum de jure Naturali & Gentium, l. 4. c. 2.*

VIII. *Quartò quæritur*; An non homicidæ involuntarii fuerunt etiam tuti extra aſyla in eorum ſuburbiis?

Reſp. Imo. Homicidæ in ſuburbiis morantes etiam erant tuti extra urbem. Sic ait Miſna Tract. *Maccoth, cap.* 2. כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט. *Sicut urbs, ita territorium ejus recipit.* Arbor ſi ſita ſit intra urbis fines, ramis extra illos prominentibus, ſub ramis tutus eſt homicida. Sed ſi homicida limitibus urbis egreſſus ſit, deprehenderitque eum vindex ſanguinis, præceptum occidendi eſt in manu vindicis, facultas in manu cujuſvis. *Vide ibidem.*

IX. *Quintò quæritur*; An non ſub Novo T. etiam quædam urbes Magnatum, aliaque loca debeant eſſe Aſyla, ſicuti in V. T. fuerunt?

Reſp. Apud Pontificios ſolent varia loca eſſe aſyla, ut *omnia templa*, *domus Epiſcoporum*, *cœmeteria ſanctificata.* Hinc in columnâ quæ è regione Academiæ noſtræ in medio coemeterii uſque ad annum 1661. erecta fuit, habebatur hæc vox, *Vrythof.* Etiam *Deus impanatus*, quando in ſuâ pompâ & proceſſionibus circumfertur. Tum enim nolunt aliquem inde rapi, etiamſi gravia peccata commiſiſſet. Etiam *omnia cœnobia* aſylorum jure gaudent.

Inter Reformatos etiam variæ inveniuntur urbes pertinentes ad Magnates quoſdam, quæ hoc privilegio gaudent, vel gaudere videntur. Sed

quæritur;

quæritur; An antedicta loca Pontificiorum aut urbes Magnatum jure gaudent tali privilegio? *Reſp.* Nullo jure gaudent tali priviligio, nec Pontificii neque Magnates exemplo Veteris T. ſe poſſunt defendere. Nam. 1. In Veteri T. fuit ſpeciale mandatum de certis quibuſdam aſylis eligendis, inter quæ non ſunt hodierna aſyla. 2. In aſylis V. T. tantùm tuti erant homicidæ, qui ex errore & ignorantiâ aliquem occiderant: ſed in hodierna aſyla recipiuntur voluntarii homicidæ, & ferè tantùm tales; præterea fures recipiuntur, qui, creditorum bona diripientes, cedunt foro. 3. Aſyla pertinuerunt ad legem forenſem, etiam ad cæremonialem: nam uſque ad mortem ſummi Pontificis ibi manebant; quo denotabatur mors Chriſti. Atqui leges forenſes & cæremoniales quâ tales ſunt abolitæ. Nam morale, quod in antiquis aſylis fuit, ſcil. de non occidendo homicidâ involuntario, adhuc hodie manet, & ſic totus mundus jam eſt aſylum. Nam tales homicidæ involuntarii non afficiuntur pœnâ mortis; neque hodie Vindici ſanguinis datur poteſtas occidendi talem homicidam, ſicuti data fuit in V. T. *Num.* 35:27. Et per conſequens in N. T. non ſunt neceſſaria aſyla.

X. *Sextò quæritur*; An omnes involuntarii homicidæ ad aſyla debuerunt confugere?

Reſp. Num. 35:15. dicitur, quod aſyla eſſent pro filiis Iſrael, peregrinis, & pro inquilinis: ſed inter hos Judæi varios excipiunt. 1. Si pater docendo filium, aut magiſter diſcipulum Legem, Philoſophiam, aliaſque neceſſarias artes, & merentem pœnas caſtiget ad mortem, non tenetur fugere ad aſyla, & immunis eſt à pœnâ forenſi. 2. Etiam excipitur Lictor, qui aliquem in jus vocatum, nec ſequentem aut comitantem, verberibus fortè interimeret. 3. Si percuſſus non ſtatim moriatur, non tenetur percutiens ad aſylum confugere, neque Vindici ſanguinis ulla in eum eſt poteſtas. 4. Si aliquis ſcalam aſcendens cadat, & aliquem interimat, non tenetur fugere ad aſylum. *Vide Seldenum loco mox cit.* 5. Cæcus non exſulat. Vide de cæteris, qui aſylorum privilegio gaudere poſſint, vel non poſſint, Tractatum *Maccoth. cap.* 2.

XI *Septimò quæritur*; Quæ adhuc erant conſideranda in homicidis involuntariis, & in urbibus refugii?

Reſp. Ea ſunt varia. 1. Cives aſylorum non tantùm tales homicidas debebant recipere, ſed præterea tenebantur eos artificium aliquod docere, quo vitæ neceſſaria ſibi comparare, ſeque ſuſtentare poſſent.

2. Si homicida eſſet ex diſcipulis diligentibus, præceptor ejus ſimul cum

eo exſulare cogebatur: ſi vero homicida eſſet ipſe Rabbi, præceptor, ſchola ipſius in civitatem refugii transferebatur.

3. Duo aut tres viri ſapientes fugienti adjungebantur, qui adverſarium, ſanguinis ultorem, ſi fortè in itinere occurreret, blandis verbis & admonitionibus abarcerent, ne quid violentius in homicidam moliretur.

4. Nullus homicida, neque etiam voluntarius, *Num.* 35: 12. impediri debebat; ſed cauſa homicidæ paulo poſt factum peragebatur per conſiſtorium, quod in eo loco erat ubi homicidium erat perpetratum. Homicida reducebatur ex aſylo ad urbem unde aufugerat, ibique cauſa ipſius examinabatur, qui ſi reus mortis deprehenſus eſſet, à magiſtratu abſque morâ occiſus fuit; ſi vero homicidium caſu factum deprehenſum eſſet, publico & ſalvo conductu in civitatem refugii reductus fuit.

5. Homicidæ ex aſylis diſcedere non poterant, & ad ſuos redire, antequam moreretur ſummus Pontifex: ſed eo mortuo ad priſtina officia, ad munia, ad dignitatem & poteſtatem rurſus fuerunt admiſſi, *Num.* 35: 25. Hinc in *Maccoth cap.* 2. dicitur, Matres Pontificum homicidis exſulantibus munera ſæpius miſiſſe, multaque in eos beneficia contuliſſe, quo minus ſummi Pontificis mortem exoptarent.

6. Si homicida in ipſa urbe refugii aliquem occidiſſet, ex eâdem urbe ad aliam migrare cogebatur. Sed ſi aliquis ſacerdotem ſummum occideret, ſi vel Imperator exercitûs eſſet; aut ſacerdos ſummus alium, nunquam egreditur aſylo.

7. Urbes refugii æquali ferè ſpatio ab invicem diſſitæ erant, ita ut æquale ſpatium eſſet ab Hebron ad Sichem, à Sichem ad Kadeſch, &c.

8. Viæ quæ ad urbes refugii ducebant decimo quinto menſis Febr. quotannis complanabantur, ut nullum eſſet obſtaculum, quod fugientem homicidam impedire poſſet. Eo die emittebantur quidam qui vias hyemalibus imbribus corruptas repararent, & pontes, ſi flumina intercurrerent, labefactos aut excuſſos repararent. Vide *Schekalim cap.* 1. בחמשה עשר באדר מתקנין את הדרכים *Decimo quinto Februarii reparant vias.*

9. In bivio aut trivio ſtipes erectus fuit, in quo ſcriptum erat מקלט *miklat*, h. e. *urbs refugii*, ut fugientem dirigeret in eam viam, quæ ad aſylum ducebat.

10. Oportebat illas civitates non nimis parvas eſſe, ne deficerent victui neceſſaria; nec etiam nimis magnas, ne forte per frequentiam hominum eo confluentium Vindex ſanguinis urbem non obſervatus ſubintraret,

ret, atque homicidæ ibi exſulanti inſidias ſtrueret: ſed urbes mediocres eſſe debebant. Quis intelligitur per *Vindicem ſanguinis?* Vindex ſanguinis, definiente Maimonide, eſt כל הרוי לירושה *quicunque hæreditatem adire poteſt.*

11. Aſyla erant in talibus locis in quibus ſæpe nundinæ habebantur, ut eo faciliùs cibaria & reliqua neceſſaria haberi poſſent.

12. Opus erat ut in vicinia aſylorum multi eſſent pagi & arces ad arcendum vindicem ſanguinis, ſi fortè exercitu ſtipatus veniens vi urbem ingredi, & homicidam occidere vellet.

13. Non licitum erat in aſylis arma bellica, vel venatoria, vel retia, vel funes, aut aliquid tale facere, ne fortè vindex ſanguinis ſub prætextu emendi aliquid in urbem veniret, atque ita homicidam opprimeret. Hæc de aſylis dicta ſufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA NONA,

Quæ eſt pars ſecunda

DE

POENIS non CAPITALIBUS.

I. Flagellatio *fit vel virgis vel flagellis. Etiam* fuſtigatio *extra terram S. apud Judæos fuit uſitata. Deſcribitur flagellatio quæ Scorpionibus fiebat.*

Flagellatio fuit pœna civilis, ſed quodammodo etiam eccleſiaſtica.

II. *Judæi flagellant reos 39. plagis. Judæi addunt ad Legem vel detrahunt aliquid à Lege.*

III. *Ratio inquirirur quare Judæi tantùm infligant* 39. *plagas, cum Lex exigat* 40.

IV. *Duo lora ſunt bubula & tertium eſt aſininum. Ratio additur. Singuli ictus habebantur pro tribus.*

V. *Flagellatio cum omnibus circumſtantiis fuſè deſcribitur.*

VI. *Ob nonnullas cauſas aliquandò pauciores ictus inflliguntur.*

VII. *Enumerantur viginti ſeptem rei, qui puniuntur flagellatione.*

I. SEquitur ultima civilis pœna, מלקות *Flagellatio* dicta, quæ fuit uſitatiſſima inter Judæos. Hæc à Deo eſt mandata *Deuter.* 25: 2, 3. *Si impius ſit dignus qui vapulet, dejiciat eum Judex, & cædat ipſum juxta impietatem ejus, cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum, & non addat verberare eum.* Flagellatio poteſt eſſe duplex, vel quæ fit *virgis*; vel quæ fit *flagellis*; hæc eſt gravior

vior illâ, prout apparet ex verbis apud Ciceronem pro Rabirio; *Porcia lex virgas ab omnium civium corpore amovit, hic miſericors flagella retulit.* Utraque fuit uſitata apud Romanos, ſed poſterior tantùm inter Judæos.

2. Præter hanc flagellationem Judaicam extra fines terræ Canaan fuit uſitata inter Judæos *Fuſtigatio*, quæ fiebat baculis ob contumaciam & violationem præceptorum, itemque ob neglectam teſtium admonitionem, atque etiam ob violationem interdictorum, quæ à Scribis poſita erant. Certus plagarum numerus non in omnibus reis hic infligebatur, ſed gravitati attemperatus, & ex arbitrio Judicis pendebat, poteratque uſque ad necem irrogari. Judæi dicunt hanc pœnam eſſe inſtitutam à Rabbinis, & flagellationem à Deo. *Vide Coccejum in notis ad cap. 3. Maccoth.*

3. Præter has duas pœnas fuit adhuc alia gravior quæ fiebat *Scorpionibus.* 1 Reg. 12:11. *Pater meus caſtigavit vos flagellis, ego autem caſtigabo vos ſcorpionibus*, h.e. Ego caſtigabo vos flagellis, quibus additi ſunt עקצים aculei & ſpinarum punctiones.

De flagellatione, quæ fit flagellis, jam tantùm agemus. De eâ *primo quæritur*: Utrum flagellatio ſit pœna merè civilis; an vero etiam quodammodo Eccleſiaſtica? *Reſp.* Eſt pœna propriè civilis: nam à tribus Judicibus civilibus ob delicta civilia infligitur. Sed quodammodo etiam eſt pœna Eccleſiaſtica; quia ab Eccleſiaſticis imponitur tanquam peculiaris pœnitentia peccatorum: ex. gr. Si quis menſtruatam mulierem agnoverit, vel homicidium commiſerit, per aliquot dies flagellandus eſt, & illa flagellatio tanquam pœna Eccleſiaſtica imponitur. *Vide Synag. Buxtorfii cap.* 47. Etiam Judæi immediatè ante Feſtum Expiationis ſe mutuo flagellant in remiſſionem peccatorum. *Vide cap.* 25.

II. *Secundò quæritur*; Utrum Judæi flagellantes infligant Reis quadraginta plagas ſecundùm legem Dei; an vero pauciores?

Reſp. Paulus 2. *Cor.* 11:24. conqueritur ſe à Judæis quinquies accepiſſe quadragenas plagas una minus. Ergo accepit triginta novem plagas. An ergo Judæi tantùm 39. infligunt ictus? Et an tot infligunt ſecundùm legem Dei? *Reſp.* Joſephus *lib. Antiq.* 4. *cap.* 8. teſtatur Judæos tantùm 39. plagas infligere, ſed Lex divina *Deut.* 25. requirit quadraginta plagas, & R. Jehuda de 40. plagis expoſuit verba Moſis: ſed illa ſententia fuit rejecta à cæteris Rabbinis, qui ferè omnes 39. plagas intelligunt. Ita ſæpe ſolent Judæi vel aliquid ad legem addere, vel ab eâdem aliquid adimere: ex. gr. 1. Deus mandat obſervationem Sabbathi: ſed illi addunt Sabbathulum, h. e. paulo citius, quàm Deus mandavit, Sabbathum incipiunt, & paulo ſerius idem finiunt. 2. Lex prohibet edere & bibere idolis ſacrificata, illi, præcipuè Germani Judæi, prohibent bibere cum Gentilibus vel Chriſtianis: nam

dubium

dubium eſt an vinum illud fuerit ſacrificatum idolis nec ne. 3. Deus mandavit remotionem fermenti ex ædibus tempore Paſchatis & abſtinentiam à carne ſuillâ; ſed illi non audent nec fermentum ſive panem, nec porcum nomine conveniente nominare; ſed pro porco dicunt דבר אחר *res alia.* Vide Thiſbi in נסך & דבר. Simile etiam faciunt in flagellatione.

III. *Porro quæritur*; Quare Judæi unam plagam ſubtrahunt?

Reſp. 1. Quidam ajunt Judæos miſericordiæ ergo plagam unam detrahere. Credunt Deum quidem mandare 40. plagas, ſed illi, volentes oſtendere ſe eſſe miſericordes, unam plagam detrahunt. Sed illa ſententia non habet ſpeciem veritatis: nam Judæi ſunt crudeles erga ſontes; hinc proverbium natum eſt, *Hy is den Joden overgelevert*, quaſi diceres, ille crudeliſſimè excipitur. Propter eorum crudelitatem Deus etiam in Veteri T. permiſit divortium. Deinde non eſt veroſimile Judæos ad oſtendendam miſericordiam velle tranſgreſſores ſenſûs literalis Legis vocari.

2. Alii putat ipſam Legem tantùm exigere plagas triginta novem: ſic ait Miſna Tract. Maccoth. *Cap.* 3. *Sect.* 10. כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת, שנאמר במספר מנין שהוא סמוך לארבעים *Quot verberibus afficitur ſons? Quadraginta una minus. q. d. numero quadragenarii, h. e. numero qui proximus eſt quadragenario.* Vel numero qui numerat quadraginta, h. e. uſque ad quadraginta. Sed falluntur Judæi. Lex intelligit 40. plagas: non enim in Textu hæ duæ voces במספר ארבעים *in numero quadrageſimi* habentur ſub formâ conſtructâ conjunctim; ſed diſtinguuntur per Sophpaſuk ſive pauſam majorem: *Cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum.* Judæi ergo contra Legis mentem conjungunt quæ ſunt dividenda. *Vide Epiſt. dedicat. Buxt. Abbreviaturis præmiſſam.*

3. Buxtorfius in *Synag. cap.* 25. ait ſe aliquando de hoc numero plagarum tale reſponſum à Rabbino accepiſſe: quod olim Veteres uſi fuerint flagello tribus loris conſtante, quorum duo breviora, tertium tam longum fuerit, ut totum hominem totumque corpus circumiret; quodque reus hoc flagello ter decies fuerit percuſſus; ſi vero vel ſemel tantùm cædere perrexiſſent, duas ſupra 40. plagas reo infixiſſent, quod à Moſe prohibitum.

IV. *Quæritur*; Quali materiâ conſtarent illa lora?

Reſp. Rabbinus ille reſpondebat eſſe lora vitulina; ſed alii dicunt duo breviora fuiſſe bubula ſive vitulina, & tertium fuiſſe aſininum. Quare additum eſt lorum aſininum? Quia *Jeſ.* 1:3. habetur: *Agnoſcit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui, Iſraël non agnoſcit.* q. d. Veniat aſinus & vindictam ſumat ab eo, qui non agnoſcit præſepe domini ſui. His tribus loris lictor ſive carnifex ſontem cædebat tripliciter, uno loro à parte ante-

te anteriore, & duobus aliis loris à parte poſteriore. Singuli ictus erant triplices, & talis triplex ictus unicâ vice inflictus loco trium erat; & proinde infligebant tantùm tredecim plagas: quia ter tredecim ſunt triginta novem. Inter flagellandum citabant *verſum* 38. *Pſalm* 78. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו *Sed ipſe miſericors expiabat delicta, & non deſtruebat, & ſæpius revocabat iram ſuam, & non excitabat totum ardorem ſuum.* In hoc verſu continentur tredecim voces, & poſt ſingulas ictum infligebant, ne inter cædendum errarent.

V. *Tertiò quæritur*; Quomodo præterea illa flagellatio facta fuit?

Reſp. 1. Rei apud noſtros, flagellantur ſtantes, ſed apud Judæos proſtrati in terrâ. 2. Manus alligabantur ad columnam ligneam, terræ infixam, altitudinis ſeſquicubiti, ut reus ipſi incumbere poſſet inclinatus. 3. Lentè & ſenſim flagellabant, ut plagæ commodè numerari poſſent. 4. Apud noſtros thorax exuitur, ſed apud Judæos lictor ſive carnifex rumpebat veſtes à ſe invicem, & ita rumpendo, ſive detrahendo eas uſque ad femora (quod fiebat vel per rupturam vel per ſciſſuram) partem corporis denudabat. Ita *Actor.* 16:22. legimus de Paulo & Sila *quod turba unà inſurrexerit adverſus eos, & prætores diruptis eorum veſtibus juſſerint eos virgis cædi.* 5. Lictor ſtabat in lapide, qui poſt ſontem erectus erat, ut melius ſontem inter ſcapulas tangere poſſet. 6. Lictor in manu habebat manubrium ligneum, cui tria illa lora erant alligata, palmi habens longitudinem, ne tangeretur reus ipſo manubrio. 7. Lictor illud manubrium unà cum loris, ambabus manibus attollebat, ſed unâ tantùm manu infligebat ictum; non leviter, ſed ex omnibus viribus ſuis. Adhuc hodie præceptores Judæi in ſcholis pueros ſuos non virgis ſed loris caſtigant. 8. Tres Judices aſtabant: tot enim condemnabant hominem ad flagellationem. Primarius Judex acclamabat ipſi ſonti in actu flagellationis, recitando dicta quædam Scripturæ, partim ad conſolationem, partim ad pœnitentiam inſtituta ex *Deut.* 28:58, 59. *Niſi obſervans feceris omnia verba Legis hujus*, &c. *omnino mirabiles efficit Jehova plagas tuas & plagas ſeminis tui*, &c. & cap. 29. verſ. 9. *Quapropter obſervabitis verba fœderis hujus, & facietis ea, ut ſecundetis quicquid facturi eſtis.* Secundus Judex numerabat ictus. Tertius monebat ad cædendum, proclamans, *cæde eum*, &c. Vide de his Tractatum Miſnicum *Maccoth, Cap.* 3. *Vide figuram flagellationis ſuprà Diſſert.* 40. *pag.* 305.

VI. *Quartò quæritur*; An omnibus ſontibus infliguntur præciſè triginta novem ictus; An non aliquando pauciores?

Reſp. Non omnibus infliguntur triginta novem ictus, ſed aliquando pauciores. 1. Si aliquis ſit damnatus ad 39. plagas, & parte toleratâ videatur

deatur reliquas ſuſtinere non poſſe, dimittitur liber, & reliquæ plagæ non infliguntur. 2. Si octodecim ictibus addictus, poſtquam eos recepit, appareat, & reliquos potuiſſe perferre, liber abit. 3. Sons, ſi conſpurcet ſe fimo aut obſcœno liquore, liber eſt a cæteris plagis, ſcil. ſi mas fimo & fœmella lotio ſe conſpurcent. *Vide Maccoth cap.* 3. *Sect.* 11. & 14.

VII. *Quintò quæritur*; Quales rei flagellantur?

Reſp. 1. Qui concumbit cum ſorore ſuâ. 2. Cum amitâ. 3. Cum materterâ. 4. Cum ſorore uxoris. 5. Cum glore. 6. Cum uxore patrui. 7. Cum menſtruatâ. 8. Cum viduâ ſi ſit Sacerdos ſummus. 9. Cum repudiatâ, & cui calceus traditus eſt, ſi ſit ſacerdos gregarius. 10. Cum ſpuriâ & Nethinæi generis, ſi ſit Iſraelita. 11. Cum Iſraelitide ſi ſit ſpurius vel Nethinæus. 12. Pollutus, qui ſacrum comederit, quique in ſacrarium ſe immundus intulerit dignus eſt vapulatione. 13. Qui adipem, ſanguinem, reſiduumque & abominabile & immundum comederit. 14. Qui jugulaverit aut obtulerit foris, *Levit.* 17: 3. 15. Qui fermentum in Paſchate comederit, cibum ſumſerit, opuſque fecerit die Expiationis. 16. Qui morticina & diſcerpta, abominabilia & reptilia ederit. 17. Qui oleum paraverit, ſuffimentum confecerit, & ſe oleo ſacro unxerit. 18. Qui fructus non decimatos, dicimaſve primas à quibus capta non ſit oblatio, decimas ſecundas, rem ſacram non redemptam comederit. 19. Qui ſacra leviora & decimas ſecundas extra muros ederit. 20. Qui agni Paſchalis puri os fregerit. 21. Qui aufert matrem ſuper pullis. 22. Qui calvitiem in capite ſuo facit. 23. Qui angulos capitis ſui circumtondet, barbæque angulum corrumpit. 24. Qui ſe ſecat unâ cæſurâ ob defunctum. 25. Qui ſcribit ſcripturam ſtigmatis, *Levit.* 19: 28. 26. Naſiræus ſi toto die ſe ingurgitet vino. 27. Si polluatur ob funus die toto, &c. Vide de his omnibus qui pœnâ flagellationis digni ſunt; & Textûs S. Scripturæ, ex quibus hæc probantur, Tractatum *Maccoth cap.* 3. ex editione doctiſſimi viri Johannis Coccei.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA & ULTIMA.

Quæ eſt pars tertia & ult.

De Pœnis Eccleſiaſticis Judæorum.

I. *Pœnæ eccleſiaſticæ ſequuntur explicandæ.*

II. *Inter Judæos ſub Veteri & N.T. fuerunt perſonæ eccleſiaſticæ, conſtituentes Synedrium eccleſiaſticum, & tale Synedrium etiam jam eſt neceſſarium; quod variis rationibus probatur, & objectiones ſolvuntur.*

III. *Pœna Eccleſiaſtica fuit triplex.* Prima *hic deſcribitur, & inflicta fuit ob* 24. *cauſas. Status talis excommunicati plenius enarratur.*

IV. Secunda *erat gravior, cui maledictiones erant adjunctæ.*

V. *Talis ejiciebatur extra Synagogam.*

VI. *Explicatur fuſè, Phraſis uſitatiſſima in S. Scriptura* exſcindetur è populis ſuis. *Videtur ſignificare ejectionem ex Synagoga, & ejectionem ex cœlo, ſi non faciat reſipiſcentiam.*

VII. *Deſcribitur ſtatus talis excommunicati, & formula excommunicationis additur.*

VIII. *Talis excommunicatio probatur.*

IX. Tertia *ſpecies vocata* שמתא Schammatha, *erat graviſſima. Ejus origo inquiritur. Exemplis illuſtratur.*

X. *Ergo diſciplina eccleſiaſtica inter Judæos fuit uſitata. Homicida gravi pœna eccleſiaſticè punitur. Etiam adulter.*

XI. *Eccleſia noſtra, exercens diſciplinam eccleſiaſticam, non poteſt accuſari.*

I. ENarravimus pœnas Judæorum non capitales *civiles*, jam ſequuntur pœnæ *Eccleſiaſticæ*, quas Eccleſiaſtici erga ſontes exercebant. Et ſicuti apud Judæos erant duplices pœnæ, ſic etiam duplices erant perſonæ, per quarum auctoritatem pœnæ illæ exigebantur; *Civiles* ſcil. & *Eccleſiaſticæ*. Quod fuerint perſonæ civiles circa pœnas civiles & negotia civilia occupantes, indubitatum eſt: ideo illis omiſſis de perſonis Eccleſiaſticis præcipuè agemus.

II. *Primò quæritur*; An inter Judæos ſub Veteri & N.T. fuerunt perſonæ Eccleſiaſticæ, conſtituentes Synedrium aliquod Eccleſiaſticum, diſtinctum à Politico, quod res Eccleſiaſticas determinabat, & pœnas tales irrogabat? Et an tale Synedrium jam etiam eſt neceſſarium?

Reſp.

Reſp. Affirm. utrumque. Sacri Scriptores in nonnullis locis Veteris & N. T. faciunt mentionem talium perſonarum diſtinctarum à Politicis, & talis Eccleſiaſtici Synedrii diſtincti à collegio Politico. 1. Deut. 17:12. *Vir qui non auſcultat* Sacerdoti (*perſonæ Eccleſiaſticæ*) *aut* ſummo judici (*perſonâ Politicæ*) *morietur.*

2. Jehoſchaphat 2 *Chron.* 19. reformans varios abuſus in Politia & Eccleſia, *verſu* 5. dicitur inſtituiſſe Judices ad judicandas res politicas, & *verſu* 8. Levitas; Sacerdotes ad Judicia Jehovæ; *verſu* 11. nominat in particulari perſonas quæ negotiis illis diverſis eſſent intentæ, ſcil. *Amaria Sacerdos primarius inter vos erit in omni negotio Jehovæ; Zebadja verò in omni negotio regio.* Hîc diſtinguuntur perſonæ & negotia circa quæ verſabantur.

3. Jeremias, *cap.* 26: 8. condemnatur à Sacerdotibus & Prophetis ad mortem, ſed *verſu* 16. à Principibus liberatur, dicentibus nullum eſſe crimen capitale in ipſo.

4. In Novo T. etiam fit diſtincta mentio *Matth.* 21: 23. *In Templum venerunt primarii Sacerdotes* (Eccleſiaſtici) & *Seniores populi*, (Politici). Similiter *Cap.* 26: 3. Ubi Sacerdotes, Scribæ & Seniores ſimul dicuntur congregati. Hoc aliquando fiebat in rebus partim Politicis & partim Eccleſiaſticis. Et conſiſtorium Politicum vocatur *συνέδριον conſeſſus*; Eccleſiaſticum verò *συναγωγὴ Synagoga*, Matth: 10: 17. Cavete vobis ad hominibus: tradent enim vos *εἰς συνέδρια in conſeſſus*, & *ἐν ταῖς συναγωγαῖς in conventibus* flagellabunt vos.

5. Viri Eccleſiaſtici dicuntur conſtituti ſupra Eccleſiam, non Politici: Act. 20: 28. *Attendite ad vos & totum gregem, in quo Spiritus S. conſtituit Epiſcopos, ad paſcendam Eccleſiam Dei.* 1 Cor. 12: 28. *Deus conſtituit alios in Eccleſia.* Quos? non Politicos, ſed *Apoſtolos, Prophetas & Doctores.* Ad Hebræos 13: 17. *Paſtores dicuntur excubare pro animabus tanquam reddituri rationem.*

Ex his exemplis edocemur tale Eccleſiaſticum conſiſtorium jam etiam eſſe neceſſarium: nam cura animarum debet geri, quam cum Politici ut tales non gerunt, ergo alii eam gerere debent. Etiam Politicis ea cura non eſt commiſſa, nec eos conſtituit Deus; ſed è contra illis ſunt commiſſæ res Politicæ.

6. In Confeſſione noſtrâ, quæ in Synodis eſt confirmata, quæque ſolet ſubſcribi, *Art.* 30. expreſſis verbis hoc aſſeritur; *Credimus veram hanc Eccleſiam, ſpirituali illa politiâ quam nos Deus verbo ſuo docuit, gubernari debere: ut videlicet Paſtores ſint, qui verbum Dei annunciant: Seniores quoque ac Diaconi,*

qui cum Paſtoribus, Senatum Eccleſiæ conſtituunt: ut homines vitioſi ſpiritualiter corripiantur & refrænentur. Hinc *Matthæi cap* 18. v. 17. dicitur, *dic Eccleſiæ*, cui etiam ſunt datæ claves regni cœlorum, per quas quicquid ligaverit in terrâ, erit ligatum in cœlis, & quicquid ſolverit in terrâ, erit ſolutum in cœlis, *cap.* 16. *v.* 19.

7. Poſito quod regimen politicum ſit penes fœminam, uti in Anglia temporibus Eliſabethæ Reginæ factum eſt: ergo, ſi regimen Eccleſiaſticum eſſet penes politicos, tum tali tempore eſſet penes fœminam, quum tamen Apoſtolus 1 *Corinth.* 14: 34. velit fœminas tacere in Eccleſiâ.

Contra hæc fortaſſe *objiciet* nonnemo, quod regimen Eccleſiæ fuerit penes Moſen, Davidem, Salomonem, & penes alios Politicos. *Reſp.* 1. Illi non tantùm fuerunt Politici, ſed etiam Eccleſiaſtici. Fuerunt enim Prophetæ, & quâ tales libros aliquos Canonicos conſcripſerunt, populum ſubinde docuerunt, & Eccleſiam gubernarunt.

Reſp. 2 De Samuele dicitur quod fuerit *Propheta*, *Videns*, & nihilominus 1 *Sam* 7: 5. dicitur *omnibus diebus vitæ ſuæ populum judicaſſe.* Si aliquis inde vellet concludere, ergo Eccleſiaſtici debent judicare populum, abſurdus eſſet: nam Samuel judicavit populum non quâ Propheta ſed quâ Judex. Similiter, poſito quod Paſtor aliquis ſit medicus, & medicinam ægro præſcribat, ille non medicabitur quâ Paſtor, ſed quâ medicus. Adhuc; ſit politicus etiam Senior Eccleſiæ, talis gubernabit Eccleſiam quâ Senior & non quâ Politicus. Jam ipſas pœnas Eccleſiaſticas conſiderabimus.

III. *Secundò quæritur*; Quotuplex fuit pœna Eccleſiaſtica in Eccleſiâ Judaica uſitata?

Reſp. Triplex. *Prima* fuit vocata נִדּוּי *ſeparatio à cœtu Eccleſiæ*, *Excommunicatio*, à נדה *ſeparare*, *ſemovere.* Excommunicatus vocatur מנודר, & excommunicans מנדר. Hæc pœna eſt leviſſima, eratque ſolummodo amolitio vel amandatio, quando Sacerdotes aliquem immundum & deteſtatum averſabantur, & amoliebantur ab aliorum ſocietate. A quorum? Ab uxoris, domeſticorum, aliorumque. Eò videtur reſpexiſſe Paulus 2 Theſſ. 3: 6. *Denunciamus vobis fratres, ut ſubducatis vos ab omni fratre qui inordinatè ambulat.* Ad quantam diſtantiam? Ad diſtantiam quatuor cubitorum Non erat ei fas alteri intra ſpatium quatuor cubitorum aſſidere. Quamdiu durabat hæc excommunicatio leviſſima? Triginta dies. Si reſipiſcentiam ageret, liberabatur ab hac ſpecie excommunicationis; ſin minus duplicabatur hoc tempus uſque ad 60. dies, vel nonnunquam, rarò tamen, triplicabatur

uſque

uſque ad 90. dies. Quid deinceps, ſi intra illud tempus non reſipiſceret? Tum ſecundâ excommunicationis ſpecie, graviori, puniebatur. Hæc prima ſpecies ferè reſpondet prohibitioni & ſuſpenſioni in Eccleſiis noſtris, quâ Membris Eccleſiæ interdicitur S. Cœna.

Quæritur; Ob quot & quales cauſas aliquis hâc prima ſpecie fuit punitus?

R*eſp.* Judæi enumerant 24. cauſas, ob quas hæc pœna infligebatur: ex. gr. 1. Si quis contemnat Rabbinum, Magiſtrum, aut Doctorem, etiam poſt ipſius mortem. 2. Qui vocat proximum ſuum ſervum. 3. Qui ſpernit verba Rabbinorum. 4. Qui vendit agrum ſuum Chriſtiano aut Gentili. 5. Qui teſtimonium perhibet contra Iſraelitam in Judiciis Chriſtianorum. 6. Qui facit labi cœcum. Vide cæteras cauſas in *Lex. Talm. Buxt:* p. 1304. & in *Seldeno de jure Naturali & Gent.* l. 4. c. 8. qui ex Maimonide & Schulchan Aruch eadem allegant.

De hâc primâ excommunicationis ſpecie adhuc hæc ſequentia obſerva.

1. Talis excommunicatus non debebat ſe tondere, aut lavare inſtar lugentis tempore excommunicationis.

2. Non admittebatur in conſeſſum ordinarium decem perſonarum, h.e. ſi novem homines adeſſent, & decimus eſſet neceſſarius, ille non conſtituebat decimum.

3. Si quis moriatur ita excommunicatus, Judices lapidant ejus tumulum. Quomodo? Imponitur tumulo ejus ſaxum grande, ad indicandum quod fuerit dignus lapidatione; quia pœnitentiam non egit.

4. Propter talem non lugebant.

5. Aliquando interdicebant ei ne convivio trium intereſſet; ne cum decem oraret; nec ſi mortuum haberet, quis eum ſepeliret, vel ad funus deduceret; nec ſi filium, eum quis circumcideret. *Vide Seldenum in l. cit. c.* 8.

6. Excommunicatio vel fiebat in facie excommunicati, coram, ipſo præſente; vel abſenti ſignificabatur verbis per alium aliquem; vel ſcripto in ſchedâ per ſcribam publicum. Si coram fuit excommunicatio alicui denuntiata, etiam coram erat ſolvenda. A quo? Si privatus eum excommunicaſſet, privatus eum à pœna excommunicationis liberabat; ſi publica auctoritas, etiam eadem eum liberabat; ſi verò qui excommunicaſſet, aut mortuus eſſet, aut planè ignotus, à Principe fori alicujus ſolvebatur. Quare excommunicatum ſolitæ popularium conſuetudinis libertate privarunt? Ut reſipiſceret, & vitam anteactam corrigeret.

IV. *Altera* excommunicationis ſpecies, ſuperiori gravior, vocatur

חרם *Excommunicatio, excluſio à cœtu ſacro, ejectio ex Synagoga* cum maledictionibus & diris ex *Deut.* 28. & aliundè excerptis. Ejus mentio fit *Joh.* 9. in cœco qui ejiciebatur ex Synagogâ. *Quæritur*; An ergo excommunicatis non licuit intrare templum aut Synagogas? *Reſp.* Imo licuit, ſed alio modo intrabant templum. Non excommunicati intrabant per viam ad dextram, ſed excommunicati per viam ad ſiniſtram. Vide *Middoth c.* 2. *§.* 2. In Capitulis R. Eliezeris c. 17. dicitur, quod per aliam portam intraverint. Vide *Lex. Tal. Buxt.* p. 1306.

V. *Quæritur*; Quid eſt ἀποσυνάγωγον fieri?

Reſp. Synagoga aliquando ſignificat *locum* in quo conveniunt, Luc. 7. 5. *Synagogam ædificavit nobis*; vel ſignificat *cœtum* qui in loco illo convenit; poſteriori modo hîc ſumitur. Ἀποσυνάγωγος ergo erat talis qui extra conventum aliquem publicum populi Hieroſolymitani ejiciebatur. Hujus excommunicationis exemplum occurrit in Corinthio illo inceſtuoſo, 1 Cor: 5: 5. *Ejuſmodi tradatur Satanæ ad exitium carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit.* Plerique de hac ſecunda ſpecie excommunicationis ſumunt verba illa in V. T. ſæpe occurrentia, *exſcindetur vir ille, vel anima ipſius è medio populi*, &c. Ex. gr. *Geneſ.* 17: 14. habetur, *Qui non circumciditur, exſcindetur è populis ſuis.*

VI. *Quæritur*; Quid denotat hæc phraſis *exſcindetur è populis ſuis?*

Reſp. R. Bechai in Biur hatthorah *fol.* 149. *col.* 1. tripliciter diſtribuit Exciſiones, quæ in lege occurrunt. *Prima* exciſio eſt quâ exciditur *corpus*, per quam intelligitur mors præmatura, ſicuti habetur *Pſal.* 55. *verſ. ult. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos.* Hanc pœnam vult deſignari in illis locis ubi habetur נכרת האיש ההוא מקרב עמו *Exſcindetur homo ille è medio populi ſui*, Levit. 17: 4. *Secunda* exciſio eſt *animæ*, quando anima deſtruitur ut bruti anima; vel quando anima non fruetur gaudio vitæ æternæ. Hanc pœnam ex ipſius ſententia exprimere videntur Phraſes illæ, quando habetur ונכרתו הנפשות העשות מקרב עמם *& exſcindentur animæ ſic facientes de medio populi ſui*, Levit. 28: 29. *Tertia* exciſio eſt quâ *anima* & *corpus* ſimul exſcinduntur: ut quando verbum כרת duplicatur, ut Levit. 18: 30, 31. הנפש ההיא הכרת תכרת *Exſcindendo exſcindetur anima illa.* Hæc vocatur כרת חמור *Exciſio gravior*, vel כרת כפול *exciſio duplex.*

Abarbanel in comment. ad *Numer.* 15: 30. ſex ſententias veterum enumerat de exciſione animæ, ſuamque ſeptimam addit. 1. Eſt R. Saadiæ, qui exciſionem intelligit de *abbreviatione dierum peccatoris & morte ejus ante tempus infligenda per Deum.*

2. Eſt

2. Eſt R. Salomonis Jarchi, qui intelligit de *ſemine*; exſcindetur ſemen ejus, h e. *morietur ſine liberis.*

3. Eſt auctoris *Additionum Talmudicarum* in principio Tractatus Jevammoth, qui excidium intelligit de *anno quinquageſimo*, h.e. *morietur ante annum quinquageſimum.* Alii hunc terminum ad annum 52. vel ad ſummum ad annum ſexageſimum extendunt.

4. Eſt alterius auctoris in loco allegato, qui de *die tertio morbi* intelligit, h.e. *ſi homo die tertio morbi ſui moriatur*, ille dicitur excisus è populo ſuo. Hæ quatuor hactenus recenſitæ ſententiæ conveniunt in hoc, quod *exciſio* tantum referatur ad corpus in mundo hoc, nec quicquam de eo pertingat vel pertineat ad animam.

5. Eſt Maimonidis, qui exciſionem intelligit de *plenaria privatione, deſtructione & annihilatione animæ poſt hanc mortem* ad inſtar beſtiarum. Et quando de blaſphemante dicitur, *Exſcindendo exſcindetur*, intelligit, præter annihilationem animæ poſt mortem, eum etiam exſcindendum eſſe per abbreviationem dierum vitæ ſuæ.

6. Eſt Nachmanidis in Comm. in legem, *Sect.* אחרי מות quæ convenit cum R. Bechai ſuprà allegatâ, ſcil. per exciſionem intelligi vel *exciſionem corporis*, vel *animæ*, vel *corporis & animæ* ſimul. *Corporis exciſio in tali*, cujus bona opera plura ſunt quàm ejus iniquitates, habet locum; *Animæ* cujus iniquitates ſunt plures; *Corporis & animæ ſimul* in idololatris & blaſphemantibus nomen Dei, de quibus dicitur *exſcindendo exſcindetur anima illa.*

7. Eſt ipſius Abarbanelis, quam etiam approbat, ſcil. quod Exciſio in genere ſit communis *Corpori & animæ*; *Corpori* in mundo hoc *per decurtationem dierum* peccatoris, ut moriatur ante tempus ſuum, quo ſecundum naturam ſuam debuiſſet mori; *Animæ*, quod ea, poſt ſeparationem à corpore, in mundo Animarum, elonganda ſit à Splendore Majeſtatis Divinæ, & à Receptione Influentiæ ſupernæ deſcendentis in animas juſtas illas ex faſciculo vitæ. Hæc exciſio animæ non eſt ejuſdem annihilatio, ſed privatio oblectationis illius, quâ animæ poſt hanc vitam fruuntur. Vide has ſententias plenè enarratas *in Buxtorfio de ſponſalibus & divortiis.*

8. Eſt aliorum, qui capitale ſupplicium à Magiſtratu infligendum eâ phraſi denotari exiſtimant.

9. Junius ad *Gen.* 17:14. hanc phraſin ita explicat: *Hic & in futuro ſæculo à Sanctorum conſortio excludetur.* Deodatus ferè eodem modo exponit: *Sicuti ego non habebo eum pro membro mei populi, ita etiam excommunicetur ex Eccleſia.* Hæc ultima ex omnibus ſententiis mihi maxime arridet. Cujus

ergo

ergo anima exſcindetur, ille erit ἀποσυνάγωγος in hâc vitâ, & poſt hanc vitam erit hæres inferni ſi non reſipiſcat.

VII. De hâc ſecundâ ſpecie excommunicationis hæc ſequentia ſunt obſervanda. 1. Talis excommunicatus non docebat alios. 2. Non diſcebat cum aliis; ſolus quidem ſtudere poterat, ne obliviſceretur doctrinæ ſuæ. 3. Nulla conſuetudo cum ipſo erat habenda: non licebat edere cum tali: eò reſpexit Apoſtolus 1. Cor. 5: 11. *Cum ejuſmodi ne edatis quidem.* 4. Hæc excommunicatio non poteſt fieri niſi in cœtu & à cœtu decem virorum.

Ut unuſquiſque cognoſceret quàm gravis ſit hæc ſecunda ſpecies excommunicationis, breviter formulam ejus deſcribam ex *Lex. Talm. Buxt.* p. 828. "Ex ſententiâ Domini Dominorum ſit in Anathemate Ploni, in „ utrâque domo judicii, Superorum ſcil. & Inferorum, in Anathemate item Sanctorum excelſorum, in anathemate Seraphim & Ophannim, in „ anathemate denique totius Eccleſiæ maximorum & minimorum. Sint „ ſuper ipſum plagæ magnæ & fideles, morbi magni & horribiles. Domus „ ejus ſit habitaculum Draconum: caliginoſum fiat Sydus ejus in nubibus: „ ſit in indignationem, iram & excandeſcentiam: cadaver ejus objiciatur feris & ſerpentibus: lætentur ſuper ipſo hoſtes & adverſarii: „ argentum & aurum ipſius dentur aliis: & omnes filii ejus ad oſtium „ inimicorum ipſius ſint expoſiti: ſuper die ejus obſtupeſcant poſteri —— „ Abſorbeatur ſicut Korah & cœtus ejus: cum terrore & tremore egrediatur anima ejus: increpatio Domini occidat eum: ſtranguletur ut Achitophel: ſicut lepra Geçhaſi ſit lepra ipſius: neque ulla ſit reſurrectio „ ruinæ ejus: in ſepulturâ Iſraelis non ſit ſepultura ejus: alienis detur „ uxor ejus. In hoc Anathemate ſit N. N. & hæc eſt hæreditas ipſius, „ &c „.

VIII. *Porrò quæritur*; Unde Judæi probant ſibi licere ita excommunicare?

Reſp. Hoc probant exemplis Joſuæ, Ezræ & Nehemiæ. Joſua *cap.* 6. excommunicavit & anathematizavit. Similiter Ezras *cap.* 10: 8. minatur anathema: *Quiſquis non venturus eſſet intra triduum, anathema fore omnes facultates ejus: ipſum verò ſeparatum iri à congegratione deportatæ multitudinis*, & Nehemias *cap.* 13. *verſu* 25.

IX. Tertia ſpecies excommunicationis, eaque omnium graviſſima, eſt שמתא *Schammatha.* Hæc adjunctam habet exſecrationem, quâ homo coram hominibus & coram Deo fit exſecrabilis, & exitio divino deſtinatus. Per hanc ſpeciem homo poſt omnia humana media totaliter & finaliter ſoli divino

divino judicio deſtinabatur, ut eo periret, nec amplius ad Eccleſiam rediret.

Quæritur de hac voce שמתא *Schammatha*, unde derivatur?

Reſp. Quatuor ferè ſunt ſententiæ. 1. Nonnulli derivant à שמת *excludere, ſeparare, excommunicare.* Aliquando Schammatha idem denotat quod נדוי prima ſpecies excommunicationis, prout videre eſt in *Lex. Talmud. Buxt.* Rad. שמת: ſed quando contradiſtinguitur primæ ſpeciei tum denotat graviſſimam excommunicationem.

2. Alii putant eſſe vocem compoſitam ex שם vel שמא *Dominus* & אתה *venit*, Præteritum pro Futuro: quaſi diceret, Dominus certiſſimè veniet & ulciſcetur. Hanc Etymologiam probant ex 1 Cor. 16: 22. *Si quis non amat Dominum Jeſum Chriſtum, eſto anathema Maranatha.* Maranatha eſt vox Syriaca idem denotans quod שמא. א: מרן enim eſt *Dominus* & אתא *venit.*

3. Alii aliam vocis שמתא compoſitionem fingunt, quaſi denotaret שם מיתא *ibi mors*, quaſi mortis reus haberetur qui ita excommunicatus eſſet.

4. Alii quaſi שממה תהא *deſolatio erit.* Sed duæ poſteriores ſententiæ ſunt magis alluſiones quàm veræ Etymologiæ. Nos primam Etymologiam eligimus.

Hâc ſpecie videtur excommunicatus Alexander Faber ærarius 2 Tim. 4: 14. *Multa mala mihi exhibuit: reddat ei Dominus ſecundum facta ipſius.* Ita urbs Meroſa, Judic. 5. *Maledicite Meroſæ urbi.* Quando Judæi aliquem excommunicant, ſolent cornua & buccinas in Synagogis inflare, ad majorem horrorem tum ipſis reis, tum cœtui Eccleſiæ incutiendum.

X. Ex his videmus diſciplinam Eccleſiaſticam inter Judæos fuiſſe uſitatam; & propterea nemini mirum videri debet, ſi etiam aliqua in Eccleſiâ Chriſtianâ exerceatur. Judæi ſuos ſeverè tractant; hinc proverbium natum eſt inter Chriſtianos, *Hy is den Joden overgelevert*, h. e. ſeverè & duriter excipitur. Ex. gr. Si homicida politicè non puniatur, miſerrimè tamen Eccleſiaſticè excipitur. 1. Per tres annos in exilium pellitur. 2. Singulis diebus flagellatur flagellatione Judaicâ, h. e. accipit 39. plagas, & clamat altâ voce רוצח אני *ego ſum homicida.* 3. Nullæ carnes illi ſunt edendæ. 4. Nullum vinum eſt bibendum. 5. Crinis promittendus & barba. 6. Induſia nec alia veſtimenta ſunt abluenda. 7. Non eſt illi lavandum. 8. Brachium, quo homicidium perpetravit, catenâ ferreà collo alligatum ferre debet. 9. Paſſim ubique ita debet vagari. 10. Quibuſdam hæc imponitur pœna, ne uſpiam pernoctent ubi pridie pernoctârunt, ſed vagabundi inſtar Caini oberrent. 11. Sunt qui cuti nudæ thoracem ferreum induere debent. 12. Quidam ante Scholam in limine januæ jacere, & omnium pedibus conculcari debent.

Deinde ſi adulter Politicè non puniatur ſevero modo etiam excipitur. 1. Hyeme per aliquot dies inaquâ frigidâ ſedere tenetur: ſi omnia gelu adſtricta ſint, glacies aperitur; & illi nudo, ore tenus, quamdiu ovum igne duratur, intus ſedendum eſt. 2. Æſtate ſedendum illi eſt abſque omnibus veſtibus in formicarum acervo obthuratis tantùm naribus & auribus. Vel nudus per denſam apium turbam tranſeat oportet. Judæi ſimilibus pœnis Eccleſiaſticis peccatores, ſive pœnitentes, ſive non pœnitentes afficere ſolent. Vide de his pœnis & ſimilibus aliis Synagogam Buxt. *cap.* 47.

XI. Nemo ergo Eccleſiam noſtram, miniſterialiter tantùm exercentem in ſontes diſciplinam Eccleſiaſticam, leviculam ſanè reſpectu Judaicæ, accuſet novitatis; quaſi Eccleſia noſtra ex puro odio; vel ob alias rationes diſciplinam, tantum ex cerebro paſtorum quaſi fictam, exerceret. Diſciplina Eccleſiæ noſtræ conſiſtit ferè tantùm in admonitionibus, in precationibus, & in miniſterialiter ex nomine Dei ſecundùm Legem Divinam annunciando indignationem & iram Dei ob peccata, & æternam mortem ſi non reſipiſcant. Sed Judaica diſciplina conſiſtit in actionibus pœnalibus. Si homicidæ & adulteri inter Chriſtianos ita Eccleſiaſticè punirentur, haberent fortè aliquam obloquendi & obmurmurandi rationem; jam verò nullam rationis habent ſpeciem, quâ diſciplinam hanc ab humeris ſuis abjiciant. Hæc dicta ſufficiant de pœnis Eccleſiaſticis Judæorum.

Ita jam præter tertiam editionem Philologi Hebræi *abſolvimus* etiam tertiam Philologi *Hebræo*-Mixti editionem. *Anno* 1685. *edidimus ſecundam editionem Philologi Græci, cui in fine addidimus Tranſlationem Hebraicam omnium verſuum Chaldaicorum Veteris T.*

חזק ונתחזק

SPICILEGII PHILOLOGICI
CHILIAS.
SIVE
QUÆSTIONUM
ET
POSITIONUM,
PRÆCIPUE
Philologico - Hebraicarum & Judaicarum
CENTURIÆ DECEM.

ALLOQUUTIO AD BENEVOLUM LECTOREM.

Habes hîc, benevole Lector, decem centurias ſectionum & quæſtionum præcipuè Hebraicarum & Judaicarum. Cauſæ quæ me ad edendum hoc Spicilegium moverunt, ſunt præcipuè duæ: Prima *eſt, ut D. Studioſi in privatis collegiis defendendo, reſpondendo, & diſputando ſuper his quæſtionibus ſe mutuo exercere poſſent.* Altera *cauſa, ſunt quærelæ D. Studioſorum,* Philologiæ *Sacræ & Linguæ S. operam dantium, qui diſputaturi nonnunquam conquerebantur ſe Corollaria Philologica diſputationibus Philologicis adjungenda invenire, aut excogitare non poſſe; vel ſi alicubi illa in aliis diſputationibus invenirent, vel proprio Marte eadem excogitarent, ajebant ſe pleniorem explicationem illorum, vel argumenta, quæ in contrarium opponi ſolent, legere non poſſe. Ideo ut Philologiæ Studioſis ſuccurrerem, cogitavi ad hunc Philologum* Hebræo-*Mixtum addere* Spicilegium Philologicum, *continens mille poſitiones aut quæſtiones præcipuè Philologico-Hebraicas & Judaicas, quas per decem centurias, & per quinquaginta capita diſtribui. Quare hoc Spicilegium continet quinquaginta capita, & non plura vel pauciora? Quia reſpicit ad hunc Philologum* Mixtum, *in quo ſunt quinquaginta Diſſertationes. Singula igitur capita*

reſpon

reſpondent Diſſertationibus utriuſque Philologi Hebræi *&* Hebræo-Mixti : *nam ex iis multas quæſtiones, quæ in initiis capitum habentur, deſumſi. Non tantùm illas quæſtiones & ſectiones nudè propoſui; ſed nonnunquam aliqualem earum explicationem addidi. Coactus fui aliqando plures quæſtiones uni ſectioni includere, ne numerus centuriarum nimium excreſceret. Præterea ſemper addidi loca, in quibus Philologiæ Studioſi uberiorem & pleniorem quæſtionum propoſitarum explicationem inquirere poſſunt; exceptis tamen ſingulorum capitum ultimis binis quæſtionibus. Quare etiam illarum ultimarum quæſtionum loca non deſignantur? Ut Domini Studioſi diſcerent etiam propriis alis volare. Quando locus aliquis, unde quæſtiones illæ ſunt deſumtæ, allegatur, tum locus ille etiam eſt intelligendus de omnibus quæſtionibus præcedentibus, de quibus non dicitur ubinam inveniantur.*

Ex quibus libris quæſtiones & ſectiones hæ Philologicæ ſunt deſumtæ? Libri præcipui ſunt ſequentes. 1. Philologus Hebræus: *ex eo enim ſunt deſumtæ quæſtiones philologicæ, quæ ab initio in triginta quinque prioribus capitibus habentur.*

2. *Ex* Philologo Græco *ſunt excerptæ quæſtiones quæ in capitibus 36, 37, 38, 39, 40, 41, & 42. habentur uſque ad caput 43.*

3. *Quæſtiones quæ inveniuntur in capitibus 43. 44. &c. uſque ad finem, ſunt elicitæ ex Diſſertationibus & Exercitationibus Buxtorfii. Quæſtiones ex his libris deſumtæ, implent primam quartam capitum partem: nam ſingula ferè capita conſtant quatuor partibus;* prima *conſtat quæſtionibus ſive ſectionibus Philologico-Hebraicis*; ſecunda *Hebraico-mixtis;* tertia *Controverſiis Judaicis in capitibus imparibus, vel Ritibus Judaicis in capitibus paribus*; quarta *denique pars conſtat quæſtionibus indifferentibus.*

4. *Quæſtiones, ſecundam ſingulorum capitum partem implentes, habentur ſuprà in Philologo Hebræo*-Mixto: *& propterea quando dicitur,* Vide ſuprà, *tum intelligitur hic antedictus Philologus Mixtus.*

 5. *Quæ-*

5. *Quæſtiones, tertiam ſingulorum capitum, ſcil. imparium, partem conſtituentes, ſunt excerptæ ex* תשובת יהודה, *h.e. ex libro Clariſſimi D. Hoornbeeck, olim præceptoris mei venerandi, quem contra Judæos conſcripſit. Illa pars conſtat Controverſiis Judaicis.*

6. *Quæſtiones verò in capitibus paribus ſunt deſumtæ ex* Synagoga *Clariſſimi D. Buxtorfii, editionis poſtremæ, quam D. Joh. Buxtorfius, fil. multis rebus ſcitu neceſſariis, & non ita ubiqve obviis auxit. Hæc pars comprehendit Ritus vivendi Judaicos. Hi ſunt libri præcipui, quos Studioſi ſuper his quæſtionibus Philologicis conſulere poſſunt.*

Ex hâc Chiliade quæſtionum videbit Lector, quàm uberrimum & utiliſſimum, imo neceſſarium ſit ſtudium Linguarum & Philologiæ: nam pleræque quæſtiones hîc propoſitæ, præterquam quod ſint jucundæ lectu, etiam Theologis ſunt ſcitu neceſſariæ: propterea decrevi eaſdem tali ordine, quo hîc proponuntur, publicè poſt textualem linguarum explicationem enodare. Nunquam idem caput implevi eâdem materiâ; ſed diverſas materias in iiſdem capitibus ſemper conjunxi: nam varietas ſolet delectare, eſtque quaſi condimentum aliquod, quod ſolet ſtudium linguarum, per ſe ſterile, & non ita ex ſe gratum quàm quidem aliæ ſcientiæ & artes, jucundum & gratum palato facere. Si tamen quis velit vel omnes quæſtiones Philologico-Hebraicas, vel Hebraico-Mixtas, vel Controverſias Judaicas, vel Ritus vivendi Judaicos, vel etiam quæſtiones indifferentes ordine legere & enodare, reliquis omiſſis, eas ordine evolvat: nam in margine eæ diſtinguuntur per numeros. Numerus enim 1. *cum H. denotat quæſtiones Hebraicas; Numerus* 2. *cum M. Hebræo-Mixtas; Numerus* 3. *cum C. in capp. imparibus Controverſias Judaicas, in paribus verò cum R. Ritus vivendi Judaicos: ſed numerus* 4. *cum I. denotat quæſtiones indifferentes. Vale.*

CEN-

CENTURIA PRIMA

Quæſtionum & Poſitionum præcipuè Philologico-Hebraicarum & Judaicarum.

CAPUT I.

Sectio I. NUlla verſio S.Scripturæ, licet ſit antiquiſſima, & à multis Eccleſiis approbata, eſt authentica. *I. H. Sectiones Hebraicæ.*

2. Judæi ſunt nimis ſuperſtitioſi circa externum corticem S. Scripturæ, & Muhammedani circa Alcoranum.

3. Vetus T. poteſt vocari. 1. מִקְדַּשׁ־יָהּ *Sanctuarium Dei.* 2. כִּתְבֵי הַקּוֹדֶשׁ *ſcripta ſanctitatis.* 3. סִפְרֵי הַקּוֹדֶשׁ *libri Sanctitatis.* 4. מִקְרָא *lectura*, & 5. עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *viginti quatuor*, licet ſint 39. libri in Veteri T. nam quidam parvi libri conjunguntur.

4. Credimus Galatinum in antiquis libris MSS. inveniſſe nomen *Jehova* ſcriptum tribus literis Jod. Ipſe in Maimonide meo MS. quem poſſideo, qui ante ducentos & viginti annos in membrana nitidè eſt deſcriptus, diverſa talia exempla inveni. *Vide de his anteced. ſect. diſſert.* 1. *Philologi Hebræi.* *2. Hebræo-mixtæ.*

5. Verſio Latina Pontificorum vocatur *Vulgata*; quia eſt mixta ex antiquâ Italâ & Hieronymi verſione. Ergo ea in totum non eſt tranſlata ab Hieronymo.

6. Malè Concilium Tridentinum eam verſionem tanquam authenticam & Divinam canonizavit; & propterea multi Pontificii meritò ſe illi decreto oppoſuerunt.

7. Ignorantia linguarum originalium & imaginaria confirmatio quorundam falſorum fidei Pontificiæ dogmatum per Latinam verſionem extorſerunt decretum de verſione illâ canonizandâ.

8. Verſio Vulgata, licet eadem Anno 1590. à Sixto V. & quidem propriâ manu in multis benè, & à Clemente VIII. biennio pòſt meliùs ſit correcta, nihilominus adhuc multis ſcatet vitiis. *Vide ſuprà, h. e. in Philologo mixto diſſert.* 1.

9. Hebræus, Johannes, Heva malè ſcribuntur Ebræus, Joannes, Eva ſine aſpiratione literæ H. *3. C. Prolegom. ad Controverſias Iudaicas.*

10. An Judæi ob lepram & ſcabiem, atque aliorum morborum fœtorem & contagium Ægypto ſint expulſi? Neg.

11. An Judæi unquam in Egypto vel alibi aſinum, aut ſuem, ut ait Petronius; vel Bacchum, ut ſcribit Plutarchus *Sympoſiar. lib.* 4. vel nubes & Cœli numen coluerint? Omnia ſunt ficta.

12. Nemo ſcit ubi decem Tribus, olim ſub Rege Aſſyriorum, Salmanaſſare abductæ 2 *Reg.* 17. jam latitent. An in Tartariâ, Chinâ, Æthiopiâ, Mediâ, &c. uti vult Menaſſe in *Spe Iſraëlis*? Neg.

13. An Judæi in religione ſuâ ſine fide in verum Meſſiam poſſint ſalvari? N.

14. An conditio Chriſti abjecta; aut bella, quæ geruntur à Chriſtianis; vel ſectarum multitudo ſint legitima ſcandala & offendicula, quæ Judæis debent remoram injicere, quo minus ad Chriſtianam veniant Eccleſiam? Neg.

15. An hodierna religio Chriſtiana ſit contraria antiquæ religioni Judaicæ, quæ fuit temporibus Davidis, &c.? Neg. An diverſa? Aff.

16. Peccant Germani extorquentes à Judæis teſſeras; vel urgentes temerariam baptizationem; aut nominis Jeſu pronunciationem; vel ſuſpendentes eos ex pedibus, incitatis canibus ad eos lacerandos & devorandos. An Judæi circumferant hîc in Belgio ſecum teſſeras? Non magis quàm Chriſtiani.

17. An conſultum ſit infantes Judæorum invitis parentibus baptizare, uti in Oriente Heraclius, in Franciâ Rex Dagobertus, aliique alibi tentârunt? Neg.

18. Converſioni Judæorum benè inſerviunt conciones Chriſtianæ, quæ Romæ, Venetiis, Pragæ, Caſſellis, & in aliis locis à Chriſtianis coram Judæis habentur. *Vide de his Cl. Hoornbeekii Prolegomena in libro contra Judæos.*

4. I. Indifferentes.

19. An Jephte immolârit filiam ſuam? Non. Si immolaſſet an graviter peccaſſet contra legem Dei? Graviſſimè. An promiſit ſe immolaturum filiam ſuam ſi forte occurreret? Non. An peccaſſet ſi tantùm promiſiſſet? Imo. Si promiſiſſet, an tenebatur promiſſis ſtare? Non,

20. An Jepthe peccârit quod propter promiſſa ex filiâ ſua fecerit virginem quaſi veſtalem; adeo ut ſemper debuerit manere virgo? Aff. Nam illa non erat eatenus in ipſius poteſtate.

Caput II.

I. H Diviſio V. T.

Sect. 1. Græci malè dividunt Vetus T. in libros Legales, Propheticos, (h. e. Hiſtoricos & Propheticos propriè dictos) & libros Pſalmorum, ſub quibus continentur libri carminum; ut *Job, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes*, & *Canticum Canticorum*. Nec Chriſtus eam diviſionem Luc. 24. 44. approbavit, quando aït; *Oportet impleri omnia, quæ de me ſcripta ſunt in lege Moſis, Prophetis & Pſalmis.*

2. Etiam Judæi Vetus T. malè dividunt in libros *Legales*, *Propheticos* & *Hagiographos*. Nec illa diviſio videtur eſſe ab Eſrâ.

3. Judæi

3. Judæi non habent ſufficientes cauſas, ob quas quinque libellos, ſcil. *Canticum Cant. Ruth, Threnos, Eccleſiaſten* & *Eſtheram* immediatè poſt libros Moſis collocent. Threnos Jeremiæ ſolent legere die nono menſis Julii; quia ſtatuunt hoc die Templum primum & ſecundum igne immiſſo periiſſe. Propterea ſigna triſtitiæ hoc die oſtentant; uti videre eſt ſuprà in figura pag. 305.

4. Chriſtiani benè dividunt Vetus T. in quatuor partes, ſcil. in libros *Legales, Hiſtoricos, Doctrinales* ſive Poëticos, & *Propheticos.*

5. *Ordo & appellatio* librorum Veteris T. meliùs in omnibus Bibliis aliarum linguarum cum materiâ Veteris T. conveniunt, quàm in Bibliis Hebraicis. *Vide de his diſſert. 2. Philol. Hebræi.*

6. Non eſt veroſimile unquam famoſos illos LXX. vel LXXII. Interpretes Græcos in rerum naturâ fuiſſe. Judæis non facilè eſt habenda fides, quando de hoc numero loquuntur. *2. M. Verſio 70. Interp.*

7. Ptolomæus Philadelphus 300. circitèr annis ante Chriſtum curavit adornari verſionem Græcam, ut augeret bibliothecam ſuam.

8. Ficta ſunt. 1. Quod Interpretes LXXII. fuerint ex 12. Tribubus Iſraëlis, & quod fuerint Viri ה Sanhedrin. 2. Quod in 72. cellulis ſederint, licèt earum rudera in inſulâ Pharo oſtendantur, & conſpecta dicantur à Juſtino Martyre, uti ipſe de ſe teſtatur. 3. Quod 72. dierum ſpatio eam compoſuerint. 4. Quod in minimis convenerint. *Vide ſuprà diſſert. 2.*

9. An Judæi habeant veras cauſas ſeſe ſupra alios extollendi, alioſque infra ſe deſpiciendi: 1. quia ex antiquiſſimâ proſapiâ Patriarcharum ſunt oriundi: 2. quia ſunt circumciſi: 3. quia Deus cum ipſis oraliter ſæpe loquutus eſt: & 4. quia ipſis dedit mandatum gentes exſcindendi, cum Canaan ingrederentur? Neg. *3. Ritus Judaici:*

10. Tredecim articuli fidei à Maimonide, qui obiit anno Chriſti 1104. compoſiti, ut fidem Chriſtianam apud Judæos convelleret, falſam & odioſam redderet, Judæoſque ab illâ averteret, ſunt plerique falſi & S. Scripturæ contrarii.

11. Errat R. Joſeph Albo, qui fidem Judaicam tantùm tribus articulis inniti vult, ſcil. 1. Unitati Dei, 2. Legi Moſis è cœlis datæ. 3. Æternæ remunerationi bonorum, & æternæ pœnæ malorum operum.

12. An filius patrem & uxor maritum, orantes per integrum annum quotidie orationem קדיש *Kaddiſch*, poſſint liberare ex purgatorio? Neg.

13. An Patriarchæ ideo deſiderarint in Terrâ ſanctâ ſepeliri, ut omnium primi reſurgerent, vel ut eorum corpora eſſent libera à circumvolutatione per cavernas terræ donec in terram ſanctam perveniant: nam nonnulli credunt extra eam non fore reſurrectionem? Non.

14. An Adamus ante Hevam habuerit aliam uxorem nomine Liliſam? Non. An Liliſa eum in finem ſit creata ut puerulos octavo, & puellas vigeſimo primo die à nativitate occideret? Neg.

15. An ſit ſuperſtitioſum eam ex cubiculo puerperæ proſcribere, exprimendo in omnibus parietibus, & ſupra omnes feneſtras ac januas has voces אדם חוה חוץ לילית *Adam, Chavva, Chutz Lilith*. h.e. *Adam, Heva, apage te Lilith*? Imo. An etiam ſit ſuperſtitioſum ſi tria nomina Angelorum סנוי סנסנוי וסמנגלף *Senoi*, *Sanſenoi*, *&* *Samnangeloph* addantur, vel ſola membrenæ inſcribantur, & infantibus pro amuletis appendantur, ut eſſent tuti contra inſultus Liliſæ? Imo.

16. An Judæi jam teneantur infantes circumcidere? An item redimere primogenitos ſecundùm Exod. 24. ***Primogenitum filiorum tuorum redimes***? Non.

17. An etiam alius, qui Sacerdos non eſſet ſub V. T. circumcidere potuerit? Imo. Nam ſacramenta V. T. non erant miniſterio ſacro alligata, uti Sacramenta N.T. Hinc non ſequitur, Zippora *Exod.* 4 circumcidit infantem (an benè non diſputamus) ergo in N.T. etiam fœminis licet baptizare. Patresfamilias ſæpe circumciderunt, & hodie quilibet, etiam tonſor, imo puer, uti ipſemet vidi, circumcidere infantem poteſt.

18. Si circumciſio ſub N.T. adhuc eſſet mandata; An Judæi tenerentur infantes ægrotos octavo die circumcidere? Non. Si infans moreretur ante octavum diem, an neceſſarium eſſet talem infantem ſupra ſepulchrum in cœmeterio circumcidere, eique nomen imponere, ut Deus ejus eſſet memor in mortuorum reſurrectione, ut faciunt Judæi? Neg. ***Vide de his Præfationem, & caput*** 3. & 4. ***Synagogæ Buxtorfii, edit. poſt.***

4. 1. 19. An ſerpens ante maledictionem pedibus inceſſerit? Non. An igitur ita inceſſerit ſicuti jam, ſupra ventrem? Imo, ſed ſine moleſtia.

40. 20. An verbum קרן *Exod.* 34: 35. occurrens, benè vertatur per ***cornutum***? Et an inde benè probetur Moſen fuiſſe cornutum? Neg. An ergo hallucinantur qui Moſen cornutum pingunt? Imo.

CAPUT III.

1. H. Diſtinctio cap. & verſuum.

Sectio 1. DIſtinctio verſuum Veteris T. Hebraici non eſt à Maſorethis Tyberienſibus, ſed ab ipſis Auctoribus librorum; & per conſequens eſt authentica.

2. Superſtitioſum eſt bis exprimere in Bibliis Hebraicis quatuor penultimos verſus librorum *Jeſaiæ*, *Malachiæ*, *Threnorum & Eccleſiaſtis*.

3. Diſtinctio capitum Veteris T. non eſt addita ab ipſis Auctoribus librorum, ſed eſt demum inventa ante 500. vel 600. circitèr annos. A quibus? Neſcimus. Judæi diviſionem capitum à Chriſtianis inventam retinent & approbant.

4. Di-

4. Diſtinctio capitum V. T. ubique non ſatis benè eſt inſtituta: ideo non malum fuiſſet ſi Interpretes novæ verſionis Belgicæ in nonnullis locis diſtinctionem capitum mutaſſent, uti ſubinde fecerunt Junius & Tremellius in verſione Latina. *Vide diſſert. 3. Philol. Hebræi.*

5. Famoſi Interpretes Græci, abuſivè LXX. dicti, videntur totum Vetus T. in linguam Græcam tranſtuliſſe, & non ſolum Pentateuchum. *2. M. Verſio 70. Interpr.*

6. Iidem non tranſtulerunt libros Apocryphos in linguam Græcam.

7. Verſio illa magni licèt fuerit æſtimata à Gentilibus, Judæis, aliiſque, non tamen eſt authentica, nec pro authenticâ ulli eſt obtrudenda.

8. Falſa ſunt ſeqq. 1. Quod Interpretes Græci tredecim loca Veteris T. datâ operâ aliter tranſtulerint, quàm Hebraica veritas poſtulat. 2. Quod Judæi Jejunium ob adornandam vel adornatam verſionem indixerint. 3. Quod terra tum temporis tribus diebus fuerit tenebris obducta. *Vide ſuprà diſſert. 3.*

9. An Judæi non crudeliter agant, quod Karæos ad ſe venientes non recipiant, niſi prius ad Turcas vel Chriſtianos deflexerint? Imo. *3. C. Proleg ad contr. Jud.*

13. Scandala & offendicula non levia præbet Judæis, quo minus convertantur, papiſmus; ſcil. 1. Quod lex Papæ pluris fiat quàm ipſius Dei. 2. Quod colantur Sancti & imagines Sanctorum. 3. Quod præceptum ſecundum ex decalogo ejiciatur. 4. Quod Deus impanatus adoretur & colatur. 5. Quod viri, ſive Juvenes, & fœminæ, intrent monaſteria. Et 6. Quod fingant nugatoria miracula.

11. An benè faciant, qui Judæos ut Judæos ob religionem Judaicam comburunt? Aut qui eos vexant, aut perſequuntur? Peſſimè

12. An verum ſit, quod vulgo in Hiſtoriis legitur, Judæos quotannis, die Paraſceves Paſchatis, infantem Chriſtianum clam ſuffuratum in opprobrium Chriſti mactare, vel crucifigere? Credimus hoc à quibuſdam Chriſtianis ad aggravandum odium Chriſtianorum in Judæos eſſe effictum.

13. An conjugia Judæorum cum Chriſtianis ſint permittenda? Non.

14. An leges Civiles & Eccleſiaſticæ benè Judæis interdicant omni magiſtratu, omnique regimine in Chriſtianos? Aff.

15. An Judæis ſit concedenda licentia conducendi ſervos Chriſtianos & ancillas, & eorum operâ promiſcuè in ædibus ſuis utendi? Non.

16. Præſtat Judæis dare veniam habitandi inter Chriſtianos, & quidem Reformatos, quàm inter Pontificos, Gentiles, aut Muhammedanos. Non tamen iis facilè Synagogæ ſunt concedendæ.

17. Intolerandum eſt inter Chriſtianos, quod Judæi hîc in Belgio artem typographicam exercentes, libros edant, eoſque approbent pro ſuâ fide

contra fidem Chriſtianorum.

18. Utrum conſultius ſit Judæos habitare in ſeparatis plateis, & certâ aliquâ notâ in externo veſtitu diſtingui à Chriſtianis, uti Francofurti & alibi fieri ſolet, vel croceos aut flavos pileos capitibus imponere, ne ignoti in Chriſtianorum conſortia ſeſe intrudant; An verò paſſim inter Chriſtianos ſine aliquâ notâ diſtinctivâ? Aff. prius, Neg. poſt. *Vide Proleg. Hoornbekii contra Judæos.*

4. J. 19. An Judæi colant verum Deum? Non. An fictitium aliquod Numen? Non. An non ex parte colant verum Deum? Aff.

60. 20. An furtum bonorum, etiam maximum, ſecundùm legem Dei ſit capitale? Non. An non furtum aliquod bonorum, cum effractione ædium conjunctum, ſecundùm legem Dei fuerit capitale? Aff. An furtum, ex. gr. ovis, bovis, equi, &c. quod in V. T. compenſabatur reſtitutione in lege mandata, poſſit jam ſub N. T. graviùs puniri? Imo. Nam in V. T. animalia ruri non relinquebantur ſola; ſed ſemper adjunctos habebant paſtores, qui ea ſervare poterant: ſed ſub N. T. agri ſunt diviſi, & animalia non amplius noctu in noſtris regionibus ita commodè ſervari poſſunt, ſicuti olim ſervabantur.

CAPUT IV.

I. H. Sectiones Pentateuchi.

Sectio I. Literæ ם & ף, paſſim in Pentateucho occurrentes, poſſent, nullum uſum jam habentes, illæſo textu Hebraico omitti: non enim ſunt additæ à Moſe: & propterea *Deut.* 5. poſt illa verba, *Non concupiſces uxorem proximi tui*, litera ם non diſpeſcit decimum præceptum in duo.

2. Diviſio Pentateuchi in quinquaginta quatuor Paraſchas, ſive Sectiones majores, habet aliquem uſum, & videtur eſſe inventa ab Eſra Propheta.

3. Superſtitioſum eſt, abſoluta ultima ſectione Pentateuchi, ſtatim incipere primam, eamque nolle inchoare ipſis Kalendis novi anni.

4. Lectio Haphtararum, h.e. ſectionum propheticarum, videtur introducta annis 170. ante Chriſtum ob tyrannidem Antiochi interdicentis legere Pentateuchum. Vide eas enumeratas in fine Bibliorum Hebr.

5. Pompa illa externa circa Pentateuchos MSS. quotannis in feſto *lætitiæ legis*, & aliis temporibus adhiberi ſolita, redolet ſuperſtitionem.

6. Phariſæus, Luc. 18: 12. *bis hebdomade* jejunans, jejunavit diebus Lunæ & Jovis. *Vide de his diſſert. 4. Philol. Hebræi.*

2. M. Verſio 70. Interpr.

7. Famoſa Verſio Græca, quæ vulgò vocatur LXX. Interpr. non eſt tranſlata ex textu Chaldæo vel Samaritano, ſed ex textu Hebræo.

8. Stylus verſionis Græcæ poteſt vocari Hebræo-Græcus vel Hebraizans.

9. Cau-

9. Cauſæ, ob quas in verſionem Græcam tam enormis à textu Hebræo irrepſit diſcrepantia, ſunt ſeqq. 1. Quia Interpretes uſi fuerunt exemplari corrupto quoad conſonantes & quoad vocales. 2. Quia videntur non benè calluiſſe linguam Hebræam. 3. Quia vocibus Hebraicis nonnunquam Syriacum vel Arabicum ſenſum indiderunt. 4. Quia ſæpe magis ſenſum quàm verba reſpexerunt. Et 5. Quia Scribæ nimis oſcitanter textum Græcum exſcripſerunt.

10. Hodierna verſio Græca non eſt eadem illa, quam olim famoſi Interpretes Græci ſub Ptolomæo Philadelpho compoſuerunt.

11. Spiritus S. in N. T. non tantùm in allegationibus ex V. T. uſus eſt verſione Græca, ſed ſæpe ipſo textu Hebræo. Quatuor ſunt præcipuæ editiones verſionis Græcæ, ſcil. *Complutenſis*, *Veneta*, *Alexandrina & Romana. Vide ſuprà diſſert.* 4.

12. An Deus expreſsè mandaverit circumciſionem eſſe inſtituendam in præputio pudendi? Expreſſam de præpuito pudendi abſcindendo non invenimus legem. Unde ergo colligitur, quod Deus mandaverit abſciſſionem talis præputii? 1. Ex dolore Sichemitarum *Gen.* 34. qui tertio die præ dolore ſe non potuerunt defendere. 2. Quia circumciſio in fœminis non habuit locum. *3. R. de Circumciſione.*

13. An Judæi glandulæ omnimodam retectionem, פְּרִיעָה vocatam benè probent ex *Joſ.* 5: 2. *Et iterandò circumcidito filios Iſrael ſecundò?* Neg.

14. Poſito quod circumciſio eſſet mandata, An non Judæi ſunt nimis ſuperſtitioſi circa ejus circumſtantias? Imò. Quales ergo adhibent circumſtantias à Deo non mandatas? Has. 1 Quod juxta compatrem collocent ſedile vacuum, in quo putant Eliam prophetam ſedere. 2. Quod ſedile illud triduo exacto demum loco ſuo movere audeant. 3. Quod præputium in arenam projiciant; *primò*, ut indicent ſemen ſuum fore inſtar arenæ maris: *ſecundò*, ut in memoriam revocent verba Bileami dicentis Num. 23: 10. *Quis dinumerare poſſet pulverem Jacobi? tertiò*, ut cibarent antiquum ſerpentem, qui Adamum in paradiſo ſeduxit. 4. Quod in convivio circumciſionis non debeant eſſe pauciores decem convivis, qui omnes egreſſi ſunt annum decimum tertium, &c. *Vide hîc figuram circumciſionis.*

15. Utrum Judæi per 40. annos non circumciderint in deſerto infantes ſuos ex malitia & inobedientia; an vero quia Boreas in deſerto toto illo tempore non ſpiravit, uti volunt Judæi? Aff. pr. Neg. poſt.

16. Quare Deus voluerit infantes circumcidi octavo die, & non ſeptimo, nono, decimo, undecimo, duodecimo, vel alio aliquo die? Quia ſeptem dies durabat cæremonialis immunditices, *Levit.* 12: 2.

17. An Judæi, volentes obſervare leges cæremoniales, benè faciant, quod mulierem dicant impuram tantùm 40 dies, ſive filium ſive filiam enixa ſit, cum Deus *Levit.* 12: 5. voluerit eam fore immundam 80 dies quando filiam peperit? Non. Quare Judæi mutarint 80 dies in 40? Ob Karræos, qui præciſè verba legis obſervant. Et quia Judæi Rabbanitæ Karræos oderunt, ideo nolunt eos imitari.

18. An Judææ mulieres, abſolutis 40 ſive 80 diebus, teneantur ſe aquâ frigidâ, etiam mediâ hyeme, abluere, antequam cum maritis ſuis cubare audeant? Non. *Vide Synag. Buxt. cap.* 4. & 5.

4. *I.* 19. Multa dicta Jobi & amicorum, ut & aliqua in Pſalmis non ſunt in ſe authentica authentiâ normæ, ſed hiſtoriæ tantùm.

10. 20. An propterea pleræque Radices vocum Hebraicarum conſtent tantùm tribus literis ut iis denotetur S. S. Trinitas? Et an tres literæ conſtituant tantùm unicam Radicem propter unitatem Eſſentiæ? Neg. utr.

Caput V.

1. H. de Pentateucho, &c. *Sect.* 1. Pentateuchus à Moſe eſt conſcriptus & punctatus. An etiam ab illo eſt diviſus in quinque libros? Non. A quo igitur? Veroſimile eſt hoc factum eſſe ab Interpretibus Græcis: nam tituli librorum ferè ſunt Græci. An non tituli בראשית *Geneſios*, שמות *Exodi*, ויקרא *Levitici*, &c. ſint Hebraici? Olim fuerunt tantùm tituli ſectionum legalium; ſed poſtea, præter ſectiones, etiam libros Pentateuchi diſtinxerunt.

2. Judæi ſunt nimis curioſi quando ex Pentateucho eliciunt 613. præcepta; 248 Affirmativa propter totidem membra corporis humani; & 365 Negativa propter totidem dies in anno ſolari, vel propter totidem venas in corpore humano.

3. An Judæi illa omnia præcepta hodie tenentur obſervare? Non. An Deus mandavit Judæis ציצית *Fimbrias* eum in finem, ut præcepta illa 613 in individuo ſibi revocarent in memoriam? Neg. *Vide diſſert.* 5. *Phil. Hebr.*

2. M. de Targum. 4. Populi ignorantia occaſionem dedit tranſlationi ſive paraphraſi Chaldaicæ, quæ unicâ voce communiter Targum nominari ſolet.

5. Paraphraſes Chaldaicæ Onkeloſi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas ſunt compoſitæ circa tempora Chriſti; & nullæ, vel hæ, vel aliæ datâ operâ à Judæis ſunt corruptæ.

6. In Danielem, Ezram & Nehemiam non datur Targum. An etiam in Chronica? Anno 1680. & 1683 edita eſt Auguſtæ Vindel. Paraphraſis in primum & ſecundum librum Chronicorum.

7. Auctores Paraphraſium Chaldaicarum non fuerunt Prophetæ.

8. Miracula illa, quæ temporibus adornatæ paraphraſios dicuntur facta; ſcil.

ſcil. 1. quod Terra Sancta per 40. leucas fuerit concuſſa; 2. quod vox è cœlis fuerit audita; 3. quod volatilia chartæ inſidentia fuerint combuſta; 4. quod Angeli è cœlis deſcenderint, pro fabulis habemus.

9. Cognitio paraphraſium eſt Chriſtianis utilis: Judæi enim ex iis aliquando fortiùs convincuntur, quàm ex ipſa S. Scripturâ. *Vide ſuprà differt.* 5.

10. An licet uti medico Judæo? Imo. An indifferenter ubi æquè periti ſunt medici Chriſtiani? Non. *3. C. P. olegom. ad Controv. Jud.*

11. An Judæi converſi ſunt ſpoliandi omnibus ſuis bonis ſub prætextu quod ea omnia per uſuram iniquè ſibi acquiſiverint? Neg.

12. Quomodo מורה *More* doctor, differt à Rabbi? Rabbi denotat vulgarem Rabbinum, ſed *More* promotum doctorem. Rabbi eſt titulus qui fuit uſitatus à temporibus Chriſti, ſed titulus *More* demum ante ducentos annos in Germania ortus eſt. Quare excogitarunt Germani adhuc novum titulum? 1. Ut imitarentur Chriſtianos, quos videbant ſæpè promovere doctores. 2. Ut licentiam ſcribendi libellos repudii & ſponſaliorum, quos vulgares Rabbini ſæpe non benè ſcribebant, coarctarent, & his doctoribus tantùm concederent.

13. An laudanda eſt conſtitutio Haſſiæ principis Georgii ſuper recipiendis in ditionem ſuam Judæis, qua ſolemni primùm juramento ſe obſtringunt, quod nullos ſecum habituri ſint libros, fidei Chriſtianæ contrarios; deinde ſe nihil contumelioſum dicturos contra Chriſtum, fidem aut religionem Chriſtianam? Summoperè.

14. An liber Maimonidis, *More Nebhochim* vocatus, legitimè à Judæis Gallis ſit combuſtus, & ſimul cum auctore condemnatus? Illegitimè.

15. An Judæi ante finem mundi ſunt adhuc ad fidem Chriſtianam convertendi? Aff. An iidem Salvatorem noſtrum pro Meſſia ſunt recepturi? Aff. An ſinguli Judæi ſunt convertendi? Non videtur.

16. Utrum, quando convertentur Judæi, Eccleſia rurſus ſit transferenda à Chriſtianis ad Judæos, uti olim ea fuit tranſlata à Judæis ad Chriſtianos; An vero Judæi ſint aggregandi ad Chriſtianos? Multi ob malam Chriſtianorum vitam, & Verbi Divini contemptum non ſine cauſa prius metuunt & ſentiunt.

17. An Daniel revera fuit Propheta? Imo. An ergo immeritò à Judæis è numero Prophetarum ejicitur, & ad Hagiographa ablegatur? Imo.

18. An Hagiographa ſunt divinæ, & ejuſdem auctoritatis cum libris Moſaicis & Propheticis? Aff. *Vide prolegom. Hoornbekii contra Judæos.*

19. Hodierni Judæi benè dividuntur in Karræos & Rabbanitas. Quorum Karræi videntur propago? Veterum Sadducæorum. Quorum Rabbanitæ? 4. 11.

nitæ? Phariſæorum. Diſſentiunt in multis à ſe invicem.

100. 20. Vox כארי occurrens *Pſal.* 22:17. debet explicari per *ſicut leo*, & non per *transfoderunt*, uti plerique Interpretes faciunt.

CENTURIA SECUNDA.

Caput VI.

1. *H. de Prophetis.*

Sect. 1. PRopheta, qui vocatur נביא, חוזה, רואה, צופה, & אישהאלהים nunquam inſignitus eſt titulo Rabban, Rabbi, Ribbi, Rab, vel Mar. Quare? An quia tituli illi non fuerunt ſatis ſufficientes ad exprimendam excellentiam eorum? Non. Sed quia non quærebant tam vanos & oſtentatorios titulos.

2. Differentiæ illæ quinque, quæ vulgo inter Moſen & alios Prophetas ſtatuuntur, non ſunt certæ, ſed quædam ex illis ſunt falſæ. Propheta *Jeſaias*, regio ſanguine natus, dicitur ſerrâ diſſectus, *Jeremias* lapidibus obrutus, & *Ezechiel* occiſus.

3. Olim Judæis non benè ante trigeſimum annum interdicta fuit lectio capitis 1. Geneſios; capitis 1. & octo capitum ult. Ezechielis, & Cantici Cantic. An interdictum adhuc durat? Non.

4. Olim duodecim Prophetæ minores in unum volumen compingebantur, *Actor.* 7:24. Jonas non fuit filius viduæ Sareptanæ, quem Elias ex mortuis ſuſcitavit; nec Malachias fuit Angelus de cœlo lapſus, uti vult Origines. *Vide diſſert.* 6. *Philol. Hebræi.*

2. *M. de Targum.*

5. An Paraphraſes Chaldaicæ injuriâ temporis in quibuſdam locis ſunt corruptæ? Imo. Hoc apparet ex varietate inter diverſas editiones, & ex citationibus vocum, quæ jam in paraphraſibus ita non inveniuntur.

6. An ullæ paraphraſes ab ipſis auctoribus ſunt notatæ vocalibus aut accentibus? Nullæ. Hoc apparet ex אוי, tribus matribus lectionis, quæ in Edit. Veneta adhuc conſpiciuntur; ſed ex edit. Baſilienſi ferè ejectæ ſunt.

7. Utrum præſtet omnes paraphraſes punctare ſecundùm punctationem, quæ in Daniele & Ezrâ obſervatur; an verò præſtet cuique paraphraſtæ ſuam relinquere dialectum, & ita punctare, atque tales literas retinere, quæ illi tempori, quo paraphraſis fuit conſcripta, conveniebat? Neg. pr. Aff. poſt. Nam aliter elegantia linguæ, quæ tum temporis fuit obſervata, periret.

8. A quibus omnes paraphraſes ſunt ornatæ vocalibus? Et à quo ſola paraphraſis Onkeloſi ornata eſt accentibus? Neſcitur.

9. Quare ſola Onkeloſi paraphraſis eſt ornata accentibus? Fortaſſe propterea, ut lectionem ejus ſuaviorem & jucundiorem redderent: nam Judæi

Poculum zelotypiæ. 489.

Sepultura Judæorum. 483.

Circumciſio. 381.

Judæi tenentur ſingulis hebdomadibus ex eâ ſectionem majorem legere.

10. Utrum paraphraſes illæ ſint tranſlatæ verbotenus, an verò Paraphraſtæ ſæpe magis ſenſum reſpexerint quam verba? Paraphraſtæ in multis locis verbotenus tranſtulerunt, ſed in aliis videntur juſtum commentarium feciſſe. An non Paraphraſtæ aliquando optimè, imo Chriſtianè, nonnulla tranſtulerunt? Imo: ubi enim Judæi benè aliquid dicunt, ibi nemo melius; ſed ubi malè, ibi etiam nemo pejus.

11. An non multa Veteris T. loca difficiliora ſecundùm mentem paraphraſtarum ſunt exponenda & transferenda? Imo.

12. An Onkelos fuerit Titi Veſpaſiani ſororius, qui poſt Urbis excidium ejurato gentiliſmo factus fuit Proſelytus, uti communis eſt Judæorum ſententia? Non videtur: nam noſter Onkelos factus eſt proſelytus 40. annis ante Chriſtum: ſed Titi ſororius vixit 70. præter propter annis poſt Chriſtum. An igitur fuit Aquilas Ponticus, vel Akilas? Non. Quis igitur? Schickardus in *Bechinath Happ.* p. 25. putat noſtrum Onkeloſum fuiſſe Chriſto coætaneum, & Gamalieli juſta feciſſe, ac 70. thuris libras in ipſius buſta honoris ergò inſumſiſſe. An fuit proſelytus? Imo.

13. An Onkelos etiam alias paraphraſes, præterquam in Pentateuchum compoſuit, uti vult Galat.? Non. An ipſius paraphraſis eſt laudanda? Imo.

14. Targum Hieroſolymitanum ita vocatum vel ab urbe unde prodiit, vel à dialecto quâ conſtat, eſt incerti Auctoris. An igitur dialecto Hieroſolymitanâ conſtat? Imo. Quotuplex igitur eſt dialectus Chaldæa? Triplex. 1. Babylonica, quâ uſi ſunt Daniel, Eſras, Onkelos, Jonathan in Prophetas; & auctores Talmudis Babyl. 2. Eſt Hieroſolymitana, quæ fuit Judæis, Hieroſolymis & in circumjacentibus regionibus habitantibus familiaris. Hâc uſi ſunt Jonathan in Pentateuchum, auctores Talmudis Hieroſol. & auctor libri Zohar. 3. Eſt dialectus Syra Comagena, quâ Novum T. Syriacum eſt conſcriptum. An hoc Targum adhuc totum alicubi ſupereſt? Non: ſed tantùm quædam fragmenta inveniuntur. *Vide ſuprà diſſert* 6.

15. An Mordechai uberibus ſuis lactavit Eſtheram reginam? Et an propterea tot honoribus ab illâ fuit condecoratus? Neg. utrumque. *3. R. de educat. pueror.*

16. An ſit malum omen ſi pueri aperto capite incedant? Non. An Chriſtus ſcholam magnam, quæ fuit Tiberiade, tranſierit aperto & erecto capite? Et an inde Rabbini, ibidem ſedentes, benè concluſerint eum fuiſſe ſpurium, & ex menſtruatâ muliere conceptum? Falſiſſima.

17. An Judæi benè faciant quod tecto capite ſemper preces ſuas recitent? Non. An Judæi ipſi, eorumque filii teneantur cingulum geſtare, ne cor inter orandum pudenda adſpiceret? Neg.

18. An pueri demùm anno *decimo tertio* & *uno die* completo teneantur præcepta Dei obſervare? Neg. An omnia peccata ante illud tempus à filiis commiſſa patri benè imputentur? Non. An ante illud tempus tantùm in illis regnet concupiſcentia mala? Non. Unde probant Judæi, quod filii demum illo tempore pro ſe peccent, & Deum ex amore diligant? Kabbaliſtæ id probant ex אהבה *amor*, quæ vox ſi reſolvatur in numeros, 13. denotat; & ex *Jeſ.* 43: 21. ubi habetur *populum* זו *iſtum creavi mihi:* זו etiam denotat 13. Quare pueri, etiam quinquennes, incipiant ſemper lectionem Biblicam ab initio Levitici? Quia filii tum adhuc creduntur puri & immaculati eſſe: & propterea Judæis æquum videtur ut in tali libro ſtudeant, qui de purificationibus agit. *Vide Synag. Bux. c.* 7.

4. *I.* 19, Verbum הצדיק ſignificat in V. T. actum forenſem, ſed nunquam infundere novam aliquam qualitatem.

120. 20. Utrum *Gen* 6: 2 per *Filios Dei* intelligantur Angeli; an verò fideles? Fideles. An item verſu 4. per נפלים gigantes? Imo.

Caput VII.

1 H. de libris V. T.

Sect. 1. Pſalmi meritò vocantur תהלים *laudes* & *hymni*, etiamſi multæ querelæ ibi etiam contineantur: nam à majori parte ſumitur denominatio.

2. Decem ſunt Auctores Pſalmorum, ſed præcipuos compoſuit David; ſcil. ſeptuaginta quatuor nomen Davidis in frontiſpicio ferentes, & tringinta octo eo titulo deſtitutos: & propterea ſumpta denominatione à potiori parte communiter Pſalmi adſcribuntur Davidi.

3. Pſalmi à diverſis auctoribus compoſiti, videntur collecti in unum volumen, & in quinque libros diviſi ab Eſrâ. In 564. ſelectis verſibus Pſalterii, licèt in toto occurrant verſus 2527. inveniuntur 1148. voces radicales, cum in toto V. T. Hebraico tantùm numerentur à Buxtorfio 1867.

4. Pſalmi 25, 34, 37, 111, 112, 119, 145. ordine alphabetico conſtantes, videntur compoſiti ad ſubveniendum imbecillitati memoriæ.

5, Metrum carminum in libris poëticis V. T. occurrentium eſt ignotum. Rhytmum S. Scriptores in antiquis carminibus, ſicuti in hodiernis facere ſolent, non curârunt. *Vide diſſert. 7. Phil. Hebræi.*

2 M. de Targum.

6. An tertia paraphraſis Chaldaica in Pentateuchum, quæ vulgò תרגום יונתן *Targum Jonathanis* vocatur, ſit tranſlata ab illo ipſo Jonathane qui Prophetas tranſtulit? Non: 1. nam eſt magna, ſi non maxima, differentia ſtyli inter illam & paraphaſin in Prophetas. 2. Illa ſubinde habet fabulas admixtas, ex. gr. *Gen.* 1: 17. quod ſol & luna fuerint 21. annos æquales: ſed hæc ab illis abſtinet. 3. Illa tertia paraphraſis facit mentionem rerum diu poſt

obitum

obitum Jonathanis factarum: ex. gr. *Exod.* 26: 9. meminit diviſionis Miſnæ in 6. partes, quæ demun eſt facta Anno 150. poſt Chriſtum.

7. An Jonathan, auctor paraphraſios in Prophetas, etiam tranſtulit Pentateuchum? A. ſed illa paraphraſis diu periit. An item in Hagiographa? Non.

8. Quando illa tertia paraphraſis in Pentateuchum eſt compoſita? Et à quo? Utrumque ignoratur. Elias Levita, Fagius & Mercerus nihil ſciverunt de eâ. Edita demum eſt Venetiis ante 120 circitèr annos.

9. Paraphraſis Jonathæ in Prophetas anteriores & poſteriores meritò eſt magni facienda; tum propter præſtantiam perſonæ; tum etiam, quia multa loca obſcura dilucidè & Chriſtianè explicantur.

10. Paraphraſis in quinque libellos habet admixtas fabulas: ex. gr. *Eſtheræ c.* 2. *v.* 9. dicitur, quod Regina habuerit 7. ancillas, quarum ſingulæ nominatæ ſecundùm diem hebdomadæ Ipſi miniſtrarunt; ut inter gentiles habitans diem ſabbathi dignoſcere poſſet. Auctor ejus eſt ignotus.

11. Auctor ſecundæ paraphraſios in Eſtheram etiam eſt planè ignotus.

12. Auctor paraphraſios in Pſalmos, Proverbia & Jobum vulgò vocatur *Rab Joſe*, qui dicitur fuiſſe cæcus vel luſcus: ſed alii veroſimilius ſtatuunt auctorem ignotum eſſe. Hæc non magni fit à Judæis propter admixtas voces peregrinas; ideoque à Judæis, etiam doctiſſimis non ſatis benè intelligitur.

13. Qui vult paraphraſes diſcere, iiſque uti adverſus Judæos, ante omnia calleat linguam Hebraicam. *Vide ſupra diſſ.* 7.

14. Cum Judæi nunquam methodicum aliquod Scriptum in lucem ediderint, quo per locos communes fidem ſuam Judaicam præeunte Scripturâ ordine probârunt, & contra fidem Chriſtianam vindicârunt: ideo quæritur; A quo fidei articulo ſit inchoanda diſputatio cum Judæo; An à myſterio Trinitatis? Non: nam Trinitas tam clarè non probatur ex Veteri, quàm quidem ex N. T. quod Judæi rejiciunt. *3. C de primo art. diſput.*

15. An à peccato & libero arbitrio ſit incipiendum, ut fecit Petrus de Cavalleria Hiſpanus? Non: nam hæc materia ſecundariò tantùm pertinet ad fidem Judaicam; deinde non omnes idem ſentiunt de hâc materiâ. An à ſatisfactione Chriſti? Non. Hæc materia clarius evincitur ex Novo quam ex Veteri Teſt.

16. An à cauſâ diuturnæ hujus captivitatis? Et an illa adſcribenda ſit horrendo illi peccato, quod Chriſtum cruci affixerint, uti ex Judæo Chriſtianus Samuel Merochianus fecit? Non: nam confitentur quidem peccata ſua, ſed in ſpecie illud peccatum negant, & ajunt ſe benè feciſſe.

17. An igitur à Meſſiâ ſit exordienda diſputatio? Imo: An à miraculis Chriſti, uti fecit Grotius? Non: nam 1. ajunt illa miracula eſſe facta virtu-

te diabolorum: vel per genuinam pronunciationem nominis Jehovah. 2. Miraculis qualibuſcunque, quando à Lege Moſis abducunt, non eſſe adhibendam fidem ſecundùm *Deuter*. 13: 1. An ergo à naturâ aut officio Chriſti? Non.

28. Omnium optimè facere videtur, qui, diſputationem contra Judæos inchoaturus, incipit à Tempore adventûs Meſſiæ, & à Judaicæ Reipublicæ, atque legis Moſaicæ everſione. *Vide Præfat. Hulſii de Theologiâ Judaicâ.*

4. i. 19. Utrum anni vitæ Patrum antediluvianorum *Gen*. 5. revera fuerint anni ſolares, uti ferè anni noſtri; an verò tantùm lunares? Aff. pr. Neg. poſt. An non olim numerus annorum in V. T. fuerit deſignatus literis numeralibus, quæ facilè mutari potuerunt? Non. An ergo Methuſalach revera vixerit annos 969.? Imo.

140. Utrum longævitas illorum Patrum adſcribenda ſit accuratiori diætæ quam ſervarunt? an verò miraculoſæ providentiæ Divinæ? Et diætæ & tali providentiæ. Quare homines primævi tam longævi fuerint? Præcipua cauſa eſt beneplacitum Dei. Adde quod genus humanum fuerit multiplicandum, quod artes & ſcientiæ per diuturnam experientiam fuerint inveniendæ & diſcendæ.

Caput VIII.

1. H. de libris V. T. *Sect*. 1. Jobi hiſtoria non eſt parabola. Quando igitur vixit? Neſcitur. Utrum Jobus Hebraicè ſit conſcriptus, an verò Arabice? Hebraicè. An ſocii Jobum viſitantes fuerint Arabum Reges? Non.

2. An Judæi teneantur Eſtheram & Pentateuchum exſcribere? N. An per *κεραία apex*, Matth. 5: 18. denotentur vocales? N. Quid tum? Cornicula, quæ ſeptem literis שעטנז גץ in libris MSS. adſcribi ſolent.

3. Mordochæus videtur ſcripſiſſe librum Eſtheræ, *cap*. 9. v. 20, 23. De divinâ illius libri auctoritate olim fruſtrà quidam dubitârunt, etiamſi nomen Dei ne ſemel in illo libro occurrat.

4. Abſurdè & impiè celebratur Feſtum Purim à Judæis.

5. Daniel raro legitur à Judæis, tum quia adventus Meſſiæ ibi clarè deſcribitur, tum quia magnâ ex parte linguâ Chaldaicâ conſtat. *Vide diſſert*. 8. *Philol. Hebræi.*

2. M. de Pentat. Samar. 6. An Samaritani, qui temporibus Chriſti vixerunt *Joh*. 4. *Luc*. 10. fuerint origine Judæi? Non, ſed variarum nationum colluvies.

7. An Salmanaſſer prudenter fecerit, quod in Samariam loco abductorum Judæorum tranſvexerit homines diverſarum religionum, ne unitas religionis occaſionem præberet rebellioni? Fecit aſtutè & politicè, ſed impiè,

piè. An ergo omnes homines falſæ religionis ſint expellendi? Non. An permittendum eſt exercitium falſæ & idololatricæ religionis? Exercitium falſæ poſſet permitti, ſed non idololatricæ: nam in V. T. reges multi laudantur; ſed tanquam *Nota* additur, quando *excelſa*, hoc eſt, reliquias idololatriæ non extirparunt.

8. Quæ fuit cauſa odii inter Samaritanos & Judæos? Quia Samaritani duobus annis impedire conati fuerunt reſtaurationem Urbis & Templi,

9. An Samaritani tantùm Pentateuchum Moſis pro verbo Deo receperunt? Sic nonnullis videtur. Quare? 1. Propter odium Judæorum, qui etiam cæteros libros recipiebant. 2. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum deſtruebant. Nonnulli tamen veroſimiliter dicunt Samaritanos ſolam legem pro verbo Dei accepiſſe, oppoſitè ad Traditiones legis Phariſaicas, non verò ad alios S. Scripturæ libros.

10. An Samaritani habuerunt literas finales, uti Hebræi? Non.

11. An Pentateuchus Samaritanus ſit authenticus, & Hebraico longè præferendus, uti vult Morinus? Neg *Vide ſuprà diſſert.* 8.

12. An preces manè recitatæ ſemper, vel magis exaudiantur à Deo, quàm ſi aliis temporibus recitentur? Non An quotidie matutino tempore ſit plorandum propter templi Hieroſ. deſolationem? Potiùs ridendum. An peccata fronti aliquando inſcribantur, & lachrymis deleantur? Neg. *3. R. de temp. matut. Tzitzith & Tephilin.*

13. An galli gallinacei manè cucuriant, quia audiunt in cœlo vocem dicentem; *Aperiantur portæ cœli, ne ulli remora injiciatur?* Non. An non ſit abſurdum recitare ſequentem benedictionem ad galli cantum: *Benedictus tu domine Deus noſter, totius mundi Domine, qui gallo intelligentiam dederis, ut diem à nocte diſcernat?* Imo.

14. An non ſit ſuperſtitioſum ſemper velle calceum dexterum primò inducere, & ſiniſtrum ſecundò; atque ſiniſtri corrigiam primò nectere, & ſiniſtrum calceum primò exuere? Aff. c. Jud.

15. An vita ipſius decurtetur, qui in loco impuro mentionem Dei facit? Non. An non abſurdi fuerint antiqui Rabbini, qui non niſi ſumptâ veniâ ab Angelis tutelaribus ingreſſi ſunt locum ſecretum? Imo. Quare? ut dignarentur exſpectare donec iterum egrederentur.

16. An Judæi non ſint nimis ſuperſtitioſi circa lotionem manuum? Imo. Quomodo? Non audent attingere corpus, oculos, aures, os &c. antequam laverint. Deinde dextra primò ter eſt excipienda aquâ, poſtea ſiniſtra etiam ter, & tum demum manus manui admovetur. Judæi ob cauſas ridiculas lotionem neceſſariam eſſe volunt.

17. An geſtatio Fimbriarum Judæis literaliter in V. T. à Deo ſit mandata?

data? Imo. Ubi? Num. 15: 37. *Filii Iſraelis faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in iis vittas hyacinthinas*, & Deut. 22: 12. *Fimbrias facito tibi in quatuor oris tegumenti.* An teneantur in ſingulis angulis præciſè facere octo fimbrias quinque nodis ligatas? Non. An teneantur eas alligare veſti quadratæ magnæ טַלִּית גָּדוֹל *pallium majus* vocatæ, quod capiti imponitur; vel parvæ טַלִּית קָטֹן *pallium parvum* vocatæ, quod dorſo ab ante & à tergo ſuſpenditur? Non. An Judæi jam adhuc debeant geſtare fimbrias? Non. Quare non utuntur fimbriis coloris hyacinthini, uti Deus mandavit? Quia jam difficulter eum colorem ſibi acquirere poſſunt. Quare ergo utuntur fimbriis coloris albi? Quia hic color eſt innocentiæ & puritatis ſymbolum.

18. Geſtatio תְּפִלִּין *phylacteriorum*, ſive manûs, ſive capitis, Judæis literaliter non eſt mandata, nec ea ex illis textibus, qui utriſque etiam inſcribi ſolent, probari poteſt. Quinam ergo textus membranis inſcribuntur? In *primâ* membrana deſcribuntur quidam verſus deſumpti ex Exodo à cap. 13. *verſ.* 1. uſque ad v. 11. In *ſecunda* à v. 11. uſque ad 17. In *tertiâ* ex Deut. 6. à v. 4. uſque ad 10. In *quartâ* ex Deut. cap. 11. à v. 13. uſque ad 22. An ſi Deus Phylacteria literaliter mandaſſet, æquè ad ea gerenda mulieres fuiſſent obſtrictæ quàm viri? Imo. An non Judæi ſint nimis ſuperſtitioſi circa externa illa phylacteria? Sunt ſuperſtitioſiſſimi. *Vide Synag. Buxtorfii cap.* 8. *&* 9.

4. J. 160. 19. An ante Moſis tempora quidquam litterarum fuerit? Aff.

20. Lex Deut. 22: 5. data; *Ne eſto indumentum virile ſuper fœminam, neque induito vir veſtem fœminæ*, eſt lex moralis obligans etiam omnes Chriſtianos. Cur Deus hanc legem dedit? Ut vitarentur impuritates & ſcortationes.

Caput IX.

1. *H. De Apocryp. & Nomenmatis in V. T.*

Sect. 1. Libri Apocryphi (ſic vocati ab ἀποκρύπτω *occulto*; quia à Judæis abſcondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagogâ prælegeret) non ſunt authentici: nam non ſunt ſcripti à Prophetis; non ſunt ſcripti linguâ propheticâ, h. e. Hebraicâ; non ſunt concrediti Judæis; etiam multa fabuloſa, ſuperſtitioſa & contradictoria in iis inveniuntur.

2, Potuiſſent ex Codicibus Sacris ejici, ſed ob ſonticas cauſas Synodus Dordracena relegavit eos ad finem Bibliorum.

3. Nulli libri ex Canone Veteris T. perierunt, licèt quidam citentur in V. aut in N. T. qui nomine tenus jam non inveniuntur.

4. Centum & viginti Viri Synagogæ magnæ, quorum Eſras fuit præſes, libros Veteris T. in unum volumen redegerunt, & pſeudo-propheticos à veris ſegregarunt, ac medicam manum Veteri T. adhibuerunt. An illud exem-

exemplar, ab illis Viris correctum, adhuc ſervetur Bononiæ in Eccleſiâ S. Dominici loco pignoris? Neg.

5. An tempore Captivitatis Babyl. omnes libri Veteris T. tam autographi Moſis, aliorumque Prophetarum, quàm apographi ſimul & ſemel perierint, & ab Eſra miraculosè reſtituti ſint, uti legitur 4. libro *Eſdræ.* cap. 14? Falſa ſunt. *Vide diſſert. 9. Philol. Hebræi.*

6. Verſio Syriaca V. T. eſt duplex, quarum una eſt tranſlata ex textu Hebræo, quæ jam in Bibliis polyglottis exprimitur; altera vero ex textu Græco. An utraque ab eodem auctore, an verò à diverſo, & à quo? Neſcitur. Videtur veroſimile eas eſſe compoſitas circa tempora Chriſti, vel Apoſtolorum. *2. M. De verſ. Syr. V. & N. T.*

7. Non ſequitur, Hieronymus non facit mentionem verſionis Syriacæ Veteris T. ergo ea temporibus Hieronymi non fuit.

8. Verſio Syriaca Veteris T. licèt in multis ſenſum genuinum exprimat, nihilominus in nonnullis à vero ſenſu aberrat.

9. An aliquis ex Euangeliſtis Novum T. in linguam Syriacam tranſtulit? Vel aliquis ex iis qui ipſos Apoſtolos Antiochiæ habuit præſentes? Incertum eſt utrumque. Verſio Syriaca N. T. videtur eſſe valde antiqua; quia in pleriſque editionibus omiſſi ſunt illi Textûs, de quibus initio naſcentis Eccleſiæ fuit dubitatum, ſcil. Hiſtoria adulteræ *Joh.* 8. ſecunda epiſtola Petri, ſecunda & tertia Johannis, epiſtola Judæ & Apocalypſis. Sed illi ſunt poſtea impreſſi. Sunt decem editiones Novi T. Syriaci, quæ ordine enumerantur, & undecima jam ſub prelo ſudat.

13. An verſio Syriaca N. T. habet aliquam utilitatem? Egregiam: nam Chriſti & Apoſtolorum lingua vernacula fuit Syriaca; & propterea multæ phraſes & voces difficiles per verſionem Syriacam dilucidè explicantur Confer. 1 *Cor.* 10: 2. *Matt.* 6: 10. *Act.* 3: 21. &c.

11. An lingua Syriaca jam adhuc eſt vernacula, prout fuit temporibus Chriſti? Eſt adhuc vernacula in paucis vicis circa Libanum; ſed in aliis locis pro Eruditorum linguâ habetur. *Vide ſuprà diſſert.* 9.

12. Fabulæ ſunt, quæ de lege traditâ proferuntur, ſcil. 1. Quod Moſes pedibus ſteterit in monte, & ipſe totus fuerit in cœlo. 2. Quod ipſe Decalogum acceperit veſperâ Sabbathi, die ſextâ menſis, horâ diei ſextâ. 3. Quod eo tempore Iſraelitæ ipſis angelis fuerint præſtantiores. 4. Quod tunc temporis non egeſſerint excrementa ſua. 5. Quod nullus paſſus fuerit ſanguinis aut ſeminis profluvium. 6. Quod nemo mortuus fuerit. 7. Quod Deus ſtipatus ſexaginta myriadibus angelorum deſcenderit, ut daret ſuam legem. 8. Quod angeli in manibus ſuis tulerint coronas, quibus Iſraelitas *3. C. De lege Orali.*

præ-

præcingebant. 9. Quod Deus interdixerit ſcribere legem oralem. 10. Quod Iſraelitæ eo tempore, quo Moſem lugebant mortuum, obliti fuerint tria millia traditionum, quæ Othniel F. Kenazi ex ingenio ſuo iterum produxiſſet.

13. An lex oralis Judæorum contineat dogmata ſcitu ad fidem & obedientiam neceſſaria, quæ in lege ſcripta non inveniuntur? Non.

14. Non ſequitur, Chriſtiani præter V. T. habent Euangelium; ergo licet habere legem oralen: nam Euangelium, ſive N. T. non continet novas Leges, quæ in V. T. non ſunt mandatæ, ſed applicat leges Veteris T. ad hoc vel iſtud ſubjectum.

15. Lex oralis non benè à Judæis probatur ex *Exod.* 34: 27. aut ex *cap.* 24: 12. vel ex *cap.* 18: 16. aut ex *Deut.* 17: 8, 9, 10, 11.

16. An Kabbaliſtica Judæorum doctrina ſit divinæ originis & auctoritatis? Non. An æquè ad mala & impia, quàm ad bona proferri poſſit? A.

17. An quia Deus in nomine אברם *Abrami*, interponendo ה, & Jeremias *cap.* 25. dicendo ששך pro rege בבל uſi fuerint duobus modis, quos Judæi inter 13. modos Cabbalæ Theoreticæ numerant, probari poſſit Kabbalam Judaicam eſſe divinæ auctoritatis, vel Eos eam probare? Neg. Non ſequitur, Deus & Prophetæ tali myſticâ ratione quandoque ſunt uſi; ergo & nobis promiſcuè eâdem uti licet pro arbitrio ad quævis effingenda. *Vide Hoornbeek contra Judæos* l. 1. c. 1, 2.

18. An tredecim modi exponendæ legis, incipientes רבי ישמעאל אומר וכו׳ qui vulgò habentur in libellis precum, & qui quotidie matutino tempore à Judæis deblaterantur, ſint pars legis oralis Moſi in monte Sinai traditæ? Neg. An non tamen plerique ſint boni, qui & ab Ariſtotele fuerunt uſurpati, & hodie ferè à noſtris uſurpantur? Imo. Vide eos explicatos *in Bechinath Schickardi pag.* 159.

4. 7. 19. An, quia in V. T. leproſi habitarunt extra caſtra Iſraelitarum, benè probetur hodiernos abuſivè dictos leproſos extra urbes in peculiaribus ædibus habitare debere? Et an hodierna lepra ſit ſimilis antiquæ? Neg.

180. 20. An debeant comedere mendicatum panem? Minimè. An laudanda ſit illa probatio leproſorum, quæ ante pauciſſimos annos hîc alicubi in Belgio uſitata fuit? Non. An talibus mendicis dandum ſit publicum diploma mendicandi? Non. An deberent laborare ut alii homines? Imo.

CAPUT X.

1. H. Literæ diverſæ Fig.

Sectio. 1. TRiginta literæ Majuſculæ, triginta tres Minuſculæ, quatuor Suſpenſæ, & novem Inverſæ, licèt antiquitus ante confectum Talmud, h. e, ante quingenteſimum Chriſti annum, in V. T. ſunt obſervatæ,

vatæ, non tamen ſunt ab ipſis auctoribus librorum, nec myſterium aliquod divinum denotant. Fortaſſè quædam, ſive pleræque iſtæ ex oſcitantiâ Scribarum primitùs in Textum Hebræum irrepſerunt.

2. An non ſupradictæ literæ extraordinariæ poſſent in alias ordinarias ejuſdem quantitatis cum cæteris literis mutari? Poſſent.

3. An *Jeſ.* 9: 7. in voce לםרבה Mem finale in medio, & *Nehem.* 2: 13. in הםּ Mem intermedium, ut & *Job.* 38: 1. מן Nun in fine, ſunt ita exarata ab ipſis auctoribus librorum? Non puto. *Vide diſſ.* 10. *Philol. Hebræi.*

4. S. Scriptura debet in linguas vernaculas cuilibet nationi proprias transferri. *2. M. Verſio Belg.*

5. Plebi & indoctis non eſt prohibenda lectio S. Scripturæ.

6. An antiqua noſtra verſio Belgica fuerit tranſlata ex ipſis fontibus? Non. Unde igitur? Ex verſione Germanicâ Lutheri. An illa fuerit ſatis correcta? Non, ſed multis ſcatebat vitiis.

7. An ergo utile, neceſſarium, atque è re Eccleſiæ Belgicæ fuerit, ut nova Bibliorum verſio Belgica adornaretur? Imo.

8. Quis antiquam verſionem Belgicam ex verſione Germanicâ Lutheri tranſtulit? Auctor eſt planè ignotus.

9. Licèt Eccleſia noſtra reformata uſque ad annum 1637. non habuerit Biblia ſatis correcta: inde tamen non ſequitur, *vel* habuiſſe Biblia falſa; *vel* non habuiſſe in illis Bibliis omnia quæ ad ſalutem erant neceſſaria; *vel* Eccleſiam mutare pro beneplacito Biblia: nam corrigit ſecundùm infallibiles fontes; *vel* aliquos debere, vel poſſe propterea ſcandalizari. &c.

10. An voces quaſdam alio charactere exarare, & uncinulis includere, quæ ad ſenſum Hebræum vel Græcum belgicè exprimendum ſunt neceſſariæ, ſit aliquid addere ad textum, quod Spiritus S. non intendit? Neg.

11. An nova noſtra verſio Belgica tam congrua eſt cum Textu Hebræo, quàm ulla alia verſio quæ datur? Imo *Vide ſuprà diſſert.* 10.

12. An בית המדרש *Domus ſtudii*, h. e. Schola in quâ diſcunt legem, ſit ſanctior בית הכנסת *domo congregationis*, h, e. Synagogâ, in qua preces, publicæ lectiones ſacræ legis, & conciones habentur? Neg. An liceat ex Scholâ facere Synagogam? Aff. An ex Synagogis cancri inſtar ſit egrediendum, ne tergum arcæ obvertatur? Non. An neceſſarium ſit Synagogas exſtruere in altiſſimo civitatis loco? Non. *3. R. De Synag & precib.*

13. An Judæi non ſunt nimis ſuperſtitioſi circa Synagogas ſuas, præcipuè tum, quando Sacra non adminiſtrantur? Imo.

14. Judæi ſunt nimis ſuperſtitioſi circa recitationem precum, ſcil. 1. Quod faciem convertant tantùm verſus plagam Orientalem. Quare ita

orant? Uti ſe obverterent verſus Terram Iſraelis, verſus Hieroſolymam & Sanctuarium: nam terra Sancta reſpectu plerorumque Judæorum eſt verſus orientem. 2. Quod tecto & non aperto capite orent: tecto enim capite incedere, vel precari, eſt apud ipſos ſignum humiliationis & venerationis. 3. Quod ter in altum ſubſiliant, & in fine precum per tres paſſus reſiliant.

17. 4. Quod non aliter quàm ſtando orare velint. 5. Quod mandent eſſe pergendum in oratione, ſi vel ſerpens venenatum dentem calci infixerit. 6. Quod non audeant aliquem manè ante preces ſalutare voce שלום *pacis*. 7. Quod emiſſo peditu quatuor paſſus progrediantur, & dicant: *Domine totius mundi, tu nos plenos foraminibus condidiſti &c.* 8. Quod vocem אחד *unius* Deut. 6: 4. ſæpe per dimidiam vel integram horam producant, & ad quatuor mundi plagas caput reflectant.

16. An Judæi ſingulis diebus temporibus matutinis teneantur centum gratiarum actiones recitare, quia quodam tempore ſingulis diebus dicuntur centum Iſraelitæ obiiſſe? Neg.

17. An tenentur præter eas centum gratiarum actiones adhuc alias octodecim ter quotidiè recitare propter 18. oſſicula ſpinæ dorſi? Neg. An item tenentur veſperi & manè precem *Keriath Schemah* (ex *Deut. cap.* 6. *verſ.* 4, 5, 6, 7, 8, 9. & ex *cap.* 11. à *verſu* 13. uſque ad 20. item ex *Num. cap.* 15. à *verſu* 37. uſque ad finem) in quâ ſunt 245. voces, recenſere? Non. An hæc oratio tam ſancta eſt, ut ejus ope magna miracula fieri poſſint? Non.

18. An Judæi ſatisfaciunt legi ceremoniali, petenti oblationem ſacrificiorum, ſi modò Textûs illos S. Scripturæ, agentes de ſacrificiis, verbis poſt invicem recitent? Non. *Vide Synag. Buxtorfii cap.* 10.

4. J. 19. Chriſtus ex jure zelotarum flagello facto ejecit nummularios & vendentes boves ex Templo; illudque idem aliis privatis zelotypis etiam fuiſſet licitum.

200. 20. An licitum fuit zelotypis, quâ privatis perſonis, aliquem ſacrilegum, blaſphemum, aliumve enormiter peccantem in ipſo actu peccati impunè occidere? Imo. An etiam impunè reſpectu legum divinarum? Dubito. Unde illud jus zeli habuit originem? A Phineâ tranſigente Zimri, principem; & Cosbi, paganam, *Num. cap.* 25.

CENTURIA TERTIA.

CAPUT XI.

1. H. De antiq. lit. Ebr. *Sect.* 1. UTrum literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus ſacri codices jam ubique deſcripti ſunt, aut imprimuntur, ſint genuinæ & primige-

migeniæ literæ, quas Deus in monte Sinai tabulis lapideis inſcripſit, & Moſes, aliique Scriptores Sacri in Veteri T. uſurparunt; an verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis ſint agnoſcendæ? A.pr.N.poſt.

2. An quia nummi, temporibus Salomonis cuſi, inveniantur literis Samaritanis inſigniti, benè probetur antiquas literas fuiſſe Samaritanas? N.

3. Non eſt veroſimile Eſram veras & genuinas literas Samaritanis reliquiſſe, & alias profanas elegiſſe pro ſe & pro omnibus Judæis.

4. Illæ literæ ſunt antiquæ, in quibus Jod eſt minima litera: quia Chriſtus *Matt.* 5: 18. dicit, *Jota unum aut unus apex non tranſibit.* Vide *differt.* 11. *Philol. Hebrai,*

5. An verſio Belgica, quæ maximâ cum diligentiâ juſſu Synodi Dordracenæ, & auctoritate DD. Ordinum eſt tranſlata, ſit authentica? Neg. *2. M. Verſ. Belg.*

6. Joh. Bogermannus, Wilhelmus Baudartius & Gerſon Bucerus anno 1628. Leydæ inceperunt Vetus T. & Jac. Rolandus, Ant. Walæus & Feſtus Hommius anno ſeq. Novum T. & libros Apocryphos in linguam Belgicam transferre, qui anno 1632. totum opus abſolverunt. Octo Reviſores Vetus T. anno 1633. circa Julium examinare cœperunt, & circa Septembrem anni ſequentis abſolverunt: deinde ſunt vocati octo Reviſores, qui examen verſionis Novi T. menſe Octobri anni 1635. ad umbilicum perduxerunt. Sed ea verſio demum biennio poſt, ſcil. anno 1637. per typographiam facta eſt publici juris.

7. An leges circa verſionem V. & N. T. ut & librorum Apocryphorum, Interpretibus illis à Synodo præſcriptæ, ſint laudandæ? Imo.

8. An Jehova, ſic judicante Synodo, bene transferatur per vocem *Heere* ſcriptam majuſculis literis? Tam benè quam fieri poteſt.

9. Utrum præſtet nomina propria Hebraica ita exprimere Belgicè, prout ſonant Hebraice; an verò præſtet ea ita tranferre prout jam transferuntur cum Belgicâ terminatione? N. pr. A. poſt. *Vide ſuprà differt.* 11.

10. An duo Meſſiæ in mundum ſint venturi, ſcil. ben Joſeph, & ben David? Neg. Quare Judæi excogitarint duos Meſſias? Quia S Scriptura aliquando Meſſiam introducit tanquam vilem & pauperem; aliquando verò tanquam hominem magnificum, præpotentem & excelſum. *3. C. De adventu Meſſiæ,*

11. An tempus adventûs Meſſiæ, in V. T. promiſſi, præterierit? A. An ergo verus Meſſias in mundum venit? A. Nam promiſſiones Dei ſunt certæ.

12. Tempus igitur adventûs Meſſiæ ſine nato Meſſia non præteriit propter peccata Judæorum; vel Meſſias non latitat Romæ in aula Pontificis inter ægrotos & leproſos; vel in inſulâ Caſpiâ; vel non jacet in Paradyſo mulieris capillo alligatus.

13. *Primò* ex *Gen.* 49: 10. לא יָסור וגו׳ *Sceptrum non recedet à Jehuda donec venerit Silo, &c.* invictiſſimè probatur Meſſiam veniſſe, licet Judæi nonnulli contra mentem trium paraphraſium Chaldaicarum vocem שבט explicent per *virgam*, vel per *dignitatem Regiam*, vel per *tribum*, vel per *jus* tantùm & privilegium regnandi; שילה per *Moſem*, vel *Davidem*, vel *Jeroboamum*, vel *urbem Schilo*, vel *Nebucadnezarem*, vel per *Abiam Siloniten*; & עד per *æternum*.

14. An adhuc hodie alicubi in mundo penes Judæos vel decem Tribus ſit regimen aliquod politicum, cujus ſit mentio *Gen.* 49: 10? Non. An omne ſceptrum tempore captivitatis Babylonicæ fuerit remotum à Juda? Non. Ante adventum Meſſiæ fuit quidem remotum à Juda ſceptrum *regium*, *&* *ducale* ſive ducum; ſed non ſceptrum *legiſlatorium:* nam illud permanſit penes Judam etiam in ipſa captivitate Babylonica.

15. *Secundò* probatur Meſſiam veniſſe ex *Haggai* cap. 2: 7, 9. *Veniet deſiderium omnium gentium, & replebo domum hanc gloriâ. Major erit gloria domus hujus poſterioris, gloriâ prioris.* Meſſias debuit gloriâ implere templum; & non poteſt alia aſſignari majoritas templi poſterioris præ priori, niſi in adventu & præſentia Meſſiæ.

16. An gloria illa templi non conſiſtat potius in ornatu, quem ei conciliavit Herodes? Non. An non in æſtimatione, qua viguit apud extraneos; & donis innumeris, quæ ei ab exteris fuerunt collata? Non. An non in duratione: nam templum primum duravit 410. annos, & ſecundum 420.? Non. An non Haggæus intellexit tertium aliquod Templum? Non: nam digito quaſi demonſtravit templum tum exiſtens.

17. An non templum primum fuit multo præſtantius templò ſecundò reſpectu diverſarum rerum? Imo. 1. *Hag.* 2: 4. Secundum reſpectu primi dicitur fuiſſe tanquam nihil. 2. Primum intùs & foris puriſſimo auro fuit obductum, & pretioſiſſimis gemmis undiquaque ornatum, 2 *Par.* 3: 4, 5, 6. non ita ſecundum. 3. Vaſa ferè omnia, quæ in primo templo aurea fuerant, erant in ſecundo ænea. Hinc expleto templi ſecundi opere plurimi ſacerdotum, qui primi templi magnificentiam cognoverant, lachrymarunt. 4. Ex ſententia Talmudiſtarum etiam quinque defuerunt in templo ſecundo, quæ fuerant in primo, ſcil. Urim & Tummin, Arca fœderis, Ignis de cœlo deſcendens ſuper holocauſta, Dei gloria, & Spiritus S. h. e. donum prophetiæ per immediatum Spiritus S. inſtinctum.

18. Utrum Herodes fuerit Judæus, an peregrinus? Fuit Idumæus, h. e. peregrinus. Utrum Herodes Templum tertium ædificaverit; an verò ſecundum Zorobabelis tantùm renovaverit? Renovavit tantùm, ſed non-

nulla.

nulla fundamenta, vetuſtate,aliove vitio conſumpta, novo ædificio ſuſtinendo inidonea; de novo ædificavit. *Vide Hoornbeek. c. Jud. l. 2.*

19. An in linguâ Syriacâ olim fuerit Dageſch forte? Imo. An ultima ſyllabæ Verborum & Nominum, deſinentes in Jod aut Vau, ſunt pronunciandæ? A. 4. J.

20. An ad Kametz-Chatuph rectè adduntur duo puncta? Non. An Judæi Germani rectè pronunciant ה non punctatum in fine per ם? Non. An item Kamets per O? Non. An hæc mala conſuetudo à Chriſtianis eſt probanda? Non. 220.

CAPUT. XII.

Sect. 1. Ex verbis Hieronymi, dicentis in *Præfat. in libros Samuelis* (*Certumque eſt, Eſram Scribam alias literas reperiſſe, quibus nunc utimur, cum ad illud uſque tempus, iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint,*) non poteſt probari genuinas literas Veteris T. primitùs fuiſſe Samaritanas. 1. H. *De antiq. liter. Hebr.*

2. Duplex character literarum, ſcil. ſacer & profanus, fuit ante tempora Eſræ uſitatus, h. e. hodiernus Hebr. & Samaritanus. *Vide diſſ.* 12. *Phil. Hebr.*

3. Talmud, comprehendens ſub ſe Miſnam & Gemaram, eſt Hieroſolymitanum vel Babylonicum. Illud eſt antiquius hoc. Quando igitur illud eſt conſcriptum? Miſna eſt collecta anno Chriſti 150. Gemara Talmudis Hieroſolymitani anno 230. ſed Babylonici anno Chriſti 500. 2. M. *De Talmud.*

4. Miſna conſtat linguâ Hebraicâ, ſed ſtylus ejus eſt ſuccinctus & conciſus; Gemara verò conſtat dialecto Chaldæâ, cui multæ voces peregrinæ ex aliis linguis ſunt immixtæ. Sunt viginti Tractatus Miſnæ tranſlati in linguam Latinam, qui ordine temporis enumerantur. Sed jam Amſtelodami omnes Tractatus Miſnici transferuntur, & in ſex voluminibus eduntur à Doctiſſ. Viro D. Gulielmo Surenhuſio.

5. An Talmud, ſive in totum, ſive ex parte eſt divinæ auctoritatis? Et an Moſes illud à Deo in monte Sinai accepit? Neg. utrumque.

6. Abſurdi ergo ſunt Judæi, qui Talmud vino, & S. Scripturam aquæ comparant; aut qui dicunt S. Scripturam eſſe ſimilem aquæ, Miſnam ſali, & Gemaram condito; aut *Legem Moſis non poſſe explicari ſine Talmude, illamque fundatam eſſe ſuper hoc.*

7. Profanum eſt quod Talmudiſtæ dicunt in Tractatu *Sabbath*, Deum tribus diei horis ſtudere in Lege, & novem in Talmude.

8. An non malè conſulatur Juventuti Judaicæ, quod ea annos decem nata ad Miſnam, & 15. annos nata ad Gemaram ablegetur? A.

9. Abſoluta obedientia, quam ſibi Rabbini à diſcipulis tribui volunt,

 eſt.

eſt profana & impia, Qualis igitur ea eſt? Si Rabbinus de dextrâ diceret eam eſſe ſiniſtram, & vice verſa, tali Rabbino, etiam mendaciſſimo, à diſcipulo adhibenda eſſet fides, uti ait Jarchi ad *Deut.* 17: 11.

10. Lex Dei eſt perfecta; ergo non datur præter eam lex oralis tradita Moſi. Nullibi in toto Pentateucho fit mentio legis oralis, nec Deus aliam obedientiam à nobis poſtulat niſi legis ſcriptæ.

11. Rectè olim Sadducæi, Eſſæi, Samaritani rejecerunt, & hodierni Karræi rejiciunt legem oralem.

12. Scripta Talmudica, quæ à Judæis vulgò pro lege Orali divinâ proferuntur, non ſapiunt legem divinam: ſunt enim variæ Doctorum diſputationes, & diverſæ Doctorum ſententiæ ibi recenſentur: ſed ita non ſolet lex divina agere. *Vide ſuprà diſſert.* 12.

§. R. De moribus circa menſam.

13. An beſtiis primò cibus ſit dandus, & quidem à fœminis antequam hominibus detur? Et an hoc benè probetur ex *Deut.* 11: 15. *Dabo herbam in agro pro jumentis tuis, ut & tu comedas?* Neg. Utr.

14. An domi pecus alere ſit ita conducibile, ut aliquando illud loco hominis, cui ſyderum diſpoſitio infortunium aliquod minatur, occidatur? Neg. An panis bucella cum cyatho vini manè ſumpta medetur ſexaginta tribus morbis, quibus fel infeſtatur? Et an virum, qui manè jentavit, ſexaginta curſores aſſequi non poſſint? Neg. c. Jud.

15. Verba Rabbi Joſe in Talmude dicentis; *Qui illotis manibus panem comedit, idem eſt ac ſi ſcorto accubaret*, ſunt abſurda. Et tres illæ hiſtoriæ, quæ pro neceſſitate lotionis manuum adferuntur ſunt fabulæ. An paterfamilias teneatur ultimò ſe lavare? Non. An neceſſe ſit manus ſuas attollere, quando quis ante cibum ſe lavat? Neg.

16. An neceſſe ſit panem integrum cum ſale menſæ imponere, in eoque magnam inciſuram facere, eumque ambabus manibus, ſive decem digitis tegere, & conſecrare? Neg. An vinum, cereviſia, vel hydromel etiam debeant conſecrari in communi convivio? Non. An propterea Sal menſæ debeat imponi, quia Menſa Altari & Cibi Oblationibus comparantur? Non.

17. An illi qui ad menſam miniſtrat, aliqua particula de omnibus cibis menſæ neceſſariò ſit porrigenda? Neg. An Angelus Nabal eos ad ſummam paupertatem redigat, qui micas panis in terra jacantes pedibus conculcant? Neg. An Talmud benè interdicat inter edendum nihil eſſe loquendum? Non. An liceat poculum epotum vacuum in menſâ reponere? Imo. An Elias epulis ſemper interſit? Et an ſinguli homines habeant peculiarem angelum, qui apud menſam perpetuo aſſidet, quando de verbo Dei loquuntur: Et ſi de rebus futilibus garriant; an in locum illius boni angeli ſuccedat malus? Neg. c. Jud.

18. An

18. An oſſa, aut ſpinæ piſcium non ſint in terram projicienda, aut cultelli ſuper dorſo ponendi, ne angeli lædantur? Nugæ. An ſi quis medullam ex oſſibus in quadris excutiat, advocet impuros ſpiritus? N. An neceſſè ſit inter eſum carnium & piſcium manus & os abluere, aut bibere? Non. An item alio cultro uti ad carnem, & alio ad bytyrum, caſeum & reliqua lactaria? Neg. c. Jud. *Vide Synag. Buxt.* c. 11. & 12.

19. Rectiùs legitur Nochus quam Noachus. 4. *J.*

20. An Jeſus ſit nomen origine Hebraicum? Aff. Et an benè ſcribatur 240. per H? Neg.

Caput. XIII.

Sect. 1. AN ante Moſen vocales Hebraicæ fuerint notæ, & conſonantibus Hebraicis ſubinde adſcriptæ? Aff. 1. *H. De Vocal. & Accent. V. T.*

2. Utrum vocales Veteris T. in Biblis jam uſitatæ, ſint ab ipſis ſacris Scriptoribus; aut à Prophetâ Eſrâ additæ; An verò demùm circa ſextum ſeculum poſt Chriſtum à Maſorethis Tyberienſibus, vel circa decimum à duobus Rabbinis Ben Aſcher & Ben Napthali? Reſp. Credimus vocales eſſe adſcriptas conſonantibus ab ipſis ſacris Scriptoribus, vel ad minimum ab Eſra; ſed nullo modo putamus eas a Maſorethis Tyber. vel à duobus illis Rabbinis eſſe additas. Idem affirmamus de Accentibus V. T.

3. Puncta Vocalium & Accentuum ſunt neceſſaria ad textum Hebræum benè legendum & explicandum.

4. Magis abſurda eſt Capelli ſententia circa vocales, quàm Eliæ Levitæ, Germani Judæi, qui fuit primus excogitator Maſoretharum Tyberienſium.

5. Præſtat Biblia Hebraica imprimere ſecundùm lectionem criticam Ben Aſcheri, quâm Ben Napthali. *Vide diſſert.* 13. *Philol Hebræi.*

6. Multa impia & blaſphema in Deum & Chriſtum habentur in Talmude, ſcil. 1. Quod Deus, cum lunam, quæ fuerat 21. annos æqualis ſoli, imminuiſſet, peccaverit, & dixerit; *Offerte oblationem propitiatoriam pro me*, &c. 2. Quod Deus Hevæ Sponſæ capillos ornaverit, illi præcinuerit, & cum eâ in paradiſo ſaltaverit; imo quod Deus Adamo & Hevæ in nuptiarum celebratione miniſtraverit. 3. Quod Deus permiſerit ſe damnari anathematis pœnâ. &c. 4. Quod Chriſtus natus fuerit ex adulterâ, quod Ipſe fuerit magus, idololatra, quod ob ſcelera ſua ſit ſuſpenſus, quodque ſeductor populi fuerit. 2. *M. De Talmude.*

7. An igitur blaſphemiæ, quæ in Talmude Tract. Sanhedrin *cap.* 7. *fol.* 67. de Jeſu quodam dicuntur, intelligantur, licet obnitantur recentiores Judæi, de noſtro Salvatore? Aff.

8. Tal-

8. Talmud aliquando contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria aſſerit eſſe vera.

9. Etiam continet in ſe multas fabulas & nugas, imo pura puta mendacia, ſcil. 1. Quod Gabriel fundamenta jecerit urbis Romæ. 2. Sunt fabulæ quæ de Leviathane, tauro, ave bar Juchne, leone in ſylva Ela deliteſcente, & rana narrantur. Quantæ magnitudinis erat rana? Pagum æquabat, acceſſit ſerpens qui ranam abſorpſit, & ſupervenit corvus, qui ſerpentem, cum ranâ ſimul devoravit, &c.

10. Ob quas cauſas tot fabulæ in Talmud, aliaque ſcripta Rabbinica irrepſerint? 1. Quia Judæi omnia, in V. T. occurrentia, literaliter volunt explicare. 2. Quia nominum propriorum etymologias expiſcantur, & ex iis tales qualitates illis adſcribunt, quæ cum etymologiis conveniunt. 3. Quia nimiùm tribuunt Kabbalæ. 4. Quia res Veteris T. ſunt res antiquæ, quibus aliquid ob antiquitatem ſæpe ſolet addi: fama enim vires acquirit eundo. Sic mendacia ſunt quæ de longitudine regis Og narrantur, &c. *Vide ſuprà diſſert.* 13.

3. C. De adventu Meſſiæ.

11. *Tertiò* ex Daniel. 9: 24. & ſeqq. probatur Meſſiam veniſſe, *Septimanæ ſeptuaginta deciſæ ſunt*, &c. Quantum tempus denotatur per 70 Septimanas? Anni 490. Nam intelliguntur hebdomadæ annorum, quarum ſingulæ denotant 7. annos. Unde initium illarum ſeptimanarum eſt deſumendum? Ab exitu verbi de reſtituenda, & ædificanda Hieroſolymâ, *verſu* 25. h. e. ab anno ſecundo Darii Nothi regis Perſarum, *Hagg.* 1: 1. Quæ fient intra LXX. Septimanas? 1. Expiabitur iniquitas. 2. Reædificabitur urbs ſancta & templum. 3. Exſcindetur Chriſtus. 4. Abolebitur Sacrificium, &c.

12. An non *Dan.* 9: 26. per Chriſtum, unctum, intelligitur *Cyrus*, ut Jarchi & Menaſſe volunt; vel *Nehemias*, ut Aben Ezra; vel *Jehoſchua* ſacerdos, ut Levi Ben Gerſom; vel *Zorobabel*, ut Abarbenel; vel *Agrippa*? Non.

13. An non Daniel prædicat quid demùm futurum ſit poſt Lxx. ſeptimanas? Non, ſed quod fieri debebat inter Lxx. ſeptimanas. An non Lxx. ſeptimanæ ſint ſupputandæ à deſtructione urbis Hieroſolymitanæ? Non: nam dicitur, à tempore quo exivit verbum Dei de ædificandâ urbe, &c. Sed eſto: ergo Meſſias tamen venit.

14. *Quartò* ex Malach. 3: 1. *Ecce ego mittam legatum meum, & ſtatim veniet ad templum ſuum, &c.* Chriſtus debuit venire ante templi ſecundi vaſtationem: nam ibi agitur de templo ſecundo.

15. An ille locus non ſit intelligendus de templo aliquo tertio adhuc ædificando? N. An non היכלו explicandum ſit per palatium ſuum? N.

16. *Quin-*

16. *Quintò* ex Michæ 5: 2. *Tu Bethlehem Ephrata, minima ut ſis in millibus Jehuda*, &c. Hic locus agit de Meſſiâ, vertente ſic Targum יפוק משיחא *prodibit Meſſias*. Meſſias debuit naſci Bethlemæ, quæ diu deſtructa eſt.

17. An non Bethlema hîc ita extollatur, quia ibi natus eſt David? N. Vel an non nova aliqua urbs Bethleem adhuc ſit ædificanda, ad quam reſpicit Micha? N. An Meſſias noſter fuerit dominator in Iſraele, uti textus ait? Spiritualis, adducendo aliquot millia ad veram religionem.

18. Sunt varia etiam antiquiſſima diverſorum Rabbinorum teſtimonia, quæ teſtantur Meſſiam veniſſe. Unum Eliæ cujuſdam, antiquiſſimi Rabbini, ſit inſtar omnium. In *Sanhedrin*. c. XI. dicitur; ששת אלפים וכו' *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis inanitas & vaſtitas. Bis mille annis lex. Bis mille annis dies Meſſiæ.* Contra hanc prophetiam excipiunt fruſtra, quod tempus adventûs præterierit propter peccata; vel quod non dicatur, an debuerit venire Meſſias in principio tertiæ periodi, aut in fine. *Vide Hornbeek. c. Jud. l.* 2.

19. Nomen Moſis non eſt origine Ægyptiacum, ſed Hebraicum. Quis vocavit eum משה *Moſen*, Mater ne, an filia Pharaonis? Mater, Exod. 2: 10. *Et vocavit*, (ſcil. Mater ejus Jochebed) *nomen ejus Moſche, & dixit* (mater) *quia ex aquis extraxiſti eum*, ſcil. tu filia Pharaonis. Nam משיתהו eſt ſecundæ perſonæ fœm. cum affixo maſc. non vero primæ perſonæ: quia Jod deeſt poſt Thau. 4. J.

20. Credimus mundum circa autumnum eſſe creatum. 260.

CAPUT XIV.

Sect. I. ARgumenta, quæ ducuntur. 1. Ab univerſali conſenſu omnium Judæorum pro Divinâ authentiâ vocalium (excepto unico Elia Levita) 2. A conſenſu omnium Judæorum in hodiernam punctationem. 3. Ex codice Hilleliano punctato. 4. Ex Maſorâ & Maſoretharum operâ, ſunt firma ad probandum vocales V. T. non eſſe à Maſorethis. *I. H. De vocal & accent. V. T.*

2. Abſentia trium literarum Aleph, Vau & Jod in V. T. quæ vulgò matres lectionum vocantur, benè probat vocales ſtatim ab ipſis ſacris Scriptoribus fuiſſe adſcriptas.

3. Dubium eſt an unquam tales Maſorethæ Tyberienſes in rerum naturâ fuerint; ſaltem hiſtorici eorum non faciunt mentionem.

4. Textus Hebræus in multis locis eſſet dubius, & inſtar naſi cerei, ſi diceremus vocales non eſſe authenticas. *Vide diſſ.* 14. *Phil. Hebræi.*

5. Ambitio Judæorum etiam eſt cauſa, quare tot fabulæ in Talmude, & alibi in Scriptis Judæorum occurrant: putant enim ſe magni æſtimari, ſi aliquid novi, etiam falſi, excogitare poſſint. *2. M. De Talmude.*

6. Verum quidem eſt, quod multæ ſint fabulæ in Talmude & ſcriptis Rabbinorum, ſed revera non ſunt tot, quot quidem vulgus putat. An non multæ fabulæ Judæorum, ſepoſita profanatione ſacræ Scripturæ, poſſint excuſari, & parabolicè, aliove modo explicari? Imo. Judæi habent ſuas parabolas, quibus res Theologicas, Philoſophicas, aliaſque exprimere ſolent. Eatenus tales fabulæ ſunt ſimiles fabulis Æſophi: nam utræque habent ſuas affabulationes.

7. An omnes, ſive pleræque fabulæ Talmudicæ & Rabbinicæ literaliter debeant explicari? Neg.

8. An Chriſtus aliquoties allegans in N. T. parabolas, imitatus ſit Judæos? Imo nonnunquam: nam nonnullæ parabolæ, à Chriſto allegatæ, ex Talmude ſunt deſumtæ. Quæ? 1. De divite Epulone & paupere *Luc.* 16. ex Gemara Babyl. tractatu Beracoth. 2. De operariis in vinea *Matt.* 20. ex Gem. Hieroſ. ejuſdem Tractatûs. 3. De prudentibus & fatuis virginibus *Matt.* 25. ex Gem. Babyl. Tract. Sabbath. *Vide eadem plenè deſcripta in Præfat. Joma Scheringamii.* Dices; Talmud demum 500. annis poſt Chriſtum eſt conſcriptum: Quomodo ergo potuit Chriſtus inde parabolas deſumere? Licèt demum tum fuerit conſcriptum, tamen res contentæ in Talmude fuerunt antea notæ, & oraliter inter Judæos propagatæ,

9. An non fabulæ Talmudicæ à Judæis pro rebus geſtis obtrudantur; quia narrantur cum circumſtantiis temporis, loci, perſonarum, &c.? Non. Similiter Germani de doctore Fauſto multas narrant circumſtantias, &c. quum tamen à doctis pro fabulis habeantur, quæ de ipſo narrantur.

10. Multæ fabulæ Talmudicæ poſſunt per *proſopopœias*, h.e. quando rebus inanimatis ſenſus tribuuntur, excuſari. Sic colloquium Dei cum luna poteſt excuſari. Talmud imitatur S. Scripturam: nam ea etiam rebus ſenſu carentibus adſcribit ſenſum *Deut.* 32: 1. *Pſal.* 148: 3, 4. &c.

11. An non injuſtè aliquando exſibilentur ſcripta Talmudica & Rabbinica ab indoctis, qui nunquam illa legerunt, vel fortè nunquam viderunt? Imo ſæpe. *Vide ſuprà differt.* 14.

3. *R. De benedict. & moribus in menſ.* 1.

12. An Judæus teneatur ſpeciales formulas gratiarum actionis recitare non tantùm pro ſpeciali aliqua gratia & beneficio, ſed etiam pro aliis rebus extraordinariis, aliiſque, ſcil. 1. Si inter epulas generoſius vinum infundatur. 2. Vel peculiares extraordinarii cibi porrigantur. 3. Si quis fructus arborum comedat. 4. Si quis comedat quod è terra provenit. 5. Vel caſeum, butyrum, piſces, carnem. lac, mel, &c. 6. Si quis oleat roſam, thus, cinnamomum &c. vel mala citrea, nuces moſchatas. Vel balſamum, aut alia ſuaveolentia olea. Vel herbas grati odoris, vel ſi quis ingrediatur apothecam gratis odoribus ſpirantem? Neg.

13. 7. An

13. 7. An item, ſi videat hominem monſtroſum. 8. Mutilatum. 9. Cœcum vel ſcabie malignâ affectum. 10. Arbores elegantes. 11. Templum idololatricum. 12. Imaginem idoli. 13. Locum ex quo extirpata eſt idololatria. 14. Qui videt Cometam, Meteora, aut Fulgura. 15. Vel, an qui videt hominem Chriſtianum ſapientem teneatur ſpeciales benedictiones recitare? Neg. 15. Item ſi quis bona nova audiat. 16. Vel mala. 17. Si quis domum exſtruat. 18. Nova veſtimenta comparet. 19. Si balneum ingrediatur aut egrediatur. 20. Ante & poſt venæ ſectionem? Neg. c. Jud.

14. An nulla omnino utilitas vel delectatio ſit ex re ullâ percipienda ſine præcedente aliquâ, & ſpeciali gratiarum actione? Neg. An ſi quis ſine præviâ benedictione utatur quibuſdam ex rebus antecedentibus, poſſit dici *Deum deprædari?* Neg. An non in multis poſſent adhiberi tales gratiarum actiones, ſi ex pio & ſyncero animo provenirent? Imo.

15. An fruſtulum panis conſecrati poſt abſolutum prandium in menſâ ſit relinquendum? Neg. Quare Judæi illud relinquunt? 1. Pro paupere ſi fortè adveniat. 2. Ut Dei benignitas celebretur, qui non tantùm ad ſatietatem, ſed etiam ad ſuperfluitatem panem largitus eſt. 3. Ut in eo benedictio quieſcat.

16. An neceſſe ſit cultros ante gratiarum actionem abſcondere, tum quia *Deut.* 27: 5. de altari dicitur, cui menſa comparatur, *Non elevabis ſuper eo ferrum*; tum quia cultri hominis vitam præcidunt, quam menſæ prolongant? Rationes ſunt abſurdæ.

17. An quiſque poſſit pro ſe orare, ſi plures tribus aſſideant menſæ? Aff. An liceat poſt cibum recitare gratiarum actionem, antequam ſal à menſâ removeatur? Imo. Quare Judæi priùs removent ſal? Quia olim Lothi uxor in ſalis ſtatuam mutata eſt. An abſolutè ſit neceſſarium in illo loco gratiarum actiones recitare ubi cibus eſt captus? Non. An eorum corpora non ſepeliantur, qui in eodem loco gratias non agunt; ſed ſuſpendio, aquis, igne, vel alio modo vitam finiant? Falſa.

18. An neceſſe ſit convivium finire recitando gratiarum actionem ſuper poculo vini? Neg. An illud poculum neceſſario debeat 1. elui interius? 2. ablui exterius? 3. an debeat eſſe poculum integrum? 4. plenum? 5. an vinum debeat eſſe merum, non mixtum aquâ? Nugæ. An illi, qui indulgent perpetuis conviviis & compotationibus, poſt triduum in ſepulchro medii diſrumpantur, adeo ut ſtercus, ſordes & excrementa viſcerum in faciem illorum defluant? Et an hoc benè probetur ex Mal. 2: 3. *Diſpergam ſuper vultum veſtrum ſtercus ſolemnitatum veſtrarum?* Et an Diaboli poſtea accedant & dicant; *Comede quod tam longo congregaſti tempore?* Mendacia. *Vide Synag. Buxt. c.* 12.

4. *J.* 19. An Judæi olim combuſſerint cadavera? Et an idem ex exemplis Jabeſitarum 1 *Sam.* 31: 12, 13. probari poſſit? Neg. utr.

280. 20. Utrum præſtet ſecundùm conſuetudinem Judæorum cadavera ſepelire extra urbes in agris; an vero intra urbes in templis? A. pr. N. poſt.

Caput XV.

1. H. De Vocal. & Accent. V. T.

Sect. 1. Aben Ezra & David Kimchi non ſtatuunt vocales Textui Sacro eſſe additas à Maſorethis Tyberienſibus.

2. Etiamſi Pentateuchi, membranæ inſcripti, & in Synagogis aſſervari ſoliti, deſtituantur vocalibus & accentibus; inde tamen non probatur illas & hos eſſe à Maſorethis.

3. In antiquis Cabbaliſtis, & in Talmude fit mentio punctorum, & Cabbaliſtæ præcipuè recentiores myſteria elicuerunt ex vocalibus.

4. Poſito, quod literæ primigeniæ fuerint Samaritanæ, quod tamen falſum eſt; inde tamen non ſequitur vel literas antiquas Samaritanas fuiſſe deſtitutas vocalibus, vel vocales eſſe additas à Maſorethis.

5. Ex Keri & Cethib, quod licèt ut plurimùm verſetur circa conſonas, non legitimè elicitur argumentum pro novitate vocalium & accentuum. *Vide diſſert.* 15. *Philol. Hebræi.*

2. M. De Talmude.

6. An ſcripta Talmudica Chriſtianis lectu ſint utilia? Imo.

7. An non ſint comburenda, ſicuti mandarunt Papæ nonnulli, ut Gregorius IX. Innocentius IV. Julius III. & Paulus IV. qui poſterior 12. Talmudicorum voluminum millia flammis addixit? Neg.

8. An Joh. Pfeffercornus Judæo-Chriſtianus anno 1510. abſurdè ſtatuerit Scripta omnia Talmudica & Rabbinica à Judæis eſſe emenda, & comburenda? Et an non abſurdè Idem voluerit hoc Maximiliano Cæſari perſuadere? Abſurdiſſimè.

9. An liber Reuchlini (aliàs Joh. Capnionis) vocatus *Oculare ſpeculum*, quo voluit contrarium probare, injuſtiſſimè à Pariſienſibus ſit damnatus, & à Colonienſibus damnatus & combuſtus? Aff.

10. An Galatinus in libro de *Arcanis Catholicæ veritatis*, benè Reuchlinum contra Hogoſtratum Inquiſitorem; & per conſequens contra Pfeffercornum, alioſque defenderit? Imo. Ex cujus petitione Galatinus illum librum ſcripſit? Ex petitione Cæſaris, & voluntate Papæ Leonis X.

11. Talmud in nonnullis confirmat fidem Chriſtianorum, & è contrà in multis fidem Judæorum infringit.

12. An Magiſtratus Chriſtianus poſſit permittere impreſſionem Talmudis? Imo. Sed an talem debeat permittere qualis anno 1644. in magno quar-

to hîc

to hîc in Belgio edita eſt? Non. Nam in illa edit. continentur omnes blaſphemiæ de Jeſu, quas ſuprà *cap.* 13. ex parte recenſuimus. Baſileenſes anno 1581. editionem Talmudis quidem conceſſerunt, ſed omnes illas blaſphemias ejecerunt. *Vide ſuprà diſſ.* 15.

13. Jeſus Chriſtus eſt verus ille Meſſias olim promiſſus in Veteri T. nam Ei conveniunt omnes prædictiones, quæ in V. T. de futuro Meſſiâ prædictæ fuerunt. (1.) *Gen.* 49: 10. Tempus adventûs in noſtrum Meſſiam quadrat: nam omne Sceptrum fuit remotum à Judâ circa nativitatem Meſſiæ. Etiam eodem tempore futurus Meſſias communibus Judæorum votis exſpectabatur: propterea nonnulli pro vero Meſſia, ut *Bar Cocheba*, *Pſeudo-Moſes*, *Syrus quidam*, *David el David*, & *R. Lemlem* diverſis temporibus ſeſe populo obtrudere voluerunt. (2.) Multi *adhærebunt ei*, uti ibidem Jacob prædixit; atqui hoc factum eſt: nam in omnibus ferè locis & regnis fuerunt Chriſtiani. 3. C. *De Chriſto Meſſia.*

14. (3.) Intra 70. Septimanas (h.e. 490 annos) venire debebat, quod ita etiam evenit. Etiam Sacrificia erant abolenda, *Dan.* 9: 27. (4.) Implevit Templum gloriâ ſuâ *Hag.* 2: 7. Et venit ſtante templo ſecundo, *Mal.* 3: 1. (5.) Bethlemæ natus eſt: atqui hoc *Michæ* 5: 2. erat prædictum. (6.) *Zach.* 13: 2. Exſcindenda erant nomina terriculorum è terrâ, etiam Prophetæ, &c. Hæc facta ſunt: nam oracula ceſsârunt tempore adventûs Chriſti, uti hiſtoriæ teſtantur.

15. (7.) Chriſtus ex familiâ Davidis deſcendit, *Jer.* 23: 5. (8.) Natus eſt ex עלמה *virgine*, Jeſ. 7: 14. quæ vox propriè ſign. virginem incorruptam: habet enim nomen à עלם *latitare.* Quod Judæi conentur probare ex *Prov.* 30: 19. vocem עלמה etiam denotare virginem corruptam, aut apud Jeſaiam, uxorem Jeſaiæ, ſunt futilia (9.) Jeſ. 53: 2. *Non erat ei forma, neque decor, contemtus & abjectiſſimus virorum, doloribus affectus, &c.* Hæc impleta ſunt in noſtro Meſſiâ.

16. (10.) Jeſ. 9: 2. *Populus habitans in terrâ Zabulon, & Naphthali & Galilea, ambulans in tenebris videbit lucem magnam.* Atqui hæc Chriſto conveniunt *Matth.* 4: 13. (11.) Meſſias haberet præcurſorem *Jeſ.* 40: 3. *Mal.* 3: 1. Ille fuit Joh. Baptiſtâ, qui in virtute Eliæ venit. (12.) Futurus Meſſias miracula efficeret *Jeſ.* 35: 5, 6. (13.) Zach. 9: 9. *Eſſet pauper & inſideret aſino.*

17. (14.) Meſſias debebat eſſe Propheta, *Deut.* 18: 15. *Joh.* 6: 14. Prophetæ docebant, & futura prædicebant. (15.) Sacerdos, Pſal. 110: 4. *Tu es Sacerdos*, &c. Sacerdotes offerebant, intercedebant, & benedicebant. (16.) Rex, *Pſal.* 2: 6. & 45, 2, 4. Reges habebant regnum, ſubditos, eoſque regebant, & contra hoſtes defendebant. Hæc etiam locum habent in noſtro Meſſia.

18. An ex aliâ tribu licuerit uxorem ducere quàm ex ſuâ propriâ? Imo. Sed an licuerit etiam virginem ducere, quæ erat ἐπίκληρος? Non: nam eſt contra legem *Num.* 36: 6, 7, 8. datam. *Vide Hoornbeck. c. Jud. l.* 3. *c.* 1.

4. *J.* 19. An uxor Lothi revera in ſalis ſtatuam mutata ſit? Imo. An eadem adhuc hodie ſuperſit? Joſephus eam ſuis oculis conſpexit. Benjamin, qui mortuus eſt anno 1173. In Itinerario ſuo *p.* 44. ejus etiam meminit. Recentiores peregrinatores teſtantur, (puto verè) eam adhuc hodie ſupereſſe.

300. 20. An illa ſtatua ſit permanſura uſque ad mortuorum reſurrectionem, uti vult Targ. Hieroſ.? An iterum ſuccreſcat? Utr. eſt dubium.

CENTURIA QUARTA.

Caput XVI.

1. *H. De Vocal. & Accent. V. T.* *Sect.* 1. Ex antiquis ſacrorum Bibliorum Tranſlationibus in genere, & ex verſione LXX. Interpretum in ſpecie non benè probatur vocales temporibus illorum Interpretum non extitiſſe, vel eas demum eſſe additas à Maſorethis Tyberienſibus.

2. Similiter idem non evincitur ex Paraphraſibus Chaldaicis: nam in illis non tantùm eſt diſconvenientia à textu Hebræo reſpectu vocalium, ſed etiam reſpectu conſonarum, & reſpectu integrarum dictionum & ſententiarum.

3. Credimus Hieronymum in verſione ſuâ adornandâ uſum fuiſſe Bibliis punctatis: & poſito, quod iis non fuiſſet uſus, inde tamen nemo certò eliceret; ergo temporibus Hieronymi non fuerunt Biblia punctata. *Vide diſſert.* 16. *Philol. Hebræi.*

2. *M. De Comment. Rabbin.* 4. An quinque illi modi ſcribendi commentaria Biblica, qui ab Aben Ezra in præfat. Rhytmicâ, Bibliis Buxtorfii præfixâ, proponuntur, ſint omnes laudandi? Non, tantùm ſecundus & quintus.

5. An S. Scriptura magis ſecundùm antiquam Cabbalam ſit explicanda, quàm ſecundùm novam, uti vult Aben Ezra? Non.

6. An Pentateuchus ideo incipit à litera ב, quæ ſignificat duo, *vel* quia ſunt duo mundi; *vel* quia ſunt duæ Leges, ſcripta ſcil. & oralis; *vel* quia Deus hominem duabus partibus, animâ ſcil. & corpore conſtantem creavit; *vel* quia Deus mundum creavit cum ברכה *benedictione?* Nugæ.

7. An in primo verſu Geneſios ſunt ſex literæ Aleph, quia mundus durabit 6000. annos? Non. An item ſeptem voces propter 7. dies hebdomadæ, vel propter 7. planetas? Non. An item 28. literæ propter 28. lunationes quæ menſem conſtituunt, vel proprer 28. tempora quorum Eccleſiaſtes *cap.* 3. meminit? Non.

8. An

8. An Commentaria Rabbinorum Biblica habent aliquam utilitatem? Imo magnam.

9. S. Scriptura non poteſt ſine ſuppetiis Rabbinorum benè in alias linguas transferri, nec explicari.

10. An Græci verba Gen. 2: 2. *Et abſolvit Deus die ſeptimo opus ſuum*, benè interpretentur per, *Et abſolvit Deus* τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ *die ſexto?* Non. *Vide ſuprà diſſert.* 16.

11. An Judæi tenentur mane preces matutinas, & poſt prandium horâ 3. R. De
circitèr quintâ preces veſpertinas, ſubſtitutas in locum *ſacrificii quotidiani* precib.
veſpertini, & ſimul nocturnas publicè in Synagogâ recitare? Non Quare veſp.
Judæi preces nocturnas, quæ ab horâ nonâ nocturnâ recitari deberent, veſper- lecto,
tinis, factâ exiguâ temporis pauſâ, addunt? Commoditatis causâ. &c.

12. Quare Judæi veſperi precantes faciem operiant? Ut alter alterius confeſſionem audire non poſſit. An etiam in Templo faciem operuerint? Non: nam in Templo ſinguli quatuor cubitos ab invicem diſtabant, quando peccata coram Deo confitebantur. Quare tum etiam in ſiniſtrum latus ſeſe inclinent? Quia credunt Iſaacum, quum offerendus eſſet, in ſiniſtrum latùs jacuiſſe.

13. Quomodo diſſidentes ante preces aliquando ſe mutuo ſoleant reconciliare? Qui ab adverſario jus obtinere non poteſt, it ad librum legis, eum claudit, & manu pulſans dicit: Ego occludo illum. Tunc omnes ceſſant à precibus, & aliquando precibus non peractis domum abeunt; imo ſi alter ſit implacabilis, per aliquot dies ſæpe precibus ſuperſedetur. An benè? Peſſimè.

14. An non ſit ſuperſtitioſum lectum verſus Meridiem & verſus Septentrionem collocare? Imo. An ille, qui ita dormiverit, numeroſam prolem ſit accepturus? Et an hoc ex *Pſal.* 17: 14. וצפונך תמלא בטנם benè probetur? Nugæ. Quare Judæi ſunt ſuperſtitioſi circa ſomnia? Propter exempla Jacobi, Joſephi, Pharaonis, Nebucadnezaris & Danielis. An, ſi quis ſomniavit aliquid infauſti, propterea tenetur die ſequenti jejunare? Neg. An illud jejunium eſt neceſſarium, etiam Sabbatho, quo jejunia ſunt illicita? Neg. An ſomniator tenetur veſperi jejunio finito tres amicos ad ſe vocare, illiſque ſepties dicere; *Somnium bonum vidi?* Nugæ.

15 An certò probari poſſit quod Eſras decem res ordinaverit, ſcil. 1. Ut Sabbatho lex legeretur. 2. Etiam diebus Lunæ & Jovis. 3. Ut iis diebus etiam jus dicatur. 4. Ut die Jovis omnia domi laventur, & verrantur. 5. Ut diebus Jovis viri allia comedant, &c? Non. Quare Judæi diebus Lunæ & Jovis partem ſectionis legant? Ne tres dies abſque lege præterirent, &c.

Quare

Quare illis diebus etiam extraordinariam precem והוא רחום precentur? Quia tres ſenes, projecti in ignem, & nullo modo ob efficaciam hujus precationis læſi, eam compoſuerunt: ideo mandatum eſt, ut ea in omnibus Synagogis illis diebus recitaretur.

16. Lectio Legis fit in Synagogis cum nimiâ pompâ. Non eſt neceſſarium ſingulas ſectiones majores legi à ſeptem viris, quorum primus eſt Sacerdos, ſecundus Levita, tertius Iſraelita, & ſic porro. Non opus eſt Pentateuchos MSS. ob ſanctitatem eorum, faſciis & palliolis involvere; nec tam diu in Synagogâ exſpectare quandiu liber Legis eſt apertus.

17. An neceſſe ſit mulieres ſeorſim à viris in Synagogis ſedere, & per clathratas feneſtras Synagogam inſpicere? Non. An hoc non benè probetur ex Zach. 12: 14. *Planget familia domus David ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum?* Non.

18. An ſit malum omen ſi geſtator Legis MS. cadat? Non. An non omnes qui caſum viderunt, teneantur per longum tempus jejunio eum expiare? Non. An ſit ſuperſtitioſum Ligna tornata, quibus Pentateuchi MSS. alligantur, ad parturientes fœminas deferre, & illis aſpicienda proponere, ut eæ onus uteri ſui faciliùs deponant? Imo. *Vide Synag. Buxt.c.*13. *&* 14.

4. J. 19. Quare uxor Lothi potiùs in ſtatuam ſalis quàm in ſtatuam alterius materiæ converſa ſit? Judæi fabulantur hoc ideo factum eſſe, quod modicum ſalis Lotho ad hoſpites, in domum receptos, comiter lautiuſque tractandos, exhibere noluerit. Sed auctor libri Sapientiæ c. 10. v. 7. benè ait; *Statua ſalis conſtituta animæ non credentis monimentum.*

320. 20. An Hebræi olim ſub Veteri T. epulas funebres inſtituerint? A.

Caput XVII.

1. H. De orig. & antiq. ling. Hebr. *Sect.* 1. Optimè decreverunt aliquot noſtri Belgii Synodi anno 1624 ex petitione Cl. Amamæ, ut nemo ad examen Theologiæ admitteretur, niſi egregiâ linguarum originalium ſcientiâ eſſet imbutus, & ſimul ejuſdem ſcientiæ teſtimonium à Profeſſore linguarum ſubſignatum oſtenderet.

2. Cognitio linguæ Hebraicæ non eſt à naturâ; imo nulla lingua homini eſt naturalis. Hinc ſurdi à nativitate etiam ſolent eſſe muti.

3. Experimentum quod olim Phryges & Ægyptii de naturali linguâ ſumſerunt, ſcil. tradendo eum in finem duos infantes inter pecora educandos, eſt ridiculum.

4. Auctor linguæ Hebraicæ eſt Deus, qui eam (quoad Radices, ut mihi videtur) Adamo inſtillavit.

5. Lingua

5. Lingua Hebraica eſt omnium linguarum prima; quod videtur probari. 1. Ex ejus perfectione & ſimplicitate. 2. Ex nominibus Hebraicis priorum hominum, ut Adami, Hevæ, Kaini, Habelis, &c. 3. Quia in omnibus aliis linguis occurrunt voces Hebraicæ, quæ tanquam filiæ indicant matrem eſſe Hebræam. Ergo nec lingua Chaldaica, ut ſentit Theodoretus; nec lingua Germanica, ut ridiculè ſtatuit Joh. Goropius Becanus, eſt lingua primigenia. *Vide diſſert.* 17. *Phil. Hebræi.*

6. An quis poſſit attrahere præputium, uti interdicitur 1 *Cor.* 7: 18.? Ex parte poteſt, ſed non in totum. *2. M. De Comment. Rabb.*

7. An olim bene fecerint Judæi, quod reis pœnâ mortis afficiendis præbuerint potum amarum, quo mens alienaretur, ut pœnam minus ſentirent? Peſſimè. An Judæi propterea etiam noſtro Salvatori talem potum amarum præbuerint *Matt.* 27: 34.? Imo. An benè Chriſtus eum potum recuſaverit? Imo.

8. An ex verbis *Matt*, 12: 32. *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro ſeculo*, benè probetur dari remiſſionem peccatorum poſt hanc vitam? Non. Quid ergo illa phraſis denotat? *Nunquam* remittetur.

9. Quales fuerint Jannes & Jambres, qui 2 *Tim.* 3: 8. Moſi dicuntur reſtitiſſe? Fuerunt duo præcipui Magi, qui Moſi, miracula coram Pharaone edenti, reſtiterunt. Paraphraſtes eos vocat *Principes magorum.*

10. Quare Chriſtus *Matt*, 19: 24. & *Marc.* 10: 23. in proverbio, *Facilius eſt camelo intrare foramen acus*, &c. uſus fuerit *camelo*, cum Judæi ſemper in illo proverbio uſi fuerint, & adhuc hodie utantur *Elephante*? Quia Camelus in Judæa notior fuit elephante.

11. Quinam ſunt præcipui, celeberrimi & præſtantiſſimi Rabbini, qui Hebraica commentaria in Vetus T. ediderunt? Schelomo Jarchi, Aben Ezra & David Kimchi. *Vide ſuprà diſſert.* 17. *3. C. Obj. contra Chriſtum Meſſiam.*

12. Meſſias promiſſus debuit eſſe Rex ſpiritualis, & non terreſtris: nam cum adventu Meſſiæ ſceptrum erat auferendum à Judâ, & Urbs deſtruenda, ubi alias fingitur futura ſedes imperii Meſſiæ.

13. Objectiones, quæ vulgò à Judæis contra noſtrum Meſſiam proferuntur, magnâ ex parte ſpiritualiter ſunt intelligendæ, ſuntque ſequentes. (1.) Jeſ. 2: 2, 3. *Erit ultimis temporibus*, &c. atque tum nondum videntur fuiſſe ultima tempora. (2.) Ex eodem verſu, *Mons Moria eris elatus ſupra colles*, h. e. altior aliis montibus; atqui hoc nondum factum eſt. (3). Adhuc inde; *Omnes gentes confluent ad illum montem*: atqui omnes & ſingulæ gentes eò nondum confluxerunt. (4.) Adhuc; *Aſcendamus ad montem Domini*; atqui hoc omnes Chriſtiani nondum dixerunt, vel fecerunt.

14. (5.) Jeſ. 2: 4. *Tundent gladios in ligones, & haſtas in falces; non attollet gens una in alteram gladium, neque diſcent amplius bellum.* Sed ubi temporibus noſtri Meſſiæ illa facta ſunt? Et ubi fuit tanta pax?

15. (6.) Jeſ. 11: 6, 7, 8. *Commorabitur lupus cum agno, & pardus cum hædo recubabit. Leo & bos comedent ſtramen. Lactens ſe oblectabit ſuper foramen aſpidis,* &c. Sed hæc nondum facta videntur.

16. (7.) Zach. 6: 12, 13. *Ædificabit templum Jehovæ*; atqui templum tertium nondum eſt ædificatum. (8.) Zach. 13: 2. *Die illo exſcindam nomina terriculorum è terra & eorum prophetas, &c.* Sed nec hoc adhuc factum videtur.

17. (9.) Jerem. 23: 5, 6. *Quando Davidi excitabo germen juſtum*, h. e. Meſſiam, *ſalvabitur Jehuda, & Iſraël habitabit ſecurè*; atqui illa non ſunt facta temporibus Meſſiæ, (10.) Ezech. 38: 2, 14, 15, 22, 23. *Quando Meſſias adveneri tum expugnabit Gog & Magog*: ſed hoc nondum factum eſt à noſtro Meſſiâ.

18. (11.) Jeſ. 53: 10. *Meſſias videbit ſemen*; atqui noſter Meſſias non habuit filios. (12.) Deut. 30: 3, 4, 5. *Meſſias omnes Judæos diſperſos per terrarum orbem colliget & congregabit*, quod nondum fecit. (13.) Mal. 4: 5. Elias nondum venit, qui ante Meſſiam debuit venire. *Vide Hoornbeek contra Jud.* l. 3. c. 2. & 5.

4. J. 19. Judæi propter occiſum Meſſiam tam diu in exilio vixerunt.

340. 20. An Miſſa poſſit probari ex verbis *Gen.* 14: 18. הוציא לחם ויין, Neg. Nam הוציא nunquam ſignificat *ſacrificare*, nec *educere* aliquid ad ſacrificandum, ſed ſimpliciter *proferre*, *educere*, &c.

Caput XVIII.

1. *H. De conf. linguar.*

Sect. 1. Lingua Hebræa ultra 1700. annos à creatione mundi fuit ſola & unica lingua, quâ omnes incolæ totius mundi fuerunt uſi.

2. Cauſa efficiens confuſionis linguarum non eſt aër Borſippæ, neque natura, neque homines, neque angeli; ſed Deus, & quidem ſolus.

3. Quando Deus dixit, Gen. 11: 7. *deſcendamus & confundamus*, non eſt alloquutus angelos vel homines; nec quando dixit Gen. 1: 26. *faciamus hominem*, angelos vel terram, uti vult Lipmannus; ſed cæteras Divinitatis Perſonas.

4. An ex tali loquendi modo poſſit probari pluralitas Perſonarum in Eſſentiâ Divinâ? Aff. An non S. Scriptura aliquando, Magnatum more, ſic in primâ perſonâ pluralis numeri de unicâ perſonâ loquatur? Nunq.

5. An non loca quatuor ſequentia, quæ à Kimchio in Michlol. p. 9. proferuntur

feruntūr, videantur hoc probare? Minimè. Videamus ea. (1.) Job. 18:2, 3. Bildad de ſeipſo loquitur: *Quouſque imponetis fines ſermonibus? Inſtruetis, ut poſtea loquamur? Quare reputamur ut Jumenta, ſordemus in oculis veſtris?* Reſp. Bildad de ſe & aliis amicis Jobi loquitur. 2. Abſalom 2 *Sam.* 16: 20. dixit Achitopheli: *Da conſilium quid facturi ſimus.* Reſp. Abſalom de ſe cæteriſque conſiliariis & copiis ſuis loquitur. 3. Daniel *cap.* 2: 36. dicit Nebudcadnetzari: *Hoc eſt ſomnium illud, cujus interpretationem dicemus coram Rege.* Reſp. Loquitur de ſe & ſociis ſuis. 4. Cant. 1: 4. *Trahe me, poſt te curremus.* Reſp. Loquitur Eccleſia de ſe & puellis ſuis, h. e. de omnibus fidelibus. Addantur adhuc duo loca ex R. Bechai in *Geneſ.* 1: 26. ſcil. (5.) *Gen.* 29: 27. Laban unicus dixit: *Et dabimus tibi etiam hanc.* Reſp. Ego, uxor & amici. (6.) *Num.* 22: 6. Balak ait: *Fortaſſè prævalebo, percutiemus eum.* Reſp. Ego & populus meus percutiemus eum.

6. Deus non videtur propriè in confuſione novas linguas creaſſe, ſicuti in principio mundi unam creavit: ſed confuſionem videtur feciſſe per vocalium & literarum radicalium permutationem, per tranſpoſitionem, per detractionem, & productionem ſyllabarum, aliiſve modis.

7. Deus propterea non confudit linguas, quia architecti ædificantes turrim, voluerunt bellum Deo inferre; vel ut tuti eſſent contra diluvium aliud futurum; vel ut tuti eſſent ab incendio mundi: ſed 1. Ut nomen ſibi compararent. 2. Ne diſpergerentur per terram.

8. An ergo architecti turris Babylonicæ, volentes comparare ſibi nomen, & curantes, ne diſpergerentur, peccarint? Imo.

9. An illa confuſio linguarum fuit pœna? Imo. An etiam creatio novarum linguarum in Apoſtolis? Non: ſed in illis fuit extraordinarium donum. *Vide diſſert.* 18. *Philol. Hebræi.*

10. Temporibus Prophetarum nullæ fuerunt ſectæ inter Judæos, licèt fuerit idololatria. Quando igitur ſectæ ſunt ortæ? Sub templo ſecundo poſt exceſſum Prophetarum. 2. *M. De Phariſæis.*

11. An Naſiræi conſtituerint ſectam? Non, Quæ fuit igitur prima ſecta? Sadducæorum. Quot fuerunt ſectæ? Tres; Sadducæorum, Phariſæorum & Heſſæorum.

12. An פרושים *Phariſæi* nomen habeant à פרש *expandere*, quia dilatabant phylacteria? Non. An à פרש *exponere*, ſcil. legem, quaſi dicerentur legis Interpretes? Non. An à פרש *ſeparavit, ſejunxit*, quia à communi hominum conſuetudine ſeſe ſeparaverant? Imo. Nam in veſtitu & vitæ ſanctitate volebant ab aliis ſeparari.

13. An ſecta Phariſæorum diu ante Chriſtum fuerit nota? Ad minimum

mum 140. annis. Ex qua tribu fuerunt Phariſæi? Ex omnibus.

14. An ſecta Phariſæorum ab initio, ad bonum finem fuerit inſtituta? Imo. An fuerit etiam honorata? Imo, honoratiſſima, *Act.* 26: 5. *Phil.* 3: 5. Quare poſtea populo fuerint riſui & ludibrio? Quia talia faciebant quæ erant digna riſu. Qualia? Quidam non audebant attollere præ nimia humilitate pedes ſuos; alii oculos, ne virginem adſpicerent, &c. An ergo poſtea à ſe invicem fuerint ſeparati? Imo. In quot ſpecies? In ſeptem diverſas quaſi ſpecies.

15. In multis eſt magna convenientia inter Phariſæos & hodiernos Monachos, ſcil. conveniunt nomine; diſtinguuntur utrique veſtibus à plebe; jactant opera ſuperegatoria; videntur eſſe humiles, &c.

16. An Phariſæi peccarint quod noluerint comedere niſi lotis manibus? A. An non licet lavare manus? Imo. ſed lotio manuum non eſt æſtimanda pro decentiâ religioſâ, ut Phariſæi fecerunt, ſed pro civili.

17. An non multa dogmata Phariſæorum, ut Fatum, μετεμψύχωσις, lotiones, imaginaria ſanctitas, dilatatio Phylacteriorum, productio fimbriarum, &c ſint abſurda? Imo.

18. An Phariſæus *Luc.* 18: 12. ita decimas dans benè fecit? Non. An non decimæ fuerunt dandæ? Ita, ſed non de menthâ, anetho, & cumino. An ergo fecit opus lege Divinâ non mandatum? Imo. An lex de dandis decimis in V. T. data, jam in ſpeceie ſub N. T. etiam obliget? Non. *Vide ſuprà diſſert.* 18.

4. J. 19 An Adam fuit verus Judæus? Aff. An item hodierni recutiti ſive apellæ rectè vocantur Judæi? Neg.

360. 20. An in lingua Hebraica ex literis Vau & Jod cum Kametz, Tzere & Chirek in fine vocum propriæ fiant diphthongi? Non.

Caput XIX.

1. H. *De confuſ. ling.* *Sect.* 1. In quot linguas illa confuſio Babylonica facta eſt? Hebræi ajunt in LXX. Græci in LXXII. Euphorus in LXXV. Pacianus in CXX. Alii nihil determinant; ſed numerum linguarum incertum eſſe ajunt. Nemo novit certum numerum illarum linguarum; ſuntque tantum conjecturæ, quæ vulgò proferuntur.

2. Judæi non merentur fidem, quando loquuntur de numero ſeptuagenario: nam plura myſteria ſemper huic numero adſcripſerunt quàm ulli alii numero.

3. An turris fuit 70. gradus alta? An fuerunt 70. architecti? An 70. Angeli introduxerunt confuſionem? An ſinguli viri Sanhedrin calluerunt 70. linguas? Falſa, ſive incerta omnia.

4. Non

4. Non ſequitur, ſeptuaginta quinque animæ deſcenderunt in Ægyptum; ergo tot linguæ in confuſione ſunt natæ.

5. Veriſimile eſt ex confuſione natas eſſe linguas ſequentes, ſcil. Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philiſtæam, Aramæam, & Chaldæam. Quare? Quia illæ linguæ nomina ſua retinuerunt à principibus familiarum, h. e. à nepotibus Noachi: ex. gr. lingua Græca vocatur לשון יון à Javan *Gen.* 10: 2. Quot linguarum fit mentio in S. Scripturâ? Viginti.

6. Confuſio linguarum videtur facta circa nativitatem Phalegi, h. e. anno 101. poſt diluvium; non verò circa ejus mediam ætatem, vel circa ejus mortem, h. e, anno 340. poſt diluvium.

7. An Judæi benè faciant, quod ſubinde mutent nomina ſua quando laborarunt morbis periculoſis, vel in ſignum pœnitentiæ? Eſt indifferens. An item benè quando cogitant per mutationem nominis decretum Dei facere irritum? Non.

8. An mundus ſpatio annorum centum & unius ita potuerit multiplicari, ut tot eſſent homines progeniti ab octo hominibus, quot in textu recenſentur? Imo.

9. An non plures homines fuerunt in arcâ Noachi quàm octo? Sic quibuſdam videtur. Nos neg.

10. Utrum omnes homines ab initio tam longævi fuerint, uti *Gen.* 5. habetur; an verò tantum illi decem, qui ibi enumerantur? Illa longævitas videtur locum habuiſſe in pluribus quàm in illis decem. *Vide diſſert.* 19. *Philol. Hebr.*

11. Benè ſcribitur Sadducæi & Saducæi. An Sadducæi nomen acceperint à צדק *juſtitia?* Non: nam fuerunt pravis moribus induti. Unde igitur? A Sadok, Antigoni diſcipulo. 2. *M. De Sadducæis.*

12. Quæ fuit origo ſectæ Sadducæorum? perverſa interpretatio verborum Antigonii Sochæi, dicentis; *Ne eſtote ſicut ſervi, qui ſerviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiant mercedem, &c.* Hinc Zadokus & Baithoſus perverſam fecerunt ſequelam.

13. Quare hi non æquè vocati ſunt Baithoſæi à Baithoſo quàm Sadducæi à Sadoko, quum uterque fuerit origo diſſenſionis? Quia Baithoſus creditur fuiſſe ſpurius.

14. Sadducæi negarunt, 1. Reſurrectionem mortuorum, quam hodierni Judæi ex parte concedunt. 2. Angelos & Spiritus 3. Providentiam Dei. 4. Spiritum S. 5. Rejecerunt Traditiones legis oralis.

15. An Sadducæi pro Verbo Dei præter Legem Moſis etiam agnove-

rint libros propheticos? Multi negant: quia Chriſtus probaturus reſurrectionem *Matt.* 22. tantùm uſus eſt argumento ex Lege Moſis deſumto. Druſius, quia videt contrarias Doctorum opiniones, non ſine cauſâ putat Sadducæos, qui in Judæâ habitarunt, recepiſſe etiam cæteros libros; non verò qui in Samaria vixerunt. *Vide ſuprà diſſ.* 19.

3. C. De Doctr. Chriſti & vocat. Gentium.

16. Novum T. eſt æquè ſcriptum divinum, uti Vetus T. nam materia ejus eſt divina, finis eſt ad Deum tendens, origo ejus eſt à Deo, & variis miraculis ejus doctrina fuit confirmata. Et objectio, quæ vulgò à Judæis contra Novum T. offerri ſolet, ſcil. quod videantur quædam eſſe contradictoria, etiam contra Vetus T. opponi poteſt.

17. In V. T. *Jeſ.* 2: 2, 3, 17, 18, 19, 20. *Jer.* 16: 19. & alibi prædictum fuit Gentiles tempore adventûs Meſſiæ eſſe *convertendos*. Illa converſio facta eſt ſub N. T. Præterea prædictum fuit Judæos eſſe *repudiaturos* Meſſiam, eique non *credituros*; Jeſ. 8: 14, & 53. 1. Pſal. 118: 22. *Lapis, quem ædificantes repudiarunt*; etiam Eum *occiſuros*, Zach. 12: 10. *Videbunt me quem transfixerunt*; denique prædictum fuit ipſos Judæos eſſe *rejiciendos* à Deo, *Jeſ.* 2: 6. *Hoſ.* 1: 8, 9. & alibi.

18. Cauſa diuturni exilii Judaici in ſpecie non ſunt crimina majorum (niſi inter crimina intelligas crucifixionem veri Meſſiæ,) vel tenuitas meritorum, vel amor fœminarum & divitiarum, vel perjurium, vel ſuperba ambitio, quæ omnia in שבט יהודה *Schebbet Jehuda* inter cauſas exilii numerantur. Ibidem ſtatuunt Judæi cædem Jeſu Naſaræni eſſe cauſam exilii, non quod fateantur ſe malè egiſſe; ſed quia putant ſe propterea odium Chriſtianorum in ſe excitaſſe. *Vide Hoornbeek c. Jud. l.* 3. *c.* 3. & 4.

4. J. 19. An ex libro Jonæ probari poſſit, quod ipſe priùs abſorptus fuerit à piſce maſculo, & poſtea evomitus, ac tandem à fœmellâ plenâ fœtibus iterum abſorptus? Neg.

380. 20. An verum ſit, quod vulgò fertur, Muhamedem ferreâ conditum arcâ, & à magnete ſurſum ſublatum pendere in aëre? Neg.

Caput XX.

1. H. De Conſerv. & Propagat. ling. Hebr.

Sect. 1. Lingua Hebræa tempore confuſionis manſit in ſua puritate.

2. Ea tum non eſt conſervata in pluribus populis & familiis, ſed in unicâ familia Heberi, qui deſcendit ex Schemo.

3. Judæi falſò defendunt Schemum fuiſſe Melchiſedecum.

4. Lingua Hebræa fuit propagata ab Hebero uſque ad Abrahamum in Meſopotamia. Abrahamus vocatus ex Meſopotamia ſecum apportavit hanc linguam in Canaan. Jacobus cum ſuis in Ægyptum eam detulit, Poſteri

ſteri ex Ægypto in deſertum, inde iterum in Canaan, atque ibi uſque ad capt. Babyl. omnes loquuti fuerunt Hebraicè, uti apparet ex nominibus Hebraicis virorum, locorum, &c. & ex 2. *Reg.* 18: 26.

5. In locum linguæ Hebraicæ ſucceſſit lingua Chaldaica, quam captivi Judæi in Babylonia didicerunt.

6. Lingua Hebræa jam nullibi in toto mundo eſt vernacula, & aliquot ſeculis ante Chriſtum deſiit eſſe vernacula.

7. Veriſimile eſt nos in futuro ſeculo eſſe loquuturos, & quidem Hebraicè. *Vide diſſert.* 20. *Phil. Hebræi.*

8. Tertia ſecta, nata diu ante Chriſtum, eſt Heſſæorum. Unde illud 2. *M.*
nomen חשאי *Heſſæi* deſcendit? 1. Non ab אסא *ſanare*, quaſi medici fuiſſent. *De*
2. Nec à עשה facere, quaſi bonis operibus præ cæteris ſtuduiſſent. 3. Nec. *Heſ-*
à חזה *videre, ſpeculari*, quaſi vitam ſpeculativam vixiſſent. Sed 4, à חשה *ſi-* *ſæis.*
lere, vel חסה *latitare*, quia ſeparatim & ſeorſim à ſtrepitu hominum vivebant.

9. Quare Heſſæorum in N. T. non æquè fiat mentio quàm Phariſæorum & Sadducæorum? Heſſæi non ita verſabantur inter homines ac Sadducæi, ſed habitabant in locis ſolitariis; etiam quietè vivebant, & ſe aliis non ita opponebant.

10. Unde Heſſæi primùm orti ſint? Afflictis Macchabæorum temporibus multi ſe in ſpeluncis abdiderunt; ſed rebus in melius vergentibus quidam ad priſtinas ſedes redierunt; alii verò in locis ſolitariis perſeverarunt, qui à latitando vocati ſunt Heſſæi.

11. An Heſſæi habuerint omnia bona communia? A. Qualibus veſtibus fuerint induti? Albis. An etiam veſtibus & calceis mutatoriis? Non.

12. An Heſſæi non duxerint uxores niſi earum valetudinem per triennium exploraſſent, uti referunt hiſtorici? Imo.

13. An Heſſæi ipſo Sabbatho non exonerarint alvos ſuas, uti Joſephus ait? Rariſſimè, niſi ſummâ urgente neceſſitate. An igitur alvum exonerans profanat Sabbathum? Non. Sed Heſſæi ſolebant fodere foveas, in quibus exonerabant ventrem, & opere abſoluto iterum implebant foveas. Atqui illa opera videbantur illis illicita. Sed cum neceſſitas exonerandi alvum non agnoſcat Sabbathum, paulo ante Sabbathum, & ipſo Sabbatho uſi fuerunt cibo tenui.

14. An Heſſæi biberint vinum? Non, ſed aquam. An non dogmatum Heſſæorum in N. T. fiat aliqua mentio? Aff. ex. gr. 1 *Tim.* 5:23 Paulus dat conſilium de non amplius bibendâ aquâ. *Vide ſupra diſſ.* 20.

15. An die præcedente Sabbathum liceat longius iter ſuſcipere quàm 3. *R.*

Præpar. ad Sabbath. trium milliarum? Aff. An, ſi alicui vel centum ancillarum aut ſervorum millia ſuppeterent, ipſe tamen in honorem Sabbathi aliquid laborare deberet, ſcil, vel domum everrere, vel ligna findere, vel ignem accendere? Neg. An menſa per totum Sabbathum debeat manere ſtrata? Neg. An tali menſæ debeant imponi duo panes, qui mantali ſunt tegendi in memoriam Mannæ, quod duplum die Veneris fuit collectum, *Exod.* 16: 22. Neg. An diebus Veneris ungues, priùs manûs ſiniſtræ, & deinde ungues manûs dexteræ ſint reſecandi? Neg. An qui unguium præſegmina pedibus ſubjiciat ſit dicendus impius? Neg.

16. An, cultros ante Sabbathum eſſe acuendos, benè probetur ex *Exod.* 16: 5. והכינו את? Neg. An Judæi teneantur habere peculiares veſtes, quas tantùm Sabbatho, & non aliis diebus induere debent? Neg. An Heva Adamum fuſtibus adegerit ad edendum de fructu arboris. Neg. An Heva ſit cauſa diminutæ lucis ſolaris? Neg. An qui multas luces Sabbathinas accendit, accepturus ſit filios eruditos & pios? Neg.

17. An Sabbathum paulo citius ſit inchoandum, & ſerius finiendum, quàm Deus præcepit? Et an animæ ſtatim, quando Judæi Sabbathum inchoarunt, in obvias aquas refrigerii ergo ſeſe projiciant, & finito Sabbatho ad purgatorium ſeſe conferant? Neg. An ſinguli homines in Sabbatho à duobus Angelis, bono & malo, è Synagogâ domum deducantur? Neg. An in honorem Sabbathi debeat conſecrari panis, ſive vinum in Synagogâ, aut in ædibus? Neg.

18. An, ſi homo per hebdomadam grandioribus incedat greſſibus, quingenteſimam partem viſus oculorum amittat? Et an illam amiſſam partem recuperet per Sabbathinarum lucernarum intuitum in conſecratione vini? Neg. Sabbathum eſſe celebrandum edendo & bibendo malè probatur à Judæis in Talmude tribus exemplis, ſive falſis & ridiculis hiſtoriis. An qui concepti ſunt nocte ante Sabbathum plurimùm adoleſcant in præclaram indolem, & in Sapientum diſcipulos evadant? Nugæ. An homines teneantur adventante Sabbatho in mediis agris, vel in mediâ ſilvâ ſubſiſtere, & omni furum & latronum periculo exponi, cibi & potus penuriâ poſtpoſitâ? Neg. Et an hoc benè probetur ex felici eventu trium Judæorum? Neg. *Vide Synag. Buxt c.* 15.

19. ירושלים *Jeruſchalem* derivatur à ירו ש־ם *timete Salem.* An ergo
4 . 7. Jeruſchalem olim vocata eſt Salem? Imo. Quinam urbem Salem poſtea vocarint Jeruſchalem? Ipſi incolæ videntur eam ita nominaſſe, quaſi adventantibus voluiſſent terrorem incutere, dicendo; *timete Salem.*

400. 20. Unde derivatur ישראל Iſrael? Non ex איש ראה אל. *Vir vidit Deum,* vel

vel ex ישר אל, ſed ex שר & אל *princeps Dei*. Quare ab initio addatur Jod? Jod ſolet formare nomina propria, ut Jacob, Iſaack, Iiſmael, &c.

CENTURIA QUINTA.

CAPUT XXI.

Sect. 1. Lingua prima vocatur *Hebræa*. Unde derivatur Hebræus? 1 Non ab Abram, etiamſi primus vocetur Hebræus, *Gen.* 14: 13. (2.) Non à עבר *tranſivit*, ſive à tranſitu fluvii Euphratis, Jordanis, vel Tigris. 3. Non à עבר *trans*, quaſi à terrâ trans fluvium ſitâ nomen accepiſſet. 4. Sed à עבר *Hebero*, filio Schemi, *Gen.* 10: 21. *1. H. De Appel. ling. primæ.*

2. Nomen Hebræi etiam tranſiit in nomen profeſſionis: & propterea omnes poſteri Abrahami non ſunt vocati Hebræi; ſed tantùm illi, qui doctrinam, pietatem & religionem Heberi retinuerunt.

3. Lingua prima etiam vocatur *Judæa*, quæ vox demum innotuit poſt tranſportationem decem tribuum in Aſſyriam, factam per Salmaneſarem. Tum Tribus Judæ primùm, poſtea etiam Tribus Benjamin Judæi nomine fuit inſignita.

4. Nomen Judæi præter generationem naturalem etiam denotat profeſſionem religionis Judaicæ.

5. Lingua Hebræa vocatur *Cananæa*, quia Judæi Canaan inhabitarunt.

6. Vocatur etiam *Sancta*, quia materia Veteris T. conſcripta hâc linguâ, eſt Sancta. An non eatenus Græca lingua etiam poſſet vocari ſancta? Imo. Quando hæc lingua vocata eſt Sancta? Veroſimile eſt hoc factum eſſe in captiv. Babyl. vel paulo poſt, ut ea à Chaldæâ diſtingueretur. *Vide diſſ.* 21. *Philol Hebræi.*

7. Proſelytus, Græcè dictus προσήλυτος vel ἐγγεγραπτος *inſcriptus*, Hebraicè גר *peregrinus*, fuit olim in Terrâ Sanctâ triplex, ſcil. *Proſelytus Juſtitiæ*, *Inquilinus*, *&* *Mercenarius*, Exod. 12: 44, 45. *2. M. De Proſelytis.*

8. Proſelytus juſtitiæ tribus cæremoniis, ſcil. circumciſione, baptiſmo & ſacrificio in numerum Judæorum recipiebatur. An Judæi facilè receperint proſelytos? difficillimè. An proſelyti adhuc hodie ſacrificia offerant? Non: nam ſub N. T. ſacrificia ceſſarunt. An Sanhedrin temporibus Davidis & Salomonis receperit proſelytos? Non. An Synedrium minus? Imo Proſelyti juſtitiæ gaudebant jure civitatis, edebant etiam agnum Paſchalem, ſacrificia pacifica & expiatoria offerebant, & ſemiſiclum ſolvebant.

9. An Judæi extra Terram Sanctam proſelytos inquilinos aut mercenarios receperint? Non. An licitum fuerit proſelytis inquilinis habitare Hieroſoly-

ſolymis? Non. Sub quibus conditionibus proſelytis inquilinis fuerit data licentia habitandi inter cæteros Judæos? 1. Vel ut ſibi caverent ab idololatria gentilium. 2. Vel ut ſeptem præcepta Noachi obſervarent. An ſex priora ſint tradita Adamo, & ſeptimum Noacho? Neſcimus. An qui illa neſciret, impunè in caſtris occidi potuerit? Sic putat Cunæus in Republ. Jud. ſed dubito. An proſelyti in V. T. meritò Judæis fuerint ſuſpecti? Imo.

10. Quæ eſt differentia inter ἑλληνιστὰς *Græciſtas*, *Act.* 6: 1. & ἕλληνες *Græcos?* Græciſtæ fuerunt Judæi, qui habitaverant in Græciâ, & qui Græcâ linguâ, ac Græcâ Bibliorum verſione utebantur; ſed Græci erant pagani. *Vide ſuprà diſſert.* 21.

3. C. *De Creat. Angel. & Homin.*

11. An Deus ante mundum conditum ſeptem creaverit, ſcil. legem, gehennam, paradyſum, thronum gloriæ, ſanctuarium, reſipiſcentiam, & nomen Meſſiæ, *uti vult R. Eliezer cap.* 3.? Neg. An ante hunc Mundum fuerit adhuc alius Mundus, uti probant Cabbaliſtæ ex primâ literâ ב, *Gen.* 1: 1.? Neg.

12. An dentur in Deo decem אצילות *emanationes*, ſive attributa, quæ nec idem ſunt cum Deo, nec diverſæ creaturæ à Deo, ſed emanationes adinſtar radiorum ſolarium à Deo diſtrinctæ? Non. Quæ ſunt illæ? *Corona*, *ſcientia*, *prudentia*, *magnificentia*, *fortitudo*, *pulchritudos*, *victoria*, *decor*, *fundamentum & regnum*. Hæ falſò ſtatuuntur fundamenta totius Kabbalæ.

13. An ſint trium generum Angeli; *Primi* à materia longiſſimè ſeparati, ſcil. quatuor ſeqq. Michaël, Gabriël, Raphaël & Uriël, qui dicuntur circumſiſtere thronum Dei. *Secundi* Angeli miniſterii, qui regunt mundum, quique aliquando viſibiles aſſumunt ſpecies, & ſunt boni, *Tertii* dæmones, diaboli, qui veſcuntur cibis, quique generant, moriuntur, & qui alis præditi ſunt, quorum quidam ſunt aſtuti & callidi, alii vero ſtolidi & fatui? Neg.

14. An Angeli boni ſint diſtribuendi in 10. ordines, differentes gradibus dignitatis, cognitionis & poteſtatis, ſcil. 1. In Animalia Sanctitatis. 2. Ophannim. 3. Oralim. 4. Chaſmalim. 5. Seraphim. 6. Angelos. 7. Deos. 8. Dei Filios. 9. Cherubim, & 10. Iſchim? Neg.

15. An Dæmones ſint creati dæmones, & quidem ſecundo die? Neg. An ſint corporei, compoſiti ex aëre & igne? Neg. c. Jud.

16. An Cœlum, omniaque aſtra ſint prædita anima rationali, juſta & ſancta, qua & cognoſcunt ſeipſa, Deum, & alia? Neg. An eâdem animâ laudent, & adorent Deum? Et an hæc benè ex *Pſal.* 19: 1. *Neh.* 9: 6. & *Jobi* 38: 7. aut ex cœli & aſtrorum motu probentur? Neg. c. Jud.

17. An omnes animæ hominum ſimul & ſemul primo die creationis

ſint

ſint creatæ; & quidem pares ſive conjuges? Neg. An hæc benè probentur ex *Deut.* 29: 4. *Jeſ.* 57: 16. *Jerem.* 1: 6. *Eccleſ.* 4: 2. & ex *Job* 38: 21? Neg.

18. Utrum Adamus & Heva ab initio ſint creati bicorpores, an verò concorpores; adeo ut ab antè Adamus, & à tergo Heva fuerit? Aff. pr. N. poſter. Nec illud probari poteſt ex *Pſal.* 139: 5. aut ex ratione. *Vide Hoornbeek. c. Jud. l.* 4. *c.* 1.

19. Quo die Deus Angelos creaverit non adeo certò determinari poteſt, 4. *J.*
attamen eos primo die creatos eſſe putamus.

20. Exemplum Samſonis non excuſat nautas, injicientes ignem in pul- 420.
verem pyreum, & ſemet cum navi perdentes, quo minus ſint αὐτοφόνοι.

Caput XXII.

Sect. 1. LAudabilis eſt Maſoretharum opera, quam adhibuerunt circa totum Vetus T. in genere, & in ſpecie circa hæc octo ſequentia. 1. Circa Conſonantes. 2. Circa Vocales. 3. Circa Accentus. 4. Circa integras voces. 5. Circa verſus. 6. Circa octodecim voces, quæ vulgo vocantur תקון סופרים *Ordinatio Scribarum.* 7. Circa quinque voces, quæ vocantur עטור סופרים *Ablatio Scribarum*, & 8. Circa Keri & Cethib. 1. *H. De Maſora.*

2. Utrum quindecim voces, in V. T. occurrentes, supernè punctatæ ſint ab ipſis auctoribus librorum; an vero à quibuſdam curioſis Judæis? Poſterius videtur affirm. An illa puncta poſſent omitti illæsâ S. Scripturâ? Poſſent. An etiam propter venerandam antiquitatem poſſent retineri? Imo. Exemplum vide *Deut.* 29: 29.

3. An opus ſit in medio 27. verſuum ſpatium aliquod vacuum relinquere, uti Judæi ferè in Editionibus Bibl. obſervant? Non. An illa ſpatia olim ita vacua ſint relicta ab ipſis auctoribus librorum? Non videtur. Exemplum vide *Gen.* 35: 21.

4. Ex 18. vocibus, quæ vulgo תקון סופרים *correctio* vel *ordinatio Scribarum* vocantur, non benè probatur à Galatino l. 1. c. 8. Textum Hebræum in illis locis eſſe corruptum. Idem etiam nequit probari ex 5. vocibus, deſtitutis ab initio literâ Vau, quæ vulgò vocantur עטור סופרים *ablatio Scribarum.* Vide *diſſ.* 22. *Philol. Hebræi.*

5. An נזר *Naſiræus* ſit idem qui נצרת *Nazarenus*, Matt. 2: 23? Multùm differunt reſpectu ſcriptionis & ſignificationis. 2. *M. De Naſi. & Rechab.*

6. An, quia Chriſtus Nazarenus vocatur, benè probetur eum fuiſſe Naſiræum? N. An Chriſtus fuerit Naſiræus, qualis *Numer.* 6. deſcribitur? N.

7. An Chriſtus comam aluerit? Vulgò Chriſtus cum comâ depingitur, ſed an comam aluerit incertum eſt. An ſi Chriſtus fuiſſet Naſiræus, & co-

mam aluiſſet, inde probari poſſet jam licere viris fœmineam comam alere? Non.

8. A quibus Naſiræi ſe abſtinebant? 1. A vino, omnique potu inebriante, &c. 2. Non abſcindebant capillos capitis. 3. Ad cadaver mortui non accedebant, ne polluerentur, *Numer.* 6. An Naſiræi etiam peculiari veſtitu fuerunt induti? Imo. Quali? Veſtitu hirſuto & piloſo *Matt.* 3: 4. 2 *Reg.* 1: 8. *Zach.* 13: 4.

9. Quotuplices fuerunt Naſiræi? Duplices, *nativi* vel *votivi. Nativi* ab utero deſtinabantur, ut Sampſon *Judic.* 13: 5. Joh. Baptiſta *Luc.* 1: 15. *Votivi* deſcribuntur *Num.* 6. Hi ſcipſos ſeparabant. Hic Naſiræatus erat vel temporalis, ſcil. 30. dierum, vel toto vitæ tempore durabat.

10. An Joſephus, qui *Gen.* 49: 26. dicitur *Naſiræus inter fratres ſuos*, fuerit revera Naſiræus? Non. Quare igitur vocatur talis? An quia in carcere comam aluerit? Non. Sed quia ſeparatus fuit à fratribus reſpectu ſanctitatis, dignitatis & poteſtatis, h. e. ſupra fratres ſuos in illis longè eminuit.

11. An ex Naſiræatu benè probetur Monachatus pontificius? Non.

12. An Rechabitæ, *Jerem.* 35. conſtituerint peculiarem ſectam? Non. Quare ſic vocantur? Quia fuerunt בני רכב *filii Rechab.* An fuerint judæi? Non, ſed gentiles. Qualia præcepta Jonadab, primus inſtitutor hujus modi vivendi, poſteris ſuis mandavit? 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne ſeminarent vel vineas plantarent 4. Ne domos ædificarent. Quo tempore hæc præcepta ſunt mandata? Hiſtoriæ tacent. *Vide ſuprà diſſ.* 22.

3. *R. De Sabbath.*

13. An preces in Sabbatho à Judæis recitari pro defunctis ſolitæ, proſint? Neg. An item Eleemoſynæ? Neg. An ſi quis in Sabbatho ob malum ſomnium jejunet, accipiat indulgentiam 70. annorum? Neg. An ſi quis circa finem Sabbathi aquam hauriat, refrigerium animabus adimat? Neg. An illi ære alieno citò liberentur, qui in exitu Sabbathi mappam è menſâ celeriter ſubducunt? Neg.

14. An aqua exeunte Sabbatho hauſta ſit remedium contra multos morbos? Neg. An ille, qui poculo vini non ſeparat Sabbathum à profano, nullum viſurus ſit ſignum benedictionis? Nugæ. An vinum, quo ſeparatio facta eſt, ſit antidotum contra multa mala? Neg. An Judæi in Sabbatho accipiant novam aliquam animam, quæ finito Sabbatho iterum exit? Neg. An Judæi propterea, vel quia portæ inferni tum aperiuntur, indigeant aromatibus ne deliquium animi paterentur? Neg.

15. An Judæi teneantur in conſecratione vini ungues manuum inſpicere,

cere, vel aliquid de vino conſecrato in terram effundere? Neg. An cæco in Sabbatho ſit prohibitum exire cum baculo? Neg. An licitum ſit crumenam plenam pecuniâ, & amiſſam tollere? Aff. An prohibitum ſit in Sabbatho fores ferreo malleolo pulſare? Neg. An Judæi non nimium abutantur in Sabbatho Chriſtianorum opera? Imo.

16. Hæ quatuor ſequentes commixtiones ſunt nugatoriæ. 1. Eſt *Commixtio Terminorum*, per quam licet iter Sabbathi per 2000. paſſus prolongare præter 4. cubitos & 2000. paſſus iter Sabbathi conſtituentes. Quomodo fit hæc commixtio? Pridie Sabbathi aliquis ad terminum 2000. cubitorum defert panem vel alium cibum, & ad locum illum in Sabbatho ſe confert, & comedit; indeque adhuc alios 2000. paſſus progreditur. 2. Eſt *Commixtio atriorum*, per quam licet aliquid ex uno conclavi in aliud, vel ex una domo in aliam, quæ communi muro cinctæ ſunt, portare. Quomodo hæc commixtio fit? Veſpera Paſchatis quilibet Paterfamilias confert paululum farinæ, ex qua commixta faciunt unum panem. Hunc panem deferunt in Synagogam, & eô allatum primarius Synagogæ Rabbinus eum in manus ſumit, & ita conſecrat; *Hoc commixto pane licitum eſto nobis efferre de domo in atrium, ex atrio in domum*, &c. Quandiu hic panis ſartus & incorruptus videtur, tam diu durat ejus vis, vel licentia portandi vas ex una domo in aliam, &c.

17. 3. *Commixtio platearum* eſt, per quam licet cibum portare ex una domo in quamcumque ejuſdem plateæ, in qui etiam Chriſtiani habitant. Quomodo hæc licentia acquiritur? Colligunt ab unoquoque particulam aliquam cibi, ad magnitudinem fici: illæ particulæ in uno vaſe repoſitæ, collocantur in quandam illius plateæ domum. Super communi cibo ſequens benedictio recitatur; *Hâc communione erit licitum omnibus in hâc platea habitantibus efferre & inferre ex ædibus in plateam, & ex platea in ædes Sabbatho.* 4. *Commixtio eduliorum* ſive ciborum coctorum eſt, per quam licet die feſto, ſi incidat in diem Veneris, coquere cibum pro Sabbatho. Quomodo hæc fit? Quilibet Paterfamiliâs ſumit integrum panem, & fruſtum carnis, vel etiam piſcem & ovum, eaque tradit ſuæ uxori, vel filio majorenni, vel alii cuipiam in manum, & dicit; *Volo ut hic panis, & hæc caro, ſerviat non ſolum nobis, ſed in iis partem quoque habeant omnes cæteri Judæi in hâc urbe habitantes, ut per ea liceat & nobis & ipſis aſſare, elixare, &c. in die feſto, ea quæ pro Sabbatho ſunt neceſſaria*, &c.

18. An Judæi iter Sabbathi duplicent propter leves aliquas cauſas? Non: ſed tum, ſi quis velit ire in domum luctus; vel ad convivium nuptiale; vel ad viſitandum præceptorem ſuum, aut amicum ex longinquo itinere reverſum;

ſum; vel metûs cauſâ, vel ſi majoris lætitiæ cauſâ velit in ſuos hortos vel prata exſpatiari, &c. *Vide Synag. Buxt. c.* 16.

4. J. 19. An antediluviani ſeriùs pervenerint ad pubertatem quàm poſtdiluviani? Imo. An Abrahamus recipiens Hagaram ad ſe peccaverit? Imo.

440. 20. An iris fuerit ante diluvium? Imo.

Caput XXIII.

1. H. De Keri & Cethib.

Sect. 1. Notarum marginalium, quæ vulgò *Keri & Cethib* vocantur, auctores ſunt Ezras, Maſorethæ, aliique.

2. Omnes illæ notæ poſſunt commodè ad ſeptem ſpecies referri.

3. An vocales Hebraicæ ſolitariæ, ſine conſonantibus in V T. ſcriptæ, uti fit in decem locis; & è contrà, An conſonantes ſine vocalibus in V. T. ita ſint exaratæ ab ipſis auctoribus librorum? Aff. Exempla vide *Ruth.* 3: 5. & *Jerem.* 51: 3.

4. Voces Veteris T. quæ vulgo obſcœnæ vocantur, poſſunt legi & pronunciari. An poſſunt ſuis ſubſcriptis vocalibus legi? Poſſunt, licèt difficulter, & contra regulas Grammaticæ.

5. An veroſimile ſit Judæos unquam voces genuinas ex textu extruſiſſe ad marginem, & alias voces peregrinas in textum intruſiſſe? Nullo modo. *Vide diſſert.* 23. *Philol. Hebræi.*

2. M. De Scribis & Herod.

6. Vox Scribæ multifariam ſumitur. Politicè Scribæ denotant vel præceptores puerorum, vel notarios, vel ſecretarios Magiſtratuum & Regum; Eccleſiaſticè vero ſignificant criticos ſacros, aut Prophetas aut Profeſſores publicos.

7. Scribæ videntur fuiſſe occupati in theoriâ legis explicandâ, ut Profeſſores; & *νομικοὶ legiſperiti*, Luc. 11: 46. in praxi, ut concionatores. Scriba non eſt nomen ſectæ ſed officii.

8. Scribarum origo videtur referenda ad tempora Eſdræ. Quorundam Scribarum poteſtas etiam videtur quodammodo fuiſſe judiciaria, Matt. 20: 18. *Chriſtus tradetur Scribis.*

9. Scribæ per totam Judæam fuerunt diſperſi, & electi ex omnibus tribubus Iſraelis, atque peculiaribus veſtibus fuerunt induti.

10. Herodiani, quorum mentio fit *Matth.* 22: 16. non conſtituerunt peculiarem ſectam, uti Phariſæi, Sadducæi & Heſſæi; neque ita fuerunt vocati, quia Herodem pro Meſſiâ agnoverunt; neque quia collegerunt tributa Cæſari ſolvenda; ſed quia erant aulici ſive ſervi aulæ Herodianæ. Hanc ſententiam confirmat Novum T. Syriacum, quod Herodianos vertit per *domeſticos Herodis.* Vide *ſuprà diſſert.* 23.

11. Judæi

11. Judæi ajunt lapſum Adami fuiſſe peccatum particulare & ſingulare, ſolum Adamum ad pœnam obligans. 3. C. De peccato

12. Negant illud primum peccatum Adami poſteris imputari, vel juſtè imputari poſſe.

13. Negant plerique Judæi infantibus ab ipſa nativitate inhærere inhærentem corruptionem, quæ peccatum originale ſive originis vocatur.

14. Reformati hæc ſuperiora probant. (1.) Quia non ſtetit ſibi ſolum, ſed etiam poſteris: nam quæ Adamo data fuerunt; ut quod ad imaginem creatus fuerit, quod ei imperium in beſtias conceſſum fuerit, &c. ei non fuerunt data ut ſingulari perſonæ, ſed toti naturæ humanæ. Etiam pœnæ peccatum Adami conſecutæ, fuerunt communes & univerſales. (2.) Ex *Pſal.* 51:7. *In iniquitate genitus ſum*, &c. Job. 14: 4. *Quis dabit mundum de immundo.* Ex Gen. 6: 5. *Omne figmentum*, &c. cap. 8: 21. *Figmentum cordis humani malum à pueritia.* (3.) Quia maxima eſt differentia inter ſtatum Adami, & ſtatum hominum qui jam generantur. (4.) Ipſi Judæi ajunt hominibus ineſſe יצר הרע *figmentum malum* uſque ad annum ætatis 13.

15. (5.) Quia infantes ſunt ſubjecti miſeriis & obnoxii morti. (6.) Circumciſio octavo die inſtituta etiam denotavit peccatum originale in infantibus ſub Veteri T. habuiſſe locum.

16. An Adamus primum peccatum errans, ſive potius neſciens, & coactus à muliere fecerit? Neg. c. Jud.

16. An peccatum Caini occidentis fratrem ſuum Abelem fuerit peccatum multo gravius peccato primo Adami? Neg. c. Jud.

18. Utrum peccatum ullum ex ſe & naturâ ſuâ ſit veniale; an vero omne peccatum ſit mortale? N. pr. A. poſt. *Vide Hoornbeek c. Jud. l.* 4. *c.* 2.

19. An rectè Daniel (*Dan. cap.* 6.) & ſocii ejus (*cap.* 3.) non obtemperaverint Regum edictis? Imo. 4. J.

20. An *Jacob* ſe pro Eſau apud patrem ſuum ſimilans peccaverit *Gen.* 27? Aff. An verbum והשתחויתי *& incurvavero*, 2 Reg. 5: 18. rectè poſſit per Præteritum transferri? Aff. 460.

CAPUT XXIV.

Sect. 1. UTrum Textus Hebræus ſemper ſit legendus & explicandus ſecundùm Keri marginale; an vero ſecundùm Cethib textuale? Neg. pr. aff. poſt. Nam Cethib eſt ab ipſis Auctoribus. 1. H. De Keri & Cethib.

2. An ergo illæ voces Cethib, ſæpe regulis Grammaticis contrariæ, & vix Hebraicæ, ſint conſcriptæ ab ipſis auctoribus librorum? Aff.

3. An non aliquando nota marginalis Keri doceat verum ſenſum à Spiritu

ritu S. in illo loco intentum? Sæpiſſimè.

4. An non meliùs foret, ſi omnes Interpretes vocem in textu ſcriptam interpretarentur, quàm vocem marginalem? Aff.

5. Pleræque ſeptem ſpecies Keri in aliis linguis etiam locum habent.

6. Quot ſunt notæ marginales? Vulgò numerantur 848. Sed in Edit. Bombergiana in Fol. numerantur 1171. In Bibliis Regiis 983. ſed in Plant. tantùm 793. Vix certus numerus earum adhuc eſt annotatus. Ex iis tamen, licèt multo plures eſſent, non probatur textum Hebræum eſſe corruptum. *Vide diſſert. 24. Philol. Hebræi.*

2. M. De Reg. Jud.

7. Regimen Judaicum diverſis temporibus fuit quadruplex, ſcil. vel poteſtatis Patriæ, vel Judiciariæ, vel Regiæ, vel poteſtatis variæ ſive mixtæ, h. e. Ducalis & Regiæ.

8. An ab initio penes patres-familias fuerit regimen Eccleſiaſticum & Civile? Imo. An mortuo Judice ſtatim iterum alius electus fuerit? N.

9. Tres Reges duodecim Tribubus præfuerunt; ſed poſtea viginti reges duabus, & novendecim præfuerunt decem Tribubus. An ante adventum Chriſti præfuerint Judæis Judices ex alia Tribu quàm ex Judæ tribu? Imo. Fuerunt quinque Aſſamonæi ex tribu Levi deſcendentes.

3. R. De Paſchate

10 Utrum Reges Judæis fuerint præpoſiti ſecundùm mandatum Dei; an verò tantùm ex conniventiâ? Aff pr. N. poſt. *Vide ſuprà diſſert.* 24.

11. Abſurdum eſt interdictum, quo Judæi interdicunt in Ritualibus Germ. nullum anſerem eſſe mactandum menſe Schebhat, (*Januar.*) An mactator propterea ſit moriturus? Et ſi quis ex ignorantia peccaverit, per jecur anſeris menſæ impoſitum ab illo infortunio liberetur? Nugæ.

12. An primogeniti tam patris quàm matris ſub veſperam Paſchatis teneantur jejunare? Non. An pater teneatur loco parvuli primogeniti jejunare? Neg. An toto menſe Niſan (Martio) nullæ preces ſint recitandæ pro remiſſione peccatorum? Neg. An proximum Sabbathum ante Paſcha ſit ſanctius aliis Sabbathis? An itèm benè vocetur *Sabbathum magnum*, & quidem propter duo miracula, quæ olim illo Sabbatho in Ægypto accidiſſe dicuntur? Neg.

13. An quia Deus Exod. 13:3. ait, *Non comedetur fermentatum*, ideo Judæi teneantur in Paſchate abſtinere à *Melle*, à *Sacchαro*, à *Ficubus*, ab *Uvis paſſis*, à *Salmonibus*; quia diſſecantur cultris, quibus aliquando panis ſcinditur; ab *Aceto*? Neg. An ſi in ipſo Paſchate inveniatur granum tritici in gallina, ea propterea ſit illicita? Neg.

14. An in Paſchate ſingulis, etiam abſtemiis, quatuor cyathi vini ſint infundendi; & quidem propter quadruplicem memoriam liberationis in Exodo

odo? Neg. An in menſa tantùm tres placentæ azymæ ſint apponendæ, ut ſuprema deſignet ſummum Sacerdotem; media genus Leviticum; infima plebem Iſraeliticam? Non.

15. An Judæi nocte Paſchatis habeant plures cauſas ſecuritatis, & relinquendi januas per totam noctem apertas, quàm aliis noctibus? N. An Eliæ adventus eâ nocte fruſtrà exſpectetur? A. An propterea jam non liceat agnum Paſchalem mactare extra terram Sanctam, quia cæteræ regiones ſunt pollutæ? N. Quare igitur? Quia Meſſias, qui denotabatur per agnum, venit.

16. Quare ſuper dimidia parte mediæ placentæ canunt Chaldaicè quùm cætera peragant Hebraicè? Ne dæmones intelligant, & ad convivium Paſchale veniant, illudque polluant. An ergo dæmones non intelligunt linguam Chaldæam? Sic ait Talmud in Tract. de Sabbatho *Fol.* 12. 2.

17. Judæi ſunt nimis ſubtiles circa determinationem operum in Paſchate vel intermediis diebus agendorum, vel omittendorum. An Judæi in menſe ſeq. poſt Niſan teneantur ter jejunare, ſcil. duobus diebus Lunæ & uno die Jovis? Non. Quare triplex jejunium mandant? Ut agerent pœnitentiam, ſi fortè feſtum Paſchatis non ritè obſervaverint.

18. An Judæi habeant veras cauſas, ob quas uſque ad 33. diem poſt Paſcha triſtentur? Item, ob quas nullas nuptias celebrent? Neg. An Judæi die illo trigeſimo tertio cum peculiari ſolennitate ſint tondendi? Neg. *Vide Synag. Buxt. capp.* 17, 18, 19.

19. A quibus primùm natus ſit mos ille dicendi; *Maendach goet ſelden ſpoet?* Videtur natus à Judæis occaſione Geneſios *Cap.* 1. ubi omnes dies creationis approbantur hac ferè formula; *Vidit Deus id eſſe bonum*, excepto die ſecundo, h.e. die Lunæ. 4. *J.*

20. Qualis Propheta denotetur per eum, qui vulgò dicitur *veſci pane?* Inobediens divino mandato. Unde natus ſit modus loquendi; *Ghy ſijt een Propheet die broot eet?* Quia Propheta 1 *Reg.* 13. à leone occiſus, contra interdictum divinum comedit panem. 480.

CAPUT XXV.

Sectio. 1. NUgantur Judæi in re ſeria, quando in MSS. Codicibus Veteris T. Maſoram in margine variis figuris & imagunculis animalium, avium, &c. deſcribunt, vel depingunt. 1. *H. De Maſora.*

2. Primi auctores Maſoræ magnæ, mediocris & parvæ ſunt Ezras & viri Synagogæ magnæ: ſed opus ita inchoatum alii, & præcipuè Maſorethæ Tyberienſes continuarunt.

3. In utroque Talmude ſit mentio Maſoræ, & rerum præcipuarum circa quas Maſora verſatur: Ergo Maſorethæ, vulgò Tyberienſes vocati, non ſunt auctores totius Maſoræ.

4. Utrum Maſora jam adhuc ſit integra; an vero corrupta? In multis locis eſt parumper corrupta: nam Judæi per multa ſecula ubique in exilio habitantes eam tam purè non potuerunt conſervare quàm quidem olim.

5. An non labor ille Maſoretharum eſt fruſtraneus & deridendus: nam quid opus fuit omnes literas, voces & verſus Veteris T. numerare? Labor eorum eſt ſummoperè laudandus: nam Maſorethæ hoc fecerunt ut genuina lectio conſervaretur, & ne aliquis literam vel addere, vel abjicere in poſterum poſſet. Hinc elicimus Judæos S. Scripturam datâ operâ nunquam voluiſſe corrumpere. *Vide diſſert.* 25. *Philol. Hebræi.*

2. M. De Regib. Jud.

6. Reges eligebantur apud Judæos ordinariè per Sanhedrin, extraordinariè per Urim & Tummim.

7. In electione Regis reſpiciebant, 1. ad *ſexum*; non eligebatur fœmina. Athalia, mater Ahaziæ, 2 *Reg.* 11: 1. vi tyrannicâ invaſit regnum. 2. Ad *patriam*; non eligebatur peregrinus. 3. Ad *genus vitæ*; mechanici aut plebeji non eligebantur.

8. An omnes & ſinguli Reges Judæorum fuerint uncti? Non. Quinam ergo? Illi de quorum electione oriebatur diſſenſio. Quomodo ungebantur? Ad formam O inter ſupercilia. An per talem unctionem olim concedebatur, vel hodiè conceditur Regibus poteſtas ſanandi morbum regium? Non.

9. An Reges Iſraelitarum fuerint ſoluti legibus? Particularibus humanis legibus fuerunt ſoluti, ſed non Divinis.

10. An Reges Judæorum, ſi peccaſſent, potuerint jure à Judicibus pœnâ temporariâ flagellationis, vel aliquâ aliâ, vel etiam mortis pœnâ affici? Non. An Reges unquam fuerint puniti? Non. *Vide ſuprà diſſert* 25.

3. C. De Deit. Meſſiæ & Trinit.

11. Verus Meſſias, in V. T. promiſſus, debuit eſſe θεάνθρωπος *Deus homo*, quod partim Scripturæ locis ex V. T. partim ex ratione officii ejus, quod tale eſſet, ut divinam requireret nauram, probatur. Meſſiam promiſſum fore vel fuiſſe hominem extra dubium eſt.

12. Chriſtiani probant Divinam Meſſiæ naturam, (1) Ex *Pſal.* 2: 1,2. Reges & nationes inſurrexerunt contra Meſſiam. Ejus jugum excutere voluerunt *verſu* 3. Eſt conſtitutus rex Zionis *verſ.* 6, *Zach.* 9:9. Ei in totum mundum univerſale dominium eſt conceſſum *verſ.* 8. Ille poteſt omnes confringere vi ſuâ *verſ.* 9. Eſt filius Dei propriè dictus *verſ.* 7, 12. Quæ omnia de ſolo homine dici nequeunt.

13. (2)

13. (2) Ex *Pſal.* 45. in quo agitur de Meſſiâ. *Verſ.* 3. conſtituitur ſupra omnes homines. *Verſ.* 7, 8. vocatur Deus, *Solium tuum ô Deus.* Et ſolium ejus dicitur fore in perpetuum, &c. (3) Ex *Pſal.* 110: 1. Meſſias filius Davidis vocatur ejus Dominus reſpectu alterius, ſcil. Divinæ naturæ. (4) Ex *Malach.* 3: 1. Meſſias veniet ad templum ſuum. Nemo Templi dominus eſt niſi qui Deus eſt.

14. Officium Meſſiæ requirit Divinam naturam, *Jeſ.* 53. Pro nobis debuit mori, iniquitates noſtras bajulare, &c. Jerem. 43. 6. *Eſt Jehova juſtitia noſtra.* In ſequentibus utraque natura ſimul conjungitur, Jeſ. 9: 6. *Puer natus eſt nobis --- vocabitur Deus fortis*, &c. Jeſ. 7: 14. *Virgo concipiet- vocabitur nomen ejus Immanuel.* Mich. 5: 1. *Ex te Bethlehem prodibit, cujus exortus à principio.*

15, Pluralitas perſonarum Divinarum à noſtris Theologis probatur 1) Ex Gen. 1:26. נעשה *faciamus* hominem בצלמנו כרמיתנו *ad imaginem noſtram, ſecundùm ſimilitudinem noſtram.* Deus ibi non conſultavit cum *Fabrica cœli & terræ*, uti vult R. Levi; nec cum *cauſis ſecundis*, uti volunt Kabbaliſtæ; nec cum *Angelis*, ut ſtatuit Aben Eſra; nec cum *terra & elementis*, uti ſcribit Moſes Gerundenſis; nec cum *animabus*, uti defendit R. Jeoſſuas de Sahnin; nec loquitur *more regio*, nec cum *corde ſuo*, h. e. ſecum; nec ut *incitaret ſemetipſum*, *ſibique imperaret.*

16. Forma illa loquendi, *nos Carolus ita mandamus*, &c. orta eſt vel ex conſcientiâ propriæ imperfectionis, vel ex ſuperbiâ & ambitione. Sed neutro modo competit Deo.

17. (2) Ex *Gen.* 3:22. Homo eſt כאחר ממנו *ſicut unus ex nobis.* (3) Ex Gen. 11:7. *Deſcendamus & confundamus.* (4) Ex *Gen.* 19:24. *Pluit Jehova à Jehova.*

18. (5) Ex Pſalm. 2:7. *Filius meus es tu*, &c. (6) Ex Gen. 1: 2. *Spiritus Dei incubabat aquis.* Vide *Hoornbeek c. Jud. l.* 5. *c.* 1. & 2. 4. J.

19. In hodiernis Codicibus, *Numer.* 10: 35. & 11: 1. contra conſuetudinem, quæ in Pentateuchis MSS. obſervatur, malè ſcribitur Nun inverſum. Item malè *Gen.* 4: 8. contra fidem antiquiſſimorum codicum relinquitur Piska, h. e. hiatus in medio verſu. 500.

20. An primi parentes ab initio mundi commiſerint inceſtum? Imo. Et an committendo inceſtum peccarint? Neg.

CENTURIA SEXTA.

CAPUT XXVI.

Sect. 1. AN Kabbalæ operam dantes ſint præferendi ſtudentibus in Miſna, & hi iterum Legem ſcriptam tractantibus? neg. *1. H. De Kabbala.*

2. An Kabbala ſit extollenda ſupra Miſnam, uti facit Menaſſe? Neg.

3. An Moſes ter quadraginta diebus fuerit in monte Sinai; primis ad diſcendum Legem ſcriptam; ſecundis Miſnam; & ultimis ad diſcendum Kabbalam, uti vult idem Menaſſe Ben Iſrael? Neg.

4. Kabbala non fuit homo perfidus & diabolicus, cujus ſequaces vocantur Kabbaliſtæ; nec etiam fuit vetula veneficiis dedita? nec Kabbaliſtæ fuerunt hircocervi, centauri, vel monſtruoſa quædam animalia, uti quidam volunt.

5. Kabbala Practica eſt diabolica magia, quæ non eſt exercenda, ſed è Republ. proſcribenda. Per eam non niſi ope diaboli mira fieri poſſunt.

6. Per Kabbalam Theoreticam, cujus tredecim ſunt ſpecies, non poſſunt nova dogmata elici; ſed illa, quæ vulgò à Judæis per eam eliciuntur, ſunt incerta, & ut plurimùm nugatoria.

7. Ex verbo ברא *Creavit* per Kabbalam non probatur Trinitas, quaſi ב denotat בן *Filium*, ר רוח *Spiritum*, & א אב *Patrem*.

8. Auctores Kabbalæ non ſunt Moſes, Eſras, aliiqui Prophetæ; ſed nugivenduli quidam Apellæ.

9. Licet uti Kabbalâ adverſus Judæos: ex eâ enim aliquando citiùs convincuntur, quàm ex ipſâ S. Scripturâ. *Vide diſſ. 26. Phil. Hebræi.*

2. M. De Regib. Jud. 10. Leges fundamentales Regni Judaici deſcribuntur *Deut.* 17: 16, 17, 18, 20. & fuerunt ſex. (1) Reges non debebant multiplicare equos. Salomo, alens tempore pacis quadraginta millia equorum, 1 *Reg.* 4: 26. hoc præceptum tranſgreſſus eſt (2) Reges non debebant reducere populum in Ægyptum.

11. (3) Reges non debebant multiplicare uxores. Quot uxores Lex Divina hic conceſſit Regibus? Judæi ajunt Octodecim concedi. An hoc eſt verum? Non. An Judæi inter 18. uxores etiam numerarunt concubinas? Imo.

12. An concubinæ Veteris T. fuerunt meretrices? Non. An veræ uxores? Imo. An non tamen fuit differentia inter concubinas & veras uxores propriè ſic dictas? Imo. An in foro poli licitum fuit alere concubinas? Non. An liberi concubinarum fuerunt ſpurii? Non.

13. An Salomo alendo 700. uxores & 300. concubinas graviter peccaverit? Imo. An Salomo tot uxores & concubinas duxerit, quia fuit ſalax & libidinoſus? Imo.

14. (4) Non licitum erat Regibus multiplicare argentum & aurum. An Salomo non peccavit quod inſtar lapidum argentum collegerit? Imo: nam jugum populi nimiùm aggravavit, 1 *Reg.* 12: 4.

15. (5)

15. (5) Reges duplum legis debebant exſcribere. (6) Non debebant elevare cor ſupra fratres. An Reges quotidie fuerunt tonſi, uti vult Maimon? Hoc non videtur. *Vide ſuprà diſſert.* 26.

16. Feſtum Pentecoſtes à Rabbinis vocatur עצרת *detentio*, ſicuti etiam dies octavus feſti Paſchatis & Tabernaculorum. Etiam appellatur יום מתן תורה *dies dationis Legis*. Quare? Quia Judæi per antiquam Traditionem acceperunt Legem Moſi eo die eſſe traditam. Ea etiam eſt communis Chriſtianorum ſententia. Incidit ergo in diem ſextum menſis Sivan, h. e. Maji. In quem diem hebdomadæ? Nunquam in diem 3. 5. vel 7. hebdom. 3. R. *De Pentec, & Tabern.*

17. An poſſit dari certa ratio quare Deus non diem 49. ſed 50 celebrare juſſerit? Non. An pridie Pentecoſtes vena non ſit incidenda? Quidni. An eo die gravis valdè & noxius coortus ſit ventus, qui occidiſſet Iſraelitas, ſi poſtridie Legem lubenti animo non recepiſſent? Nugæ. An neceſſe ſit domos, plateas, ſcholam herbâ ſternere; feneſtras ramis virentibus, roſis, & aliis floribus obtendere? An item cibos lactarios comedere? An item altam & craſſam Scriblitam, eamque ſeptemplicem facere? Non. Quare faciunt eam ſcriblitam ſeptemplicem? In memoriam ſeptem cœlorum, quibus Deus à monte Sinai eſt delatus.

18. Incertum eſt quare Deus feſtum Tabernaculorum magis voluerit celebrari in Septembri quàm aliis menſibus. Nimis curioſi ſunt Judæi circa Fabricam Tabernaculorum. An Judæi hoc tempore tenentur Tabernacula facere, & quidem ex quatuor ſpeciebus? Non. An item per octiduum ea inhabitare? Non. An faſciculus לולב *Lulabh* ita verſus omnes mundi plagas debeat concuti? & an ille ſtrepitus diabolum perterrefaciat? Nugæ. An Deus ſeptimo die hujus feſti obſignet Judicium, quod de ſingulis hominibus tulit primo die novi anni, & die expiationum? An item Deus hâc ſeptimâ nocte per lunam totius anni eventa indicet? Neg. *Vide Synag. Buxt. c.* 20. *&* 21.

19. Utrum publicani, inter Judæos à Romanis conſtituti, fuerint gentiles; an verò Judæi? Plerique fuerunt gentiles, ſed nonnulli etiam Judæi, ut Matthæus. An Zacchæus, qui *Luc.* 19: 2. vocatur ἀρχιτελώνης *princeps publicanorum*, fuit Judæus? Sic videtur, quia nomen ejus eſt Syriacum. 4. J.

20. Quare publicani ita contemnebantur à Judæis? Tum quia ſæpe erant homines nequiſſimi, & nimium exigebant: tum etiam quia ut plurimùm erant gentiles conſtituti à Romanis ad exigendum tributum à Judæis. 520.

Caput. XXVII.

1. *H. De Nomin. Dei.*

Sect. 1. AN Deus propriè indigeat nomine? Non: nam eſt ens ſingulariſſimum.

2. Nomina divina ſumuntur vel propriè de vero Deo; vel participativè de Angelis & Magiſtratu; vel abuſivè de idolis.

3. Tria nomina Divina deſumuntur ab Eſſentia, ut אהיה, יהוה & יה;& ſeptem à proprietatibus, ut אלהים, אלוה, שדי, ארני, עליון, צבאות, אל.

4. An in nomine divino יהוה *Jehova* contineantur tres differentiæ temporis, ſcil. præteriti, præſentis & futuri? Ita volunt nonnulli; nobis tamen non adeo certum videtur.

5. Nomen *Jehovah* benè à Judæis vocatur. 1. *Nomen eſſentiæ* vel *exiſtentiæ.* 2. *Proprium.* 3. *Explicatum.* 4. *Nomen quatuor literarum*, & à Græcis unicâ voce πετραγράμματον. 5. השם *Nomen*, ſecundùm *Lev.* 24:11. Non ita benè vocatur *Nomen glorioſum & terribile.*

6. Nomen Jehova eſt nomen Dei Proprium & non Appellativum: habet enim omnia requiſita, quæ nominibus propriis vulgò in linguâ Hebræâ tribuuntur.

7. Nomen Jehovah eſt ſoli Deo proprium *Pſal.* 83:19. *Exod.* 3:15. &c. & nunquam creaturis tribuitur. Ergo quando directè Chriſto tribuitur, inde etiam probatur quod ſit Deus,

8. An etiam Jehova directè tribuatur Chriſto? Imo. *Num.* 21:5,6. collat. cum 1. *Cor.* 10:9. An etiam Spiritui S.? Aff. *Num.* 12:6. collat. cum. 2. *Pet.* 1:21. An nomen Jehovah ulli ante tempora Moſis fuerit notum? Aff. nec contrarium evincitur ex Exod. 6:3. *Nomine meo Jehovah non ſum cognitus iis.*

9. An Trinitas ex tribus diverſis literis nominis יהוה; vel ex tribus ejus ſyllabis, uti vult Galatinus; vel ex tribus ejus vocalibus probari poſſit? Non. An item ex ſecundâ literâ geminatâ duplex reſpectus in Chriſto, ſcil. quod ſit genitus a Patre, & quod ſimul cum Patre Spiritum S. mittat, probari poſſit, uti idem vult? Neg. An non duæ naturæ ex eâdem ſecundâ literâ ה geminatâ probari poſſint? Non.

10. An Chriſtus per veram pronunciationem nominis Jehovah, quam in templo didicerat; & Moſes per idem nomen virgæ ſuæ inſcriptum, omnia ſua miracula effecerint? Neg. c. Jud. *Vide diſſ.* 27. *Phil. Hebræi.*

2. *M. De Pontifice.*

11. Summi Pontifices jure Divino debebant non tantùm ex tribu Levi, ſed ex ipſâ familiâ Aharonis eligi. Ergo Alcimus & Judas Machabæus, ex Levi tantùm deſcendentes, injuſtè fuerunt in Pontifices electi.

12. Pe-

12. Penes Sanhedrin fuit jus eligendi & deponendi Pontificem. Sanhedrin enim poteſtate Politicâ & Eccleſiaſticâ pollebat.

13. An Salomon jure depoſuerit Pontificem Abjatharem? Imo: nam politicè peccaverat in factione Adoniæ. An hoc jus etiam competebat Regibus, ſi Pontifices tantùm Eccleſiaſticè peccarent? Non. Atqui Herodes Agrippa, aliique multos Pontifices elegerunt, & depoſuerunt. Imo, ſed ſæpe injuſtè.

14. Pontifex extra Sanctum Sanctorum miniſtrans octo veſtibus aureis, ſed intrans S. Sanctorum tantùm quatuor lineis, & quidem ab octo ſuperioribus diverſis, fuit indutus. An miniſterium Sacerdotum jure factum fuerit irritum, ſi tantùm emplaſtrum vulneri fuiſſet impoſitum? Non. Sed Judæi pro irrito æſtimabant.

15. An licitum fuit Pontifici lacerare veſtes, uti Caiphas *Matt.* 26: 65. fecit? Infrà circum pedes licuit, ſed non ſuprà. Sacerdotibus verò vulgaribus licuit lacerare à ſummâ parte deorſum.

16. An non jure potuerunt eodem tempore eſſe duo Pontifices? Non. An non aliquando duo ſimul fuerunt, uti dicitur Luc. 3: 2. *Sub Pontificibus Annâ & Cajaphâ?* Annas videtur fuiſſe Pontifex vicarius Cajaphæ; qui, ſi fortè pollutus eſſet Cajaphas, Sanctum Sanctorum intrare debebat.

17. An non ex *Marc.* 1: 14. ubi ἀρχιερεῖς *Pontifices* dicuntur quæſiviſſe occaſionem capiendi Chriſtum, poſſit probari plures ſimul fuiſſe Pontifices? Non: nam ibi intelliguntur primarii Sacerdotes viginti quatuor claſſibus Sacerdotum præpoſiti, 1 *Chron.* 24.

18. An ex pontificatu Judaico benè probetur pontificatus Romanus? Neg. *Vide ſuprà diſſert.* 27.

19. An crucifixio fuit pœna ordinaria inter Judæos uſitata? Non. An er- 4. *J.*
go Chriſtus per poteſtatem Romanorum fuit occiſus? Imo.

20. An ante lapſum nuditas pudorem attulerit? Neg. An Adamus qui- 540.
dem ſciverit ſe eſſe nudum? Imo, ſed non puduit.

CAPUT XXVIII.

Sect. 1. AN pro יְהֹוָה *Jehova* debeat legi אֲדֹנָי *Adonai*, uti faciunt omnes Judæi, & multi Chriſtiani? Neg. An item pro יֱהֹוִה *Jehovi* debeat legi אֱלֹהִים *Elohim*? Neg. 1. *H. De Jehova.*

2. Omnis vox Hebraica debet legi illis conſonantibus & vocalibus, quibus in Textu Hebraico ab ipſis Scriptoribus punctata eſt.

3. Duæ priores Syllabæ nominis *Jehova* componuntur in nonnullis nominibus propriis, ut in יְהוֹנָתָן *Jehonathan*, יְהוֹחָנָן *Jehochanam*, יְהוֹיָקִים *Je-*

hoja-

hojakim, &c. quæ propterea à Druſio benè vocantur, *ἰαωφόρα* & *τετραγραμματοφόρα*.

4. Qui legit *Adonai* pro *Jehova* non exprimit conſonantes nec vocales ꝗ Jehova, ſed confirmat Judæos in ſuperſtitione, qui ſub pœnâ mortis temporalis & mortis æternæ olim ejus lectionem interdixerunt.

5. An ſonus nominis Jehova abludat ab analogiâ nominum Hebraicorum? Non. Hoc confirmat D. Coccejus in Præf. Comm. in Pſalmos, ubi ſic ait: *Me in verſione nomen Dei Tetragrammaton expreſſiſſe ſono jam ſatis uſitato & ab analogia nominum Hebraicorum non abludente*, &c. Vide *diſſ.* 28. *Philol. Hebræi.*

6. Veterum Judæorum poſſeſſio præcipuè in pecoribus conſiſtebat. Veteres non numerabant, ſed ponderabant pecuniam, uti *Gen.* 23: 16. *Exod.* 22: 17. 1 *Reg.* 20: 39. & in aliis locis videre eſt. Sic Judæ in proditione Chriſti non numerarunt, ſed appenderunt argenteos, *Zach.* 11: 12.

2. M. De Nummis & Ponder.

7. Siclus Judaicus tantùm fuit argenteus. Hinc ſimpliciter *argenteus* denotat ſiclum Judaicum. Siclus fuit triplex; communis, Judæo-Chriſtianus, & proprius.

8. Siclus *ſacer* valet dimidium Imperialem, & ponderat ſemiunciam argenti; *profanus* valet partem quartam Imperialis. Chriſtus ergo venditus eſt 15 imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. ſeſt. ſecundùm noſtram ſupputationem: nam credimus 30. illos ſiclos fuiſſe ſacros. An ſicli ſacri tantùm uſibus ſacris fuerint deſtinati? Primariò & præcipuè, ſed ſecundariò in rebus profanis etiam fuerunt adhibiti.

9. Judæi ſcribunt ישו *Jeſum pro* ישוע non ex contemptu, ſed propter difficultatem pronunciationis literæ gutturalis ע.

10. Sicli antiqui fuerunt ſignati literis hodiernis Hebraicis vel Samaritanis. *Vide de his ſuprà diſſert.* 28.

3. R. De Novil. & novo anno.

11. An mulieres magis teneantur feriari in feſto novilunii, quàm viri? Non. An neceſſe ſit ſe pridie jejunio præparare, & ipſo feſto novilunii genio potiùs indulgere quàm jejunare? Non. An liceat lamentari & plangere ſuper mortuum? Imo. An neceſſe ſit lunam conſecrare ſpeciali conſecratione, & quidem ſtando, oculis in eam defixis & intenſis, atque ſub dio? Non.

12. An Judæi habeant ſufficientes rationes, ob quas lunam magis conſecrent quàm ſolem, vel aliquod aliud aſtrum? Non. Quare luna præ aliis aſtris conſecratur? Quia in lunæ motu opera Dei, ejuſque potentiam luculentiùs conſpiciunt, quàm in reliquis planetis & ſtellis. Quando fit conſecratio lunæ? Intra ſeptimum & decimum quintum diem. An defe-

ctus

ctus lunæ portendat aliquid mali infligendi ab hoſtibus? Non. An propter defectum lunæ neceſſe ſit animas jejunio affligere? Non.

13. An Deus Kalendis novi anni thronum aſcendat ad judicandum mundum? Non. An eodem die tres libri aperiantur, unus pro juſtis, ſecuncundus pro impiis, & tertius pro intermediis? Neg. An quia mundus putatur creatus eo die, etiam æquum ſit, ut, anno elapſo, Deus rationem ab homine exigat, & thronum propterea aſcendat? Neg.

14. An propter inſtans illud judicium neceſſe ſit per integrum menſem Auguſti peccata ſua, anno præcedente perpetrata, magis expendere, quàm aliis temporibus? Non. An ſi quis hoc faciat, ſit propterea ipſis Kal. novi anni liber à peccatis? Non magis quàm ſi alio tempore confeſſionem peccatorum recitaret.

15. An neceſſe ſit per totum Auguſtum cornu arietis inflare. 1. In Memoriam Moſis aſcendentis montem Sinai ad alteras Legis tabulas petendas. 2. Ad revocandum in mentem judicium Dei. 3. Ut confundatur diabolus, ne verum anni initium cognoſcat? Non. An neceſſe ſit pridie novi anni ſepulchreta adire, ibique orare, ut Deus ſui miſereatur propter juſtorum ibi ſepultorum merita? An item ſe tondere & lavare? Neg.

16. An ipſis Kal. novi anni magis ſit orandum cum incurvatione quàm aliis diebus, & quidem cum ſonorâ voce, cùm aliàs ſubmiſſè orare ſoleant? Neg. An hoc die caput arietinum ſit comedendum, quia oblatio Iſaaci hoc die peracta creditur? Non eſt neceſſe.

17. An piſces hoc die ſint comedendi ad denotandum bona opera inſtar piſcium in aquâ multiplicari debere? Neg. An item fœniculum, allia, amygdala? Non eſt neceſſe. An Judæi manè in ſcholâ lineis induti tunicis orare debeant? Ridiculum.

18. An non ſit ſuperſtitioſum, quod à cibo viri, mulieres, pueri, juvenes, ſeneſque ad aquam eant, ut peccata ſua in aquam excutiant; vel in piſces ſi eos videant, peccata projiciant? Imo. An ergo ſit bonum omen ſi piſces conſpiciantur? Non. *Vide Synag. Buxtorfii cap.* 22, 23, & 24.

19 Quid ſignificet apud Marcum *cap.* 7. *verſ.* 3. ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται 4. J.
τὰς χεῖρας. Utrum πυγμῇ denotet *ad cubitum*, *cubitaliter*, uti vult Capellus; an vero *niſi* pugno *laverint manus*, uti vult Beza? Aff. poſt. Sed quid ſignificat *pugno lavare*? Curioſè, diligenter & accuratè lavare: nam qui curioſè volunt lavare, manum manui affricant, & pugnum alterius palmæ inſerunt. An ergo πυγμῇ poteſt transferri adverbialiter per curioſè, diligenter, crebrò, iterum atque iterum? Imo.

20. Utrum Judæi credant lotionem manuum ſibi eſſe mandatam à Deo; 560.

an vero à Rabbinis? A Rabbinis Marc. 7: 3. An lotio integrarum manuum ex ſententia Judæorum ſit neceſſaria? Non: ſed tantum digitorum uſque ad ſecundum articulum. An manus etiam neceſſariò ſint abluendæ poſt cibum ob metum ne aliquid ſalis Sodomitici iis adhæreat? Non.

Caput XXIX.

1. H. De Jehova.

Sect. 1. Vocales nomini יְהֹוָה *Jehovah* ſubſcriptæ ſunt ejus propriæ vocales. An etiam in יְהֹוִה *Jehovih* ſequente vel præcedente nomine Adonai? Imo.

2. Quare nomen יְהֹוָה conjunctum cum Adonai ita punctatur? An propterea ne bis legeretur Adonai Adonai? Non. Quare igitur? Vera cauſa latet.

3. Literæ וְבְּלְּבְ, & מ ante יְהֹוָה ſecundùm analogiam aliarum vocum aliter deberent punctari; ſed inde tamen non ſequitur, ergo legendum eſt Adonai: uti nec ex literis בגדכפת ab initio punctatis cum dageſch leni poſt Jehovah.

4. Non eſt abſurdum quod nomen proprium יְהֹוָה terminetur terminatione fœminini generis. *Vide diſſert.* 29. *Philol. Hebræi.*

2. M. De Num. & Pond.

5. גרה *Gera* Exod. 30: 13. אגורה *Agorah* 1 *Sam.* 2: 36. & קשיטה *Keſchita Gen.* 33: 19. ſunt nummi argentei V. T. & tantundem valent, ſcil. apud nos, ſeſtertium & duos trientes, h. e. 20. tales nummi efficiunt ſiclum ſacrum, ſive dimidium Imperialem. Quare nummus קשיטה ab agno vel agna nomen habet? Quia agni vel agnæ imagine ſignatus fuit.

6. אדרכון *Adarcon* (Ezræ 8: 27.) vel דרכמון *Darcemon* (Ezræ 2: 69.) h. e. drachma denotat in V. T. nummum aureum ejuſdem valoris & ponderis cum ducato, eſtque Græcæ originis.

7. מנה *Mina*, libra (*Ezræ* 2: 69.) *antiqua* continet pondere ſuo 50. ſiclos ſacros, h. e. 25. Imperiales, & *nova* ſive Ezechielis dicta, quia eam computat *cap.* 45: 12. comprehendit 60. ſiclos ſacros, h. e. 30. Imperiales.

8. Quales minæ intelliguntur *Luc.* 19: 13. ubi dominus dicitur dediſſe ſervis ſuis *decem minas*? fortè intelliguntur novæ.

9. ככר *ciccar*, talentum; eſtque *ſacrum* vel *profanum*; ſacrum eſt duplo majus profano; dicitur in S. Scriptura de *auro* & *argento*. Talentum *Sacrum* continet 3000. ſiclos ſacros, h. e. 1500. Imperiales: ergo profanum ejus dimidium. Talentum ſacrum auri valet duodecies mille ducatis, h. e. 60000. florenis argenteis, quorum duo cum dimidio valent Imperiali.

10. Naaman (2 *Reg.* 5: 5.) ſecum ſumſit decem talenta argenti profana. Utrum Hebraica, h. e. valentia ſimul tricies mille ſiclos profanos, ſive 15000. ſacros, h. e. 7500. Imperiales; an verò Syriaca, quorum quatuor con-

continent unum profanum talentum? Veroſimilius videtur quod Syriaca acceperit, h. e. 1875. imperiales. *Vide ſuprà diſſert.* 29

11. Utrum officium Meſſiæ præcipuè debuerit eſſe ſpirituale; an vero terreſtre? Spirituale. Fruſtra ergo Judæi exſpectant per Meſſiam liberationem à jugo Chriſtianorum, aliorumque.

3. C. De afflict. & Beneſ. Meſſiæ.

12. Meſſiam eſſe affligendum, & paſſurum multas afflictiones & paſſiones, prædictum fuit in V. T. ſcil. (1.) Jeſ. 53. *Ipſe dolore afficitur*, &c. per totum caput. (2.) Pſal. 22: 2. *Deus mi*, &c. v. 7. *Ego ſum vermis*, &c. (3.) Dan. 9: 26. *Exſcindetur Meſſias.* (4.) Zach. 9: 9. *Rex tuus venit tibi pauper*, & paupertas eſt afflictio. (5.) Pſal. 16: 10. *Non derelinques animam meam in ſepulchro.* Ipſi Judæi ſtatuunt Meſſiam ben Joſeph, qui nomine ſuo vocabitur Nehemias filius Huſiël, paſſurum eſſe varias afflictiones.

13. An caput Jeſaiæ 53. agat de promiſſo Meſſiâ? Et an noſtro Meſſiæ applicari poſſit? An verò agat de Jeremia; vel de Rege Joſia; vel de quolibet Juſto in genere; vel de populo Iſraelitico; vel de Abrahamo; vel de Moſe; vel de Angelis miniſterii? Agit de Meſſiâ, & quidem noſtro, qui in mundum venit.

14. Meſſias promiſſus afflictiones non potuit pati pro ſe: nam fuit juſtus, Jeſ. 53: 9. *Non fecit violentiam, neque dolus in ipſo repertus eſt*: ſed pro aliis, Jeſ. 53: 3. *Languores noſtros ipſe ſuſcepit, & dolores noſtros bajulavit*, verſ. 5. *Ipſe dolore afficitur à defectionibus noſtris*, &c. verſ. 6. *Jehova fecit incurrere in eum iniquitatem omnium noſtrûm*, &c.

15. An peccata poſſint expiari vel afflictionibus quas ipſi homines patiuntur; vel morte ſuâ vel alienâ; pœnitentiâ; bonis operibus præcipuè die expiationis factis, abſtinentiis; lotionibus; mactationibus galli, aut flagellationibus? Non. A quibus Judæi ſe tenentur abſtinere in die expiationis? A ſex ſeqq. 1. Ab opere. 2. à cibo & potu. 3. à lotione. 4. ab unctione. 5. à calceorum indutione. 6. ab uſu lecti conjugalis.

16. An in Judicio Dei conſtituentur tres ordines hominum, ſcil. bonorum, malorum & intermediorum? Neg. An in inferno animæ expiabuntur, expiatæ inde liberabuntur, atque adducentur in cœlum? Neg. c. Jud.

17. An Iſraelitæ, etiam nequiſſimi, modò unum bonum opus fecerint, collocandi ſint propter Judaiſmum in ſeriem intermediorum, qui poſt expiationem in inferno factam inde tandem liberabuntur? Neg. Judæi ſtatuunt quod pii ex quacunque gente, etiam Ethnicâ aut infideli, etiam ſine fide in Meſſiam, ſint futuri participes æternæ vitæ: & quod poſſint propriè ſuis operibus mereri vitam æternam.

18. An unus homo poſſit expiare aliorum hominum peccata? Neg. Ju-

dæi non credunt quod aliquis poſſit eſſe certus de ſuâ ſalute, contra ſeqq. textus, Jeſ. 12: 2. *Deus ſalus mea, confidam & non expaveſcam*; Pſal. 23: 4. *Etiamſi ambularem*, &c. Incertitudo non evincitur, ex *Pſal.* 27: 13. לולא האמנתי וג׳, quæ à Menaſſe ita transferuntur; *Utinam ſcirem certò me viſurum bona Domini*, cum debeant transferri, *Niſi crediſſem* &c. *Vide Hoornbeeck c. Jud. l. 6. c. 1. & 2.*

4. J. 19. Muhamedani nomen habent à Muhamede, auctore ſectæ, qui natus eſt anno Chriſti circitèr ſexcenteſimo. Anno ætatis 53 aufugit Meccâ Medinam, & ab hâc fugâ Muhamedani æram ſuam inchoant, ſicuti Chriſtiani à Nativitate Chriſti, & Judæi à creatione Mundi ſupputare ſolent.

580. 20. Quare capitale eſt Chriſtiano ſi urbem Meccam, vel præcipuè templum ingrediatur? Quia in eâ urbe natus eſt Mahumed; quia ibi quaſdam revelationes à Deo accepiſſe dicitur, &c.

Caput XXX.

1. H. De Jehova. *Sect.* 1. Galatinus non eſt primus inventor pronunciationis Jehovah pro Adonai: nam ante Galatinum in Dionyſio Carthuſiano & Hieronymo illa lectio fuit uſurpata.

2. Superſtitioſum eſt nolle pronunciare *Jehovah*, & dicere pro eo Jod, he, vau, he. Quare Judæi jam ſolent pro Jehovah ſcribere duo Jod, tali modo ײ? Quia credunt nomen Jehova incipiens à Jod debere pronunciari per Adonai deſinens in Jod.

3. *Jehovah* meritò à Græcis vocatur ineffabile. An abſolutè? Non. Quare igitur? Quia in eo occurrunt tres conſonæ, quas Græci in ſuo Alphabeto non habent, ſcil. *jod, he, vau*. Inde tamen non ſequitur illud nomen ab Hebræis, Latinis, aliiſque non poſſe pronunciari.

4. Etiamſi omnes Patres Græci & Latini, imo ipſe Chriſtus Jehovah tranſtuliſſent per Κύριος, vel *Dominus*, vel Heere; vel ſi ipſe Chriſtus aliquando legiſſet Adonai: inde tamen non ſequitur, ergo pro Jehovah legendum eſt Adonai.

5. Lectores nominis Jehovah ut ſic immeritò à Druſio vocantur Jehoviſtæ. *Vide diſſert. 30. Philol. Hebræi.*

2. M. De Num. & Pond. 6. Nummi Novi T. ſunt 1. Λεπτὸν *æreolum*, *Marc.* 12: 42. eſt nummus æreus valens triente, h. e. octo tales valent ſeſtertio. 2. Κοδράντης *quadrans*, Matt. 5: 26. valet duobus trientibus, h. e. quatuor valent ſeſtertio. 3. Ἀσσάριον *aſſarius*, Matt. 10: 29. valet ſemi ſeſtertio. 4. Δραχμὴ *drachma*, Luc. 15: 8. *quæ mulier ſi habeat drachmas decem*. Eſt nummus argenteus valens quartâ parte ſicli ſacri, h. e. ſex ſeſtertiis cum quadrante. 5. Δηνάριον *dena-*

denarius, Matt. 18:28. *debebat ei centum denarios*. Eſt profanus vel ſacer; profanus convenit cum drachma, ſed ſacer valet ſemiſiclo ſacro, h. e. 12. ſeſt. cum dimidio.

7. Utrum *Matt*. 22:19. ubi oſtendunt Chriſto denarium, intelligatur ſacer, an vero profanus? Sacer: nam oſtendebant nummum cenſûs, quem olim ad cultum ſacrum ſolvebant, qui nummus erat dimidius ſiclus ſacer: ſed poſtea Cæſar mandavit ut ſibi ſolveretur, ut inde manifeſtum fieret eos jugo Romano eſſe ſubjectos.

8. (6.) Eſt Διδράχμον *didrachmum*, Matt 17:24 convenit cum denario ſacro, & valet dimidio ſiclo ſacro. Componitur ex δὶς *bis* & δραχμὴ *drachma*, quia valet duobus denariis, ſive drachmis, h. e. ſemiſiclo ſacro. 7. Στατὴρ *ſtater*, Matt. 17:27. valet ſiclo ſacro, h. e. quatuor drachmis ſive denariis. 8. Ἀργύρεον valet ſiclo ſacro, Matt. 26:15.

9. An Ἀργύρεον *Act*. 19:19. idem denotet quod apud Matthæum? Non. Nam in Actis denotat drachmas ſive denarios, h. e. octavas partes Imperialium. *Vide ſuprà diſſ*. 30.

10. An Deus decem primis diebus novi anni judicet hominem, & ſingula ejus opera examinet, atque ſententiam die expiationum de eo pronunciet & obſignet? Neg. An Judæi propterea illis diebus teneantur ſe jejunio macerare, & confeſſionem peccatorum ſingulis diebus manè ter recitare? Neg. 3. Re- De de Ex- piat.

11. An Judæi pridie expiationum tenentur gallum gallinaceum, Judææ gallinam, gravidæ gallum & gallinam in remiſſionem peccatorum mactare? Profanum eſt. An gallus albus plus conducat quàm niger, vel alterius coloris? Non. Quare mactant gallum, & non aliud aliquod animal? Quia גבר hebraicè denotans *virum* Talmudicè ſignificat *gallum*.

12. An non abſurdum eſt, ſi galli non inveniantur, ob eandem cauſam mactare ſimiam: quia homini ſimillima eſt; vel anſerem; vel turturem; vel pullum columbæ? Imo. An non impiè in *Schebet Jehuda* explicantur verba *Pſal*. 22:1. *Deus mi*, &c. de gallo occiſo & intruſo in ollam, quia nimio cantu domino ſuo moleſtiam creaverat? Imo.

13. An neceſſe ſit pridie expiationum ſepulchra adire, ibique orare, & eleëmoſynas diſtribuere; ſcil. tantum quanti æſtimatur gallus? Non. An item ſe lavare? Non. An neceſſe ſit hoc die pro ſingulis candelam præparare, ut poſtridie ardeat? Non. An item per totum annum candelam ardentem habere? Non.

14. An die expiationum pro defunctis parentibus ſint cerei accendendi? Non. An ſit infauſtum omen ſi alicujus candela extinguatur? Non. Bonum eſt ſibi mutuo peccata condonare, ſed non eſt neceſſe ut lædens ter depre-

cetur veniam: Item ſi læſus nolit condonare, ut qui læſit, ſecum aſſumat tres alios; vel poſtea decem; vel ſi læſus fatis conceſſerit, ut ſupra ſepulchrum ejus injuriam illam profiteatur.

15. An confeſſio peccatorum pridie expiationum debeat fieri ſtando? non. An non ſit ridiculum hoc die ſe mutuo flagellare in peculiari loco ſcholæ, & tredecim plagas infligere tribus loris, atque inter cedendum recitare *Pſal.* 78: 38.? Imo. An ſit præceptum Dei veſperâ ante diem expiationum egregiè epulari? Non. Ridiculum eſt jam pretioſiſſimas veſtes induere, illiſque grande & latum lineum induſium ſuperinducere, in ſignum ſe poſtero die albos & puros à peccatis, angeliſque ſimiles fore.

16. An *Levit.* 16: 31. per *affligere animas* mandentur hæc ſeqq. 1. Ipſo die expiationis *ab omni cibo* eſſe abſtinendum. 2. Item ab omni oleo vel aquâ odoratâ. 3. A lotione. 4. Calceos eſſe exuendos. 5. Uxores non eſſe tangendas? Neg.

17. An neceſſe ſit hâc veſperâ magis ſceleratos abſolvere, & permittere ut ſimul cum Eccleſia orent, quam aliis diebus? Non. An item toto die per 24. horas, vel diutius, die noctuque in pedes ſtare, canere, & indeſinenter orare? Non. An licet manus Sacerdotis, quando populo in Synagogâ ſolenni modo (*Num.* 6.) benedicit, adſpicere; quaſi ſpiritus Dei in illis requieſceret? Imo.

18. An hoc die cornu ſit inflandum propter ſeqq. rationes. 1. Quaſi Majeſtas Divina jam diſceſſerit. 2. Ut eſſet ſignum lætitiæ. 3. Libertatis. 4. Ut confunderetur diabolus. 5. In memoriam Jubilæi? Non. Judæi, volentes celebrare per biduum alia feſta, quibus Deus tantùm unicum diem aſſignavit, etiam ob eaſdem rationes tenerentur feſtum expiationis per biduum celebrare. *Vide Synag. Buxtorfii capp.* 25, 26.

19. Miracula quæ circa nativitatem & educationem Muhamedis di-
4. cuntur facta, ſunt nugatoria vel falſa, ſcil. 1. Quod mater ejus abſque dolore gravida fuerit, & geſſerit infantem. 2. Etiam ita pepererit. 3. Quod ſtatim poſt nativitatem pronus in vultum conciderit, & dixerit; *O Mater, teſtor tantùm eſſe unum Deum, & me ejus Apoſtolum.* 4. Quod ſit natus circumciſus. 5. Quod interdictum fuerit dæmonibus ne in cœlum aſcenderent. 6. Quod Halima, ejus nutrix, nihil habens lactis in alterutro ubere, ſtatim copiam lactis acceperit, quamprimum ori Muhamedis admoveret.

20. 7. Quod vox è quatuor mundi plagis audita ſit. 8. Quod throni
600. & ſedes judiciorum per totum orbem conciderint. 9. Quod venti, aves &c. voluerint educare hunc infantem. 10. Quod tres Angeli Muhamedem, quatuor annos natum, acceperint, in montem abductum diſſecuerint non

tantùm

tantùm circa ventrem, ſed etiam ipſum cor; quod ex corde nigrum granum exemerint; quod inteſtina purgarint, & tandem omnia in priſtinum ſtatum reſtituerint

CENTURIA SEPTIMA.

Caput XXXI.

Sect. 1. NOmen אֶהְיֶה ter *Exod.* 3. occurrens, licet variis modis à multis explicetur, eſt tamen nomen Divinum, quod immeritò à Lud. Capello negatur. In eo tamen tres temporum differentiæ, licèt hoc Galat. l.2.c.14. affirmet, non inveniuntur. An, quia nomen Dei אהיה ter occurrit, & in numero denotat 21. Judæi habeant ſufficientes cauſas, ob quas ſingulis ex ſeptem literis שעטנזגץ apponant tres apices, h. e. ſimul 21? Non. *1. H. De Nomin. Dei.*

2. Nomen יה *Jah* videtur eſſe nomen primum à nullo derivatum. An ex eo componatur Jehova? Non videtur. Nemo ſcit quid Jah propriè denotet. Multis nominibus propriis, ut ישעיה *Jeſaiæ*, ירמיה *Jeremiæ* &c. in fine additur.

3. Nomen Dei אל deſcendens ab אֱיָל *fortitudine*, denotat *Deum fortem*; primariò tribuitur Deo; abuſivè Idolis *Mal.* 2: 11. analogicè hominibus; & in compoſitione tribuitur Angelis, ut Gabriel &c. hominibus, ut Elnathan, &c. & nominibus locorum, ut Bethuel, &c.

4. Nomen Dei צבאות *Tzebaoth*, licèt nunquam ſeparatim Deo tribuatur, conjunctum tamen cum alio nomine divino per appoſitionem, ut אלהים צבאות eſt nomen divinum, & tum non benè transfertur per *exercituum.*

5. Nomen עֶלְיוֹן etiam eſt nomen Dei, ut *Pſal.* 28: 6. licèt alii dicant eſſe tantùm epitheton nominis divini.

6. Nomen אֲדֹנָי *Adonai* deſcendens ab אֶדֶן *baſis*, quaſi *baſin ſubditorum* dicas, eſt plur. numeri, & optimè transfertur per *Dominus*; ſcriptum in fine cum Kamets per ſe, h. e. ſine accentu, ſoli Deo tribuitur, ſed aliter ſcriptum ſæpe creaturis convenit.

7. Nomen שַׁדַּי deſcendens ex ש *qui*, & די *ſufficiens* vel *ſufficientia*, ſoli vero Deo tribuitur, licèt in compoſitione *Numer.* 1: 6. & 12. creaturis tribuatur. *Vide diſſert.* 31. *Phil. Hebræi.*

8. Menſuræ aridorum V. T. ſunt, 1. קב *Kab.* 2. עמר *Gomer.* 3. סאה *Sea.* 4. איפה *Epha.* 5. לתך *Lethech,* 6. חומר *Chomer,* 7. כור *Corus.* N. T. ſunt 1. χοῖνιξ *Chænix.* 2. Κόρος *Corus.* 3. σάτον *Satum.* Kabus. (2 *Reg.* 6: 25. *Quarta pars Kabi ſtercoris columbarum venditur quinque argenteis*) continet men- *2. M. De Menſi Cab. V. & N. T.*

menſuram 24. ovorum. Hebræi communiter ſolent vaſa ſupputare ſecundùm numerum ſive capacitatem ovorum.

9. An mulieres propterea ſint loquaciores viris; quia ab initio decem Kabi garrulitatis deſcenderunt in mundum, à quibus novem ſibi abſtuliſſent mulieres, uti vult Baal Turim ad *Gen.* cap. 3: v. 20? Nugæ.

10. עֹמֶר *Gomer* continet 43. ova. Tantum mannæ potuit homo comedere unico die *Exod.* 16: 16. Atqui χοῖνιξ frumenti, *Apoc.* 6: 6. quod quartam, vel tertiam, vel dimidiam partem Gomeris continet, aſſignatur in diem? *Reſp.* 1. Iſraelitæ vix ullis obſoniis utebantur præter Manna, 2. Manna etiam multo levius fuit tritico.

11. סאה *Satum* comprehendit ova 144. Epha 432. Lethech 2160. Chomer, à חמור *aſino* nomen habens, quia eſt onus aſini graviſſimum, continet ova 4320. uti & Corus, quæ vox propriè eſt menſura aridorum, ſed bis de liquidis uſurpatur.

12. Menſura N. T. Χοῖνιξ *Chœnix* continet ova duodecim, & benè in Verſ. Vulg. transfertur *Bilibris*. Σάτον *Satum* convenit cum סאה, & Κόρος *Corus* cum Hebraico כור.

13. (1.) לוג *Log*, continens 6. ova. (2.) הין *Hin* 72. ova (3.) בת *Bathus* 432. (4.) כור *Corus* 4320. ova, ſunt menſuræ liquidorum V. T. Sed (5.) Ξέστης *Xeſtes* comprehendens 6. ova. (6.) Μετρητὴς *Metreta* 432. ova. (7.) Βάτος *batus* totidem, ſunt menſuræ liquidorum N. T.

14. An non textus ſacer, dicens *mare æneum* 1 *Reg.* 7: 26. continuiſſe *bis mille bathos*, contrarietur textui 2 *Chron.* 4: 5. dicenti illud continuiſſe *ter mille bathos*? Non. Nam in priori loco agitur de impletione communi, in poſteriori vero de plenaria impletione uſque ad ſummitatem. Vel dicendum eſt, in priori loco agi de bathis ſacris, quorum duo continebant tres communes ſive profanos. *Vide ſuprà diſſert.* 31.

3. R. De Abrogat. Leg. Cerem. & Forenſ.

15. Leges Politicæ Veteris T. quà tales, nos ſub N. T. non obligant. Ut de zelotypia *Num.* 5: 12. & ſeqq. De pœnâ furti *Exod.* 22: 1. De divortio *Deut.* 24: 1. De aſylis *Exod.* 21: 13. De violato Sabbatho *Exod.* 31: 14. *Num.* 15: 35. &c. Nam illæ leges illi populo in tali loco habitanti traditæ fuerunt. An non quædam leges Politicæ V. T. jam ſub N. T. à Chriſtianis obſervantur? Imo, non tamen ut Judaicæ, ſed quatenus in naturali & communi æquitate ſunt fundatæ. Ita homicidium jam punitur morte, uti lex Politica, *Exod.* 21: 12. mandavit.

16. Jam impoſſibile eſt omnes leges Ceremoniales obſervare: ex. gr. Impoſſibile jam eſt ex Indiâ, Europâ, & ex multis aliis locis ter Hieroſolymam quotannis ire, &c. Etiam jam non eſt neceſſarium eas leges obſer-

vare:

vare: quia Meſſias, ad quem leges Cærem. reſpiciebant, ante multa ſecula in Mundum venit.

17. Sententia de Abolitione legum Cærem. non infringitur. 1. ex *Pſal.* 19: 8. *Lex Jehovæ eſt perfecta.* 2. Nec ex *Deut.* 4: 2. *Ne detrahite de verbo Dei.* 3. Nec ex *Deut.* 29:29. ubi habetur לעולם *uſque in ſeculum*, & *Lev.* 23: 14. חקת עולם *ſtatutum perpetuum.* 4. Non ſequitur, Si Deus non mutatur, ergo neque ejus lex. 5. Nec ex *Matth.* 5: 17. *Non veni legem ſolvere, ſed implere*: nam Mattheus loquitur de lege Morali.

18. An ſacrificia in V. T. per ſe placuerint Deo? Non: Sed è contra Deus ea ſæpe reprobavit, *Jeſ.* 1:11, 13 *Pſal.* 40:7. &c. An potuerint per ſe expiare peccata? Non. An temporibus Meſſiæ ſint abolenda omnia ſcripta Prophetarum & Hagiographorum, exceptâ ſolâ hiſtoriâ Eſtheris? Non. An porcus propterea vocetur חזיר à חזר *reduxit*, quia Deus eſum ejus aliquando reducturus eſt? Non. *Vide Hoornbeeck c. Jud. l.* 7. *c.* 1.

19. Muhamedani vocantur. 1. Populus Muhamedis. 2. Populus libri. 3. Populus congregationis, propter diem Veneris qui ipſis ſacer eſt. 4. Populus legis. 5. Populus reſpectûs. 6. Moſlemanni. 7. Iſmaëlitæ. 8. Hagareni. Unde ſit vocantur; An ab Hagar ancillâ Abrahami? Non, ſed ab Hagara *aufugit*, quia aufugit cum nova dogmata cudere vellet. 4. *J.*

20. (9.) Saraceni. Unde ſic nominantur? Non à Sara, quaſi potius à Sara voluerint denominari, quàm ab ancillâ; non à Saraka urbe Arabiæ; ſed à סרק *furatus eſt*: quia gens Arabum latrociniis erat dedita; & propterea ita à vicinis fuit vocata. Unde Arabes habent nomen? Non à ערב *veſpera*, quia ad occaſum ſunt ſiti; non à ערב *miſcere*, quia eſt gens ex variis miſta, ſed à ערבה *deſerto.* 620.

CAPUT XXXII.

Sect. I. NOmen אֱלוֹהַּ eſt primitivum, & non denotat hanc vel illam proprietatem Divinam, ſed in genere *Deum*, idem quod Θεὸς *Deus.* Tribuitur Magiſtratui, Angelis & falſis Diis. 1. *H. De Nomin. Dei.*

2. Utrum primariò tribuatur Deo; an verò creaturis? Primariò Deo, & ſecundariò creaturis.

3. An ex nomine pluralis numeri *Elohim* conjuncto cum verbo ſingulari (ex. gr. בָּרָא אֱלֹהִים) poſſit probari Trinitas perſonarum, vel ad minimum pluralitas Perſonarum in unicâ eſſentiâ Divinâ? Neg. cum pleriſque Philologis. *Vide diſſert.* 32. *Philol Hebræi.*

4. Menſuræ intervallorum V. T. ſunt, 1. Digitus. 2. Palmus 3. Spithama. 4. Pedes 5. Greſſus ſive paſſus. 6. Cubitus. 7. Funiculus. 8. Calamus 2. *M. De Men-*

ſive interval. lamus menſorius. 9. Jugera vinearum. 10. Milliare. Novi Teſt. ſunt 1. Stadium. 2. Iter Sabbathi. 3. Milliare.

5. Quid *Pſal.* 39: 6. ſignificat *palmos* ſive plamares *dediſti dies meos*? Hoc eſt, pauciſſimos.

6. Cubitus eſt quadruplex. 1. *Communis*, continens ſpatium à medio brachii uſque ad extremos digitos. 2. *Sacer*, eſt duplo major communi, 3. Cubitus *Regis*, tribus digitis longior communi. 4. *Geometricus*, qui continet ſex Cubitos communes.

7. Qualis cubitus intelligitur *Gen.* 6: 15. ubi arcæ longitudo dicitur fuiſſe *trecentorum cubitorum*? Geometricus.

8. An non pugnent duo loca, ſcil. 2 *Chron.* 3: 15. ubi columnæ longitudo dicitur fuiſſe *triginta quinque cubitorum*, cum 1 *Reg.* 7: 15. ubi altitudo columnæ dicitur fuiſſe tantùm *octodecim cubitorum*? *Reſp.* In priori loco intelliguntur cubiti communes, addatur illis unus cubitus pro altitudine baſis, ſunt 36. In poſteriori verò loco intelliguntur Sacri.

9. Quantum denotant *jugera vinearum*, Jeſ. 5: 10.? Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare poteſt.

10. Vicus Emmaus, *Luc* 24: 13. diſtans Hieroſolymâ 60. ſtadiis, ferè duobus milliaribus Germanicis diſtabat: nam 32. ſtadia faciunt milliare Germanicum. Quot paſſûs continet ſtadium? 125. An minores, quorum ſinguli conſtituunt ſpatium duorum pedum & ſemiſſis; an verò majores, h. e. quinque pedum? Reſp. majores.

11. Quantum ſpatium eſt iter Sabbathi? Eſt ſpatium bis mille paſſuum minorum.

12. An Deus dedit tale præceptum itineris Sabbathi? Non. A quibus igitur illud eſt excogitatum? A Judæis. Quare? Exod. 16: 29. mandat Deus, *ut quiſque maneret in loco ſuo*; ſed Lev. 23: 2. habetur, *Die ſeptimo erit Sabbathum & convocatio ſancta.* Ergo ſi debuerunt adire locum ſacrum, etiam debuerunt exire ex loco ſuo. Judæi ergo ſuo more illud determinarunt. *Vide de his ſuprà diſſert.* 32.

3. R. De feſto lætitiæ Legis, Encæn. & Purim.

13. An *feſtum lætitiæ legis*, ſcil. abſolutæ, ſit inſtitutum à Deo, & an ſit celebrandum? Neg. utr. An, quando hoc die omnes libri ex arca promuntur, neceſſe ſit candelam ardentem in arca collocare? Non. An hoc feſtum benè celebretur, ſi indulgeant genio, & lauti cibi comedantur? Non. An nulla lætitia ſit perfecta, ubi caro & vinum abſunt? Neg.

14. An feſtum encæniorum Judaicorum ſit inſtitutum juſſu Dei 1 *Macch.* 4. Et an ſit per octiduum celebrandum? Neg. utr. An oleum illud ſacrum (ob quod feſtum hoc inſtitutum eſt) quod uni tantùm diei ſufficiebat, miraculoſè

culoſè arſerit per octiduum; & an exactis illis octo diebus ampulla olei adhuc fuerit plena? Fabulæ.

15. An neceſſe ſit nocte primâ hujus feſti accendere unam lucernam, ſecundâ duas, &c. & octavâ octo? Non. An illæ lucernæ ſint reponendæ extrinſecus ad fores ædium, & quidem à latere ſiniſtro januæ? Non eſt neceſſe. Quare per octiduum celebretur? Quia inimici ipſorum interdixerant ipſis circumciſione, quæ octava die eſt facienda.

16. An neceſſe ſit decem nomina filiorum Hamanis per ſpatia vacua in MSS. deſcribere, vel in impreſſis libris imprimere? Non. Quare decem illa nomina filiorum in linea perpendiculari, unum ſupra aliud, deſcribantur? Quia credunt omnes in una linea perpendiculari, unum ſupra alterum, ſuſpenſos fuiſſe. An hoc eſt verum? Non videtur probabile. Quare nomina decem filiorum unico quaſi momento raptiſſimè in Synagoga legantur? Quia credunt eos omnes ſimul, unico quaſi momento, mortuos eſſe.

17. Ebrietas in feſto Purim commiſſa, impiè excuſatur à Judæis. Fabula eſt, quæ in Talmude de Rabbi Sira narratur, quod ebrius hominem occiderit, qui è mortuis poſtea ſuſcitabatur, quia ex ebrietate in hoc feſto homicidium hoc commiſerat. Feſtum hoc profanatur per homines, variegatis veſtibus indutos, diſcurcitantes per Synagogas.

18. An exinde, quia Mordechai & Eſthera (*Eſth.* c. 9. v. 17. *& ſeqq.*) inſtituerunt feſtum Purim (h. e. ſortium) benè probentur jejunia Pontificiorum? Nullo modo. An Mordechai illud feſtum ſpiritu prophetico inſtituerit? Videtur affirm. An neceſſe ſit munera ſibi invicem mittere? Non. An omnis planctus mortui hoc die ſit prohibitus? Non. *Vide Synag. Buxt. c.* 27. 28. 29.

19. An Muhamed laboraverit morbo epileptico? Imo, ſed eum pro- 4. J.
phetica exſtaſi, vel angelorum circumfulgente majeſtate excuſabat. An Muhamed, dormiens inter undecim uxores, fuerit excitatus ab angelo, ut mulum conſcenderet? Nugæ. An Hieroſolymâ per ſcalam in cœlum aſcenderit, & ad Deum acceſſerit ad duos ſagittæ ictus? Non.

20. Alcoranus conſtat partim dogmatibus Chriſtianorum, partim Ju- 640.
dæorum. Muhamed uſus eſt Sergio Monacho, & duobus Judæis, ſcil. Phineâ & Abdiâ, qui in componendo Alcorano adjuverunt. An Muhamedani plane rejiciant noſtram Scripturam? Non: nam agnoſcunt Legem Moſis, Pſalterium Davidis & Euangelium Chriſti.

Caput XXXIII.

1. H. De integr. V.T. *Sect.* I. TExtus Hebraicus Veteris T. unà cum quibuſdam capitibus Chaldaicis in Daniele, Ezra, & undecimo verſu capitis decimi Jeremiæ occurrentibus, eſt authenticus.

2. In pleriſque Codicibus Hebraicis V. T. ſunt nonnullæ mendæ ex oſcitantiâ Scribarum vel Typographorum ortæ; inde tamen non ſequitur Textum Hebræum eſſe corruptum.

3. Peſſimè Pontificii Editionem Plantini A. 1572. corruperunt, ponendo pro הוּא *Gen.* 3: 15. הִיא.

4. An ſi omne Maccaph, Methegh, Peſik, & Dageſch lene ex Bibliis periiſſent; inde ſequeretur Codicem Hebræum eſſe corruptum, ut non poſſit eſſe regula fidei & morum? Neg.

5. An Judæi unquam voluerint Vetus T. corrumpere? Non.

6. An Judæi vel Chriſtiani unquam idem potuerint corrumpere? Neg. An revera ſit corruptum? Neg. *Vide diſſert.* 33. *Philol. Hebræi.*

2. M. De Menſur. Tempor. 7. Dies *naturalis* continet 24. & *artificialis* tantùm 12. horas. Naturalis eſt vel *civilis*, deſtinatus operibus civilibus, incipiens ab ortu Solis, & durans uſque ad ortum Solis diei ſequentis, Matth. 28: 1. vel *ſacer*, deſtinatus exercitiis ſacris, incipiens ab occaſu Solis, & durans uſque ad occaſum diei ſequentis, *Gen.* 1: 6. An, ſicut dies fuit longior vel brevior, ita etiam horæ fuerint longiores vel breviores? Imo.

8. Utrum Judæi ſoleant Sabbathum & feſta ſupputare ſecundùm diem civilem; an verò ſecundùm ſacrum? Aff. poſt. Unde Romani ſupputarint dies? A mediâ nocte. Sic & nos. Si triduana Chriſti manſio more Romano ſupputetur, multo facilius ea inſtitui poteſt, quàm ſi Judaico more fiat.

9. Nox dividitur in 4. vigilias, & ἀλεκτοροφωνία *gallicinium* eſt tertia vigilia, incipiens ab horâ nocturnâ duodecimâ, & durans uſque ad tertiam, noſtro ſupputandi modo.

10. An tres horæ precum more Judaico, ſcil. tertia, ſexta & nona, ſint inſtitutæ per Abrahamum, Iſaacum & Jacobum, Neg.

11. Hebdomada eſt diaria ſive dierum, & annalis ſive annorum. Apud *Dan.* 9: 24. *Hebdomadæ* 70. *deciſæ ſunt*, intelliguntur annales, ſingulæ denotantes 7. annos; ergo ſimul denotant 490. annos.

12. An Judæi benè faciant quod anno ſecundo, vel ad ſummum tertio integrum menſem, h. e. alterum Februarium adjiciant; ut annum ſolarem, habentum 365. dies, faciant reſpondere anno lunari, in quo tantùm ſunt 354. dies? Aff. *Vide ſuprà diſſert.* 33.

13. Judæi

13. Judæi ſtatuunt gratiam Dei requiri quidem ad bona opera præſtanda & perficienda, ſed non ad eadem inchoanda, h e. ſtatuunt hominem ex ſe, ſuiſque viribus ſufficere ad opus bonum benè incipiendum, ſed ad progreſſum & profectum requiri Dei auxilium. *3. C. De con. verſ. homi- nis & Te- phillin.*

14. Reformati contrarium probant ex ſeqq. textibus (1) Gen. 6: 5. & 8: 21. Ubi *figmentum cordis* dicitur eſſe *malum.* (2) Pſal. 51:12. Deo adſcribitur *creatio cordis puri* (3) *Tractio*, Cant. 1: 4. *Trahe me.* (4) *Datio cordis & ſpiritus novi, & ablatio cordis lapidei*, Ezech. 36: 26, 27. (5) *Converſio*, Jer, 31: 18. *Converte me ut convertar.*

15. Sententia Aben Ezræ ſtatuentis האדם *Adamum* ſcribi cum He demonſtrativo; quia in Adamo notantur omnes ejus poſteri, nobis non videtur abſurda: nam nomina propria aliàs non ſolent notari cum tali He.

16. Utrum Judæorum Tephillin, quæ capiti & ſiniſtro brachio alligantur, vocentur φυλακτήρια, quia quoſdam S. Scripturæ textus conſervant; an quia conſervant ipſos geſtatores, qui ea induerunt? Primitus ita vocata fuerunt à textibus quos conſervabant; ſed poſtea, accedente Judæorum ſuperſtitione, & falſà de viribus Phylacteriorum opinione, etiam ita vocata ſunt, quia credebantur ea poſſe ipſos geſtatores ſervare.

17. An טוטפות *Totaphoth*, Deut. 6:8. benè à Judæis vertantur per תפילין *precatoria?* Non.

18. Unde illa vox טוטפות *Totaphoth* derivatur? 1 Manahem derivat à loquendo ab הטיף, quod propriè *ſtillare* denotat. 2. Gerundenſis ait pluraliter dici Totaphoth, quia plures domos continet. 3. Kimchi & Jarchi in *Exod.* 13:16. ſtatuunt, quod componatur ex טט in lingua Ægyptiaca *duo* & ex פת in lingua Africana etiam *duo* denotante; quia continet quatuor cellulas. 4. Aben Eſra ait eſſe כמו זכרון *ut memoriale.* 5. Sunt qui vertunt per *conſpicilla.* 6. Quidam ajunt Totaphot ſignificare capitis partem juxta frontem. 7. Omnium optimè ſtatuunt alii ea ſic denominari, quia ſunt in capite inter oculos ex ſignificatione *reſpiciendi*, à צוף *reſpicere*, *proſpicere. Vide Druſium de 3. Sect. l. 2. Lex. Talm.* p. 870. *Hoornbeek c. Jud. l. 7. capp.* 2, 3.

19. Muhamed non fuit verus Propheta. 1. In eo enim nihil fuit quod ſapit Prophetam. 2. Fuit homo libidinoſus & ſalax. 3. Contraria multa dixit. 4. Nihil futurorum unquam prædixit. 5. Vulgò habitus fuit pro homine fanatico, ſtulto & dæmoniaco. *4. J.*

20. Alcoranus non eſt Verbum Dei. 1. Multa habet contradicteria. 2. Hiſtorias V. T. mutilat; ex. gr. Joſephi innocentia dicitur probata ex interulâ ruptâ poſt; Salomo collegit magnum exercitum ex hominibus, be- 660.

 ſtiis,

ſtiis, &c. & pugnavit contra formicas? Maria mater Chriſti fuit Mirjam ſoror Aaronis. 3. Nullus planè ordo ſervatur. 4. Multa ſunt mendacia & figmenta, ſcil. quod bos in cornu ſuo ferat terram; quod angeli portent thronum Dei, quorum tanta ſunt capita, ut avis per mille annos volando non perveniret ab una aure ad aliam; quod ſeptem dormientes fuerint quod Alexander ad occaſum ſolis pervenerit, & ipſum locum viderit, ubi ſol ſe in calidum fontem abſcondit.

Caput. XXXIV.

1. H. De Pentat. MSS.

Sect. 1. AN ex curioſa deſcriptione Pentateuchorum poſſit probari Judæos datâ operâ Vetus T. non corrupiſſe? Aff.

2. Judæi tamen in exſcribendis Pentateuchis & libris Eſtheræ ſunt nimis ſuperſtitioſi, poſtulantes membranam animalis puri; talem ejuſdem dimenſionem & non aliam; latitudinem ſeſquiulnæ, & longitudinem 50. ulnarum; talem membranarum conſutionem; tale literarum, vocum & regularum ſpatium; & neſcio quas non præterea nugas.

3. An tactus faſciæ, cui lex involvitur, ſit remedium adverſus oris fœtorem & oculorum lippitudinem, uti credunt Judæi? Neg.

4. Superſtitioſum eſt ſcribere literam פ duplicatam, & ח gibboſam in Pentateuchis, in libris Eſtheræ, in Mezuzoth & in phylacteriis; & ה in יהוה per ר, & in אלהים per ד vel ק.

5. Viginti vitia, quæ à Maimonide *Hal. Thephillin cap.* 10. enumerantur, non efficiunt (pleraque ſcil.) libros ſacros profanos, & ineptos ad legendum ex illis. Abſurdum eſt libros inveteratos cum hominibus probis ſepelire. *Vide diſſ.* 34. *Philol. Hebræi.*

2. M. de anno & Sabb.

6. Anni Judæorum civiles ſecundùm ſupputationem â creatione Mundi incipiunt in Tiſri (*Septembri*;) ſed anni ſacri incipiunt in Niſan (*Martio*).

7. Quare Deus aliud initium annorum, ſcil, ſacrum in Martio, *Exod.* 12: 2. inſtituit? Ut Iſraelitæ memoriam liberationis Ægyptiacæ conſervarent. An non plura fuerunt initia annorum quàm hæc duo? Fuerunt in genere quatuor initia annorum.

8. Judæi annos à creatione Mundi ſupputant, & ut plurimùm omiſſis millenariis centenarios retinent, quibus centenariis ſi 1240. anni addantur, oritur æra Chriſtianorum.

9. Feſtum Tubarum celebrandum fuit primo die novi anni, & inſtitutum eſt *Lev.* 23: 24, 25. Quare? Ut Iſraelitæ ad cætera feſta redderentur attentiores. An Deus hoc primo die novi anni adhuc aliud feſtum inſtituerit, quod vocatur *feſtum novi anni?* Celebratur quidem à Judæis, ſed non ſecundùm legem Dei.

10. Vox

10. Vox Sabbathi in S. Scripturâ eſt valde ambigua, & ſignificat vel Sabbathum propriè dictum; vel omnia feſta; vel ſeptimum annum; vel feſtum expiationis, vel totam hebdomadam. *Vide ſuprà diſſert* 34.

11. An Judæi jam teneantur celebrare quatuor illa publica jejunia, quorum meminit Zacharias *cap.* 8: 19.? Non. Qualia ſunt illa? *Primum* eſt Jejunium diei decimi menſis טבת (Decembris;) quia Nebucadnetzar cœpit Hieroſolymam obſidere. *Secundum* eſt jejunium decimi ſeptimi diei menſis Tammus (Junii;) quia duæ legis tabulæ lapideæ dicuntur confractæ; quia oblatio quotidiana ceſſavit; & quia ſacrum legis exemplar combuſtum eſt, &c. An dies intercedentes inter hunc & diem nonum menſis ſequentis ſint dies infauſti; An tum infauſtum ſydus Judæis prædominetur? Nugæ. An Judæi habeant veras cauſas quare hoc tempore non audeant liberos ſuos verberare, nec ſoli ambulare à nonâ matutinâ uſque ad tertiam veſpertinam? Non. *3. R. De Judæorum Jejuniis & Domibus.*

12. *Tertium* celebratur die nono menſis אב (Julii.) Quare? 1. Quia templum primum & ſecundum igne immiſſo periit. 2. Urbs Bitter hoc die vaſtata eſt, &c. An per octo antecedentes dies debeat fieri curioſa præparatio ad hoc jejunium? Non. An conveniat ante diem jejunii comedere lentes, piſa, ova, &c.? Ridiculum. An teneantur tum ſedere in terra? An unuſquiſque ſolus teneatur edere? Non.

13. An ipſo de nono liceat ſtudere in S. Scriptura? Imo. An gravidis & lactantibus liceat hoc die edere? Imo. An teneantur calceos exuere, nudis pedibus in Synagogam ire, in cœmiterium ſe conferre, & die ſequenti decimo etiam jejunare? Non. *Quartum* celebratur tertio die menſis Tiſri (Septembris.) Quare? In memoriam præfecti Godoliæ, qui hoſtium dolis eſt trucidatus, *Jer.* 40, & 41.

14. An Judæi teneantur jejunare bis hebdomade, ſcil. diebus Lunæ & Jovis (*Luc.* 18.) propter vaſtationem templi, propter combuſtum Sanctuarium, & propter prophanationem Nominis Dei? Non. An item 10. Martii propter mortem Mariæ prophetiſſæ, aut 26. ob mortem Joſuæ? Non. An item 10. Apr. ob mortem Eli & duorum filiorum; aut die octavo & vigeſimō propter mortem Samuelis, &c.? Non. An illi, cujus pater mortuus eſt, ſit per totam vitam eo die jejunandum? Non.

15. An jejunans teneatur à veſpera uſque ad veſperam, h. e. per 24. horas ab omni prorſus cibo abſtinere? Non. An liceat privatim jejunare die Sabbathi, die novilunii, die feſti, diebus dedicationis templi, & Purim, &c.? Imo. An Moſes jejunaverit ſtans in circulo? Fabula. An jejunia temporibus Meſſiæ ſint ceſſatura? Neg.

16. An

16. An Judæus ædificans vel renovans domum teneatur partem aliquam parietis ad magnitudinem cubiti prope januam non dealbare, vel nigro tectorio obducere in memoriam vaſtationis Templi, cum inſcriptione זכר לחרבן *Memoriale vaſtationis*? Non. Quare Judæi nullas ſoleant habere picturas? Ne occaſionem præberent idololatriæ.

17. An, quia Deus *Deut.* 6: 9. dixit; *Scribes ea in poſtibus domus tuæ*, &c. Judæi teneantur quoſdam textus ex *Deut.* 6, & 11. membranæ inſcribere, eamque claudere, & omnibus januis affigere; Neg. an averſæ parti Meſuſæ ſit inſcribendum nomen Dei שדי *Schaddai*? Neg. An quoties homo pius domo ſuâ egreditur, vel eam ingreditur, Meſuſam illam manu ſuâ tangere debeat? Eſt ſuperſtitioſum.

18. An ſi Meſuſa non ſit affixa poſtibus, dæmones maligni ſtatim immigrent in eam domum? N. Quare Meſuſa poſtibus affigitur? Ut in memoriam ſibi revocent Dei unitatem, providentiam, potentiam, legem, &c. An, qui præceptum Meſuſæ benè obſervat, ejus & liberorum dies prolongentur? Nugæ. *Vide Synag. Buxt. cap.* 30. *&* 31.

4. 7. 19. Muhammedani non contemnenda, licet quædam ſint falſa, de noſtra religione ſtatuunt, ſcil. 1. Quod Maria fuerit & manſerit virgo. 2. Quod non fuerit contaminata peccato originali. 3. Quod miraculoſo modo in templo fuerit ſuſtentata. 4. Quod Gabriel eam ſalutaverit, & quod anno 13 conceperit, & octavo menſe â conceptione pepererit.

680. 20. 5. Quod Chriſtus fuerit propheta, quod ei datum fuerit Euangelium. 6. Quod miracula fecerit, ſcil. leproſos mundaverit, & mortuos ſuſcitaverit. 7. Quod Johannes & Chriſtus fuerint patrueles. 8. Quod Johannes ſit decollatus ab Herode, & quod ſanguis ita ex ſepulchro ebulliverit, ut ædes regiæ & loco vicina eo redundarint. An anima Moſis per naſum ſit extracta? Nugæ.

CAPUT. XXXV.

1. H. De 613. præc. ſeatat.

Sect. 1. AN duo priora præcepta Decalogi ſint immediatè à Deo tradita populo & Moſi? Neg. Quomodo ergo Decalogi præcepta ſunt tradita populo. Per Moſen. An omnia eodem modo? Imo.

2. An deus propterea in Decalogo Hebraico, exceptis duabus ultimis vocibus, poſuerit 613. literas; quia tot ſunt præcepta, partim negativa, partim affirmativa in toto Pentateucho? Neg.

3. An Deus in Pentateucho dederit 248. præcepta Affirm, quia tot ſunt membra in corpore humano; & 365. Negativa, quia tot ſunt dies in anno, vel quia tot ſunt venæ in corpore humano? Neg. utrumque.

4. An revera in Pentateucho ſint 613. præcepta, non pauciora vel plura? Neg.

5. An

5. An Chriſtus, *Matt.* 23: 5. improbaverit fimbrias Judæorum ut ſic, quando ait, *producunt fimbrias?* Neg. An inde non poſſit probari quod eas improbaverit? Neg.

6. An Judæi unquam eadem 613. Præcepta obſervarint, vel potuerint poſt lapſum obſervare? Neg.

7. An Judæi ſecundùm Legem Dei teneantur hoc tempore illa 613. præcepta obſervare? Non, fortaſſe vix quartam eorum partem. Vide poſt priorem editionem Philologi Hebræi in Prolegomenis ad præcepta, & in poſteriori editione diſſertationem quintam.

8. *Miſna* in tractatu de Sabbatho docet multas nugas eſſe obſervandas, quas Deus in Lege non mandavit. Miſnam imitantur *Maimonides* in tractatu de Sabbatho, & *liber præceptorum magnus.* Judæorum Sabbathum conſiſtit præcipuè in obſervatione rerum minimarum & ridicularum nugarum; non verò in cultu Divino & bonis operibus. *2. M. De Sabbatho.*

9. An Sabbathum propterea vocetur in S. Scriptura ענג *deliciæ*, quia Judæi eo die hilares eſſe debent in cibo & potu, magis quàm aliis diebus? Neg. An teneantur etiam pauperculi Judæi & Judææ, Sabbatho tria convivia celebrare, etiam lautiora? Non. An ipſo Sabbatho diutius ſit dormiendum quàm aliis diebus? An item nuptiæ tum magis ſint celebrandæ quàm aliis diebus? Neg. utr. c. Jud. *Vide ſuprà diſſert.* 35.

10. An liceat jurare per vitam, caput, coronam Regis, per caput proprium, per templum, altare Dei, fidem, cœlum, terram, ſolem, per Prophetam aliquem, per libros ſacros, per legem Moſis, per Decalogum, per Moſem ipſum, per vitam Rabbinorum, aut per ullas alias creaturas, uti faciunt Judæi? Non. *3. C. De Juramento & Sabbatho.*

11. S. Scriptura docet per Deum eſſe jurandum, Deut. 6: 13. & cap. 10: 20. *Deum timeto & per nomen ejus jurato.* Deus per ſe ipſum juravit *Jeſ.* 45: 23. *Per me juravi.*

12. Juramenta per creaturas non probantur 1. ex exemplo Joſephi, *Gen.* 42: 15, 16. dicentis, *ita vivat Pharao.* Nam fortè non eſt juramentum, ſed gravior aliqua aſſeveratio; Vel ſi eſt juramentum: ergo Joſeph ex conſuetudine aulæ peccavit. Nec. 2. ex *Amoſ.* 8: 7. *Dominus juravit per excellentiam Jacobi;* nam per eam intelligitur ipſe Deus.

13. An juramenta temeraria, ſive per Deum, ſive per creaturas facta, etiam ſint illicita? Aff.

14. Unde videtur nata conſuetudo inter multos Chriſtianos ponendi manum ſuper Euangelia cum juramentum exigitur? A Judæis, qui, quando jurant juramentum quod magni faciunt, ſolent ponere manum ſuper librum legis. *Vide Druſium de 3. ſect. l. 2. c.* 16.

15. An lìcet comedere poma Sabbatho decerpta? An liceat eadem apponere igni ut aſſentur? An item licet comedere ovum Sabbatho, quod editum eſt illo die? Aff. c. Jud. An Judæi, quando celebrant Sabbatho tria convivia, propterea evadunt tria graviſſima mala, ſcil. dolores Meſſiæ, judicium gehennæ, bellum Gogi ac Magogi? Neg.

16. An diaboli ſub Sabbathi initium ad montes tenebricoſos confugiant propter Sabbathi & Judæorum illo die ſanctitatem, & finito Sabbatho revertantur? Nugæ. An, ſi Judæi vel unum Sabbathum legitimè obſervarent, mox advolaret Meſſias? Et an Meſſias propterea retardet venire, quia Judæi Sabbathum non benè obſervarunt? Neg. c. Jud.

17. An licet ipſo Sabbatho non tantùm pro ſe & vitâ ſuâ pugnare; ſed etiam hoſtem (ſi occaſio bona eum pellendi ſeſe offerat) adoriri; & munimenta, quæ illo die ſtrueret, deturbare, aut demoliri? Aff. An præceptum de Sabbatho non ſit Iſraelitis traditum publicè inſtar reliquorum præceptorum, ſed privatim? Neg. An ſoli Iſraelitæ ſint obligati ad obſervandum Sabbathum, & cæteræ nationes tantùm teneantur ejus recordari? Et an propterea in Exodo habeatur זכור *recordare*, & in Deut. שמור *obſerva*? Neg.

18. Nonnulli ex Judæis ſtatuunt Sabbathum demum eſſe inſtitutum cum datâ Lege, cum tamen *Gen.* 2. habeatur, *Et benedixit & ſanctificavit diem illum.* Sed ipſe Menaſſe problem. 8. de Creat. tales Judæos refutat. An Adamus horâ diei ſeptimâ, veſperâ Sabbathi ingreſſus fuerit hortum paradyſi, eodemque die, inter occaſum ſolis inde propter peccatum expulſus, Angelis acclamantibus, &c.? Neg. *Vide Hoornbeeck c. Jud l. 7. c. 4, & 5.*

4. 7. 19. Muhamedani mira fabulantur de creatione & quibuſdam creatis. 1. Quod Deus propriâ manu creaverit *pennam* longitudine quingentorum annorum itineris; *Adamum*; *Thronum ſuum*; & *Paradyſum*. 2. Quod ſtellæ ſcintillent; quia ignem evomunt, quem in obvios diabolos, volentes intrare paradyſum, emittunt. 3. Quod luna ſoli æqualis fuerit, quodque Gabriel nocte Cœlo deſcendens alâ ſuâ lunam attigerit, & attingendo tantam partem ei abſtulerit. 4. Quod angeli ſint alati. 5. Quod diaboli ſint creati ex igne peſtilentiali. 6. Quod anima homine dormiente extrahatur. 7. Quod arbor, ex quâ edit Adam, habuerit ſeptem ſpicas, quarum unam, continentem quinque grana, aufregit.

700. 20. Muhamedani circumcidunt, circumciſionis convivium triduanum lautiſſimum celebrant, varias obſervant lotiones, quinquies quotidie orant: aliquando inter orandum ita corpus jactant, ut vertiginem & animi deliquium patiantur.

CEN-

CENTURIA OCTAVA.

Caput XXXVI.

Sect. 1. JUdæi vocant N. T. תּוֹרָה חֲדָשָׁה *Novam Legem*, Syri & Græci *Novum Fœdus*, ſive *Teſtamentum*. Variæ rationes hujus appellationis dari poſſunt. 1. *Gra. De ling. au- then. N. T.*

2. Novum T. Græcè ſcriptum eſt authenticum : propterea textui Græco major fides eſt adhibenda quàm ulli alii verſioni. An Novum T. neceſſariò debuit Græcè conſcribi? Imo. Quare? Quia lingua Græca tum fuit omnium linguarum familiariſſima, longè latèque per orbem diffuſa.

3. An lingua Novi T. eſt revera Græca? Eſt quidem Græca qualis temporibus Chriſti & Apoſtolorum fuit uſitata, ſed non talis qualis eſt uſitata in profanis auctoribus.

4. An Homerus, Plato, Demoſthenes, aliique Græci auctores, ſi reviviſcerent, poſſent Novum T. Græcum benè, ſaltem quoad literalem ſenſum, intelligere? Non. Scriptores Novi T. habuerunt certas rationes, ob quas non fuerunt uſi ſtylo planè Græco & oratorio; ſed potius ſtylo ſimplici, vulgari, & Hebraiſmis permixto. Stylus Novi T. poteſt vocari *Hebraizans*.

5. Novum T. optimè dividitur in tres partes. *Prima* pars continet *Hiſtoricos*, ſcil. Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem & Acta. *Secunda* comprehendit *dogmaticos*, h.e. epiſtolas 21. ſcil. decem ad totas Eccleſias, ad *Rom.* duas ad *Corint.* ad *Gal.* ad *Epheſ.* ad *Philipp.* ad *Coloſſ.* duas ad *Theſſ.* & ad *Hebr.* quatuor ad certas perſonas, duas ad *Timot.* ad *Tit.* & ad *Philem.* Septem aliorum Apoſtolorum, ſcil. *Jacobi*, duas *Petri*, tres *Johannis*, & *Judæ*. *Tertia* pars continet librum *Propheticum*, h.e. *Apocalypſin*.

6. Fruſtrà Eccleſia antiqua dubitavit de decem textibus Novi T. ſcil. (1.) de ultimo capite Marci à verſu 9. uſque ad finem. (2.) de verſu 43. & 44. capitis 22. Luc. (3.) de capite 8. Johannis à verſu 1. uſque ad 12. (4.) de epiſtola ad Hebræos. (5.) de epiſtola Jacobi. (6.) de 2. epiſt. Petri. (7.) & (8.) de 2. & 3. epiſt. Johannis. (9.) de epiſt. Judæ. (10.) de Apocalypſi.

7. Veteres diverſimodè libros Novi T. in Capita diviſerunt. Ante quingentos vel ſexcentos circitèr annos nulla diſtinctio Capitum in N. T. fuit obſervata. A quibus igitur hodierna & recentior diſtinctio Capitum in N. T. eſt inventa? Neſcimus.

Hugo Cardinalis anno 1240. diſtinxit Capita per literas Alphabethi, ſcil. per A. B. C. D. E. F. G. quæ in Vulgatis Edit. adhuc conſpiciuntur.

Robertus Stephanus, pater Henrici Stephani, anno circitèr 1551. proficiſcens Pariſiis Lugdunum, in via verſiculos Novi T. confecit, & quidem magnam eorum partem equitans. *Vide in Philologo Græco, diſſert.* 1, 2. *&* 3.

2. M. De Sabbatho. 8. An illicitum eſt Sabbatho deprecari mala, petere miſericordias, etiam temporibus adverſis? Neg.

9. Opera neceſſitatis, charitatis, pietatis & civilis honeſtatis poſſunt Sabbatho fieri ſine peccato.

10. An licet Judæum, non ad mortem ægrum, ſanare Sabbatho? An item ſe defendere contra hoſtium inſultus? Aff. utr.

11. An temporibus Chriſti licitum fuit, etiam ſecundùm leges Judæorum, extrahere beſtiam ex foveâ? Aff. *Matth.* 12: 11. An item jam? Non. An jam non licet hominem extrahere ſecundùm leges Judaicas ex latrinâ? Non. Quare poſterioribus temporibus hæc interdixerunt? Fortè in odium Novi T. vel religionis Chriſtianæ. An Judæi audent Sabbatho vaccam mulgere, fracturam pedis aut manus reſtituere; vel Chriſtianam juvare in pariendo; vel incendium extinguere; vel bona ex incendio extrahere, niſi homines, libros ſacros & cibum Sabbathicum? Non audent.

12. An Reformati, ſtrictam & accuratam Sabbathi Chriſtiani obſervationem urgentes, Judaiſmi accuſari poſſint? Non. An illi potius judaizare, & judaiſmum introducere videantur, qui ſunt laxi caſuiſtæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum tranſigunt, & qui nugatorias tantùm quæſtiones magis ad illaqueandos alios, quàm ad ſemetipſos informandos continuò movent? Aff.

13. An mulieres Judææ tenentur ante Sabbathum luces Sabbathinas accendere? Et an illæ luces diſtinguunt Sabbathum à diebus profanis? An item mulieres moriuntur in puerperio ſi eas luces non accendant? Neg. c. Jud. *Vide ſuprà diſſert.* 36.

3. R. De Judæor. veſtitu Vaſis catin. & challa. 14. An quia legitur Levit. 19: 19. *Veſtimentum ex heterogeneis confectum non aſcendat ſuper te*, & Deut. 22: 11. *Non induas te veſtimento ex lana & lino ſimul confecto*, benè probetur jam ſub N.T. interdici veſtimenta pexa, neta & contexta ex lana & lino? Non. Quorum animalium lanam intelligunt Judæi? Ovium & arietum. An unicum filum lineum in veſte laneâ amplâ faciat illam veſtem prohibitam? Non. An ſit prohibitum tenere ovum calidum in linteo heterogeneo? Non. An Judæus accipiens veſtem à Chriſtiano contextam ex lana & lino teneatur eam diſſuere, & lanam à lino

lino ſeparare? Non. An ſi quis alium, etiam præceptorem ſuum, tali veſte indutum videat, poſſit, vel debeat eam ipſi in publicâ plateâ auferre? Non. Quare Deus in V. T. tale præceptum dedit? Judæi ajunt; quia olim Sacerdotes idololatrici talibus veſtibus induti fuerunt.

15. An quia interdicitur Levit. 19: 27. *Non corrumpes extremitatem barbæ tuæ*, benè probetur jam non licere myſtaces, vel barbam in mento novaculâ abradere? Neg. An neceſſe ſit eas partes forficibus tondere? Non.

16. An, quia prohibetur *Exod.* 23: 19. *Non coques hædum in lacte matris ſuæ*, indè benè probentur. 1. Non licere uti vaſis culinariis teſtaceis vel ligneis, quibus unquam Chriſtianus uſus eſt. 2. Judæos debere uti diſtinctis vaſis, in quibus carnes, & in quibus piſces aut cibos lactarios coquunt; item diverſis cultris, diverſis ſalinis, diverſis mappis, diverſis armariis, in quibus illa vaſa reconduntur. 3. Carnes eſſe illicitas quæ in vaſe lactario ſunt coctæ. 4. Carnes, & piſces ſive cibos lactarios non licere ſimul coquere in eodem foco, nec ſimul menſæ imponere. 5. Ovum in vaſe carnibus deſtinato non eſſe elixandum; ovum eſſe aperiendum à parte acutâ. 6. Lac, quod emulſit Chriſtianus, eſſe Judæis prohibitum; item caſeum Chriſtianum? Neg.

17. Quomodo Judæi vaſa lactaria diſtinguunt à vaſis carni deſtinatis? Vaſa lactaria tribus diſtinctis notis ſignant; lignea & cultros lactarios tribus inciſuris diſtinguunt. Vel ollis inſcribunt חלב *lac*, aut בשר *caro:* ita etiam diſtinguunt mappas, &c. An Judæi teneantur vaſa nova aurea, argentea, &c. abluere, & ferrea igne purgare; quia habetur *Num.* 31: 23. *Omne quod poteſt tranſire per flammas, igne purgabitur, & quod ignem non poteſt ſuſtinere, per aquam traducetis?* Non. An aqua non ſit bibenda tempore alicujus ſolſtitii vel æquinoctii? An item, quæ non fuerit tecta? An nulla moneta ori indenda? Nugæ.

18. An quia legitur *Num.* 15: 20. *De primitiis paſtarum veſtrarum (chalda) placentam offeretis in oblationem*, inde probetur, quod quadrageſima quarta pars totius maſſæ, factæ ex tritico, vel ex hordeo, ſpeltâ, avenâ, aut ex ſecali, hodie extra terram ſanctam ſit ſemper ſeparanda, & igne comburenda? Neg. An ſi talis placenta non comburatur, ſed conſervetur, & tempore oborti incendii notetur certis literis, vocabulis angelorum, & notis ſuperſtitioſis, atque in ignem projiciatur, incendium extinguat? Nugæ. *Vide Synag. Buxt. cap.* 32, 33, 34.

19. Quare Muhamedani non habeant campanas; Ob ſtragem, quam ad ſonum campanæ à Chriſtianis paſſi ſunt. Inſtituunt peregrinationes ad ſepulchrum Muhamedis. Varia celebrant jejunia. Abſtinent à vino, ſan-

 guine,

ſanguine, ſuffocato & carne porcinâ. Quare abſtinent à carne porcinâ? Quia porcus dicitur natus ex fimo, qui fuit in arca Noachi. Religioſi eorum ſunt magni nugatores.

720. 20. Mira credunt Muhamedani de reſurrectione; de ultimo judicio quod mille annos durabit; de inferno; & de cœlo, in quo erunt meretrices quaſi cœleſtes. An ergo propriæ uxores non intrabunt cœlum? Nòn, ſed per cancellos videbunt maritos ſuos in cœlo.

Caput XXXVII.

1. Gr. De N. T. Gr. in genere

Sect. 1. NUlli libri ex Canone Novi T. perierunt. Et ſequentes libri, qui à nonnullis pro Canonicis fuerunt recepti, nunquam fuerunt in Canone, ſcil. 1. Proto-Euangelium Jacobi. 2. Euangelium Hebionitarum. 3. Nazaræanorum. 4. Encratitarum. 5. Pauli. 6. Apoſtolorum canones quinquaginta. 7. Omnium diſcipulorum vitæ obſignatio, ſive ſymbolum Apoſtolorum. 8. Diverſa ſcripta Clementis. 9. Diverſæ epiſtolæ Pauli, & nonnulli ejuſdem libri.

2. An detur epiſt. ad Laodicenſes canonica? Non. An talem dari, poſſit probari ex epiſt. ad *Coloſſ* 4: 15, 16.? Et an illa ipſa ſit quæ hodie tali inſignitur nomine? Neg. utr.

3. An notæ Accentuum & Spirituum pertineant ad integritatem Novi T. Græci? Imo. An illæ notæ ſunt omittendæ, uti Complutenſes anno 1515. in ſua Editione ſæpe fecerunt? Non.

4. Novum T. Græcum non eſt injuriâ temporis, vel incuriâ Scribarum ita corruptum, ut non poſſit eſſe regula fidei & morum.

5. Corruptio N. T. non benè à Pontificiis aliiſque probatur (1.) ex 1 Cor. 15: 47. vel (2.) ex 1 Cor. 7: 33, 34. vel (3.) ex epiſt. ad Rom. 12: 11. vel (4.) ex 1 Joh. 5: 7. Quæritur, An ille ultimus textus ſit ſuppoſititius? Neg. Licet in multis Exemplaribus & Verſionibus ille verſus non inveniatur, inde tamen non ſequitur eum eſſe irreptitium; aut (5) ex Matt. 6: 13. aut (6.) ex 2664. circitèr variantibus lectionibus, quæ in Novo T. occurrunt. *Vide in Philol. Græco diſſert.* 4. *&* 5.

2. M. De Novil. & Paſchate.

6. An Deus feſtum Novilunii inſtituit? Sic videtur. Quare? Vel in memoriam creatæ à Deo lucis, vel ut denotaret typum renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

7. Quare Judæi novilunium per biduum celebrent, cum Deus tantùm unicum diem ei aſſignaverit? Quia neſciunt; Utrum novilunium ſit inchoandum à conjunctione lunæ cum ſole; an vero ab ejus apparitione.

Judæi

Judæi Hieroſolymitani olim ab apparitione lunæ novilunia inchoarunt; hodierni vero à conjunctione lunæ cum ſole.

8. Utra ſententia magis videtur Legi Divinæ conſentanea; an illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat, uti volunt Karraitæ; an vero illa quæ ab ejus conjunctione cum ſole, uti placet Rabbanitis? Poſterior.

9. An hodierni Judæi aut Chriſtiani tenentur feſta cæremonialia V. T. ut Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum, &c. obſervare? Non. An item ſacrificare? Non. Quando leges cærem. ſunt abolitæ? Leges cærem. fuerunt *vivæ* uſque ad mortem Chriſti; *mortuæ*, ſive indifferentes, uſque ad Templi ſecundi plenariam deſtructionem factam per Titum Veſpaſianum; & *ſepultæ*, ſive planè prohibitæ, poſt illam plenariam deſtructionem.

10. Leges cærem. V. T. ad quinque quaſi ſumma genera ſive Categorias referri poſſunt. 1. Ad perſonas ſacras, ut ſunt ſummus Sacerdos, Sacerdotes, & Levitæ. 2. Ad actiones ſacras, ut ſacrificare, circumciſio & Paſcha. 3. Ad res ſacras, ut primitiæ, decimæ, & agri Levitarum. 4. Ad loca ſacra, ut Tabernaculum, & Templum cum omni ſupellectili. 5. Et ad tempora ſacra, ut Novilunia, Paſcha, Pentecoſte, Feſtum Tabernaculorum, annus Sabbathicus & Jubilæus.

11. An (ſecundùm Legem *Exod.* 23: 17. *Tribus vicibus quotannis compareto omnis mas*) omnes & ſinguli viri Hieroſolymam debuerunt proficiſci? Non videtur. Sed an illi præciſè fuerunt liberi ab illo itinere, quos Judæi excipiunt? Non.

12. Quando agnus Paſchalis erat mactandus? Die 14. menſis Niſan בין הערבים *inter duas veſperas*, h. e. intra noſtram horam 12. & ſolis occaſum. Quando comedendus? Ab initio diei 15. poſt ſolis occaſum.

13. Inquiſitio fermenti ante feſtum Paſchatis eſt nimis ſuperſtitioſa apud Judæos, ut & coctio panis azymi. An Chriſtus in primâ cœnâ poſt peractum Paſcha uſus eſt pane azymo, quali Judæi toto Paſchate uti ſolent? Aff. contra Græcos. An item vino rubro? Magis affirmandum quàm neg. putamus. Quare? Quia Judæi ut plurimùm tempore Paſchatis tali vino utuntur. An Judæi ſecundùm Legem Dei etiam à cereviſiâ tempore Paſchatis abſtinere debuerunt? Sic videtur: nam in eâ etiam eſt fermentum. *Vide ſuprà diſſert.* 37.

14. Concubinæ fuerunt triplices; *ingenuæ* ſive Iſraeliticæ; *ſervæ*; & *extraneæ*. An ingenuarum liberi etiam ſucceſſerint in hæreditatem? Aff. Unde פלגשים *concubinæ* derivantur? Vel à פלג איש *dividit virum*: quia concubinæ ſolent mariti animum & affectum diſtrahere ab uxore; vel quod ſit tantùm dimidiata uxor. 3. C. De Polygam. i.1.

15. Uxo-

15. Uxores ducebantur olim, 1. Argento, h. e. minimo argenteo nummo. 2. Scripto. 3. Concubitu. Poſtremus modus eſt illegitimus, & non poteſt probari ex *Deut.* 42: 1. An, qui non ducit uxorem, meritò à Judæis habeatur pro homicidâ, & vix pro homine? Et an ille ſit caùſa quare Majeſtas Divina recedat ab Iſraelitis? Neg. An, ſi quis ex primo matrimonio non acceperit utramque prolem, adhuc teneatur matrimonium ſecundum contrahere? Neg. c. Jud.

16. An polygamia ſimultanea olim in Veteri T. Patriarchis, aliiſque in foro poli fuerit licita? Neg. An item jam ſit permittenda Chriſtianis, vel Judæis? Non.

17. Polygamia infringitur, 1. Ex primâ conjugii inſtitutione *Gen.* 2:24. *Adhærebit uxori*, non uxoribus, & *erunt in carnem unam*, &c. 2. ex *Lev.* 18. 18. *Mulierem unam ad alteram ne aſſumito.* 3 ex ſeptimo Decalogi præcepto.

18. Polygamia nequit probari. 1. Ex exemplis Patriarcharum, Prophetarum & Regum, qui plures habuerunt uxores. 2. Nec quia Deus de Polygamiis tulit leges, *Deut.* 17: 17. *&* 21: 14. *Si fuerunt alicui duæ uxores una dilecta & altera exoſa.* 3. Nec ex 2 *Sam.* 12: 8. *Et dedi tibi uxores domini tui in ſinum.* Vide Hoornbeeck *c. Jud. l. 7. c. 6.*

4. *J.* 19. An alicui ſit licitum uxorem ducere, cum quâ antea adulterium commiſit? In conſcientià licet; ſed ſunt rationes Politicæ ob quas non permittitur, niſi conſentiente ſummo Magiſtratu. David duxit Batſebam, uxorem Uriæ, cum qua, adhuc vivente Uriâ, adulterium commiſit. An quia Deus illi matrimonio benedixit dando Davidi Salomonem ex illo matrimonio, probari poſſit, Davidem non peccaſſe? Non. An non David revera commiſerit adulterium cum Batſeba ante mortem Uriæ? Aff. c. Jud. An David peccavit occidendo Uriam? Aff. Judæi ajunt eum tantum peccaſſe, quia multos juſtos cum Uria occiderat: ſed non in Uria; quia fuerat rebellis in Regem.

740. 20. Creatio eſt prima vel ſecunda. An Adami productio ex terra, & Evæ ex coſta ſit revera creatio? Imo. ſed ſecunda. Viri religioſi, vocati *Actorum.* 2: 5. ἄνδρες εὐλαβεῖς, fuerunt proſelyti juſtitiæ.

Caput XXXVIII.

1. *Gr. De integr N. T.* *Sect.* 1. Variantes Novi T. Græci Lectiones variis modis factæ ſunt. Cauſæ variantium lectionum præcipuæ ſunt quatuor. Lectio quæ jam in N. T. Græco eſt uſitata, eſt præferenda variantibus lectionibus. An ex variantibus lectionibus probetur corruptio Textus Græci Novi T.? Neg. An non cuilibet concedenda eſt licentia eligendi in N. T. Græco lectionem quamcunque velit, ſive eam quæ jam in pleriſque editionibus

Græcis

Græcis conſpicitur, ſive aliam quæ ut varia lectio in margine annotatur? Non.

2. Verſio Syriaca Novi T. eſt antiqua, & valde utilis; eſtque primum literis Syriacis edita à Widmanſtadio; ſed tranſlata in linguam Latinam, & tranſpoſita in characteres Hebraicos à Tremellio, & impreſſa ab Henrico Stephano anno 1569.

3. Laudandus eſt Elias Hutterus, qui Novum T. annuo temporis ſpatio, in linguam Hebraicam, & quidem Biblicam, tranſtulit, quam unà cum aliis undecim linguis anno 1600. Noribergæ edidit.

4. Verſiones Latinæ N. T. ſunt præcipuæ 1. Vulgata. 2. Ariæ Montani. 3. Deſiderii Eraſmi. 4. Verſio Tigurina. 5. Theodori Bezæ. Et 6. Verſio Sanctis Pagnini. Verſio Latina Bezæ & Eraſmi non tam eſt adſtricta verbis, quàm quidem Verſio Ariæ Montani. An Leo decimus meritò Verſionem N. T. ab Eraſmo adornatam laudaverit? Imo. *Vide in Philol. Græco differt.* 6. 7. 8.

5. An Judæi tenentur omnia vaſa, ſupellectilem, totamque domum ante Paſcha ſecundùm Legem Dei purgare? An item inclinare in latus ſiniſtrum inſtar Magnatis? Neg. An Chriſtus in primâ cœnâ accueburit? Imo, ſed abſque tali imaginariâ magnificentiâ. *2. M. De Paſchate.*

6. An non fuit impium ſingulis feſtis Paſchatis captivum dimittere in memoriam liberationis Ægyptiacæ *Matth.* 27: 26.? Imo. Judæi etiam ſunt nimis ſuperſtitioſi circa celebrationem Paſchatis.

7. An licuit agnum mactare extra Hieroſolymam? Publicè à Sacerdotibus Leviticis in publico Iſraelitarum conventu tantùm Hieroſolymis mactabatur; ſed privatim à quolibet Patrefamilias potuit mactari extra Hieroſolymam. Mactatio Paſchatis reſpexit Chriſtum.

8. An Chriſtus ultimum ſuum Paſcha eodem die cum Judæis celebraverit? Non. An ergo Chriſtus die 14. vel Judæi die 16.? Utrique die 15. menſis Niſan, & tamen diverſo die ſeptimanæ, ſcil. Chriſtus die Veneris, & Judæi die Saturni.

9. An ergo Chriſtus anticipavit legitimum diem Paſchatis? Non. An poteſt probari, quod Chriſtus citius Paſcha celebraverit? Imo: nam *Joh.* 19: 14. dies paſſionis vocatur *paraſceve Paſchatis.* 2. Aliter Pontifices & Sacerdotes ipſo Paſchatis die capitali Judicio Chriſti vacaſſent. 3. Aliter Joſeph Arimathæus funerationi Chriſti vacaſſet; quod utrumque eſt contra proprias Judæorum hâc de re leges. Hæc eſt communis ſententia Eccleſiarum Belgicarum.

10. An, quando paterfamilias in propriis ædibus mactavit agnum,

inde probetur quod paterfamilias fuerit propriè dictus Sacerdos Leviticus? Non, ſed fuit quodammodo Sacerdos extra ordinem.

11. An Chriſtus poſt cœnam Paſchalem penitùs peractam & abſolutam, menſis tamen non ſublatis, ſtatim Sacramentum Cœnæ inſtituerit? Aff.

12. An lotio pedum fuerit ritus ordinarius, à Judæis in feſto Paſchatis & in aliis conviviis ante accubitum obſervatus? Neg. Per hymnum *Matth.* 26: 30. intelliguntur Pſalmi 113: 114, 115, 116, 117, & 118.

13. Mos ille abſurdus, quo quidam tanquam ſtulti ab uno ad alium mittuntur ipſis Kal. Martii & Aprilis, eſt excogitatus à Pontificiis in memoriam Chriſti miſſi *Matth.* 27: 1, 7, 11, 25. ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, &c.

14. An Judæi benè faciant, quod volentes obſervare leges cæremoniales, feſtum Paſchatis & Tabernaculorum celebrent per octiduum, cum Deus tantùm ſeptem dies mandaverit? Non.

15. An, quia legitur Deut. 32: 38. *De quorum victimis comedebant adipes, bibebant vinum libaminis ipſorum*, inde benè probentur. 1. Nullum vinum, quod à Chriſtiano torculari eſt expreſſum, vel à Chriſtiano tactum, eſſe bibendum? Non. 2. Non eſſe bibendum vinum cum Chriſtiano; vel ſi bibatur, Judæum debere ſemper cantharum manu ſuâ tenere, & vitrum abluere poſtquam ex eo bibit Chriſtianus? Non. 3. Acetum Chriſtianorum Judæis eſſe prohibitum? Non. Nonnulli Judæi propriæ utilitatis & commoditatis ergo has leges tam ſtrictè non obſervant: quia Chriſtianos (quaſi verò) pro idololatris non habent. Judæi ſunt nimis ſuperſtitioſi circa torcularia & circa dolia.

3, R. de vino prohibito, & pecoris mactat.

16. An jam Judæis licet edere animalia, quæ non habent ungulas fiſſas & diviſas, quæque cibum non ruminant *Levit.* 11.? Imo. An item piſces qui non habent ſquammas & alas? Imo. An item aves rapaces & reptilia? Imo. An quia ſcribitur *Levit.* 3: 17, *Omnem adipem, & omnem ſanguinem non comedetis*, benè probetur eos jam etiam ab illis abſtinere debere? Neg.

17. Judæi ſunt nimis curioſi, imo ſuperſtitioſi, circa mactationem animalium & avium. Quare? Quia *Deut.* 12: 21. dicitur, *Et mactabis de bobus tuis & de pecudibus tuis, quemadmodum præcepi tibi.* Hoc præceptum intelligunt de lege orali. An non, quia *Exod.* 22: 31. legitur, *Morticinum & laceratum à beſtiis non comedetis*, abſurdè à Judæis concludatur nullum pecus eſſe edendum, niſi fuerit omnino ſanum & incolume? Imo.

An

An non propter cauſas abſurdas ſanguis animalium mactatorum tegatur? Aff.

18. An pecus à Chriſtiano mactatum ſit ſecundùm legem Dei Judæo prohibitum? Neg. An armi poſteriores jam Judæis ſint prohibiti, uti olim *Gen.* 32.? Non. An veroſimile ſit Judæos carnem, quam vendunt Chriſtianis, inquinare, diris Chriſtianorum eſui deſtinare, eamque à Judæorum filiis & filiabus conſpurcari? De quibuſdam facilè crediderim, ſed non de omnibus. *Vide Synag. Buxt. cap.* 35. *&* 36.

19. Crux olim triplex fuit uſitata, 1. Decuſſata. 2. Commiſſa. & 3. Immiſſa. Quali cruci Chriſtus putatur affixus? Immiſſæ. 4. *J.*

20. Quales cæremoniæ fuerint adhibitæ circa crucifigendos? 1. Flagellabantur. 2. Debebant portare propriam crucem. 3. Culpa ſcribebatur ſupra crucem. 4. Veſtes exuebantur. 460.

CAPUT XXXIX.

Sect. 1. VErſio Arabica N.T. quæ prodiit Leidæ anno 1616. eſt edita ſecundùm exemplar MS. à Scaligero donatum Bibliothecæ Leidenſi, eſtque antiqua & utilis. 1. *Gr. de Verſion. N. T.*

2. Verſio noſtra Belgica, auctoritate DD. Ordinum General. Belgii & communi conſenſu omnium Eccleſiarum Reformatarum conſcripta, eſt præſtantiſſima, omnibuſque aliis Verſionibus longè præferenda: & propterea magna eſt audacia (ſi non petulantia & ſuperbia) in privato aliquo Paſtore & Doctore audere illam Verſionem (vel etiam notas marginales, quæ eadem auctoritate & eodem conſenſu ſunt conſcriptæ) carpere, arrodere & corrigere: nam eatenus ſe ſapientiorem & doctiorem omnibus Interpretibus & Reviſoribus prædicat. Eheu! hic ſolus novus doctor ea videt, quæ omnes Doctiſſimi illi Interpretes & Reviſores hactenus non viderunt.

3. Utrum Textus Græcus N. T. debeat corrigi per verſiones, an verò è contra verſiones per Textum Originarium? Neg. pr. Aff. poſt. Chriſtus & Apoſtoli in allegandis Textibus Veteris T. in Novo T. aliquando ſequuti fuerunt Textum Hebræum, ſæpiuſculè verſionem Græcam, & nonnunquam præterito utroque Textu liberè Textûs Veteris T. allegarunt.

4. In toto N.T. non extat vel unicum exemplum numeri dualis; & ſemel tantum ſcil. *Luc.* 19: 40. Tempus paulo poſt futurum. Aoriſti vocantur Tempora indefinita: quia ſignificant aliquando vel Præteritum, vel Præſens, vel Futurum. Græci ob fœcunditatem linguæ habant duplices Aoriſtos,

 & gemi-

& gemina Futura. Fœcunditas illa nata eſt ex victoriis Alexandri Magni occupantis multas Provincias & Regna.

5. Genuina pronunciatio linguæ Græcæ periit. Non eſt neceſſe in vocibus Latinis, Belgicis aliiſque eundem accentum exprimere, quem vox Græca aut Hebraica in Textibus Originalibus habuit.

6. Ordo Alphabethi Græci hodie receptus videtur fuiſſe uſitatus temporibus Chriſti. Scribitur aliquando Moſes & Moyſes. Plures dantur variæ lectiones in Novo quàm in Veteri Teſt: nam N. T. non fuit circumſeptum Maſorâ. Scriptores Novi T. allegantes Textus ex V. T. non potuerunt allegare Capita: nam non fuit eo tempore diſtinctio Capitum. *Vide in Philologo Græco diſſert. 9, & 10.*

2. M. De Feſto Pentec. & Tabern.

7. Feſtum Pentecoſtes, (aliâs vocatum ſolennitas meſſis, vel dies primitivorum,) incidit in ſequentem diem hebdomadæ, in quem Paſcha eodem illo anno inciderat: nam dies quinquageſimus eſt numerandus ab altero die Paſchatis *Lev.* 23: 15, 16. Ergo ſi Paſcha tempore crucifixionis Chriſti fuerit celebratum die Saturni, Pentecoſte eſt celebrata die Dominico, quo ſecundùm communem ſententiam Spiritus S. in Apoſtolos miſſus fuit. Feſtum Pentecoſtes in memoriam datæ legis per biduum à Judæis non ſine additis ſuperſtitionibus celebratur.

8. Feſtum Tabernaculorum à Judæis fuit celebratum in memoriam quod Majores in deſerto habitaverint in Tabernaculis; ſed hodie ſuperſtitioſè à Judæis celebratur.

9. Ridiculum eſt nocte diei ſeptimi in feſto Tabernaculorum ad lunæ radios excurrere, ut ex iis cognoſcantur totius anni eventa. An ille, cujus caput in umbra non conſpicitur, anno ſequenti morietur? Nugæ.

10. Feſtum *lætitiæ legis*, quod celebratur die 23. menſis Tiſri (Septemb.) adjunctas habet ridiculas ſuperſtitiones. Hoc feſtum ob munerum eccleſiaſticorum auctionem & venditionem aliquando in rixas transformatur. *Vide ſuprà diſſert.* 39.

3. C. De divortio.

11. Utrum verba Moſis (*Deut*, 24: 1, 2. *Si acceperit vir mulierem* &c.) ſint verba mandati; an verò tantùm permiſſionis? Aff. poſt. Quando Chriſtus *Marc.* 10: 3. rogat: *Quid Moſes vobis mandavit?* Et poſtea Phariſæo reſpondet: *Pro duritie cordis ſcripſit hoc mandatum*, loquitur non ex ſenſu proprio, ſed ex mente Judæorum.

12. In quo ergò fuerunt fundata verba Moſis *Deut.* 24: 1. &c? In pravâ conſuetudine Judæorum, quam Moſes limitavit datione libelli repudii. An ergo Judæi ante datam hanc legem etiam dimiſerint uxores ſuas? Sic videtur. Sed Moſes nimiam licentiam limitavit. Unde Iſraelitæ illam con-

ſuetu-

ſuetudinem dimittendi uxores didicerunt? Procul dubio ab Ægyptiis.

13. Ob quales cauſas Judæi dimiſerunt uxores ſuas? Cauſæ ſunt variæ & multæ. 1. Si quis invenerit alicubi pulchriorem. 2. Si odio habuerit eam. 3. Si invenerit libidinem, laſciviam, aut impudicitiam in ea. 4. Si uxor egrediatur nudato capite. 5. Si neverit in platea. 6. Si laverit ſe cum viris in eodem balneo, &c. In his maritus potuit uxorem repudiare, vel non, prout placuit. An non aliquando maritus debuit eam repudiare? Imo, ſcil. ſi corpus ſuum proſtitueret; vel ſi apoſtata fieret, &c.

14. An non Salomo uxores gentiles duxit, quas non repudiavit? Duxit quidem gentiles natione, ſed confeſſione videntur factæ proſelytæ, antequam eas duceret. An non ob cauſas quaſdam naturales Judæi uxores ſuas dimiſerint? Imo, ſcil. 1. Ob vitium ſive defectum corporis. 2. Ob Fœtidum ſudorem, ob fœtorem oris, ob cicatricem ex morſu canis &c. 3. Propter impotentiam generandi. 4. Si morbo contagioſo laboraret. 5. Si uxor ter abortiverit, &c. Etiam ob nonnullas cauſas ipſæ uxores à maritis ſuis libellos repudii petere potuerunt.

15. An omnes illæ cauſæ dimittendi uxores jam allatæ ſunt ſufficientes cauſæ divortii? Apud Judæos quidem, ſed non ſecundùm legem Dei. Quæ igitur ſunt cauſæ legitimæ divortii? Adulterium, & malitioſa deſertio. An maritus, ſive uxor adulterium committens, & ſeparatus, ſive ſeparata, iterum poſſit ducere, aut nubere? Poteſt petitâ veniâ à ſummo Magiſtratu. An item pars innocens? Imo.

16. An Judæus uxorem à ſe repudiatam poſtea iterum potuerit ducere ſi voluerit? Potuit ſi non nupſerit alii viro, vel ſi non fuerit deſponſata. An etiam deſponſata potuerit repudiare? Imo.

17. Divortia ſunt contra inſtitutionem primam matrimonii Gen. 2: 24. Tranſeunt *in carnem unam*. 2. Deus improbat Divortium *Mal*: 2: 16. *Odit derelinqui*, vel derelictionem. 3. Pugnant cum vitæ conjugalis honeſtate & commodis.

18. Fruſtrà patrocinium pro divortiis quæritur in *Deut*. 24: 1. Vel in eo quod Prophetæ ea non reprehenderint. Vel quia Moſes Modum & Formam dimiſſionis per libellum repudii ita accuratè præſcripſit, &c. *Vide Hoornbeek c. Jud. l. 7. c. 6.*

19. An Judæis licitum fuerit nudis verbis ſub V. T. dimittere uxores? Non. Quare neceſſe fuerit ſcribere libellum repudii? 1. Ne mulier ſub prætextu expulſionis ſcortaretur. 2. Ad vitandam frequentiam repudiorum: nam publicâ auctoritate, adhibitis teſtibus, & multis cæremoniis conſcribebatur, ut res repudii tantò operoſior eſſet. 3. Ut interea temporis ira mariti mitigaretur.

 20. Quare

780. 20. Quare Judææ mulieres nunquam annulum in medio digiti geſtent, ſed uſque ad extremum immittant? Quia credunt Mariam, Chriſti matrem, Joſepho deſponſatam, geſtaſſe annulum in medio digiti, An hoc eſt verum, Incertum eſt.

Caput. XL.

1. G. De Dial. N.T.

Sect. 1. SEptem Linguæ Græcæ dialecti ſunt uſitatæ in N. T. ſcil. Attica, Ionica, Dorica, Æolica, Bœëtica, Poëtica & Hebraica. Quare tot? Quia Apoſtoli ſcripſerunt pro diverſis Nationibus Græcis, varietate dialectorum differentibus. Quæ dialectus eſt elegantiſſima & frequentiſſima in N. T.? Attica.

2. Præſtantia Novi T. non minuitur ſi dicamus illud Hebraiſmis ſcatere. Laudandus eſt Caſparus Wyſſius, qui in Dialectologia ſua omnes Hebraiſmos N. T. ad tredecim claſſes retulit. An non tamen quædam ſunt corrigenda in illa diſpoſitione claſſium? Imo.

3. An non Pfochenius in *diatribe de lingua Græca N. T. puritate* fruſtrà laborat detrahere larvam Hebraiſmis N. T.? An item non fruſtrà conetur probare Novum T. Hebraiſmis non ſcatere? Aff. Utr.

4. An ergo multi Hebraiſmi in N. T. occurrunt? Imo, permulti. An voces Græcæ nonnunquam novam ſignificationem recipiunt, quia voces Hebraicæ, ex. gr. ספר, עץ, רבר, עולם &c. tales ſignificationes recipiunt? Imo. An quando Fœmininum in N. T. Græco uſurpatur pro Neutro, ut *Matth.* 21: 42. ſapiat Hebraiſmum? Aff.

5. Johannes Vorſtius in Philologia Sacra omnes Hebraiſmos ad claſſes triginta & unam laudabiliter retulit, quæ omnes diverſis exemplis ex Novo T. illuſtrantur. *Vide in Philologo Græco differt.* 11, 12, 13, 14, 15. & 16.

2. M. De Feſto expiat. & Encæn.

6. Feſtum expiationis incidens in decimum diem menſis Tiſri mandatum quidem eſt à Deo *Levit.* 23. ſed præparatio Judaica ad illud feſtum, & ipſa celebratio eſt nimis ſuperſtitioſa. Feſtum hoc eſt inſtitutum a Deo, ut Judæi remiſſionem peccatorum in genere, & non illius peccati in ſpecie circa fabrefactionem vituli commiſſi, à Deo impetrarent.

7. Per Encœnia *Joh.* 10: 22. intelligitur feſtum dedicati & conſecrati templi Hieroſ. à Judâ Macchabæo, qui circitèr ante annum Chriſti 162 Urbem recuperaverat, & Templum rurſus conſecraverat. Hoc feſtum incipit 25. Nov. & continuatur per octiduum 1 *Macch.* 4: 59. Hoc feſtum impiè helluando, pergræcando, & ludendo celebratur à Judæis. *Vide ſuprà differt.* 40.

8. An

8. An verbis Levit. 16: 19. *Agrum tuum non conſeres heterogeneis*, prohibeatur Judæis duas diverſas ſpecies ſimul ſerere, ut Triticum & Hordeum; Fabas & Lentes vel Piſa; Frumenti vel Oleris aliquam ſpeciem cum Vitibus, &c? Neg.

3. *R. De agricult. Jud.*

9. An propter eandem legem ſit interdictum inſerere vel inoculare diverſas ſpecies Arborum, ut Nuces & Perſica; Mala & malum Aurantium vel Citreum; Perſica & Amygdala; Olus & Arborem &c? Neg. Si interdictum tale jam adhuc obtineret; an non Judæi peccent quod diverſas ſeminum ſpecies Chriſtiani alicujus operâ in agro conſerant? Imo.

De primog. & Nuptiis.

10. An quia legitur Levit. 19: 23. *Fructus tribus annis erit præputiatus, non comedetur ejus fructus. Quarto autem anno erit omnis fructus ejus ſanctitas laudum Domino*, benè probetur fructus ante quintum annum hîc extra Terram S, eſſe illicitos? Non. An fructus anni quarti neceſſariò ſint pecuniâ vel aliis fructibus redimendi? Non.

11. An quia interdicitur Deut. 22: 10. *Non arabis bove & aſino pariter*, benè probetur jam non licere arare cum animali mundo & immundo, veluti cum Tauro & Hirco; cum Equo & Aſino, &c? Neg.

12. An quia habetur Levit. 19: 9, 10. *Ne prorſus demetito latus agri tui, neque ſpicilegium meſſis tuæ facito. Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vineæ tuæ ne relegito*, Deut. 24: 19. *Si oblitus eris manipuli in agro, ne revertitor ad accipiendum illum, peregrini, pupilli, & viduæ eſto*, inde hæc ſeqq. probentur. 1. Jam agrum non eſſe totum demetendum, ſed angulum aliquem eſſe relinquendum pro pauperibus. 2. Vineam non eſſe totam vindemiandam, ſed racemationem cum uvis eſſe relinquendam. 3. Non licere ſpicas decidentes, quando metunt, vel manipulos faciunt; vel acinos deciduos quando vindemiant, tollere. 4. Non licere manipulum repetere, cujus tempore meſſis aliquis oblitus eſt? Non,

13. An quia mandatur *Exod. 13: 2. Conſecra mihi omne primogenitum quicquid aperit vulvam ---- ex jumentis meum eſt*, & 34: 19. *Omne maſculum aperiens vulvam, meum eſt: quare totius pecoris tui maſculum ſeparator, aperiens vulvam bovis aut parvæ pecudis:* benè probetur, jam animal primogenitum, ſive maculatum, ſive immaculatum, eſſe ſacrum, vel ſacerdoti eſſe concedendum? Non. An liceat comedere primogenitum animal ſi non contraxerit maculam? Imo. An liceat in ipſo partu vitium aliquod primogenito inferre ut fiat licitum ad edendum? Non.

14. An liceat primogenito bove, vel ullo alio primogenito uti ad arandum, vel uſum aliquem ex eo percipere, ut ovem tondere &c.? Imo.

An

An, quia legitur Exod. 34: 20. *Aſina aperientem vulvam redimes parva pecude, quod ſi non redimes ipſam, decollabis*, inde probetur jam aſinum eſſe vel ove redimendum, vel decollandum? Non.

15. An Judæi Rabbanitæ habeant ſufficientes rationes, quare nolint matrimonium inire cum Judæis Karræis? Non. An non ſit abſurdum ollas in terram projicere poſt prælectum inſtrumentum dotale ad denotandam cornucopiam? Imo. An ſponſus & ſponſa per octiduum ante nuptias teneantur domi manere? Non. An ſi ſponſa ſe totam non laverit pridie nuptiarum, non liceat ei dormire cum ſponſo? Nugæ.

16. An matrimonium ſit confirmandum ſub dio ad denotandam multiplicationem inſtar ſtellarum, & ſub conopæo? Non eſt neceſſe. Circa Nuptias Judæi in multis nugantur, ſcil. quod cingula nuptialia ſibi invicem mittant; quod velum oculis ſponſæ obtendant; quod fœminæ capillos ſponſæ in cincinnos diſtribuant; quod ſponſa ter ſponſo circumducatur; quod frumentum in illos conjiciatur; quod faciem ad Meridiem obvertant; quod vinum in terram effundatur; quod ſponſus vitrum parieti vel terræ allidat; quod conſecratio fiat ſeptem benedictionibus; quod ovum incoctum gallinæ, quam poſt confirmationem nuptiarum edunt, apponatur, ad indicandum ſponſam abſque dolore inſtar gallinæ eſſe parituram.

17. Ridiculè in memoriam Templi incenſi ſponſus in capite geſtat atram umbellam, & ſponſa caput pullo palliolo involutum habet. An chorea præcepti, cum horrendo tumultu & ſtrepitu feſtum nuptiale claudens, ſit licita? Non.

18. An nuptiæ virginum per ſeptiduum, & viduarum per triduum durare debeant? Non eſt neceſſe. An prius non probetur ex exemplo Labanis, dicentis Jacobo, *Imple ſeptimanam hanc*; & Sampſonis dicentis, *Si indicaveritis illud ſeptem diebus convivii*? Non. An boni angeli aufugiant, ſi Chriſtiani interſint nuptiis Judæorum? Non. An Rabbenu Gerſon anno Chriſti circitèr 1060 benè interdixerit, ne ullus Judæus ſub pœnâ Excommunicationis duas ſimul haberet uxores? Imo. An à Judæis jam ulli polygamia vel digamia permittatur? Nulli. *Vide Synag. Buxt. cap.* 37, 38, 39.

4. J. 19. Utrum Luc. 16. narratio de Lazaro & Epulone ſit hiſtoria; an parabola? Parabola. An per Lazarum denotetur Johannes Baptiſta, & per Epulonem Herodes? Non. An ex *Matth.* 18: 6. probari poſſit, quod apud veteres Judæos moris fuerit facinoroſos punire demergendo eos in mare alligato ad collum ingenti ſaxo? Neg. contra Hieron.

20. An

20. An Judæi ſoleant colare culices ex vino & cereviſia? Imo. *Matth.* 800.
23: 24. *Duces cæci, qui colatis culicem.* Judæi ſolent culices vinarios ſeparare à vino. An ergo non licet culices ſimul cum vino bibere? Liciti æſtimantur à Judæis ſi nunquam è vino receſſerint. An Judæi antiqui, uti hodierni, ſoliti fuerint cadavera, antequam ſepelirentur, abluere? Imo. Vide *Actor.* 9: 37. *Factum eſt ut morbo correpta moreretur: quam cum laviſſent, poſuerunt in cœnaculo.* An antiqui Judæi defleverint mortuos? Imo. *Luc.* 8: 52. *Flebant omnes & plangebant. Act.* 9: 39. *Viduæ flentes oſtenderunt tunicas.*

CENTURIA NONA.

CAPUT XLI.

Sectio. 1. EUangelium eſt vox origine Græca idem denotans quod בשורה טובה *bonum nuncium. Judæi igitur blaſphemo ore illud vocant* עון גליון vel און גליון *revelationem iniquitatis*, vel *librum iniquitatis*. Pictores hodierni non habent ſufficientes cauſas ob quas juxta Matthæum pingant Hominem, juxta Marcum Leonem, juxta Lucam Bovem & juxta Johannem Aquilam. 1. *Gr. Ex N. Teſt.*

2. Utrum Euangelium Matthæi ab ipſo Matthæo ſit conſcriptum Hebraicè; an verò Græcè? Græcè. Vel dicendum eſt hoc Euangelium bis à Matthæo eſſe conſcriptum? Hebraicè & Græcè, ſicuti Calvinus Inſtitutiones ſuas Latinè & Gallicè conſcripſit. An ergo Euangelium Hebraicum Matthæi, quod vulgò circumfertur, ſit authenticum? Non. An Marcus Euangelium Latinè conſcripſerit? Non. Nomen Lucæ eſt origine Latinum. Lucas fuit Medicus & pictor. Johannes ſcripſit Euangelium, tres Epiſtolas & Apocalypſin. Lucas in Actis ob certas rationes plura ſcripſit de Paulo quam de aliis Apoſtolis.

3. Pauli nomen eſt Latinæ originis. Mutavit nomen ſuum Hebraicum & quidem in nomen Latinum ob ſufficientes rationes. Veroſimile eſt Paulum uxoratum fuiſſe.

4. In Novis Teſtamentis Epiſtolæ non imprimuntur eo ordine quo conſcriptæ ſunt. Non poteſt dari ſufficiens ratio quare Epiſtolæ alio ordine, quo ſcriptæ ſunt, imprimantur. Fortè poſſet aliqua ratio dari, quare Epiſtola ad Romanos primo loco imprimatur.

5. An ſubſcriptiones, Epiſtolis Pauli ſubſcriptæ, ſint authenticæ, & divinæ auctoritatis? Non. Στίχοι in fine Epiſtolarum videntur denotaſſe lineas,

neas, quot quælibet Epiſtola in autographo habuit. Timotheus fuit circumciſus eo tempore quo lex ceremonialis erat mortua & indifferens. *Vide de his in Philologo Græco diſſert.* 17, 18, 19, 20, 21, & 22.

2. M. De anno Sabbathi & Jubil. 6. Anno Sabbathico agri non colebantur, & debita non exigebantur, ſed remittebantur. Quare Deus hoc ſeptennale Sabbathum inſtituit? Ut ſe providentiæ Divinæ ſubjicerent; & ut æternum illud Sabbathum adumbraretur, ubi omnes labores, & creditorum crebræ & exoſæ exactiones & emunctiones finem habebunt

7. יובל *Jubilæus* (annus quinquageſimus) eſt vox origine Hebr. & ſic vocatur à peculiari ſono, qui in illo feſto edebatur.

8. Jubilæi ſupputabantur à decimo die menſis Tiſri, & ab anno decimo quarto ingreſſûs in terram ſanctam.

9. Utrum Jubilæi inciderint in annum quadrageſimum nonum; an verò in quinquageſimum? In quinquageſimum, *Lev.* 25: 8, 10, 11. An ergo annus 50. fuit annus ultimus Jubilæi, & ſimul annus primus ſequentis Jubilæi? Imo.

10. In Jubilæo, 1, ſervi manumittebantur, 2. prædia & bona immobilia (exceptis ædibus quæ erant in urbibus, cinctis muris) dominis prioribus ſine pretio reſtituebantur. 3. Agri non colebantur. 4. Spontè creſcentia non metebantur. &c. An, ſi quis agrum abſolutè vendidiſſet, vel eundem alicui gratis donaſſet, eum nihilominus in Jubilæo receperit? Imo.

11. An ex Jubilæo Veteris T. inſtituto à Deo bene probetur Jubilæus Pontificius? Neg. Hic enim vix ullam cum illo habet ſimilitudinem. *Vide ſuprà diſſert.* 41.

3. C. De uſurâ Jud. & mendacio. 12. An Judæi ex Deut. 23: 20. *Peregrino in uſuram dabis*, bene probent jam ſibi licere uſuram exercere in Chriſtianos? Non. Utrum illa lex ſit explicanda per *debere uſuram exercere in gentiles*, uti Maimon; an verò per *licere ſolummodo*? Aff. poſt.

13. An Chriſtiani reſpectu Judæorum ſint peregrini, aut extranei à Dei fœdere? Non. An pro talibus habendi ab ipſis? Non: nam ex ſententia Judæorum Chriſtiani ſunt oriundi ex Eſavo, fratre Jacobi.

14. An Judæis in V. T. licitum fuerit in pauperes, ſive Iſraelitas, ſive peregrinos, uſuram mordacem exercere? Non. An item licitum fuerit Judæis per noctem retinere pignus ad vitam ſuſtentandam neceſſarium? Non. Vide *Exod.* 22: 26, 27. An non eadem illa æquitas, quam Deus in V. T. exegit à Judæis, etiam deberet habere locum inter Chriſtianos? Imo.

15. An.

15. An licuit Judæis pro pignore recipere inſtrumenta, quibus quis victum ſibi quærere, aut vitam ſuſtentare debuit? Non. Vide *Deut.* 24: 6. An hoc jam ſub N. T. etiam illicitum deberet eſſe Chriſtianis? Imo.

16. Quotuplices perſonæ ſecundùm legem Oralem Judæorum (*Sanhedrin cap.* 3. §. 3.) olim fuerunt infames? Quadruplices, ſcil. דכ׳שחק בק׳ב׳א ומלוים ברבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית, 1. *Aleatores*, 2. *Fœneratores*. 3. *Qui docent volare columbas. Et* 4. *Nundinatores fructuum anni ſeptimi.*

17. An mendacium officioſum eſt licitum? Neg.

18. An, quia in V. T. quidam eo uſi fuerunt, ut Abraham apud Abimelechum, obſtetrices in Ægypto, Rachel, Rachab, &c. inde benè probetur illud eſſe licitum? Nullo modo. Nam non vivendum eſt exemplis, ſed legibus. *Vide Hoornbeeck c. Jud. l.* 7. *c.* 7, *&* 8.

19. Quænam eſt convenientia inter Judices & Reges V. T.? Conveniunt in ſeqq. 1. Utrique fuerunt ordinati à Domo Judicii, & acceptati ab Iſraele. 2. Utrique fuerunt præfecti Bellis & Judiciis, *Jud.* 3: 10. 1 *Sam.* 8: 20. Thola, Jaïr, Ibzan, Elon & Abhdon non geſſerunt bella; quia in diebus ipſorum nulla fuerunt bella. 4. *J.*

20. 3. Utrique puniebant quandoque extraordinariis modis, & non ſecundùm legem. Sic Gedeon *Jud.* 8. & Jephte *cap.* 12: 4. fecerunt. Similiter David 2 *Sam.* 1: 15. juſſit occidi Amalekitas. 4. Mortis reus fiebat, qui contra alterutrum rebellabat. De Judicibus legitur *Deut.* 17:12. de Regibus concludunt ex *Joſ.* 1: 18. Judices in libro Joſuæ commemorati ob defectum Regum habuerunt poteſtatem ſimul Judicum & Regum, Hinc *Jud.* 9, 6 Abimelech vocatur Rex, qui tamen tantùm Judex fuit. 820.

CAPUT XLII.

Sect. 1. PAulus ob ſufficientem rationem, noluit Titum circumcidere. Epiſtola ad Hebræos eſt authentica. Non eſt conſcripta primitùs Hebraicè. Auctor ejus eſt Paulus, quod multis argumentis probari poteſt. Contraria argumenta, quæ videntur probare Paulum non eſſe Auctorem, non ſunt ſufficientia. 1. *Gr. Ex N. T.*

2. Inter ſeptem Epiſtolas, quæ vulgò *Orbiculares*, *Canonicæ & Catholicæ* vocantur, ſunt duæ, ſcil. 1. & 2. Johannis, quæ, utpote ſcriptæ ad particulares perſonas, meritò ita vocari non poſſunt. Videntur olim nominatæ *Canonicæ*, quia tandem communi conſenſu in Canonem fuerunt receptæ.

3. Epiſtola Jacobi eſt Canonica licèt primitiva Eccleſia diu de ejus authentia dubitaverit. Simon à Chriſto meritò vocatus eſt Petrus & Cephas. Non tantum ſcripſit priorem Epiſtolam, ſed etiam poſteriorem, licèt Orientales & Syri tantum priorem pro Canonica agnoſcant.

4. Judas eſt Auctor Epiſtolæ ſuæ. licèt ſe vocet non Apoſtolum ſed Servum Jeſu Chriſti; licèt etiam multa exſcripſerit, & citaverit, quæ in V. T non extant. Johannes Euangeliſta eſt Auctor Apocalypſeos, licèt nominetur Theologus & non Euangeliſta.

5. Nomina Propria Veteris & N. T. ſunt ſignificativa, eorumque appellatio impoſita eſt vel à re geſta *præterita*, vel à re *præſenti*, vel à re *futura*. Vide *in Philologo Græco diſſert.* 23, 24, 25, & 26.

2. *M. De idolis. V. T.*

6. Quibus primùm idololatria eſt adſcribenda; an Enoſcho, ut facit Maimon; an Chamo; àn poſteris Arami? Interna & ſubtilis idololatria videtur primùm ſedem ſuam fixiſſe in Kaini familiâ; ſed craſſa, conſiſtens in publico idolorum cultu, videtur abſcribenda Chami nepotibus, hoc eſt Sabæis.

7. An verba *Gen.* 4: 26. אז הוחל לקרא בשם יהוה meliùs explicentur per; *Tunc cœptum eſt invocari nomen Jehovæ*, quàm *Tunc profanatum eſt in invocando nomine Jehovæ*? Imo. An ergo tum demum cœptum eſt invocari nomen Jehovæ? Non. ſed hîc intelligitur, vel invocatio quæ fiebat in publicis cœtibus, vel de certâ precandi formula, vel cum nomine Jehovæ.

8. Benè idola vocantur 1. à cultu אלהים *Deus*, 2. A formâ צלם *imago*, vel פסל *ſculptile.* 3. Ab effectu און *moleſtia.* 4. עצב *dolor.* 5. מפלצת *horror.* 6. בשת *pudor.* Et 7. צירים *tormina.*

9. An nomina idolorum ſemper in Maſc. gen. uſurpentur? Non: nam occurrit *Rom.* 11: 4. τῇ βαάλ, ſic etiam *Jer.* 2: 28. in verſione Græcâ, & alibi.

10. Utrum idolum Ammonitarum Moloch ſit originis Hebraicæ; an verò Ægyptiacæ? Videtur eſſe Ægyptiacæ: nam cultus Moloch deſcendit ab Ægyptiis ad Hebræos. Uter fuit denotatus per Molochum, Saturnus, an Mars? Mars.

11. Ubi erat idolum Moloch? Extra Jeruſalem in valle Hinnom, quæ temporibus Hieronymi fuit locus amœnus & nemoroſus; ſed eam Joſias 2 *Reg* : 3. contaminavit, projiciendo illic cadavera, fimum, ſtercora, &c.

12. Utrum idolum Moloch repræſentarit figuram hominis, ut Lyranus vult, an verò figuram vituli ut ait Fagius? Aff. prius.

13. Utrum infantes in idolo Molechi revera fuerint combuſti; an verò

tan-

tantùm per ignem traducti, & quaſi purgati, uti volunt Jarchi, Kimchi, aliique? Aff. prius, neg poſt. *Vide ſuprà diſſert.* 42.

14. Judæi in ſcribendis libellis repudii ſunt nimis curioſi. Quare Judæi negotium libellorum repudii tam ſumptuoſum, laborioſum & moleſtum efficiunt? Ut maritus abſterreatur. An ergo divortia jam ſunt rara inter Judæos? Fere rariora quàm inter Chriſtianos. 3. *R. de divor. Leviratu & poll. menſtr.*

15. An quia legitur *Deut.* 25: 5,6,7, 8, 9,10. *Si habitantibus pariter moriatur primus ex iis, cui filius non ſit, ne nubito uxor mortui foris viro extraneo: levir ejus congreditor cum eâ, &c.* benè probetur jam levirum vel debere fratriam ſuam, abſolutis 90 diebus, ducere, vel per calcei extractionem ſeparari? Non. Utrum lex illa propriè de Fratribus intelligatur; an verò de agnatis? Multi, & quidem probabiliter, de agnatis ſive patruelibus illam legem intelligunt. Atqui Judæi *Matt.* 22. *Si ſeptem fratres unam eandemque uxorem duxerint, &c.* de fratribus propriè dictis intellexerunt. Sed hoc non probat Legem propterea fratres propriè dictos intellexiſſe: nam vox אח *fratris* eſt ambigua in S. Scriptura.

16. Utrum laudabilius olim fuerit fratriam ſuam ducere; an verò per calcei extractionem ab eâ ſeparari? Legi magis videtur conforme, quod etiam antiquâ obſervatione confirmabatur, leviram ducere: ſed Judæi his temporibus judicant eſſe laudabilius ab ea ſeparari per calcei extractionem: & propterea jam nullus levir fratriam ſuam ducit in uxorem, ſed ab ea per calcei exutionem ſeparatur.

17. Separatio leviri à fratria per exutionem calcei multis nugatoriis actibus & cæremoniis peragitur. Utrum fratria teneatur in faciem leviri ſpuere; an verò ante ejus faciem? A. poſt.

18. An quia legitur *Levit.*12:4. *Mulier immunditie laborans omne ſanctum non tanget, nec ingredietur in ſanctuarium*, benè probetur jam non licere tali mulieri in Synagogam ire, nec orare, nec nominare Deum, nec ullum librum ſacrum tangere? Non. An mulieres teneantur per ſeptem dies ſe planè à maritis ſuis ſeparare; adeo ut mariti eam ne attingere quidem audeant? N. An item teneantur ſeptem alios purificationis dies numerare; & tum poſt recuperatam plenariam purificationem ſe planè nudas lavare? Non. An propterea ſint plures leproſi inter Chriſtianos quàm inter Judæos; quia Chriſtiani illo tempore ſibi ita non cavent ab uxoribus ſuis ſicuti Judæi? Non. *Vide Synag. Buxt. cap.* 40, 41, 42.

19. Quænam fuit differentia inter Judices & Reges? Differunt in ſeqq. 1. Reges ungebantur, non Judices. Quis unxit Reges? Tantùm Propheta. 2. Poteſtas Regis erat major poteſtate Judicis: Rex enim po- 4. *J.*

tuit abrogare judicium Judicis. Judices judicabant ſecundùm leges, non ita Reges. 3. Rex, quia majori poteſtate gaudebat, diverſis legibus erat ſubjectus, à quibus Judex erat liber: ſcil. ne multiplicaret ſibi uxores, equos, opes, ut exſcriberet duplum legis, &c.

340. 20. 4. Majeſtas Regis erat major, & conſiſtebat in rebus, quæ ad Majeſtatem ejus pertinebant, ſcil. Nemini fas erat ſedere in ſolio ejus; equo ejus vehi; ſceptro ejus uti; ducere ipſius viduam; Rex Leviri jus non præſtabat, nec quiſquam jure Leviratus uxorem ejus ducebat; prohibitum erat Regem nudum videre. 5. Regnum erat ſucceſſivum ad filios, *Deut.* 17:20. Non item Judicum principatus. *Object.* 1. Regnum Saulis, aliorumque non ſucceſſit ad filios. *Reſp.* Deus tranſtulit regnum à nonnullis impiis regibus propter peccata ipſorum. *Obj.* 2. Iſraëlitæ dixerunt Judici Gedeoni, Jud. 8: 22. *Dominare ſuper nos, & tu, & filius tuus, & filius filii tui.* Reſp. 1. Hoc factum eſt ex mero in ipſum amore, & non ex jure. 2. Ipſe recuſavit; *Non dominabor ego ſuper vos neque filius meus.* 3. Iſraelitæ poſtea illud retractarunt.

Caput XLIII.

1. *H. De Decalogo.* *Sect.* 1. AN tabulæ lapideæ, quibus Decalogus fuit inſcriptus, fuerint factæ ex lapide ſaphirino, aut ſmaragdino, aur ex marmore? Nemo ſcit quales lapides fuerint.

2. An Deus per miraculum in tentorio Moſis creaverit lapicidinam Saphirinam, ex quâ lapides excidit & dolavit, quibus Deus ſecundâ vice decem præcepta inſcripſit? Neg.

3. An ſcriptura decem præceptorum fuerit tranſfixa & perforata; adeo ut ab utrâque parte fuerit legibilis? Non. An Decalogus bis fuerit in tabulis conſcriptus, ſemel paginâ adverſâ, & ſemel paginâ averſâ, ut ab utrinque ſtantibus legi potuerit? Non. Veroſimile eſt Decalogum fuiſſe ſcriptum in anterioribus partibus tabularum, adeo ut quinque præcepta ad dextram, & totidem ad ſiniſtram fuerint,

4. Diviſio Decalogi, quâ ſecundum præceptum *de imaginibus non faciendis & colendis* retinetur, & decimum in duo non dividitur, eſt præferenda diviſioni apud Pontificios uſitatæ. Utram Decalogi diviſionem Judæi approbant, & ſequuntur? Reformatorum.

5. An Deus propterea inſcripſerit decem tantùm præcepta duabus tabulis, quia ſunt decem digiti? Incertum eſt. *Vide diſſert. Buxt. de Decalogo.*

2. *M. De idolis V.T.* 6. Aſſyriorum idola fuerunt *Aſima* 2 *Reg.* 17: 30. cultum ſub forma hirci; *Adrammelech* & *Hanammelech* verſu 31. quæ duo conveniunt cum Mo-

locho;

locho; *Nergal.* verſu 30. quod fuit ignis idolum; *Niſroch* 2 Reg. 19: 37. *Nibchas* & *Tartak* 2 *Reg.* 17: 31.

7. An per *Succoth benoth*, 2 *Reg.* 17: 30. denotetur fanum, in quo ſedebant virgines corollis revinctæ, quæ exſpectabant peregrinos, ut cum iis conſuetudinem haberent? Ita probabiliter judicat Seldenus *Synt.* l. 2. c. 7. An ritus ille *Levit.* 12: 29. *Non publicabis filiam tuam ut facias ſcortari eam*, eſt prohibitus? Sic videtur.

8. Ægyptiorum idola fuerunt *Ciun*, Amos. 5: 29. An *Act.* 7: 43. ubi allegatur ille textus, pro Ῥέμφαν ſive ῥέφαν ſcribendum eſt *Kephan*? Neg. c. Druſium. Rephan denotat Saturnum, eſtque vox Ægyptiaca, ut & תמוז *Thammuz*, Ezech. 8: 14. ſignificans præter idolum etiam menſem quartum ſive Junium; quia hoc menſe feſtum Thammuzi celebrabatur. Thammuz eſt Oſiris, Rex Ægyptiorum à Typhone occiſus. Hic rex & uxor ejus Iſis ab Ægyptiis pro Diis habiti fuerunt.

9. Quomodo idolum Thammuz fuit cultum? Planctu ob mortem Regis, uti apud *Ezech.* dicitur; & gaudio, quia credebant eum adhuc eſſe reverſurum. *Vide ſuprà diſſert.* 43.

10. An anima, ſeparata à corpore, per integrum annum circum cadaver ſuum vagetur, amore & deſiderio ejus, nequiens oblviſci vetus amicumque contubernium? Neg. *3. C. De animâ ſeparatâ.*

11. An dentur Spiritus quidam, quorum tanta eſt poteſtas in animas defunctorum, ut eas ſibi ſubjectas habeant, utque eas intra duodecim menſes in corpora, in quæ voluerint, intrudant? Neg. c. Jud.

12. An à Pythoniſſâ verus Samuel ſuſcitatus fuerit? Neg. An ergo à Deo? Non. An fuit ſpectrum aliquod repræſentans Samuelem? Imo.

13. An repugnet fidei ſi dicamus verum Samuelem à Deo fuiſſe ſuſcitatum? Non.

14. An non inde, quia futura prædixit; *Cras tu & filii tui mecum*, probetur verum Samuelem fuiſſe ſuſcitatum? Non: nam prædixit non verâ futurorum ſcientiâ, ſed conjecturâ probabili.

15. An animæ piorum poſt mortem migrent in alia corpora hominum; & impiorum in corpora animalium? Neg. c. Menaſſem & contra pleroſque Judæos. Quoties fit illa transmigratio? Judæi ajunt eam ter fieri.

16. An animæ adulterorum migrent in gamelum? Neg. c. eoſd. An poſſit illud probari ex exemplo Davidis, dicentis *Pſal.* 13: 6. כי גמל על, quod malè transfertur; *Liberaſti animam meam à gamelo*? Neg.

17. An anima Adami tranſierit in Davidis, Davidis rurſum in Meſſiæ corpus? Et an hoc Kabbaliſticè probetur ex nomine אדם? Neg. An Labanis

banis & Bileami eadem fuerit anima, & Phinees atque Eliæ? Neg. An anima Eſavi deſcenderit in noſtrum Jeſum? Blaſphemia.

18. Unde probant illam triplicem tranſmigrationem? Ex *Job.* 33:29. *Deus operatur iſta cum homine tribus vicibus.* An benè? Nugatoriè. An ergo tria illa corpora cum unâ & eâdem animâ reſurgent? Quidam ajunt tantùm primum corpus cum illâ animâ eſſe reſurrecturum, ſed Menaſſe ait, illam reſurrectionem fore in & cum ultimo corpore. Sed ex hâc difficultate, quæ oritur ex reſurrectione, illa ſententia de tranſmigratione optimè refutatur. *Vide Hoornbeek c. Jud. l.* 1. *c.* 2, *&* 3.

4. J. 19. Quodnam fuit peccatum Davidis numerantis populum 2 *Sam.* 24.? An in eo fuit quod numerarit populum *capitatim*, h. e. per *capita*, & non per ſiclos? Vel quod *ſine neceſſitate* numerarit? Vel quod numerarit eos *ab anno* 13. quum Lex mandaverit numerare eos ab anno ætatis 20? Neg. An quia ex ſuperbia numerarit, ponens etiam carnem brachium ſuum, & confidens in multitudine populi ſui? Aff.

860. 20. Quum David in numerando populo peccarit? Quare Iſraelitæ ſunt puniti? Utrum propter tranſgreſſiones occultas Iſraelitarum; an verò propter dilatam ædificationem Templi? Neg. Utr. Deus punivit Iſraelitas occaſione hujus numerationis, non quod illi ipſi numerarint; ſed quia ipſi vel approbarunt illam numerationem; vel quia ipſorum cor etiam elatum fuit cum de tantâ multitudine populi audirent; vel propter alia peccata antea commiſſa.

Caput. XLIV.

1. H. De C. Cænâ. *Sect.* 1. Poſt eſum agni Paſchalis non licitum fuit aliquid comedere. Quare? Ut eo diutius ſapor agni Paſchalis palato inhæreret.

2. An Chriſtus ipſemet de pane S. Cœnæ ederit, & de poculo vini biberit? Aff. Utrum Judæi ſoleant panes ſcindere; an verò frangere? Aff. poſt.

3. Quia Apoſtoli in S. Cœnâ cum Chriſto ex poculo biberunt; ideo etiam omnes communicantes cum paſtore ex poculo bibere debent. Apud Judæos, poſtquam paterfamilias bibit, etiam omnes in menſâ præſentes ex eodem benedictionis poculo in communibus conviviis bibunt.

4. Etiamſi Chriſtus nocte poſt eſum agni Paſchalis Cœnam celabraverit; inde tamen non ſequitur, quod ea à nobis etiam nocte celebranda ſit.

5. Chriſtus in S. Cœna uſus eſt linguâ diſcipulis notâ. Qualibus veſtibus Chriſtus fuit indutus quando cœnam adminiſtravit? Non phylacteriis, aut fimbriis, aliiſve Judæorum ornamentis, inter orandum apud Judæos adhiberi ſolitis, ſed indutus fuit communi veſte. *Vide diſſert. Buxt. de Cœnâ.*

6. Te-

6. Teraphin eſt vox originis Ægyptiacæ, eſtque compoſita, & ſignificat *arcam bovis*. Teraphin conveniunt cum Serapidibus Ægyptiorum, idemque denotant. *2. M. De Idolis V. T.*

7. An Teraphin potuerint fabricari quovis anni & diei tempore? Aff. ſed Judæi ſine cauſa hoc negant. An habuerint formam hominis? Hoc videtur affirmandum ex exemplo Micholis. Fabulam redolet quod Elias in Thiſbi de fabrica Teraphin refert.

8. Utrum Teraphin dederit reſponſum ex ſe; an vero ope diaboli? Ope diaboli. An poterant revera averruncare mala? Ægyptii & Judæi, ſed falsò, talem vim illis adſcribebant. Quare Rachel furata eſt Teraphin Labanis? Ne patri ex illorum inſpectione innoteſceret quâ viâ ingreſſi eſſent: nam erant quaſi penates quos ſubinde tanquam oraculum conſulebant.

9. Utrum עגל *vitulus* Aharonis, *Exod.* 23. fuerit propriè vitulus; an vero Bos? Bos. Quare bovem potius Iſraelitæ fecerunt, quàm aliud aliquod animal? Hoc didicerunt ab Ægyptiis. Utrum ergo Ægyptii bovem fœminam coluerint; an vero Maſculum? Utrumque.

10. Magna fuit ſimilitudo inter bovem Ægyptiorum, & bovem Iſraelitarum. Ægyptiorum proſelyti videntur Aharonem incitaſſe ad fabricandum illum bovem.

11. Ægyptii, colentes bovem ſuum, peccarunt contra primum Decalogi præceptum; ſed Iſraelitæ contra ſecundum. An propter fuſionem illius vituli adhuc hodie Judæi habitent in exilio ſub jugo Chriſtianorum? Non.

12. An, quia מסכה *fuſile* Exod. 32:4. occurrit, inde probetur bovem ponderaſſe 125. talenta, quia vox illa numericè totidem denotat? Non. An rubicundæ barbæ Judæorum ſint natæ ex potatione bovis ſive vituli aurei? Neg. c. Jud.

13. Utrum Baal-zephon, *Exod.* 14: 2. ſit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine inſignita? Idolum.

14. Baal-peor *Num.* 25: 3. ſive Peor *verſu* 18. eſt idolum, quod cultores vel nudi coluerint, vel quod diductis & reductis labiis oſculati fuerint. An hoc idolum fuerit cultum diſtendendo foramen podicis, & offerendo ſtercus, uti vult Jarchi? Neg. *Vide ſuprà diſſert.* 44.

15. An, quando Judæus peregrè profectus eſt, mulier non debeat everrere domum intra horæ ſpatium? Nugæ. An talis proficiſcens, ubi ad quartam circitèr milliaris partem ab urbe abeſt, obverſâ ad eam facie teneatur תפילת הדרך *precationem viæ* orare? Non. An non malè faciant, qui iter ingreſſuri conjurationibus Angelorum utuntur? Imo. *3. R. De Judæor. itinere & mendicit.*

16. An Judæis liceat ſine peccato, quando aggreſſorem aliquem occiderunt,

runt, etiam Chriſtianos præſentes, etiamſi promiſerint ſe non eſſe homicidium revelaturos, ob metum ne revelarent, occidere? Neg. c. Jud. Caveant ergo ſibi Chriſtiani à Judæis.

17. Ridiculum eſt quod Judæus, iter faciens cum Chriſtiano, qui accinctus eſt gladio, velit ire ad dexteram ejus; cum eo qui haſtam aut baculum geſtat, ad ſiniſtram ejus. Item ſi unà montem aſcendant, quod Judæus velit præcedere; ſi deſcendant, quod Judæus velit ſequi. Quare? Tum ut Judæus minus periculi à Chriſtiano haberet; tum ne Chriſtianus Judæo ullibi eſſet ſuperior.

18. An olim in V. T. licita fuit mendicatio inter Iſraëlitas? Non. An ea jam eſt uſitata? Imo. An conditio pauperum Judæorum eſt melior quàm Chriſtianorum? Non. An Judæus ſecundùm leges audet publicè à Chriſtiano eleëmoſynam accipere? Non. An privatim? Imo. *Vide Synag. Buxt. cap.* 43, 44.

4. 7. 19. Quare Veteres Rabbini primam partem V. T. vocarint תורה *Legem*; ſecundam נביאים *Prophetas*; & tertiam כתובים *Hagiographa*? Reſp. ad 1. Quia in Lege continentur præcepta ſecundùm quæ homines vitam inſtituere debent. Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conſcripſerunt. Ad 3. Quia Judæi crediderunt eos libros non fuiſſe traditos per os, ſed ſcriptos in libro.

880. 20. Quare ſecundam partem vocarunt Prophetas, & non potius prophetias? Quia in ſecunda parte multæ hiſtoriæ, quæ propriè non ſunt prophetiæ; & in Hagiographis multæ prophetiæ continentur. An hæc veterum Judæorum appellatio in omnibus eſt laudanda? Non: nam libri Moſis & multi ex Hagiographis etiam ſunt ſcripti à Prophetis.

Caput XLV.

1 H. De Arca fœderis.

Sect. 1. AN nomen Jehova tribuatur Arcæ? Non. Utrum Arca, quam Bezaleël (*Exod.* 25.) fecit, ſola inter Iſraelitas fuerit; an verò præter eam adhuc alia, quam Moſes videtur feciſſe (*Deut* 10: 1, 3.) quamque Iſraelitæ ſecum in bellum eduxerunt? Videtur tantùm fuiſſe unica Arca.

2. An in Arca præter Legis Tabulas etiam fuerint Volumen Legis, Virga Aharonis & Urnula Mannæ? Non. Et contrarium non videtur probari ex epiſt. ad Hebr. 9: 4. *Arca fœderis*, ἐν ᾗ in qua *erat urna aurea habens Manna, virga Aharonis, & Tabulæ fœderis.* Reſp. *In qua* hic ſign. *prope quam, juxta quam*, ſcil. Arcam.

3. Utrum Levitarum proprium officum fuerit portare Arcam; an verò hoc officium fuerit commune cum Sacerdotibus? Aff. poſt. Utrum nubes & ignis ſupra Tabernaculum fuerint res miraculoſa; an vero naturalis? Aff. pr.

4. Utrum

4. Utrum nubes & ignis fuerint duæ res diſtinctæ; an vere conjunctæ? Nubi fuit conjuncta, & quaſi incluſa ſpecies ignis; adeo ut columna exteriùs fuerit nubiloſa, & interiùs ignea. Utrum Moſes potuerit ingredi Tabernaculum ad loquendum cum Deo, quandocunque voluerit, pro ſuo lubitu; an vero vocationem Dei exſpectare debuerit? Aff. pr.

5. An Arca fœderis in Templo ſecundo fuerit? Neg. Ubinam illa manſit poſt primi Templi excidium? Non videtur abſcondita à Joſiâ vel Jeremiâ in Sancto Sanctorum ſub lapide aliquo; ſed videtur abducta in Babyloniam cum aliis vaſis ſacris, An Arca tempore futuri Meſſiæ eſt Judæis reſtituenda? Non. *Vide Exercitationem Bux. de Arca.*

6. Per idolum כמוש *Cemoſch* Num. 21:29. intelligitur Saturnus *2. M. De idolis V. T.*

7. Vox עשתרות *Aſtaroth* propriè ſignificat gregem vel greges, & 1 *Reg.* 11:5, 33. ſign. imaginem, ſive imagines formam ovium habentes, quas pro deabus coluerunt Tzidonii. Per hoc idolum denotatur Luna, Venus, vel Juno.

8. בעל זבוב *Baalzebub*, 2 *Reg.* 1:2. denotat *Deum muſcæ.* Quare ſic vocatur? Quia ab Accaronitis colebatur, ut abigeret muſcas, quibus regio illa vehementer infeſtabatur. Utrum hoc idolum ita fuerit vocatum ab ipſis Accaronitis in honorem idoli; an vero à Judæis in contemptum idoli? Ab Accaronitis in honorem idoli.

9. Unde Accaronitæ mutuati ſunt cultum hujus idoli? Ab Ægyptiis, qui muſcis ob Nili eluviem abundabant, quique propterea tale idolum videntur excogitaſſe.

10. Quid ſignificat Beel-zebul *Matt.* 12:24.? *Deus ſtercoris* vel *ſtercoreus.* An hoc idolum eſt idem quod Beel-zebub? Imo. Quare ergo alio inſignitur nomine? Hoc nomen in N.T. per contemptum diabolo datur; quaſi ille, cui in V. T. putatitium dominium in muſcas datur, ſit Deus ſtercoreus, & nullius pretii.

11. דגון *Dagon*, Judic. 16:23. à דג *piſce* nomen habet, & à parte inferiori uſque ad umbilicum repræſentabat piſcem, indeque cum parte ſuperiori hominem. Hoc idolum diverſimodè fuit cultum.

12. An גד *Gad* Gen. 30:11. & *Jeſ.* 65:11. denotet Idolum ſive Numen commentitium? Sic placet Seldeno. *Vide ſuprà diſſert.* 45.

13. An reſurrectio in ultimo judicio ſit futura univerſalis reſpectu locorum & hominum? Reſpectu locorum concedunt Judæi, ſed non reſpectu hominum; à quibuſdam excipiuntur impii, ab aliis intermedii. Menaſſe ait reſurrectionem fore univerſalem tam piorum, quàm impiorum & intermediorum; non tamen vult eam fore hominum ſingulorum. *3. C. De Reſurr. & Luz.*

14. Quot Menaſſe Ben Iſrael excipit à futurâ reſurrectione? 1. Homines, qui tempore diluvii vixerunt. 2. Sodomitas 3. Corazitas. 4. Negantes hæc tria, ſcil. Deum eſſe, legem Moſis eſſe divinam, & reſurrectionem. 5. Bilham, Doëg, Achitophel & Gehazi.

15. An piorum corpora ita ut impiorum incinerationi erunt obnoxia? Aff. An cadavera piorum integra & incorrupta manent in ſepulchro; adeo ut vermes nihil juris habeant in eadem? Neg. An demum horâ unâ, ſive brevi ante reſurrectionem tempore, omnia corpora piorum in cinerem ſint redigenda? Neg. c. Jud.

16. An in ſpina dorſi ſit aliquod oſſiculum לוז *luz* vocatum, quod incorruptibile eſt, quodque nec contundi, nec conflagrari, vel ullo alio modo perire poteſt; & quod ſolum ab omnibus totius corporis partibus ſupermanet? Neg. An illud oſſiculum tempore reſurrectionis ſit rore quodam cœleſti molliendum & extendendum ad magnitudinem totius hominis? N.

17. An aliquis jam vivat qui novit illud oſſiculum *Luz*? Negant ipſi Judæi. An illud oſſiculum probetur ex *Pſal.* 34: 21. *Cuſtodiens oſſa ejus, unum ex iis non eſt conſumptum?* Neg. An aliter non poſſit explicari, quomodo reſurrectio eorundem corporum fiat? Neg.

18. Utrum Deus inditurus ſit in mortuorum reſurrectione animam corpori in ſepulchro; an verò educto ex ſepulchro? Menaſſe ait, copori educto ex ſepulchro. Sed dicere debuiſſet, Deum inditurum eſſe animam corpori formato in ſepulchro. An non Menaſſis ſententia benè probetur ex *Ezech.* 37: 12. *Ego aperiam ſepulchra veſtra, & educturus vos de ſepulchris veſtris, & dabo Spiritum meum in vobis & vivetis?* N. Vide Hoornb. l.8.c.4, & 5.

4. *J.* 19. Licitum fuit hominibus ante diluvium carnes comedere, & contrarium non probatur ex *Geneſ.* 9: 3. Quare quædam beſtiæ ſub Veteri T. fuerint immundæ? An quia coiverant cum aliis beſtiis diverſæ ſpeciei; an verò quia fuerunt ex ſe & naturâ ſuâ immundæ? Neg. utr. Quare igitur? Quia Deo ita placuit.

900. 20. Prophetiæ, quæ vulgo decem Sibyllis adſcribuntur, videntur eſſe ſuppoſititiæ, & ab aliis effictæ.

CENTURIA DECIMA.

Caput XLVI.

1. *H. De igne ſacro.* *Sect.* 1. AN ignis deſcendens tempore Moſis, *Levit.* 9: 24. & tempore Salomonis, 2 *Chron.* 7: 1. conſumens ſuper altari holocauſtum, adipes & victimas, fuerit ignis miraculoſus, & idem? Aff. An etiam idem vel numero vel ſpecie

cie cum igne Tabernaculo & Arcæ incumbente & prælucente? Fortè à b illo igne, qui Tabernaculum & Arcam operuit, flamma quædam ſubitò erupit, & ſacrificia altari impoſita conſumpſit.

2. Utrum ignis ille uterque, poſtquam in altare deſcendit, ſemper miraculosè in eo permanſerit; an verò perpetuâ Sacerdotum curâ ſit conſervatus? Ignis ille cœleſtis non videtur conſervatus igne materiali, qui à Sacerdotibus quotidie ſtruebatur.

3. Utrum holocauſta fuerint impoſita igni cœleſti; an vero ſtrui ignis à Sacerdotibus ordinatæ & accenſæ? Aff. poſt. Utrum ea fuerint repentè conſumpta igne cœleſti; an verò hâc ſtrue? Aff. pr.

4. An ignis hic cœleſtis conſumens repentè holocauſta fuerit ſub Templo ſecundo? Neg. Quare ignis conſumens ſacrificia ſub Templo primo comparetur à Judæis Leoni, & ſub Templo ſecundo Cani? Quia ſub Templo primo holocauſta vi ignis cœleſtis ſubitò & penitus, quaſi hœdus à Leone vigilanti & forti, fuerunt abſumpta; ſub Templo verò ſecundo eadem, ſtrui à Saceerdotibus accenſæ impoſita, lentè & ſenſim veluti à cane pigro & ſomnolento fuerunt conſumpta.

5. Qualia miracula à Judæis circa ignem altaris enumerantur? 1. Quod, etiamſi ignis continuò arſerit, non tamen æs altaris fuerit liquefactum, nec lignum combuſtum; nam altare holocauſti erat factum è lignis cedrinis, & ad craſſitiem denarii aurei ære obductum. 2. Quod nullæ pluviæ ignem lignorum altari impoſitorum potuerint extinguere. 3. Quod nulli venti potuerint columnam fumi, ab hoc igne rectâ aſcendentem, quando oblatio Deo grata erat, ad latera declinare. *Vide Exercit. Buxtorfii de Igne Sacro.*

6. סנהדרין *Sanhedrin* eſt vox Græcæ originis, deſcendens ex σὺν & ἕδρα *Sella*; Græcè dicitur συνέδριον vel συνεδρεία *conſeſſus.* Act. 22: 5. vocatur πρεσβυτέριον *Senatus Eccleſiaſticus.* *2. M. D. Synedriis Hebr.*

7. Sanhedrin maximum, conſtans Viris LXXI. eſt à Moſe juſſu Dei inſtitutum, *Num.* 11: 16, 17. permanſit uſque ad tempora Chriſti, & fuit congregatum Hieroſolymis in aulâ judiciariâ ex lapidibus cæſis & politis exſtructâ.

8. Non de plebe hominum eligebantur Viri Sanhedrin, ſed nobiliſſimi, etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allecti fuerunt. Ab his LXXI Viris nulla dabatur provocatio. Eligebantur impoſitione manuum, quæ à Judæis ad Chriſtianos deſcendit.

9. Conditiones, ſcil. Sapientia, prudentia, juſtitia, timor Dei, amor veritatis, odium avaritiæ, & non reſpectus perſonarum, quas requirit Lex Divina in Judicibus, ſunt neceſſariæ: ſed conditiones, quæ requiruntur à

Judæis, ſunt vel inutiles, vel falſæ, ſcil. 1. Ut eſſent liberi ab omni vitio corporis. 2. Ut callerent 70 linguas. 3. Ne eſſent nimis ſenes. 4. Nec eunuchi. 5. Ut eſſent patres liberorum. 6. Ut eſſent magiæ periti.

10. Penes hoc maximum Sanhedrin fuit ſumma poteſtas Politica. An etiam Eccleſiaſtica? Imo. An Regem potuerint deponere, aliumque eligere? Imo. An potuerint pſeudoprophetam ad mortem damnare? Imo, & quidem ſoli. Hinc quia illud Sanhedrin tantùm Hieroſolymis fuit congregatum, Lucas ait Prophetam non perire extra Hieroſolymam.

11. Majus Sanhedrin, quod conſtabat Viris XXIII. fuit congregatum in omnibus locis, in quibus plures erant familiæ quàm 120; & judiciis capitalibus, aliiſque negotiis aliquo reſpectu magni momenti dijudicandis præerat. An hic numerus hujus Sanhedrin eſt determinatus in S. Scriptura? Non.

12. Minimum Synedrium trium virorum erat in omnibus locis, ubi pauciores erant familiæ quàm 120. & in aliis locis tantùm rebus leviculis dijudicandis præerat: ſcil. judicabat de debitis pecuniariis, de furtis, rapinis, de reſtitutione dupli, quadrupli, &c. *Vide ſuprà diſſert.* 46.

3. R. De peſte. Rabbinor. promot. Pæn. & Juram.

13. Eſt ſuperſtioſum tempore peſtis inſolentes characteres, & mira nomina Angelorum, peſtilentiæ quaſi præpoſitorum, ædibus, cubiculis & hypocauſtis inſcribere.

14. Judæi circa titulum Rabbi ſunt ambitioſiſſimi, eumque muneribus potiùs ac favore quàm doctrinæ merito conſequuntur. An Judæi Hiſpani habeant ſufficientes cauſas, quare nolint doctos promovere titulis Raf, Rabbi, Morenu, ſicuti Judæi Germani facere ſolent? Non.

15. Privilegia, quæ Rabbinis ſupra alios Judæos conceduntur, non ſunt omnia legitima; ſcil. 1. Quod ſint immunes ab oneribus & contributionibus publicis. 2. Quod alii Judæi non audeant merces ſuas in foro vendere, antequam Rabbinus ſuas vendiderit. 3. Quod Rabbino prius jus dicatur, etiamſi alii diutius coram Judicibus exſpectarint.

16. Adulteri & homicidæ inter Judæos multo gravius eccleſiaſticè puniuntur quàm inter Chriſtianos.

17. Judæi circa juramenta ſunt nimis ſuperſtitioſi. An neceſſe ſit manum in arcam immittere, ibique ſuper librum Legis ponere, & tum jurare? Non.

18. An benè probetur jurandum eſſe *apprehenſione rei alicujus ſanctæ*, quia *Gen.* 24: 2. Elieſer manum ſuam poſuit ſub femur Abrahami? Non. An ille Elieſer propriè manum admoverit Circumciſioni? Nugæ. An neceſſe ſit jurantem ſtare? Non. An juramentum debeat fieri coram parte adverſâ?

verſâ? Non eſt neceſſe. *Vide Synag. Buxtorfii. capp.* 45, 46, 47, 48.

19. Ritus vivendi Judaici ſunt triplices. 1. Quidam ſunt fundati in lège Moſis, vel Rabbini putant eos eſſe fundatos in eâ. 2. Alii ritus eliciuntur ex Lege orali & conſtitutione antiquorum Rabbinorum. 3. Sunt ritus novelli recentiorum Rabbinorum. Duo priora rituum genera ſunt quaſi eſſentialia, & communi conſenſu recepta, atque ab omnibus obſervanda. Sed tertium genus variat. Quare recentiores tertium rituum genus excogitarunt? Propter duas cauſas. 1. Ut lex Divina tantò certiùs obſervaretur; ideo, ex. gr. ad Sabbathum addiderunt Sabbathulum. 2. Ut Judæi meliùs ab aliis populis diſcernerentur. 4.

20. Intolerandum eſt quod Judæi Chriſtianos vocent 1. נוים *gentes.* 2. ארום *Edomæos.* 3. מינים *hæreticos.* 4. אפיקורוסין *Epicuræos.* 5. כופרים *Negantes, infideles.* 6. אחרים *Alios*, h. e. res abominandas: ſic porcus, quaſi res abominanda, vocatur דבר אחר *res alia.* 7. בשר ורם *Carnem & ſanguinem.* 8. ערלאין *Præputiatos.* 9. כלבים *canes.* 10. כותיים *Chutæos.* 11. עמונים ומואבים *Ammonitas & Moabitas.* 12. עובדי אלילים *Cultores idolorum.* 13. עורים *Cæcos.* 14. טמאים *Impuros.* 920.

CAPUT XLVII.

Sect. 1. UBi Pontifex conſulebat Urim & Tummim? In Sancto Sanctorum. Unde Urim (*ignes, luces*) & Thummim (*perfectiones, integritates*) nomen habent? Ab effectu, quia illuminabant conſulentes in rebus dubiis. *1. H. De Urim & Tummim.*

2. Utrum Urim & Tummim denotent nomen Jehova cum certis quibuſdam ejus per alia Nomina Divina expoſitionibus; an verò duodecim gemmas cum inſcriptis duodecim nominibus filiorum Iſraelis? Poſterius videtur affirmandum.

3. Quis conſulebat Deum per Urim & Tummim? Rex, vel perſona aliqua publica in eminente dignitate conſtituta, ne auctoritas Divini oraculi evileſceret. Per quem conſulebat? Tantùm per ſummum Pontificem? Ob quæ negotia? Non ob rem particularem, ſed ob negotium publicum totius populi. Quomodo hoc oraculum rogabatur? Pontifex ſtabat facie ſuâ verſus Arcam converſâ, & conſulens poſt eum, facie ad tergum Pontificis obverſâ, rogabatque voce ſubmiſſâ, ex. gr. Aſcendamne? &c.

4. Utrum Pontifex reſponſa acceperit per vocem ex Pectorali editam; an verò per Lapides pectoralis & literas illic inſcriptas? Poſterius communiter defenditur.

5. An

5. An Urim & Tummim fuerint ſub Templo ſecundo? Non. An non ſub Templo ſecundo Pontifex etiam fuerit indutus Pectorali, in quo erant duodecim gemmæ cum inſcriptis nominibus filiorum Iſraelis? Imo, ſed non dabantur reſponſa, ſicuti ſub Templo primo. An poſſint dari rationes quare Deus Iſraelitis hoc extraordinarium in rebus dubiis ſe conſulendi medium conceſſerit? Imo. *Vide Exercit. Buxtorfii de Urim & Tummim.*

2. M. De pœnis Capital.

6. Quatuor apud Judæos fuerunt ſupplicia capitalia ordinaria, lapidatio, combuſtio, decollatio & ſtrangulatio. Lapidatio erat pœna omnium graviſſima, & ſic deinceps.

7. Cæremoniæ adhibitæ in ſuppliciis capit. ſunt ſeqq. 1. Judices utebantur deliberatione. 2. Rei collocabantur in loco eminentiori coram Judicibus. 3. Judices & teſtes imponebant manus ſuas capitibus damnatorum. 4. Præco præibat,& cauſam ſupplicii populo indicabat. 5. Damnatus confitebatur peccata ſua. 6. Amarus potus dabatur damnato, ut mens alienaretur. 7. Omnia inſtrumenta, quibus rei occidebantur, comburebantur. 8. Extra urbem fiebant hæc ſupplicia, &c.

8. Lapidandus dejiciebatur ex loco altiori ab uno teſtium, deinde alter teſtium projiciebat lapidem in ipſum; ſi moreretur, ſatiſfactum erat legi lapidationis; ſi verò non, totus Iſrael eum lapidabat. Hoc probant ex *Deut.* 17:7. Lapidati aliquando etiam ſuſpendebantur. Sepeliebantur in peculiaribus ſepulchris, ſed non lugebantur.

9. Antequam rei comburebantur, priùs ferè uſque ad mortem ſtrangulabantur; quod fiebat per infuſionem metalli liquefacti in os comburendi. Decollatio fiebat vel gladio, vel ſecuri.

10. Quando in V. T. nulla pœna determinatur, tum Judæi intelligunt ſtrangulationem, h. e. minimam pœnam: ex. gr. *Levit.* 20:10. *Omnino morte plectitor adulter & adultera.* Atqui *Joh* 8:5. de muliere in adulterio deprehenſâ dicitur, *In lege nobis præcepit Moſes ut tales lapidentur.* Sed illa mulier videtur fuiſſe viro deſponſata, cujus pœna fuit lapidatio. An ergo pœna deſponſatarum fuit major quàm adulterarum? Imo. *Vide ſuprà diſſert.* 47.

3 C. De Reſurrect. &c.

11. An homines, licèt ſint ſepulti nudi, in reſurrectione mortuorum ſint reſurrecturi veſtiti? Et an qui veſtiti ſepulti ſunt, reſurrecturi ſint iiſdem veſtibus quibus ſepulti fuerunt, uti volunt Judæi? Nugatoriæ quæſtiones, ut & illa quâ quærunt, An pii veſtibus albis & impii veſtibus nigris ſint reſurrecturi?

12. An ſepulti in Palæſtinâ omnium primi reſurgent? Neg. c. Jud. Quan-

Quantam differentiam temporis conſtituunt Judæi ? Momenti ſolummodo.

13. Quare Patriarchæ deſiderarint ſepeliri in Palæſtina? Ut oſtenderent fidem ſuam, quam promiſſionibus divinis haberent, de terrâ illâ ſuis ſuoque ſemini aliquando futurâ; non ut primi inde reſurgerent, uti volunt Judæi.

14. An creatio hominis primò in terrâ Sanctâ facta ſit? Infeliciter hoc probat R. Jacob Ben Habib. Et poſito quod ita; inde tamen non poteſt probari homines inde primò eſſe reſurrecturos.

15. An Elias omnium primus ſuſcitabitur ut inſtantem reſurrectionem annunciet? Neg. Et an hoc probetur ex *Mal.* 4: 5. *Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam* &c.? Non.

16. Utrum Eliæ corpus igne ætheris fuerit conſumtum, ſecundùm Kimchi; an verò in Paradyſo terreſtri vivat, uti ſtatuit Menaſſe? Negatur utr. An terreſtris Paradyſus adhuc extet? Non videtur.

17. An primus adventus Meſſiæ, reſurrectio & ultimum judicium incident in idem ferè tempus? Neg. c. Menaſſen.

18. An Deus poſt ſingulos ſex mille annos mundum renovaturus ſit, uſque quo ſteterit quadraginta novem annorum millia; & tum quaſi in ſuo Jubilæo, omnia in nihilum ſit redacturus, uti volunt Kabbaliſtæ? Neg. *Vide Hoornbeeck c. Jud. l.* 8. *c.* 5, *&* 6.

19. Quid denotat Sabbathum δευτερόπρωτον *ſecundo-primum*, ſive alterum primum *Luc.* 6: 1.? Denotat ſeptimum diem in feſto Paſchatis: nam primus dies feſti Paſchatis erat ſacer, uti etiam ſeptimus *Num.* 28: 18, 25. Judæi hodierni faciunt etiam octavum diem ſacrum. Quare ergo vocatur ſecundo-primum? Vocatur Sabbathum ſecundum, quia erat ſecundum reſpectu Paſchatis; ſed primum reſpectu ſeptem Sabbathorum, quæ erant numeranda uſque ad Pentecoſten *Levit.* 23: 15. 4. J.

20. An licet lugere defunctorum mortem? Aff. An ita ſicuti Judæi? 940.
Non. Reges Judæorum non ſolebant egredi poſt mortui funus. David quidem (2. Sam. 3: 31.) poſt Abneri funus exivit, ſed hoc fuit extraordinarium, ut oſtenderet Abnerum ſe invito eſſe occiſum

CAPUT XLVIII.

Sect. 1. AN urna Mannæ fuit etiam in Templo ſecundo? Non. Utrum Manna denotet idem quod מה *quid* interrogativè; an verò idem quod מָן *cibus præparatus* à מנה? Aff. poſt. 1. H. *De Manna.*

2. Utrum Manna in deſerto fuerit res naturalis; an vero miraculoſa?

Miraculoſa. Non ſequitur, Manna medicinale in multis convenit cum Manna in deſerto; ergo fuit res naturalis.

3. An Iſraelitæ ſub Manna guſtarint omnes ſpecies ciborum & eduliorum quæcunque voluerint, uti aſſerunt Judæi? Non videtur. An Manna fuit ſexaginta cubitorum altitudinis, uti ſcribit Talmud? Non. Quomodo Manna, ſervatum ad mane, dicatur primò produxiſſe vermes, & dein demum putruiſſe, cum putredo præcedat, & ex eâ vermes generentur? Quia primo viſûs ſenſu deprehenderunt vermes, poſtea ſenſu olfactûs fœtorem.

4. An de liquefacto Manna integri rivi & torrentes in agris defluxerint? Fabula. Quomodo Moſes mandaverit Aharoni, ut urnam Mannæ reponeret coram Arca; & quomodo Aharon eam illuc dicatur repoſuiſſe, cùm eo tempore nec Arca, nec Tabernaculum extructum fuerit? Hîc eſt prolepſis ſive anticipatio.

5. Quando Iſraelitæ inceperunt Manna edere? Die 15. menſis ſecundi (*Aprilis*) ex quo egreſſi ſunt ex Ægypto. Quamdiu comederunt illud? Circitèr quadraginta annos. *Vide Exercit. Buxtorfii de Manna.*

2. M. De pœnis non capit.

6. Pœnæ, inter Judæos, civiles, non capitales, fuerunt quinque. *Prima* incarceratio. *Secunda* reſtitutio *Exod.* 22. quæ fuit quadruplex. 1. Secundùm idem. 2. Secundùm æquale. 3. Secundùm poſſibile. 4. Reſtitutio abundans. *Tertia* fuit Talio, *Deut.* 19:21. *Exod.* 21. quæ fuit identitatis, ut oculus pro oculo, pes pro pede, &c. vel ſimilitudinis, h. e. pretium oculi pro oculo, &c. An lex præciſè & ſemper intelligat talionem identitatis? Non. Nam ſæpe non potuit habere locum: privatus enim dentibus, ejiciens dentes, non potuit iterum privari dentibus. De quali talione Judæi verba Moſis intelligunt? De talione ſimilitudinis.

7. *Quarta* pœna fuit exilium ad aſyla. An præter 6. urbes exilii à Moſe & Joſua inſtitutas, etiam 42. urbes Levitarum fuerint aſyla? Imo. An ſemper? Non. An cornua altaris etiam fuerint aſylum 1 Reg. 1:51.? Aliquando. An totum altare? Non, ſed tantùm ſuperior ejus pars. Pro quibus? Pro Sacerdotibus ibi miniſtrantibus. An etiam altare pro voluntariis homicidis fuerit azylum? Nunquam. An etiam ſuburbia ſex urbium fuerint aſyla? Imo.

8. An templa, cœmeteria, cœnobia Pontificiorum, item ædes Epiſcoporum & Deus impanatus ſint jure Divino, vel jure legitimo humano juſta aſyla? Non. An item urbes vel pagi quorundam Magnatum pro furibus vel homicidis jure aſylorum gaudere debeant? Minimè.

9. An totus mundus jam ſub N. T. debeat eſſe aſylum pro homicidis

invo-

involuntariis? Imo. An ullibi in toto mundo debet eſſe aſylum pro voluntariis & furibus? Non.

10. An involuntarius homicida ſub V. T. tenebatur fugere ad aſylum ſi læſus non ſtatim moreretur? Non. Quis fuit vindex ſanguinis? Heres. An vindex ſanguinis tenebatur vi præcepti divini homicidam involuntarium occidere, quando eum inveniebat extra aſyla? Sic volunt Judæi; ſed nos credimus fuiſſe arbitrarium. An etiam aliis licitum fuit talem homicidam occidere? Sic placet Judæis, ſed non videtur.

11. An commoratio homicidarum in aſylis uſque ad mortem Summi Pontificis denotabat noſtram liberationem à peccatis per mortem Salvatoris noſtri? Imo. *Vide ſuprà diſſert.* 48.

12. Expiatio peccatorum, quam Judæi ajunt conſiſtere in propria morte temporali, eſt miſerrima. An poſſint parentes hereditatem, ex. gr. a filio immorigero ad filium obedientem transferre, & an aliquis poſſit tanquam teſtis tali teſtamento ſubſcribere? Imo. 3. *R. De Ægrotis, mortuor. ſepulturâ & luctu.*

13. An neceſſe ſit mortuum lugere & deflere per ſeptem dies exemplo Joſephi? Neg. Non eſt neceſſe, 1. oculos & os mortui claudere. 2. Vultum tegere; adeo ut nullus amplius illum audeat adſpicere. 3. Candelam ceream ad caput ejus ponere. 4. Pollicem in manu incurvare, & fimbriis ligare, ut nomen Dei שדי exprimat. 5. Digitos & manus extendere ad innuendum illum defunctum deſerere mundum. *Vide figuram ſepulturæ ſuprà, pag.* 381.

14. (6.) Non eſt neceſſe abluere cadaver aquâ calidâ, & ovum cum vino permiſcere, eoque caput illinere. Ubi hæc ablutio & inunctio fieri ſolent? Vel domi antequam effertur, vel in cœmeterio in quâdam ædiculâ. Quare abluunt? Ut mortuus eſſet purus quando peccatorum ratio reddenda erit. 7. Omnia corporis foramina obſtruere.

15. (8.) Non eſt neceſſe albam illam lineam tunicam induere, quam cum viveret expiationis die induere ſolebat. An licitum fuit Regem alio veſtimento quàm albo ſepelire? Neg. 9. Quod mortui inimicus teneatur ad cadaver accedere, & prehenſo alterutro pedis pollice delicti veniam petere. 10. Teſtam in illum, quando ædibus effertur, conjicere, ad denotandum omnem triſtitiam cum illo debere domo excedere. 11. Quod proximi amici primam terram aggerere debeant.

16. (12.) Non eſt neceſſe poſt ſepulturam magno cum ululatu & gemitu domum repetere, & inter eundum gramen cum terrâ evellere, ac poſt tergum projicere ad denotandam reſurrectionem mortuorum. 13. Humi poſtea in Synagoga ſedere, de loco in locum ſubſilire, & ſepties vel novies ſedem mutare. An liceat ſepulchrum pridie facere, & duo feretra,

in quibus ſunt cadavera, ſuper ſe invicem collocare, etiamſi inferiori non ſit impoſita terra ſex palmorum? Imo.

17. An proximi amici per ſeptem dies teneantur humi nudis pedibus ſedere, ab omni carne & vino abſtinere, per 30. dies ſqualidas veſtes gerere, eaſque non lavare? Non. Ob quot perſonas quis obligatur ad luctus ſolennitates præſtandas? Ob ſeptem; ob patrem, matrem, filium, filiam, fratrem, ſororem, & uxorem. An Eccleſia Judaica pro defunctis orans benè faciat? Non. An neceſſe ſit, elato mortuo, ad caput lecti per ſeptem dies accendere lampadem propter animam, quæ illuc revertitur? Non.

18. Quare Judæi omnem aquam ex ædibus effundant? Quia credunt Angelum mortis, qui hominem interfecit, cultrum ſuum aquâ, quæ domi eſt, abluiſſe. Nugantur Judæi ſtatuentes dari peculiarem angelum mortis. An mortui omnia ſciant quæ in hoc mundo eveniunt? Neg c. Jud. An poſt ſepulturam angelus mortis ſedeat ſuper ſepulchro, animam demortui iterum in corpus intrudat, illudque in pedes erigat, & corpus catenâ ferreâ & igneâ duobus ictibus percutiat, &c.? Neg. *Vide Synag Buxt. cap.* 49.

4. *J.* 19. An neceſſe ſit ſub N. T. veſtes lacerare, uti hodierni Judæi faciunt? Non. Unde origo lacerandi veſtes nata eſt? A Jacobo, qui cum Joſephum à ferâ diſcerptum eſſe exiſtimaret, primus veſtimenta ſua rupiſſe legitur *Gen.* 37: 34. An Joſephi cadaver fumo toſtum in aquis Nili ſit tamdiu aſſervatum, donec Iſraelitæ ex Ægypto egreſſi ſunt? Fabula.

960. 20. An non fuit crudeliter actum, mortuo Judæorum Rege, etiam omnes equos enervare? Imo. Quare pedes defunctorum Judæorum & Chriſtianorum præferuntur? Ut contrario modo ex mundo exirent quo in eum ingreſſi ſunt: nam capite utplurimùm veniunt in mundum.

CAPUP XLIX.

1. H. De Petra in deſerto.

Sect. 1. AN fuerit eadem petra in deſerto סין *Sin* Exod. 17:1. cum eâ quæ dicitur fuiſſe in צין *Tzin* Num. 20:1? Non. 1. Prior petra eſt percuſſa in Horeb cum eſſent in Rephidim, altera in Kadeſch. 2. Prior fuit percuſſa anno primo exitûs ex Ægypto, poſterior anno quadrageſimo. 3. Prior vocatur צור *Tzur*, & poſterior סלע *Selah.* 4 Prior ſemel fuit percuſſa, poſterior bis.

2. An quia *Exod.* 17: 5. habetur והכית בצור *Et percuties in petram illam*, benè concludatur baculum Moſis fuiſſe ex Saphiro vel Adamante, lapide duriſſimo, habente vim incidendi & penetrandi petram? Neg.

3. An ille baculus habuerit ſingularem virtutem miracula operandi

propter

propter inſcriptum nomen Jehovah? Non.

4. An Kadeſch in deſerto צין *Tzin* Num. 20: 1. ſit idem cum Kadeſch Barneah, unde miſſi ſunt exploratores? Non.

5, Quodnam fuit in ſpecie peccatum Moſis & Aharonis, propter quod ipſis *Num.* 20: 12. denuntiatum fuit, illos non eſſe ingreſſuros, nec introducturos Iſraelitas in terram Canaan? In genere fuit quidem infidelitas, ſed Scriptura in particulari non explicat quâ in re, quo in dicto aut facto ea infidelitas fuerit ſita. *Vide exercit. Buxtorfii de Petra.*

6. Flagellatio fit vel *virgis*, vel *flagellis*. Extra fines terræ Canaan etiam *fuſtigatio*, quæ fiebat baculis, fuit uſitata. Præter has fuit alia gravior, quæ fiebat Scorpionibus 1 *Reg.* 12: 11. *2. M. De Flagellat.*

7. Utrum flagellatio fuerit pœna merè civilis; an verô etiam quodammodo Eccleſiaſtica? Etiam quodammodo Eccleſiaſtica. Utrum lex *Deut.* 25: 2, 3. exigat 40 plagas; an vero tantùm 39? Lex exigit 40. Judæi ſæpe ſolent aliquid addere ad Textum, vel aliquid in eâ mutare. Addunt ſabbathulum, interdicunt bibere cum Chriſtianis, & nimis curioſè inquirunt fermentum.

8. Quare Judæi tantùm 39 plagas infligant 2 *Cor.* 11: 24.? Non miſericordiæ ergo; neque quia putant legem tantùm exigere plagas 39. ſed quia utuntur flagello tribus loris conſtante, quo tredecim plagas infligunt; & ſingulas plagas pro tribus ictibus propter tria lora ſupputant.

9. Quomodo tredecim ictus, & quidem triplices numerant? Citant verſum 38. Pſalmi 78. in quo tredecim occurrunt voces Hebraicæ.

10. Utrum veſtes flagellando exuebantur; an vero rumpebantur? Rumpebantur *Act.* 16: 22. Non ſtantes ſed proſtrati in terrâ flagellabantur.

11. An Flagellandus ſecundùm legem Dei liber evadere debuerit, ſi ſe fimo aut obſcœno liquore conſpurcaſſet, antequam 40 plagas paſſus eſſet? Non. An ſecundùm ſtatuta Rabbinorum? Imo. *Vide ſuprà diſſert.* 49.

12. An reſuſcitati cibo & potu ſunt uſuri, generationique prolis operam daturi? Neg. c. Menaſſen. An hæc benè probantur ex exemplis reſuſcitatorum ab Elia, Eliſæo, &c. Vel ex *Jeſ.* 65: 21. *Et ædificabunt domos*, &c. aut ex *cap.* 66: 10. *Lætamini cum Jeruſalaim*, &c.? Neg. Utrum beatitudo piorum poſt reſurrectionem ſit futura in terra & terreſtris; an verò in cœlo cœleſtis? Neg. pr. aff. poſt c. Menaſſen. An, poſtquam pii longo tempore poſt reſurrectionem hìc vixerunt, in cœlum, vel paradyſum, apud Henochum, vel Eliam tandem ſint rapiendi? Neg. *3. C. De Extremis.*

13. An beati poſt reſurrectionem ſint adhuc peccaturi? Neg. An hoc non benè probetur ex libero arbitrio, quod beati tum temporis habebunt? Non. An item ſint morituri? Neg.

14 An animæ ſeparatæ ſint in paradyſo primorum parentum? Neg.

15. An infernus ſit in centro terræ? Neſcimus. An ſint ſeptem loca inferni, quia infernus ſeptem nominibus hebraicis in V.T. indigitatur? Non. An David, deplorans infauſtum interitum Abſolonis filii ſui, octies iteraverit בני *mi fili*, ut eum è ſeptem locis inferni ereptum, & in paradyſum tranſlatum cuperet? Neg. An infernus habeat quatuor portas? Neſcimus.

16. An intermedii, qui nec ſummè impii, nec ſummè pii fuerunt, tandem poſt paſſas pœnas infernales ſint ex inferno liberandi? Neg. Vel, An quidam in inferno diu, quidam non adeo diu, & quidam in æternum ſint manſuri? Qui ſemel venerit in infernum, nunquam inde liberabitur. Vel, An omnes, qui deſcenderunt in gehennam, inde iterum liberabuntur, exceptis tribus, 1. Adulteris. 2. Qui pudore afficiunt ſocios ſuos publicè. 3. Qui appellant ſocios ſuos cognomine malo aut turpi, uti habetur in Talmude, Tract. baba metzia, fol. 58. b.? Neg.

17. Vel, An damnati manſuri ſint tantùm 12 menſes in inferno, ſex menſes ut puniantur frigore, & totidem menſes ut puniantur igne? Neg.

18. An animæ impiorum per cruciatus infernales ſint annihilandæ, uti vult Maimon? Neg. An diaboli & ſpiritus mali in reſurrectione non ſint annihilandi? Neg. *Vide Hoornbeek. c. Jud. l. 8. c. 7.*

4- J. 19. Cherem eſt *deſtructivum* vel *uſuale*; Deſtructivum fuit in honorem Dei deſtruendum; adeo ut nullam ex eâ utilitatem percipere licitum fuerit: *Levit. 27:29. Omnis beſtia devota, quæ devovetur ab homine, ne redimitor: omnino morte afficitor.* Uſuale cherem fuit deſtinatum ad uſum ſacrum, & nunquam redibat ad dominum priorem: *Lev. 27:28. Omnis res devota ſancta ſanctarum eſt Jehovæ.* Tremellius & Junius in notis addunt: *Eſt ſanctiſſima, q. d. nunquam ad illum qui devovit eam, aut ad alium ullâ ratione redito; ſed penes ſacerdotes in perpetuum maneto.*

980. 20. Utrum Achan *Joſ. 7.* commiſerit anathema deſtructivum; an verò uſuale? Utrumque. Argentum, aurum, & inſtrumenta ærea aut ferrea erant res ſancta Jehovæ, & in theſaurum Jehovæ deferenda *Joſ. 6*: 19. ſed Achan furando 200. ſiclos argenti, & lingulam auream 50 ſiclorum, *cap. 7. v. 21.* commiſit anathema uſuale; ſed furando togam Babylonicam commiſit deſtructivum: nam toga illa unâ cum totâ urbe in honorem Dei erat deſtruenda: ſed Achan voluit illam togam in proprium ſuum uſum convertere. Utrum peccatum Achanis conſiſtat in eo quod res ſacras, vel deſtruendas, vel in theſaurum Dei deferendas ſibi furatus fuerit; an verò in omiſſione, quod togam actualiter non deſtruxerit? Aff. pr. neg. poſt. Nam Achan in particulari non magis tenebatur togam illam comburere, quàm quivis alius:

alius: ſed debuiſſet eam relinquere, ut cum totâ urbe in honorem Dei comburi potuiſſet.

CAPUT L.

Sect. 1. QUomodo populus *Num.* 21: 5. in murmuratione dicat, *Neque eſt nobis hîc panis, neque aqua*, cum Manna de cœlo, & aquam è Petra copioſam haberent? Volunt indicare ſe hæc tantum per miraculum accipere, & non naturaliter ex terra. 1. *H. De Serpente æneo.*

2. Quare Deus Iſraelitas ob hanc murmurationem per Serpentes punivit? Cauſa latet. Utrum Serpentes fuerint naturales; an verò miraculoſi? Neſcimus.

3. Quare Deus pro remedio ſerpentem, eumque aſpiciendum, adhibere voluerit, & non aliud aliquod animal? Ut miraculum eſſet tanto illuſtrius: nam cujus aſpectus aliâs ſolet nocere (ex. gr. aſpectus canis rabidi à quo quis morſus eſt) hîc remedium præbet.

4. Cur Moſes ſerpentem æneum fecerit, cum Deus ſimpliciter dixerit, *Fac tibi ſerpentem urentem*, ſine expreſſione materiæ? Ob ſimilitudinem, quia ſerpentes igniti ſunt rubicundi inſtar æris vel cupri.

5. Quid de iſto ſerpente à Moſe erecto tandem ſit factum? Hiſkias contrivit eum 2. *Reg.* 18: 4. Quare? Quia Iſraelitæ ſuffiebant ei. Ergo ille ſerpens, qui oſtenditur à Mediolanis in templo S. Ambroſii non eſt ille, quem Moſes fecerat. *Vide Exercit. Buxt. de Serpente æneo.*

6. An ſub V. & olim ſub N. T. fuerint perſonæ Eccleſiaſticæ, deſtinatæ negotiis Eccleſiaſticis, & diſtinctæ à Politicis? Aff. Vide *Deut.* 17: 12. 2 *Chron.* 19: 8, 11. *Jerem.* 26: 8, 16. *Matt.* 21: 23. & *cap.* 26: 3. *Act.* 20: 28. 1 *Cor.* 12: 28. *Hebr.* 13: 17. 2. *M. De perſon. & pœnis Eccleſ.*

7. An ſub N. T. etiam debeant eſſe perſonæ Eccleſiaſticæ, diſtinctæ à Politicis, quibus cura animarum & regimen Eccleſiæ debent committi? Aff.

8. Non ſequitur: Regimen Eccleſiæ fuit penes Moſen, Davidem & Salomonem, Politicos; ergo ſub N. T. etiam debet eſſe penes tales; nam illi etiam fuerunt Eccleſiaſtici, & quâ tales Eccleſiam gubernarunt. Samuel propheta (1 *Sam.* 7: 5.) dicitur *omnibus diebus vitæ ſuæ populum judicaſſe*. Inde etiam non ſequitur: ergo perſonæ Eccleſiaſticæ debent judicare populum: nam ille hoc fecit quâ politicus.

9. Tres fuerunt ſpecies cenſuræ Eccleaſticæ inter Judæos uſitatæ, 1. נדוי *ſeparatio* ſimplex, quando quis per 30. dies vel diutius ſeparabatur ab aliorum ſocietate. Judæi ſæpe ob cauſas non ſatis graves quoſdam hâc ſpecie puniverunt, & ſepulchris, intra 30. dies mortuorum, immeritò lapidem grandem

grandem impoſuerunt, quaſi digni fuiſſent lapidatione.

10. Secunda ſpecies eſt חרם *cherem*, excommunicatio, ejectio ex Synagoga. Ita excommunicatus intrabat templum per viam ad ſiniſtram, vel per aliam portam; dicebatur tamen ἀποσυνάγωγος.

11. Quid ſignificat phraſis illa, ſæpe in V. T. occurrens; *Exſcindetur anima*, vel *exſcindetur homo de medio populi ſui?* 1. Non ſignificat abbreviationem dierum. 2. Nec quod morietur ſine liberis. 3. Nec quod morietur ante quinquageſimum annum. 4. Vel tertio die morbi ſui. 5. Nec denotat annihilationem animæ. 6. Vel abbrevationem dierum reſpectu corporis, & privationem oblectationis divinæ poſt hanc vitam reſpectu animæ 7. Vel capitale ſupplicium. Sed ſignificat ejectionem ex Eccleſia in hâc vitâ, & poſt hanc vitam ejectionem è cœlo. An licitum ſit cum tali excommunicato edere? Imo, ſed non ita familiariter ſicuti cum aliis fidelibus. Nec obſtant huic aſſertioni verba Pauli 1 *Cor.* 5: 11. *Cum ejuſmodi ne edatis quidem.*

12. An excommunicatio poſſit auctoritate divinâ probari? Imo. Vide *Joſ.* 6. *Ezr.* 10: 8. *Nehem.* 13: 25.

13. Tertia ſpecies excommunicationis, & quidem graviſſima, eſt שמתא *Schammatha*, quæ adjunctam habet exſecrationem; eſtque vox ſimplex, deſcendens à שמת *excludere, ſeparare*, &c. ſed non compoſita ex שם *dominus* & אתה *venit*.

14. Non eſt novum quod diſciplina Eccleſiaſtica in Eccleſia Chriſtiana exerceatur: nam Judæi in Eccleſia Judaica ſub V. & N. T. ſemper eandem exercuerunt. *Vide ſuprà diſſert.* 50.

3. R. De venturo Judæor. Meſſia.

15. An adventum Meſſiæ antecedent decem portenta & mira ſigna? Non.

16. Decem conſolationes, quas Judæi decem illis portentis opponunt, ſunt ridiculæ & nugatoriæ. Futurus Meſſias non celebrabit convivium, in quo mactabuntur. 1. Taurus horrendæ magnitudinis, 2. Leviathan. 3. Fœmella Leviathanis & Vacca. 4 Avis, *Bar Juchne* vocata, cujus ovum quum è nido decidiſſet, trecentas proceras cedros caſu ſuo dicitur proſtraviſſe, & eliſum ſexaginta pagos inundaſſe. An in hoc convivio apponetur vinum, quod in paradyſo à mundi creatione crevit? Nugæ.

17. An Taurus ille & Leviathan inter ſe pugnabunt? An Meſſias utrumque confodiet, & choream piis inſtituet? Neg. An futurus Meſſias uxorem ducet? An liberos procreabit? Neg.

18. Felicitas Judæorum, quam ſibi tempore adventûs Meſſiæ imaginantur, eſt explodenda. In quibus conſiſtet ea felicitas? 1. Dominium

in omnes gentes exercebunt, quæ ipſis ædes & urbes ædificabunt, agros colent, vineas plantabunt. Ipſi pretioſis veſtibus amicti ambulabunt inſtar ſacerdotum unctorum, 3. Novus, purus & ſalubris aër aſpirabit. 4. Terra erit maximopere fertilis. 5. Arbores fructûs præſtantiſſimos proferent. 6 Ubique erit pax, non tantùm inter homines, ſed etiam inter feras. *Vide Synag. Buxtorfi cap.* 50.

19. An non oleat ſuperſtitionem Judaicam, quod funalia accendantur, 4. *J.*
& capita, etiam præcipuorum dominorum, detegantur, quando Pandectæ MsS. Romanorum Florentiæ à Monachis in cauſâ gravi proferuntur? Imo.

20. An mulier innocens, ob ſuſpicionem adulterii bibens potum ama- 1000.
rum, *Num.* 5. & ſterilis, facta fuerit gravida maſculo? Incertum. Utrum facultas illi potui, ſcil. occidendi mulierem adulteram, fuerit naturalis; an verò miraculoſa? Aff. poſt. Ubi mulier talem potum bibebat? Tantùm Hieroſolymis coram Sanhedrin. An eàdem horâ, quâ talis adultera moriebatur, etiam mortuus fuit adulter? & an eadem utriſque evenerunt, uti volunt Judæi? Utrumque eſt incertum. *Vide figuram mulieris bibentis tale poculum amarum, ſuprà pag.* 381.

יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי׃

SOLI DEO HONOR ET GLORIA.

INDEX.

Rerum in hoc libro contentarum.

A.

Ben Eſræ patria, ſcripta, ætas, &c. 135.

Adrammelech nomen idoli: vide Idolum.

Annos quomodo Judæi ordinare & digerere ſoleant. 236. & *ſeq.*

—— *Quo pacto incipere eos ſoleant.* 238

Anni Judæorum quomodo ad æram Chriſtianorum reducantur. 236

De Apide Ægyptiorum idolo, vide Idolum.

Apocryphi libri quâ linguâ conſcripti. 22

Aſyla apud Judæos. 353

—— *Latior juris aſylorum deſcriptio.* ibid. & 354

—— *An cornua altaris præſtiterint confugientibus eò aſylum.* 353

—— *Judicium de Aſylis hodiernis.* 354

—— *Quibuſnam non neceſſe fuerit caſu innoxiæ cædis ad aſyla confugere.* 355

Aſtharoth quale idolum. 335

Azymorum confectio. 271

—— *An juxta exemplum Chriſti nobis etiam azymis in S. Cœnâ utendum ſit.* 272

B.

Baal-zephon utrum ſit nomen urbis; an verò idoli? 331

Baal-peor quale idolum fuerit & quo ritu cultum. 332, 333

Baal-zebub in Euang. Beël-zebul. 336

Bath, menſura ſacra. 223

Biblia ſunt tranſlata in linguam Indicam, & edita novæ Cantabrigiæ. 77.

—— *Item in linguam Letticam, & impreſſa Rigæ anno* 1689. ibid.

C.

Cæremoniales leges omnes ad quinque Capi-

Capita referuntur. 268.
—— *Abrogatæ ſunt.* ibid.
Chaldaicæ linguæ triplex olim diale-ctus. 50
Cherem excommunicationis Judaicæ ſpecies. 365.
Chomer, genus menſuræ. 221
Chœnix, item menſuræ genus. 222
S. Cœna an durante adhuc convivio Paſchali à Chriſto inſtituta ſit; an verò eo peracto Chriſtus iterum de novo accubuerit. 280
Commentariorum Judaicorum in S. Scripturam quinque genera. 121. &c.
—— *An magnam, vel aliquam utilitatem præſtent.* 124 & ſeq. fuſè.
—— *Præcipui inter Judæos Commentatores quinam ſint.* 135
Concubinarum juxta leges Hebræorum differentia à veris uxoribus. 186
Corus, genus menſuræ. 222

D.

Dagon Aſdodæorum idolum; quæ ejus forma fuerit & quo ritu cultum. 337, 338
Davidis Kimchi patria, ſcripta, ætas &c. 135
Decollatio inter ſupplicia Judæorum: contra quos reos potiſſimum iſto pœnæ genere uſi fuerint. 349
Drachma quod nummi genus fuerit, & cujus valoris. 211

E.

Eccleſiæ, iiſque qui ei præſunt poteſtatem aliquam competere Eccleſiaſticam: idque non ſolùm in Judaica Eccleſiâ, ſed etiam ſub libertate N. Teſt 362, 363. *Ubi & Objectioni reſpondetur.* 364
Eccleſiaſtica pœna apud Judæos olim quotuplex. 364
Epha, menſura aridorum. 221
Eſſæi, vel Eſſeni: vide Heſſai.
Excommunicationis apud Judæos tres ſpecies; quæ ſingulæ ordine explicantur. 364 & ſeq.
Excommunicatis an licuerit intrare templum. 366
Expiationis dies quo pacto, quibuſque ritibus à Judæis obſervari ſoleat. 302
—— *In quem finem à Deo inſtitutus ſit.* 304
Exſcindi ex populo ſuo, quid ſignificet. 366

E.

Feſtum Tubarum. 238
—— *Noviluniorum, vide Novilun.*
—— *Paſchatis, vide Paſch.*
—— *Tabernaculorum, vide Tabernac.*
—— *Pentecoſtes, vide Pentecoſte.*
—— שמחת תורה. 299
—— *Purim.* 305
—— *Encæniorum.* 306
—— *De die Expiationis, vide Expiatio.*

—— *De anno Sabbathico, vide Sabbathum.*
—— *De Jubilæis, vide Jubil.*
Figura Zizith, Meſuſæ, libri Eſtheræ, Phylacteriorum, &c. 130
—— *Confirmationis matrimonii.* 187
—— *Veſtium Sacerdotalium.* 195
—— *Siclorum.* 207
—— *Lucis Sabbathinæ.* 243
—— *Præparationis & coctionis azymorum.* 270
—— *Purgationis vaſorum.* 275
—— *Tabernaculi.* 282
—— *Vaſorum Templi & Tabern.* 287
—— *Tabernaculorum.* 296
—— *Virorum exeuntium ad radios lunares.* 298
—— *Lætitiæ legis.* 301
—— *Purim.* 305
Flagellatio inter pœnas non capitales apud Judæos uſitatiſſima, eſt non unius generis. 357
—— *An ſit pœna merè civilis.* 358
—— *Quot plagas reo infligant Judæi* ibid. & 363

G.

Gad nomen idoli. 338
Galatinus notatus. 44
Gerah, quod nummi genus fuerit, & cujus valoris. 209
Gomer, genus menſuræ. 220

H.

Herodiani in Hiſtoriâ Euangelicâ quinam fuerint. 170
Heſſæi, ratio nominis. 149
—— *Cur eorum nulla mentio occurrat in Hiſtoria Euangelica.* 150
—— *Origo iſtius ſectæ.* 151
—— *Præcipua eorum vitæ inſtituta.* ibid. & ſeq.
Hin, menſuræ ſacræ nomen. 223

I.

Idololatria quo tempore primùm inceperit. 312
—— *Ejus ad certas ſpecies & capita reductio.* 314
—— *Nomina generalia idolorum in Script. S.* 3[illegible]3
—— *In ſpecie de Molocho, de nomine, formâ idoli, & quo ritu ipſi ſacra facta fuerint.* 316 & ſeq.
—— *De Aſimâ.* 320
—— *De Adrammelech ſive Hanammelech.* ibid.
—— *De Nergal: quale idolum, & quo modo cultum fuerit.* 321, 322
—— *De Niſroch.* 323
—— *De Succoth Benoth.* ibid.
—— *De Rephan.* 324
—— *De Thammuz.* ibid.
—— *De Teraphin: Etymon vocis.* 326 *forma eorum, & ratio ea conſulendi* 327, 328
—— *De Apide, Ægyptiorum idolo, nonnullæ quæſtiones moventur.* ibid. & ſeq.
—— *De Baal-zephon.* 331
—— De

——— *De Baal-peor.* 332 & ſeq.
——— *De Camoſch.* 333, 334
——— *De Aſtharoth.* ibid. & ſeq.
——— *De Baal-Zebub.* 336
——— *De Dagone Aſdodæorum terriculo.* 337
——— *De Gad.* ibid. & ſeq.
Ignis antiquitùs apud Perſas cultus, quo ritu. 321, 322
Iter Sabbathi quot paſſuum ſit. 229
——— *Origo ejus.* ibid.
Intercalationes apud Judæos uſitatæ. 279
Jonathan Uzielides. 40. 54
——— *De ejus Paraphraſi.* 54
Joſephus an fuerit Naſiræus. 164
Jubilæi appellatio & nomen unde 309
——— *Ratio ſupputandi* 310
——— *In quibus rebus ejus obſervatio ſita fuerit.* ibid.
——— *Cauſæ inſtitutionis, & ſignificatio.* 311
Judæorum Regimen in quatuor ætates diſpeſcitur. 171 & ſeq.
——— *Eorum Reges, vide Reges Jud.*
Judicia publica præcipuè capitalia, in populo Judaico, quibus ritibus & cæremoniis olim peracta ſint. 346

K.

Kabus, genus menſuræ. 220
Keſchita, genus nummi. 210

L.

Lapidatio quo pacto peracta fuerit. 248
——— *Quibus reis id genus pœnæ ſtatutum.* 349
Lethech, menſura aridorum. 221
Log, menſura liquidorum. 223
Lotio pedum an communiter à Judæis in conviviis uſurpata. 281
Lucernæ Sabbathinæ. 245

M.

Matrimonia apud Judæos quibus adhibitis cæremoniis confirmari ſoleant. 187
Menſium apud Judæos ratio. 234
Menſuræ Sacræ aridorum. Quid Kabus. 220. *Gomer.* ibid. *Sea, Satum.* 221. *Epha.* ibid. *Lethech.* ibid. *Chomer.* ibid. *Corus.* 222. *Chœnix.* ibid.
Menſuræ liquidorum. Log. 223. *Hin.* ibid. *Bathus.* ibid. *Sextarius.* 224 *Metreta.* ibid.
Menſuræ longitudinis. Digitus, Palmus, Spithama, Paſſus, Cubitus, Canna ſive Calamus, Chebel ſive Funiculus. 226 & ſeq.
Menſuræ intervallorum. Stadium, Iter Sabbathicum, Miliare. 229 & ſeq.
Meſuſah quid. 130
Mina, nummi genus. 212
De Molocho, vide Idolum.
Monachorum ſuperioribus ſeculis inſcitia & barbaries. 7
——— *Convenientia cum Phariſæis.* 141

N.

Naſiræus differt à Nazareno. 162
——— *A quibus rebus abſtinere debuerit.* ibid & ſeq.
——— *Erum veſtitus.* 163
——— *Duûm generum erant.* 164
——— *Quanto tempore votum Naſiraatus duraverit.* ibid.
——— *Naſiræi longè differunt ab inſtitutis Monachorum.* 165
Nergal nomen idoli, vide Idolum.
Niddui, excommunicationis apud Judæos gradus primus. 364
Niſroch nomen idoli, vide Idolum.
Noviluniorum feſtum an divinæ inſtitutionis. 264
——— *Ob quas cauſas inſtitutum.* ibid
——— *Cur per biduum à Judæis celebretur.* ibid.
——— *An à conjunctione lunæ; an verò ab apparatione ejus obſervatio ſupputanda ſit: diverſa ratio ſupputandi veterum & recentium Judæorum.* 265 & ſeq.
——— *Quomodo apparitio novæ lunæ in Terra Sancta olim obſervata, & indicata fuerit.* 266, 267
——— *In quibus obſervatio hujus feſti ſolita fuerit conſiſtere?* 267
Nummi ſacri, vide pecun. ſac.

O.

Onkelos quis fuerit. 47
——— *De ejus Paraphraſi in Pentateuchum quædam annotantur.* 48

P.

Paraphraſis Chaldaica per excellentiam Targum appellatur. 36
——— *Ejus adornandæ occaſio.* 37
——— *An quæ hodie adhuc extat ſit eadem cum Veteri illa & primâ, quæ mox à ſoluta Captivitate Babylon. compoſita eſt* ibid. *quando ea compoſita.* 38
——— *Cur ejus apud Patres rara vel nulla mentio.* ibid.
——— *An extent Paraphraſes in omnes V T. libros.* 39
——— *Magnam & divinam iis tribuunt Judæi auctoritatem.* 40
——— *Fabulæ ipſorum.* ibid. & ſeq.
——— *An earum aliquis uſus.* 41. 47
——— *An corruptæ ſint datâ operâ à Judæis.* 43. *Verum injuriâ temporis variis in locis corruptas eſſe.* 44 & ſeq.
——— *Num primitùs ab auctoribus fuerint vocalibus & accentibus ornatæ.* 45 & ſeq.
——— *Paraphraſis Onkeloſi, vide Onkelos.*
——— *Targum Hieroſolymitanum in Pentateuchum, quo auctore & quando compoſitum.* 49 & ſeq.
——— *Targumi tertii in Pentateuchum quis auctor, an Jonathan Uzielides:* 52. *De iſta Praphraſi quædam annotantur.* 54
——— *Paraphraſis Jonathanis, vide Jo-*

de Jonathan.
—— *Paraphraſis in quinque Megilloth, ſcil. in Eſtheram &c.* 55 & ſeq.
—— *In Pſalmos, Proverbia & Jobum.* 56
—— *Paraphraſes iſtas legendi & ritè intelligendi Methodus.* 57 & ſeq.
Paſchatis inſtitutio. 269
—— *Ob quas cauſas.* 227
—— *Ritus & cæremoniæ in ejus celebratione adhibitæ.* 270 & ſeq.
—— *An Chriſtus ultimum Paſcha eodem die cum Judæis celebraverit.* 277 & ſeq.
Pecuniæ diverſa nomina & appellationes in S. Litteris. 201 & ſeq.
—— *De pecunia ſacra. De Siclo.* 203. *Erat is ſacer, vel communis; utriuſque valor.* 204. *&c. Ejus pondus.* 208
—— *Gerah, quod nummi genus fuerit, & cujus valoris.* 209
—— *Quid Keſchitah.* 210. *Drachma.* 211. *Mina.* 212. *Talentum.* 213. *Quid* Λεπτὸν. 214. Κοδράντης. 215 Ἀσσάριον. ibid. Δραχμή. ibid. Δηνάριον. ibid. Δίδραχμον. 216. Στατήρ. ibid.
—— *De nummis Judaicis, quorum mentio apud Rabbinos.* 217
Pentecoſte, quando ea incipiat, ratio ſupputandi apud Judæos. 297
—— *Cauſæ inſtitutionis iſtius feſti.* 294
—— *Ritus & ordo ejus celebrandi.* ibid.
Peruſchim, vide Commentaria Rabbinorum.
Phariſæi unde ſic appellati. 139
—— *Quando exorti.* ibid.
—— *Olim eorum ſecta honorata fuit.* 140
—— *Nomina nonnulla poſtea ludibrio ipſis impoſita.* ibid.
—— *Convenientia Monachorum cum Phariſæis.* 141
—— *Præcipua eorum vivendi dogmata.* 142
—— *Vitia præcipua, quibus Chriſti tempore notabantur.* 144
Philo notatus. 27
Phylacteriorum deſcriptio. 131
Pœnæ capitales apud Judæos ſunt quatuor omnino generum. 348. *Ubi & de ſingulis ordine agitur.*
Pœnarum non capitalium enumeratio & deſcriptio. 351 & ſeq.
Pontifex Maximus an ſemper ex familiâ Aaronicâ electus fuerit. 191
—— *Penes quos jus eligendi fuerit.* 192
—— *Ejus unctio.* ibid & ſeq.
—— *Veſtes ſacræ.* 195 & ſeq.
—— *Differentia ſummi pontificis à reliquo Sacerdotum genere* 198 & ſeq.
—— *An plures unquam ſimul Pontifices fuerint?* 199
Præcepta Noachica quænam? 159
Prophetarum veſtitus peculiaris. 163

Pro-

Proſelyti, etymologia vocis 155
—— *Trium generum erant.* 156
—— *Quibus cæremoniis initiari ſoleant.* ibid.
An tempore Salomonis & Davidis facilè admiſſi ſint. 157
—— *Quibus privilegiis gaviſi fuerint proſelyti juſtitiæ.* 158
—— *Quâ conditione proſelyti portæ ſive inquilini admiſſi fuerint.* 159
—— *Non permittebatur eis habitare Hieroſolymis.* 160
—— *Judæi non magno in pretio habebant proſelytos.* 161

R.

Rechabitarum origo & peculiare vivendi inſtitutum. 165
Regimen Judæorum in quatuor ætates diſpeſcitur. 171. & ſeq.
—— *An peccaverint Judæi Regem eligendo; & an iſta forma Regiminis omni modo fuerit illegitima.* 175
—— *Quo modo Judæorum Reges electi fuerint.* 176
—— *Ad quænam attendi ſolitum fuerit in eligendo Rege.* 178
—— *Inauguratio & unctio Regum.* 179
—— *An fuerint ſoluti legibus.* 180
—— *An judicari potuerint, & ad verbera damnari.* 181. & ſeq.
—— *Leges fundamentales Regni.* 183 & ſeq.
Rephan quale idolum, vide Idolum.
Reſtitutio in politiâ Judæorum frequenter uſurpata, quatuor generum eſt. 352

S.

Sabbathum à Judæis, ex Magiſtrorum ſuorum ſententiâ, valde ſuperſtitioſè obſervatur; ejus rei varia exempla ex Miſna. 240. & ſeq. & p. 258. & ſeq.
—— *In deliciis eum diem, præ reliquis, tranſigunt.* 254. &c.
—— *Qualia opera Lex divina iſto die permittat.* 258
—— *Quando Judæi Sabbathum ſuum incipiant.* 162
—— *De anno Sabbathico, & quæ peculiariter tum obſervanda fuerint.* 308
—— *Cur eum Deus inſtituerit.* 309
—— *Iter Sabbathicum.* 229
—— *Luces Sabbathinæ.* 243
Sacrificia nonnunquam etiam à gentilibus in Templo oblata. 158
Sadducæi unde ita appellati. 145
—— *Auctor iſtius ſectæ.* ibid.
—— *Eorum peculiaria dogmata.* 146
—— *Differentia eorum à Samarita-*

ritanis. 148
Samaritani quales; eorum origo & inſtituta. 59
—— *Graviſſimum in Judæos odium* 61, 148
—— *Pentateuchum ſolum agnoſcebant: quare non & reliquos Sacr. libros.* 62
—— *Pentateuchus Samarit. duplex.* ibid. & 63
—— *De litteris & dialecto ipſorum quædam annotata.* 64
—— *An ipſorum Pentateuchus ſit verus & authenticus Moſis Pentateuchus.* 65
—— *Samar. Pentateuchi errores.* 66, 67. *Sanhedrin à quo inſtitutum.* 340 *Quinam ex Iſraelitis ad id collegium allecti fuerunt* 341. *Ad quænam attendi ſolitum fuerit in iis qui eligendi erant.* 342. *Ritus confirmationis eorum.* ibid. *Sedes iſtius collegii, ubi.* 341. *Auctoritas.* 343
Schammatah excommunicationis apud Judæos ſupremus gradus. 368
—— *Etymon vocabuli.* 369
Schelomo Jarchi, ejus patria, Scripta, auctoritas, ætas &c. 135 & ſeq.
Scribæ, quorum mentio in S. Litteris, varii generis. 166, 167
—— *An in hiſtor. Euangelicâ diſtingui debeant à νομικοῖς Legisperitis.* 167
—— *Eorum origo.* 168
—— *Ex quâ tribu potiſſimum fuerint.* 169
—— *Eorum peculiaris habitus & veſtitus.* ibid.
Sea, Satum; genus menſuræ. 221
Sectiones Legales quo ordine à Judæis legantur. 300
Septuagenarius numerus apud Judæos μυστηριώδης. 12
Septuaginta Interpretes: an tot numero fuerint. 11
—— *Unde origo iſtius fabulæ.* 14
—— *Quando verſionem ſuam adornarint.* 15
—— *An auſpiciis Ptolomæi ea ſit procurata.* ibid.
—— *Quid Ptolomæum moverit.* 16
—— *Nomina* LXX. *interpretum.* ibid.
—— *An fuerint Synedrii Magni aſſeſſores.* 17
—— *De* LXX. *cellulis: exploditur ea fabula.* 17
—— *An ſpatio* LXXII. *dierum ea adornata.* 18
—— *An miraculoſo adeò conſenſu, quoad ipſa verba & accentus* ibid.
—— *Utrum totum V. T. tranſtulerint; an verò ſolummodo Pentateuchum.* 19
—— *An verſio hæc ſit infallibilis auctoritatis.* 22
—— *Quo loco ea habita à veteris Eccleſiæ Patribus.* 22. *à Judæis Helleniſtis, Gentilibus, aliiſ-*

aliiſque. ibid. *à Judæis Hebraiſtis.* 24. *De jejunio eâ de cauſâ indicto, & triduanis tenebris Judæorum fabulæ.* ibid.
—— *An tredecim loca in Ptolomæi gratiam immutarint: enumerantur ea loca.* 25
—— *An ex textu Chaldaico facta ſit tranſlatio.* 27
—— *An ex Textu Samaritano.* 28
—— *An phraſis ejus verſionis ſit purè Græca.* 30
—— *Ejus errores, & diſcrepantia à textu primigenio.* ibid. & ſeq. *Cauſæ, unde tam magna varietas profluxerit.* ibid.
—— *An integra adhuc extet.* 33
—— *An ſolâ hâc verſione Sp. S. in N.T. uſus ſit.* 34
—— *Quatuor præcipuæ editiones Verſionis Græcæ enumerantur, ſcil. Complutenſis, Veneta, Alexandrina & Romana.* 34, 35
lus, vide pecun. Sacr.
dium, cujus longitudinis. 229
rangulatio inter pœnas capitales veterum Hebræorum: erga quæ facinora potiſſimùm ſtatuta fuerit. 350
Supplicia capitalia quibus ritibus apud Judæos olim peracta. 346, 347
—— *Quatuor omnino generum erant & ſingulorum deſcriptio.* 348. & ſeq.
Synedrium Magnum, vide Sanhedrin.
Synedrium xxiii. *virorum.* 344
Synedrium triumvirale. 345
Syriaca Verſio, vide Verſio Syr.
Syrorum lingua quomodo aliter appelletur. 74

T.

Tabernaculi ſtructura. 282. & ſeq.
—— *Ejus vaſa & inſtrumenta.* 287 & ſeq.
Tabernaculorum feſtum quando à Judæis fuerit celebrandum. 295
—— *Cur illud Deus inſtituerit.* 296
—— *Narrantur ritus & cæremoniæ Judæorum in eo celebrandæ.* ibid. &c.
Talentum, cujus valoris. 213
Talionis lex quo pacto à Judæis explicari ac ſervari ſoleat. 352
Talmud conſtat Miſnâ & Gemarâ 91
—— *Eſt vel Hieroſolymitanum, vel Babylonicum.* 92
—— *Ejus diviſio in varias partes, Tractatus & Capita.* ibid. & ſeq.
—— *Ejus Auctores.* 93
—— *Ejus dialectus.* 94
—— *Tractatus Miſnæ tranſlati enumerantur.* 95 & ſeq.
—— *Eſt divinæ apud Judæos auctoritatis.* 99
—— *Con-*

—— *Continet multa blaſphema in Deum.* 101
—— *Præſertim in J. Chriſtum.* 102
—— *Scatet fabulis.* 104
—— *Origo & cauſæ tot fabularum* 105 &c.
—— *Sæpe tamen ſub fabularum involucris res aliæ docentur, ſuntque ea nihil aliud niſi Parabolæ, quarum uſus apud Veteres Hebræos frequens.* 109 &c.
—— *An Talmud abolendum: Hiſtoria litis ſuper hac re motæ inter Reuchlinum & Pfeffercornum, Chriſtianæ profeſſionis Judæum.* 115 & ſeq.
—— *Variæ editiones Talmudis.* 120
Targum, vide Paraphraſis Chald.
Temporis diſtinctio apud Judæos quænam ſit: & quæ apud eos ratio diei, horarum, menſium, anni &c. 231 & ſeq.
Teraphin, vide Idola.
Thammuz, quale idolum & quo ritu cultum: Vide Idola.
תורה *non ſemper ſtrictè pentateuchum, ſed ſæpe totum V.T. apud Rabbinos notat.* 20

V.

Verſiones S. Scr. faciendas eſſe in linguas vulgares, tum pluribus argumentis tum Patrum in exemplo Veteri Eccleſiâ, probatur. 76
Verſio Belgica Vetus unde tranſlata. 78
—— *Variæ ejus editiones.* ibid.
—— *Plurimi in eâ errores.* 79, 80
—— *Novæ adornandæ neceſſitas.* 79
—— *Diluuntur cavillationes Adverſar. criminantium nos hoc pacto pro beneplacito quotidie immutare S. Scr. & Nova identidem Biblia populo ſupponere; vel olim ſaltem in antiq. verſ. nos non habuiſſe veram Script. Et defenditur Inſtitutum noſtrum ex praxi ipſorum Pontificior.* 81 & ſeq.
—— *Eſſe eam, præ multis aliis verſionibus correctiſſimam.* 83
—— *Ejus Hiſtoria narratur. Tempus quo cœpta & abſoluta ſit. Nomina Interpretum & Reviſorum. Leges ipſis in adornando opere à Synodo præſcriptæ* 85. & ſeq.
Verſio Germanica Lutheri diverſis ſcatet vitiis. 79
Verſio Græca LXX. *Interpretum, vide Septuaginta Interpr.*
Verſio Syriaca Vet. Teſt. duplex. 67, 68
—— *Quando ea compoſita, & quo auctore.* 69
—— *An magni pretii ſit, ejus nonnulli errores.* 70, 71
Verſio Syriaca N. Teſt. quo auctore & quando facta. 71

quando facta. 71
——— *Ejus variæ editiones.* 72, 73
——— *An magni pretii habenda.* 73
——— *Ejus tranſlationes in Latinam linguam.* 75
Verſio Vulgata, &c. 1
— *Quare ſic appellata.* ibid.
— *Quis ejus auctor: an Hieronymus* 2 & ſeq.
— *Ejus auctoritas: an habenda ſit pro authenticâ.* 4. *Decretum Concilii Tridentini eâ de re.* 5. *Cauſæ talis decreti.* 7
— *Multis ſcatet mendis.* 3. 7. *Cauſæ unde illæ profluxerint.* 9
Veſtes Sacerdotales deſcribuntur. 195 & ſeq.
De Vitulo Aharonis nonnullas quæſtiones vide. 329 & ſeq.
Urim & Tummim quod propriè fuerint. 177
—— *Modus Deum per ea conſulendi.* ibid.
Uſtio inter pœnas Judæorum capitales: quomodo peracta, & in quos reos. 349

Z.

Zizith deſcriptio. 129

ULTRAJECTI,
TYPIS *JOHANNIS à STUYVESANT,*
Anno M. D. C. XCIX.

Lisa & Leonard Baskin.

L McF.